

T.C
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOĞU DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
FARS DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SAİDA DİVANI
(İNCELEME-METİN)

ABDULHAKİM ARKAN
2501160148

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğretim Üyesi KADİR TURGUT

İSTANBUL-2020

ÖZ
SAİDA DİVANİ
(İNCELEME-METİN)
ABDULHAKİM ARKAN

Hicri XI. yüzyıl şairlerinden olan Saida, hayatının son dönemlerini Osmanlı ülkesinde geçirmiştir. Tenkitli metnini oluşturduğumuz Saida'nın Farsça divanı, dibace, kasideler, mesneviler, gazeller, rubailer ve müfredlerden oluşmaktadır. Sebk-i Hindi üslubu ile yazılmış olan bu divan tasavvufi bir eserdir.

Saida Divanı, İran'da birkaç araştırmacı tarafından tashih edilmiş olmasına rağmen, hem tashih için kullanılan yazma nüsha sayısının az olması, hem de şairin hayatı hakkındaki bilgilerin yanlış ve yetersiz olması nedeniyle bu çalışmayı gerekli gördük.

İlk bölümde şairin biyografisine yer verdik. İranlı araştırmacılar tarafından, elimizde divan nüshaları bulunan Saida ile karıştırılan Saida isimli/mahlaslı diğer iki şairin biyografilerine ve bu iki şairin biyografilerinin nasıl iç içe geçirildiğine değindik. Ayrıca bu kişilerin elimizde divanı bulunan Saida ile nasıl karıştırıldığını da açıkladık. Bunlara ilaveten, Saida'nın tek eseri olan divanından bahsedip, İran'da bu eserle ilgili yapılmış olan çalışmaları tanıttık.

İkinci bölümde divan metnini üslup, konu, mazmunlar ve şekil bakımından inceledik.

Üçüncü bölümde ise öncelikle tespit edebildiğimiz sekiz adet divan nüshasını tanıtarak, bunlardan nasıl bir şecere oluşturduğumuzu anlattık. Daha sonra ise bu şecere yardımıyla seçtiğimiz beş adet nüsha üzerinden hazırlamış olduğumuz tenkitli divan metnine yer verdik.

Anahtar Kelimeler: Saida, Divan, Sebk-i Hindi, Nakşibendilik, Tasavvuf

ABSTRACT

DIVAN OF SAIDA (ANALYSES - TEXT)

ABDULHAKİM ARKAN

Saida, one of the hijri 11th century poets, spent the last periods of his life in the Ottoman country. The Persian divan of Saida, of which we have created the criticized text, consists of introduction, qasidas, mathnawis, ghazals, rubais and mufrads. This divan is a sufism work and written in the Indian Style.

Although the text of divan of Saida have been criticized by a few researchers in Iran, we deemed this study necessary because of the fact that the number of manuscripts used for the text criticism is less and the information about the poet's life is wrong and inadequate.

In the first part, we have referred the poet's biography. We have also touched on the biographies of two poets who are confused with Saida by Iranian researchers. In addition to these, we have briefly touched on the divan of Saida, his single work; and we have introduced the studies about this work in Iran.

In the second part, we have analyzed the text in terms of style, subject, content and shape.

In the third part, first we have introduced eight manuscript copies of divan, and we have described how we had created a genealogy by these copies. Then, we have included the criticized text of the divan, which had been prepared by five copies chosen with the help of this genealogy.

Keywords: Saida, Divan, Indian Style, Naqshbandism, Sufism

ÖNSÖZ

Bu çalışmada hicri XI. yüzyıl şairlerinden Saida'nın Farsça Divanı'nın tenkitli metnini oluşturduk. Çalışma için, Türkiye ve İran kütüphanelerinden tespit ettiğimiz 8 adet yazma nüshayı temin edip değerlendirdik ve bu nüshaların 5'i ile çalışmamızı yaptık. Daha sonra tenkitli metin üzerinden Saida'nın şiirlerini edebi açıdan değerlendirdik. Ayrıca şairin yaşam öyküsünü de birincil kaynakları kullanarak aktarmaya çalıştık.

Bu çalışmada yardımını benden esirgemeyen tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Kadir Turgut'a ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fars Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı'nda görev yapan diğer hocalarıma teşekkürlerimi arz ediyorum.

Abdulahkim Arkan

İstanbul

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR LİSTESİ.....	viii
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
SAİDA’NIN HAYATI VE ESERLERİ	3
1.1. Hicri XI. Yüzyıl İslam Coğrafyasının Siyasi ve Edebi Durumu	3
1.2. Saida’nın Hayatı	6
1.2.1. Saida İle Karıştırılan Kişiler:.....	12
1.3. Saida’nın Eserleri	16
1.3.1. Saida Divanı İle İlgili Yapılmış Olan Tez Çalışmaları	16
İKİNCİ BÖLÜM.....	21
SAİDA DİVANININ İNCELENMESİ	21
2.1. Şairin Üslubu	21
2.2. Saida’nın İtikadı	25
2.3. Saida’nın Şiirinde İktibas, Tazmin ve Nazireler	31

2.4. Saida'nın Medhiye Yazdığı Devlet Adamları:.....	40
2.4.1. Sultan 4. Mehmet (ö. 1104 h./1693 m.)	41
2.4.2. Şehzade Mustafa (ö. 1115h./1703 m.).....	41
2.4.3. Musahip Mustafa Paşa (ö. 1096 h./1685 m.).....	42
2.4.4. Müverrih Abdurrahman Abdi Paşa (ö. 1103 h./1692 m.)	44
2.4.5. Sarı Süleyman Paşa (ö. 1098 h./1687 m.)	44
2.4.6. Naima	45
2.4.7. Yusuf	45
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	46
NÜSHALARIN TANITILIMASI VE TENKİTLİ METİN	46
3.1. Nüshaların Tanıtılması	46
3.1.1. L Nüshası (Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail, 448):.....	47
3.1.2. B Nüshası (Süleymaniye Kütüphanesi, Beşir Ağa Eyüp, 135- 001) 48	
3.1.3. N nüshası (Nuruosmaniye Kütüphanesi, Nuruosmaniye, 3823) 49	
3.1.4. A Nüshası (Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Farsça, 362).....	50
3.1.5. M Nüshası (Kitabhane-i Meclis-i Şura-yı Milli/İslami, 2433)..	51
3.1.6. S Nüshası (Kitabhane-i Meclis-i Şura-yı Milli/İslami (Sena-yı Sabık), 755) 52	
3.1.7. H Nüshası (Kitabhane-i Meclis-i Şura-yı Milli/İslami 14089):	53
3.1.8. Ml Nüshası (Kitabhane-i Milli-yi Melik, 5289).....	55
3.2. Nüshaların Birbiri İle İlişkisi ve Nüsha Şeceresi	56

3.3. Metni Tenkidinde Dikkat Edilen Hususlar.....	63
3.4. Tenkitli Metin.....	68
3.5. Divanda Geçen Özel İsimler Dizini	801
SONUÇ	809
KAYNAKÇA.....	811

KISALTMALAR LİSTESİ

A : Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Farsça Koleksiyonu,
3823 numaralı yazma nüsha

a.e. : Aynı eser

a.g.e. : Adı geçen eser

B : Süleymaniye Kütüphanesi, Beşir Ağa (Eyüp)
Koleksiyonu, 135-001 numaralı yazma nüsha

be. : beyit numarası

bkz. : Bakınız

c. : Cilt

çev. : Çeviren

d. : Doğum tarihi

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

ed. : Editör

H : Kitabhane-i Meclis-i Şura-yı Milli/İslami 14089
numaralı yazma nüsha

h. : Hicri tarih

haz. : Hazırlayan

hş. : Hicri şemsi tarih

L : Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail Koleksiyonu,
448 numaralı yazma nüsha.

M : Kitabhane-i Meclis-i Şura-yı Milli/İslami 2433
numaralı yazma nüsha

m : Miladi

ma : Manzume numarası

MI : Kitabhane-i Milli-yi Melik 5289 numaralı yazma
nüsha

metin : Tez metni

N : Nuruosmaniye Kütüphanesi, Nuruosmaniye
Koleksiyonu, 3823 numaralı yazma nüsha

no. : Numara

ö. : Ölüm tarihi

S : Kitabhane-i Meclis-i Şura-yı Milli/İslami (**Sena-yı
Sabık**) 755 numaralı yazma nüsha

s. : Sayfa numarası

st. : Satır numarası

vb. : Ve benzeri

vd. : Ve diğerleri

yy. : Yüzyıl

GİRİŞ

AMAÇ

Hicri XI. Yüzyıl şairlerinden olan Saida, beyit sayısı 7000'nin üzerinde Farsça bir divanı olmasına rağmen iyi tanınmamaktadır. İran'da Saida divanı ile ilgili çalışmalar yapılmış olsa da, şair İranlı araştırmacılar tarafından iyi tanınmamakta, hatta Saida isimli başka şairlerle karıştırılmaktadır. Saida, hayatının son dönemlerini Osmanlı ülkesinde geçirmesine ve burada devlet büyüklerine kaside ve medhiyeler yazmış olmasına rağmen, hayatının bu kesiti ve eserinin Osmanlı ülkesinde yazılmış kısımları İranlılarca hiç bilinmemektedir. Bu çalışmamızı yaparken, öncelikle Saida'nın yaşam öyküsünü doğru bir şekilde ortaya koymayı hedefledik. İranlı araştırmacılar tarafından Saida ile karıştırılan, Saida isimli/mahlaslı başka iki şairin de hayatını anlatarak, onların elimizde divanı bulunan Saida olamayacağını göstermeye çalıştık.

Saida divanının metin tenkidi İranlı birkaç araştırmacı tarafından yapılmış olsa da bu çalışmalar oldukça eksiktir. Araştırmacılar sadece İran'da bulunan nüshalarla çalışmalarını yapmış ve yapılan bu çalışmalar ya tek nüsha ile yapılmış ya da hacmi ve beyit sayısı az olan nüshalar kullanılarak yapılmıştır. Bu nedenle çalışmamızda, İran'da ve Türkiye'de tespit edebildiğimiz sekiz yazma nüsha ile Saida divanının hem daha kapsamlı hem de müellifin kaleminden çıkmış olan halini elde etmeyi hedefledik. Daha sonra ise elde ettiğimiz metin üzerinden şairin divanını inceleyerek, eserin edebi değerini ortaya çıkarmaya çalıştık.

YÖNTEM

Şairin yaşam öyküsünü aydınlatmak için hem Türkiye, hem de İran ve Hindistanda yazılmış olan tezkire ve diğer biyografik eserleri inceledik. Ayrıca şair İran'da yanlış tanındığı için bu yanlışın izini sürmek için de bu biyografik eserlerden

istifade ettik. Şair ile ilişkili olabilecek kişilerin de hayatını incelemek gerektiğinden, bu tezkire ve biyografik eserlerin yanında ansiklopedi gibi kaynakları da kullanmamız gerekti.

Elde ettiğimiz verilerden yola çıkarak şairin hayatını anlattık. Şairle karıştırılan diğer kişilerin hayatına da yer verdik.

İran’da Saida ve divanı ile ilgili yapılmış olan tez çalışmaları ve makaleleri de gerek internet ortamından gerekse de İran’daki kütüphanelerden bularak, elde ettik. Bu kaynakları da inceleyerek çalışmamızda değerlendirdik.

Saida divanının yazma nüshalarını eksiksiz tespit edebilmek için Türkiye, İran, Hindistan, Pakistan, Tacikistan ve Özbekistan yazma eser kataloglarını, ulaşabildiğimiz kadarıyla, taradık. Yine internet ortamında bulunan dijital yazma eser kütüphanelerini de tarayarak yazma nüshaları bulmaya çalıştık. Sonuç olarak Saida divanına ait 8 adet yazma nüsha tespit edip, bunların dijital kopyalarını temin ettik.

Mevcut nüshaların birbiri ile ilişkisini tespit etmek için nüshaları hem şekil hem de içerik bakımından inceledik. Nüsha şeceresini ortaya çıkardıktan sonra bu sekiz nüshanın beş tanesi ile divanın tenkitli metnini oluşturduk.

Daha sonra oluşturmuş olduğumuz metin üzerinden Saida divanını, üslup, konu, içerik ve şekil bakımından değerlendirdik.

BİRİNCİ BÖLÜM

SAİDA’NIN HAYATI VE ESERLERİ

1.1.Hicri XI. Yüzyıl İslam Coğrafyasının Siyasi ve Edebi Durumu

Hicri 11. yy.(m. 17. yy) şairlerinden olan Saida’nın hayatına geçmeden önce, şairin yaşadığı dönemde İslam coğrafyasının siyasi ve edebi durumundan kısaca bahsetmek gerekir.

Şairin yaşadığı hicri 11. yüzyılın (m. 17. yy) ikinci yarısında; batıda Osmanlılar, doğuda Babürlüler ve bu iki devletin ortasında yer alan Safeviler olmak üzere, İslam coğrafyasına hakim üç devlet bulunmaktadır. Bu dönemde Safevilerde 2. Abbas ve Şah Süleyman, Babürlülerde Şah Cihan ve Alemgir Evrengzib, Osmanlılarda ise 4. Mehmet hüküm sürmüştür.

4. Mehmet hicri 1058’de (m. 1648), henüz yedi yaşında iken bir saray darbesi ile tahta çıkarıldı. Padişah çocuk olunca da, ülkeyi idare etmek onu tahta çıkaran kişilere kaldı. Bu ilk yıllar saray çekişmeleri, ekonomik sorunlar ve özellikle Venediklilerle yapılan deniz savaşlarındaki başarısızlıklar ile geçti. Bu bunalımların olduğu dönemde Sultan 4. Mehmet saray ağalarının gözü önünde, Kağıthane’de, ileride onun için büyük bir tutku haline gelecek olan av seferleri ile meşgul olmaktaydı. Hicri 1066’dan (m.1656) itibaren Köprülü ailesinin sadrazamlığa geçmesi ile Çanakkale ablukasının kaldırılması, Girit, Uyvar ve Kamaniçen’nin alınması gibi askeri başarılar elde edilmeye başlandıysa da bu uzun sürmedi. Aynı aileden olan Merzifonlu Kara Mustafa Paşa başa geçince önce Rusya’ya daha sonra ise Avusturya’ya sefer açarak Viyana’yı kuşattı. Ancak burada büyük bir yenilgi alan Osmanlılar kendilerini Avusturya, Lehistan, Venedik ve Rusya’dan oluşan dört cephele bir savaşta buldu ve büyük toprak kayıplarına

uğradı. Uzun süre tahtta kalmasına rağmen, aşırı av tutkusu nedeniyle devlet idaresinde pek etkili olamayan 4. Mehmet, Köprülüler döneminden itibaren avlaklarla dolu olan Edirne’de oturmaya başlamıştı. Viyana yenilgisinden sonra bile av tutkusundan vazgeçmeyen 4. Mehmet’in, daha sonraki yenilgilere de ilgisiz kalması ve ekonomik sorunların da bunlara eklenmesi onu tahtından etti. Hicri 1099’da (m. 1688) tahttan indirilen 4. Mehmet’in yerine 2. Süleyman tahta çıkarıldı¹.

Osmanlılarda bu dönemde, saray dahil, divan edebiyatına ilgi oldukça fazladır. Naili, Nabi gibi önemli şairler bu devirde yetişmiştir. Bu şairler Sebki Hindi üslubuyla gazeller yazmışlar; devlet ricali ile sohbette bulunmuş ve bunlara kasideler sunmuşlardır². Naili Edirne’de sürgün olduğu dönemde, İstanbul’a dönmek için 4. Mehmed’e ‘şitâiye’ kasidesini yazmıştır. Birçok devlet ricaline kaside yazan Nâilî, en çok Fâzıl Ahmed Paşa’ya kaside sunmuştur³. 4. Mehmet’in damadı olan Musahip Mustafa Paşa’ya intisap eden Nabi, 1086 yılında Edirne’de şehzadeler için düzenlenen ve 15 gün süren sünnet düğünü şenliklerini anlatan Surname’yi yazmıştır⁴. Bunların dışında Neşati, Fasih Ahmet Dede gibi önemli Mevlevi şairler de bu dönemde yaşamışlardır⁵.

Safevilerde ise, hicri 11. yy. (m. 17. yy) ortalarından itibaren, 4. Mehmet gibi çocuk yaşta tahta geçen 2. Abbas hüküm sürüyordu⁶. 2. Abbas döneminde, Osmanlıların

¹ Abdülkadir Özcan, "Mehmed IV", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, <https://islamansiklopedisi.org.tr/mehmed-iv> (28.02.2020).

² İskender Pala, "Osmanlılar", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, <https://islamansiklopedisi.org.tr/osmanlilar#14> (28.02.2020).

³ Ayşegül Mine Yeşiloğlu, "Nâilî", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, <https://islamansiklopedisi.org.tr/naili> (28.02.2020).

⁴ Abdülkadir Karahan, "Nâbî", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, <https://islamansiklopedisi.org.tr/nabi> (28.02.2020).

⁵ İskender Pala, "Osmanlılar", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, <https://islamansiklopedisi.org.tr/osmanlilar#14> (28.02.2020).

⁶ Tufan Gündüz, "Safevîler", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, <https://islamansiklopedisi.org.tr/safeviler#1> (28.02.2020).

aksine, komşu devletlerle genelde dostane münasebetler kurulmuş, Kandeharın Babürlüler'den geri alınması dışında önemli bir sefer yapılmamıştır. Şah Abbas'ın Osmanlılarla olan münasebeti de daha önce yapılmış olan Kasr-ı Şirin antlaşmasına uygun olarak dostane idi. Onun döneminde İran'da ticari faaliyetler artmış, ülkede köşk, köprü vb. imar çalışmaları yaygınlaşmıştır. Yine 4. Mehmet'e benzer şekilde, 2. Abbas da vaktini avcılık ve eğlence ile geçirmiş; resme ve şiire aşırı ilgi duymuştur⁷. Hicri 1077'de (m. 1666) vefat eden 2. Abbasın yerine geçen Şah Süleyman da barışçı bir dış politika takip etmiştir⁸.

Bu iki padişah zamanında yaşamış olan Sebk-i Hindi üslubunun önemli temsilcilerinden Saib Tebrizi, 2. Abbas döneminde melikü's-şuara ünvanını almıştır⁹. Safeviler döneminde, padişahlar için bir büyüklük nişanesi olan kasidelerin önemsenmediği, şairlerden padişahlar yerine Ehli Beyt'e kaside ve mersiyeler yazmaları istendiği belirtilse de¹⁰, Saib hem Şah Abbas'a hem de Şah Süleyman'a birçok kaside yazmıştır¹¹. Saib ayrıca, Şah Abbas'ın Kandehar zaferi için 135.000 beyitlik Kandeharname isimli bir mesnevi yazmıştır¹².

Bu dönemde, Babürlülerde ise ilk yıllarda Şah Cihan ve daha sonraki yıllarda Evrengzib hüküm sürmüştür. Her iki hükümdar da daha çok Hint racalarla mücadele

⁷ Faruk Sümer, "Abbas II", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, <https://islamansiklopedisi.org.tr/abbas-ii> (28.02.2020).

⁸ Tufan Gündüz, "Safevîler", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, <https://islamansiklopedisi.org.tr/safeviler#1> (28.02.2020).

⁹ S. Cengiz Sadıkoğlu, "Sâib-i Tebrîzî", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, <https://islamansiklopedisi.org.tr/saib-i-tebrizi> (28.02.2020).

¹⁰ A. Naci Tokmak, "İran", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, <https://islamansiklopedisi.org.tr/iran#8-edebiyat> (28.02.2020).

¹¹ <https://ganjoor.net/saeb/divan-saeb/ghasayed-sa/> (28.02.2020).

¹² S. Cengiz Sadıkoğlu, "Sâib-i Tebrîzî", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, <https://islamansiklopedisi.org.tr/saib-i-tebrizi> (28.02.2020).

etmiş¹³; özellikle Evrengzib zamanında ülke toprakları oldukça genişlemiş ve Babürlüler en parlak dönemini yaşamıştır¹⁴.

Babürlüler döneminde Farsça'nın Hindistan'a yayılıp resmi dil olması ve buradaki hükümdarların Fars edebiyatına ilgisi, İran'da dini sebeplerle Safevi devletinin şairlere ilgisinin azalması, hem İran'dan Hindistan'a birçok şairin göç etmesine sebep olmuş hem de Hindistan kökenli birçok şairin ortaya çıkmasına yol açmıştır¹⁵. İran'dan Hindistana göç eden şairlerden biri olan Kelim Kaşani, biri Cihangir ve diğeri de Şah Cihan döneminde olmak üzere iki ayrı dönemde Hindistan'da yaşamış; Şah Cihan tarafından melikü's-şuara makamına getirilmiştir. Kelim Kaşani'nin Şah Cihan'a kasideleri ve onun fetihlerini anlatan 'Padişahname' isimli mesnevisi bulunmaktadır¹⁶. Evrengzib dönemde yaşamış olan Hindistan kökenli Bidil Dihlevi de Babür devleti ileri gelenlerine intisap etmiş; bunlardan biri olan Nevvab Şükrullah Han'a 'Tılsım-ı Hayret' isimli bir mesnevi sunmuştur¹⁷.

1.2.Saida'nın Hayatı

Saida hakkında bize bilgi veren Türkiye'de yazılmış ilk kaynaklar Safâyî Mustafa Efendi'nin (ö. h. 1138/m. 1726)¹⁸ *Nuhbetü'l-Âsâr min Fevâ'idî'l-Eş'âr* isimli

¹³ Enver Konukçu, "Bâbürlüler", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/baburluler> (28.02.2020).

¹⁴ Khaliq Ahmad Nizami, "Evrengzib", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/evrengzib> (28.02.2020).

¹⁵ A. Naci Tokmak, "İran", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/iran#8-edebiyat> (28.02.2020).

¹⁶ Dâvud İbrâhimî, "Kelîm-i Kâşânî", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kelim-i-kasani> (28.02.2020).

¹⁷ Abdülgafûr Revân Ferhâdî, "Bîdil", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/bidil> (28.02.2020).

¹⁸ Nuran Altuner, "Safâyî Mustafa Efendi", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/safayi-mustafa-efendi> (16.01.2020).

tezkiresi ve Şeyhi Mehmet Efendi'nin (ö. h. 1145/m. 1732)¹⁹ *Vekayi'ü'l-Fuzala* isimli biyografik eseridir. Söz konusu yazarlardan Safayi, Saida ile aynı ortamlarda bulunduğunu belirtmiş olup, her iki yazarın da yaşadığı dönem göz önüne alındığında bu kaynaklar birincil kaynak kabul edilebilir. Her iki eserde de şaire atfedilen şiirler, divan nüshalarında da yer almaktadır. Bu nedenlerden dolayı bu kaynaklarda verilen bilgiler - divanın içeriğinden elde edilen bilgilerle çelişmediği sürece- güvenilir kabul edilebilir.

Hicri 11. yy.'da (m. 17. yy) yaşamış olan Buhara'lı²⁰ Saida'nın doğum yılı, o dönemlerde yaşamış birçok şair gibi bilinmemektedir. Saida, Molla Cami'nin²¹ veya Şeyh Ahmed-i Cam'ın²² soyundan gelmektedir. Şairin gerçek ismi şu beyitten anlaşılacağı üzere Said'dir:

گرچه پدر اسم سعیدم نمود لیک ز کوی تو بعیدم چه سود²³

Nakşibendiye tarikatına mensup olan Saida²⁴, Buhara'da Nakşibendi ehli ile sohbette bulunmuş²⁵, yoğun bir marifet tahsili almıştır²⁶. Nakşibendi Şeyhi²⁷ ve Seyyid²⁸

¹⁹ Abdülkadir Özcan, "Şeyhî Mehmed Efendi", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, <https://islamansiklopedisi.org.tr/seynhi-mehmed-efendi> (16.01.2020).

²⁰ Safayi Mustafa Efendi, **Nubhet'ül-asar min fevaidi'l-eş'ar**, Süleymaniye Kütüphanesi, Galata Mevlevihanesi, 228, s. 225; Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekayi'ul-Fuzala, Şeyhi'nin Şaka'ik Zeyli** haz. Ramazan Ekinci, 2. Cilt, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2018, s. 1404; Mehmed Süreyya, **Sicill-i Osmani**, haz. Nuri Akbayar, 5. cilt, Numune Matbaacılık, İstanbul 1996, s. 1440; Mehmet Nail Tuman, **Tuhfe-i Naili**, haz. Cemal Kurnaz, Mustafa Tatcı, 1. cilt, Bizim Büro, Ankara 2001, s. 433; Veyis Değirmençay, **Farsça şiir söyleyen Osmanlı şairleri**, Atatürk Üniversitesi Yayınları, 2013, s. 589.

²¹ Safayi, **a.g.e.**, s. 225; Tuman, **a.g.e.**, s. 433; Değirmençay, **a.g.e.**, s. 589.

²² **Divan-ı Saida**, Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail, 448, s. 223a (istinsah kaydı).

²³ **Metin**, be. 732.

²⁴ Safayi, **a.g.e.**, s. 225; Şeyhi, **a.g.e.**, s. 1404; Süreyya, **a.g.e.**, s. 1440; Tuman, **a.g.e.**, s. 433; Değirmençay, **a.g.e.**, s. 589.

²⁵ Şeyhi, **a.g.e.**, s. 1404.

²⁶ Safayi, **a.g.e.**, s. 225.

olduğu da söylenmektedir. Ali Emiri, şair Agah-ı Semerkandi'nin Buhara'da, Mevlana Cami sülalesinden Şeyh Saida-yı Buhari-yi Nakşibendi'den tahsil aldığını belirtmektedir²⁹. Saida bir süre sonra memleketinden ayrılıp seyahate çıkmış³⁰; Hindistan üzerinden Kabe'yi de ziyaret ederek, İstanbul'a gelmiştir:

خاک سیاه روی به آب سیاه کرد	بختم ز هند آمد و اینجا پناه کرد
از کعبه گشت و آمد بار گناه کرد ³¹	بار ثواب داشت سعیدا در این سفر

Saida İstanbul'da Ebu Eyüp Ensari türbesi civarında yaşamaya başlamıştır³². Takva sahibi, ilim ve marifet ehli olan³³ Saida, İstanbul'da yine Nakşibendi tarikatine bağlı olarak dervişane bir hayat sürmüştür³⁴, Rum (Osmanlı) uleması ile sohbetle bulunmuştur³⁵. Saida dönemin Osmanlı devlet erkani ve edebi şahsiyetleri ile de irtibatlıdır. Şair, eserinin dibacesinde divanını Mustafa Paşa ithaf ettiğini belirtiyor³⁶. Bu kişi, şairin kendisine atfettiği manzumelerden de anlaşılacağı üzere Kaptan-ı Derya'lık da yapmış olan dönemin Osmanlı padişahı 4. Mehmet'in musahibi ve damadı olan

²⁷ Safayi, **a.g.e.**, s. 225; Şeyhi, **a.g.e.**, s. 1404; Muhammed Nabi Yusuf Efendi, **Zeyl-i Siyer-i Veysi**, Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar, s. 31^b-32^a; Tuman, **a.g.e.**, s. 433; Değirmençay, **a.g.e.**, s. 589.

²⁸ **Divan-ı Saida**, Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail, 448, s. 223^a (**istinsah kaydı**).

²⁹ Ali Emiri Efendi, **Tezkire-i Şuara-yı Amid**, haz. İdris Kadioğlu, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Ankara 2018, s.43.

³⁰ Safayi, **a.g.e.**, s. 225; Şeyhi, **a.g.e.**, s. 1404.

³¹ **Metin**, Dibace, st. 36.

³² Safayi, **a.g.e.**, s. 225; Şeyhi, **a.g.e.**, s. 1404; Süreyya, **a.g.e.**, s. 1440.

³³ Şeyhi, **a.g.e.**, s. 1404.

³⁴ Safayi, **a.g.e.**, s. 225.

³⁵ Şeyhi, **a.g.e.**, s. 1404.

³⁶ **Metin**, Dibace, st. 59.

Musahip Mustafa Paşadır. Ayrıca Saida, padişah 4. Mehmet, Şehzade Mustafa, dönemin vezir ve valileri gibi devletin ileri gelenlerine de medhiyeler yazmıştır.

Saida İstanbul'da birkaç sene yaşadıktan sonra asli vatanına geri dönmek niyetiyle yola çıkmıştır³⁷. Şairin bu dönüş seyahatinde hicri 1092 (m. 1681) yılında vefat ettiği söylene de³⁸, divanı incelendiğinde ölüm tarihinin hicri 1092'den (m. 1681) sonra olması daha muhtemeldir. Şairin Hz. Muhammed'e yazmış olduğu bir kasidede şu beyit geçmektedir:

هزار و هفت کم از صد گذشته در عهدت هنوز در همه آفاق حکم می‌رانی³⁹

Bu beyte göre şair hicri 1093 (m. 1682) senesinde hala hayattadır. Ancak bu beyitteki هفت ibaresi, bir nüshada هشت olarak geçmektedir⁴⁰. Bu durumda ise tarih 1092 (m. 1681) olmaktadır. Dönemin devlet erkanına yazdığı kasidelerden de, şairin 1092'den (m. 1681) sonra hala hayata olduğu anlaşılmaktadır. Bu kasidelerden biri, بحر redifiyle Musahip Mustafa Paşa'ya yazılmış olan kasidedir⁴¹. Bu kasidenin Musahip Mustafa Paşa'nın kaptan-ı derya olmasına ithafen yazılmış olması kuvvetle muhtemeldir. Şeyhi, Musahip Mustafa Paşa'nın 1095 senesinde (m. 1684) Silahtar Mustafa Paşa yerine kaptanlığa getirildiğini yazmaktadır⁴². Diğer bir kaside Sarı Süleyman Paşa'nın vezaretine ithafen yazılmış olup⁴³, Sarı Süleyman Paşa'nın rikab kaymakamlığına getiriliş yılı 1095(m. 1684) ve Sadrazam olduğu yıl 1097'dir (m. 1686)⁴⁴. Şairin Basra

³⁷ Safayi, **a.g.e.**, s. 225; Şeyhi, **a.g.e.**, s. 1404.; Değirmençay, **a.g.e.**, s. 589.

³⁸ Safayi, **a.g.e.**, s. 225; Şeyhi, **a.g.e.**, s. 1404; Süreyya, **a.g.e.**, s. 1440; Tuman, **a.g.e.**, s. 433; Değirmençay, **a.g.e.**, s. 589.

³⁹ **Metin**, be. 53.

⁴⁰ **Divan-ı Saida**, Kitabhane-i Meclis-i Şura-yı Milli/İslami (Sena-yı Sabık), 755, s. 100^a.

⁴¹ **Metin**, ma. 9.

⁴² Şeyhi, **a.g.e.**, s. 1722.

⁴³ **Metin**, ma. 18.

⁴⁴ Abdülkadir Özcan, "Süleyman Paşa, Sarı", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, <https://islamansiklopedisi.org.tr/suleyman-pasa-sari> (05.01.2020).

valisi Müverrih Abdi Abdurrahman Paşa'ya yazmış olduğu bir kaside de mevcuttur⁴⁵. Bir vakayi'ne yazarı da olan Abdi Abdurrahman Paşa 1093-1098 (m. 1682-1687) yılları arasında Basra valiliği yapmıştır⁴⁶.

Saida Basra'da vefat etmiş⁴⁷ olup, kabri burada yerli halkın ziyaretgahı olmuştur⁴⁸. Sicill-i Osmani'ye göre vefat yeri Cidde'dir⁴⁹. Safayi onun meclisinde defalarca bulunduğunu ve dilinde tutukluk (kekemelik) olduğunu belirtmektedir⁵⁰. Safayi'nin de bahsettiği gibi Saida dilinde tutukluk olduğunu şu beyitle ifade ediyor:

سخن مگوی که عین خطاست غیر از شکر اگر چه هست سعیدا ترا زبان الکن⁵¹

Safayi ayrıca, dönemin meşhur şairlerinden Nabi'nin, Zeyl-i Siyer isimli eserinin Uhud gazası kısmını yazarken Sa'ida'nın fikrini sorduğunu, Sa'ida'nın da yazının uygun bir yerine bir kıt'a nazmettiğini belirtmektedir⁵². Nabi, Urfa'dan İstanbul'a geldiğinde Musahip Mustafa Paşa'ya intisap etmiş, hatta kendisine divan katipliği ve kedhüdalık da yapmıştır⁵³. Şairleri himaye eden, edebi zevki olan Musahip

⁴⁵ **Metin**, ma. 17.

⁴⁶ Şeyhi Mehmed Efendi, **Vekayi'ul-Fuzala, Şeyhi'nin Şaka'ik Zeyli** haz. Ramazan Ekinci, 3. Cilt, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2018, s. 2034; Fahri Çetin Derin, "Abdi Paşa, Nişancı", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, <https://islamansiklopedisi.org.tr/abdi-pasa-nisanci> (05.01.2020).

⁴⁷ Safayi, **a.g.e.**, s. 225; Şeyhi, **a.g.e.**, 2. Cilt, s. 1404; Tuman, **a.g.e.**, s. 433; Değirmençay, **a.g.e.**, s. 589.

⁴⁸ Safayi, **a.g.e.**, s. 225; Şeyhi, **a.g.e.**, s. 1404.

⁴⁹ Süreyya, **a.g.e.**, s. 1440.

⁵⁰ Safayi, **a.g.e.**, s. 225.

⁵¹ **Metin**, be. 426.

⁵² Safayi, **a.g.e.**, s. 226.

⁵³ Abdülkadir Karahan, "Nâbî", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, <https://islamansiklopedisi.org.tr/nabi> (16.01.2020).

Mustafa Paşa⁵⁴ sayesinde Saida, Nabi ile aynı edebi sohbetlerde bulunmuş; Safayi'nin de belirtmiş olduğu üzere Nabi'nin eseri olan Zeyl-i Siyer'e bir manzume ile katkı yapmıştır. Söz konusu beyitler hem divan nüshalarında hem de Nabi'nin Zeyl-i Siyer-i Veysi adlı eserinde yer almakta olup şunlardır:

از خجلتی که یک حجری خسته گوهرش افتاده است در دل هر سنگ صد شرار

جوشد عرق ز خجلتِ کردار سنگ را تا مومیا جریمه دهد خلق را به کار⁵⁵

Şu beyitten Saida'nın Musahip Mustafa Paşa'nın himayesinde yıllarca kaldığı anlaşılmaktadır:

غواص بحر مدح تو گشتیم سال هاست تا گوهری به دست بیاید ز کان بحر⁵⁶

İstanbul Kütüphanelerinde Farsça Manzum Eserler isimli yazma katalogunda yer alan, Saida'nın övdüğü Mehmet isimli padişahın Sultan 3. Mehmet olduğu bilgisi⁵⁷, kişilerin yaşadığı dönem itibarıyla doğru değildir. Hicri 1012 (m. 1603) yılında vefat eden 3. Mehmet'in⁵⁸, gerek tezkirelerden gerekse de divanın içeriğinden hicri 11. yy.'nin (m. 17. yy) sonlarında hala hayatta olduğu anlaşılan Saida ile aynı dönemde yaşamış

⁵⁴ Şeyhi, **a.g.e.**, s. 1722.

⁵⁵ **Metin**, be. 125-126; Nabi, **a.g.e.**, s. 32^a.

⁵⁶ **Metin**, be. 280.

⁵⁷ Ahmet Ateş, **İstanbul Kütüphanelerinde Farsça Manzum Eserler I**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1968, s. 504-505.

⁵⁸ Feridun Emecen, "Mehmed III", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, <https://islamansiklopedisi.org.tr/mehmed-iii> (16.01.2020).

olması mümkün değildir. Bu padişahın 4. Mehmet olduğu, hem yaşadıkları döneme, hem de şairin övdüğü diğer kişilere bakılarak anlaşılabilir.

1.2.1. Saida İle Karıştırılan Kişiler:

Farsça kaynaklarda, elimizde divan nüshaları bulunan Saida olduğu düşünülen şair, aslında geç dönem kaynaklarda⁵⁹ hayatları ve şiirleri iç içe geçmiş iki ayrı Saida isimli/mahlaslı kişiden ibarettir. En eski tarihli iki kaynağa bakıldığında; bu kişilerden biri, hicri 11. yy (m. 17. yy) sonlarında telif edilmiş olan Tezkire-i Nasrabadi’de Saida-yı Yezdi⁶⁰ olarak tanıtılan şair iken; diğeri yine hicri 11. yy (m. 17. yy) sonlarında telif edilmiş olan Cami’-i Müfidi’de Saida-yı Mecnun⁶¹ olarak zikredilmektedir. Bu iki kaynakta şairlerin ne hayatları ne de şiirleri birbiriyle uyuşmakta; bahsedilen iki şairin ayrı kişiler olduğu açıkça görülmektedir. Muhtemelen bu iki şair (Saida-yı Yezdi ve Saida-yı Mecnun) ilk defa Tezkire-i Şebistan’da karıştırılmıştır. Hicri 13. yüzyılın (m. 19. yy) ikinci yarısında yazılmış olan bu tezkirede⁶², Saida-yı Mecnun’un hayatı verilirken, şiir kısmında Saida-yı Yezdi’nin şiirleri de Saida-yı Mecnun’a aitmiş gibi

⁵⁹ Muhammed Ali Müderrisi Şehla, **Tezkire-i Şebistan**, haz. Ekber Kalemseyah, Gita, Tahran 1379 h.ş. (m. 2000), s.478; Muhammed Muhsin Aga Bozorg Tahrani, **Musannafat-ı Şi’a**, haz. Muhammed Asıf Fikret, 3. cilt, Bünyad-ı Pejuhişha-yı İslami, Meşhed, 1372 hş. (m. 1993), s. 291; Abbas Futuhi Yezdi, **Tezkire-i Şuara-yı Yezd**, İntişarat-ı Endişmendan-ı Yezd, Yezd 1382 h.ş. (m. 2003), s. 76-77; Fahri Rastkar, **Fihrist-i Kitaphane-i Meclis-i Şura-yı Milli**, 8. cilt, İntişarat-ı Kitaphane, Tahran 1347 h.ş. (m. 1968), s. 133-136; Ahmet Münzevi, **Fihrist-i Nüshaha-yı hattı-yı Farsi**, 3. cilt, Müessesesi-i Ferhengi-yi Mıntakai, Tahran 1350 h.ş. (m. 1971), s. 2354; Mustafa Dirayeti, **Ferhengistan-ı Nüshaha-yı Hattı-yı İran** (FENHA), 15. Cilt, Sazman-ı İsnad u Kitabhane-i Milli-yi Cumhuri-yi İslami, Tahran 1391 h.ş. (m. 2012), s. 351-352; Raziyye Rızai Tefti, **“Dibace”, Divan-ı Saida Nakşbendi Yezdi**, İntişarat-ı Süreya, Tahran 1387 h.ş. (m. 2008), s. ix-xiii; Feride Feyyaz Mukaddem Fumeni, **“Tashih-i Divan-ı Saida-yı Yezdi (Nakşbend)”** (Yüksek Lisans Tezi, Gilan Üniversitesi, 1379 h.ş. (m. 2000)), s. 48-51; Fatıma Baharifer, **“Nakd u Şerh-i Divan-ı Saida Nakşbendi Yezdi”** (Yüksek Lisans Tezi, Danişgah-ı Azad-ı İslami Vahid Yezd, 1390 h.ş. (m. 2011)) s. 10-12.

⁶⁰ Mirza Muhammed Tahir Nasrabadi, **Tezkire-i Nasrabadi**, haz. Vahid Destgedi, Çaphane-i Armağan, Tahran 1317 h.ş. (m. 1938), s. 334.

⁶¹ Muhammed Müfid Müstevfi Bafki, **Cami’-i Müfidi**, haz. İrec Efşar, Çaphane-i Rengin, Tahran 1961, s. 455.

⁶² Hüseyin Meserret, **“Muarri-fi-yi Nushaha-yı Nadir-i Kitabhane-i Veziri-yi Yezd (1) (Tezkire-i Şebistan)”**, <http://www.manuscripts.ir/ar/component/content/article/90-news/-1429/مقالات> (16.01.2020). معرفى نسخه هاى نادر كتابخانه وزيرى يزى د-1 تذكرة شېستان

gösterilmiştir⁶³. Bu eserin musahhihi de dahil⁶⁴, daha sonraki birçok kaynak da bu hatayı devam ettirerek bu iki şairi tek bir şairmiş gibi tanıtmışlardır.

Ayrıca bu şairlerin hayatı ile çalışmamızın konusu olan divanın sahibi Saida'nın hayatı da hiçbir benzerlik göstermemektedir. Aynı zamanda bu şairlere atfedilen hiçbir şiir elimizdeki divan yazma nüshalarında yer almamaktadır. Bu iki şairden Saida-yı Yezdi ile çalışmamızın konusu olan Saida'nın tek ortak noktası Saib Tebrizi'nin şu beytidir:

این خوش غزل ز فیض سعیدای نقشبند صائب ز بحر دل به انامل رسیده است⁶⁵

Elimizde divan nüshaları bulunan Saida'nın da bu şiirle aynı kafiye ve vezinde bir gazeli bulunmakta olup⁶⁶, şairlerden biri diğerine nazire yazmıştır. Bu beyit ikincil bir kaynak olan ve muhtemelen Tezkire-i Nasrabadî'yi kaynak olarak alan Serv-i Azad isimli tezkirede yer almaktadır⁶⁷. Bu eserde Saida Nakşbend Yezdi başlığında, İsfahan'da yaşayan ve nakkaş olan şaire, Saib Tebrizi tarafından bu beytin yazıldığından bahsedilmiştir. Ancak bu eserde de Saida'nın elimizdeki şiirlerinden hiçbirisi mevcut değildir. Eserin sahibi Bilgrami'nin, bu beyti Saib Tebrizi'nin divanında gördüğünü ve نقشبند ibaresi nedeniyle de Saib'in, nakkaş olan Saida-yı Yezdi'yi kastedtiğine kanaat getirdiğini düşünmekteyiz. Daha sonra divan nüshalarını bulup değerlendiren diğer araştırmacılar; bu tezkiredeki bilgilere bakarak, aynı zamanda nüshalarda bu şiire

⁶³ Müderrisi Şehla, **a.g.e**, s. 478.

⁶⁴ Ekber Kalemsiyah, **Tezkire-i Şebistan (tashih)**, Gita, Tahran 1379 h.ş. (m. 2000), s.478 (musahhih notu).

⁶⁵ Saib Tebrizi, **Divanı Eşar-Gazeliyat**, <https://ganjoor.net/saeb/divan-saeb/ghazalkasa/sh1989/>, (15.01.2020).

⁶⁶ **Metin**, ma. 240.

⁶⁷ Mir Gulamali Azad Bilgrami, **Serv-i Azad**, Kitabhane-i Meclis-i Şura-yı İslami, 43531, s. 55.

yazılan nazire gazelini de görerek, eserin sahibinin Saida (Nakşbend) Yezdi olduğuna ikna olmuşlardır.

1.2.1.1. Saida-yı (Nakşbend) Yezdi:

Şah Süleyman-ı Safevi zamanında⁶⁸ İsfahan'a gelip yerleşen Saida⁶⁹, nakkaşlık⁷⁰ ve ipekçilikle⁷¹ uğraşırdı. Şiir de yazan Saida, ilim sahibi⁷², dervişmeşrep ve arif biriydi⁷³. Devlet büyüklerince kendisine değer verilirdi⁷⁴. Yaşlılık döneminde bile pek mutlu ve neşeli biri⁷⁵ olan şairin ipekçilikle meşgul olan birkaç çocuğu vardı⁷⁶. İsfahan'da vefat etti⁷⁷.

Tezkire-i Suhanveran-ı Yezd'in müellifi, Saida Nakşbend Yezdi hakkındaki bilgileri Cami-i Müfidi'den aldığını belirtse de⁷⁸, Cami-i Müfidi'de bu bilgiler mevcut

⁶⁸ Ali Kuli b. Muhammed Ali Valeh Dağıstani, **Riyaz'uş-Şuara**, haz. Muhsin Naci Nasrabadi, 2. cilt, İntişarat-ı Esatir, Tahran 1384 hş.(m. 2005), s. 1019.

⁶⁹ Nasrabadi, **a.g.e.**, s. 334; Valeh Dağıstani, **a.g.e.**, s. 1019; Bilgrami, **a.g.e.**, s. 55; Lutfali Beg Azer Bigdili, **Ateşkede-i Azer**, haz. Mirhaşim Muhaddis, 2. cilt, İntişarat-ı Emir Kebir, Tahran 1378 hş. (m. 1999), s. 107; Behmen Mirza Kaçar, **Tezkire-i Muhammed Şahi**, Kitabhane-i Meclis-i Şura-yı İslami, 12885, s. 151; Muhammed Sıddik Hasan Han Bahadır, **Şem'-i Encümen**, Matba'a-ı Şahcihani, Kalküta, 1254 h.ş. (m. 1875), s. 199; Aga Bozorg Tahrani, **a.g.e.**, s. 291; Erdşir Hazı', **Tezkire-i Suhanveran-ı Yezdi**, 1. cilt, İntişarat-ı Kitabfuruşi-i Hazı', Haydarabad Deken, 1341 h.ş. (m. 1962), s. 156-157; Futuhi Yezdi, **a.g.e.**, s.76.

⁷⁰ Nasrabadi, **a.g.e.**, s. 334; Valeh Dağıstani, **a.g.e.**, s. 1019; Bilgrami, **a.g.e.**, s. 55; Azer Bigdili, **a.g.e.**, s. 107; Bahadır, **a.g.e.**, s.199; Aga Bozorg Tahrani, **a.g.e.**, s. 291; Hazı', **a.g.e.**, s. 156-157; Futuhi Yezdi, **a.g.e.**, s.76.

⁷¹ Valeh Dağıstani, **a.g.e.**, s. 1019.

⁷² Azer Bigdili, **a.g.e.**, s. 107; Hazı', **a.g.e.**, s. 156-157.

⁷³ Futuhi Yezdi, **a.g.e.**, s.76.

⁷⁴ Bilgrami, **a.g.e.**, s. 55; Bahadır, **a.g.e.**, s.199.

⁷⁵ Nasrabadi, **a.g.e.**, s. 334; Valeh Dağıstani, **a.g.e.**, s. 1019.

⁷⁶ Nasrabadi, **a.g.e.**, s. 334; Futuhi Yezdi, **a.g.e.**, s.76.

⁷⁷ Azer Bigdili, **a.g.e.**, s. 107.

⁷⁸ Hazı', **a.g.e.**, s. 156;

değildir⁷⁹. Tezkire-i Şuara-yı Yezd’de ise Saida Nakşbend Yezdi ve şiirleri, ‘Saida (Mecnun)’ başlığı altında tanıtılmaktadır⁸⁰.

1.2.1.2. Saida Mecnun:

Yezd’in ileri gelen ailelerinden birine mensup olan Saida gençken delirmiş⁸¹. Meclislerde irticalen güzel şiirler söylemiş⁸². Önce Saida, daha sonra Mecnun mahlasını kullanmış⁸³.

Divan nüshaları incelendiğinde; divan müellifi Saida’nın, tezkirelerde bahsi geçen Saida mahlaslı/isimli bu iki şair olmadığı görülür. Saib Tebrizi’nin Saida’dan bahsettiği beyitte geçen "سعيدای نقشبند" ibaresi meslek olarak nakkaşlık değil, mensup olduğu Nakşibendiye tarikatini ifade etmektedir. Tasavvufi bir eser olan divanda Nakşibendi öğretisine ait bol miktarda sembol, terim ve kişi isimleri geçmektedir (zıkr-i hafi, huş der dem, sohbet, halvet der encümen, Hace-i Ahrar vb.). Saida’nın Nakşibendiliğine, çalışmanın ‘Metin İnceleme’ bölümünde değinilecektir. Dibace dahil eserde, şairin nakkaşlık ve ipekçilik işi yaptığına dair herhangi bir bilgi yoktur. Yine eserde şairin uzun süre İsfahan’da yaşadığına veya özel hayatına dair bir ipucu da bulunmamaktadır. Şairin Saida Mecnun olma ihtimali de yoktur. Şiirlerinden yaşlı olduğu anlaşılan şair sadece ‘Saida’ ve ‘Said’ mahlaslarını kullanmıştır. Eğer şairimiz Saida Mecnun olsaydı, şair daha ileri yaşlarında bu eseri yazdığı için daha çok ‘Mecnun’ mahlasını görürdük.

⁷⁹ Müstevfi Bafki, **Cami’-i Müfidi**, s. 455; Muhammed Müfid Müstevfi Bafki, **Cami’-i Müfidi (Cild-i evvel ve duvvom)**, haz. İrec Efşar, İntişarat-ı Esatir, Tahran 1385 h.ş.(m. 2006).

⁸⁰ Futuhi Yezdi, **a.g.e.**, s.76.

⁸¹ Müstevfi Bafki, **Cami’-i Müfidi**, s. 455; Müderrisi Şehla, **a.g.e.**, s. 478.; Hazı’, **a.g.e.**, s. 157; Abdulhüseyin Ayeti, **Tarih-i Yezd**, 2. Cilt, Kitabhane-i Gülbahar-ı Yezd, Yezd 1317 h.ş., s. 329.

⁸² Müstevfi Bafki, **Cami’-i Müfidi**, s. 455; Müderrisi Şehla, **a.g.e.**, s. 478.; Hazı’, **a.g.e.**, s. 157.

⁸³ Ayeti, **a.g.e.**, s. 329; Aga Bozorg Tahrani, **a.g.e.**, s. 291; Rastkar, **a.g.e.**, s. 134.; Münzevi, **a.g.e.**, s. 2354.

İran’da bu iki şairden ayrı kişiler olarak bahseden eserler de vardır. Abdul Resul Hayampur’un Ferheng-i Suhanveran isimli eseri ile Erdşir Hazı’nın Tezkire-i Suhanveran-ı Yezd isimli eserlerinde bu iki şair karıştırılmamış olup iki ayrı kişi olarak tanıtılmışlardır. Şairler, Ferheng-i Suhanveran’da Saida-yı Yezdi (Saida-yı Mecnun...) ve Saida-yı Yezdi (Saida-yı Nakşbend...) şeklinde yer alırken; Tezkire-i Suhanveran-ı Yezd’de Saida-yı Yezdi ve Saida-yı Mecnun Yezdi şeklinde yer almaktadırlar⁸⁴.

1.3. Saida’nın Eserleri

Bildiğimiz kadarıyla Saida’nın mürettep Farsça divanı dışında başka bir eseri yoktur. Divan sırasıyla dibace, kaside, mesnevi, gazel, rubai ve müfredlerden oluşmaktadır. Ayrıca divanda bir tahmis ve birkaç kıt’a da mevcuttur. Şair bu eserinin mesnevi kısmını Şevkname olarak isimlendirmiştir.

Türkiye’de 4 ve İran’da 4 olmak üzere toplam 8 yazma nüshasını tespit ettiğimiz Saida Divanı ile ilgili olarak, İran’da birkaç araştırmacı tarafından yüksek lisans tezi (کارشناسی ارشد) hazırlanmıştır. Ancak yapılan bu çalışmaların üçü İran’da bulunan bir nüsha üzerinden, biri ise İran’da bulunan üç nüsha üzerinden metin tashihi yapmıştır. Bir çalışmada ise tashih edilmiş divan üzerinden detaylı içerik tahlili yapılmıştır. Yapılan metin tashihi çalışmalarından birinin ise içeriğine ulaşamadık.

1.3.1. Saida Divanı İle İlgili Yapılmış Olan Tez Çalışmaları

1.3.1.1. Tashih-i Divan-ı Said Nakşbendi Yezdi⁸⁵

Bu tez çalışması 1376 h.ş. (m. 1997) yılında Razıyye Rızai Tefti tarafından hazırlanmış olup 1387 h.ş.’de (m. 2008) de neşredilmiştir⁸⁶. İran’da tespit edilebilen üç

⁸⁴ Abdul Resul Hayampur, **Ferheng-i Suhanveran**, 1.cilt, İntişarat-ı Talaye, Tahran 1368 h.ş.(m. 1989), s. 458; Hazı’, **a.g.e.**, s. 156-157.

⁸⁵ Razıyye Rızai Tefti, ‘**Tashih-i Divan-ı Said Nakşbendi Yezdi**’ (İsfahan Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, dan. Tahire Hoşhal), 1376 h.ş. (m. 1997).

yazma nüsha (çalışmanın ilerideki bölümlerinde S, M ve Ml olarak kısaltılacak nüshalar) ile yapılmış olan metin tashihiinde diğer bazı nüshalarda bulunan dibace ile mesnevi kısmının çoğu yer almamaktadır. Ayrıca çok sayıda gazel, kaside ve rubai de bu nüshalarda olmadığından tashihte kullanılamamıştır. Eserin müellifi de yukarıda ayrı kişiler olduğunu belirttiğimiz iki şairin karışımı gibi tanıtılmıştır. Bunun sebebi yüksek ihtimalle nüsha tanıtımı yapan yazma katalogları ve benzeri eserlerdir. Çünkü Tefti'nin Saida ve divanının nüshaları hakkında baktığı ilk kaynaklar bu eserler olmuştur. Biz de İran'da bulunan yazma katalogları olan Fahri Rastkar'ın hazırladığı Fihrist-i Kitaphane-i Meclis-i Şura-yı Milli⁸⁷ ile Ahmet Münzevi'nin hazırladığı Fihrist-i Nüshaha-yı hattı-yi Farsi⁸⁸ isimli kataloglarına ve Şii eserlerinin tanıtıldığı Aga Bozorg-i Tahrani'nin Musannafat-ı Şia⁸⁹ isimli eserine baktığımızda bu karışıklığın olduğunu görmekteyiz. Her üç kaynak da İsfahan'da ikamet eden ve Saib Tebrizi tarafından iyilikle anılan nakkaş Saida'nın önceleri Saida/Said, daha sonra ise Mecnun mahlasını kullandığını belirtmektedirler. Bu bilgilerden yola çıkan Tefti de bu iki şairden ayrı ayrı bahseden en eski kaynaklara⁹⁰ ulaşmasına rağmen, bunların ayrı kişiler olabileceğini düşünmemiştir. Ancak yine de eserinin içeriğine bakarak Saida'nın nakkaş (nakşbend) değil de Nakşibendi tarikatine mensup olması gerektiğini belirtmiştir.

1.3.1.2. Tashih-i Divan-ı Saida-yı Nakşbend⁹¹

1377 hş. (m. 1998) yılında hazırlanan bu yüksek lisans tezinin bir kopyasına ya da özetine, tezin hazırlandığı fakültenin kütüphanesi ve İran Milli Kütüphanesi dahil

⁸⁶ **Divan-ı Saida Nakşbendi Yazdi**, haz. Raziyye Rızai Tefti, İntişarat-ı Süreya, Tahran 1387 h.ş. (m. 2008)

⁸⁷ Fahri Rastkar, **a.g.e.**, s. 133-136.

⁸⁸ Münzevi, **a.g.e.**, s. 2354.

⁸⁹ Aga Bozorg Tahrani, **a.g.e.**, s. 291.

⁹⁰ Nasrabadi, **a.g.e.**, s. 334; Müstevfi Bafki, **Cami'-i Müfidi**, s. 455.

⁹¹ Cevad Afhami Akda, '**Tashih-i Divan-ı Saida-yı Nakşbend**' (Danişgah-ı Azad-ı İslami Vahid-i Tahran Merkez, Yüksek Lisans Tezi) dan. Asgar Dadbih, 1377 h.ş. (m. 1998).

olmak üzere, hiçbir yerde ulaşamadık. Bu nedenle metin tashihiinde hangi nüshaların kullanıldığı ve tezin içeriği hakkında bir bilğimiz yoktur.

1.3.1.3. Tashih-i Divan-ı Hattî-yi Saida-yı Yezdi (Nakşbend)⁹²

1379 h.ş. (m. 2000). yılında Mukaddem Fumeni tarafından hazırlanan bu yüksek lisans tezinde, iki nüshadan (çalışmanın ilerideki bölümlerinde M ve Ml olarak kısaltılacak nüshalar) haberdar olunmasına rağmen bir nüsha kullanılarak metin tashihi yapılmış. Kullanılan bu nüsha Teftî'nin de kullandığı nüshalardan olup, şairin tüm şiirlerini içermesi bakımından oldukça eksiktir. Araştırmacı, Teftî'ye benzer şekilde İran yazma eser kataloglarındaki bilgilerden yola çıkarak Saida'nın hayatını anlatmıştır. Yine Saida'nın Nakşibendiye tarikatı mensubiyetine ilişkin yorumlarda bulunarak, Nakşibendiye tarikatının kısa bir tarihçesine ayrıca yer vermiştir. Araştırmacı Teftî doğumlu olan Saida'nın hicri 1016-1081 (m. 1607-1670) yılları arasında yaşadığını belirtmiştir⁹³. Tahminimizce doğum ve ölüm yılları bilgisini Fahri Rastkar veya Münzevi'nin nüsha tanıtım kataloglarından almıştır⁹⁴. Ancak her iki kaynakta da geçen doğum ve ölüm tarihleri Saida'ya ait olmayıp Saib Tebrizi'ye aittir. Şair'in Yezd'e bağlı bir yerleşim olan Teftî doğumlu olduğu bilgisinin kaynağı belirtilmemiştir.

1.3.1.4. Nakd u Şerh-i Divan-ı Saida Nakşbendi Yezdi⁹⁵

1390 hş. (m. 2011) senesinde yazılan bu yüksek lisans tezi çalışmasında; Razıyye Rızai Teftî'nin tashih edip neşrettiği Saida Divanı⁹⁶ üzerinden şairin şiirleri

⁹² Feride Feyyaz Mukaddem Fumeni, 'Tashih-i Divan-ı Hattî-yi Saida-yı Yezdi (Nakşbend)' (Danışgah-ı Gilan, Yüksek Lisans Tezi), dan. Abbas Haifi, 1379 h.ş. (m. 2000).

⁹³ Fumeni, **a.g.e.**, s. 50-51.

⁹⁴ Rastkar, **a.g.e.**, s. 134; Münzevi, **a.g.e.**, s. 2354.

⁹⁵ Fatıma Baharifer, 'Nakd u Şerh-i Divan-ı Saida Nakşbendi Yezdi' (Danışgah-ı Azad-ı İslami Vahid-i Yezd, Yüksek Lisans Tezi), dan. Muhammed Rıza Neccariyan, 1390 hş. (m. 2011).

⁹⁶ **Divan-ı Saida Nakşbendi Yezdi**, haz. Razıyye Rızai Teftî, İntişarat-ı Süreya, Tahran 1387 hş. (m. 2008).

üslup, mazmunlar, söz sanatları vb. açılardan ayrıntılı bir şekilde tahlil edilmiştir. Araştırmacıların (Baharifer ve tez danışmanı Neccariyan) bu tez dışında Saida divanı ile ilgili başka çalışmaları da mevcuttur⁹⁷.

1.3.1.5. Dibace ve Tashih-i Gazaliyat-ı Divan-ı Saida⁹⁸

1391 hş. (m. 2012) senesinde hazırlanan bu tez çalışmasının da bir kopyasına ulaşamadık. Ancak internet üzerinden ulaştığımız tez özetinden, İran'da bulunan ve yukarıdaki diğer araştırmacıların fark etmediği bir nüsha (çalışmanın ilerideki bölümlerinde H olarak kısaltılacak nüsha) ile tashihin yapıldığı anlaşıyor. Divanın müellifi İran yazma nüsha kataloglarında Saida-yı Hindustani⁹⁹ olarak kaydedildiği için bu nüsha ile diğer nüshalardaki divanın aynı kişiye ait olduğu fark edilmemiştir. İran'da bulunan bu 4. nüsha diğer 3 nüshadan daha kapsamlı olup büyük ihtimalle Türkiye'den İran'a gitmiştir. Davudi bu nüshanın dibace ve gazellerini tashih etmiş; yine dibace ile beraber kaside, mesnevi ve rubailerini ise aşağıda anlatılacağı üzere Hüseyin Dadhah tashih etmiştir.

⁹⁷ Muhammed Rıza Neccariyan, Fatıma Baharifer, 'Tecelli-yi Tarikat-ı Nakşibendiye der Divan-ı Saida Nakşbendi Yezdi', **Pencumin Girdhemayi-yi Beynelmileli-yi Encumen-i Tervic-i Zeban u Edebiyat-ı Farsi**, 1389 hş. (m. 2010); Muhammed Rıza Neccariyan, Fatıma Baharifer, 'Çendganegi u Çendgunegi-yi Mazmun der Divan-ı Saida Nakşbendi Yezdi', **Pejuhişname-i Edebiyat-ı Ta'limi**, yıl: 3, sayı: 10, 1390 hş. (m. 2011)., s. 175-202; Muhammed Rıza Neccariyan, Fatıma Baharifer, 'Saida Nakşbendi Yezdi ve Sebk-i Hindi', **Mecmua-yı Makalat-ı Heftumin Hemayiş-i Beynelmileli-yi Tervic-i Zeban u Edeb-i Farsi**, 1391 hş. (m. 2012).; Muhammed Rıza Neccariyan, 'Berresi-yi vezn-i eş'ar-ı Sa'ida Nakşibendi Yezdi', **Kavişname**, 1393 hş. (m. 2014)., yıl: 11, sayı: 28, s. 67-98.

⁹⁸ Afşin Davudi, 'Dibace ve Tashih-i Gazaliyat-ı Divan-ı Saida' (Danışgah-ı Azad-ı İslami Vahid-i Necefabad, Yüksek Lisans tezi), 1391 hş. (m. 2012).

⁹⁹ Dirayeti, **a.g.e.**, s. 351; Mustafa Dirayeti, **Fihristvare-i Destnivisha-yı İran (DNA)**, 5. cilt, Kitabthane Müze ve Merkez-i İsnad-ı Meclis-i Şura-yı İslami, Tahran 1389 hş (m. 2010)., s. 193.

1.3.1.6. Dibace ve Tashih-i Kasayid u Rubaiyat-ı Divan-ı Saida¹⁰⁰

1092 h.ş. (m. 2013) tarihinde yazılan bu yüksek lisans tezinde, yukarıda bahsi geçen, Davudi tarafından gazelleri tashih edilmiş olan tek yazma nüshanın (çalışmanın ilerideki bölümlerinde H olarak kısaltılacak nüsha) kaside, mesnevi ve rubaileri tashih edilmiştir. Musahhih Dadhah da Davudi gibi divanın başka yazma nüshalarının olduğunu fark etmemiş; kataloglarda Saida-yı Hindustani şeklinde kayıtlı olan eserin müellifinin ismine de tezkirelerde rastlamayınca sadece divanın içeriğinden şairin hayatını aktarmaya çalışmıştır. Yazma nüshada 7600 beyit bulunduğu belirtilmesine rağmen¹⁰¹, hesaplamalarımıza göre nüshadaki beyit sayısı 6600-6700 arasındadır.

¹⁰⁰ Hüseyin Dadhah, ‘**Dibace ve Tashih-i Kasayid u Rubaiyat-Divan-ı Saida**’ (Danışgah-ı Azad-ı İslami Vahid-i Necefabad, Yüksek Lisans tezi), dan. Mehdi Süleymani, 1392 h.ş. (m. 2013).

¹⁰¹ Dadhah, **a.g.e.**, s. 71.

İKİNCİ BÖLÜM

SAİDA DİVANININ İNCELENMESİ

2.1. Şairin Üslubu

Saida'nın şiirinin üslubu, o dönem yaşamış birçok şair gibi Sebk-i Hindi'dir. Sebk-i Hindi çoğu İran kökenli şairin Hindistan'da oluşturduğu şiir tarzıdır. Özellikle Babürlüler döneminde Farsça'nın Hindistan'da yayılıp resmi ve edebi dil haline gelmesi, İran'la Hindistan arasında yoğun bir kültürel alışveriş sağlamış; aynı dönemde İran'da hüküm süren Safeviler'in dini ve siyasi sebeplerle şiire ilgisinin azalmasıyla birçok şair Babür saraylarında büyük bir alaka görmüş; buradan aldıkları maddi ve manevi teşviklerle eserlerini yazmışlardır. Bu ilgi ve alaka özellikle Şah Cihan, Hümayun ve Ekber Şah zamanında doruğa ulaşmış; hatta Ekber Şah sarayda 'melikü's-şuara' müessesesini kurmuştur¹⁰². İran'da dini sebeplerden dolayı sarayın kasidelere ilgisinin azalması ile kasidecilik eski değerini kaybetti ve şiir saray dışında revaç bulmaya başladı. Halk meclislerinin eğlence aracı haline gelen şiirde kasidenin yerini gazel aldı ve şiir geleneksel özelliklerini yitirmeye başlayarak, halkın edebi zevkine göre şekil değiştirdi¹⁰³.

Hint üslubu temel olarak, belagat ve fesahatten taviz vermeden yeni, orijinal ve çözülmesi zor mazmunlara yer verme, ince hayaller kurma, az söz ile çok şey söyleme gibi özellikler barındırır. Bu şiir tarzında, şiirin anlamı, sözlerinden daha önemli hale

¹⁰² Ali Fuat Bilkan, 'Sebk-i Hindi Çalışmaları', **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, Cilt 5, Sayı: 9, 2007, 359-388

¹⁰³ Kamer Aryan, 'Fars Şiirinin Seyri İçinde Hindi Adıyla Meşhur Üslubun Ortaya Çıkışı ve Özellikleri', çev: İsrail Babacan, **Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi**, Yıl: 5, Sayı 18, 2015 s. 85.

gelir, hayal gücü ön plana çıkar. Bu üslupla beraber mübalağa, teşhis, kinaye, mecaz, istiare, temsil ve irsal-ı mesel gibi söz sanatları ön plana çıkmış ve geliştirilmiştir¹⁰⁴. İstiare ve teşbihlerde garabet, konuşma dili ve avama ait tabirlerin kullanılması, hikemi tarzın revaç bularak şiirde nasihat ve vaaza yer verilmesi bu üslubun diğer önemli özelliklerindendir¹⁰⁵. Sözden ziyade anlamın önemli olması nedeniyle kafiye tekrarı ve hatta bazen yokluğu da görülebilmektedir.

Saida'nın divanı da Hint üslubunun bu temel özelliklerini barındırır. Öncelikle Saida da o dönemde yaşamış birçok şair gibi, bir gazel şairi addedilebilir. Aslında Saida'nın kendisi de şiirinde, Sebk-i Hindi'nin önemli bir özelliği olan 'sözden çok mana peşinde' olduğunu ifade etmektedir:

نیست جز معنی سعیدا مقصد من از سخن همچو بلبل در پی دستان سرایی نیستم¹⁰⁶

Konuşma dili ve avama ait kelimelerin kullanılması:

کسی که چشم ترا شوخ و دل ربا گفته است خدای خیر دهد هر دو را بجا گفته است¹⁰⁷

نگاه شوخ و دل ساده روبرو شده است ترا کباب و مرا باده آرزو شده است¹⁰⁸

Yeni ve orijinal mazmunlar icat etme:

¹⁰⁴ Ali Fuat Bilkan, "Sebk-i Hindî", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/sebk-i-hindi> (05.03.2020).

¹⁰⁵ Kamer Aryan, **a.g.e.**, s. 92-95.

¹⁰⁶ Metin, be. 5476.

¹⁰⁷ Metin, be. 2409.

¹⁰⁸ Metin, be. 2076.

نگفته هیچ کس بر وزن ابروی تو مصراعی مگر خطت کند بر پشت لب تضمین ابرو را¹⁰⁹

İrsal-ı mesel ve temsil:

خوش نمی‌آید به گوش خلق جز بانگ تهی زان سبب واعظ همین گوید بلند افسانه را¹¹⁰

حلوای گویی دهان نگردد شیرین از حق گفتن کسی خدادان نشود¹¹¹

Kafiye tekrarı veya yokluğu:

ذات تو بحری است منزله ز آب ساحل آن بحر خیال است و خواب

در ته این پرده که خم در خم است غیر تو کس با تو کجا محرم است

هر که به عرفان تو تا لب گشود تار هوا بافته چون عنکبوت¹¹²

.
. .
.

ذات تو پاکیزه ز نفع و گزند اصل دو عالم به صفات تو بند

ای همه معنی و ز صورت بری چین ز تو آموخته صورتگری

وصف تو هر چند که بی‌رنگ شد رنگ دو عالم ز تو بی‌رنگ شد¹¹³

رو به هر کوهی نماید طور می‌دانیم ما هر که گوید حرف حق منصور می‌دانیم ما

غایبان گر در حضور ما سخن‌ها می‌کنند نیست ز ایشان رنجشی معذور می‌دانیم ما

¹⁰⁹ **Metin**, be. 1074.

¹¹⁰ **Metin**, be. 1188.

¹¹¹ **Metin**, be. 6922.

¹¹² **Metin**, be. 652.

¹¹³ **Metin**, be. 660.

قرب دلبر جز فنای عاشق بی‌چاره نیست هر که نزدیک است او را دور می‌دانیم ما

.

.

مردمان دیده را ورد است دایم «ان یکاد» چشم بد را از جمالش دور می‌دانیم ما

.

.

ای سعیدا می‌روی بر دار چون خود گفته‌ای هر که گوید حرف حق منصور می‌دانیم ما¹¹⁴

Teşbihlerde garabet ve ta'kid:

در خیالش رفتم از خود خاطرم شد بی رقیب می‌کشم دزدیده از خود انتظار خویش را¹¹⁵

Vezin Özellikleri:

Saida müctes bahrinde kalıbıyla yazdığı şiirlerde, aynı şiir içinde son tef'ileyi bazı mısralarda uzun (فعلاتن) bazı mısralarda ise kısa (فعلن) kullanmıştır.

کلیسیا و حرم هر دو خانه خانه عشق است به هر زمین که کنی سجده آستانه عشق است
(فعلاتن) (فعلاتن)

کرشمه ناز و جفا جور چین پیشانی برای سوختن جان و دل بهانه عشق است
(فعلن) (فعلاتن)

ز هر چه خلق گریزند در وجودم هست عجب مدان که وجود من آشیانه عشق است¹¹⁶
(فعلن) (فعلاتن)

Şair nadiren diğer kalıplarda da benzer şekilde tasarrufta bulunmuştur.

¹¹⁴ Metin, ma. 49.

¹¹⁵ Metin, be. 1542.

¹¹⁶ Metin, ma. 282.

کسی گرد کوی تو گردیده باشد	که صد بار سر زیر پا دیده باشد
(فعولن)	(فعولن)
.	.
تو دانی که خوب است بد هر که را	پسندیده باشی پسندیده باشد
(فعل)	(فعولن)
.	.
هر آن کس که گوید ورا دیده‌ام	ز چشم سعیدا مگر دیده باشد ¹¹⁷
(فعل)	(فعولن)

2.2. Saida'nın İtikadı

Saida divanı tasavvufi bir divandır. Saida divanında, hem mezhebi hem de irfani açıdan görüşleri ve mensubiyeti hakkında bize bilgiler vermektedir. Saida Hanefi mezhebine mensup olduğunu şu beyitle ifade etmektedir:

دارم هزار شکر سعیدا که در جهان در مذهب حنیفه و دین محمد¹¹⁸

Saida mesnevilerinde tahmidiye ve naat'tan sonra sırayla her dört halifeyi de anmıştır:

در این منقبت رسم تحقیق دان صفات ابو بکر صدیق دان¹¹⁹

¹¹⁷ **Metin**, ma. 429.

¹¹⁸ **Metin**, be. 256.

¹¹⁹ **Metin**, be. 733.

هر که به دل حُب نبی نقش بست حُبّ ابوبکر بود پیش دست¹²⁰

سر شیعه زیر و زیر می‌کنم بیان صفات عمر می‌کنم¹²¹

بعد ابوبکر عمر پیشواست بهر اتباع نبی رهنماست¹²²

آنکه باعث به جمع قرآن است وصف عثمان ابن عفان است¹²³

چون عمر از دار فنا رخت بست چون عمر از دار فنا رخت بست¹²⁴

آنکه او خاص حضرت مولی است مظهر قدرت علی علی است¹²⁵

راه طریقی که نبی هشته‌است ختم خلافت به علی گشته‌است¹²⁶

¹²⁰ **Metin**, be. 734.

¹²¹ **Metin**, be. 744.

¹²² **Metin**, be. 745.

¹²³ **Metin**, be. 754.

¹²⁴ **Metin**, be. 755.

¹²⁵ **Metin**, be. 762.

¹²⁶ **Metin**, be. 763.

Bir gazelde dört halife şu şekilde övülmektedir:

هر آنکو دید اول روی او صدیق اکبر شد	که تا ترکیب صدق غیر با وجه حسن آید
عمر تریاک فاروق است زهر مار نفست را	ز نامش می‌کریزد گر به خواب آن راهزن آید
چه آزر است عثمان را که از خود چشم می‌پوشد	نبیند از حیا گر در برش سرو سمن آید
ز ماهی تا به مه از مرد و زن فریاد بر خیزد	در آن روزی که حیدر با حسین و با حسن آید ¹²⁷

Saida her ne kadar Sünni mezhebine mensup olsa da şiirinde dört halifeden sonra diğer Şii imamları da övmeyi ihmal etmemiştir:

یا مرتضی علی ولی شاه با وقار	من هر چه هستم از تو اگر نیک اگر بدم
بعد از علی امام مشخص حسن بود	بعد از حسن حسین بود در جهان علم
زین جهان و زینت عقباست عابدین	باقر امام بر حق و من خاک آن درم
گر آب لطف جعفر صادق به من رسد	شاید که از نهال صداقت ثمر خورم
سبّاب خارجی شنوند این و غم خورند	موسی کاظم است امام مقرر
تقوی ز ما برای تقی حق قبول کرد	باشد نقی امام زمین و زمانه‌ام
دادم رضای خود به رضای تو یا علی	موسی اگر رضاست ز من تاج بر سرم
یا رب به حرمت حسن عسکری که زود	مهدی کند خروج و شود یار و یاورم ¹²⁸

Şair yine ‘On Dört Masum’, ‘Şah-ı Horasan’, ‘Şah-ı Necef’ ve ‘Zülfikar’ gibi Şii ıstılahları da kullanarak Şii itikada kayıtsız kalmamıştır.

¹²⁷ **Metin**, be. 3538-3541.

¹²⁸ **Metin**, be. 247-254.

نگاه دار به حق چهارده معصوم ز شرّ حادثه مداح شاه کرمان را¹²⁹

گرفت آوازۀ کوس مخالف طینتان دیگر از آن روزی که گیتی نوبت شاه خراسان زد¹³⁰

سلام من برسان ای صبا به شاه نجف بگو سگ تو عجب نکته‌ای بجا گفته‌است¹³¹

اگر خواهد کسی تا روز محشر با شرف آید ز جان و دل به طوف مرقد شاه نجف آید¹³²

تیغ همت تیز می‌باید که در قتل عدو ذوالفقار مرتضی کافی است گو دلدل مباش¹³³

Saida, Nakşibendi tarikatine mensuptur. Nakşibendiliğin piri Bahaeddin Nakşibend olsa da, tarikatın kökeni daha eskilere dayanmaktadır. Bahaeddin Nakşibend'in halifelerinin çoğu Maverâünnehir'in Farsça konuşan haklarıdır. Nakşibendilik daha sonra buradan Hindistan, Anadolu ve Mısır gibi birçok bölgeye yayılmıştır. Nakşibendilik'te Bahaeddin Nakşibend'den sonra gelen en önemli kişi Ubeydullah Ahrar'dır. Muhammed Parsa ve Abdurrahman Cami diğer önemli ilk dönem tarikat mensuplarıdır¹³⁴. Tarikatın tasavvufi öğretisinde, 'kelimat-ı kudsiyye' denilen, müridin hayatta ve zikir sırasında uyması gereken 11 ilke bulunmaktadır. Bunlar huş der

¹²⁹ **Metin**, be. 1107.

¹³⁰ **Metin**, be. 3822.

¹³¹ **Metin**, be. 2413.

¹³² **Metin**, be. 3640.

¹³³ **Metin**, be. 4905.

¹³⁴ Hamid Algar, "Nakşibendiyye", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/naksibendiyye#1> (05.03.2020).

dem, nazar ber kadem, sefer der vatan, halvet der encümen, yadkerd, bazgeşt, nigahdaşt, yaddaşt, vukuf-ı zamani, vukuf-ı adedi ve vukuf-ı kalbi'dir¹³⁵.

Saida'nın divanında Nakşibendiliğin kelimat-ı kudsiyyesine dair 46 beyitlik bir mesnevi bulunmaktadır.

Huş der dem:

مرشد خود کن دل آگاه را هوش به دم باش و برو راه را¹³⁶

Nazar ber kadem:

چشم به هر سوی مکن تیزرو بیش رهت بین و به ره تیز رو¹³⁷

Sefer der vatan:

هر که در این سلسله گردن ببست دان که سفر در وطنش واجب است¹³⁸

Halvet der encümen:

خلوت این سلسله صحبت بود زانکه به خلوت همه آفت بود¹³⁹

Yadkerd:

مقصد از این یاد بود نکر حق بی خطر و بی کسل و بی قلق¹⁴⁰

¹³⁵ Necdet Tosun, "Nakşibendiyye", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/naksibendiyye#2-adab-ve-erkan> (05.03.2020).

¹³⁶ **Metin**, be. 912.

¹³⁷ **Metin**, be. 916.

¹³⁸ **Metin**, be. 915.

¹³⁹ **Metin**, be. 914.

¹⁴⁰ **Metin**, be. 927.

Bazgeşt:

هر نفسی کان نفس از ذکر گشت
لازم و واجب بودش باز گشت¹⁴¹

Nigahdaşt:

بعد نگهداشت بود در طریق
به ز خدا نیست به عالم رفیق¹⁴²

Yaddaşt:

آنکه در این راه قدم پیش داشت
نام مقامی است از او یاد داشت¹⁴³

Vukuf-1 zamani:

بر تو زمانی به حضور و به فکر
به ز همه عمر گذشته به ذکر¹⁴⁴

Vukuf-1 adedi:

بعد وقوف عددی پیشه است
ذکر خفی بسته اندیشه است¹⁴⁵

Vukuf-1 kalbi:

باز وقوفی است که حق می‌دهد
قلب ترا خواه ز نیک و ز بد¹⁴⁶

¹⁴¹ **Metin**, be. 928.

¹⁴² **Metin**, be. 935.

¹⁴³ **Metin**, be. 941.

¹⁴⁴ **Metin**, be. 939.

¹⁴⁵ **Metin**, be. 932.

¹⁴⁶ **Metin**, be. 945.

Seyrüsüluk Hakk’a ulaşmak için bazı tasavvufi adab ve erkanın uygulanmasıdır¹⁴⁷. Nakşibendi seyrüsülukunda sohbet, zikir-i hafi ve rabıta gibi ritüeller önemli yer tutar¹⁴⁸.

خلوت طریق سلسله نقشبند نیست پای دلم همیشه به زنجیر صحبت است¹⁴⁹

بعد وقوف عددی پیشه است ذکر خفی بسته اندیشه است¹⁵⁰

2.3.Saida’nın Şiirinde İktibas, Tazmin ve Nazireler

İktibas ‘ayet, hadis, güzel bir söz veya diğer şairlerin sözlerini tamamen, kısmen veya manası ile bir esere dahil etmektir¹⁵¹. Tazmin manzum eserde yapılan iktibasa denir¹⁵². Saida hem eserinin dibacesinde hem de şiirlerinde ayetlerden ve diğer şairlerin sözlerinden alıntılar yapmıştır. Saida divanında iktibas edilen ayetler şunlardır:

وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي¹⁵³ (Hicr/21)

وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا¹⁵⁴ (Bakara/31)

ظَلُمُوا جَهْلًا¹⁵⁵ (Ahzab/72)

¹⁴⁷ Süleyman Uludağ, "Sülûk", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/suluk--tasavvuf> (05.03.2020).

¹⁴⁸ Necdet Tosun, "Nakşibendiyye", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/naksibendiyye#2-adab-ve-erkan> (05.03.2020).

¹⁴⁹ **Metin**, be. 2294.

¹⁵⁰ **Metin**, be. 932.

¹⁵¹ Pala İskender, Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, L&M Yayınları, İstanbul 2002, s. 241.

¹⁵² İskender Pala, "Tazmin", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/tazmin--dil-edebiyat#2-turk-edebiyati> (25.09.2020).

¹⁵³ **Metin**, Dibace, st. 8.

¹⁵⁴ **Metin**, Dibace, st. 9.

¹⁵⁵ **Metin**, Dibace, st. 13.

إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ¹⁵⁶ (Ahzab/72)

نَحْنُ قَسَمْنَا¹⁵⁷... (Zuhruf 32)

كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ¹⁵⁸ (Kasas/88)

لَنْ نَرَانِي¹⁵⁹... (Araf/143)

إِنْ يَكَادُ¹⁶⁰... (Kalem/51)

شَرَاباً طَهُوراً¹⁶¹ (İnsan/21)

الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى¹⁶² (Taha/5)

يَا نَارُ كُونِي¹⁶³... (Enbiya/69)

كُلُوا وَاشْرَبُوا¹⁶⁴... (Araf/31)

عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ¹⁶⁵ (Enam/73)

Nazire, bir şairin beğenilen bir manzumesine aynı vezin ve kafiye ile manzume yazılmasıdır¹⁶⁶.

Saida, divanında özellikle Hafız Şirazi, Saib Tebrizi ve Mevlana Celaleddin Rumi'nin şiirlerine hem nazireler yazmış hem de onların şiirlerinden tazmin yapmıştır.

¹⁵⁶ **Metin**, Dibace, st. 13.

¹⁵⁷ **Metin**, be. 4.

¹⁵⁸ **Metin**, be. 1582.

¹⁵⁹ **Metin**, be. 1605.

¹⁶⁰ **Metin**, be. 1180.

¹⁶¹ **Metin**, be. 2232.

¹⁶² **Metin**, be. 2727.

¹⁶³ **Metin**, be. 5150.

¹⁶⁴ **Metin**, be. 6308.

¹⁶⁵ **Metin**, be. 6620.

¹⁶⁶ M. Fatih Köksal, "Nazîre", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/nazire#2-turk-edebiyati> (25.09.2020).

Saidanın manzumelerinde nazire ile tazmin genellikle beraberdir. Ancak sadece nazire yazdığı veya sadece tazmin yaptığı manzumeler de vardır.

Saida'nın nazire ve tazmin şunlardır:

1. Mevlana Celaleddin Rumi/Tazmin

«آن خیالاتی که دام اولیاست عکس مهرویان بستان خداست»¹⁶⁷

2. Hafız Şirazi/Tazmin

«نیکى به جای یاران فرصت شمار یارا»¹⁶⁸

3. Mevlana Celaleddin Rumi/Tazmin

حکایتی است سعیدا که بشنوند از نی شکایتی است که اظهار کرده نایی ما¹⁶⁹

4. Mevlana Celaleddin Rumi/Tazmin

این غزل بر وزن بیت مثنوی است «خشم مردان خشک گرداند سحاب»¹⁷⁰

5. Hafız Şirazi/Nazire-Tazmin

Hafız:

¹⁶⁷ **Metin**, Dibace, st. 46; Mevlevi, **Mesnevi-i Manevi**, <https://ganjoor.net/moulavi/masnavi/daftar1/sh3/> (25.09.2020).

¹⁶⁸ **Metin**, Dibace, st. 70; Hafız, **Gazeliyat**, <https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh5/> (25.09.2020).

¹⁶⁹ **Metin**, be. 1480; Mevlevi, **Mesnevi-i Manevi**, <https://ganjoor.net/moulavi/masnavi/daftar1/sh1/> (25.09.2020).

¹⁷⁰ **Metin**, be. 1785; Mevlevi, **Mesnevi-i Manevi** <https://ganjoor.net/moulavi/masnavi/daftar3/sh129/> (25.09.2020).

حال دل با تو گفتنم هوس است

خبر دل شنفتنم هوس است¹⁷¹

Saida:

حرف آن لب شنفتنم هوس است

سخن از باده گفتنم هوس است¹⁷²

ای سعیدا ز حافظ امدادی

«شعر رندانه گفتنم هوس است»¹⁷³

6. Saib Tebrizi/Nazire

Saib:

نور شکوه حق ز مقابل رسیده است

وقت شکست آینه دل رسیده است¹⁷⁴

Saida:

هر گوهر سخن که به ساحل رسیده است

از چشمه سار آبله دل رسیده است¹⁷⁵

7. Saib Tebrizi/Nazire-Tazmin

Saib:

چشم مخموری که ما را زهر در پیمانه ریخت

می تواند از نگاهی رنگ صد میخانه ریخت¹⁷⁶

Saida:

¹⁷¹ Hafiz, **Gazeliyat**, <https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh42/> (25.09.2020).

¹⁷² **Metin**, ma. 188

¹⁷³ **Metin**, be. 2213; Hafiz, **Gazeliyat**, <https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh42/> (25.09.2020).

¹⁷⁴ Saib Tebrizi, **Divan-ı Eşar-Gazeliyat**, <https://ganjoor.net/saeb/divan-saeb/ghazalkasa/sh1989/> (25.09.2020).

¹⁷⁵ **Metin**, ma. 240.

¹⁷⁶ Saib Tebrizi, **Divan-ı Eşar-Gazeliyat**, <https://ganjoor.net/saeb/divan-saeb/ghazalkasa/sh933/> (25.09.2020).

گفتگوی حشر راحت از دل دیوانه ریخت چشم ما خواب گرانی داشت این افسانه ریخت¹⁷⁷

از ره هوش و دل و جان ای سعیدا گوش دار «کاین غزل از خامه صایب عجب مستانه ریخت»¹⁷⁸

8. Hafız Şirazi/Nazire-Tazmin

Hafız:

تنت به ناز طیبیان نیازمند مباد وجود نازکت آزردۀ گزند مباد¹⁷⁹

Saida:

مرا ز حلقه آن در بهدر پسند مباد چو آفتاب خلاصم از آن کمند مباد¹⁸⁰

همیشه ورد سعیداست حافظا این قول «که جسم نازکت آزردۀ گزند مباد»¹⁸¹

9. Saib Tebrizi/Nazire-Tazmin

Saib:

از کوچه ای که آن گل بی خار بگذرد موج لطافت از سر دیوار بگذرد¹⁸²

Saida:

¹⁷⁷ **Metin**, ma. 248.

¹⁷⁸ **Metin**, be.2658; Saib Tebrizi, **Divan-ı Eşar-Gazeliyat** <https://ganjoor.net/saeb/divan-saeb/ghazalkasa/sh933/> (25.09.2020).

¹⁷⁹ Hafız, **Gazeliyat**, <https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh106/> (25.09.2020).

¹⁸⁰ **Metin**, ma. 356.

¹⁸¹ **Metin**, be. 3474; Hafız, **Gazeliyat**, <https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh106/> (25.09.2020).

¹⁸² Saib Tebrizi, **Divan-ı Eşar-Gazeliyat**, <https://ganjoor.net/saeb/divan-saeb/ghazalkasa/sh4056/> (25.09.2020).

در خاطری که آن بت عیار بگذرد تا خود چه‌ها ز سینه افکار بگذرد¹⁸³

خوش آمده‌است مصرع صایب سعید را «کو سرگذشته‌ای که ز دستار بگذرد»¹⁸⁴

10. Hafız Şirazi/Nazire-Tazmin

Hafız:

راهی بزن که آهی بر ساز آن توان زد شعری بخوان که با او رطل گران توان زد¹⁸⁵

Saida:

همت چو دست گیرد رطل گران توان زد دامن‌کشان ز عالم سر در جهان توان زد¹⁸⁶

خوش گفته این غزل را حافظ به حق قرآن «باشد که گوی عیشی در این میان توان زد»¹⁸⁷

11. Hafız Şirazi-Saib Tebrizi/Nazire

Hafız:

دوش در حلقه ما قصه گیسوی تو بود تا دل شب سخن از سلسله موی تو بود¹⁸⁸

Saib:

¹⁸³ **Metin**, ma. 395

¹⁸⁴ **Metin**, be. 3749; Saib Tebrizi, **Divan-ı Eşar-Gazeliyat**, <https://ganjoor.net/saeb/divan-saeb/ghazalkasa/sh4056/> (25.09.2020).

¹⁸⁵ Hafız, **Gazeliyat**, <https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh154/> (25.09.2020).

¹⁸⁶ **Metin**, ma. 431

¹⁸⁷ **Metin**, be. 4009; Hafız, **Gazeliyat**, <https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh154/> (25.09.2020).

¹⁸⁸ Hafız, **Gazeliyat**, <https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh210/> (25.09.2020).

یاد آن عهد که دل در خم گیسوی تو بود شب من موی تو و روز خوشم روی تو بود¹⁸⁹

Saida:

ای خوش آن روز که دل در خم گیسوی تو بود در غم روی تو آشفته‌تر از موی تو بود¹⁹⁰

12. Hafız Şirazi/Nazire

Hafız:

گل‌عداری ز گلستان جهان ما را بس زین چمن سایه آن سرو روان ما را بس¹⁹¹

Saida:

از حیاتِ ابد آن روح روان ما را بس ما گذشتیم ز جان صورتِ جان ما را بس¹⁹²

13. Hafız Şirazi/Nazire-Tazmin

Hafız:

صوفی گلی بچین و مرقع به خار بخش وین زهد خشک را به می خوشگوار بخش¹⁹³

Saida:

ما را به آن نگاه کرامت شعار بخش از صد یکی چو در نظر آید هزار بخش¹⁹⁴

¹⁸⁹ Saib Tebrizi, **Divan-ı Eşar-Gazeliyat**, <https://ganjoor.net/saeb/divan-saeb/ghazalkasa/sh3560/> (25.09.2020).

¹⁹⁰ **Metin**, ma. 438

¹⁹¹ Hafız, **Gazeliyat**, <https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh268/> (25.09.2020).

¹⁹² **Metin**, ma. 531

¹⁹³ Hafız, **Gazeliyat**, <https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh275/> (25.09.2020).

¹⁹⁴ **Metin**, ma. 541

روز مرا که جرم سعیدا سیاه کرد

یا رب به حقّ «حافظ شب‌زنده‌دار بخش»¹⁹⁵

14. Saib Tebrizi/Nazire-Tazmin

Saib:

صبح شد مطرب، قدح راپرکن از می زود باش

ازدم جان بخش جان کن درتن نی زود باش¹⁹⁶

Saida:

ساقیا در گرد کن جام پیایی زود باش

نشئه دیگر دهد می بر سر می زود باش¹⁹⁷

این غزل را صایبا هم ای سعیدا گفته‌است

«های هایی سر کن ای بی درد می زود باش»¹⁹⁸

15. Mevlana Celaleddin Rumi/Nazire-Tazmin

Saida:

چه سرها از یقین شد گوی در میدان درویشان

به بازی هم نشد خم هیچ گاه چوگان درویشان¹⁹⁹

حذر کن ز آه درویشان به قول عارف رومی

«که از سندان گذر دارد سر پیکان درویشان»²⁰⁰

16. Hafız Şirazi/Nazire-Tazmin

Hafız:

¹⁹⁵ **Metin**, be. 4850; Hafız, **Gazeliyat**, <https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh275/> (25.09.2020).

¹⁹⁶ Saib Tebrizi, **Divan-ı Eşar-Gazeliyat**, <https://ganjoor.net/saeb/divan-saeb/ghazalkasa/sh4855/> (25.09.2020).

¹⁹⁷ **Metin**, ma. 548

¹⁹⁸ **Metin**, be. 4902; Saib Tebrizi, **Divan-ı Eşar-Gazeliyat**, <https://ganjoor.net/saeb/divan-saeb/ghazalkasa/sh4855/> (25.09.2020).

¹⁹⁹ **Metin**, ma. 698.

²⁰⁰ **Metin**, be. 6034.

ز در درآ و شبستان ما منور کن هوای مجلس روحانیان معطر کن²⁰¹

Saida:

به حال عالم افسرده دیده‌ای تر کن چو ابر بر سر این خاک گریه‌ای سر کن²⁰²

بخوان کلام سعیدا چو میل کارت نیست «ز کارها که کنی شعر حافظ ازبر کن»²⁰³

17. Evhadi Meragai/Nazire-Tazmin

Evhadi:

بر گل از عنبر کمندی بسته‌ای گرد ماه از مشک بندی بسته‌ای²⁰⁴

Saida:

عهد با بالا بلندی بسته‌ای دل به شوخی خودپسندی بسته‌ای²⁰⁵

اوحدی خوش گفته‌ای بر روی یار «بر گل از عنبر کمندی بسته‌ای»²⁰⁶

18. Hafız Şirazi/Tazmin

²⁰¹ Hafız, **Gazeliyat**, <https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh397/> (25.09.2020).

²⁰² **Metin**, ma. 718

²⁰³ **Metin**, be. 6188; Hafız, **Gazeliyat**, <https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh397/> (25.09.2020).

²⁰⁴ Evhadi, **Divanı Eşar-Gazeliyat**, <https://ganjoor.net/ouhadi/divano/ghazalo/sh741/> (25.09.2020).

²⁰⁵ **Metin**, ma. 755

²⁰⁶ **Metin**, be. 6475; Evhadi, **Divanı Eşar-Gazeliyat**, <https://ganjoor.net/ouhadi/divano/ghazalo/sh741/> (25.09.2020).

2.4.Saida'nın Medhiye Yazdığı Devlet Adamları:

Saida, divanın dibacesinde eserini Mustafa Paşa'ya ithaf ettiğini ve ona birkaç kaside ve gazel yazdığını belirtmektedir²⁰⁸. Eserdeki medhiyelerin ikisinde Mustafa ismi geçmektedir. Bunlardan biri memduhun Şehzade Mustafa olduğu açıkça belli olan bir mesnevidir²⁰⁹. Diğeri ise ilk beytinde memduhun Mustafa Paşa olarak anıldığı bir kasidedir²¹⁰. Divanın ithaf edildiği Mustafa'nın Şehzade Mustafa olma ihtimali düşüktür. Çünkü bu ünvan Osmanlılar'da hanedandan olmayan yüksek rütbeli askeri ve mülki görevi olan kişilere verilen addır ve Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa haricinde hiçbir hanedan üyesi için kullanılmamıştır²¹¹. Mustafa Paşa'nın kim olduğu diğer medhiyelere bakılarak daha iyi anlaşılabilir. 'بحر' redifiyle yazılmış bir kasidede 'مصاحب جهان' ibaresi yer almaktadır²¹². Yine medhiye olarak yazılmış bir gazelde 'عمر' şeklinde bir mısra geçmektedir. Musahip, Osmanlılarda kişiliği ve bilgisiyle padişaha danışmanlık ve arkadaşlık eden, vezir veya beylerbeyi gibi resmi görevi de olan kişilerdir²¹⁴. Medhedilen 'Mustafa Paşa' isimli bu kişinin 4. Mehmet'in musahibi ve aynı zamanda damadı olan Musahip Mustafa Paşa olması daha muhtemeldir. Çünkü vezirlik görevinde de bulunmuş olan Musahip Mustafa Paşa hicri

²⁰⁷ **Metin**, be. 6521; Hafız, **Gazeliyat**, <https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh3/> (25.09.2020).

²⁰⁸ **Metin**, Dibace, st. 61.

²⁰⁹ **Metin**, ma. 28

²¹⁰ **Metin**, ma. 10.

²¹¹ Abdülkadir Özcan, "**Paşa**", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/pasa> (26.09.2020).

²¹² **Metin**, ma. 9.

²¹³ **Metin**, ma. 737.

²¹⁴ Mehmet İpşirli, "**Musâhib**", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/musahib> (26.09.2020).

1095(m. 1684) senesinde kaptan-ı derya olarak tayin edilmiştir²¹⁵. Şiirlerde övülen kişinin isminin Mustafa olması, ‘Musahip’ olarak anılması ve ‘بحر’ redifiyle kendisine bir kaside yazılmış olması bu kişinin Musahip Mustafa Paşa olması ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Saida ile aynı ortamlarda bulunmuş olan dönemin meşhur şairlerinden Nabi’nin²¹⁶ hamisinin de, şiir yazacak kadar edebiyata merakı olan Musahip Mustafa Paşa olması da bu ihtimali desteklemektedir²¹⁷.

Divanda medhiye yazılan devlet adamları şunlardır:

2.4.1. Sultan 4. Mehmet (ö. 1104 h./1693 m.)

Saida, eserinin mesnevi bölümünde, tevhid-münacat, naat ve dört halifeye mehdiye mesnevilerinden sonra dönemin Osmanlı sultanı 4. Mehmet’i de 47 beyitlik bir mesnevi ile medhetmiştir. Mesnevi eserdeki diğer mesneviler gibi, mesnevi veznine uymayan bir beyit ile başlıklandırılmıştır. Söz konusu başlık beyit şu şekildedir:

گر سخن را کمال و اعجازی است

مدح سلطان محمد غازی است²¹⁸

Şairin 4. Mehmet’e yazdığı tek mehdiye bu mesnevidir.

2.4.2. Şehzade Mustafa (ö. 1115h./1703 m.)

Daha sonra 2. Mustafa olarak tahta geçecek olan Şehzade Mustafa da Saida tarafından bir mesnevi ile medhedilmiştir. 4. Mehmed’i öven mesneviden sonra gelen bu mesnevi de bir beyit ile başlıklandırılmıştır:

²¹⁵ Şeyhi, **a.g.e.**, 2. Cilt, s. 1722.

²¹⁶ Safayi, **a.g.e.**, s. 226.

²¹⁷ Şeyhi, **a.g.e.**, 4. Cilt, s. 2867; Şeyhi, **a.e.**, 2. Cilt, s. 1722.

²¹⁸ **Metin**, ma.27.

گوش کن ای فلک از حلقه ماه

وصف شهزاده اقبال پناه²¹⁹

Herhangi bir özel isim geçmeyen ve ‘ای ز جبین تو سعادت مبین’ mısrasıyla başlayan kasidenin²²⁰ de Şehzade Mustafa’ya yazılmış olma ihtimali vardır. Çünkü bu kasidede şöyle bir beyit geçmektedir:

چون دو غلام پدرت بسته دست
باد به امر تو زمان و زمین²²¹

Burada ‘چون دو غلام پدرت’ ibaresiyle 4. Mehmet’in kasededildiği, dolayısıyla kasidenin Şehzade’ye yazılmış olduğu akla gelmektedir. Ancak buradaki پدر kelimesinin müstensihlerce yanlış yazılmış olma ihtimali de vardır. Çünkü bu şekilde okunduğunda övgü daha çok memduhun babasına yapılmış oluyor. Bu kelimedeki پ harfinin doğru halinin ب olduğu kabul edilirse ibare به درت olur. Bu durumda övgü doğrudan memduha yapılmış olur, ancak memduhun kimliği meçhulleşir.

2.4.3. Musahip Mustafa Paşa (ö. 1096 h./1685 m.)

Saida, eserini ithaf ettiği Musahip Mustafa Paşa’ya ikisi kaside, biri gazel ve biri kıta olmak üzere 4 adet medhiye yazmıştır. Ayrıca Şehzade Mustafa başlığı altında bahsettiğimiz ve پدرت ibaresi nedeniyle Şehzade Mustafa’ya yazılmış olabileceğini belirttiğimiz kasidedeki bu ibareyi به درت olarak okursak; bu kasidenin divan nüshalarında Musahip Mustafa Paşa’ya yazılan diğer iki kasideden hemen sonra geldiğini ve divanın Musahip Mustafa Paşa’ya ithaf edildiğini de göz önünde bulundurursak, kasidenin Musahip Mustafa Paşa’ya yazılmış olma ihtimali de vardır.

Musahip Mustafa Paşa’ya yazılan medhiyeler şunlardır:

²¹⁹ Metin, ma. 28.

²²⁰ Metin, ma. 11.

²²¹ Metin, be. 324.

a. Metindeki **9 no’lu** manzume:

Kaside بحر redifîyle yazılmış ve şu beyitle başlamaktadır.

گشتم ز راه فکر شبی میهمان بحر دیدم به ذکر و فکر تو پیر و جوان بحر²²²

Birçok denizcilik tabiri geçen kaside, muhtemelen Musahip Mustafa Paşa’nın Kaptan-ı Derya olmasına ithafen yazılmıştır. Memduh kasidede Musahip olarak anılmıştır.

شاه سکندر آیینہ تقسیم کرده است روی زمین به خود به مصاحب جهان بحر²²³

b. Metindeki **10 no’lu** manzume:

Kaside şu beyitle başlamakta ve memduh Mustafa Paşa olarak anılmaktadır.

فروغ مجلس عزّت انیس بزم وفا چراغ دولت بیدار مصطفی پاشا²²⁴

c. Metindeki **737 no’lu** manzume:

Bu manzumede de Musahib ismi geçmektedir.

عمر مصاحب تو سعیدا دراز باد

هرگز نکرده عار از این کهنه شال تو²²⁵

d. Metindeki **794 no’lu** manzume:

Manzumede memduhun ismi anılmasa da vezir olduğu anlaşılmaktadır.

تا چرخ هست باد وزارت به نام تو چون مهر زیر مهر تو بادا زمین زمان²²⁶

²²² **Metin**, be. 257.

²²³ **Metin**, be. 258.

²²⁴ **Metin**, be. 291.

²²⁵ **Metin**, be. 6326.

²²⁶ **Metin**, be. 6785.

2.4.4. Müverrih Abdurrahman Abdi Paşa (ö. 1103 h./1692 m.)

Müverrih Abdi Paşa, hicri 1093-1098 (m. 1682-1687) tarihleri arasında Basra valiliği yapan, aynı zamanda divanı da olan bir devlet adamıdır²²⁷. Şu beyitle başlayan kaside kendisine yazılmıştır:

ای گنج نقد معرفت و معدن کمال خواهد ستایش تو کند طوطی مقال²²⁸

Kasidenin kendisine yazıldığı şu beyitlerden anlaşılabilir:

ای عبد خاص حضرت رحمان که خلقتت موصوف شد به طینت مولی زهی کمال

چون طینتت به خصلت مولی قرار یافت در حشر می‌کنند ز رحمانیت سؤال²²⁹

خوش‌جنبتی است بصره در ایام دولنت پر از سرور و شوق تهی از غم و ملال²³⁰

2.4.5. Sarı Süleyman Paşa (ö. 1098 h./1687 m.)

Sarı Süleyman Paşa Bosna-Hersek kökenlidir. Hicri 1092 (m. 1681) senesinde sel baskınına uğrayan Kabe civarını yeniden imar etmekle görevlendirilmiştir. Hicri 1095 (m. 1684) senesinde rikab kaymakamlığı da yapan Sarı Süleyman Paşa hicri 1097 (m. 1685) sadrazam olmuştur²³¹. Saida Sarı Süleyman Paşa'ya yazdığı kaside ile vezaretini veya sadrazamlığını kutlamaktadır. Kasidede memduhun ismi ve Kabe'yi inşasından şöyle bahsedilmiştir:

²²⁷ Şeyhi, **a.g.e.**, 3. Cilt, s. 2034; Fahri Çetin Derin, "Abdi Paşa, Nişancı", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/abdi-pasa-nisanci> (26.09.2020).

²²⁸ **Metin**, be. 483

²²⁹ **Metin**, be. 508-509.

²³⁰ **Metin**, be. 513.

²³¹ Abdülkadir Özcan, "Süleyman Paşa, Sarı", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/suleyman-pasa-sari> (26.09.2020).

نگین به دست سلیمان رسد و شاد شدم که حق به مرکز خود یافت جا به امر خدا²³²

اگرچه بود از این پیشتر سلیمانی که ساخت قبله اولی و مسجد اقصی
ولی ز فضل محمد تو آن سلیمانی که کرده سعی تمام تو کعبه را احیا²³³

2.4.6. Naima

Halep idarecilerinden olması muhtemel Naima'nın kimliğini tespit edemedik.
Kaside şu beyitle başlamaktadır:

حلب شهر و نعیم شهریار است سعادت پیشکار و بخت یار است²³⁴

2.4.7. Yusuf

Yine kimliğini tespit edemediğimiz muhtemelen Halep'li bir idareci olan Yusuf isimli bu kişi de bir rubaide medhedilmiştir.

از مروحه‌ای که شاه احسانم کرد انگشت‌نما میان خوبانم کرد
در شهر حلب باد به فرمانم کرد یوسف ز اعجاز خود سلیمانم کرد²³⁵

²³² **Metin**, be. 535.

²³³ **Metin**, be. 540-541.

²³⁴ **Metin**, be. 575.

²³⁵ **Metin**, be. 7019-7020.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NÜSHALARIN TANITILIMASI VE TENKİTLİ METİN

3.1.Nüshaların Tanıtılması

Türkiye ve İran kütüphanelerinde Saida Divanı'nın toplam 8 yazma nüshasını tespit edebildik. Tüm nüshaların dijital kopyaları ile çalışmamızı yürüttük. Nüshalardan;

- Süleymaniye Kütüphanesi **Lala İsmail** Koleksiyonunda yer alan nüshayı **L** harfi ile,
- Süleymaniye Kütüphanesi **Beşir Ağa (Eyüp)** Koleksiyonunda yer alan nüshayı **B** harfi ile,
- **Nuruosmaniye** Kütüphanesinde yer alan nüshayı **N** harfi ile,
- Millet Kütüphanesi **Ali Emiri Farsça** Koleksiyonunda yer alan nüshayı **A** harfi ile,
- Kitabhane-i Meclis-i Şura-yı Milli/İslami 2433 no'lu nüshayı **M** harfi ile,
- Kitabhane-i Meclis-i Şura-yı Milli/İslami (**Sena-yı Sabık**) 755 no'lu nüshayı **S** harfi ile,
- Kitabhane-i Meclis-i Şura-yı Milli/İslami 14089 no'lu nüshayı **H** harfi ile, (Yazma kataloglarında Divan-ı Saida-yı **Hindustani** olarak kayıtlıdır²³⁶.)
- Kitabhane-i Milli-yi **Melik** 5289 no'lu nüshayı **MI** harfleri ile kısalttık.

Nüshalar şekil bakımından şu şekilde gruplandırılabilir.

²³⁶ Dirayeti, **Ferhengistan-ı Nüshaha-yı Hattı-yi İran (FENHA)**, s. 351; Dirayeti, **Fihristvare-i Destnivisha-yı İran (DENA)**, s. 193.

a) **Dibacesi Olmayan Nüshalar:** Dibace, mesnevi ve kaside bölümleri olmayan nüshalardır.

- **A** nüshası
- **M** nüshası
- **S** nüshası
- **MI** nüshası

b) **Dibacesi Olan Nüshalar:** Dibace, mesnevi ve kaside bölümleri olan nüshalardır.

- **L** nüshası
- **B** nüshası
- **N** nüshası
- **H** nüshası

3.1.1. L Nüshası (Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail, 448):

Yaprak sayısı: 224

Yazı tipi: Nesih

Satır sayısı: 17

İstinsah Tarihi: Cümadi's-Sani h.1097 (m. 1686)

Müstensih: Celil Kadri Hasan Aga

İçerik: Dibace, Kaside, Mesnevi, Tahmis, Gazel, Rubai, Müfred

Eserin ismi, nüshanın 1^a yaprağında دیوان سید سعیدای نقشبندی البخاری olarak not edilmiştir. Nüsha istinsah kaydında müstensihin ünvanının 'Ağa (اغا)' olması, nüshanın Osmanlı ülkesinde yazıldığını göstermektedir. Sayfa 161^a'da derkenarda Besim isimli/mahlaslı bir şaire ait Türkçe bir gazel yer almaktadır. Nüshanın kısımları sırayla şu şekilde başlıklandırılabilir.

- Dibace
- Kasideler (21 adet)
- Mesneviler (14 adet)

- Tahmis (1 adet)
- Gazeller (702 adet)
- Rubailer
- Müfredler

Nüshanın yapraklarında herhangi bir kopma, kaybolma, silinme, karalanma veya yer değıştirme yoktur.

3.1.2. B Nüshası (Süleymaniye Kütüphanesi, Beşir Ağa Eyüp, 135-001)

Yaprak sayısı: 101

Yazı tipi: Talik

Satır sayısı: 16

İstinsah Tarihi: h.1099 (m. 1688)

Müstensih: Agah Abdulkadir Efendi

İçerik: Dibace, Kaside, Mesnevi, Tahmis, Gazel, Rubai, Müfred.

Talik yazısıyla yazılmış olan nüsha cetvel içinde 16 satırdan oluşmakta ancak bütün sayfaların derkenarlarında da şiirler devam etmektedir. Bu nedenle en kapsamlı nüshalardan biri olmasına rağmen yaprak sayısı azdır. Defterde, bu eserin devamında 101-111 yapraklarında Emir Hüseyini Herevi'nin Nüzhet'ül Ervah isimli eseri yer almaktadır. Nüshanın istinsah kaydında müstensihin ünvanının '**Efendi**' olması, bu nüshanın da Osmanlı ülkesinde yazıldığını göstermektedir. Nüshanın bölümleri ve bunları sıralaması L nüshası ile aynıdır:

- Dibace
- Kasideler (22 adet)
- Mesneviler (14 adet)
- Tahmis (1 adet)
- Gazeller (735 adet)

- Rubailer
- Müfredler

Bu nüshanın da yapraklarında herhangi bir kopma, kaybolma, silinme, karalanma veya yer değıştirme yoktur.

3.1.3. N nüshası (Nuruosmaniye Kütüphanesi, Nuruosmaniye, 3823)

Yaprak sayısı: 188

Yazı tipi: Talik

Satır sayısı: 15

İstinsah Tarihi: h. 1096 (m. 1685)

Müstensih: -

İçerik: Dibace, Kaside, Gazel, Mesnevi

Nüsha Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesinde yer alan dijital nüsha arama programında iki ayrı eserden ibaret gibi gösterilmiştir. Çünkü diğer nüshalarda kasidelerden sonra gelen mesnevi bölümü bu nüshada en sonda yer almaktadır. Ayrıca bu nüshada mesnevi bölümünün başında başlık şeklinde bir beyit bulunmakta ve bu beyitten şairin mesneviyi **Şevkname** olarak isimlendirdiği anlaşılmaktadır. Bu sebepten dolayı nüsha **Divan-ı Saida** ve **Şevkname-i Saida** olarak iki ayrı eser şeklinde kaydedilmiştir. Eserlerin müellifi dijital programda '**Saida, Said Nakşibendi Yezdi**' olarak gösterilmiş ve kaynak/referans olarak da **Ez-Zeria fi Tesanifi's-Şia** verilmiştir. Saib Tebrizi'nin Saida'yı andığı gazel sayfa 60^b'de derkenarda yer almaktadır. Nüshanın son yaprağında Nabi ve Kami'ye ait Türkçe birkaç beyit yer almaktadır. Nüshanın bölümleri sırayla şu şekildedir:

- Dibace

- Kasideler (21 adet)
- Gazeller (550 adet)
- Mesneviler (12 adet)

Nüshadaki her mesnevi bir beyit ile başlıklandırılmıştır. Mesnevilerin devamında birkaç gazel daha bulunmaktadır. Nüshada rubai ve müfredler yer almamaktadır. Bu nüshada kaside bölümünde yer alan 21 kasidenin 11 tanesi B, L ve H nüshalarında da kaside bölümünde yer almakta iken; burada yer alan 10 kaside B, L ve H nüshalarında gazel bölümünde yer almaktadır. Nüshadaki şiirlerin sıralaması diğer bütün nüshalardan farklılık göstermektedir. Bu nüshada yer alıp diğer hiçbir nüshada yer almayan 20 civarı gazel bulunmaktadır. Nüshadaki gazel sayısı B, L ve H nüshalarına göre daha az olup, M ve S nüshalarına yakındır.

Nüsha yapraklarında yer yer kopmalar mevcuttur. Ayrıca bazı yaprakların yeri değişmiştir. Nüshada karalanmış ya da başka bir sebeple okunmayan yerler bulunmamaktadır.

3.1.4. A Nüshası (Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Farsça, 362)

Yaprak sayısı: 80

Yazı tipi: Talik

Satır sayısı: 17

İstinsah Tarihi: -

Müstensih: -

İçerik: Gazel, Kaside

A nüshasının sonu oldukça eksik olup, nüshada sadece gazel ve kasideler karışık halde bulunmaktadır. Alfabetik harf sırasıyla giden gazeller ط harfine

kadar mevcuttur. Sayfa 80^b'de, biri Saib Tebrizi'ye, biri Ali mahlaslı bir şaire ve diğeri de Hacib Şirazi'ye ait üç Farsça manzume yer almaktadır. Ayrıca sayfa 1^a'da da Saib Tebrizi'ye ait bir gazel bulunmaktadır.

Sondaki büyük eksiklik dışında nüshada herhangi bir yaprak kopması veya yaprakların yerlerinde değişme yoktur. Nüshada okunmayan, karalanmış yerler de bulunmamaktadır. Nüshada toplamı **304** adet gazel ve kaside karışık halde yer almaktadır.

3.1.5. M Nüshası (Kitabhane-i Meclis-i Şura-yı Milli/İslami, 2433)

Yaprak sayısı: 155

Yazı tipi: Talik

Satır sayısı: 17

İstinsah Tarihi: -

Müstensih: -

İçerik: Gazel, Kaside, Rubai, Müfred

M nüshası gazel, rubai ve müfredlerden oluşmakta, ancak gazellerin içinde kasideler de yer almaktadır. Nüsha toplam 529 adet gazel ve kaside içermektedir. Bunlar alfabetik sıra ile tertip edilmiştir. Sayfa 120^a'da ilk üç halifenin anıldığı 3 beyit ile aynı manzumenin son beytindeki 'Hanife' ibaresi silinmeye çalışılmıştır. Saib Tebrizi'nin Saida'yı andığı gazel sayfa 42^b'de Saida'nın şiirleri içinde yer almaktadır.

Nüshanın yapraklarında herhangi bir kopma, yırtılma, silinme, karalanma veya yer değiştirme yoktur.

3.1.6. S Nüshası (Kitabhane-i Meclis-i Şura-yı Milli/İslami (Sena-yı Sabık), 755)

Yaprak sayısı: 160

Yazı tipi: Talik

Satır sayısı: 17

İstinsah Tarihi: -

Müstensih: Yakub Semerkandi

İçerik: Kaside, Gazel, Rubai, Müfred

Nüshanın ilk yaprağının a yüzünde دکتر حسین مفتاح şeklinde bir ibare bulunmaktadır. Yine aynı sayfada ‘Kitabhane-i Meclis-i Sena’ mührü yer almaktadır. Tahran Üniversitesi Yayınları Yazma Nüshalar Kataloğunun 7. cildinde tanıtılan²³⁷ ve Dirayeti tarafından da kaydedilen²³⁸ Doktor Hüseyin Miftah Kütüphanesindeki ‘Said Divanı’ nüshası da, büyük ihtimalle bu nüshadır. Çünkü aynı kataloğun 800. sayfasında Miftah’ın yazma kitaplarının Meclis-i Sena Kütüphanesi ve Milli Kütüphane’ye satıldığı belirtilmektedir²³⁹. Ayrıca bahsedilen bu nüshanın da müstensihinin Yakub Semerkandi olması bu karışıklığın meydana gelmiş olma ihtimalini güçlendirmektedir. Bu nüshanın, Dirayeti tarafından biri ‘Divan-ı Said’ diğeri de ‘Divan-ı Saida-yı Yezdi’ şeklinde farklı iki nüsha gibi mükerrer tanıtılmış olduğu söylenebilir.

Nüshanın 116^a sayfasının derkenarında Farsça ve Türkçe birkaç beyit yer almaktadır. Bunlardan biri Fuzuli’ye, biri Şehri’ye aittir. Yine sayfa 131^a’da ‘Kelim’

²³⁷ Muhammed Taki Danişpejuh, İrec Efşar, **Nüshaha-yı Hatti**, 7. cilt, İntişarat-ı Danişgah-ı Tahran, Tahran 1353 h.ş. (1974 m.), s. 159.

²³⁸ Dirayeti, **Ferhengistan-ı Nüshaha-yı Hatti-yi İran (FENHA)**, s. 351; Dirayeti, **Fihristvare-i Destnivisha-yı İran (DENA)**, s. 193.

²³⁹ Danişpejuh, Efşar, **a.g.e.**, s. 800.

başlıklı bir beyit yer almaktadır. Saib Tebrizi'nin Saida'yı andığı gazel sayfa 115^b'de Saida'nın şiirleri arasında yer almaktadır.

S nüshasının yapraklarında kopmalar mevcuttur. Ayrıca, yapraklar birkaç yerde toplu halde yer değiştirmiştir. Nüshanın 101^b sayfasında geçen تمت القصايد ibaresinden bazı kasidelerin gazellerden ayrılmış olduğu anlaşılmaktadır. Gazeller alfabetik sıra ile tertip edilmiştir.

Nüshanın 4-19. yaprakları arasında, dibacesi olmayan diğer nüshalarda yer almayan, ancak dibacesi olan nüshalarda bulunan 67 gazel bulunmakta olup (bunların 62 tanesi N nüshasında da mevcut değildir); bu gazeller de -bir divançe gibi- ayrıca alfabetik harf sırasına göre dizilmişlerdir.

Nüşadaki toplam gazel ve kaside sayısı 572'dir.

Bu nüshanın bazı kısımları silinme, karalanma, bantlanma gibi nedenlerden dolayı okunamamaktadır.

3.1.7. H Nüshası (Kitabhane-i Meclis-i Şura-yı Milli/İslami 14089):

Sayfa sayısı: 460 (Nüsha sayfa numarası ile numaralandırılmıştır. 324-333 arası numaralar yanlışlıkla iki defa yazılmıştır. 267. ve 268. sayfaların dijital görüntüsü yoktur.)

Yazı tipi: Talik

Satır sayısı: 17

İstinsah Tarihi: -

Müstensih: -

İçerik: Dibace, Kaside, Mesnevi, Tahmis, Gazel, Rubai, Müfred

Bu nüsha yazma kataloglarında **Divan-ı Saida-yı Hindustani** olarak geçmektedir²⁴⁰. Nüsha Kitabhane-i Meclis-i Şura-yı İslami'nin internet sayfasında Divan-ı Saida-yı Tefrişi/Saida-yı Hindustani olarak kaydedilmiştir²⁴¹. Nüshanın başında, divandan yola çıkılarak Saida ve eseri hakkında bilgiler veren birkaç sayfalık değerlendirme yazısı mevcuttur. Nüshanın Rıza Kuli Han Hidayet tarafından 1282 senesinde Tebriz'de satın alındığı belirtilmiştir. Rıza Kuli Han müellifi '*Saida-yı Hindustani sakin-i İslambul*' olarak tarif etmiştir. Kataloglarda Saida'nın Saida-yı Hindustani olarak kayıtlara geçmesinin sebebi de muhtemelen Rıza Kuli Han'ın bu notudur. İnternet ortamında yer alan Saida-yı Tefrişi ibaresinin kaynağını tespit edemedik. Nüsha sırasıyla şu kısımlardan oluşmaktadır:

- Dibace
- Kasideler (21 adet)
- Mesneviler (14 adet)
- Gazeller (708 adet)
- Rubailer
- Müfredler

Bu nüshada da N nüshası gibi mesnevler birer beyit ile başlıklandırılmış; ayrıca kasidelerin kime yazıldığı da bir başlıkla belirtilmiştir. Gazeller alfabetik harf sırasına göre dizilmiştir. Nüshanın yapraklarında herhangi bir kopma, yırtılma, silinme, karalanma veya yer değiştirme yoktur.

²⁴⁰ Dirayeti, **Ferhengistan-ı Nüshaha-yı Hattı-yi İran (FENHA)**, s. 351; Dirayeti, **Fihristvare-i Destnivisha-yı İran (DENA)**, s. 193.

²⁴¹ <https://dlib.ical.ir/site/catalogue/483567>, (08.03.2020).

3.1.8. Mİ Nüshası (Kitabhane-i Milli-yi Melik, 5289)

Sayfa sayısı: 163 (Bu nüsha da sayfa numarası ile numaralandırılmıştır.)

Yazı tipi: Talik

Satır sayısı: 15

İstinsah Tarihi: -

Müstensih: -

İçerik: Mesnevi, Gazel, Kaside, Rubai

Yaprakları oldukça yer değiştirmiş olan bu nüshanın hacmi de yaprak kopmaları nedeniyle azalmıştır. Nüsha toplam 254 adet gazel ve kaside içermektedir. Sadece dibacesi olan nüshalarda yer alan mesnevilerin tahmidiye ve naat bölümünün bir kısmı bu nüshada yer almaktadır. Nüshadaki bazı beyitler itikadi sebeplerden dolayı (vahdet-i vücud vb.) silinmeye çalışılmıştır. Saib Tebrizi'nin Saida'yı andığı gazel sayfa 109-110'da derkenarda yer almakta ve buraya ... این غزل را صایب برای ... şeklinde başlayan ve devamı okunmayan bir not düşülmüştür. Nüshanın son yaprağında yer alan nota bakılırsa, şairin İmadiye emiri 'Keykubad-ı Sani' ile de irtibatlı olduğu anlaşıyor. Notta bu sayfada yer alan gazelin matla'ının, emirin ölümünden üç gün önce yazıldığı belirtilmiştir. Tahminimizce bu emir, 1090 yılında vefat etmiş olan İmadiye emirlerinden Kubad-ı Salis'tir²⁴². 1048-1050 yıllarında hüküm sürmüş olan Kubad-ı Sani bazı rivayetlere göre emirlik silsilesinde yer almamaktadır²⁴³. Bu nedenle 1090 yılında vefat etmiş olan Kubad'ın o dönemlerde, üçüncü değil ikinci Kubad olarak anılmış olması daha muhtemeldir. Ayrıca 1090 tarihi şairin yaşadığı yıllarla da daha uyumludur.

²⁴² Mahfuz El-Abbasi, İmaretu Bahdinan El-Abbasiye, Matbaat'ül-Cumhuriyye, Musul, h. 1388 (m. 1968), s. 70-72.

²⁴³ İmad Abdusselam Ruuf, Tarihi Ümerai Bahdinan, s. 39-40 (https://archive.org/details/khalidalabbass_gmail_201810/page/n37/mode/2up, 4.7.2020).

3.2. Nüshaların Birbiri İle İlişkisi ve Nüsha Şeceresi

Nüshaların birbirleri ile ilişkisini gösteren şu durumlar tespit edilmiştir.

1. Nüshaların şekil özellikleri

- a. Nüshalar şekil bakımından incelendiğinde; başında dibace bulunan nüshalar (L, B, N, H) ve dibace bulunmayan nüshalar (A, M, S, Ml) olarak iki ayrı kolun olabileceği akla geliyor.
- b. Dibacesi olan nüshaların kasideleri ayrılmış iken, diğer nüshalarda kasideler gazellerle karışık haldedir. Ancak N nüshasının ayrılmış kasideleri (21 adet) ile L, B ve H nüshalarının ayrılmış kasidelerinin (22 adet) sadece 11 tanesi ortaktır. Diğerleri birbirlerinden farklıdır. N nüshasındaki ayrılmış bazı kasideler L, B ve H nüshalarında gazeller içinde yer almakta; L, B ve H nüshalarındaki ayrılmış bazı kasideler de N nüshasında gazeller içinde yer almaktadır. Ayrıca N nüshasındaki ayrılmış bütün kasideler L, B ve H nüshalarında mevcut iken; L, B ve H nüshalarındaki ayrılmış bazı kasideler N nüshasında yer almamaktadır.
- c. B ve H nüshasındaki bir kaside ve N nüshasındaki iki kaside hem kasideler bölümünde hem de gazellerin içinde mükerrer olarak yer almaktadır.
- d. Dibacesi olmayan nüshalardan S nüshasında geçen تمت القصائد ibaresinden bazı kasidelerin gazellerden ayrılmış olduğu anlaşılmaktadır. Nüshada yaprak yer değişimleri ve kopmaları çok olduğundan bu kasidelerin sayısı tam olarak belli değildir (en az 2 adettir). Ancak L, B, H ve N nüshalarında ayrılmış olan kasidelerin çoğu bu nüshada -dibacesi olmayan diğer nüshalar gibi- gazeller ile karışık halde bulunmaktadır.
- e. Dibacesi olan nüshaların mesnevi bölümü mevcuttur. Ancak dibacesi olmayan Ml nüshasında da ilk iki mesnevi yer almaktadır.

2. Gazellerin sayısı ve sıralaması

Nüshalardaki gazelleri her nüsha için numaralandırarak, nüshaları gazel sayısı ve sıralaması bakımından karşılaştırdık; bu karşılaştırma sonucunda aşağıdaki hususlar tespit ettik.

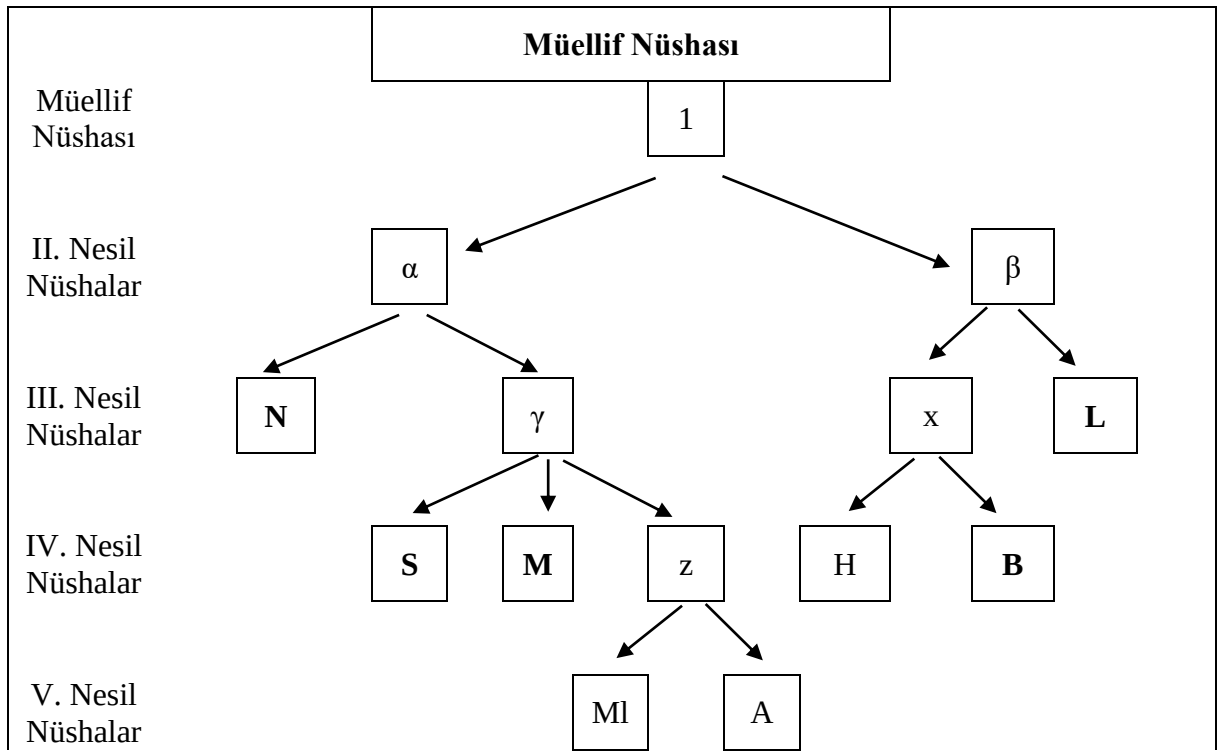
- a. Dibacesi olan N nüshasında, aynı koldan olabileceğini düşündüğümüz diğer üç nüshadan (L, B, H) farklı olarak gazel sayısının daha az olduğunu ve bu sayının dibacesi olmayan diğer nüshalara (A,M, S, Ml) yakın olduğunu fark ettik.
- b. N, A, M, S ve Ml nüshalarında eksik olan gazellerin çoğu (%90 civarı) L, B ve H nüshalarında ait oldukları harfin başındaki veya sonundaki gazellerdir.
- c. Ayrıca, daha önce nüshaları tanıtırken değindiğimiz gibi, S nüshasında bulunan bazı gazellerin dibace içermeyen A, M, ve Ml nüshalarında yer almadığını ve aynı zamanda N nüshasında da yer almadığını gördük. S nüshasındaki bu müstesna 67 gazel, kendi içinde ayrıca alfabetik olarak sıralanmıştır. Bu gazeller de L, B ve H nüshalarında ait oldukları harflerin başında veya sonunda yer almaktadırlar.
- d. N nüshasında bulunan 20 gazel diğer hiçbir nüshada yoktur.
- e. N nüshasının gazel sıralaması diğer bütün nüshalardan farklıdır.
- f. A ve Ml nüshaları gazel sıralaması bakımından M ve S nüshalarında çok benzemesine rağmen, bazı yerlerde diğer iki nüshadan ayrılmaktadırlar. Ayrıca M ve S nüshalarında yer alan bazı gazeller, bu iki nüshada yer almamaktadırlar.
- g. Sonuç olarak gazel sayıları ve sıralaması bakımından L, B ve H nüshaları ile N, A, M, S ve Ml nüshalarının iki ayrı kol oluşturduğu kanaatine vardık.

3. Nüshaların ibare farklılıkları

Nüshaları kelime ve ibare farklılıkları açısından karşılaştırdık; bu karşılaştırma sonucunda da aşağıdaki hususları tespit ettik.

- Nüshaların ikili karşılaştırmalarında; L, B ve H nüshaları ile N, A, M, S ve Ml nüshalarının kendi aralarındaki ikili benzerlikleri yüksek iken, karşı tarafla benzerlikleri oldukça azdır.
- Bu durumda da L, B ve H nüshaları ile N, A, M, S, Ml nüshalarının iki ayrı kol oluşturması gerektiğini düşündük.
- Ancak N nüshasının kendi kolundaki diğer nüshalara benzerliği biraz daha azdır. Ayrıca A ve Ml nüshaları ile B ve H nüshalarının kendi kollarındaki diğer nüshalara göre ortak benzerlikleri daha fazladır.

Bu bulgular sonucunda ulaşılan, bir müellif nüshasından çoğaltılan muhtemel şecere şu şekildedir.

Yukarıda verilen muhtemel şecere, bütün nüshaların tek müellif nüshasından çoğaltıldığı varsayımı ile oluşturulmuştur. Ancak birden fazla müellif nüshası olması ihtimalini de destekleyen nüsha/nüsha grubu farklılıkları bulunmaktadır.

1. L, B ve H nüshalarının diğer nüshalardan ayrı bir kaynak müellif nüshası olabilir.

Çünkü:

- a. Bu nüshalarla diğer nüshalar arasında, müstensih hatası ile açıklanamayacak, belirgin ibare/beyit farklılıkları mevcuttur.
- b. Tüm nüshalarda gazeller kafiye/redif son harfine göre alfabetik sıralanmışlardır. L, B ve H nüshalarında bulunup diğer nüshalarda yer almayan birçok gazel mevcuttur. Fazla olan gazeller çoğunlukla (%90) ait oldukları harflerin başındaki veya sonundaki gazellerdir. Örneğin L, B, H nüshalarında bulunup diğer nüshalarda bulunmayan ÷ harfli gazeller, bu nüshalarda ÷ harfli gazellerin sonunda yer almaktadırlar; ı harfli gazeller ise, bu harfe ait ilk gazellerdir. Bu bulgular, söz konusu gazellerin divana müellif tarafından sonradan ilave edilmiş olduğuna kuvvetli birer karinedir.
- c. L, B, H nüshalarında yer alıp diğer nüshalarda bulunmayan bazı kasideler ile medhiye şeklinde birer gazel ve kıta mevcuttur. Bu manzumeler Osmanlı devlet adamlarına ithafen yazılmışlardır. Eserin dibacesinden ve tezkirelerden şairin son dönemlerini Osmanlı ülkesinde geçirdiği anlaşılmaktadır. Bu manzumelerin diğer nüshalarda olmaması, esere daha sonra eklendiklerini düşündürmektedir. Ayrıca N nüshası hariç, diğer koldaki nüshalarda, Osmanlı devlet adamlarına yazılmış -bir kaside ve bir rubai dışında- manzume bulunmaması da müellifin eserine daha sonra eklentiler yaptığını teyit etmektedir. Bu konuda N nüshasının durumu aşağıda tartışılacaktır.

Bütün bu bulgular müellifin, eserine birçok yeni manzume ekleyerek ve mevcut bazı manzumelerinde değişiklikler yaparak; eserini yeniden telif ettiğini göstermektedir.

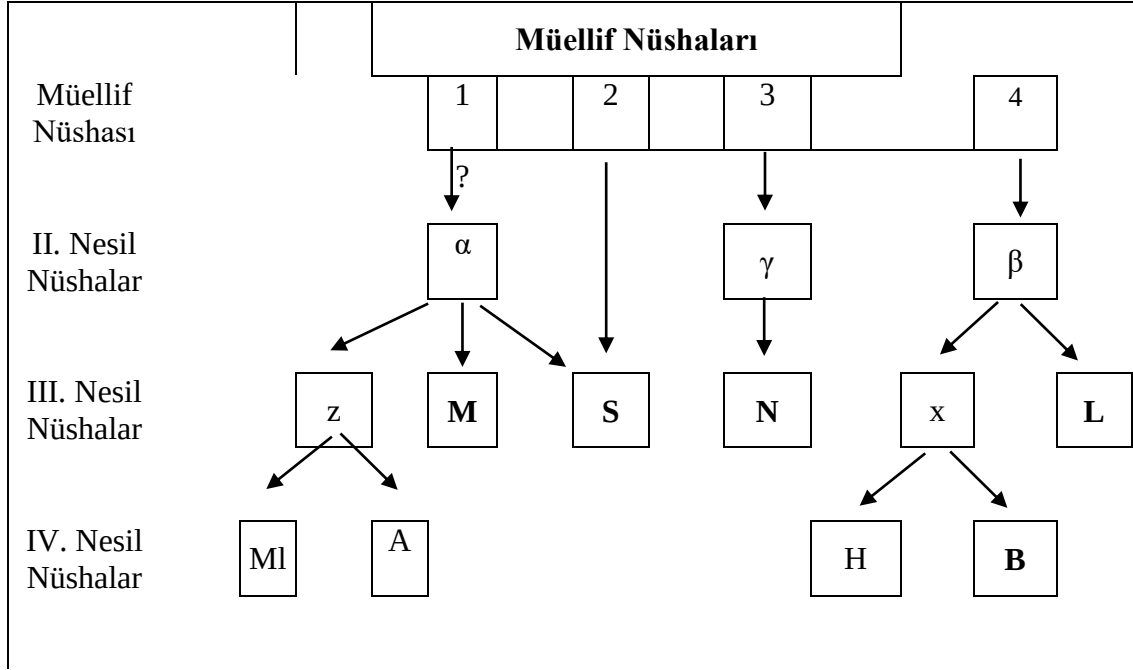
2. S nüshasında ana metinden ayrı olarak kafiye son harfine göre alfabetik sıralanmış 67 adet gazel yer almaktadır (4-19. yapraklar). Bu gazellerin ayrı bir müellif nüshası olması muhtemeldir. Çünkü;
- a. Bu gazellerin 62 tanesi S nüshası ile aynı koldaki hiçbir nüshada (N, M, Ml, A) yer almamaktadır. N nüshasında ise bu gazellerin sadece ilk 5'i yer almaktadır. N nüshasının durumu daha sonra tartışılacağından, bu 5 gazeli dikkate almazsak, söz konusu gazellerin hiçbirinin bu nüshalarda yer almaması; bu gazellerin S müstensihince sehven unutulduğu için sonradan eklenmediği; ayrı bir yerden –belki müellifçe daha sonra yazılmış ayrı bir divançe şeklindeki bir nüshadan- alındığını düşündürüyor.
 - b. S nüshasındaki bu 67 gazel; L, B ve H nüshalarında -yukarıda bahsi geçen diğer gazeller gibi- ait oldukları harflerin başında veya sonunda bulunmaktadır. Bu bulgu da söz konusu gazellerin daha önce bir arada olduklarına işarettir. Hatta bu gazellerin çoğu L, B ve H nüshalarında bulunup diğer nüshalarda bulunmayan öbür gazellerden daha önce gelmektedirler. Örneğin L, B ve H nüshalarında ﺕ harfi ile biten gazeller sıralamasında, tüm ortak gazellerden sonra S nüshasındaki bu gazeller gelmekte; daha sonra ise sadece bu nüshalarda bulunan gazeller gelmektedir. Yani S nüshasındaki bu gazeller, sadece L, B ve H nüshalarında bulunan diğer gazellerden daha önce yazılmış gibi görünmektedirler.

Hem S nüshasındaki bu gazellerin hiç birinin kendisi ile akraba diğer nüshalarda bulunmaması hem de L, B ve H nüshalarında belli bir düzene göre yer almaları, bunların başka bir yerde bir arada bulunmuş olduğunu düşündürmektedir. L, B ve H nüshalarının ayrı bir müellif nüshasından geldiği düşünüldüğünde bu gazellerin kaynağının da başka bir müellif nüshası olması gerekir.

3. N nüshası her ne kadar ibare benzerliği ve gazel sayısı bakımından S, M, Ml ve A nüshalarına yakın gibi görünse de; gerek divanın tertibi gerekse de içerdiği kasideler bakımından bu nüshalardan oldukça farklı görünmektedir. Ayrıca S, M, Ml ve A nüshasında bulunmayıp N nüshası ile L, B ve H nüshalarında yer alan ortak bazı gazeller de bulunmaktadır. N nüshasının farklılıklarını incelemek gerekirse;
- a. N nüshası dibace, kaside ve mesnevi kısımlarının bulunması ile daha çok diğer koldaki L, B ve H nüshalarına benzemektedir. Burada müstensihçe yapılmış olması pek mümkün görünmeyen bir şekil değişikliği ve kısmi içerik artışı göze çarpmaktadır. Ayrıca ibare farklılıklarında S, M, A ve Ml nüshalarına benzemesi de nüshanın kaynağının L, B ve H nüshalarından farklı olmasını gerektirmektedir. Yani burada hem S, M, A ve Ml hem de L, B ve H nüshalarının kaynağından ayrı üçüncü bir müellif nüshası olması gerekir.
 - b. N nüshasını S, M, A, Ml nüshalarından ayıran en önemli farklardan biri, bu nüshanın, şairin İstanbul'da yaşayıp Osmanlı devlet adamlarına mehdiye yazdığı manzumeleri barındırmasıdır. S, M, A, Ml nüshalarının hiçbirinde şairin İstanbul'da yaşayan Osmanlı devlet erkanı ile irtibatlı olduğuna dair bir bulgu yoktur. Bu nüshalarda Naima ve Yusuf isimli, dönemin Halep yöneticileri olması muhtemel iki kişiyi anması haricinde herhangi bir Osmanlı idarecisi anılmamıştır. N nüshasında ise dibace kısmında şairin İstanbul'a geldiği, divanını Mustafa Paşa'ya ithaf ettiği; mesnevi kısmında dönemin Osmanlı padişahı Sultan Mehmet ve oğlu Şehzade Mustafa'yı övdüğü; kaside kısmında ise Musahip Mustafa Paşa'yı övdüğü görülmektedir. Burada kronolojik olarak S, M, A ve Ml nüshalarının kaynağından daha sonra yazılmış bir müellif nüshası olması gerektiği akla gelmektedir. L, B ve H nüshalarında N nüshalarındaki bu kasidelere ilaveten Basra Valisi Abdi Abdurrahman Paşa, Sadrazam Sarı Süleyman Paşa ve Musahip Mustafa Paşa'ya birer kaside ile Musahip

Mustafa Paşaya birer gazel ve kıta yazılmıştır. Yani bu nüshaların kaynağının da N nüshasının kaynağından daha sonra yazılmış bir müellif nüshası olması gerekir. Bu durumda da N nüshasının kaynağının hem S, M, A ve Ml hem de L, B ve H nüshalarının kaynağından ayrı bir müellif nüshası olması gerekir.

4. Bütün bu bulgular bir arada değerlendirildiğinde kronolojik olarak sırası belli 4 adet müellif nüshası olması gerekir.
 - a. S, M, A ve Ml nüshalarının atası olan nüsha;
 - b. S nüshasında 4-19. yapraklar arasında yer alan, şairin belki ayrı bir divan olarak değil daha sonra asıl divanına katmak niyetiyle yazdığı, L, B ve H nüshalarında asıl divana katılan şiirlerden oluşan divançe şeklindeki nüsha;
 - c. Şairin dibace yazdığı ve kasidelerini ayırdığı, mesnevi bölümü eklediği, ayrıca birkaç ve gazel ilave ettiği N nüshasının atası olan nüsha;
 - d. Mevcut bazı manzumelerinde şairin değişiklikler yaptığı, ilave kaside, gazel ve rubailer eklediği, ayrıca S nüshasında divançe şeklinde yer alan gazelleri ilgili harflere dağıtarak eklediği, L, B ve H nüshalarının atası olan divanın son hali olan nüshadır.

M, S, N, L ve B nüshalarını kullanarak Saida Divanının tenkitli metni oluşturduk. Ancak seçilen bu nüshalarda yer almayıp diğer nüshalarda yer alan birkaç manzume de metne dahil ettik.

Ayrıca bu nüshaların sadece birinde yer alan bir manzume, kullanılmayan nüshaların birinde de mevcut ise o nüshadaki söz konusu manzume, karşılaştırma maksadıyla kullanıldı. Örneğin *جز ما سخن کسی مگویند دگر* mısrasıyla başlayan rubai, tercih edilen nüshalardan sadece B nüshasında yer almaktadır. Bu rubai aynı zamanda metin tenkidinde kullanılmayan H nüshasında da mevcuttur. Bu durumda bu rubai için H nüshası da metin tenkidinde kullanıldı.

3.3.Metni Tenkidinde Dikkat Edilen Hususlar

1. Metinde günümüz Farsça imlası kullanıldı.

2. Divanın tertibi ve manzume sıralaması, en kapsamlı nüshalar olan B ve L nüshalarına göre yapıldı. Divan tertibinde dibace, kaside, mesnevi, tahmis, gazel, kıta, rubai, müfred sıralaması gözetildi. Gazeller kafiye/redif son harfine göre sıralanmış olup; diğer manzumelerde böyle bir sıralama söz konusu değildir.
3. Bütün manzume ve beyitlere numara verildi.
4. Her manzumenin başında manzumenin mevcut olduğu nüshadaki sayfa numarasına yer verildi. Önce nüsha kısaltması ve ardından sayfa numarası belirtildi. Örneğin **L 101^b**...

Ayrıca nüsha sayfasının değiştiği beyitlerde de; söz konusu nüsha için geçilen sayfa numarası, yine aynı şekilde gösterildi.

5. Nüshalardaki mükerrer manzumeler nüsha kısaltmasının ardına ‘m’ harfi eklenerek gösterildi. Örneğin **Lm** ...
6. Nüsha farkları dipnotlarla gösterildi. Nüshadaki metin içi ibare farklılıkları metin içine dipnot numarası konularak; beyit/mısra yeri gibi farklılıklar ise beyit numarasına dipnot konularak gösterildi.

- a. Metin içi ibare farklılığı gösterilirken müellifin kaleminden çıktığını düşündüğümüz varyantı ana metne alıp; ibarenin sonuna dipnot numarası ekledik. Dipnotta ise dipnot numarasının ardından; öncelikle tercih ettiğimiz ibareyi yazıp, yer aldığı nüshaların kısaltmalarını aralarına ‘,’ işareti koyarak yazdık. Daha sonra bedel işareti olarak ‘:’ işaretini ekledik. Ardından tercih ettiğimiz ibarenin yerine diğer nüshalarda yer alan ibareyi ve nüshaların kısaltmalarını yazdık. İki den fazla varyant var ise yine aralarına ‘:’ işareti koyarak farklılıkları göstermeye devam ettik. Örneğin;

2731 ماه تو L، M: ماهی تو S، N: ماه نو B

- b. Eğer bir nüshada tercih ettiğimiz ibarenin yerine geçecek herhangi ibare yok ise o nüsha için dipnotta ‘-’ işareti kullanıldı. Örneğin;

و²⁸⁹¹ N – :B ،M ،S ،L

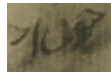
- c. Hiçbir nüshada yer almayan ekleme, çıkarma ve düzeltme gibi müdahalelerle metin tenkidi yapmış isek bu durumu da tercih ettiğimiz ibarenin arkasına herhangi bir nüsha kısaltması eklemeyen, ‘:’ işareti ile devam ederek gösterdik.

Örneğin:

اعضای : اعضایی H ،B⁴⁴⁹³

- d. Nüshalarda çeşitli nedenlerle okunmayan ya da anlaşılmayan yerler dipnota nüsha görüntüsü alınarak gösterildi. Örneğin;

8511 چه سینه‌ها که M: چه سینه‌ای که B ،L :S

641 چون آید Lm ،S ،N ،B : چون آرد L: M

- e. Bazı nüshalarda müstensihçe bazı düzeltmeler yapıldığı görüldü. Bu düzeltmeler ya düzeltilen kelimenin/ibarenin hemen üzerinde ya da derkenarda bulunmaktaydı. Bu düzeltmeler de, nüsha kısaltmasının ardına ‘t’ harfi getirilerek, dipnotta nüsha farkı olarak gösterildi. Örneğin;

کج‌دستی L ،S ،M ،Nt :B کج‌بختی N²¹⁹⁵

- f. Nüshalarda bir manzumedeki bazı beyit veya mısraların yerlerinin farklı olduğu veya bazen mevcut olmadığı görüldü. Bu beyit/mısra farklılıklarını, ana metinle karışmaması için, beyit numaralarına dipnot ekleyerek gösterdik. Burada, beyitlerin birbirlerinin bedeli olmadığına,

sadece nüshalarda manzume içindeki yerlerinin belirtilmesi için bu dipnotların kullanıldığına dikkat çekmek için, ‘:’ işareti yerine ‘<:’ işareti kullanıldı.

- g. Beyit yeri farklılığında, farklılığın başladığı ilk beyite dipnot numarası eklendi. Dipnotta öncelikle beyit/beyitlerin olması gerektiğini düşündüğümüz yerin beyit numarasını/numaralarını ve nüsha kısaltmalarını, ibare farklılıklarında olduğu gibi, yazdık. Ardından ‘<:’ işaretini koyarak, bu beyit/beyitler diğer nüsha/nüshalarda **hangi beyitten önce geliyorsa** o beyitin numarasını yazıp o nüsha kısaltmalarını yazarak gösterdik. Örneğin bir beyitin yeri farklı ise;

L 6401 <:B ,N ,M 6399 ⁴⁷⁷⁴

Burada 6399. beyit M, N ve B nüshalarında bu konumda iken; L nüshasında, 6401. beyitten hemen önce gelmektedir. Yani 6399. beyit, S nüshasında 6400. ve 6401. beyitlerin arasında yer almaktadırlar.

Ardışık birden fazla beyit blok halinde yer değiştirmişse ilk ve son beyit numarasının arasına ‘-’ işareti konularak beyitler gösterildi. Örneğin;

L 4913 <:B ,N ,M ,S 4909–4910 ³⁶⁵⁶

Burada 4910. ve 4911. beyitler; L nüshasında 4913. beyitten hemen önce gelmektedirler. Yani bu iki beyit L nüshasında, 4912. ve 4913. beyitlerin arasında yer almaktadırlar.

- h. Bazı nüshalarda bazı beyitlerin yer almaması durumunda ise söz konusu beyit numarasına veya beyit grubu ise ilk beyit numarasına dipnot verilerek dipnotta beyitin/beyitlerin yer almadığı nüshalar için ‘-’ işareti kullanıldı. Bu durumda bedel işareti olarak ‘:’ işareti kullanıldı. Örneğin;

B – :N ,M ,S ,L 4912 ³⁶⁶²

Metne 4912. beyit olarak eklenen beyitin B nüshasında olmaması durumu bu şekilde gösterildi.

- i. Mısralarda yer değişikliği olması durumunda da beyit numarası üzerinden bu farklılık gösterildi. Bu durumda dipnotta beyit numarasından sonra () işareti içinde, farklılık birinci mısradan ise 1, ikinci mısradan ise 2 yazılarak gösterildi. Yine bedel işareti için ‘:’ işareti kullanıldı. Ayrıca burada iki ayrı beyit arasında mısra değişimi olduğu için iki defa dipnot kullanmak gerekti. Örneğin;

B (2)6428 :N ,M ,S ,L (2)6427 ⁴⁸⁰⁰

B (2)6427 :N ,M ,S ,L (2)6428 ⁴⁸⁰²

Burada metnimizdeki 6427. beyitin 2. mısrasının yerinde B nüshasında, metnimizin 6428. beyitinin 2. mısrası yer almaktadır. Bu farklılığı bir alt beyitte de belirtmek gerekti. Burada da metnimizdeki 6428. beyitin 2. mısrasının yerinde B nüshasında, metnimizin 6427. beyitinin 2. mısrası yer almaktadır.

Bir beytin iki mısrasının yer değişimi şu şekilde gösterildi:

N (1/2)651 :B ,L (2/1)651 ⁴⁰⁸

Metindeki 954. beyitin 1. ve 2. mısrası N nüshasında ters yer almaktadır.

3.4.Tenkitli Metin

- 1 [B 1^b N 1^b L 1^b] حمد بی‌حد و ثنای بی‌عد مالک الملکی را که هیچ دیده‌ای جمال ذات او را بی
 2 پرده صفات ندیده، و هیچ آفریده‌ای کمان شناخت او را جز به قوت علم او نکشیده، و عجب صانعی که نه فلک در
 3 قبضه قدرتش چون کمان خم راست گشته و زهی توانایی که تیر دعای هر ناتوان شکسته‌کمانی را به هدف اجابت
 4 مقرون گردانیده²⁴⁴. و هزار آفرین بر آفریننده‌ای که مشیت خاکی²⁴⁵ به این پستی را رتبه‌ای داده که به هزار هزار
 5 دیده سپهر مینافام انجم احتشام صبح و شام حیران و سرگردان آغاز و انجام اوست. آری چرا قدر [N 2^a] نباشد
 6 عنصری را که چون آدم یگانه‌ای به او تخمیر یافته و از او²⁴⁶ تنومند شده، زیرا آدم ذره‌ای است از انوار ذات و
 7 گوهری است از بحر صفات، که در بوتۀ طبیعت این²⁴⁷ افسرده‌خاطر تن گداخته و فلک‌زده رنگ‌باخته پنهان
 8 بوده، چون مناسبت²⁴⁸ ذاتی داشت به تشریف «وَنَفَخْتُ فِيهِ [L 2^a] مِنْ رُوحِي» مشرف گشته²⁴⁹ و به اصل خود
 9 رجوع نموده، مستعد به جمیع صفات شد که آیه کریمه از آن خبر می‌دهد «وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا»²⁵⁰. طالعش
 10 چون آفتاب جهان‌تاب طلوع کرد و از شرق تا غرب²⁵¹ رسید که خلیفه دودمان خلقت امروز آدم است. الحق چرا
 11 خلعت خلافت به قامت آن مظهر کرامت راست نیاید که آسمان به²⁵² این همه اعیان که در او²⁵³ ثابت است، پشت
 12 خم داشت، اما بار امانت بر نداشت²⁵⁴. و آدم با این سر و سامان که آن را هم به امانت داشت، قد بر افراشت و بار
 13 امانت بر داشت. اگرچه عتاب²⁵⁵ «ظُلُومًا جَهْلًا» رسید، لکن خطاب «إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ» را هم شنید²⁵⁶ و به
 14 زبان حال می‌گفت که «كُلُّ مَا يَفْعَلُ الْمَحْبُوبُ مَحْبُوبٌ» و دیگر چه غم از امانت و خیانت کسی را که چون

²⁴⁴ گردانیده N، B: گردانید L

²⁴⁵ خاکی L، B: خاک N

²⁴⁶ او N، B: آن L

²⁴⁷ این L، B: آن N

²⁴⁸ مناسبت N، B: مناسب L

²⁴⁹ گشته L: گشت N، B

²⁵⁰ که آیه کریمه از آن خبر می‌دهد «وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا» L، B: - N

²⁵¹ از شرق تا غرب L: از شرق به غرب N: از مشرق تا به مغرب B

²⁵² به N، B: با L

²⁵³ او N، B: آن L

²⁵⁴ بر نداشت L، N: نداشت B

²⁵⁵ عتاب L، N: خطاب B

²⁵⁶ هم شنید B: هم شنیده L: شنید N

²⁵⁷ ما N، B: من L

- 15 محمد آفتاب عالم‌تابی از مشرق ذات به مغرب صفات²⁵⁸ نزول کرده و شام فراقش را صبح وصال و پای ادبارش
16 را پایه اقبال و جبین مبینش را لوح [N 2^b] سیمین نموده، نور محمدی بر آن تمکین فرموده، سفیدبختی آدم این
17 قدر بس²⁵⁹ صلوات الله علی نبینا و علیه. نعت²⁶⁰.

معجز رای²⁶¹ ز عقل بیرون لیلی صفتی به شکل مجنون

در صورت و امقش تجلی در چشم حقیقت است عذرا

پوشیده اگرچه دلق آدم لیکن شده پادشاه عالم

[B 2^b] نامش به زبان ما محمد ورد ملکوت گشته احمد

- 18
19 میم محمد زبانی است به حمد گویا، و دالش دهنی است [L 2^b] از دامن حم بوسه ربا، و آن میم است
20 که به حمد زبان و در احمد عین گشته، چشم بر سر احد بسته است. برای تعلیم موسی را به خضر حواله فرمود،
21 و برای تعظیم محمد را به عرش حواله نمود. این چه تکریم است که عالم را برای او آفرید²⁶² و او را برای
22 خود²⁶³، آدم را به خود آفرید²⁶⁴ و او را بی خود. نعت²⁶⁵.

23

به صورت نه کس داده او را سبق به معنی نه او را کسی هم سبق

هما سایه‌وش در پی قدر اوست سعادت عیان در پی²⁶⁶ قدر اوست

²⁵⁸ صفات L: صفات او N، B

²⁵⁹ پس L: بس N، B

²⁶⁰ نعت L: شعر N: - B

²⁶¹ رای L، N: راهی B

²⁶² آفرید L، N: آفریده B

²⁶³ خود L، N: خود و B

²⁶⁴ آفرید L، N: آفریده B

²⁶⁵ نعت L: بیت N: - B

²⁶⁶ پی L، B: شب N

24

25 صَلَّی اللّٰهُ عَلٰی سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَ عَلٰی آلِهِ وَ اصْحَابِهِ اَجْمَعِينَ وَ عَلٰی سَائِرِ الْاَنْبِيَاءِ وَالْمُرْسَلِينَ

26 و بعده²⁶⁷، [N 3^a] مکتشف ضمیر منیر نکته سنجان جهان و سخن فهمان دوران باشد که چون این فقیر
27 حقیر خاکپای درویشان و این ذره پرورده مهر ایشان را²⁶⁸ از هندوستان²⁶⁹ ذوق سفر بر²⁷⁰ سر افتاد و هوای
28 سیاحت و سباحت، گاه چون پر کاه به همراهی سیلاب می فرمود و گاه چون برگ سموم دیده را به موج سراب
29 می نمود. و هر گاه در این بی تابی تصور آرام راه بر دل پراضطراب می کرد، بر روی دل آتشی به نام آب و بر
30 مردم دیده راه خواب می زد، و²⁷¹. چون این سودازده فی الجمله از راه و رسم جمع پریشان دماغ و وحشی طبعان
31 گرم سیر سواد²⁷² داغ²⁷³ سراغ یافت، دل از پریشانی جمع کرد، گاه با مسافران زاویه خیال نرد ملال²⁷⁴ می-
32 باخت²⁷⁵، و گاه رخ بر افروخته فرس²⁷⁶ همت بر فرزین بند [L 3^a] خیال می تاخت، و پیادگان رکابش را یک
33 یک از پا می انداخت، و فیل و هم را به سهم جزات بی جا²⁷⁷ می ساخت، و نمی گذاشت تا شاه دل بر روی بساط
34 حیرت رخ مات گردد. و²⁷⁸ لیل و نهار چون ابر بعد از قطره زدن بیشمار و چون آب بعد از تکاپوی بسیار در
35 این تنگنای آسیای گردون چرخ سرگردان چون دانه از قسمت [N 3^b] پریشان به زمین قسطنطنیه افکند. بیت²⁷⁹:

36

²⁶⁷ و بعده L، B: اما بعد N

²⁶⁸ را L، B: - N

²⁶⁹ هندوستان L، B: هندستان N

²⁷⁰ بر L، N: در B

²⁷¹ می زد و N: بسته L: می زد B

²⁷² سواد L، N: سودا B

²⁷³ داغ L، N: داغ سودا B

²⁷⁴ ملال N، B: محال L

²⁷⁵ می باخت N، B: باخت L:

²⁷⁶ فرس L، N: فرخ B

²⁷⁷ بیجا L، N: بجا B

²⁷⁸ و L: - N، B

²⁷⁹ بیت L: شعر N: - B

بختم ز هند آمد و اینجا پناه کرد
 خاک سیاه روی به آب سیاه کرد
 بار ثواب داشت سعیدا در این سفر
 از کعبه گشت و آمد بار گناه کرد

37

باری²⁸⁰ به هر حال روزی چند چون شمع در شبستان خیال به سوز و گداز طبع خود روشن
 داشت²⁸¹، از هر باد مخالف دیده اشکبار و در هر محفلی²⁸² راز خود آشکار نمی کرد. اگرچه در معموره‌ها
 منزل می‌ساخت، حلقه باب توکل می‌نواخت. هرچند چون گل خرقة پاره پاره در بر داشت، منت آب و رنگ بر
 نمی‌داشت. و به آهنگی که قانون صبر است مترنم بود و چون نی از بی‌نوایی به هر کس دمساز و از تهی‌دستی به
 هر خس مانند باد نغمه‌پرداز نمی‌شد. مراد در نامرادی می‌دید و غم در شادی، و²⁸³ جمعیت در پریشانی می‌یافت
 و در بندگی آزادی خود را تسلیم رضا نموده‌بود. و به آنچه مشغول می‌داشتند، مصلحت وقت در آن بود که²⁸⁴ مرا
 به گوشه اندیشه²⁸⁵ راه نمودند. کار از جهان صورت به عالم معنی افتاد. حسب حال حضرت مولانا فرماید .
 بیت²⁸⁶.

46

«آن خیالاتی [L 3^b] که دام اولیاست
 عکس مهرویان بستان خداست
 از کرامات بلند اولیا
 اولش شعر است و آخر کیمیا»

47

چون گرفتار آن خیال و صید آن دام بودم، آئینه‌مثال کار به عکس افتاده بود. اما به عکس آئینه عشق
 می‌باختم و شعر روی می‌نمود. آخر از کیمیا²⁸⁷ نظر بر داشته، به صفت اول مشاهد شدم. [B 2^b] و هر مهرویی
 که از بستان خدا چهره زیبا می‌نمود، عکس آن بر آئینه خیال جلوه‌نما می‌بود، و آن معنی را به قلم تفکر در پرده

²⁸⁰ باری L، B: طبع باری N

²⁸¹ داشت L، N: داشت و B

²⁸² محفلی L، Nt، B: محلی N.

²⁸³ و L: B، N -

²⁸⁴ که L، B: N -

²⁸⁵ گوشه اندیشه N، B: گوشه L

²⁸⁶ بیت L: مثنوی N: B -

²⁸⁷ کیمیا Lt، B: آئینه L

- 51 تصوّر مصوّر می‌کردم، و فرد فرد به عالم صور می‌آوردم. چون غنچه دیوانچه‌ای فراهم آورده و در گلستان
 52 سخن²⁸⁸ چمنی و در شبستان حرف انجمنی آراسته شد، مانند گل اوراق پریشان شده‌ای که داشتم، جمع می‌نمودم.
 53 بنا بر تبعیت آن باریافتگان بارگاه معانی و کاشفان رازهای نهانی²⁸⁹ که هر یک²⁹⁰ از ایشان آثارها به انتظامی²⁹¹
 54 انصرام²⁹² داده و از معنی لطیف و مضمون نظیف چنان معمور و مضبوط و²⁹³ مربوط شده که صد سدّ اسکندر
 55 پیش ثبات یک بیتش پا در گل مانده و چهار طاق کسری از مصراع بلند²⁹⁴ رباعیش خجل گردیده²⁹⁵ و در عصر
 56 خود از صاحب سعادت که روی مردمی دیده‌اند چون مردم در عین آن معمورها جا نموده، دیباجه دیوان²⁹⁶ را و
 57 عنوان بیان را به نام و نشان آن عالی‌شان مستحسن جهان کرده‌اند که تا قیام قیامت به آن نام و نشان زنده و پاینده
 58 خواهد بود. خواستم که این اثر حالی²⁹⁷ [L 4^a] از ذکر خیرمآلی خالی نباشد. در این ولوجود شریف و عنصر
 59 لطیف آن شاهبیت دیوان شجاعت و سخا و آن نکته‌سنج قصیده مهر و وفا مصطفی پاشا بر مسند دولت به
 60 سعادت²⁹⁸ متمکن²⁹⁹، و به تاج اجلال به اقبال³⁰⁰ سرافراز و از همگان به هر حیثیت ممتاز است. خلق در ظل
 61 سایبان همت او در رفاهیت و جهان ذیل³⁰¹ سراییده حمایت او امنیت پذیرفته، به غور حال هر غریق و به سرّ
 62 معنی هر دقیق به تحقیق رسیده، فقرا را چون فقرا شفیق و غربا را چون غربا خلیق است. این فقیر غریب چشم
 63 احسان دیده او بود، و از او احسان چشم داشت. وجود پرچود او را غنیمت دانست³⁰²، در این مجموعه شوق
 64 منتظم گردیده، چند قصیده حمیده سنجیده و غزل بی‌بدل چند پسندیده به نام آن حمیده‌خصال و در مدح آن نیکوفال

²⁸⁸ سخن B: - L

²⁸⁹ نهانی B: معانی L

²⁹⁰ یک B: یک از آن نهانی L

²⁹¹ انتظامی B: انتظام L

²⁹² انصرام: انصرام L، B

²⁹³ و B: - L

²⁹⁴ مصراع بلند L: مصراع B

²⁹⁵ گردیده B: کرده L

²⁹⁶ دیوان L: عنوان B

²⁹⁷ حالی B: خالی L

²⁹⁸ به سعادت B: - L

²⁹⁹ متمکن B: متمکن گشته L

³⁰⁰ اجلال به اقبال B: اقبال و اجلال L

³⁰¹ ذیل L: ظل B

³⁰² دانست B: دانسته L

65 ترتیب داده، و طراز دیباجه را به نشان³⁰³ [N 4^a] او عنوان نموده شد³⁰⁴. از همت صاحب‌نظران دوربین و
 66 مروت³⁰⁵ نکته‌سنجان سخن‌آفرین رجا واثق است که در این اجزای چون زلف پریشان و افراد بر هم خورده مانند
 67 خط مهوشان که سراپا شکسته و نقصان است، اگر مضمون را موزون و قافیه³⁰⁶ و ردیف را نحیف و ضعیف
 68 ببینند، شفقت مرعی داشته صریر³⁰⁷ قلم را چون دم مسیحا واسطه نموده تصحیح نمایند. و به دعای دوام دولت و
 69 بقای سعادت مشار الیه نیز توجه فرمایند³⁰⁸. مصراع³⁰⁹:
 70 «نیکی به جای یاران فرصت شمار یارا»

³⁰³ از کرامات بلند اولیا ... نشان L، B: - N

³⁰⁴ عنوان نموده شد L، N: نموده‌شده B

³⁰⁵ مروت L، N: - B

³⁰⁶ قافیه N: قافیه صافیه L، B

³⁰⁷ صریر L، B: صریر N

³⁰⁸ فرمایند L، N: نمایند B

³⁰⁹ مصراع L: - N، B

L 4 ^b	فرمود نویسنده تقدیر قلم را	بنهاد چو بر دوش قضا طبل و علم را	310 1
S 101 ^a			
B 2 ^b	بی دست و قلم کرد همان امر قدیم را	طغراکش فرمان قضا و قدر ³¹¹ خویش	2
	تقدیر به هر سو که نهاده است قدم را	لازم که قضا طبل زنان می‌رود آخر	3
	بنوشت به عنوان قلمش «نَحْنُ قَسَمَ» را	از روز ازل تا به ابد دفتر خود کرد	4
B 3 ^a	کز ³¹³ روز ورق کرده و شب حبر رقم را	بر صنعت صانع نگر و ³¹² دفتر تقدیر	5
	افلاک مجلد شده این دفتر غم را	شیرازه مجموعه زمین است به تحقیق	6
	از پشت به تقدیر بر آورد شکم را	راضی به قضا کرد و به تن روح در آورد	7
	وز قهر نشان داد به ما راه ³¹⁴ عدم را	از لطف عیان کرد به ما شهر وجودی	8
	می‌ریخت به شمشیر کرم خون کرم را	گر جرم نمی‌بود و ³¹⁵ معاصی صفت جود	9
	بر خویش کشد خنجر غم تیغ الم را	غازی به غزا چون نرسد دست ز غیرت	10
L 5 ^a	نگذاشته بی‌جا به سخن کسره ³¹⁶ و ضم را	هر ذره به خورشید حقیقی است دلیلی	11
	داری نظری ³¹⁷ خوب ببین سایه هم را	بی فرع کجا راه توان برد به اصلی	12

³¹⁰ N - :B، S، L 1-14

³¹¹ قدر :B، L، قدری S

³¹² نگر و :B، S، نکرد L

³¹³ کز :B، S، که L

³¹⁴ راه :L، S، شهر B

³¹⁵ و :B، L، - S

³¹⁶ کسره :S، فتحه L، B

³¹⁷ نظری :B، S، نظر L

	گر مظهر خود کرد جهان را چه عجایب	سر پیش کند چون به ره افتاد قدم را	13
	تا راه برَد بنده به شکرانهٔ صحت	ایجاد نمودند در اجسام سقم را	14
S 101 ^b N 12 ^a	گر طعنه زند ناقص و ³¹⁸ با سنگ کم خویش	خاطر شکند چون من محزون دژم را	15
	من رنجه نکردم ³¹⁹ که ندانست و ³²⁰ خطا کرد	جاهل که نداند نه صمد را نه صنم را	16
	با اهل دل ای جان به ادب باش که جهال	از جهل صنمخانه شمرند حرم را	17
	با بدگهران پند و نصیحت نکند سود	بی‌فایده افسون نتوان کرد اصم را	18
	قدر نفس پاک چه دانند خسیسان	ایشان که همه عمر ندیدند ندم را	19
	عیب است ستایش به هنر بی‌هنران ³²¹ را	قابل نبود می‌کده قندیل حرم را	20
	از فربه و آماس چو تفریق ندارند	از باب دول عدل شناسند ستم را	21
	ز نهار که گر محنت از ایام ببینی	در صورت اظهار مکش معنی غم را	22
	از هم به کسی ³²² شکوه مکن خود غم هم خور	بر هم نتوانند زد از هم غم و هم را	23
	بر خیز سعیدا پی تقدیر ³²³ قضا رو	کاین هر دو بر آرند دمار غم و هم ³²⁴ را	24
	دل خوش به معانی کن و در فکر سخن کوش ³²⁵	از یاد بر اندیشهٔ افزونی و کم را	25
	خون دل خود ریز و بیفتان به رخ خویش	تا چند بمالی ³²⁶ تو بر او رنگ بقم را	26

³¹⁸ و S، L - :B، N

³¹⁹ نکردم L، N، B: بکردم S

³²⁰ و N - :B، S، L

³²¹ بی‌هنران L، N، B: بی‌هنری S

³²² کسی L، N، B: کس S

³²³ تقدیر L، N، B: تقدیر و S

³²⁴ غم و هم L، N: هم و غم S: غم هم B

³²⁵ کوش S، N: باش L، B

³²⁶ بمالی S، N، B: نمائی L

B 3 ^b	که کس ندیده رهی خالی از پشیمانی	به غیر راه توگل ز خویش تا در او	38
	پر از طعام ثواب است و فیض ربّانی	گشاده است ز دین ³³⁴ سفره‌ای ³³⁵ به روی زمین	39
N 7 ^a	ز آسمان چهارم کند مگس‌رانی	گرفته شهپر جبریل را مسیح به دست	40
S 100 ^a	کشد به دیده خود سرمه سلیمانی	به چشم خلق شود تا عزیز گرد رهش	41
	مگر کند به صبا شرح این پریشانی	چه‌ها گذشته به دور خطش به ³³⁶ دل‌ها زلف	42
	بیان ³³⁹ به غیر سخن رمزهای پنهانی	و گرنه ³³⁷ کیست که با صد زبان ادا ³³⁸ سازد	43
L 6 ^a	چو کرد کوکب بختش ستاره‌افشانی	زمین فلک شد و گردون گشود ³⁴⁰ دامن خویش	44
	کسی که بسته بر آن زلف دل به آسانی	چه عقده‌اش ز خم ³⁴¹ پیچ و تاب بگشاید	45
	که می‌کند به دلم برگ غنچه پیکانی	چو خار می‌خلم گل در این چمن بی او	46
	نشسته در دل دشمن به قصد ویرانی	گذشته ناوک اعجاز او ز چشم عدو ³⁴²	47
	عمارتی ³⁴⁴ دگر انگیزد از مسلمانی	که بیخ کفر کند از زمین سینه او ³⁴³	48

³³⁴ ز دین N: زمین L، B

³³⁵ سفره‌ای L، B: سفره N

³³⁶ به L، N، B: ز S

³³⁷ وگرنه L، S، N: اگر نه B

³³⁸ ادا L، S، N: بیان B

³³⁹ بیان L، S، N: ادا B

³⁴⁰ گشود S، N: کشید L، B

³⁴¹ خم L، N، B: خم و S

³⁴² عدو L، S: حسود N، B

³⁴³ او L، N، B: آن S

³⁴⁴ عمارتی L، B: عمارت S، N

49	به بوی زلف ³⁴⁵ تو سنبل گرفت جمعیت ³⁴⁶	به یاد حسن تو گل می‌کند گلستانی
50	به دوستان تو جنت گشاده دکان ³⁴⁷ را	به اُمتان تو بازار حسن ارزانی
51	چه احتیاج به روی کتاب علم ترا	که خوانده‌ای ³⁴⁸ تو به اعجاز خطِ پیشانی
52	برای آنکه کند بحر ذکر خیر ترا	گرفته است به کف سبجه‌های مرجانی
53	هزار و هفت ³⁴⁹ کم از صد گذشته در ³⁵⁰ عهده	هنوز در همه آفاق حکم می‌رانی
54	چه ³⁵¹ الف و صد که هزاران هزار سال دگر	گذر کند که نگردد شریعت فانی
55	به حشر هم ره و ³⁵² رسم تو برقرار بود	ز روی شرع کند کار حکم یزدانی
56	تو بر ³⁵³ سریر سعادت بخسب با صد ناز	که چاکران تو هر سو کنند سلطانی
57	حجازیان همه اهل صفا شدند و سُرور	که شد مقام ظهور تو بیت ربّانی
58	به سوی کعبه از آن پنج وقت خلق خدا	ز شش جهت به زمین می‌نهند پیشانی
59	به یک گرفتن نام تو پاکباز شدند	که عمرها به بتی کرده‌اند رهبانی

7^b

100^b

³⁴⁵ زلف L، B: جغد S، N

³⁴⁶ گرفت جمعیت L، B: گشوده کاکل خویش S: گرفته جمعیت N

³⁴⁷ دکان L، N، B: دوکان S

³⁴⁸ خوانده‌ای L، S، B: خوانده N

³⁴⁹ هفت L، N، B: هشت S

³⁵⁰ در L، N، B: از S

³⁵¹ چه S، N، B: چو L

³⁵² و L، S، B: - N

³⁵³ بر S: با L: در N، B

	کند به روز جزا ³⁵⁴ دامن شفاعت تو	60
	کند تلاطم عشق تو هر زمان از دل	61
	به ذوق آنکه نثارت کند جواهر اشک	62
	به آن امید که روز جزا تویی ³⁵⁸ نوحم	63
	به کیش من ز سرانجام هر دو کون اولی	64
	از آن جهت که به ایتم رحم فرمودی	65
	از آنکه رؤیت تو نقد نیست امروزم	66
	ولیک بلبل طبعم به یاد آن گلروی	67
	پیام گوش ترا هر زمان به دل آرم ³⁶⁰	68
	به این تسلی خاطر قبول جان کردم	69
	اگرچه نام تو بردن ز من روا نبود	70
	تو صبح عالم قدسی و آفتاب دو کون	71
	به سر کشیدن عفو و ³⁵⁵ کرم گریبانی ³⁵⁶	
L 6 ^b	به سوی دیده عروج و به دیده ³⁵⁷ عمانی	
	دو دیده‌ام شده سرگرم قطره افشانی	
	کند دو دیده من تا به حشر طوفانی	
	تو گر پسند کنی بی‌سری و سامانی	
	کند سحاب به اطفال ³⁵⁹ خاک پستانی	
	فتاده جان به تنم همچو جسم تاوانی	
	همیشه فکر سخن دارد و غزل خوانی	
	که تا ز بحر سخن دُر کشم به آسانی	
	که در خیال تویی نیست جز تو ³⁶¹ می‌دانی	
N 8 ^a	که کفر را نرسد حرف ³⁶² از مسلمانی	
	من ³⁶³ فقیر ³⁶⁴ شب تار و ³⁶⁵ شام ظلمانی	

³⁵⁴ جزا L، S، N: جفا B

³⁵⁵ و L: B، N، S -

³⁵⁶ گریبانی L، S، B: به آسانی N

³⁵⁷ دیده S، N: سینه L، B

³⁵⁸ تویی L، N، B: توی S

³⁵⁹ اطفال L، N، B: اولاد S

³⁶⁰ آرم L، S، N: دارم B

³⁶¹ نیست جر تو L، S، N: جز تو نیست B

³⁶² حرف L، S، N: لاف B

³⁶³ من L، N، B: منی S

³⁶⁴ فقیر S، N، B: فقیر و L

³⁶⁵ و L، S، B: N -

B 4 ^a	که بگذرد شب و گردهم چو روز نورانی	ز فیض صبح تو شامم امید آن دارم	72
S 101 ^a	چو سفره کرم خویش را بیفشانی	نظر به حال سعیدا کن و دریغ مدار	73
	به خوی و بوی و به افعال من مگیر و ببخش		366 74
	که لازم است سگی ³⁶⁷ خانه را به دریانی		
- 3 -			
[قصیده]			
[مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن]			
L 36 ^b S i ^b	گویا که به تصویر کشیده است کمان را	نقاش قضا نسخه ابروی بتان را	75
N 5 ^b	از ناز میان ³⁶⁹ را و ز انداز دهان را	هرگز نگشوده است و ³⁶⁸ نبسته است مه من	76
M 1 ^b B 17 ^a	شاید که به چنگ آورم آن موی میان را	عمری است که در دامن زلف تو زدم دست	77
	جز مرگ چه تعبیر بود خواب گران را	ای بی‌خبران از غم او مرده‌لانی	78
	زلف تو و بخت من و چشم نگران را	در دور رخت روی ³⁷⁰ نداده دل جمعی	79
	زنهار مده آب سخن تیغ زبان را	تا جوهر معنی نزنند جوش به خاطر	80
	هر چند دودیدیم سراسر دو جهان را	روی تو ندیدیم و به گویت نرسیدیم	81
	خورشید در این دایره پیچید ³⁷³ عنان را	مه ³⁷¹ از خط ³⁷² فرمان تو بیرون نه بر آمد	82

³⁶⁶ B، L، - :N، S 74

³⁶⁷ سگی: S، سگ N

³⁶⁸ و L، S، M، B: - N

³⁶⁹ میان S، M، N، B: کمان L

³⁷⁰ روی L، S، M، N: دست B

³⁷¹ مه L، M، N، B: نه S

³⁷² خط S، M، N، B: خطه L

³⁷³ پیچید L، M، N: پیچیده S، B

	فرقی نتوان کرد ز ³⁷⁶ هم پیر و جوان را	تا زلف تو زنجیر عدالت به میان ³⁷⁵ بست	374 83
	از یاد رود کندن کان کوهکنان را	گر از لب شیرین تو یک نکته بگویند	84
L 37 ^a	شد مشتری و برد به هم سود و زیان را	گردون اثر ³⁷⁷ مهر تو آورد ³⁷⁸ و مه نو	85
S 1 ^a M 1 ^b	اثبات یکی کرد خدای دو جهان را	عشقت که دو عالم به دو انگشت فنا کرد	86
	گردی است که افشاند ز ³⁸⁰ پارِیگ روان را	بحر از نظر جاذبه یک قطره اشک ³⁷⁹ است	87
	حقّ نظر و دود دل سوختگان را	گردون چه خبر دارد و دوران چه شناسد	88
	تیغ تو مگر آب دهد تشنه‌لبان را	چشم ³⁸¹ تو مگر نشئه دهد باده‌کشان را	89
	ما دوست نداریم به جز دشمن جان را	از بسکه به جان آمده‌ایم ³⁸² از غم آن شوخ	90
	شد روز و ³⁸³ شب تیره دین مغربیان را	طالع شده تا مهر تو از مشرق امید	91
	در ضبط در آورده زمین را و زمان را	هر حکم که رانده قلم معجزه تو	92
	دارند گلو را و ببندند دهان را	دادی تو منادی که در این موسم دلکش	93
	بستند در قلعه ماه ³⁸⁴ رمضان را	تا شام به روی همه از مشرق و مغرب	94

³⁷⁴ N - :B, M, S, L 83-96

³⁷⁵ میان :B, M, S: میان عدالت L

³⁷⁶ ز :B, M, S: به L

³⁷⁷ اثر :B, M, S: اثری L

³⁷⁸ آورد :B, M, L: آور S

³⁷⁹ اشک :B, L: اشکی S, M

³⁸⁰ ز :B, M, S: به L

³⁸¹ چشم :B, M, S: چشم L

³⁸² آمده‌ایم :B, M, S: آمده‌ام L

³⁸³ و :B, M, S: - M

³⁸⁴ ماه :B, L: شهر S, M

95 کردند برای تبع و آل تو پیدا آراسته با زینت و فر خلد³⁸⁵ جنان³⁸⁶ را

96 بر بست لب از وصف کمال تو سعیدا

حاجت نبود مدح³⁸⁷ صفات تو بیان را

- 4 -

[قصیده]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 6 ^b	وی چرخ آستان ترا یک حوالمدار	ای عرش در حریم تو یک رُکن استوار	97
N 13 ^b	وی ³⁸⁹ ماه نو به لشکر حسنت رکابدار	ای آفتاب در قدمت سرنهاده‌ای ³⁸⁸	98
B 4 ^a	وی گل به یاد روی تو گردیده یادگار	ای سرو در هوای قدت سرکشیده‌ای	99
L 7 ^a	صحرا ز ترکناز جفا سینه فکار	دریا ز کوهسار غمت چشمه روان	100
	دین را مدار از تو جهان از تو بر قرار	جان‌ها مقیم کوی تو تنها غبار راه	101
	در باغ جان ز حسن خطت گشته نوبهار	عکس خطت در آینه جان نموده ³⁹⁰ روی	102
	فرهاد در هوای ظهور تو شد ز کار	شیرین حکایتی است تویی در ضمیر عشق	103
	در دیده زمانه و در چشم اعتبار	خاک در تو کحل بصیرت قرار یافت	104
	کز هیچ وجه بر تو مبدا رسد غبار	خطت به روی آینه جان نوشته‌است	105
	مجنون خاکسار به دامن کوهسار	افتاده‌است در بغل دایه همچو طفل	106 ³⁹¹
N 14 ^a	فخر تو فقر و فقر تو را کرده اختیار	فخر جهان تویی و جهان راست از تو فخر	107

³⁸⁵ خلد S، M: خلق L: باغ B

³⁸⁶ جنان S، M، B: جهان L

³⁸⁷ مدح S، L، M: وصف B

³⁸⁸ نهاده‌ای L، B: نهاده N

³⁸⁹ وی N: وین L، B

³⁹⁰ نموده N، B: نمود L

³⁹¹ 106-107 N: L، B

108	افتاده ³⁹² همچو چشم گنه‌کار پیش پا	دستِ نگه ز دامنِ لطف تو شرمسار
109	در حشر تا شفاعت تو جلو مگر شود	خواهد کشید عفو خداوند انتظار
110	باطل ز حق به عهد تو تفریق گشته‌است	در امر حق کلام تو شمشیر آبدار
111	ای کاش من مگس شدم آن عنکبوت را	کش بر دهان غار تو گردید ³⁹³ پرده‌دار
112	منت کشم ز خواب و ³⁹⁴ شب خویش گر به خواب	بیند جمال پاک ترا چشم اشکبار ³⁹⁵
113	آن گنج مخفی‌ای که دو عالم ظهور اوست	صدرت خزینه گشته و قلبت خزینه‌دار
114	گردیده است دین ترا عرش گردوا	باشد بنای شرع تو اسلام را حصار
115	بی وقر بود دفتر ایام پیش از این	از جلوه خرام تو موجود شد وقار
116	خورشید عکس عکس مثال جمال توست ³⁹⁶	کردیم وصف روی تو بر وجه اختصار
117	گشتم ز شوق خاک رهت گرچه می‌کشم	خجالت که پا گذاری و زحمت دهد غبار
118	محض ظهور قدرت حق است پیکرت	ای قامت تو سرو گلستان اقتدار ³⁹⁷
119	سیمرغ قاف قدرت بی‌منتها کند	صیدی که باز همت ³⁹⁸ او را شود شکار
120	هر سو گشی سمند قضا را عنان رود	در دست توست ناقه تقدیر را مهار
121	ای پرتو جمال تو غالب به مهر و ماه	ز آن تافتی تو روی از این دار بی‌مدار

L 7^b

³⁹² افتاده N، B: افتاد L

³⁹³ گردید L، B: گردیده N

³⁹⁴ و L، N: - B

³⁹⁵ اشکبار N، B: اعتبار L

³⁹⁶ توست N، B: تو L

³⁹⁷ اقتدار N، B: اعتبار L

³⁹⁸ همت N: حکمت L، B

122	نقش عمل ³⁹⁹ به قول تو مقبول گشته است ⁴⁰⁰	آن را که کرده است به قانون شرع کار	14 ^b
123	در حشر چون کنند ز من خلق اجتناب	در ذیل به یکسان سگ اصحاب خود شمار	
124	اول ربیع چون تو تولّد نموده ای	ز آن نسبت است بالش و سرسبزی ⁴⁰¹ بهار	
125	از خجلتی که یک حجری خسته گوهرش ⁴⁰²	افتاده است در دل هر سنگ صد شرار	
126	جوشد ⁴⁰⁴ عرق ز خجلتِ کردار سنگ را	تا مومیا جریمه دهد خلق را به کار	
127	یا رب مباد آنکه شود خاطرت ملول	پنهان امتان تو چون گردد آشکار	
128	هر یک ز امت تو چو بر طور دل شود	انوار حق مشاهده سازد کلیموار	
129	در هر دلی که یک سر مو هست مهر غیر ⁴⁰⁵	بی قدر همچو کاسه چینی است مویهدار ⁴⁰⁶	
130	از شش جهت به سوی تو در عزم رفتن است	هر صبح بوی گل به نسیم صبا سوار	B 4 ^b
131	جسم تو در مدینه دنیا مقام طوف	روح تو در مدینه فردوس شهریار	
132	در زیر پا و در نظر دوست دشمن ⁴⁰⁷	در عالم فنا و بقا گشته خار و زار	
133	ای در نظر هر آنکه ندارد محبت	چون روی مرده صورتِ ننگ است و نقش عار	
134	ای از قبای نعت تو کوتاه دست غیر	دوزد مگر موافق قد تو کردگار	

³⁹⁹ عمل N، B: امل L

⁴⁰⁰ گشته است N: بسته است L، B

⁴⁰¹ و سرسبزی N، B: هر سبزی L

⁴⁰² گوهرش N: گوهرت L، B

⁴⁰³ 126 N، B: - L

⁴⁰⁴ جوشد B: چون شد N

⁴⁰⁵ مهر غیر N: فکر غیر L: غیر تو B

⁴⁰⁶ چینی است مویه دار N: چینی است مویدار B: چینی مویدار L

⁴⁰⁷ دشمن N، B: دشمن است L

	عمر تو بیشتر ز جهان بود لیک زود	کردی از این جهان به جهان دگر گذار ⁴⁰⁸	135
	از بسکه اشتیاق ترا داشت لامکان	نگذاشت بیشتر که کنی در مکان قرار	136 ⁴⁰⁹
L 8 ^a	امروز شان و شوکت فردات ظاهر است	از پشت کار فرق توان کرد روی کار	137
	تا شاهی دهد که رسول خدا تویی	ز آن داده است حق دو زبان را به سوسمار	138 ⁴¹⁰
	یا مصطفی حبیب خدا شافع جزا	یا خاتم نبوت و منظور کردگار	139
	مقدور طبع ناقص من ⁴¹¹ بیش از این نبود	تا آوردم هدیه به آن شاه کامگار	140
	چون آن ⁴¹² عجزه‌ای که خریدار یوسف است	با ریسمان چند تنیده به وقت کار	141
	من هم به آن امید که در سلک آن گروه	باشم چو مادحان تو آیند در شمار	142
	الفاظ چند کرده به هم جمع خاطر م	آن را به سلک نظم درآورده در قطار	143
	نامش قصیده نعت رسول است گفته‌ام	از کرده در حجابم و از گفته شرمسار	144
	یا کان علم و معدن حلم و محیط فضل	یا کوه ⁴¹³ نورپیکر و باران فیض‌بار	145
	شعر مرا چه حد که ز مدح تو دم زند	نسبت به خاک پای تو کی دارد این غبار	146
	جرم مرا ببخش و خطای مرا بپوش	با همت علیّه و با دامن وقار	147
	بادا هزار صلّی علی بر تو از خدا	بر آل و اهل بیت و به اصحاب نامدار	148
	یک مصرعی به سمع شریف قبول کن		149
	در این قصیده شرم سعیدا نگاهدار		

⁴⁰⁸ گذار L، B: قرار N

⁴⁰⁹ N - B: L 136

⁴¹⁰ N - B: L 149-138

⁴¹¹ من B: ما L

⁴¹² آن B: او L

⁴¹³ کوه B: کان L

L 8 ^a	حق آفریده هر دو جهان را به روی تو	تخمیر بوالبشر شده از خاک کوی تو	414 150
B 4 ^b	دوزخ به دشمنان تو شد مظهر غضب	فردوس آفریده شد از رنگ و بوی تو	151
L 8 ^b	از بهر کام تشنه لبان محبت	جاری است تا ابد می شوق از کدوی تو	152
	از حق هر آنچه خواسته‌ای داده است حق	از بحر پر بر آمده دایم به سوی تو	153
	تا آنکه کعبه گشت مشرف به مولدت	می‌برد آسمان و زمین آرزوی تو	154
	امید بی‌نهایت و غفران بی‌حساب	پیچیده است در خم هر تار موی تو	155
	از بخت تیره رخت به ظلمت کشیده است	حيوان نشد چو لایق آب وضوی تو	156
	هر ماه نو به پای سمند زمانه مهر	بست از هلال نعل پی جستجوی تو	157
	ز آن ابر سلبان سرت شد که آفتاب	بی آن نداشت تاب تماشای روی تو	158
	از شش جهت سلام و تحیات مرحبا	دارد چو فضل و رحمت حق رو به سوی تو	415 159
	تا حشر می‌کنند به نوبت ملائکه	گاهی طواف کعبه و گه طوف کوی تو	160
	انگشت معجز تو چو شق کرد ماه را	کردیم سیر بازی چوگان و گوی تو	161
	آب از محیط فضل خدا کس نمی‌خورد	الا به در فشانای امواج جوی تو	162
N 6 ^a	ای خاک جلوه‌گاه تو کردم که می‌شود	آب از خرام ظاهر و آتش ز خوی تو	163
B 5 ^a	آدم چه ⁴¹⁶ نوح کیست که نسبت دهم ترا	پیوند جز به دوست ندارد رفوی تو	164

414 N - :B, L 162-150

415 L - :B 159

416 چه N, B: چو L

	جز نور لقمه‌ای نرود در گُلوی تو	پرورده‌ای به ناز و نعیم وصال دوست ⁴¹⁷	165
	دارند تا به حشر به هم گفتگوی تو	از مدت عروج تو کز و بیان دهر	166
	صد سنگ طعنه بر سر خصم و عدوی تو	هر کس رود به عمره ز حج بیشتر زند	167
	هر جاهلی که سنگ زند بر سبوی تو ⁴¹⁸	بیند شکسته کاسه خود را به دست خود	168
	ته جرعه‌ای است آب حیات از سبوی تو	عمر خضر ز زلف تو موی گسسته‌ای است ⁴¹⁹	169
L 9 ^a	آورده چون نسیم غباری ز کوی تو	ایجاد گشت عنبر و عطر و عبیر و مشک	170
	چون داد جبرئیل امین پشت سوی تو	شد آبروی هر دو جهان بر در تو جمع	171
	تا هست کرم معرکه‌های و هوی تو	باشد قیام دهر و رکوع فلک به جا	172
	در زیر خاک بُرد گلیم آرزوی تو	پابوسی تو کرد مسیحا بر آسمان	173
	آیینه را کنند اگر رو به روی تو	طوطی شود به حمد و ثنایت به نطق حال	174
	فکر دراز و دور بود جستجوی تو	تا دست کوتاه است ز ذیل متابعت ⁴²⁰	175
	آرد نسیم چون اثر رنگ و بوی تو	گل می‌کند عرق به سر و دست مردمان	176
	سرها شکسته بر سر هر تار موی تو	از بس رقیب بر سر هم جمع گشته‌است	177
N 6 ^b	گیسوی عنبرین و ⁴²¹ خط مشکبوی تو	سرمشق عقل گشت و شبتار عاشقان	178
	کار نکو ⁴²² کند همه فکر نکوی تو	در حشر جز شفاعت امت نخواستی	179
	ای جان جان مکن هدف تیر دور باش		180

⁴¹⁷ دوست L، B: دوست N

⁴¹⁸ سبوی تو N، B: کدوی تو L

⁴¹⁹ گسسته‌ای است B: گسسته است L، N

⁴²⁰ B، L 180 <: N 175

⁴²¹ L و N، B: -

⁴²² نکو L، B: نیکو N

آید چو روز حشر سعیدا به سوی تو

- 6 -

[قصیده]

[فعولن فعولن فعولن فعول]

L 9 ^a B 5 ^a	که شد دیده را نور بینش سیاه	ز شوخی خطش غوطه زد در نگاه	181
S 144 ^b	بر اوج فلک شد نمایان دو ماه	ز عکس هلال سر انگشت او	182
M 133 ^b N 161 ^b	دو گیسوی او بر شرافت گواه	به ردّ کلام عدو از قضا	183
N 162 ^a	بیاید چنین منظری ⁴²³ پیشگاه	خدا خواست کز آستان زمین	184
	برد مرکبی چون نگه سر به راه	بفرمود تا جبرئیل امین	185
L 9 ^b	بینداخت بر گردن ماه آه ⁴²⁴	همان دم کمند محبت گرفت	186
M 134 ^a	که در جنتش بود آرامگاه	براقی چو آدم به رنگ و به بوی	187
	ز خورشید زین بست و نعلش ز ⁴²⁵ ماه	به مژگان دُم و یال او شانه کرد	188
	زمین بوسه داد و بگفتا اله	شتابنده چون برق آمد به زیر	189
	به خود خواند و بر عرش زد بارگاه	سلامت فرستاد ⁴²⁶ یا مصطفی	190
	که بی‌خود به خود آید ⁴²⁷ این شاهراه	سواری فرستاده و شاطری	191
	چو بشنید این مژده از ⁴²⁸ دوستخواه	چو جان با الف تن به قد راست کرد	192

⁴²³ منظری L، B: مظهر S، M: مظهري N

⁴²⁴ آه L، S، M، B: ماه N

⁴²⁵ ز S، M، N، B: چو L

⁴²⁶ فرستاد S، M، N، B: فرستاد و L

⁴²⁷ آید S، M، N، B: آمد L

⁴²⁸ از L، N، B: آن S، M

193	به اول چو زد دست بر زین گذاشت	نظر بر ⁴²⁹ خدا پای بر ماسواه
194	ندائم چسان رفت این راه را	که عاجز بود در تصوّر نگاه
195	برای سر و پای انداز او	جهان سر نهاد و جهانیان کلاه
196 ⁴³⁰	به جایی تقرب رسانیده بود	که در سایه اش بود طوبی گیاه
197	ورا ⁴³¹ در نظر هر ⁴³² دو عالم یکی است	مساوی به چشمش سفید و سیاه
198	نباشد به جز همتش روز حشر	به افتادگان و غریبان پناه
199	سعیدا بدی نی ⁴³³ چو نیکی کم است	N 162 ^b
	جهان پر گناه است و ⁴³⁴ او عذرخواه	

- 7 -

[قصیده]

[مفاعلهن فعلاطن مفاعلهن فعلهن]

L 9^b

B 5^b

N 174^b

L 10^a

200	شبی که پایه قدرش ز عرش ⁴³⁵ بالا بود	شب تولد آن ماه عالم آرا بود
201	چه شب به بادده ⁴³⁶ از سواد اعظم قدس	چه شب لفافه انوار عرش اعلی بود
202	چه نور بود که شد جلومگر در آن شب قدر	که هر چه بود همه ⁴³⁷ دیده تماشا بود

⁴²⁹ بر S، M، N: با L، B

⁴³⁰ S - : B، N، M، L 199-196

⁴³¹ ورا M، N، B: در آن L

⁴³² هر L، N، B: هم M

⁴³³ بدی نی L، B: بدمی N، M

⁴³⁴ و N، B: - L، M

⁴³⁵ عرش N: قدر L، B

⁴³⁶ بادده L، N: یاد ده B

⁴³⁷ همه N، B: در آن L

203	طلوع ماه رخس بود در شب تاری	که همچو زلف نهادهش ز ⁴³⁸ روی زیبا بود
204	به دیدنش نه همین سایه ⁴³⁹ دست و پا می‌کرد	که صبح منتظر و روز در تمنا بود
205	همین نه زهره به قانون عشق او زد چنگ	که در خیال رخس مشتری زلیخا بود
206	برای چشم بدان در شب تولد او ⁴⁴⁰	سپند مجمره‌اش اختر مسیحا بود
207	در آن شبی که به تشریف او زمین شد سبز	ز یکدگر ⁴⁴¹ همه درهای آسمان وا بود ⁴⁴²
208	به پای‌بوسی او اهل عرش و کرسی را	ز شام تا به سحر رفت و آمد اجرا بود
209	چه نسبت است به لیل و نهار آن شب را	که در وجود جهان نقطه سویدا بود
210	در آن شبی است که نقاش را به خامه خویش	چو زلف بر سر هر مو هزار سودا بود
211	ز درج معدن شرم ⁴⁴³ و حیا چو رخ بنمود	نخست معجزه‌اش کسر طاق کسرا بود
212	نبود پیشتر از نور احمدی چیزی	در آن صحیفه که لولاک رسم طغرا بود
213	به نام حضرت آدم چو نامه آمد ⁴⁴⁴ دید	ازل در آن رقم اسم محمد امضا بود
214	از او ⁴⁴⁵ نبود نهان هیچ نکته‌ای ⁴⁴⁶ الحق	حقیقت همه اشیا از او ⁴⁴⁷ هویدا بود
215	هنوز آدم بی‌چاره بود در گل و آب	که او به چاره ⁴⁴⁸ کار دو کون استا بود

N 175^a

⁴³⁸ ز N، B: به L

⁴³⁹ سایه L: دایه N، B

⁴⁴⁰ او N، B: آن L

⁴⁴¹ یکدگر N، B: یکدیگر L

⁴⁴² وا بود L، B: بگشود N

⁴⁴³ شرم L، B: علم N

⁴⁴⁴ آمد L، N: آمد و B

⁴⁴⁵ او N، B: آن L

⁴⁴⁶ نکته‌ای N، B: نقطه‌ای L

⁴⁴⁷ از او N: در آن L، B

⁴⁴⁸ چاره N، B: جاده L

216	به نفی غیر خدا لا کشیده پیش از آن	که پیکر دو جهان جوهر ⁴⁴⁹ و هیولا بود
217	چگونه سازم از اوصاف خلق ⁴⁵⁰ او ظاهر	که درد او ز همه صاف‌ها گوارا بود
218	به هر صفی که نبودش به جز صفا ⁴⁵¹ پس و پیش	چو نیک می‌نگری در صف او صفا آرا بود
219	هر آنکه در پی او رفت بار یافت به حق	L 10 ^b دلیل راه بقا نقش آن کف پا بود
220	هر آنکه دید و ندانست قدر پاکش را	هزار دیده اگر داشت باز اعمی بود
221	نه هر که دید و را گشت محرم رازش	نه هر که رفت به بالای طور موسی بود
222	برای آنکه شود نسل او ز امت تو	ظهور آدم از این رهگذار ⁴⁵² دنیا بود
223	ز کعبه بود رهی تا به مقصدش لیکن	گذر ز مسجد اقصی مراد اقصی بود
224	نداشت همچو سلیمان نظر به نقش نگین	که مهر سلطنتش از جبین ⁴⁵³ هویدا بود
225	وفاپرست و صفاطینت و ملکسیرت	هلال ابرو و ⁴⁵⁴ مهر وی و مهرسیما بود
226	نبود غیر خیال تو بر سر مداح	اگر به پای خم و با سر مصلاً بود
227	به یاد شمع تو پروانه‌ای ⁴⁵⁵ که دی ⁴⁵⁶ می‌سوخت	
	درون پرده فائوس دل سعیدا بود	

- 8 -

[قصیده]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

⁴⁴⁹ جوهر N، B: پیکر L

⁴⁵⁰ خلق L، B: صاف N

⁴⁵¹ به جز صفا L، N: صفا به جز B

⁴⁵² رهگذار L، B: رهگذر به N

⁴⁵³ جبین L، B: چمن N

⁴⁵⁴ و L، B: - N

⁴⁵⁵ پروانه‌ای L، B: پروانه N

⁴⁵⁶ دی N، B: دین L

L 10 ^b	این پله‌اش حدیث و ⁴⁵⁷ حدوث است ⁴⁵⁸ آن ⁴⁵⁹ قدم	دانی که چیست بار ترازوی این دو دم	228
N 17 ^b			
B 5 ^b	آمد جهان و هر چه در او هست از عدم	آباد باد ملک عدم ز آنکه در وجود	229
S 88 ^b	تند است آنچنان که به گردش نمی‌رسم	با آنکه پی به ⁴⁶⁰ پی ز ⁴⁶¹ پی عمر می‌دوم ⁴⁶²	230
M 119 ^b			
	هرگز به بام کس ننشسته کبوترم	پرواز دل همیشه به گرد حریم اوست	231
	هرگز نخسته چنگل شهباز همت	در صیدگاه حادثه مرغ دل ⁴⁶³ کسی	232
B 6 ^a	ای پادشاه حسن کرم کن به من کرم	من بر امید لطف تو آخر گدا شدم	233
	او چپ خروج کرده و من راست آمدم ⁴⁶⁶	با مادر ⁴⁶⁴ زمانه چه ⁴⁶⁵ نسبت بود مرا	234
L 11 ^a	دستم نکرده نیز ⁴⁶⁷ نظر بر رخ درم	تا آمدم به چشم سفید و سیاه دهر	235
N 18 ^a	خونم حلال‌تر بود از شیر مادرم	در کام روزگار که همشیره من است	236
	تا داغ‌های عشق تو شد زیب پیکرم	طاؤس می‌کند به دُم خود مفاخرت	237
	خاری ⁴⁶⁸ نمی‌فروشم و عزت نمی‌خرم	دایم گل مراد من از خاک می‌دمد	238
	دل رفته جای دیگر و من جای دیگرم	از بسکه برده‌است خیالت مرا ز هوش	239

⁴⁵⁷ و L، N، B: - S، M

⁴⁵⁸ است S، M، N، B: است و L

⁴⁵⁹ آن L، S، M، B: این N

⁴⁶⁰ به S، M، N، B: ز L

⁴⁶¹ ز L، S، M، B: به N

⁴⁶² می‌دوم L، S، M، B: می‌روم N

⁴⁶³ دل L، M، N، B: دلی S

⁴⁶⁴ مادر L، S، N، B: ما M

⁴⁶⁵ چه L، S، B: چو N: در چه M

⁴⁶⁶ آمدم S، M، N: مادرم L، B

⁴⁶⁷ نیز L، B: نیز S، M، N

⁴⁶⁸ خاری S، M، B: خواری L، N

S 89 ^a	دایم ز خاکروبه فقر است دانهام	هرگز دلم ز مزرع کس خوشهچین نشد	240
	با آنکه نیست بال و پر ⁴⁷⁰ صید لاغرم	هرگز نظر به طعمه نکردم ز حرص و آز	469 241
	با آفتاب گرچه ⁴⁷² پریشان و ابترم	همچون دو زلف از ⁴⁷¹ دو طرف نسبتم بود	242
	من پیرو محمد و آل محمد	تعیین این دو نسبت مذکور را کنم	243
	من در طریق اویم و هم اوست ⁴⁷⁴ مرشدم	بویکر پیشوای طریق شریعت ⁴⁷³ است	244
	در نامه گرچه هست گناهان بی‌حدم	خواهد عمر ⁴⁷⁵ شفاعت من پیش مصطفی	245
	خاک ره تو به ز صفای زیرجدم ⁴⁷⁷	نامت نگویم ⁴⁷⁶ از ادب ای صاحب دو نور	246
M 120 ^a	من هر چه هستم از تو اگر نیک اگر بدم	یا مرتضی علی ولی شاه باوقار	247
	بعد از حسن حسین بود در جهان علم	بعد از علی امام مشخص حسن بود	248
	باقر امام بر حق و ⁴⁷⁸ من خاک آن درم	زین جهان و زینت عقبی است عابدین	249

⁴⁶⁹ B - :N، M، S، L 241

⁴⁷⁰ پر N: پری L: پر و S، M

⁴⁷¹ از N، M، S، B: او L

⁴⁷² گرچه N، M، S، L: اگرچه B

⁴⁷³ شریعت N، S، L: شفاعت B

⁴⁷⁴ هم اوست N، S: او هست L، B

⁴⁷⁵ خواهد عمر L، B: عمر کند S، N

⁴⁷⁶ نگویم L، B: نگیرم S، N

⁴⁷⁷ بویکر پیشوای طریق ... ز صفای زیرجدم L، S، N: M

⁴⁷⁸ و L، S، N: - M، B

	گر آب لطف جعفر صادق به من رسد ⁴⁷⁹	شاید که از نهال صداقت ثمر خورم ⁴⁸⁰	250
N18 ^b	سبّاب خارجی شنوند این و غم خورند	موسی کاظم است امام مقرر	251
L 11 ^b	تقوی ز ما برای تقی حق قبول کرد	باشد نقی امام زمین و زمانه‌ام	252
	دادم رضای خود به رضای تو یا علی	موسی اگر رضا است ز من ⁴⁸¹ تاج بر سرم	253
	یا رب به حرمت حسن عسکری که زود	مهدی کند خروج و ⁴⁸² شود یار و یاورم ⁴⁸³	254
	صبحی که آفتاب سعادت ⁴⁸⁴ طلوع کرد	من در نهاد بیضه همین بانگ می‌زدم ⁴⁸⁵	255
S 89 ^b	دارم هزار شکر سعیدا که در جهان		256
	در مذهب حنیفه و دین محمدم		
	- 9 -		
	[قصیده]		
	[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]		
L 12 ^b	گشتم ز راه فکر شبی میهمان بحر	دیدم به ذکر و فکر تو پیر و جوان بحر	257
N 11 ^b			
B 7 ^a			
L 13 ^a	شاه سکندر آینه تقسیم کرده‌است	روی زمین به خود به مصاحب جهان بحر	258
	سرسبز شد سواحل دریا ز مقدمات	معمور گشته ⁴⁸⁶ از کرمت خانمان بحر	259

⁴⁷⁹ به من رسد B، L؛ رسد به من S، M

⁴⁸⁰ گر آب لطف جعفر صادق به من رسد/ شاید که از نهال صداقت ثمر خورم B، M، S، L؛ در ششدر است هر که برون است از این دو شش / راه نجات داده نشان دین جعفرم N

⁴⁸¹ ز من L، S، N؛ زمین M

⁴⁸² و L، M، N؛ B - S

⁴⁸³ یاورم L، S، M؛ همدم N

⁴⁸⁴ سعادت L، B؛ نبوت S، M، N

⁴⁸⁵ می‌زدم L، S، N؛ B؛ خیردم M

⁴⁸⁶ گشته L، B؛ گشت N

تا قطره‌ای ز فیض تو یابند چون صدف	260	ز آن کرده باز لب همه لب‌تشنگان ⁴⁸⁷ بحر
از بس خمار باده لطف کشیده‌اند	261 ⁴⁸⁸	پیداست ریشه در تن دریا و کان بحر
شد مرغ خانگی همه چون بط روان آب	262	تا دست حکم عدل تو شد پاسبان بحر
هر جا که سر کشیده به خون غرق ⁴⁸⁹ کرده است	263	گویاست خنجر تو به اعدا زبان بحر
حفظت رسیده‌است به جایی که روز و شب	264	حکمت بس است بدرقه کاروان بحر
کام نهنگ را ز کمال عدالت	265	کردند آشیانه خود ماهیان بحر
با تیغ آبدار تو سازند روبه‌رو	266	چون خصم سرکش تو کند امتحان بحر
با ازه نهنگ برینند بیخ ظلم	267	گشتند با خبر ز تو تا ساکنان بحر
از بسکه سوخت آتش قهر تو تخم ظلم ⁴⁹⁰	268	دودش رسید بر فلک از دودمان بحر
از لنگر سفینه و کشتی و چکتری	269	صد جا شکسته سینه بحر و میان بحر
از عرض و طول ⁴⁹¹ کشتی و قلیان چه گویمت	270	کردی به روی آب بنا خاندان بحر
از بس ⁴⁹² تفنگ و توب زد و بُرد و خورد کرد	271	شد توتیا به دیده موج استخوان بحر
دریای لشکر تو چو بگرفت روی آب	272	کردند تیز نیزه نهنگان به جان بحر
گوید که همچو آب گهر بسته شو شود	273	گر حکم جاری تو به آب روان بحر
چون ماهتاب حسن تو شد روبه‌رو به آب	274	صد پاره گشت بر رخ ⁴⁹³ دریا کتان بحر

⁴⁸⁷ همه لب‌تشنگان N، B: همه تشنگان L

⁴⁸⁸ N - B: L 261-290

⁴⁸⁹ غرق B: غرقه L

⁴⁹⁰ آتش قهر تو تخم ظلم B: آتش ظلم تو بیخ ظلم L

⁴⁹¹ طول B: طول و L

⁴⁹² بس B: پس L

⁴⁹³ بر رخ B: مزرع L

L 13 ^b	از دور چرخ و طول محیط و میان بحر	داند ز عرض لشکرت آن کس که واقف است	275
	بر دست سینه صدف و روی خان بحر	آورده‌اند مردم آبی خراج تو	494 276
	احکام شرع از تو روان در میان بحر	ای نایب خلیفه عالم پناه دین	277
	بادا به دست امر تو دایم عنان بحر	عمرت دراز باد و فلک یار و حق معین	278
	تا هست دور چرخ ⁴⁹⁵ زمین و زمان بحر	مهر تو سگه بر ورق روز و شب زند	279
	تا گوهری به دست بیاید ⁴⁹⁶ ز کان بحر	غواص بحر مدح تو گشتیم سال‌هاست	280
	شد کشتی تو صورت روح روان بحر	دریا ز فیض فضل تو آب حیات شد	281
	هر یک سفینه شوکت بحر است و شان بحر	چون لشکر ظفر اثرت صف کشد بر آب	282
	غیر از تو هیچ کس نکشیده کمان بحر	آورده‌ای ⁴⁹⁷ به قبضه حکمت محیط را	283
	صد جا ز موج بسته کمر ⁴⁹⁸ در میان بحر	بادا مراد از پی تعظیم خدمتت	284
	گر هست همچو ما دگری ترجمان بحر	مگذار تا دگر به سخن ترزبان شویم	285
	بهر سؤال از کرم مت مفلسان بحر	چشم از حباب و ⁴⁹⁹ دست ز کف باز کرده‌اند	286
	در جوف لب پیوست رطبُ اللسان بحر	از کثرت دعا و ثنای تو ظاهر است	287
	در گوش چرخ و سینه صحر ⁵⁰⁰ و کان بحر	افتاده شود از نمک گفتگوی ما	288
B 7 ^b	پرسند خلق از من بی‌دل نشان بحر	از بس گهر به مدح تو سفتم به هر دیار	289

⁴⁹⁴ 276-277: L - B

⁴⁹⁵ چرخ و B: چرخ و L

⁴⁹⁶ بیاید B: بیامد L

⁴⁹⁷ آورده‌ای B: آورده L

⁴⁹⁸ کمر B: میان L

⁴⁹⁹ و L: - B

⁵⁰⁰ صحرا B: دریا L

	304	از این قصیده مرادم ⁵⁰⁶ نه مدح و مداحی است	که هست مقصد اعلاى من ادای دعا
N 13 ^a	305	اگرچه صورت مدح است شعر من لیکن	دعای خیر تو در ضمن کرده‌ام املا
	306	منم شناور و روم است بحر ⁵⁰⁷ بی‌پایان	گهر تویی و صدف عقل کل در این دریا
	307	خرام قد تو می‌کرد دی سعیدا فکر	که شد ز اوج فلک طالع تو چهره‌گشا
	308	نمود گوشه ابرو ز آسمان مه نو ⁵⁰⁹	بشارتم به اشارت نمود کرد ایما
	309	بگو که روز نو عید و طالع نیکو	
		به آن یگانه دولت مبارکت بادا	

- 11 -

[قصیده]

[مفتعلن مفتعلن فاعلن]

L 14 ^b B 7 ^b	310	ای ز جبین تو سعادت مبین	بسته سعادت به جبین تو چین
	311	چین جبین تو سعادت‌نشان	آینه بر دار و سعادت ببین
	312	روی تو فرخنده‌تر از آفتاب	سلسله مهر تو فکر متین
	313	از شرف مقدم فرخنده‌ات	حسن دگر یافته روی زمین
	314	کاشف اسرار حقیقت بود	هر که ترا دیده به عین الیقین
	315	دست‌نشان کرم‌ت باغ جود	پیرهن شاخ گلت آستین ⁵¹¹
	316	جام می از حسرت لعل است	گشته پر از خون چو گل آتشین

⁵⁰⁶ مرادم L، B: مراد N

⁵⁰⁷ روم است بحر N: بحری است روم L، B

⁵⁰⁸ L - B، N 308

⁵⁰⁹ نو B: عید N

⁵¹⁰ B، L - N 309

⁵¹¹ آستین L: آتشین B

	317	تار سلوک تو به این نازکی	در کف گیتی شده خبلُ المَتنین
	318	ملک سلیمان شودش زیر دست	نام ترا هر که گند بر نگین
	319	سرو و گل و لاله ز باد خزان	در کنف سایه باغت امین
	320	تا به ابد تازه و لبریز باد	گلشن جود تو ز ماء معین
	321	باد هزاران مه و سال دگر	بر تو و بر طبع تو صد آفرین
B 8 ^a	322	مزرع حسنت چو شود دانه‌پاش	مه شود از کاهکشان خوشه‌چین
	323	طعنه ظلمت زده بر مهر و ماه	از نسقت رونق آیین دین
	324	چون دو غلام پدرت بسته دست	باد به امر تو زمان و زمین
	325	از شرف قدر تو کوی ترا	هشت شمرده فلک هفتمین
L 15 ^a	326	در پی تسخیر جهان می‌کشند	روز و شب از قوت عقل متین
	327	رای تو و دست تو و فکر تو	گاه گمان و گاه کمان و کمین
	328	باد چو خورشید خیال رخت	از نظر شب‌پر مطبعان امین
	329	فکر سعیدا که سبک سیر بود	
		گشت ز مدح تو خیالش ⁵¹² متین	

- 12 -

[قصیده]

[فعلاتن مفاعلن فعلن]

L 15 ^b Nm 107 ^b	330	بس بلند است قصر و خانه یار	در تصور ز سر فتد ⁵¹⁴ دستار

⁵¹² خیالش L: خیال B

⁵¹³ N - :B ،Nm ،M ،S ،L 330-341

⁵¹⁴ ز سر فتد B ،S ،L: فتد ز سر Nm ،M

B 8 ^a	پا ز رفتار ماند ⁵¹⁶ و دست از کار	در رهش بسکه دست و پا زده ⁵¹⁵	331
S 52 ^a	راست نآید ⁵¹⁷ دگر غمش به شمار	بعد از اینم غم حساب نماند	332
M 82 ^a	زیر این چرخ کنبد دَوّار	هر چه بینی به بد حواله مکن	333
	خواه بدکار ⁵¹⁸ و خواه نیکو کار	کارفرمایشان یکی است یکی	334
	هر دو از اوست خفته و بیدار	کفر و دین را بهانه نیست جز او	335
	در مکانی است حافظ اسرار	در مقامی است فَاتِحُ الْأَبْوَابِ	336
	که خدا نیست جز یکی به شمار	بی حساب است در صف اسمش	337
	گر زبانم گرفت از گفتار	دل روان شد به صد زبان در حمد	338
	دل به جز دلربای خود مسپار	نشوی تا در این میانه دو دل	339
B 8 ^b	من گنه می‌کنم تو استغفار	زاهدا تا خدا چه می‌خواهد	340
	هر که خواهد شود ⁵¹⁹ صلاح‌آثار	جز اثر پا به راه نگذارد	341
L 16 ^a	تا شوی از دو کون بر خوردار	ساقیا پند از سنایی ⁵²⁰ گیر	342
N 15 ^a	در قدح جرعه‌ای و ما هشیار	با اسیران خوشتن می‌سند	343
Nm 108 ^a	دارُوم ⁵²² در دکانچه عَطّار	شد سنایی ⁵²¹ حکیم حاذق من	344
	سر من راه خانه خَمّار	پای من راه خانه می‌داند	345

⁵¹⁵ زده‌ام S، M، Nm: زده‌است L، B

⁵¹⁶ ماند S، M، Nm: رفت L، B

⁵¹⁷ نآید S، M، Nm، B: نیاید L

⁵¹⁸ بدکار S، M، Nm، B: بدخواه L

⁵¹⁹ شود S، M، Nm: شدن L، B

⁵²⁰ سنایی L، B: ثنایی S، N، M، Nm

⁵²¹ سنایی L، B: ثنایی S، M، N، Nm

⁵²² دارُوم S، M، Nm: داردم L، N، B

	چند ای خودپرست خواهی بود	346	هم خود آزار و هم خدا بیزار
S 52 ^b M 82 ^a	چپست توحید با خدا بودن	347	بی خود و بی قرار و ⁵²³ بی انکار
	ور نه با خویشان اگر خواهی	348	چه یکی گو چه صد بگو چه هزار
	اصل توحید نفی غیر خداست	349	نیست لیکن به جز تویی ⁵²⁴ اغیار
	تا حسابی به خویشان داری	350	خویش را در حساب هیچ شمار
	بی تو در کلبه‌ای که می‌باشم	351	گشته هر موی بر تنم مسمار
	باده در جام و در زبان توبه	352	دست در کاسه و به لب زنه‌ار
	ز این جهان در بساط ما ⁵²⁵ امروز	353	نیست غیر از جریده اشعار
	هستم امروز از این تجمل خود ⁵²⁶	354	از خدا و رسول منت‌دار
	دید روزی مرا دل آزرده	355	عشق با این جلال و جاه و ⁵²⁷ وقار
	گفت ای عاشق خراباتی	356	از می وصل ساغرت ⁵²⁸ سرشار
	دل حزینی چرا و از چه سبب	357	گشته‌ای ⁵²⁹ عاجز و مشوش‌کار
N 15 ^b Nm 108 ^b	گفتم ای پادشاه درویشان	358	خود سپاهی و خود سپهسالار
L 16 ^b	قوت من شعله دماغ من است	359	نیستم کم ز مرغ آتشخوار

⁵²³ و L، S، N، Nm، B: - M

⁵²⁴ تویی L، M، N، Nm، N: تو بی S

⁵²⁵ ما S، M، N، Nm، B: من L

⁵²⁶ خود S، M، N، Nm، B: خویش L

⁵²⁷ و L، S، M، N، B: - Nm

⁵²⁸ ساغرت S، M، N، Nm، B: خاطرت L

⁵²⁹ گشته‌ای L، S، M، N، B: - Nm

	گرچه بی‌بالم و پر و ⁵³⁰ پرواز	نشدم جز ترا و لیک ⁵³¹ شکار	360
	از تو هر گز نکرده‌ام دوری	گرچه دورم ز خویش و یار و دیار	361
	آن قدر جای کرده‌ای در من	که دگر دل برم ندارد بار ⁵³²	362
	به خدایی ⁵³³ که غیر او فانی است	دست من گیر و با خدا بسپار	363
S 53 ^a M 83 ^a	سال‌ها شد که ذکر من عشق است	تو هم ای ⁵³⁴ عشق روی با من آر	364
	چه شود گر به یمن همت تو	از قضا را شوم به یار دوچار	365
	او کشد تیغ و من کشم آهی	هر چه جز او به او کنم ایثار	366
	پای هجر از میانه بر خیزد	دیگر از ما کند فراق فرار	367
	ما و من هر دو گم شود در او	خود شود عشق و ⁵³⁵ عاشق و دلدار	368
	چند باشم چو صورت درها ⁵³⁶	چشم در راه و پشت بر دیوار	369
	برسان بر سرم جفاکاری	ای خدایا ز انتظار بر آر	370
	کشیتیم اوفتاده در گرداب	نه زمین می‌نماید و نه کنار	371
	مدد از هیچ کس نخواسته‌ام	جز تو یا ربّنا مع الأبرار	372
	همت کی ز خاک بر دارد	گر فتد ⁵³⁷ بار سایه اشجار ⁵³⁸	373

N 16^a
Nm 109^a

⁵³⁰ پر و L، S، M، B: پر N: پر Nm

⁵³¹ و لیک S، M، N، Nm، B: ولی به L

⁵³² بار L، N، Nm، B: یار S، M

⁵³³ خدایی L، S، M، N، B: خدای Nm

⁵³⁴ هم ای S، M، N، Nm، B: همین L

⁵³⁵ و L، S، N، Nm، B: - M

⁵³⁶ درها S، M، N، Nm، B: دیوار L

⁵³⁷ گر فتد M، N، Nm، B: گر فتد S، L

⁵³⁸ سایه اشجار L، S، M، N، B: سایه‌ای ز اشجار Nm

B 9 ^a	آنچه جز حمد ⁵³⁹ حضرت باری است	نیست جز نعت احمد مختار	374
	در خیالم نه زید و ⁵⁴⁰ نه عمر است	شعر من خالی است از اسرار	375
L 17 ^a	ای سعیدا کباب کرد مرا		376
	گریه خون‌فشان و ناله زار		
- 13 -			
[قصیده]			
[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن]			
L 17 ^a	کی ز کوی تو سعیدا ⁵⁴¹ نفسی می‌شد دور		377
N 16 ^a		گر خیال تو نمی‌داد دلش را دستور	
B 9 ^a			
S 53 ^a			
M 83 ^a			
	گرچه در صورت ظاهر ز تو دور افتادم		378
	نیست منظور خیالم به جز ایام حضور		
	پرتو شعله دیدار منور دارد		379
	کلبه‌ام را مه و خورشید چه نزدیک و ⁵⁴² چه دور		
S 53 ^b	صبر مفتاح فرج گفته رسول عربی		380
M 83 ^b		به امید سخن اوست که گشتیم صبور	
	تا جدا کرده نظرهای رقیبان از یار		381
	چشم زخمی است که افتاده به رویم ناسور ⁵⁴³		

⁵³⁹ حمد L، M، S، Nm، B: مدح N

⁵⁴⁰ و L، S، M، N، Nm: B -

⁵⁴¹ ز کوی تو سعیدا L، M، N، B: تو سعیدا ز کوی S

⁵⁴² و L، B: - S، M، N

⁵⁴³ ناسور L، N، B: ناصور S، M

	در حالات چو عسل گشته کلامم که فراق	382
	بسکه بر شان دلم نیش زده چون زنبور ⁵⁴⁴	
	مطلب از سیر جنان ⁵⁴⁵ دیدن هم عصران ⁵⁴⁶ است	383
	ور نه بالله که خواهش نبود حُور و قصور	
	مثنوی تا به جهان شرح جدایی را کرد	384
	گشت ⁵⁴⁷ در عالم تنهایی ما نئی مشهور	
	منتظر باش مگر یوسفی از غیب رسد	385
	که کند کلبه احزان تو بیث المعمور	
	دوش در کوی خرابات گذارم افتاد	386
	مطربی ساغر می در کف و ⁵⁴⁸ می زد طنبور ⁵⁴⁹	
N 16 ^b	معنی مصرع ثانی به ترنم می گفت ⁵⁵⁰	387
	وای بر حال کسی کو ز تو باشد مهجور	
	شام شهر رمضان شب هجران گشته ⁵⁵¹	388
	می برد رشک ز شام تو مرا وقت سحر	

⁵⁴⁴ زنبور: B، M، S، L: طنبور N

⁵⁴⁵ جنان: N، M، S، L: جهان B

⁵⁴⁶ هم عصران: B، M، S، L: هم غفران N

⁵⁴⁷ گشت: B، N، M، S: ماند L

⁵⁴⁸ و: B، N - : M، S، L

⁵⁴⁹ طنبور: B، N، L: تنبور S، M

⁵⁵⁰ می گفت: B، N، S، L: می زد M

⁵⁵¹ گشته: B، M، S، L: هشته N

	دید از دیده من سیل روانی ز آن رو ⁵⁵²	389
	چرخ افکند در این گوشه به امداد بحور	
	وقت مهر است خدایا ز سحاب کرم	390
	چند در ابر جدایی بود این خور مستور	
	روز هجران مرا هم شب وصلی بفرست	391
	که به این روز شدم ⁵⁵³ چون شب یلدا مشهور	
L 17 ^b	به خیال تو نسازم چه کنم مسئله را	392
	آب چون نیست به خاک است طهارت به ⁵⁵⁴ ضرور	
	طرفه سخت است به مطلوب رسیدن در هجر	393
	این کمان را نکشیده است کسی با ⁵⁵⁵ زر و زور	
	بی تو در دیده من دهر چنان تنگ فضا است ⁵⁵⁶	394
	که برم رشک چو آید به نظر دیده مور	
	خار ⁵⁵⁷ صحرای فنا سایل دامن گیری ⁵⁵⁸ است	395
	پوست بر دوش در این راه به از کرک سمور	
	ز اتحادم سخنی چند بیان می کردم	396

⁵⁵² ز آن رو S، M، N، B: هر روز L

⁵⁵³ شدم L، M، N، B: شوم S

⁵⁵⁴ به S، M، N، B: ز L

⁵⁵⁵ با S، M، N، B: بی L

⁵⁵⁶ فضا است L، B، N: فراست S، M

⁵⁵⁷ خار L، S، N، B: خاری M

⁵⁵⁸ سایل دامن گیری S، M، N، B: دامن سایل گیری L

لیک ترسم که به دارم نکنی چون منصور

S 54^a
M 84^a

ذکر مهجور به جز وصل نباشد چیزی

397

غیر می سر نزنند حرف دگر از مخمور

می برد یاد تو از هوش و خیالت از خویش

398

رفت بی جا سخنی گر ز سعیدا معذور

- 14 -

[قصیده]

[مفاعیلن فعلائن مفاعیلن فععلن]

L 17^b

S 92^a

M 123^a

N 18^b

B 9^a

بیا ز حق مگذر مشکل است جان بردن

ز دست این فلک اژدر⁵⁵⁹ تمام دهن

399

روم به تاب گر⁵⁶⁰ آیم به دیده سوزن

ز بیم نیش حوادث چنان گداخته‌ام

400

نه یوسفم که ترا کینه است و نی⁵⁶¹ بیجن

به چاه غم چه فرو کرده‌ای مرا ای چرخ

401

ز خانه‌ای که به دیوار او بود روزن

حیا ز چشم جهان بسکه رفته بگریزم

402

چو چشم آینه از یاد رفته فکر وطن

ز بس به مردم بیگانه خو گرفته دلم

403

که هست نام کفن در لباس پیراهن

مدوز دیده به بند قیای تنگ کسی

404

ندیده‌ایم به دوش کسی به غیر کفن

لباس عافیت از کارخانه گردون

562 405

N 19^a

یکی گرفته زر و دیگری گرفته رسن

جهان به گوشه سلاخ‌خانه می‌ماند

406

M 123^b

یکی گرفته⁵⁶³ سر و دست و⁵⁶⁴ دیگری گردن

یکی به بیع مقید یکی به دلّالی

407

⁵⁵⁹ اژدر: B، N، M، L: اژدها S

⁵⁶⁰ گر: B، L: اگر M، S، N

⁵⁶¹ و نی: B، N: یا L: نی M، S

⁵⁶² B، L: - N، M، S 405

⁵⁶³ گرفته: B، L: بریده M، N

⁵⁶⁴ و: B، N، S، L: - M

B 9 ^b	اگر به خواب ببیند کسی ترا به سخن	نمی‌شود ز شکر خواب خود دگر بیدار	408
L 18 ^a	که جان پاک تو او گشته‌است ⁵⁶⁵ روح بدن	به معنیت نرسم لیکن این قدر دانم	409
	دهد به صورت دیوار ذوق حرف زدن	سماع پاک تو از لطف خویش اگر خواهد	410
	ز انبیا قلم رفته را دگر کردن ⁵⁶⁸	به غیر دست تو از دست کس دگر ⁵⁶⁶ ناید ⁵⁶⁷	411
	درست نیست ز حال شکسته پرسیدن	به داد ما نرسیدی مگر به مذهب تو	412
	نظر به روی تو کردن ز عمر بر خوردن	من از حیات جهان این دو مدعا دارم	413
	که اوّل سفر ما بُوَد ز خود رفتن	به سیر عالم معنی شراب زاد ره است	414
S 92 ^b	که هیچ معصیتی نیست بد ز بد دیدن	نظر به بد مگشا دیده پاک کن از عیب	415
	که شمع سوخته‌است از برای رشته تن	هوای راحت جسمت در ⁵⁶⁹ آتش ⁵⁷⁰ اندازد	416
	اگرچه معنی بکرت بود چو درّ عدن	ز بحر فکر میا چون صدف برون هرگز	417
	کجا ز دست جهان می‌شود نهان معدن	هزار دیده به الماس تیز کرده فلک	418
	ولی چه سود که مشهور گشت ⁵⁷¹ نام یمن	عقیق سکه خود باخت به هر نام و نشان	419
	اگر گره خورد از لاغریت رشته تن	چو مو به لقمه میاویز در گلوی کسی	420
	که می‌کشی به ⁵⁷² روش انتقام او از من	کم ز پشه و نمرود نیستم ای چرخ	421

⁵⁶⁵ گشته‌است: L، S، M، N: گشته‌است او B

⁵⁶⁶ کس دگر: L، B: هیچ کس S، M، N

⁵⁶⁷ ناید: S، M، N: نیاید L: نامد B

⁵⁶⁸ کردن: L، S، M، B: بردن N

⁵⁶⁹ در: S، M، N: به L، B

⁵⁷⁰ آتش: L، S، M، N: دجله B

⁵⁷¹ گشت: L، B: گشته S، M، N

⁵⁷² به: S، M، N: ز L، B

N 19 ^b	به غیر نقش خودی ⁵⁷³ از خیال دل‌کندن	ز نقش‌های جهان دل‌نشین نشد نقشی	422
	به روی نقره و ⁵⁷⁴ زر نام خویشتن بردن	به مذهب فقرا کم ز خودفروشی نیست	423
M 124 ^a	اگر حکایت بیرون به خانه آوردن	چنان بد است به بردن طمع ز کس که بود	424
	کسی که تاب نمی‌داد حلقه آهن	ز تاب یک سر آن موی بر نمی‌آید	425
L 18 ^b	سخن مگوی که عین خطاست غیر از شکر		426
	اگرچه هست سعیدا ترا زبان الکن		
- 15 - [قصیده] [مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن]			
L 18 ^b S 94 ^b M 125 ^b B 9 ^b	قرآن چو به حرف آمد و مخلوق شد انسان		427
	آن سوره رحمن شد و این صورت رحمن ⁵⁷⁵		
	در عالم ایجاد به اوصاف حقیقت		428
	موصوف نگردید به جز حضرت انسان		
	چشم به رخس شیفته و دل به خم زلف		429
	بیدار پری بینم و در خواب پریشان		
	زلف تو و رخسار تو معدوم شمارند		430
	غیر از دل آشفته و جز دیده حیران		
M 126 ^a	در چارسوی حسن چو بازار شود گرم		431
	نقصان همه سود آید و سودا همه تاوان		

⁵⁷³ خودی S، M، N: خوشی L، B

⁵⁷⁴ و S، B: - L، M، N

⁵⁷⁵ رحمن L، B: رحمان S، M

جایی ⁵⁷⁶ که کند عشق خریدی و فروشی	432
صد جان به نگاهی نخرد چشم ادادان	
هر کس دل و دین کرد بها می‌خورد ⁵⁷⁷ آخر	433
افسوس ز ناکرده و از کرده پشیمان	
از اول و آخر همه را سیر نمودیم	578 434
حق بود اگر انس نمودند و اگر جان	
ما جمله خداییم که در دهر نمودیم	579 435
هر قطره که بینی ز محیط است و ز عمان	
از معرفت خویش چه گوئیم که مستیم	436
نی عارف و معروف شناسیم و ⁵⁸⁰ نه عرفان	
هم دلبر ما باید و هم دلبری خویش	437
آسان نشماریم گرفتاری خوبان	
درد سر ایشان ز تو دانی که زیاد است	438
ای خسته اگر راه بری حال طبیبان	
از ما چه طمع چرخ فلک را که خراجی	439
هرگز طلبیده‌است کس از خانه ویران ⁵⁸¹	

S 95^a

⁵⁷⁶ جایی: B، M، L: جای S

⁵⁷⁷ می‌خورد: B، M، S: می‌خرد L

⁵⁷⁸ B (2)435: M، S، L (2)434

⁵⁷⁹ B (2)434: M، S، L (2)435

⁵⁸⁰ M، S - : B، L و

⁵⁸¹ کس از خانه ویران: M، S، L: کسی از ده ویران B

	440	در کوچه آن زلف مُنادی است ز هر سو
		گویند به اسلام که یک کفر و صد ایمان
B 10 ^a	441	پا بر سر افتاده دشمن نگذاریم
		سر سبز نسازیم به جز خار مگیلان
L 19 ^a	442	در مزرع دنیا ننشانیم نهالی
		از طالع ما گرچه شود سرو خرامان ⁵⁸²
	443	ای طالب دنیا برو و ⁵⁸³ فکر دگر کن
		تا چند در این فکر نشد این و چه شد ⁵⁸⁴ آن
	444	ریزد ز شفق خون دم صبح زمانه
		ناکرده برون مهر سر از چاک گریبان
	445	در هر دل و هر بیشه و هر شهر که رفتیم ⁵⁸⁵
		دیدیم که غم در پی و شادی است گریزان
	446	ما هم ز صف پیش کشیدیم عنان را
		ننگ آمد از این بی‌جگری ⁵⁸⁶ بی‌سر و سامان
	447	عمری است که با غم سر و کار است در این دهر
		او صاحب امر آمده ما بنده فرمان
M 126 ^b	448	گر حکم کند از جگر خویش بر آریم

⁵⁸² سرو خرامان S، M، B: سبز و خرامان L

⁵⁸³ و L، S، B: M -

⁵⁸⁴ چه شد S، M، B: نشد L

⁵⁸⁵ رفتیم S، M: رفتیم L، B

⁵⁸⁶ بی جگری L، M، B: بی جگر S

شوری که به گردش نرسد موجه طوفان

449

از پوست برون آی سعیدا که زمانه

از روی کمان می‌فشرد پنجه مرجان

- 16 -

[قصیده]

[مفعول مفاعیل مفاعیل فاعولن]

L 19^a

B 10^a

450 بستند چو بر ابلق دوران تو زین را تشریف دگر داد زمان را و زمین را

451 تصویر جلال تو و جاه تو به دل‌ها اندیشه سیماب کند فکر متین را

452 در دیده مجنون چو خم طره لیلی است هر حلقه فتراک تو جبریل امین را

453 نا دیده جمال تو مرا دیده تصدیق از شق قمر دیده عیان شمس یقین را

454 از معجزه‌های تو یک این است که تا حشر یاد تو صفابخش بود قلب حزین را

455 آیینۀ انوار الهی شودش روی هر کس که به درگاه تو ساییده جبین را

456 یک نشأ طفیلی است ز فضل تو که دارد پرورده به صد ناز جنان را و جنین را

457 در سایه اقبال تو گردید مزین آن دم که نهادند بنا خلد برین را

L 19^b

458 من کیستم و لب به کف پای تو سودن زنگ است رخ معصیت آیینۀ دین را

459 از نسبت بویی است که با زلف تو دارد اقبال نهاده است جهان آهوی چین را

460 هر حلقه گیسوی تو در بردن دل‌ها بر عارض زیبای تو چشمی است کمین را

461 بس خشم که از خلق تو شد چشم مروت تبدیل به اخلاص کند مهر تو کین را

462 ز آن روز که دل در گروت شد به تفاخر مرهون شده‌ام منت کالای رهین را

B 10^b

463 صیاد خم زلف تو در کشتن نخچیر پیچیده به هر موی کمان را و کمین را

464	آن نیک پیت چون به فلک جلوه نماید ⁵⁸⁷	آیینۀ خورشید کند داغ سرین را
465	چاوش ادب گر سر من پر شود از می	رخصت ندهد بر در تو بوسۀ جبین را
588 466	گردد چو نمک منجمد از شور ی بختش	بدخواه تو گر نوش کند ماء معین را
467	در بارگه جاه تو یک نغمه شمارند ⁵⁸⁹	آوازه طاس فلک و جوش طنین را
468	داند که یکی بیش نبوده است عددها	گر سرمه کشد خاک درت چشم دوبین را
469	بی تاج و کمر خاک درت تاج سران است	سلطان حقیقت چه کند تاج و نگین را
470	در جمع لغت منشی حکم تو ز همت	بر داشت ⁵⁹⁰ در اعداد لغت لفظ ضنین را
471	شد کعبه ز تشریف تو مسجود خلائق	تمکین تو بخشید شرف مسند دین را
472	ز آن پیش که تقدیر کشد دایره چرخ	در مدح تو می سود قلم روی جبین را
473	جایی که سماع سخن پاک تو باشد	صد بار به جان منت گوش است لسین را
474	ز آن پیش که راند به یسار و به یمین حکم	مصحف به دو گیسوی تو می خورد یمین را
475	فخر است که یک روز تقرب به تو یابند	L 20 ^a ز آن روی شمارند ز عهد تو سنین را
476	جایی که کلام تو کند ریزش معنی	بر گوش بود منت بسیار لسین را
477	هر کس که برد نام تو مغفور نویسند	گو نامه او کرده سیه روی زمین را
478	عاصی چو کند توبه نه عاصیش توان گفت	می عد نتوان کرد شراب نمکین را
479	بر گریه زار من خاکی نظری کن	تخمی بفشان از کرم این آب و زمین را
480	من طالب دیدار توام جلوه به دل مکن	تا سرمه از آن طور کشم چشم یقین را

⁵⁸⁷ نماید B: نمایند L

⁵⁸⁸ B 470 <: L 466

⁵⁸⁹ شمارند B: شناسند L

⁵⁹⁰ بر داشت L: ننوشت B

	شد خاطر م ایمن ز خواطر به پناهت	ره یافته اندیشه من حصن حصین را	481
	چون روی به درگاه تو سایید سعیدا		482
	دانست به حق رتبه معراج یقین را		
	- 17 - [قصیده] [مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]		
L 20 ^a B 10 ^b	ای گنج نقد معرفت و معدن کمال	خواهد ستایش تو کند طوطی مقال	483
	لیکن ادب گشاده زبان را به منع آن	کاین بی خبر ترا نرسد دعوی محال	484
	طوطی کجا و معرفت شاهباز دهر	خفاش را به خور نرسد رتبه مقال	485
	طوطی ز راه عذر ادب را جواب داد	کاین بهترین خصلت اهل کمال و حال ⁵⁹¹	486
	من عاشقم تحمّل خاموشیم کجاست	کس گفته است بلبل بی چاره را منال	487
	در گلشنی که بویی از آن تندخو رسد	چون گل قبا شکافم و گردم تمام حال	488
	مستی کنم قصیده سرایم طرب کنم	نبود عجب که یافته ام نشئه وصال	489
	دیدم رخ تو مطلع دیگر کنم خیال	ای چهره تو مطلع انوار ذوالجلال	490
L 20 ^b	دل با وجود عجز و قصورش که ظاهر است	فکر کمال وصف تو دارد زهی خیال	491
	اول دعای دولت عمر تو واجب است	بادا قیام هر دو به عالم هزار سال	492
	بدخواه حضرت تو به هر کیش و مذهبی	خونش چو مال دشمن دین بر همه حلال	493
	از بس منور است لقاییت ز فیض دوست	آیینه محض نور نماید ترا مثال	494
	قلب سلیم و لطف عمیم تو شاهد است	بر آنکه کرده اند ترا مظهر جمال	495
B 11 ^a	بر هر چه دیده ای به کمالش رسیده ای	هرگز نبرده راه به فکر تو احتمال	496

⁵⁹¹ کمال و حال B: کمال حال L

معنی گُل است و طبع تو آب روان به حکم	497	هر جا رهین تربیت توست این نهال
در نزد رای محکم و فکر متین تو	498	طفلی است خورده سال فلاطون ⁵⁹² خورده سال
آیند چون دو خصم به دیوان معدلت	499	خواهی یکی زبان ور و خواهی یکی است لال
فرقی ز هر دو نیست به نزد وقوف تو	500	ز آن رو که نیست طبع تو را حاجت سؤال
دانای سرّ حال ⁵⁹³ ز کس نشنود سخن	501	سمع خبیر را نرسد زحمت مقال
در عدل و جود و علم و عمل گویمت اگر	502	یکتای روزگاری و نبود ترا مثال
حاشا ریا نکرده ام و رو ندیده ام	503	زیرا ندیده ام دیگری را به این خصال
حکم تو امر شرع و مرادت رضای حق	504	علمت چو جود نافع و قال تو حسب ⁵⁹⁴ قال ⁵⁹⁵
آن سرکشی که سر نهد پیش پای تو	505	چون خار خوار ⁵⁹⁶ گردد و چون خاک پایمال
هر کس که پیروی نکند بر سلوک تو	506	گم کرده است راه و فتاده است در ضلال
طبع تو چون هوای بهشت است فیض بخش	507	چون سلسبیل فیض رساند به اعتدال
ای عبد خاص حضرت رحمان که خلقتت	508	موصوف شد به طینت مولی زهی کمال
چون طینتت به خصلت ⁵⁹⁷ مولی قرار یافت	509	در حشر می کنند ز رحمانیت سؤال
بخشا ببخش جرم و عطا هر که می رسد	510	خواهی ز کعبه باشد و خواهی ز پرتکال
نوشیروان به عصر تو از یاد خلق رفت	511	احسان کن آن قدر که شود حاتم مثال
دوران در این زمانه ندیده است چون تو کس	512	گردیده است دیده در آیینۀ مثال

L 21^a

⁵⁹² فلاطون Lt، B: فریدون L

⁵⁹³ حال L: حلال B

⁵⁹⁴ حسب B: هست L

⁵⁹⁵ قال B: حال L

⁵⁹⁶ خوار L: خار B

⁵⁹⁷ طینتت به خصلت L: خصلتت به طینت B

خوش‌جنتی است بصره در ایام دولنت	513
نخل امید جمله به خاک افتاده‌بود ⁵⁹⁸	514
درویش را ز جود توانگر کنی چه دور	515
تا در به روی خلق ز احسان گشوده‌ای ⁶⁰⁰	516
ذاتی است مهر و لطف و سخایت چو آفتاب	517
حاصل کنی ز عدل به میزان آخرت	518
مردم به خویش هم نتوانند کرد ظلم	519
عدلت ز بسکه کرده اثر در وجود ملک	520
در کوه و دشت عدل ترا برده‌اند پی	521
هر کس شنوده‌است صفات تو ز این نمط	522
منظور من ز آمدن اجرای حکم توست	523
بر بسته بال سوی تو پرواز کرده‌ام	524
منظور هر که مهر تو باشد بعید نیست	525
هر چند بی ریاست سعیدا کلام تو	526
در دل دعای خیر کن و این قدر منال	

L 21^b

- 18 -
[قصیده]

⁵⁹⁸ افتاده‌بود B: افتاده‌بود L

⁵⁹⁹ شود B: کند L

⁶⁰⁰ گشوده‌ای B: گشاده‌ای L

⁶⁰¹ در B: ره L

⁶⁰² نرسد Lt: نشود B، L

⁶⁰³ حساب ثواب L: ثواب حساب B

[مفاعلتین مفاعلتین مفاعلتین]

L 21 ^b	به گردن نفس افتاده می‌روم از جا	چو بو دهد دم صبحم به دست باد صبا	527
B 11 ^a	شکوه سایه شمشیر به ز بال هما	قسم به قیضه قدرت که بر سر مردان	528
	برند گرد مزار مرا عبیر آسا	ز خاک تربت من بوی عشق می‌آید	529
	طریق فقر که منزل بقا و راه فنا	هدایت عجبی یافت ⁶⁰⁴ عارف سالک	530
B 11 ^b	بسان شمع بسوزم برای نشو و نما	مرا ز آتش عشقت جلای خاطر بس	531
	که مدح آصف دوران کنم به خیر ادا	ز غیب مژده رسیدم به مطلع دیگر	532
	در این سخن نبود مدخلی سعیدا را	هر آنچه مبدأ فیاض گفت می‌گویم	533
L 21 ^b	مسلم است برایت وزارت دو سرا	ز بس به عهد تو گشتند خلق کامروا	534
	که حق به مرکز خود یافت جا به امر خدا	نگین به دست سلیمان رسد و شاد شدم	535
	اگر رسد ز تو تصویر گل به برگ نوا	ز فیض جود و عطایت عجب نمی‌دانم	536
	که در قلمرو جود تو لفظ چون و چرا	چنان به ⁶⁰⁵ عدل تو شد نام ظلم و ظالم محو	537
	ظهور کرد به یک جا حقیقت اشیا	برای آنکه شوی جامع صفات ⁶⁰⁶ کمال	538
	تو از جهان و جهان از تو باد کامروا	دعای دولت اقبال توست ورد جهان	539
	که ساخت قبله اولی و مسجد اقصی	اگرچه بود از این پیشتر سلیمانی	540
L 22 ^a	که کرده سعی تمام تو کعبه را احیا	ولی ز فضل محمد تو آن سلیمانی	541
	جهان ز شوق نگنجد در این گشاده‌قبا	ز مانه شاد شد از مژده وزارت تو	542
	قلم به مدح تو از خویش می‌کند املا	ز بسکه فیض تو تأثیر کرده در عالم	543

⁶⁰⁴ یافت L: کرده B

⁶⁰⁵ به L: ز B

⁶⁰⁶ صفات B: صفات و L

544	چنان به عهد تو شد سرکشی ز عالم محو	که کوه گشته نهان زیر سبزه صحرا
545	ز بیم عدل تو تا از کسی دلی نبرد	به پای حسن چو زنجیر گشته زلف دو تا
546	ز فیض خویش مسافر نواز باش که صبح	نسیم می‌برد از باغ بوی گل هر جا
547	به عدل و خلق و سخا شهره شو که در عالم	ز هر که خلق خدا شد رضا خداست رضا
548	ز خیمه تو جهان بعد از این نوا خواهد	که آسمان دگر گشت از زمین بر پا
549	گرفته پیر فلک از ستون بارگهت	که تا بلند کند قامتی به زور عصا
550	به زیر دست تو گر آسمان رود چه عجب	همیشه بر سر امساک بوده پای سخا
551	تو آن دلاور مردافکنی که چون به غضب	سحاب تیغ تو خونبار گردد از بالا
552	ز بس تموج خون و ⁶⁰⁷ حباب سرها روز	سیاهتر شود از شب به دیده اعدا
553	ز چاکران تو بر هم زنند اگر مژگان	به چشم خصم نمودار گردد از درها
554	به روز رزم ز طوفان تیر باران است	عجب نباشد اگر بر هوا رود دریا
555	به گردن نفس خصم گشته سلسله‌بند	ز بس به سینه دشمن خلیده پیکان‌ها
556	برای نصرت و فتح تو عاصفات زمان	به هر کرانه ز بیرق گشوده دست دعا
557	چو برق تیغ تو بیرون جهد ز ابر نیام	حباب‌وار به خاک اوفتد سر اعدا
558	به سر روان شود و پاسخش به لب ماند	ز بانگ قهر تو چون کوه بشنود که بیا
559	زمین به لرزه در آید تو چون ⁶⁰⁸ سوار شوی	که کوه را ز شکوه تو دل رود از جا
560	اگر تقلب دوران به خاطرت گذرد	زمین به سر رود و آسمان فتنه از پا
561	جدا شود سر ایام از تن عالم	اگر کنی به سر انگشت خویشتن ایما
562	دبیر دفتر ایام و کدخدای سپهر	چو جمع و خرج جهان را کنند جای به‌جا

L 22^b

⁶⁰⁷ و B: - L

⁶⁰⁸ تو چون B: چو تو L

	زمانه نسخه آن مهر و ماه نام کند	برد به موقف عرض تو هر صباح و مسا	563
B 12 ^a	از آن زمان که قضا جامه حکومت دوخت	قبای عدل به قد تو آمده است رسا	564
	قصیده‌ای ⁶⁰⁹ به درازی چو طول زلف بتان	پر از فصاحت و ⁶¹⁰ مضمون بکر و حسن ادا	565
	به روی صفحه به کافور عنبر آکنده	مرصعی است توان گفت از دعا و ثنا	566
	ز فیض مطلق امداد صانع بی‌چون	به مدح آصف دوران نموده‌ام انشا	567
	چو آصفی که سلیمان وقت ⁶¹¹ خویشان است	ز مه خراج ستاند ز چرخ نعل‌بها	568
	بس است مدح سعیدا به حمد حق پرداز	که هر دو بنده اویند پادشاه و گدا	569
	اگر باصف دوران دل تو می‌سوزد	بر آر دست نیاز و زبان گشا به دعا	570
	رسول مشفق و توفیق باد همراهش	چهار یار گزین کند دستگیر روز جزا	571
	به او مدار جهان باد تا جهان باشد	همیشه مظهر حق باد و مظهر اسما	572
	چو مهر دایره کون زیر مهرش باد	بر آسمان چو زمین حکم نافذش اجرا	573
	زمانه با تو ببیند همیشه روی جهان		574
	که باد سال و مهت چون ستارگان سما		
- 19 -			
[قصیده]			
[مفاعیلن مفاعیلن فعولن]			
S 138 ^b M 23 ^a	حلب شهر و نعیمای شهریار است	سعادت پیشکار ⁶¹² و بخت یار است	575
N 11 ^a B 30 ^a	سپاهش قدسیان اقبال شاطر	هما فخر که او را سایه‌دار است	576

⁶⁰⁹ قصیده‌ای B: قصیده L

⁶¹⁰ و B: - L

⁶¹¹ وقت B: ملک L

⁶¹² پیشکار S، M، N: پیشگاه B

	به تصویرش فرنگستان گرفتار	577	در این حیرت حلب آینه‌دار است
N 11 ^b	سلحدار است چشم می‌پرستش	578	نگاه نیز تیغ آبدار است
	به گاه ⁶¹³ جلوه در میدان همت	579	جهان ⁶¹⁴ اسب و ⁶¹⁵ نعیم شهبوار است
	چه سلطان ملک معنی در نگینش	580	ز تحسینش سخن را اعتبار است
M 23 ^b	نعیم آسمان ⁶¹⁶ ماه معنی است	581	که این معنی به ما ز او ⁶¹⁷ یادگار است
	ترا جان گویم و ترسم که رنجی	582	که از جانم ترا ننگ است و عار است
S 139 ^a	ولیکن بیش از این قالب چه گوید	583	که قالب را نه ز این بیش اقتدار ⁶¹⁸ است
	چو خس از آشیانش دور افکند	584	مرا فریاد و داد از روزگار است
	ز بس بر ذره‌ها لطفش قرین است	585	نعیم آفتاب این دیار است
	نعیم گرچه سلطان جهانی ⁶¹⁹	586	خبر دار این جهان بس بی‌مدار است
	سعیدا در حلب آوازه افتاد	587	
	که سلطان با گدا امروز یار است		

- 20 -

[قصیده]

[مفعول مفاعیل مفاعیل فاعولن]

N 179 ^b	آن قادر مطلق که حفیظ است جهان را	588	تحریک و سکون داده زمین را و زمان را
	تا تنگ نگردد چو شود پر ز خیالات	589	بگشاده به روی دل ما راه زبان را

⁶¹³ به گاه S، N، B: نگاه M

⁶¹⁴ جهان S، B: شهبان M، N

⁶¹⁵ و S، M، B: - N

⁶¹⁶ آسمان M، N، B: آسمان و S

⁶¹⁷ ز او S، M، N: ز آن B

⁶¹⁸ اقتدار S، M، N: اختیار B

⁶¹⁹ جهانی S، M، N: جهان است B

	آرام ندارد به دل از کشمکش آه	590	تیری است به خمیازه در آورده کمان را
	حرفی دو سه ⁶²⁰ از تفرقه در خاطر م آمد	591	کز ما دوی آرام رود هر دو جهان را
N 180 ^a	در شب الم هجر و به روزم غم فرقت	592	دور از تو به پیش که برم شور و فغان را
	گردون چه تواند که بلند است زمین سخت	593	ایلم به بیداد جفا بسته میان را
	قربان تو و چشم تو کردم که به جانم	594	چون چله ز هر سوی کشیده است کمان را
	کردند بس آنکه هدف تیر تغافل	595	برباد ز بیداد سپردند نشان را
	از وصل تو دور آنچه مرا آمده در پیش	596	گر عرض کنم باعث پیری است جوان را
	دیوانه و مشتاق تو کرده ز من افزون	597	فریاد و فغانم ز فراق تو جهان را
	صبحم به دعای تو و شامم به ثنایت	598	شغلم همه این است جهان گذران را
	در دیده من بود جمال تو منقش	599	می‌خواستم از آینه پرتو آن را
	باشد که از آن عکس رسد نشئه وصلت	600	آرام شود چند زمانی دل و جان را
	ناگاه چو ماه از نتق عیب بر آمد	601	آینه‌ضمیری به صفا بسته میان را
	شخص ثمر نخل گلستان سیادت	602	حجت شده در وضع صَاحِبُ النَّسَبان را
	علم و عملش چون رگ و بی جمع به یک جا	603	گردیده ممد در ره حق قالب آن را
	در سیر و تماشااست به هر لحظه و هر دم	604	بی پرده نهان گشته‌ای در پرده عیان را
	اصل و نسبش ظاهر و پیدا ز جبینش	605	حاجت نبود آنچه عیان است بیان را
	آورده حسب را چو نسب تنگ در آغوش	606	تا گوش کشیده‌است سر این دو کمان را
N 180 ^b	خود پاک و نظر پاک و دلش پاکتر از پاک	607	شد آینه آن دل نظر پاک روان را
	از صدق چو شد روی به رویم ز دل و جان	608	بنمود به من آنچه طلب داشتم آن را

یک چند در آن آینه در سیر تو بودم	مشهود تو بودی دل و جان نگران را	609
آن آینه هم گشت گرفتار جملات	بر بست به احرام وصال تو میان را	610
خورشیدوشا قسمت اگر راه نماید	در بزم تو آن مخلص یکتای زمان را	611
خواهی که نبی از تو رضا گردد و مولی	زنهار که از دست مده فرصت آن را	612
با ماه چه باید که کند مهر تو آن کن	تا سید ما از تو کند سود و زیان را	613
دارم ز تو آن چشم که امروز تو دانی	قدر سخن و قیمت صاحب نظران را	614
یارب که محبان تو در سایه لطف	بینند امان را و نبینند ⁶²¹ عمان را	615
خواهم که محبان چو دعای تو نمایند	آن ؟ و چشم نگران را ⁶²²	616
	مقصود من آن است که از روی صداقت	617
	چون خویش دعاگوی تو سازم دگران را	

- 21 -

[مثنوی]

[مفتعلن مفتعلن فاعلن]

N 170^b

شد اوّل شوق نامه مرسوم

618 623

در حمد و ثنای حیّ قیوم

L 23^a

بر در الله مقیمیم ما

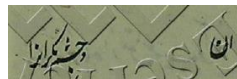
بنده رحمن و⁶²⁴ رحیمیم ما

B 12^a

619

⁶²¹ نبینند: نبینند ز N

N ⁶²² آن ؟ و چشم نگران را:

⁶²³ B, L - :N 618

⁶²⁴ L - :B, N و

620	حمد به جز لطف خدا ناسزاست ⁶²⁵	مدح به غیر از صفتش نارواست ⁶²⁶
621	وادی خلقت همه ز آن ⁶²⁷ سرحد است	طرفه که او را نه جهت نی حد است
622	حق نبود هر چه تصور کنی	گرچه تو این شیشه ز دُر پر کنی ⁶²⁸
623	شیشه شکن گوهر خود ده به آب	این ⁶²⁹ همه خورشید چو جویی سحاب
624	لیک نه آن خور که نمایان تراست	درخور این چشم سفید و سیاست
625	هر دو جهان نشأ ⁶³⁰ از آن خور است	عقل تو کی فهم ترا ⁶³¹ در خور است
626	آنچه تو از عقل بسنجی نخست	دان که ⁶³² بتی ساخته‌ای تو درست
627	بت شکن و شو علی مرتضی	تا که دهد جا به کتف مصطفی
628	بت چه بود هستی حس‌های دون	حق چه بود رفتن از خود برون
629	هر که نخست این ⁶³³ بت تن ⁶³⁴ را شناخت ⁶³⁵	اسب ز میدان خودی ⁶³⁶ پیش تاخت
630	سعی کن این رهرو صاحب کمال	تا که شود هستی تو پایمال

N 171^a

⁶²⁵ ناسزاست B، L: نارواست N

⁶²⁶ نارواست B، L: ناسزاست N

⁶²⁷ آن B، L: این N

⁶²⁸ ز در پر کنی B، L: N: پر از در کنی B

⁶²⁹ این B، L: ای N

⁶³⁰ نشأ B، L: تشنه N

⁶³¹ ترا B، L: ورا N

⁶³² دان که B، N: وانکه L

⁶³³ این B، N: آن L

⁶³⁴ تن B، N: خود L

⁶³⁵ شناخت B، L: شکست N

⁶³⁶ خودی B، N: هوس L

	631	637	صورت اگر ذهنی و ور خارجی است	هر که خدا گفت به آن خارجی است
	632		ای ⁶³⁸ که ترا دید حق اندیشه است	خاربن کفر تو پر ریشه است
	633		زود گن این خار ز بیخ و ز بن	یاد مکن از نو و نی از کهن
	634		یاد زیادت ببر ای ⁶³⁹ نکته‌دان	هر چه به یاد تو بُود خورده دان
L 23 ^b	635		خورده گرفتن به زبان جاهلی است	هست قبیح و اثر غافلی است
	636		ای که ترا دید خدا بایدت	هر دو جهان روی‌نما بایدت
	637		گر خبرت نیست از این دو سرا	من ⁶⁴⁰ به تو پیدا کنم این هر دو را
	638		مالک این هر دو ⁶⁴¹ شوی مشکل است	این همه املاک کِرا حاصل ⁶⁴² است
	639		تا که دهد روی نما با ⁶⁴³ خدا	تا که بگوید به خدا رو نما
	640		این دو جهان مقصد و مقصود توست	این همه غوغا به سر جود ⁶⁴⁴ توست
	641		خاک بزن بر سر میل و غرض	روی بگردان ز حدوث و عرض
	642	645	آنکه احد گفته آن خود تویی	کرده‌ای تفریق یکی از دویی
	643		پس تو یکی خویشتن اول شناس	هر دو جهان را تو از این کن قیاس
N 171 ^b B 12 ^b	644		چون بشناسی که دو عالم تویی	کرده‌ای تفریق یکی از دویی

⁶³⁷ N 631: - L, B

⁶³⁸ ای N, B: این L

⁶³⁹ ای N, B: این L

⁶⁴⁰ من L, B: کس N

⁶⁴¹ هر دو N: دو تو L, B

⁶⁴² حاصل N, B: مالک L

⁶⁴³ با N: یا L, B

⁶⁴⁴ جود L, B: بود N

⁶⁴⁵ N 643-642: - L, B

645	چون به سَر خویش قدم در ⁶⁴⁶ زدی	دامن همت به کمر در ⁶⁴⁷ زدی
646	نیستی و هستی خود را ز یاد	جمله رها کردی و گشتی جماد
647	وانکه تو کونین فدا ساختی	اسب به میدان رخس تاختی
648	خالق بنیاد اساسم تویی	آنکه ندانم شناسم تویی
649	گرچه ترا چون تو ندانسته‌ام	بسکه ندانستگی دانسته‌ام
650	ذات تو بحری است منزله ز آب	ساحل آن ⁶⁴⁸ بحر خیال است ⁶⁴⁹ و خواب ⁶⁵⁰
651	در ته این پرده که خم در خم است	غیر تو کس با تو کجا محرم است
652	هر که به عرفان تو تالِب گشود	تار هوا بافته چون عنکبوت
653	بیش نگویم ز جهان یا کم است	رشته کار همه سر در کم است
654	کیست که باشد به ⁶⁵³ تواس معرفت	این دو جهان شد صفتت را صفت
655	ای تو برون از خرد و فهمها ⁶⁵⁴	ای ⁶⁵⁵ تو درون دل و جانهای ما
656	لیک من از جان و دل آگه نیم	تا که شناسم تو که و من کیم
657	ذات تو پاکیزه ز نفع ⁶⁵⁶ و گزند	اصل دو عالم به صفات تو بند

L 24^a

⁶⁴⁶ در B، N: بر L
⁶⁴⁷ در B، N: بر L
⁶⁴⁸ آن L، B: این N
⁶⁴⁹ خیال است L، B: خیالی N
⁶⁵⁰ خواب L، B: خواب // در ره گنه تو به هر مذهبی N
⁶⁵¹ (2/1)651: B، L (1/2) N
⁶⁵² 652: B، L - N
⁶⁵³ به B، N: ز L
⁶⁵⁴ فهمها L، N: فهم ما B
⁶⁵⁵ ای B، N: این L
⁶⁵⁶ نفع B، N: دفع L

658	ای ⁶⁵⁷ همه معنی و ز صورت بری	چین ز تو آموخته ⁶⁵⁸ صورتگری	N 172 ^a
659	وصف تو هر چند که بی‌رنگ شد	رنگ دو عالم ز تو بی‌رنگ شد	
660	وصف ⁶⁵⁹ صفات تو ز ما کی رواست	مدح و ثنای ⁶⁶⁰ تو ز تو خوش‌نماست	
661	گشت چو خورشید سوار فرس	شب‌پره چه بود که بر آرد نفس	
662	مور ضعیفم تو سلیمان من	من تن افسرده‌ام ای جان من	
661 663	این ⁶⁶² تن و جان هر دو فدای تو باد	وین تن و جان هر دو به پیش تو باد	
664	ای ز ترقی و ⁶⁶³ تنزل بری	جرم جهان را کرمتم مشتری	
665	نغمه عشقت چو به ⁶⁶⁴ آهنگ زد	بر دل هر سنگدلی چنگ زد	
666	شعبه‌ای از زمزمه ساز تو	شمه‌ای از عشوه و از ناز تو	
667	زهره چه باشد که به چنگ آورد	زهره که دارد که به رنگ آورد	
668	ای کرمتم شامل هر خاص و عام	مؤمن و کافر ز تو یابند کام	
669	ذات تو پاک است ز عیب و ز ریب	غیر تو واقف نبود کس به ⁶⁶⁵ غیب ⁶⁶⁶	
670	سلسله‌جنبان دو عالم تویی	باعث شادی سبب غم تویی	

⁶⁵⁷ ای N، B: این L

⁶⁵⁸ آموخته L، N: یافته B

⁶⁵⁹ وصف L، B: مدح N

⁶⁶⁰ مدح و ثنای N: وصف صفات L، B

⁶⁶¹ 663 L، B - N

⁶⁶² این L: ای B

⁶⁶³ و N، B: ز L

⁶⁶⁴ به L، B: بر N

⁶⁶⁵ غیر تو واقف نبود کس به L، B: آمده معدوم به پیش تو N

⁶⁶⁶ غیب N: عیب L، B

	بی تو سکون و حرکت ناروا	671	ای ⁶⁶⁷ همه غیر تو فنا در فنا
L 24 ^b	هر که به غیر تو قلم در کشید	672	آنچه ندیده است کسی او بدید
	نیست ز تو خلعت ⁶⁶⁸ هستی گرفت	673	هست فرود آمد و پستی گرفت
N 172 ^b	آنکه به پست آمده ⁶⁶⁹ او هست بود	674	هست نگوییم که او مست بود
	غیر ترا نسبت هستی خطا	675	نیست ز ما باشد و هستی ترا
	نیستی و هستی ما دو گوا	676	داده شهادت به خدایی ترا
	من که ⁶⁷⁰ و اثبات وجود تو کی ⁶⁷¹	677	کافر بت نفس و سجود تو کی
	روی نمودی و ترا یافتم	678	روی ز غیر تو دگر تافتم
	لطف به قدر ⁶⁷² کرم خویش کن	679	بر کمی من نگر و بیش کن
	آنچه ترا بیش پرستهام	680	خشت خطا بر سر هم چیده ام
	همچو خران بنده جو بوده ام	681	من به عبادات گرو بوده ام
	طاعت صاحب غرضان بندگی است	682	حاش ⁶⁷³ و لله همه شرمندگی است
	کار نکویم همه رد بوده است	683	وای بر این ⁶⁷⁴ کار که بد بوده است
B 13 ^a	از سر نو باز مسلمان شدم	684	آنچه گذشت است پشیمان شدم
	توبه ز نیک و بد خود ساختم	685	دل دگر از غیر تو پرداختم

⁶⁶⁷ ای N، B: این L

⁶⁶⁸ خلعت L، B: خلعت N

⁶⁶⁹ آمده N: آمد و L، B

⁶⁷⁰ که N: کی L، B

⁶⁷¹ و L، B: و و N

⁶⁷² قدر N، B: عذر L

⁶⁷³ حاش L، N: حاشا B

⁶⁷⁴ این L، B: آن N

	عهد به احسان تو بر بسته‌ام	686	لطف بفرما که کمر بسته‌ام
	از شجر توبه عصایم بده	687	وز بُن توفیق تو پایم بده
	دست مرا گیر که در مانده‌ام	688	دست به این حلقه در مانده‌ام
L 25 ^a N 173 ^a	از عمل و از حرکاتم مپرس	689	از حج و از صوم و زکاتم مپرس
	هرچه رضای تو در آن بوده‌است	690	از من بدکیش نهان بوده‌است
	گرچه صفات تو ز حد برتر است	691	از همه لیکن کرم‌ت برتر است
	نیست مرا با تو مجال سخن	692	قاعده رحمت خود پیشه کن
	لطف به قدر کرم خویش کن	675 693	بر کمی من نگر و بیش کن
	از تو قبول وز سعیدا دعا	694	از تو بقا وز سعیدا فنا
	آنچه جلال تو فنا می‌کند	695	باز جمال تو بقا می‌کند
	قهر تو هر جا که نظر کرد سخت	676 696	تخته بازیچه شود تخت و بخت
	گر صفت لطف تو باشد قرین	697	به ز دو و 677 پنج نماید زمین
	ز امر تو امروز قیامت شود	698	هرچه تو خواهی به ارادت شود
	ای کرم‌ت قبله حاجات ما	699	کارگر جمله مهمات ما
	رحم بفرمای که سر گشته‌ام	700	از ره فرمان تو بر گشته‌ام
	حاصل عمرم همه بی‌حاصلی	701	غافل و غافل و غافل
	روی سیه موی سیه دل سیه	702	جامه سیه خانه سیه گل سیه
N 173 ^b	این همه ظلمت به من آورده روی	703	غیر تو کس نیست مرا چاره جوی

675 B - :N ،L 693

676 B ،L - :N 696

677 N - :B ،L و

	با همه شرمندگیم بندهام	گرچه به درگاه تو شرمندهام	704
	باز نشان مهر تو دارد به دست	بنده اگرچه به خصایص بد ⁶⁷⁸ است	705
	عذر سعیداست بتر از گناه	پیش تو ای خالق ماهی و ماه	706
L 25 ^b	غیر تو کس حل نکند مشکلم	سوختهام ⁶⁷⁹ آب بزن بر دلم ⁶⁸⁰	707
	داغ مرا مرهم کافور ده	داروی این علت ناسور ده	708
	وی ⁶⁸¹ تو حکیم ⁶⁸² دل هر ناتوان	ای تو طبیب مرض عاصیان	709
	ساخته‌ای نافه خون حبیب مشک	میوه تر می‌دهی از چوب خشک	710
	این همه نعمت که پرداختی ⁶⁸³	هر چه در این هر دو جهان ساختی	711
	جمله تدبیر تو صورت گرفت	چرخ ضیا ارض کدورت گرفت	712
		خلقت شادی و الم کرده‌ای	713
		بی‌مدد محنت و غم کرده‌ای	

- 22 -

[مثنوی]

[مفتعلن مفتعلن فاعلن]

L 25 ^b B 13 ^a	نعت رسول است سعیدا سزا ⁶⁸⁴	بعد مناجات و ثنای خدا	714
N 173 ^b	پاک ز هر پاک طبیب گناه	خواجۀ کونین و حبیب اله	715
	عقل فرومانده معراج او	رحمت حق در دو جهان تاج او	716

⁶⁷⁸ بد L، N: در B

⁶⁷⁹ سوختهام L، N: سوخته‌است B

⁶⁸⁰ دلم L، N: دلتن B

⁶⁸¹ وی N: وین L، B

⁶⁸² حکیم N، B: طبیب L

⁶⁸³ پرداختی L، B: تو پرداختی N

⁶⁸⁴ سزا L، B: ترا N

N 174 ^a	مانده ز ⁶⁸⁵ همراهی او جبرئیل	قرب ورا بس به خدا این دلیل	717
	لیک ز اغیار دلش پاک بود	گرچه از او غیر خطرناک بود	718
	راه نجات آمده احوال ⁶⁸⁶ او	حلّ مشاكل شده اقوال او	719
	آخر دم جامه به حسرت درید ⁶⁸⁸	هر که ز تبعیت او سر کشید	687 720
L 26 ^a	آن همه در قول نشان داده است ⁶⁹⁰	آنچه ⁶⁸⁹ خدا راضی از آن بوده است	721
	بسته شب قدر به هر موی او	روی به حق از همه سو روی او	722
	لیک و را حاجت ابجد نبود	گرچه به تعلیمش آب وجود نبود	723
	او سبق حال ز حق می گرفت	او نه ز نقال سبق می گرفت	724
	لیک به معنی پدر آدم است	گرچه به صورت پسر آدم است	725
	پاک ز آرایش غم بود او	ماهی دریای قدم بود او	726
	ماهی حق بود که در شصت رفت	امر ز هست آمد و در هست رفت	727
	روح صفا آمده ز آن در وجود	نور محمد چو تجلی نمود	728
	غیر خدا ز او نبود سبق	مبدأ اظهار کمالات حق	729
	باد به آن نور سلام و صلوة	بیش ز حیوان و جماد و نبات	730
N 174 ^b	جان و دلم باد فدای رخت	من سگکی سوخته پای رخت	731
		گرچه پدر اسم سعیدم نمود	732

⁶⁸⁵ ز N، B: به L

⁶⁸⁶ احوال L، B: اقوال N: افعال Nt

⁶⁸⁷ B 725 <: N، L 720

⁶⁸⁸ درید N: کشید L، B

⁶⁸⁹ آنچه L، N: آنکه B

⁶⁹⁰ نشان داده است L، N: بفرموده است B

لیک ز کوی تو بعیدم چه سود

- 23 -

[مثنوی]

[مفتعلن مفتعلن فاعلن]

در این منقبت رسم تحقیق دان

N 175^b

691 733

صفات ابو بکر صدیق دان

L 26^a

B 13^b

حبّ ابوبکر بود پیش دست

هر که به دل حُبّ نبی نقش بست

734

رابطه‌اش پیش ز شیخ و وصی است

ز آنکه ابوبکر محبّ نبی است

692 735

ور نه کس از صدق کجا بهره⁶⁹³ داشت

صدق ز صدیق عیان چهره داشت

736

عهد به تبعیت صدیق داشت

هر که به دل ذرّه صدقیش داشت⁶⁹⁴

737

داده صفا بر دل و جان روان

اوّل نامش به همه پیروان

738

دال دلیل⁶⁹⁶ است به سوی جلیل⁶⁹⁷

دال که درج است در اسم خلیل⁶⁹⁵

739

بهر اتباع نبی یاور است

یا که در آن اسم مبارک در است

740

نسبت آن قاف به قریت قوی است

قاف که در نام خوشش منزوی است

741

از همه صدیق نبی اکبر است

هر که در این خانه به صدق اندر است

742

هر می وحدت که نبی کرده صاف

743

⁶⁹¹ 733 N: - L, B

⁶⁹² 735 L, N: < 737 B

⁶⁹³ بهره N, B: پرده L

⁶⁹⁴ داشت L, B: هست N

⁶⁹⁵ خلیل L, N: جلیل B

⁶⁹⁶ دلیل L, B: دلیلی N

⁶⁹⁷ به سوی جلیل L, N: بر اسم خلیل B

قحف نموده دل ابن قحاف

- 24 -

[مثنوی]

[مفتعلن مفتعلن فاعلن]

N 175^b

سر شیعه زیر و زیر می‌کنم

698 744

بیان صفات عمر می‌کنم

L 26^b

B 13^b

بهتر⁶⁹⁹ اتباع نبی رهنماست

بعد ابوبکر عمر پیشواست

745

N 176^a

راستی‌ای⁷⁰⁰ نیست ورا در نهاد

هر که قدم در پی او کج نهاد

746

روضه جنت بودش جایگاه

آنکه بود ماح این پادشاه

747

میم وی اظهار مهارت بود

عین عمر عین عدالت بود

748

رای وی آن بود که وحی کتاب

ریش رموزی است برای صواب

749

خیمه کفر است⁷⁰² که بر پای کرد

هر که به دل بغض⁷⁰¹ عمر جای کرد

750

کینه او بس به یقین کین اوست

کینه اصحاب نبی دین⁷⁰³ اوست

751

هیچ زمان حل نشود مشکلش

هر که چنین بغض بود در دلش

752

توبه او هم نکند حق⁷⁰⁴ قبول

753

ز آنکه ملول است از آن کس رسول

⁶⁹⁸ 744 N: - L, B

⁶⁹⁹ بهتر N: بهر L, B

⁷⁰⁰ راستی‌ای: راستی L, N, B

⁷⁰¹ بغض N, B: فیض L

⁷⁰² خیمه کفر است N, B: حنجر کفری است L

⁷⁰³ دین L, B: کین N

⁷⁰⁴ هم نکند حق N: کس نکند هم L: هم نکند کس B

- 25 -

[مثنوی]

[مفتعلن مفتعلن فاعلن]

N 176^a آنکه باعث به جمع قرآن است 705 754
وصف عثمان ابن عفان است

L 26^b

B 13^b چون عُمر از دار فنا رخت بست 755
حضرت عثمان به خلافت نشست

756 غیر حیا پیشه و کسبش نبود
کار خلافت به حیا می نمود

L 27^a اوست نویسنده اظهار سر 757
ز او شده قرآن به جهان منتشر

758 صاحب دو نور نبی بود او
کامده شیخ وصی بود او

759 مردم چشمش ز بس آزر⁷⁰⁶ داشت
با خود و از دیدن خود شرم داشت

N 176^b شرم کتابی است که تصنیف اوست 760
حلم نظامی است که تألیف اوست

761 هست امیدم ز عنایات⁷⁰⁷ حق

نطق مرا تازه کند ز این نطق⁷⁰⁸

- 26 -

[مثنوی]

[مفتعلن مفتعلن فاعلن]

N 176^b آنکه او خاص حضرت مولی است 709 762

مظهر قدرت علی است

⁷⁰⁵ B ، L - :N 754

⁷⁰⁶ آزر م ، N ، B : آذر م L

⁷⁰⁷ عنایات ، L ، Nt ، B : کرامات N

⁷⁰⁸ نطق ، L ، B : نشق N

⁷⁰⁹ B ، L - :N 762

L 27 ^a B 13 ^b	ختم خلافت به علی گشته است	راه طریقی که نبی هشته است	763
	ز این سبب او گشته علی ولی ⁷¹¹	همت او عالی و او خود علی ⁷¹⁰	764
	با همه اصحاب به از جد و اب	بود ⁷¹² دعاگوی همه روز و شب	765
	زود همی کرد به خون دیده تر	گر به جهاد از یکی می رفت سر	766
	نزد رسول عربی می شتافت	گریه کنان درّ و گهر می شکافت	767
	کاش که من پیشترک رفتمی	خاکره دوست به جان رفتمی	768
	چه بد و چه نیک همه طالبش	شیر خدا اوست لقب غالبش ⁷¹³	769
	آنکه کند تربیت قاتلش	غیر محبت چه بود در دلش	770
	هر نفس از حضرت مولای ما	باد به اصحاب رسول خدا	771
	نشئه سرشار دهد راحشان	صد رضی الله به ارواحشان	772
	تا که شقی فرق شود از سعید	جمله اولاد علی شد شهید	773
L 27 ^b N 177 ^a	رفت علی ماند خدا والسلام	فقر علی بود که او شد تمام	774
		مادح ایشان نبود جز سعید	775
	ز آنکه شقی هست از ایشان بعید		

- 27 -

[مثنوی]

[مفتعلن مفتعلن فاعلن]

⁷¹⁰ علی N: علی است L، B

⁷¹¹ ولی L، N: ولی است B

⁷¹² بود B، N: بوده L

⁷¹³ غالبش N، B: غالبش L

N 177 ^a	گر سخن را کمال و اعجازی است	776 ⁷¹⁴
	مدح سلطان محمد غازی است	
L 27 ^b B 13 ^b	ای شرف دولت و اقبال و جاه بر شرف اسم محمد گواه	777
	شد ز تو معموره دین سرمدی یافته رونق نسق احمدی	778
	دوش فلک بارکش مال تو روی زمین سبز ز پامال تو	779
	پایه اقبال تو تاج جهان ظل تو خورشید زمین و زمان	780
B 14 ^a	ای خجل از دست و گفت بحر و کان مانده به حیرت ز تو گنج روان	781
	طالع و اقبال ثناخوان تو حشمت و اجلال به فرمان ⁷¹⁵ تو	782
	از همه سو سایر ⁷¹⁶ ناس و ملوک عاشق حسن تو و حسن سلوک	783
	شاه جهانی و شهنشاه جان پیر جهان گشته به دورت جوان	784
	کوکب بخت تو مسیحا چو دید فاتحه از چرخ چهارم دمید	785
	چرخ فلک را به درت التجا کون و مکان را ز بیت اقتدا	786
	حکم تو جاری است به بالا و پست امر تو بر آب روان نقش بست	787
N 177 ^b	لؤلؤ و مرجان رسد از بحر باج می‌دهدت ⁷¹⁷ مردم آبی خراج	788
	مشرق و مغرب ز تو پر آب و تاب ⁷¹⁸ سگه زده حکم تو بر آفتاب	789

⁷¹⁴ B، L - :N 776

⁷¹⁵ به فرمان B، L، N: ثناخوان

⁷¹⁶ سایر B، N: سایر و L

⁷¹⁷ می‌دهدت B، N: می‌رسد از L

⁷¹⁸ پر آب و تاب B، N: بی آب تاب L

	نعل ستوران تو تاج کیان	790	گر به درگاه تو شیر ژیان ⁷¹⁹
L 28 ^a	خسرو خاقان مگس خوان تو	791	شور دو عالم نمک نان ⁷²⁰ تو
	خوان نعیمت ز کرم ناشکیب	792	در عدم است آنکه ندارد نصیب
	باد که جاروبکش راه توست	793	کی به صفت محرم درگاه توست
	ابر که سقای سر کوی ⁷²¹ توست	794	گریه‌کنان در طلب روی ⁷²² توست
	ای ز تو خورشید دل و جان کباب	795	صف زده بر گرد تو صد آفتاب
	قصر و سرای تو ز بس شد بلند	796	فکر به برجش نرسد بی کمند
	رفعتش از قدرت بی‌چون شده	797	سنگ‌کشی منصب گردون شده
	پشت به دیوار سرای تو عقل	798	مانده و از دانش خود کرده نقل
	نیست کمی ⁷²³ بر درت از هیچ باب	799	خاک نشین در تو آفتاب
	مطلع امید ⁷²⁴ جهان منظرت	800	مقطع ⁷²⁵ دیوان عدالت درت
	دست و زیانت پی عدل است و داد	801	همت عالیت به فکر جهاد
	پنجه عدل تو به هر جا که یافت ⁷²⁷	802 ⁷²⁶	حنجره ظلم به خنجر شکافت
N 178 ^a	از دم شمشیر عدالت پناه	803	شد دم ظالم چو دم خون تباه

⁷¹⁹ شیر ژیان N، B: نوشیروان L

⁷²⁰ نان L، B: خان N

⁷²¹ کوی L، B: کویی N

⁷²² روی N، B: کوی L

⁷²³ کمی N، B: یکی L

⁷²⁴ امید N، B: انوار L

⁷²⁵ مقطع N، B: مطلع L

⁷²⁶ 802 L، N - B

⁷²⁷ یافت N: تافت L

804	بسته به درگاه تو صد جا میان	سلسله عدل انوشیروان
805	لشکر اسلام ز تو با شکوه	پیکر اسلام ز تو همچو کوه
806	رشته ازل تار و ⁷²⁸ قضا بافته	جامه فتح ⁷²⁹ تو قدر بافته
807	نصرت و فتح ⁷³⁰ تو عنان بر عنان	شد به یسار و به یمینت روان
808	رعد فلک معرکه آرای تو	کوس نواز ⁷³¹ صف هیجای تو
809	روز و شب از بیم تو دارد عدو	راه عدم را ز خدا آرزو
810	در دل دشمن چو شود ⁷³² جای گیر	یاد خدنگ تو کند کار تیر
811	خشم تو چون چین به جبین افکند	لرزه به اعضای زمین افکند
812	آب دم تیغ جگرگاه تو	شسته حیات از دل بدخواه تو
813	از نفس عشق جنون می چکد ⁷³³	از ⁷³⁴ دم شمشیر تو ⁷³⁵ خون می چکد ⁷³⁶
814	بارکش دبدبهات آسمان	مرکب توفیق ترا زیر ران
815	خنک فلک بهر تو آماده ساز	بسته ز خورشید بر او ⁷³⁷ طبل باز
816	ریشک پری پیکر گلگون تو	خسرو شیرین شده مجنون تو

L 28^b

⁷²⁸ و L، B: N -

⁷²⁹ فتح N، B: قدر L

⁷³⁰ فتح N، B: عدل L

⁷³¹ کوس نواز L، B: کوس نوازی N

⁷³² شود L، N: بود B

⁷³³ می چکد N، B: می چکید L

⁷³⁴ از L، B: در N

⁷³⁵ شمشیر تو N، B: عشق تو چو L

⁷³⁶ می چکد N، B: می چکید L

⁷³⁷ او N، B: آن L

	ابرش گردون به صفت پیش‌رو	نعل‌نما می‌رود ⁷³⁸ از ماه نو	817
N 178 ^b	دوش چو گفתי که مراد تو چیست	مطلب من غیر جمال تو نیست ⁷³⁹	818
	در طلب مال نه کد می‌کنم	آنچه ⁷⁴⁰ خدا داد نه رد می‌کنم	819
	بنده سعیدا که ثناخوان توست	بنده فرمان و دعاخوان توست	741 820
	باد ز دور فلکت نیلگون	دولت و عمر تو فزون در فزون	821
	یار تو حق باد و معاون حبیب		822
	باد مبارک لک فتحا قریب		
	- 28 - [مثنوی] [مفتعلن مفتعلن فاعلن] گوش کن ای فلک از حلقه ماه		
N 178 ^b			742 823
	وصف شهزاده اقبال پناه		
L 28 ^b B 14 ^a	ای فلک از پایه خود برتر آ	تا شنوی معنی معجزنما	824
L 29 ^a	مدح و ثنای ⁷⁴³ گل باغ صفا	ابن شهنشاه جهان مصطفی	825
	زاده سلطان زمین و زمان	دیده جان است و چراغ جهان	826
	گشته هلال ابروی او را غلام	عارض او صاحب ماه تمام	827
	گر به سرش سایه نسازد سحاب	نیزه زند بر جگر آفتاب	828

⁷³⁸ می‌رود N، B: می‌برد L

⁷³⁹ نیست N، B: چیست L

⁷⁴⁰ آنچه L، B: وانچه N

⁷⁴¹ 820 N، B: < 818 L

⁷⁴² 823 N: - L، B

⁷⁴³ ثنای L، B: ثنایی N

	زهره به بزمش پی خنیاگری ⁷⁴⁴ است ⁷⁴⁵	مشعله افروز شبش مشتتری است ⁷⁴⁶	829
	گنجفهاش راست بساط از سحاب	یک ورق بازی او آفتاب	830
B 14 ^b	نیست جز او وارث سلطان بخت ⁷⁴⁷	نیست جدا دست وی از پای تخت	831
N 179 ^a	در قدمش پایه خورشید پست	ماه چو ماهی شده او را به شصت	832
	حرف به جز شرم نگفته هنوز	یک گلش از صد نشکفته هنوز	833
	گوهر یکدانه بحر ⁷⁴⁸ سخا	لعل گرانمایه کان ⁷⁴⁹ عطا	834
	چارمگر چارسوی مسکنت	سرو روان چمن سلطنت	835
	فکر هوا و سر پندار نیست	غیر ⁷⁵⁰ رضای پدرش کار نیست	836
	مردمک دیده شاهی است او	مظهر الطاف الهی ⁷⁵¹ است او	837
	چرخ به گرد سر او دورگر	روز و ⁷⁵² شبش بسته ⁷⁵³ به خدمت کمر	838
	گر کند ابروش اشارت به تیغ	خون چکد از دیده افلاک و ⁷⁵⁴ میغ	839
	نسبت اُم و آب عالی جناب	یک طرفش ⁷⁵⁵ ماه و دگر آفتاب	840

⁷⁴⁴ خنیاگری B: خنیاگری L: خونباگری N

⁷⁴⁵ است L، N: - B

⁷⁴⁶ ست L، N: - B

⁷⁴⁷ سلطان بخت L، B: سلطان و تخت N

⁷⁴⁸ یکدانه بحر N، B: یکدانه و بحر L

⁷⁴⁹ گرانمایه کان B: گرانمایه و کان L: گران قیمت کان N

⁷⁵⁰ غیر L، B: جز به N

⁷⁵¹ الهی N، B: الهی L

⁷⁵² و L، B: - N

⁷⁵³ بسته L، B: بست N

⁷⁵⁴ و N، B: - L

⁷⁵⁵ طرفش L، B: طرف N

	طالع اقبال پناهش به کام	باد جهان زیر نگینش تمام	841
L 29 ^b	دولت بیدار مقرر به او	دیده ایام منور به او	842
	بوقلمون رنگ بسان ⁷⁵⁷ بهار	توسنش از باد بسی داشت عار ⁷⁵⁶	843
	همچو نفس مرکب روح ⁷⁶⁰ روان	همچو ⁷⁵⁸ نگه تندرو و ⁷⁵⁹ خوش عنان	844
	می جهد از فکر تصورگرش	گر به تصور بکشند پیکرش	845
	صبح نهان در ⁷⁶² نفس گرم اوست	نعل در آتش که ⁷⁶¹ مه از شرم اوست	846
N 179 ^b	آنچه جهان راست نثار ⁷⁶³ آورد	گاه چو آهنگ شکار آورد	847
	ناوک تقدیر بر آهو زند	از پی نخجیر چو یا هو ⁷⁶⁴ زند	848
	میم مرادی است که در کام ⁷⁶⁶ اوست	میم که ماهیتش از نام اوست ⁷⁶⁵	849
	چشم امیدی است که گردیده باز	صاد که از صدق نشان کرده ⁷⁶⁷ باز ⁷⁶⁸	850
	سگه طه ⁷⁶⁹ است بر آن نام زد	طا که بر آن صاد شده نامزد	851

⁷⁵⁶ داشت عار N، B: عار داشت L

⁷⁵⁷ بسان L، N: به رنگ B

⁷⁵⁸ همچو N، B: همچون L

⁷⁵⁹ و L، B: - N

⁷⁶⁰ روح L، B: روح و N

⁷⁶¹ که L، N: چو B

⁷⁶² در N، B: از L

⁷⁶³ نثار N، B: به کار L

⁷⁶⁴ یا هو N، B: آهو L

⁷⁶⁵ ماهیتش از نام اوست L: ماهیت نامش به اوست N: ماهیت نامش از اوست B

⁷⁶⁶ کام L، B: کار N

⁷⁶⁷ کرده L، N: داده B

⁷⁶⁸ باز L، B: ساز N

⁷⁶⁹ طه L، B: طاها N

	فی ⁷⁷⁰ که به تبعیت طا آمده است	فی فلاح است به جا آمده است	852
	گشته به نام تو جهان پر اثر ⁷⁷¹	حرف نداده خبری ⁷⁷² ز آن اثر	853
	از تو جهان اهل جهان را صفاست	باعث احیای جهان مصطفی است	854
	کون و مکان را به تو بادا نیاز	باد پدر راضی و عمرت دراز	855
	لیک بدان کیست دعاگوی تو		856
	بنده سعیداست وفاجوی تو		
- 29 -			
[مثنوی]			
[مفتعلن مفتعلن فاعلن]			
N 180 ^b	تا شود لطف بیان تازه و تر		773 857
	سخن چند ز عشق اولی‌تر		
L 29 ^b B 14 ^b	عشق نوازنده ساز دل است	عشق گشاینده هر مشکل است	858
L 30 ^a	عشق بود حامل عرش وفا	عشق بود شان کلام خدا	859
N 181 ^a	کار کی از کثرت طاعت شود	عارف کامل ز ⁷⁷⁴ محبت شود	860
	عشق دلی را که به خون تر کند	صافتر از ماه و ز اختر کند	861
	غیر خودش آنچه ببیند در او	زود شود گرم به های و به هو	862
	آتشی ⁷⁷⁵ در دل بزند آنچنان	نه از دل و نه از غیر بیایی نشان	863

⁷⁷⁰ فی L، B: ف N

⁷⁷¹ اثر L، B: اسر N

⁷⁷² خبری L: خبر N، B

⁷⁷³ 857 N: - L، B

⁷⁷⁴ ز N، B: به L

⁷⁷⁵ آتش L: آتشی N، B

	عشق چه چیز است یکی سرکشی است	کار وی از دهر همین سرکشی ⁷⁷⁶ است	864
	هر که سری دید ز پا او فکند	پای و را بر سر او کرد بند	865
	گفت رضا باش به زشت و به خوب	تن بده ⁷⁷⁷ و پا مزن و سر مکوب	866
	لوح و قلم آنچه بر او محضر است	سبقت عشق از همه ⁷⁷⁸ سابق تر است	867
	آنچه اگر ظاهر اگر مخفی است	این همه غیر از سخن عشق چیست	868
	عشق سخن گر تو ⁷⁷⁹ نورزی به اوست	گر سخن عشق بگویی نکوست ⁷⁸⁰	869
	عشق سخن بر سر منبر برد	خوش سخن عشق که از من برد	870
	می رسد از غیب به گوشم خطاب	یک سخن عشق به از صد کتاب	871
	عشق کتب را فکند اندر آب	عشق نماید به تو راه صواب	872
	سالک بی عشق بود چوب خشک	هر دو جهان نافه بود عشق مشک	873
	مشک بود حاصل هر نافه ای	نافه بی مشک بود یافه ای	874
N 181 ^b	باش ز عشقت به تو بویی ⁷⁸¹ رسید	بلکه ز زلفش به تو مویی ⁷⁸² رسید	875
L 30 ^b	بی خود و واله بکشد سوی خویش	گرچه بسی از همه کردی تو پیش	876
	عشق کلامی است ولی حرف نی	عشق شرابی است ولی ظرف نی	877
	در دو جهان عشق ننگد درست	ز آنکه نه آخر بودش ⁷⁸³ نی نخست	878

⁷⁷⁶ همین سر کشی B: همی سر کشی L: کشی N

⁷⁷⁷ بده N، B: مده L

⁷⁷⁸ از همه N، B: است که L

⁷⁷⁹ گر تو L، N: لیک B

⁷⁸⁰ نکوست N، B: به اوست L

⁷⁸¹ بویی L، B: بوی N

⁷⁸² به تو مویی N: به تو بویی L: سر مویی B

⁷⁸³ بودش N، B: بود و L

	عشق یکی بحر و همه موج او ⁷⁸⁴	نیست کسی را خبر از اوج او	879
	گر طلب حق بؤدت آرزو	عشق بگو عشق بگو عشق گو	880
B 15 ^a	غیر محبت به خدا راه نیست	هر کس از این رابطه آگاه نیست	881
	هر که وی آگاه دل از حق بود	فهم کند کاین سخن از حق بود	882
	عشق بود جدول آب حیات		883
	عشق دلیل است به راه نجات		
- 30 - [مثنوی] [مفتعلن مفتعلن فاعلن]			
N 181 ^b	رفتن بر شیخ کار دیده		785 884
	دانستن سر کم شنیده		
L 30 ^b B 15 ^a	در دلت ار نیست از آن عشق بهر ⁷⁸⁶	چند روی بر در شیخان شهر	885
	معنی این‌ها به جز از حرف نیست	باده این‌ها به جز از ظرف نیست	886
	پیش کسی رو که وی افسون کند	هر نفست قصه مجنون کند	887
	از سخن عشق دلت خون کند	میل ترا جانب بی‌چون کند	888
N 182 ^a	بر تو نماید ره آوارگی	حلقه زنی بر در بی‌چارگی	889
	سنگ ترا موم شبستان کند	آهن تو آینه جان کند	890
	آنچه بود مانع راه خدا	و آنچه بود از تو خدا نارضا	891

⁷⁸⁴ او N، B: اوست L

⁷⁸⁵ B، L - N: 884

⁷⁸⁶ بهر L، B: مهر N

	892	جمله به تدبیر کند ⁷⁸⁷ از تو دور	و از همگی طبع تو ⁷⁸⁸ سازد نفور
L 31 ^a	893	نخل تو هم رو ⁷⁸⁹ به بهار آورد	میوه توفیق به بار آورد
	894	باغ دلت سبز و ⁷⁹⁰ منور شود	سینه‌ات از آب بقا تر شود
	895	چشم ترا کحل بصیرت کشند	جمله حجابات ز پشت برند
	896	آنچه بود ثبت در این کهنه‌دیر	بر تو نمایند ز شرّ و ز خیر
	897	دل بکنی از همه بی گفتگو	روی بیاری ز همه سو به او
	898	دل شود ⁷⁹¹ آیینۀ دیدار حق	شاهد و مشهود شود ⁷⁹² حق به حق
	899	از تو نماند اثری در جهان	گر بود از دوست بود ترجمان
	900	ما و منی گر به زبان بگذرد	قصد تو ⁷⁹³ از ما و من آن جان بود ⁷⁹⁴
	901	جمله حس‌های تو ⁷⁹⁵ یک سو شود	هر سر موی تو خداگو شود
	902	پاک شوی از بشریت تمام	باطن مولی و به ظاهر غلام
	903	گرچه شوی عین وجود وجود	باز به خود آی و ورا کن سجود
N 182 ^b	904	تا که رهینی تو در این زندگی	خواجگی نیست به از بندگی

⁷⁸⁷ کند B، N؛ بود L

⁷⁸⁸ تو L، N؛ او B

⁷⁸⁹ هم رو B، N؛ رو را L

⁷⁹⁰ و L، B؛ - N

⁷⁹¹ شود B، N؛ شودش L

⁷⁹² شود L، N؛ بود B

⁷⁹³ تو B، N؛ من L

⁷⁹⁴ بود L، B؛ برد N

⁷⁹⁵ حس‌های تو L، N؛ حواس تو B

	هر که به معراج غلامی رسید	هر دم از آن دوست پیامی رسید	796 905
	گرچه سعیدا نه غلام نکوست	باز غلامی ز غلامان اوست	906
	گرچه ز خدمت برهانیده‌اند	لیک نه آزاد پسندیده‌اند	907
	شکر که در دایرهٔ بندگی است		908
	گرچه فعالش همه شرمندگی است		
	- 31 - [مثنوی] [مفتعلن مفتعلن فاعلن]		
H 62 N 182 ^b	سلسلهٔ خواجه عیان می‌کنم		797 909
	پنج و دو و چار ⁷⁹⁸ بیان می‌کنم		
L 31 ^b B 15 ^a	و آنکه ورا نقش نباشد پسند	بر دل بی‌کینهٔ خود نقش بند	910
	نقش دو عالم ز ضمیرت بشو	از دل و جان نام ⁷⁹⁹ خدا را بگو	911
	مرشد خود کن دل آگاه را	هوش به دم باش و ⁸⁰⁰ برو راه را	912
	هر که ورا میل بدین درگه است	حبس نفس لازمهٔ این ره است	913
	خلوت این سلسله صحبت بود	ز آنکه به خلوت همه آفت بود	914
	هر که در این سلسله گردن ⁸⁰¹ ببست	دان که ⁸⁰² سفر در وطنش واجب است	915

⁷⁹⁶ B - :N، L 905

⁷⁹⁷ B، L - :H، N 909

⁷⁹⁸ پنج و دو و چار H : پنج و دو چار N

⁷⁹⁹ نام N، B: ذکر L

⁸⁰⁰ و N، B: L -

⁸⁰¹ گردن N، B: صحبت L

⁸⁰² دان که N، B: وانکه L

	چشم به هر سوی مکن تیزرو	916	پیش رهن بین و به ره تیز رو
	سیر کند انفس و ⁸⁰³ آفاق خویش	917	آینه عقل گذارد به پیش
	آنچه ببیند که خلاف ره است	918	کوه بود گرچه به ظاهر گه است
N 183 ^a	سعی نماید که کند ظاهرش	919	پاکتر از هر چه بود ظاهرش
	خوب در آفاق کند جستجوی	920	تا که نماند ز خودی هیچ خوی
	باز در انفس ⁸⁰⁴ مسافر شود	921	تا که نفس هست مجاور شود
	آینه‌ای هست در انفس ورا	922	سعی نماید که کند با صفا
	آینه‌اش از چه شود با جلا	805 923	بخل و حسد را کند از وی جدا
	خلق نکو پیشه ⁸⁰⁶ کند بعد از آن	924	باز بماند به سگان استخوان
	فعل بد از هر که بود بد به جاست	925	باز خطا هم ز نکویان خطاست
	بعد بیاید به سر یاد کرد	926	آنچه ورا شیخ وی ارشاد کرد
L 32 ^a	مقصد از این یاد بود ذکر حق	927	بی‌خطر و بی‌کسل و بی‌فلق
	هر نفسی کان نفس از ذکر گشت	928	لازم و واجب بودش بازگشت
	روی به درگاه خدا آورد	929	لایق از او چیست به جا آورد
L 32 ^a	مقصد و مقصود تویی غیر نیست	807 930	مقصد اگر غیر بود خیر نیست
	مطلب و مطلوب رضای تو است	931	جان و دلم هر دو فدای تو است
	بعد وقوف عددی پیشه است	932	ذکر خفی بسته اندیشه است

⁸⁰³ و N، B: - L

⁸⁰⁴ انفس N، B: انصاف L

⁸⁰⁵ N - B، L 923

⁸⁰⁶ پیشه L، B: پیش N

⁸⁰⁷ L 927 <: B، N 931-930

	933	چون بود اندیشه ذکر اله	دار عدد ⁸⁰⁸ را به دل خود نگاه
N 183 ^b	934	ذکر و عدد ⁸⁰⁹ هر دو در این سلسله	کار دل آمد مکن از من گله
	935	بعد نگهداشت بود در طریق	به ز خدا نیست به عالم رفیق
	936	در نفس چند عدد ⁸¹⁰ ذکر را	بی خطر می‌کندت دل روا ⁸¹¹
	937	چند توانی خطر از قلب خویش	دور نگهداشتن ای اهل کیش
	938	معنی این لفظ نگهداشت را	گفته‌شد ای اهل دلِ پارسا
	939	بر تو زمانی به حضور و به فکر	به ز همه عمر گذشته به ذکر
	940	ذکر نه آنکو به تکلف بود	گفتن آن از تو تصرف بود
	941	آنکه در این راه قدم پیش داشت	نام مقامی است از او یادداشت
	942	بر تو مقامی که بیان کردم	ذکر قلوب است عیان کردم
	943	نام خدا را چو کنی رو به دل	نقش ببینی ز همه سوی دل
L 32 ^b	944	مقصدم این است از این یادداشت	کرد بیان آنچه به دل یاد داشت
	945	باز وقوفی است که حق می‌دهد	قلب ترا خواه ز نیک و ز بد
	946	آنچه بیاید به دل از خیر و شر	نزد وقوف تو بود آن خطر
	947	دل که به دست آورد او این وقوف	دست نیابد دگر او را کسوف
	948	بی تو دلت کار خدا می‌کند	خود خطر از خویش جدا می‌کند
N 184 ^a	949	حاجتی سوی تو نماند و را	خود شود او آینه رونما

⁸⁰⁸ عدد L، B: عدو N

⁸⁰⁹ عدد L: عدو N، B

⁸¹⁰ عدد L، B: عدو N

⁸¹¹ روا L، B: هوا N

950	بلکه چو ⁸¹² آیینۀ جام ⁸¹³ جم است	لیک چنین دل که بگفتم کم است
951	هر که ز خود رفت به جایی ⁸¹⁴ رسید	نی که تهی شد به نوایی رسید
952	یافتن این ⁸¹⁵ کلمات شگرف	نی به خرد ⁸¹⁶ نی به دلیل است ⁸¹⁷ حرف
953	تا نکنی نفی وجود سوا	کی خبرت گردد از این ماجرا
954	سعی کن اول ز خودی و ا رهی	
	تا ز خودت و ا نرهی گهرهی	

- 32 -

[مثنوی]

[مفتعلن مفتعلن فاعلن]

N 184 ^a	با قناعت صبر چون شد یار من	818955
	بعد از این از فقر می‌گویم سخن	
L 32 ^b B 15 ^b	فقر که اول قدمش بر ⁸¹⁹ فناست	956
	یک قدم دیگر او در ⁸²⁰ بقاست	
	هر که در اینجا به فنا ره نبرد	957
	ره به بقای ابدی چون سپرد	
	سرور عالم که به او یافت بار	958
	کرد در این راه به فقر ⁸²¹ افتخار	

⁸¹² چو: B، چه: L، N

⁸¹³ آیینۀ جام: L، B: آیینۀ که جام N

⁸¹⁴ جایی: L، B: جای N

⁸¹⁵ این: N، B: ای L

⁸¹⁶ خرد: L، B: خبر N

⁸¹⁷ است: N، B: است و L

⁸¹⁸ 955 N: -، L، B

⁸¹⁹ بر: N، B: در L

⁸²⁰ در: L، N: بر B

⁸²¹ فقر: L، B: فخر N

	بود مع الله ورا وقت خویش	لیک زمانی که نبودیش هوش	959
	آنکه محمد صفتش را ستود	وقت ⁸²² خوشی بود که کس را نبود	960
L 33 ^a	گفت ملک راه ندارد در آن	نی نبی مرسل و نی غیر آن	961
	بود در آن وقت نبی فقر ⁸²³ بس	فقر تمامی که هو الله بس	962
N 184 ^b	چیست تمام آنکه فنا خوانیش	حجت اثبات اگر دانیش	963
	نی فنا بر سر فقر آمده	فقر از آن تاج به سر آمده ⁸²⁵	824 964
	فقر شد آگاه ز سر فنا	فقر خبردار شد از مدعا	965
	هر که فنا را نشناسد که چیست	نیست خبردار که اثبات کیست	966
	فقر محمد که در او گرفت	قاف قناعت کمر او گرفت	967
	فقر که با صبر دو همپا شدند	معرکه آرا و خود آرا شدند	968
	نیست کسی را که قناعت تمام	سوخته و پخته او هست خام	969
	چیست قناعت به جوی سرخوشی	وز پی گندم نکند سرکشی	970
B 16 ^a	گنج قناعت چو ترا در بر است	کنج قناعت ز جهان خوش تر است	971
	فقر که با صبر به یکپای خواست	فقر چو بی صبر بود فقر لاست	972
	اصل مطالب که رضای خداست	بنده بی صبر از آن بی نواست	973
	عشق که تعلیم بلا می دهد	صبر به تسلیم ⁸²⁶ رضا می دهد	974

⁸²² وقت N، B: وقتی L

⁸²³ فقر L، B: فقر و N

⁸²⁴ 964 N، L: B -

⁸²⁵ فقر از آن تاج به سر آمده Lt: فقر تمامی که هو الله بس L: تاج از آن بر سر فقر آمده N

⁸²⁶ تسلیم N، B: تعلیم L

	صبر ز محبوب مجازی به جاست	صبر چه جایی ⁸²⁷ که خدا دلرباست	975
	در الم و درد و بلا صبر به	صبر که در هجر بود جبر به	976
	صبر در ⁸²⁸ آیین توکل خوش است	هر چه رسد بر تو تحمل خوش است	977
L 33 ^b N 185 ^a	لیک چو اغیار نه من صابرم	مانده ز حق دور که من جابرم	978
	در طلب یار چو سیماب شو	صبر مکن خاک مشو آب شو	979
	صبر ز بیداد و ⁸²⁹ جفا شد وفا	شاهد آن شکر بود در بلا	980
	شکر ز نعمت نه غنیمت بود	شکر نعم بذل غنیمت بود	981
	شکر به هنگام بلا شاکری است	شکر در آن حین اثر صابری است	982
	شاکر ⁸³⁰ انعام حق اظهار کن	شکر چو نعمت رسد اینار کن	983
	باز در آن شکر دگر واجب است	طبع که بر بذل ⁸³¹ کرم راغب است	984
	معنی آن شکر بگویم ⁸³² که چیست		985
	طاعت و فرمان‌بری و ⁸³³ بندگی است		

- 33 -
[مثنوی]
[مفتعلن مفتعلن فاعلن]

⁸²⁷ جایی L، B: جای N

⁸²⁸ در N، B: ز L

⁸²⁹ و N: - L، B

⁸³⁰ شاکر N: شاکری L، B

⁸³¹ بذل L، N: بزم B

⁸³² بگویم N، B: نگویم L

⁸³³ و N، B: - L

N 185 ^a	در بیان عدالت شاهان	834 986
	صفت داد و همت ایشان	
L 33 ^b B 16 ^a	داد خدا حشمت و ملک و سپاه ای که ترا تخت شد آرامگاه	835 987
	روی تو چون مهر فر و زنده کرد خلق جهان را به درت بنده کرد	988
	گنج و خزاین به تو تسلیم کرد فرق تو را لایق دیهیم کرد	989
	جز در تو نیست دگر مرجعی ⁸³⁶ نیست کرم را به جز این منبعی	990
	گرچه گرفتی تو ز عالم خراج ⁸³⁷ باز جهان را به تو شد احتیاج	991
N 185 ^b	گرچه نگهبان تو شد بس کسان باز تو باشی به جهان پاسبان	992
	شحنه که شد خواب تبه گشت ده شاه خبردار و جهان خواب به	993
	خلق چه در شهر و چه در بحر و بر جمله به فرمان تو بسته کمر	994
L 34 ^a	کار ترا از دل و جان می‌کنند هر چه تو گویی همه آن می‌کنند	995
	لیک تو بشناس که ایزد چرا کرده ترا بر همه فرمان روا	996
	باش خبردار ز عالم بسی تا نکند زور کسی بر کسی	997
	گیر به علمت خبر از هر دیار مغز سر ظالم ناکس بر آر	998
	در خور قوت به شتر بار نه لایق هر سر سر و دستار ده ⁸³⁸	999
	حق که تو را نایب خود کرده‌است این همه عالم به تو بسپرده‌است	1000

⁸³⁴ B، L - :N 986

⁸³⁵ N (1/2)987 :B، L (2/1)987

⁸³⁶ مرجعی L، N: مجمعی B

⁸³⁷ تو ز عالم خراج N، B: ز تو عالم رواج L

⁸³⁸ ده L، N: نه B

	پس تو هم از دهر خبردار باش	با صفت خاص خدا یار باش	1001
	داد فقیران و غریبان ⁸³⁹ بده	کار به میزان عدالت بنه	1002
	دور مکن شحنة ظالم روان	گرگ مکن بر رمه خود شبان	1003
	شحنة که بر ⁸⁴⁰ ظلم بود دستیاب	ملک خراب است و رعیت کباب	1004
	هر که رعایای تو کم می‌کند	با تو یقین جور و ستم می‌کند	1005
	قلعه سلطان که بود سربلند	هست بنایش به رعیت پسند	1006
	عدل سر خصم کند پایمال	عدل دهد ⁸⁴¹ دین مبین را کمال	1007
	عدل و سخا جسم تو جان می‌کنند ⁸⁴²	پادشه هر دو جهان می‌کنند ⁸⁴³	1008
844	شاه که با عدل و ⁸⁴⁵ سخا یار شد	دشنه او ابر ظفر بار شد	1009
	عدل که در پادشهی خوی اوست	خلق ⁸⁴⁶ جهان جمله دعاگوی اوست	1010
	شاه که عدلش نبود با کرم	رستم زال است که از زال ⁸⁴⁷ کم	1011
	تیزگر تیغ گر آلت بود	سنگ ترازوی عدالت بود	1012
848	آنکه سخا پیشه آن می‌شود	خار عزیز دو جهان می‌شود	1013

⁸³⁹ فقیران و غریبان L، B: غریبان و فقیران N

⁸⁴⁰ بر L، B: در N

⁸⁴¹ دهد N: بود L، B

⁸⁴² می‌کنند N: می‌کند L، B

⁸⁴³ می‌کنند N: می‌کند L، B

⁸⁴⁴ 1010-1009 L، B: < 1015 N

⁸⁴⁵ و N، B: - L

⁸⁴⁶ خلق N، B: اهل L

⁸⁴⁷ زال L، B: دال N

⁸⁴⁸ 1014-1013 N: - L، B

	کافر اگر گشت سخی حاتم است	دیو سلیمان چه در این خاتم است	1014
849	می‌طلبند از کرم بی نیاز	دولتش افزون و حیانتش دراز	1015
	روز عدالت چو قیامت شود	پرسش شاهان ز عدالت شود	1016
	چون شود آراسته روز مآل	نیست به جز عدل ز شاهان سؤال	1017
	ای خنک آن شاه که عادل بود	وی ⁸⁵⁰ خنک آن ⁸⁵¹ شحنه که جاهل بود	1018
	باد قوی شاه عدالت‌پناه	بسته مباد ⁸⁵² شود این شاه‌راه	1019
	کار شهانی که به عدل است و داد ⁸⁵³		1020
	سایه ایشان ز جهان کم مباد		
	- 34 - [مثنوی] [مفتعلن مفتعلن فاعلن]		
854	یا الهی به خیر باد انجام	N 186 ^b	1021
	در مناجات ختم یافت کلام		
	ای ازلی ذات ابد اجتهاد	هیچ کس از ذکر تو غافل مباد	1022
		L 34 ^b B 16 ^b	

⁸⁴⁹ 1015-1016، L، N: B -

⁸⁵⁰ وی: N، وین L، B

⁸⁵¹ آن L، N: او B

⁸⁵² مبادا L، B: مبا N

⁸⁵³ به عدل است و داد N، B: بود عدل و داد L

⁸⁵⁴ 1021، N: L، B

1023	شسته تویی روی سفیدی که هست	بر کرم توست امیدی که هست
1024	توشه اگر نفع و ⁸⁵⁵ ضرر بسته‌اند ⁸⁵⁶	هر دو جهان بر تو نظر بسته‌اند ⁸⁵⁷
1025	خلق دو عالم به جزا چون روند	کار به علت چو شود مفلسند
1026	بی گنهی نیست ترا بنده‌ای	نیست به جز فضل تو بخشنده‌ای
1027	محو چو خورشید کند شب‌نمی	ذرهٔ فضیلت گنه عالمی
1028	آنچه من از فایده بر بسته‌ام	دست و سر و پا و کمر بسته‌ام
1029	پر شده بس نامهٔ من از عذاب	نیست در آن جا که نویسی ثواب
1030	روز زد و بُرد ⁸⁵⁸ پناهم تویی	یادده عذر گناهم تویی
1031	مظهر فضل ⁸⁵⁹ تو شوم نیست باک	جامهٔ من شسته و دریاست پاک
1032	بندهٔ خود کن ز غم آزاد کن	نامهٔ جرمم ورق باد کن
1033	حسن اجابت به مناجات ده	دست قضا بر سر حاجات نه ⁸⁶⁰
1034	جسم که با روح کند خیر باد	
	خاتمه چون ختم سخن خیر باد	

- 35 -

[مخمس]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

1035	تا به کی منت توان از چرخ دون پرور کشید	خاک این بتخانه را بر دیده چون آزر کشید

L 35^a

B 16^b

⁸⁵⁵ و L، B: - N

⁸⁵⁶ ضرر بسته‌اند L، N: اگر ضرر بود B

⁸⁵⁷ نظر بسته‌اند L، N: چه منظر بود B

⁸⁵⁸ روز زد و برد L، B: روز ده بر و N

⁸⁵⁹ فضل N، B: لطف L

⁸⁶⁰ نه L، B: ده N

- 1036 چند خواهی بر سر این انبار خاکستر کشید از شب هستی توانی صبح آسا سر کشید
- 1037 گر توانی خط بطلانی به این دفتر کشید
- 1038 روزگار از پا و گردون دون نواز افتاده است هر که از امداد کس بر خاست باز افتاده است
- 1039 قلب ما از آتش خود در گداز افتاده است بزم ما از عود و عنبر بی نیاز افتاده است
- 1040 آتش ما دود از مغز سر مجمر⁸⁶¹ کشید
- 1041 همچو گردون هر زمان کردم به گرد پیکرت باد صد گردون چو من هر لحظه قربان⁸⁶² سرت
- 1042 ای که می‌بینم به هر دم در لباس دیگری من نه آن رندم که رو تابم به ناکام از درت
- 1043 می‌توانم داد دل را از تو در محشر کشید
- 1044 هر کرا باشد خیال شعر رنگین گفتنش عقده‌های اشک را باید به مژگان سفتنش
- 1045 در میان خون گرم خویش باید خفتنش ازدهای گنج معنی می‌توانم گفتنش
- 1046 می‌تواند هر که خشم خویش را⁸⁶³ در بر کشید
- 1047 چهره‌ات از بسکه چون گل آتشین افتاده است آتش عشق تو بر روی زمین افتاده است
- 1048 نی همین زلف تو در سودای چین افتاده است خطر رخسار تو از بس دلنشین افتاده است
- 1049 از طراوت صفحه آیینیه را مسطر کشید
- 1050 غفلت سرشار مردم از شراب زندگی است مرگ در چشم قیامت دیده خواب زندگی است
- 1051 طبع نازک را کجا چون خضر تاب زندگی است آبرو بهتر سعیدا را ز آب زندگی است
- 1052 تا نهال بی نیازی را چو جان در بر کشید

L 35^b

B 17^a

- 36 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

⁸⁶¹ مجمر B: عنبر L

⁸⁶² قربان B: بر گرد L

⁸⁶³ خویش را B: خوشتن L

B 17 ^a	به چوگان شفاعت می‌رباید گوی عصیان‌ها	چه غم گر پر شود حشر از گناه ما بیابان‌ها	1053
H 74			
	نگردد مغفرت پر تا کنار حسب و دامن‌ها	گنه را امتانش کی عبث بر خاک می‌ریزند	1054
	به اذن حق بر آرد گرد از دریای عصیان‌ها	شَفِیعُ الْمُذْنِبِینِ چون گرم سازد توسن همت	1055
	ز هم بگسست چون تسبیح تار و عهد پیمان‌ها	چو وا شد پیچ و تاب رشته طول امل از هم	1056
H 75	که بیرون می‌دمد از شاخ گل‌ها غنچه پیکان‌ها	چمن از تیر بارانِ غم عشق تو سرسبز است	1057
B 17 ^b	به هر وادی که رفتم کوه و صحرا حسب و دامن‌ها	پر از فیض تجلی داشت طور آسا به چشم من	1058
	سعیدا گنج مضمون است آن گیسوی مهر آور		1059
	توان در فکر هر یک تار زلفش گفت دیوان‌ها		

- 37 -

[غزل]

[مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن]

L 37 ^a	آسیب خزان راه ندیده چمنم را	انگشت تعرّض نرسیده سخنم را	1060
M 2 ^a			
S 1 ^a	چون زهر کند حرف مکرّر دهنم را	از بسکه لطیف است مرا ذابقه در کام	1061
B 17 ^b	چون خلوت خود شهره مکن انجمنم را	ای شیخ نگهدار ز هم‌صحبتیم ⁸⁶⁴ دل	1062
	گر باز کنی و بشکافی کفتم ⁸⁶⁶ را	دانی که چو من کور به آتش‌زده‌ای ⁸⁶⁵ نیست	1063
L 37 ^b	زنار بود هر خم مو برهنم را	حرف ⁸⁶⁸ می و معشوق ز من عقل رباید	867 1064
S 1 ^a			

⁸⁶⁴ هم‌صحبتیم S، M، B: هم صحبتیم L

⁸⁶⁵ آتش‌زده‌ای S، M، B: آتش‌زده L

⁸⁶⁶ کفتم S، L، M: دهنم B

⁸⁶⁷ M (2) 1065: B، S، L (2) 1064

⁸⁶⁸ حرف L، M، B: حرفی S

M 2 ^b	دامان و ⁸⁷⁰ گریبان نبود پیرهنم را	از بسکه چو گل چاک زدم خرقه تجرید	869 1065
	هر گز نخلد خار تعلق ⁸⁷¹ بدنم را	عضوم همه پر خار چو ماهی بود اما	1066
	جز اهل وطن راه نداند ⁸⁷³ وطنم را	بیگانه ندارد خبر از رجعت عشاق	872 1067
		شیرینی حرف است سعیدا که زبانم	1068
		بیرون نگذارد که بر آید سخنم را	

- 38 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 37 ^b M 2 ^b		نمی‌دانم چرا کج بسته‌اند ⁸⁷⁴ آیین ابرو را	1069
S 1 ^b B 17 ^b	که می‌دارند با شمشیر قایم دین ابرو را		
		ز صد ملک سکندر می‌گریزم همچو افلاطون	1070
		اگر ⁸⁷⁵ در چهره آینه بینم چین ابرو را	
L 38 ^a		ز دیوان خط و خالش نظر بر داشتم یکسر	1071
	ز چشمش تا شنیدم مصرع رنگین ابرو را		
		خدنگ تیر مژگانش جزاها می‌دهد آخر	1072
	اگر یک موی در دل هر که دارد کین ابرو را		

⁸⁶⁹ M (2)1064 :B ،S ،L (2)1065

⁸⁷⁰ و M ،S ،B - :L

⁸⁷¹ تعلق S ،M ،B :محبیت L

⁸⁷² L - :B ،M ،S 1067

⁸⁷³ نداند M ،B :ندیده S

⁸⁷⁴ بسته‌اند L ،S ،M :بسته‌ای B

⁸⁷⁵ اگر S ،M ،B :مگر L

ندارد گرچه مانندی صف مژگان به خونریزی	1073	
ولیکن از کجا آرد به کف تمکین ابرو را		
نگفته هیچ کس بر وزن ابروی تو مصراعی	1074	
مگر خطّت کند بر پشت لب تضمین ابرو را		
سعیدا مه به زلف او ⁸⁷⁶ برابر کی تواند بود ⁸⁷⁷	1075	
که او پیوسته با خورشید دارد چین ابرو را		
- 39 -		
[غزل]		
[فعلاتن مفاعن فعلن]		
L 38 ^a Lm 49 ^a	دست گیرید ساغر غم را پاس دارید خاطر هم را	1076
S 125 ^a M 11 ^a	تا ز خورشید گل عرق نکند کور سازید چشم شبنم را	1077
N 9 ^b B 22 ^b	قبله من شراب تلخ بیار چه کنم آب شور زمزم را	1078
	با چنین وحشی‌ای ⁸⁷⁸ چه سازد کس که به رم یاد می‌دهد رم را	1079
N 10 ^a	زخم ما کی به خویش می‌گیرد منت چرب و ⁸⁷⁹ نرم مرهم را	1080
	تا به ما ⁸⁸⁰ روی دست خویش نمود پشت‌پایی ⁸⁸¹ زدیم عالم را	1081
	شوکت خم نیایم به نظر منماید باده کم را	1082

⁸⁷⁶ به زلف او L، S، M: بر ابرویش B

⁸⁷⁷ بود L، B: زد S، M

⁸⁷⁸ وحشی‌ای B: وحشتی L: وحشی Lm، S، M، N

⁸⁷⁹ و Lm، S، M، N: B - L

⁸⁸⁰ ما Lm، S، M، N: B جا L

⁸⁸¹ پایی L، Lm، S، M، B: پای N

	با هزاران نشاط و ذوق ⁸⁸² و سرور	صبح سازید شام ماتم را	
	همت ⁸⁸³ خم به جوش چون آید ⁸⁸⁴	نتوان برد نام حاتم را	
L 38 ^b S 125 ^b	معنی شعر ما بیان مکنید	مگشایید زلف در هم را	
	هیچ فتح از کتاب روی نداد	چند بینیم کسره و ضم را	
Lm 49 ^b	چشم گریان ما اگر این است	می‌نشانند به خاک و خون یم را	
	ساقیا جام از آن ⁸⁸⁵ میم پر کن	که به چرخ آورد سر جم را	
M 9 ^b	دل دیوانه‌ام به صحرا رفت	تا دهد یاد آهوان رم را	
	او ⁸⁸⁶ کجا تاب زلف می‌آرد ⁸⁸⁷	می‌تراشد ز ناز ⁸⁸⁸ پرچم را	
	یک نفس پاس دم ⁸⁸⁹ سعیدا دار		
	چند نوشی تو ساغر دم ⁸⁹⁰ را		

- 40 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلن]

L 38 ^b Lm 49 ^b	نتوان یافت به خود منزل و ⁸⁹¹ مأوای ترا	1092

⁸⁸² ذوق L، M، N، S: عیش L

⁸⁸³ همت L، M، S، N: همتت L

⁸⁸⁴ چون آید L، M، S، N: چون آرد L: M

⁸⁸⁵ از آن L، M، S، N: از L: ازا Lm

⁸⁸⁶ او L، M، S، N: آن Lm، B

⁸⁸⁷ می‌آرد L، M، S، N: می‌آورد Lm

⁸⁸⁸ ز ناز L، M، S، N: به ناز L: ز ناز Lm

⁸⁸⁹ دم L، M، S، N: دل L

⁸⁹⁰ ساغر دم L، M، S، N: ساغم Lm

⁸⁹¹ و L، M، S، N: L -

M 9 ^b	که ندیده‌است به غیر از تو کسی جای ترا	
S 125 ^b		
B 22 ^b	عمرها شد که حنا کرده به خوبان بیعت	1093
	که به کام دل خود بوسه زند پای ترا	
	فرق ننهادم و تغییر ⁸⁹² ندیدم دیدم	1094
	مسجد و سبحة و زنار و ⁸⁹³ کلیسای ترا	
	همه جا جای دل و جان عزیز است عزیز	1095
	خوب گردیدم و دیدم همه اعضای ترا	
	مَنّت از دیده کشم گر تو نهی پا بر ⁸⁹⁴ چشم	1096
	گرد خود کردم و کردم ⁸⁹⁵ سر سودای ترا	
	می‌تواند به نفس گرم کند عالم را	1097
	کیست گوید سخن سرد سعیدای ترا	
- 41 -		
[غزل]		
[مفاعلاتن مفاعلاتن مفاعلاتن مفاعلاتن]		
L 38 ^b	به آب دیده کنم سبز خط ریحان را	1098
M 2 ^b	غبار کفر لباس ⁸⁹⁶ است حسن ایمان را	
S 1 ^b	ز خط و زلف چه فرق است روی جانان را	1099
B 17 ^b	ز هم جدا نتوان کرد کفر و ایمان را	
L 39 ^a	صفات ذات ⁸⁹⁷ جمالی به غیر رخ منمای	1100
	که کافران نشناسند قدر قرآن را	

⁸⁹² تغییر M، S، Lm، B، L: تغیر

⁸⁹³ و M، S، Lm، L، B -:

⁸⁹⁴ بر M، S، Lm، B، L: در

⁸⁹⁵ کردم M، S، Lm، L، B: دارم

⁸⁹⁶ لباس M، S، L: لباسی

⁸⁹⁷ ذات M، S، B: ذاتی

S 2 ^a	چه غم ز حادثه این خانمان بهدوشان را	ز اشک مردم چشم مرا زبانی نیست	1101
M 3 ^a	چه نسبت است به آینه شهر کوران را	جهانیان صفت اهل دل نمی‌دانند ⁸⁹⁸	1102
	به آب تلخ سپار این حکیم یونان را	فقیه طعنه می‌می‌کند خدایا زود	1103
	نکرده رام کسی آهوی گریزان را	کجا توان به نگاه تو آشنا گردید	1104
	به باغ خود مگذار این هزارستان را	رقیب را به خدا منع صحبت خود کن	1105
	به گرد دیده خود خار بست مژگان را	از آن گذاشته‌ام تا نگه به غیر نیفتد	1106
	ز شرّ حادثه مداح شاه کرمان را ⁸⁹⁹	نگاه دار به حق چهارده معصوم	1107
	ز کثرت غم دوران ⁹⁰⁰ چه غم سعیدا ⁹⁰¹ را		1108
	کمند وحدت غم کرده رشته جان را		

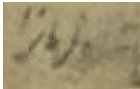
- 42 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 39 ^a	ز مجنون پرس اگر خواهی سراغ چشم آهو را	1109
M 3 ^a	دل دیوانه می‌داند نگاه طفل بد خو ⁹⁰² را	
S 2 ^a		
B 17 ^b	ز فکر روز ⁹⁰³ محشر صبحدم آسوده بر خیزد	1110

⁸⁹⁸ نمی‌دانند L، M، B: S

⁸⁹⁹ شاه کرمان را M، B: شاه مردان را L: S

⁹⁰⁰ دوران S، M، B: دنیا L

⁹⁰¹ سعیدا S، M، B: سعید L

⁹⁰² خو S، M، B: خور L

⁹⁰³ روز S، M، B: صبح L

	اگر ببند کسی در خواب آن چشم سخن‌گو را	
1111	سری در پیش افکن یک نفس ⁹⁰⁴ پاس دل ⁹⁰⁵ خود دار	
	که اهل دل کنند آیینۀ خود چشم زانو را	
B 18 ^a	جهان دیوانه می‌گردد چو از رخ پرده بر دارد ⁹⁰⁶	1112
	که من خود دیده می‌گویم صفات آن پری‌رو را	
	اگر خواهی که یک دم در حریم وصل ره یابی ⁹⁰⁷	1113
	شعار خویشتن کن چون کبوتر ذکر یا هو را	
	پی تسخیر ملک دل به شمشیر احتیاجش نیست	1114
	برای حرمت خورشید خم ⁹⁰⁸ کرده است ابرو را	
	بسا اعجاز خوبان را درون پرده می‌باشد	1115
	که یوسف بیشتر دارد درون ⁹⁰⁹ پیرهن بو را	
L 39 ^b	ترا سرو قدش در بر چرا زاهد فغان داری	1116
	چو قمری برده‌ای ⁹¹⁰ بر آسمان آهنگ کوکو را	
S 2 ^b	نهان کردی به زیر زلف خال عنبرافشان را	1117

⁹⁰⁴ نفس L، S، M: زمان B

⁹⁰⁵ دل L، B: دم S، M

⁹⁰⁶ بر دارد S، M، B: بر داری L

⁹⁰⁷ وصل ره یابی L، M، B: S

⁹⁰⁸ خم L، S، M: کم B

⁹⁰⁹ درون L، S، B: به زیر M

⁹¹⁰ برده‌ای S، M، B: برده L

چه⁹¹¹ بهتر ز آن که در زنجیر داری پای هندو را

- M 3^b 1118 ندارد غنچه دل بیش از این تاب گرفتاری
صبا را گو که بگشاید ز هم آن جعد گیسو را
- 1119 سعیدا در حریم وصل با او صحبتی⁹¹² داری
نمی‌ترسی که غمازی خبر سازد سگ کو را
- 43 -
[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]
- 1120 راه رفتن کس نفرماید ز پا افتاده را
نیست تکلیفی ز⁹¹³ عالم مردم آزاده⁹¹⁴ را
- L 39^b
M 3^b 1121 گر ز ملک بی‌خودی زاهد خبر یابد شبی
صبح ناگردیده با می می‌دهد⁹¹⁵ سجاده را
- S 2^b
B 18^a 1122 چشم پوشیدن ز عالم عالم امن⁹¹⁶ است و⁹¹⁷ بس
کس برون از تن نمی‌آرد لباس مرده را
- 1123 در لباس شعر معنی لطف دیگر می‌دهد
جلوه رنگین‌تر بود حسن درون پرده را

⁹¹¹ چه: B، M، S، چو: L

⁹¹² صحبتی: B، M، L، خلوتی: S

⁹¹³ ز: B، M، S، به: L

⁹¹⁴ آزاده: B، M، S، افتاده: L

⁹¹⁵ با می می‌دهد: B، M، S، رهن می‌کند: B

⁹¹⁶ امن: B، M، S، آب: B

⁹¹⁷ و: B، M، S، -: L

	سینه‌صافان را سعیدا جای در دل می‌دهد ⁹¹⁸	1124
	دوست دارد بیشتر استاد ⁹¹⁹ لوح ساده را	
	- 44 - [غزل] [مفعول فاعلاتن مفعول فاعلاتن]	
L 39 ^b Lm 49 ^b M 10 ^a	سودم به خاک پایش روی نیاز خود را فارغ شدم ز دنیا ⁹²⁰ کردم ⁹²¹ نماز خود را	1125
S 126 ^a N 27 ^b B 22 ^b	هر گز نمی‌کند شمع دیگر چراغ روشن پروانه گر نماید سوز و گداز ⁹²² خود را	1126
M 10 ^b	سرچشمه بقا ⁹²³ را با زلف او چه نسبت کی می‌دهم به حیوان عمر دراز خود ⁹²⁴ را	1127
	رفتیم تا سر ⁹²⁵ خم لبریز شکوه دیدیم کردیم با صراحی افشای راز خود را	1128
Lm 50 ^a	پوشیده چون سعیدا معنی لباس صورت سیر ⁹²⁶ حقیقت خود کردم مجاز خود را	1129
	- 45 - [غزل] [مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]	
L 11 ^b	نگاهی جانب ما کن که قربانت شود جان‌ها	1130

⁹¹⁸ می‌دهد: S، M، B: می‌دهند L

⁹¹⁹ استاد: L، S، M: نقاش B

⁹²⁰ دنیا: Lm، S، M، N، B: عالم L

⁹²¹ کردم: Lm، S، M، N، B: کرده L

⁹²² گداز: L، Lm، M، N، B: گداز و S

⁹²³ بقا: Lm، S، N، B: بلا L

⁹²⁴ خود: L، S، M، N، B: خویش Lm

⁹²⁵ سر: L، Lm، N، B: سری S، M

⁹²⁶ سر: L، Lm، N، B: سری S، M

M 9^b
N 20^b
B 6^a

از آن چشمی که مجنون گشته آهو در بیابانها⁹²⁷

کمان ابروانت بسته زه گویا که پی در پی 928 1131

گذر دارد ز هر سو بر دل من تیر مژگانها

ز مشتاقان چرا پوشیده‌ای عارض به رنگ گل 1132

نوای بلبل شیدا است ز آن رو در گلستانها

نمود از عارضش⁹²⁹ خالی سواد فقر پیدا شد 1133

که عقل کل از آن سوداست سر زد در بیابانها

غبار خط چو پیدا گشت بر گرد رخس ز آن رو⁹³⁰ 1134

پی اثبات دین هر سو روان کردند فرمانها

به نامش گشت فخر هر دو عالم صورت آدم 1135

که بی اسمش ندارد رونقی⁹³¹ عنوان دیوانها

M 10^a

ز یک موجی که زد بحرش دو عالم را به جوش آورد⁹³² 1136

صفاتش کی رقم گردد به امداد شبستانها

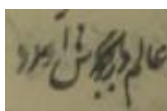
⁹²⁷ بیابانها N، B: بیانها L، M

⁹²⁸ 1131 L، B: 1133 M، N

⁹²⁹ عارضش L، N، B: عارض M

⁹³⁰ ز آن رو N، B: یا رب L، M

⁹³¹ رونقی L، N، B: رونق M

⁹³² عالم را به جوش آورد L، B: عالم زان به جوش آمد N: M

	ز مجنون پرس پیر عقل نادان است در این ره ⁹³³	1137
	که طفل عشق استاد جهان شد در دبستان‌ها	
B 6 ^b	ز نقش پای مشتاقان فلک تسبیح‌گردان شد	1138
	که گردیدند چون پرکار بر ⁹³⁴ این نقطه دوران‌ها	
	نمی‌آیند با ⁹³⁵ خود جرعه‌نوشان ازل هرگز	1139
	که با مستی از آن پیمانه بر بستند پیمان‌ها	
	کسی فیض از شمیم طره دلدار می‌یابد	1140
	که چون گل در بر ⁹³⁶ خود چاک زد از تن گریبان‌ها	
L 12 ^a	ز ناهمواری جسمی که داری پیشتر پا نه	1141
	به مطلب کی رسی حاجی تو در قطع بیابان‌ها	
	نه ⁹³⁷ مژگان است گرد چشم آن بدخو که از غیرت	1142
	نگاهش تیز می‌سازد به جانم ⁹³⁸ نیش پیکان‌ها ⁹³⁹	
	سعیدا چون به سر ⁹⁴⁰ خود رسیدم شد مرا ظاهر	1143
	که بر هر یک سر از گنج کرم ⁹⁴¹ دادند سامان‌ها	

⁹³³ ره M، B: راه L، N

⁹³⁴ بر M، N: در L، B

⁹³⁵ با L، M، B: بر N

⁹³⁶ در بر M، N، B: بر تن L

⁹³⁷ نه M، N، B: نه از L

⁹³⁸ جانم M، N، B: جانم L

⁹³⁹ پیکان‌ها M، N: مژگان‌ها L، B

⁹⁴⁰ سر L، N، B: سری M

⁹⁴¹ کرم M، N، B: گهر L

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فععلن]

- 1144 شور عشق است جنون حاصل⁹⁴² سرمایه ما
 L 40^a
 M 10^a سنگ طفلان بود از خوان⁹⁴³ غمش وایه ما
 S 125^b
 N 27^b منزل ما و فنا در ته یک دیوار است⁹⁴⁴
 1145 سایه ماست در این بادیه همسایه ما
 S 126^a ما در این مهد چه خواهیم به خود بالیدن
 1146 که به صد خون جگر شیر دهد دایه ما
 هر کرا رغبت بی ساخته با جنس خود است
 1147 دست در گردن ما چون نکند سایه ما
 گر ز دست⁹⁴⁵ فلک افتیم سعیدا غم نیست
 1148 بسکه بالا شده در صدر فنا پایه ما

- 47 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

- 1149 بی رمز درد کس نشود آشنای ما
 L 40^a خالی ز ناله نیست نی بوریای ما
 M 3^b
 1150 ماییم هر چه هست نماییم هر چه هست
 S 2^b از ما پُر است عالم و خالی است جای ما
 B 18^a
 946 1151 با سنگ طینتان چه کند نرمی زبان
 با دل شکسته کار کند مومیای ما

⁹⁴² حاصل S، M، N: حاصل و L

⁹⁴³ خوان L، N: خان S، M

⁹⁴⁴ دیوار است L، M، N: دیوار اند S

⁹⁴⁵ دست L، S، N: دستی M

⁹⁴⁶ 1151 S، M، B: - L

	دست طمع ز دامن دوران بریده‌ایم	کفش ز مانه راست نیامد ⁹⁴⁷ به پای ما	1152
	خود را به تیر آه غریبان سپر مکن	خم شد کمان چرخ به زور ⁹⁴⁸ دعای ما	1153
	عمری است در مقام رضا ایستاده‌ایم	هر گز ناو فتاده ز دست ⁹⁴⁹ این عصای ما	1154
	ما گردباد وادی حیرانی خودیم	جز آه ما نگشته ⁹⁵⁰ کسی گردوای ما	1155
S 3 ^a	هرگز نداده دولت دیدار رو مگر	از پا فتاده سایه بال همای ما	1156
M 4 ^a	بلبل به باد داد هر آن برگ گل که داشت	بشنود تا ⁹⁵¹ نوای دل بینوای ما	1157
	گر شمع من تو باشی و پروانه‌ات منم	روز جزا وصال تو باشد جزای ما	1158
	انگشت خود گزید ⁹⁵² سعیدا چو ماه نو		1159
	تا دید ⁹⁵³ ضعف طالع نشو و ⁹⁵⁴ نمای ما		

- 48 -

[غزل]

[فعالتن فعالتن فعالتن فعلن]

L 40 ^b M 4 ^a	مردمی فهم ادا ترس خدا رحم به جا	نازم آن چشم سیاه تو که دارد همه را ⁹⁵⁵	1160

⁹⁴⁷ نیامد: S، M: نیاید L، B

⁹⁴⁸ زور L، S، M: تیر B

⁹⁴⁹ دست L، M، B: پا S

⁹⁵⁰ نگشته L، S، M: نگشت B

⁹⁵¹ بشنود تا L، S، M: تا بشنود B

⁹⁵² گزید S، M، B: گزیده L

⁹⁵³ دید S، M، B: دیده L

⁹⁵⁴ و L، S، B: M -

⁹⁵⁵ چشم سیاه تو که دارد همه را L، M، N، B: S

S 3 ^a	دارم این‌ها همه را شکر خدا نام خدا ⁹⁵⁶	عشق‌بازی و فقری و جنون و غم یار	1161
N 9 ^a	چه غم از ظلمت عصیان چو تویی راهنما	نیست باکی ز حوادث چو تو یاور باشی	1162
B 18 ^a			
N 9 ^b	کار شمشیر در این باب کند پشت دو تا	اثر پیر شدن قطع هوا و هوس است	1163
	جذبۀ زلف دو تا یا کشش آه رسا	نصرت از هر طرفی روی دهد بُرد من است	1164
	چشم او هم به صفت نیست کم از دست ⁹⁵⁸ گدا	هر کرا دید طمع بر دل و دینش بر بست ⁹⁵⁷	1165
	همه را چشم به هم دوخته چون بند قبا	دور بینند و ز ⁹⁵⁹ نزدیک نظر ⁹⁶⁰ می‌پوشند	1166
	همچو آیینه از این روی نمایند صفا ⁹⁶²	عیب پوشیدن این طایفه عیبی ⁹⁶¹ است بزرگ	1167
B 18 ^b	نزد همت که روی در کنف بال هما	همچو جغدی به خرابی بنشیننی بهتر	1168
	موسی‌ای ⁹⁶³ را که بود حاجت کارش به عصا	در مهمّات جهان از که توان خواست مدد	1169
	هر چه از دست تو آید نکنی باز خطا	می‌سپارم به تو جان و دل خود را اما	1170
	نیست چون مردمک دیده در این قوم حیا	بسکه در غیبت هم ⁹⁶⁴ ریخته‌اند آب از رو	1171
S 3 ^b	دلبرم قصد به جان کرده ⁹⁶⁵ سعیدا بر خیز		1172

⁹⁵⁶ نام خدا: B, N, M, L, S

⁹⁵⁷ بر بست: N, M, S, L در بست B

⁹⁵⁸ دست: B, N, M چشم: S, L

⁹⁵⁹ و ز: B, M, S, L از N

⁹⁶⁰ نظر: N, M, S, L - B

⁹⁶¹ عیبی: B, N, S, L عیب M

⁹⁶² نمایند صفا: B, M, N, L, S

⁹⁶³ موسی‌ای: M, S, موسی: B, N, L

⁹⁶⁴ هم: B, N, M, L خود: S

⁹⁶⁵ کرده: N, M, S کرد: B, L

گر ترا هست دلی جوهر⁹⁶⁶ خود را بنما

- 49 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

1173 رو به هر کوهی نماید طور می‌دانیم ما
L 40^b
M 4^b

S 3^b هر که گوید حرف حق منصور می‌دانیم ما

B 18^b

1174 غایبان گر در حضور ما سخن‌ها می‌کنند⁹⁶⁷

نیست ز ایشان رنجشی معذور می‌دانیم ما

1175 قرب دلبر جز فنای عاشق بی‌چاره نیست

هر که نزدیک است او را دور می‌دانیم ما

1176 کام از انگشت حلوائی جهان شیرین مکن
L 41^a

این بنا را خانه زنبور می‌دانیم ما

1177⁹⁶⁸ یار اگر آن است ای زاهد که مااش دیده‌ایم

از من و تو دید او مستور می‌دانیم ما

1178 هر سری کان از خیال او ندارد شورشی

خشگتر از کاسه طنبور می‌دانیم ما

1179 در تماشای گل⁹⁶⁹ روی تو چشم غیر را

⁹⁶⁶ جوهر S، M، N: صورت L، B

⁹⁶⁷ می‌کنند L، St، M، B: گفته اند S

⁹⁶⁸ B، L - : M، S 1177

⁹⁶⁹ گل L، M، B: گلی S

همچو نرگس در گلستان کور⁹⁷⁰ می‌دانیم ما

مردمان دیده را ورد است دایم «ان یکاد» 1180

چشم بد را از جمالش دور می‌دانیم ما

ما معانی در نظر داریم نی⁹⁷¹ ریش و سیل 1181

کاسه می‌گل بود فغفور می‌دانیم ما

صحتی کان از طعام و می‌کند حاصل کسی 1182

در طریقت خسته و رنجور می‌دانیم ما

دل اگر بی‌طاقتی در هجر دارد عیب نیست⁹⁷² 1183

اندر این معنی ورا مجبور می‌دانیم ما

ای سعیدا می‌روی بر دار چون خود گفته‌ای 1184

هر که گوید حرف حق منصور می‌دانیم ما

- 50 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

راه در معموره‌ها گر نیست این دیوانه را 1185

L 41^a

M 4^b

S 3^b

B 18^b

راه می‌دانیم⁹⁷³ ای دل گوشه‌ویرانه را

می‌کند خالی دل ما را ز غم‌های جهان 1186

از کرم هر کس که پر می‌می‌کند پیمان را

⁹⁷⁰ کور: B، M، S، دور: L

⁹⁷¹ نی: M، S، نه: L، B

⁹⁷² B، L - : M، S 1183

⁹⁷³ می‌دانیم: L، S، M: می‌دانم B

	از تجلی با صفا دارد جهان را روی او	974	1187
	می‌کند روشن ز پرتو شمع ما این خانه را		
	خوش نمی‌آید به گوش خلق جز بانگ تهی		1188
	ز آن سبب واعظ همین گوید بلند افسانه را		
M 5 ^a	حق به دست طالب دنیا است گر کافر شود		1189
	بر همن بسیار زینت داده این بتخانه را		
	گر در مسجد نگردد باز جز وقت نماز		1190
	دایما باز است در بر روی ما میخانه ⁹⁷⁵ را		
	ای که می‌خواهی ز راه دیده آید او ⁹⁷⁶ به دل		1191
	آب و ⁹⁷⁷ جارویی بزن اول در کاشانه را		
	من نمی‌بینم سعیدا در جهان بیگانه‌ای		1192
	با وجود ⁹⁷⁸ آنکه کس محرم نشد جانانه را		
- 51 -			
[غزل]			
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]			
L 41 ^b M 5 ^a	چون تیر پیچ و تاب ندارد کمان ما	پاک است از ریا و حسد خاندان ⁹⁷⁹ ما	1193
B 18 ^b	غیر از هدف شدن نزنند فال دیگری	گر مهره‌های قرعه شود استخوان ما	1194

⁹⁷⁴ S - :B، M، L 1187-1192

⁹⁷⁵ میخانه M، B: بتخانه L

⁹⁷⁶ آید او L، M: بآرآید B

⁹⁷⁷ و L، B: - M

⁹⁷⁸ وجود L، B: وجودی M

⁹⁷⁹ خاندان L، M: خانمان B

1195	در خاطرش سخن سر مویی اثر نکرد	هر چند مو کشید زبان در دهان ما
1196	جایی که غیر عجز دگر ⁹⁸⁰ هیچ نیست کم	جز بار نیستی چه برد کاروان ما
1197	موی سیاه گشت سفید از فراق یار	شد ز عفران ز محنت ⁹⁸¹ غم ارغوان ما
1198	در انتظار شعله آواز خشک شد	ای عندلیب خار و خس آشیان ما
1199	گوش فلک چو دیده حیران نرگس است	در انتظار تا شنود داستان ما
1200	منت کش بهار و خزان نیست باغ دل	داغ است لاله از هوس بوستان ما
1201	گر ذره‌ای ⁹⁸² ز نور حقیقت به ما رسد	خورشید همچو سایه رود در عنان ما
1202	در نیک و بد حقیقت ما می‌کند ظهور	در مسجد و کنشت بود داستان ما
1203	اخوان صفات گرگ سعیدا گرفته‌اند	
	گویا که یوسفی است در این کاروان ما	

- 52 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 41 ^b M 5 ^b B 19 ^a	1204	بیرون ز سینه طرح مینداز داغ را	چشم ⁹⁸³ بد است رخنه دیوار باغ را
	1205	در موسمی که لاله قدح پر ز خون کند	حیف است بی شراب گذاری ایاغ را
	1206	بس جستجوی یار که کردم ز هر طرف ⁹⁸⁴	دانسته کس نداد ز جانان سراغ را

⁹⁸⁰ دگر B: دیگر L، M

⁹⁸¹ محنت L، M: محنت و B

⁹⁸² ذره‌ای L، M: ذره B

⁹⁸³ چشم L، B: چشمی M

⁹⁸⁴ طرف L، B: دیار M

1207	روغن کشم ز نرگس ⁹⁸⁵ بادام شام هجر	روشن کنم به یاد نگاهی چراغ را
1208		از یار اهل جذبه سعیدا صفا برند
		خود گو چه سود نکهت گل بی دماغ را
- 53 -		
[غزل]		
[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]		
1209	به رخ مهر جهان آرا به گیسو چون شب یلدا	L 42 ^a M 5 ^b
	به لب شیرین تر از حلوا به قد موزون تر از طوبا	B 19 ^a
1210	فلک چترش کشد بر سر ملایک پیش او چاکر	
	کَلَامُ الله شد پیدا شهادت می دهد لولا ⁹⁸⁶	
1211	بهشت و حور و رضوانش همه در امر ⁹⁸⁷ و فرمانش	
	شده در عصر او رسوا چه مذهب ها چه ملت ها	
1212	در آن ساعت که او با ⁹⁸⁸ حق ثناخوان بود و ⁹⁸⁹ مستغرق	
	نه دنیا بود و نی عقبا نه آدم بود و نی حوا	
1213	ز شرعش عقل ها عاجز ولایت ها از او معجز	
	همه اقوال او رعنا همه افعال او زیبا	
1214	شکسته قیمتش را کم کشیده پنجه اش از هم	

⁹⁸⁵ نرگس: M، B: روغن و L

⁹⁸⁶ لولا: M، B: مولا L

⁹⁸⁷ امر: M، B: عمر L

⁹⁸⁸ او با: M، B: با آن L

⁹⁸⁹ و: M، L، B -

نگه کیفیت صهبا کف دستش ید⁹⁹⁰ بیضا

جهان جویای آن گوهر چه در بحر و چه اندر بر

1215

همه لفظند و⁹⁹¹ او معنی همه جویند و⁹⁹² او دریا

رسول حق تعالایی سپهسالار مولایی

1216

شفاعت کن سعیدا را به حق فاطمه زهرا

- 54 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

برتر از عرش است ای عشاق سیران⁹⁹³ شما

1217

L 42^a

M 5^b

دور گردون⁹⁹⁴ هست تقلیدی ز دوران شما

S 122^a

تا قیامت باد با هم⁹⁹⁵ روبروی مهوشان

1218

B 19^a

سینه صافی دلان و تیغ عریان شما

گر نه‌اید ای دوستان⁹⁹⁶ از اهل عزت پس چراست⁹⁹⁷

1219

M 6^a

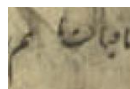
⁹⁹⁰ ید M، B: ید و L

⁹⁹¹ و L، B: M -

⁹⁹² و L، B: M -

⁹⁹³ سیران S، M: حیران L، B

⁹⁹⁴ گردون L، S، B: گردن M

⁹⁹⁵ تا قیامت باد با هم L، M، B: S

⁹⁹⁶ گر نه‌اید ای دوستان L، M، B: S

⁹⁹⁷ پس چراست B: پس چرا L: خود چراست S، M

آسمان کرسی به‌دوش⁹⁹⁸ سفره و⁹⁹⁹ خوان شما

چند می‌پرسی که مجنون کرد و عقلت را که برد

1220

مستی چشم سیه سرو¹⁰⁰⁰ خرامان شما

سبجه و¹⁰⁰¹ زَنار یک روزی به هم خواهند زد

1221

می‌شود معلوم کفر ما و ایمان شما

دیو سیرت ای¹⁰⁰² ملایک‌صورتان ملک روم

1222

خنده می‌آید مرا بر چشم گریان شما

آفتاب حسن بی اندازه¹⁰⁰³ گرمی می‌کند

1223

می‌مکد یاقوت تر لعل بدخشان شما

پنجه خورشید و صبح مطلع شمس یقین

1224

نیست ای خوبان به جز دست و¹⁰⁰⁴ گریبان شما

جنگ‌ها مخفی است در صلح شما ای دوستان

1225

L 42^b

برتر¹⁰⁰⁵ از درد است بر این خسته درمان شما

⁹⁹⁸ به دوش: به دوش و M: به بوش L، B: به دوشی S

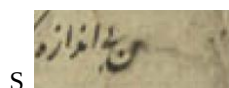
⁹⁹⁹ سفره و L، B: سفره S، M

¹⁰⁰⁰ سرو S، M: مست L، B

¹⁰⁰¹ و L، M، B: M -

¹⁰⁰² دیو سیرت ای L، M، B: S

¹⁰⁰³ آفتاب حسن بی اندازه L، M، B: S

¹⁰⁰⁴ و L، S، B: M -

¹⁰⁰⁵ برتر L، S، M: بدتر B

هر آنچه مبدأ فیاض گفت¹⁰¹¹ می‌گوید¹⁰¹²

1238

در این غزل نبود مدخلی سعیدا را

- 56 -

[غزل]

[مفعول مفاعیل مفاعیل فاعلن]

- 1239 رفتار محال است ز کوی تو کسی را نبود گذر از یک سر موی تو کسی را
L 42^b
M 6^b
S 122^b
B 19^b
- 1240 از عکس تو عکسی است در آئینه او هام و نه خبری نیست ز روی تو¹⁰¹³ کسی را
- 1241 مشکل که ترا ببند و از جا نرود کس¹⁰¹⁴ چون باد¹⁰¹⁵ کند شیفته‌بوی تو کسی را
- 1242 در هر صفت از خویش برون رفتم و دیدم جز ذات تو ره نیست به سوی تو¹⁰¹⁶ کسی را
- 1243 فریاد و فغان کار سعید است به کوی¹⁰¹⁷ و نه سخنی نیست ز خوی تو¹⁰¹⁸ کسی را

- 57 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

- 1244 در فصل غیر یافته‌ام من وصال را یا رب مباد فاصله این اتصال را
L 42^b
M 6^b

¹⁰¹¹ گفت M، B: گفت و S

¹⁰¹² می‌گوید S، M: می‌گویم B

¹⁰¹³ روی تو S، M: خوی تو L، B

¹⁰¹⁴ کس L، S، B: گر M

¹⁰¹⁵ باد L، B: یاد S، M

¹⁰¹⁶ به سوی تو S، M، B: ز کوی تو L

¹⁰¹⁷ به کوی S، M، B: در آن کوی L

¹⁰¹⁸ خوی تو S، M: کوی تو L، B

S 122 ^b B 19 ^b	اول ببند با مژه راه خیال را	در خلوتی که بار نداری تو هم در آن ¹⁰²⁰	1245 ¹⁰¹⁹
	بر هم مزن صفات جمال و جلال ¹⁰²¹ را	منمای چین جبهه به روی چو آفتاب	1246
	در قلب آدمی و نمودی مثال را	ای بی‌مثال آینه‌ها ساختی ز نور	1247
S 123 ^a	ز آب حرام قیمت نان حلال را	بی شبهه باده نوش ¹⁰²² که قاضی همی‌برد	1248
	تا خلق بنگرند صفات جلال را	سرخوش بر آ ز ¹⁰²³ خانه و مستانه زن قدم ¹⁰²⁴	1249
M 7 ^a	فهمند اهل دل سخن اهل حال را	در گوش غنچه ناله بلبل اثر کند	1250
L 43 ^a	دارد به دل زیارت اهل کمال را	یا رب نگاه دار زوال کسی که او	1251
		با سوسن است کار سعیدا در این چمن	1252
		جز لال فهم کس نکند حرف ¹⁰²⁵ لال را	

- 58 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعسل فاعلن]

L 43 ^a M 7 ^a	از دست نارسا ننمود آستین ما	بُرد آرزو ز خرمن ما خوشه‌چین ما	1253
S 123 ^a B 19 ^b	چون آب موج‌خیز نباشد جبین ما	آیینۀ نمونه تمثال حیرتیم	1254
	تلخ است در مذاق کسان انگبین ما	از شکر و صبر ذایقه ما گرفته حظ	1255

¹⁰¹⁹ B - :M, S, L 1245

¹⁰²⁰ آن L: او M, S

¹⁰²¹ جمال و جلال L, M: جمال جلال S: جلال و جمال B

¹⁰²² باده نوش L, S, M: نوش باده B

¹⁰²³ ز L: B, M, S و L

¹⁰²⁴ مستانه زن قدم L, M, B: S

¹⁰²⁵ حرف L, B: نطق S, M

1256	داغ است همچو لاله بی‌دل در این چمن	از باغ روزگار گل ¹⁰²⁶ دست‌چین ما
1257	آمد اجل به دیدن ما گریه کرد و رفت	دارد مگر اثر نفس واپسین ما
1258 ¹⁰²⁷	هر دم در این چمن دل ما داغ می‌شود	هرگز به غیر لاله نرسد از زمین ما
1259	هرگز نمی‌شود ز دلم صورت تو محو	خوش کنده‌اند نام ترا در نگین ما
1260	از هر طرف حوادث دنیای بی‌مدار	صف بسته می‌رود ز ¹⁰²⁸ یسار و ¹⁰²⁹ یمین ما
1261	چون ماه در خیال رخ آفتاب او	ما را گداخت هیبت فکر متین ما ¹⁰³⁰
1262	دیگر به سیر باغ جهان بر نخاستیم	تا شد ¹⁰³¹ نهال قامت او دلنشین ما
1263 ¹⁰³²	ما ز آن سبب طریق ملامت گرفته‌ایم	ظاهر شود مگر هنر عیب‌بین ما
1264	گر رشته حیات کند نیست غم که شد	هر تار موی زلف تو حبلُ المتین ما
1265	ز آیین ما هر آنکه سعیدا کند سؤال	
	فقر است کیش و ¹⁰³³ مذهب و ترک است دین ما	

- 59 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

1266	جامع رشک جنان فیض اثر دیدیم ما	گویا در شام دنیای دگر ¹⁰³⁴ دیدیم ما	L 43 ^a M 7 ^b

¹⁰²⁶ گل L، B: گلی S، M

¹⁰²⁷ B، L - :M، S 1258

¹⁰²⁸ B ز L، S، M: به

¹⁰²⁹ M - :B، S، L و

¹⁰³⁰ متین ما L، M، B: - S

¹⁰³¹ تا شد S، M، B: باشد L

¹⁰³² B - :M، S، L 1263

¹⁰³³ M، L - :B، S و

¹⁰³⁴ دگر L، S، B: دیگر M

S 123^b

B 19^b

- L 43^b آسمان و¹⁰³⁵ کوکب و شمس و قمر دیدیم ما سقف جامع با سراجات منیرش بی‌گمان 1267
- 1268 واعظان در¹⁰³⁶ هر طرف سرگرم و عظم خویشتن سرخوش از ذکر خدا دیوار و¹⁰³⁷ در دیدیم ما
- 1269 باخبر یا¹⁰³⁸ بی‌خبر را اندر این دارُ الأمان بی‌خبر از خویش و از حق باخبر دیدیم ما
- 1270 وعده فردا مهیا در دمشق امروز بود فیض شامش را فزون‌تر از سحر دیدیم ما
- 1039 1271 اندر این معبد ره فیض است باب و روزنش¹⁰⁴⁰ در دل هر بی‌دلی از حق نظر دیدیم ما
- B 20^a نور احمد از مزار حضرت یحیی مبین همچو بینایی¹⁰⁴¹ ز مردم در بصر دیدیم ما 1272
- 1042 1273 قاپی جنت¹⁰⁴³ سعیدا نیست جز بابُ البرید اهل غفران را از این در گذر دیدیم ما

- 60 -

[غزل]

[مفعول مفاعیلن مفعول مفاعیلن]

- L 43^b از کرده پشیمانم ناکرده هراسانم از خویش گریزانم راهیم به خود بنما 1274
- M 7^b

¹⁰³⁵ و L، S، B: M -

¹⁰³⁶ در S، M: از L، B

¹⁰³⁷ و L، M، B: S -

¹⁰³⁸ یا M، B: با L، S

¹⁰³⁹ B (2)1273: M، S، L (2)1271

¹⁰⁴⁰ باب و روزنش S، B: باب و روشنش L: باب روزنش M

¹⁰⁴¹ بینایی M، B: بینای L، S

¹⁰⁴² B (2)1271: M، S، L (2)1273

¹⁰⁴³ قاپی جنت L، B: قاپوی جنت S، M

S 123 ^b	ای سرو خرامانم راهیم به خود بنما	سرگشته ¹⁰⁴⁴ و حیرانم چون باد پریشانم	1275
B 20 ^a			
	در مدرسه مولانا در میکده دربانم	در کعبه ثناخوانم در صومعه رهبانم	1276
	گه موسی ¹⁰⁴⁵ عمرانم راهیم به خود بنما	فرعونم و هامانم گه حیّه و ثعبانم	1277
	چون زلف سیه‌بختم گه موی ¹⁰⁴⁶ پریشانم	گه دیده گریانم پوشیده و عریانم	1278
S 124 ^a	گاهی گل و ریحانم راهیم به خود بنما	گه نادر دورانم گه خار مغیلانم	1279
	گه کوه‌کنم گویند گه خسرو خاقانم	گه لعل بدخشانم گه سنگ درخشانم	1280
	دانم که نمی‌دانم راهیم به خود بنما	گه شیخم و رهبانم گه صاحب عرفانم	1281
M 8 ^a	گه فقر فقیرانم ¹⁰⁴⁷ گه عاشق خوبانم ¹⁰⁴⁸	گه بنده سبحانم گه نوکر سلطانم	1282
L 44 ^a	گه عارف یزدانم راهیم به خود بنما	گه صاحب ایمانم گه تابع شیطانم	1049 1283
	موسی کلیم الله یا آزر و ¹⁰⁵¹ رهبانم	گه رند غزل‌خوانم گه دیو گه انسانم	1050 1284
	یا اینم و یا آنم راهیم به خود بنما	من هیچ نمی‌دانم ای اصل تن و جانم	1285
	گاهی هدف تیری گه در خم چوگانم	گه در بر جانانم گه منتظر آنم	1286
	من بنده فرمانم راهیم به خود بنما	چون بید به ایمانم از خوف تو لرزانم	1287

¹⁰⁴⁴ سرگشته L، S، B: برگشته M

¹⁰⁴⁵ موسی L، M، B: موسی و S

¹⁰⁴⁶ موی S، M، B: مویی L

¹⁰⁴⁷ فقیرانم L، S، M: فقیرانه B

¹⁰⁴⁸ گه عاشق خوبانم S، M، B: راهیم بخود بنما L

¹⁰⁴⁹ B، L (1)1284 :M، S (1)1283

¹⁰⁵⁰ B، L (1)1283 :M، S (1)1284

¹⁰⁵¹ آزر و B: آذر L: آذر و S، M:

مشکل شده آسانم هر شی شده برهانم	موسی شده هامانم جهل آمده عرفانم ¹⁰⁵²	1288
گه عاشق جانانم گاهی ز رقیبانم	نی رنجم و رنجانم راهیم به خود بنما	1289
از دشنه خوبانم صد زخم نمایانم	هر لحظه به دل آید من روی نگردانم	1290
من بی سر و سامانم از خانه خرابانم	می دانی و می دانم ¹⁰⁵³ راهیم به خود بنما	1291
تن گفت سرابانم جان گفت که مهمانم	خود گوی به جانانم ¹⁰⁵⁴ ناسوخته بریانم	1292
دل گفت سعیدا را ای عارف حق دانم		1293
هم صحبت خامانم ¹⁰⁵⁵ راهیم به خود بنما		

- 61 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 44 ^a M 8 ^a S 124 ^b B 20 ^a	مرا دردی است بی درمان که نی سر دارد و ¹⁰⁵⁶ نی پا	1294
	نه عرضش طول را ماند نه طولش عرض را همتا	
	کسی از درد من واقف تواند شد سر مویی	1295
	که چون مویی ¹⁰⁵⁷ شود در فکر درد بی سر و بی پا	

¹⁰⁵² موسی شده هامانم جهل آمده عرفانم L، S، M: جهل آمده عرفانم موسی شده هامانم B

¹⁰⁵³ می دانم L، M، B: می دانی S

¹⁰⁵⁴ جانانم S، M، B: جانم L

¹⁰⁵⁵ خامانم M، B: جانانم L، S

¹⁰⁵⁶ و L، S، B: M -

¹⁰⁵⁷ مویی S، M، B موسی L

- 1296¹⁰⁵⁸ دواى درد من درد است در دستى است¹⁰⁵⁹ درمانش
 كه هر گز دست كس نگرفته آلا همچو بودردا
- 1297 نه جورش ظاهر و نى لطف پيدا نى¹⁰⁶⁰ غرض ظاهر
 نمى دانم چه در دل دارد اين معشوق بى پروا
- 1298 فريب جنت از تعريف زاهد كى خورد عاشق
 M 8^b كه از جا كى توان بردن به هر افسون¹⁰⁶¹ دل ما را
- 1299 خطا ره رفتگان را نقش پا آسيب جان باشد
 L 44^b كه رسوايى است گر گل مى كند امروز ما فردا
- 1300 ز بس با بى قرارى كرده خو آرام جان من
 خيالش هم نماند¹⁰⁶² نيم ساعت خوب در دل ها
- 1301 به كفر زلف او ايمان به دل كردم صفا كردم
 كه بوى مشك مى آيد سعيدا از چنين سودا
- 62 -
- [غزل]
 [مستفعلن مستفعلن مستفعلن مستفعلن]
 1302 تا شد حكيم عشق او با درد شد الفت مرا
 L 44^b
 M 8^b تا شد رفيق درد او رفت از سرم گرد هوا
 S 124^b

¹⁰⁵⁸ B, L 1299 <: M, S 1296

¹⁰⁵⁹ دواى درد من درد است در دستى است M, L: S: دواى درد من درد است و

در دستى است B

¹⁰⁶⁰ نى L, B: نه M, S

¹⁰⁶¹ به هر افسون M, S, B: به افسونى L

¹⁰⁶² نماند M, S, B: نمايد L

B 20^a

عمری است تا کار دلم خون خوردن و جان کندن است

1303

نی در غمت حالا مرا افتاده بر سر این بلا¹⁰⁶³

از بخت می‌خواهم مدد جذبی ز زلف یار هم

1304

تا باز خاک راه او در¹⁰⁶⁴ دیده سازم توتیا

در کوی جانان می‌روی با کاروان عشق رو

1305

B 20^b

تا هر قدم در گوش جان از او رسد بانگ درا

نی چون برید از¹⁰⁶⁵ برگ خود با هر لبی¹⁰⁶⁶ دمساز شد

1306

با هر نوا شد آشنا شد سعیدا بینوا

- 63 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 44^b

M 8^b

آن است بیشتر سبب افتخار ما

ما را اگرچه خار نمود افتقار ما

1307

S 124^b

B 20^b

در یک چمن نشسته خزان و بهار ما

داریم اشک سرخ و¹⁰⁶⁷ رخ زرد از غمش

1308

S 125^a

ز این بیشتر چه کار کند اختیار ما

از هر دو کون مهر تو کردیم اختیار

1309

درمان درد یار بود در دیار ما

داریم غربت و الم و¹⁰⁶⁸ هجر و شکر و صبر

1310

¹⁰⁶³ بلا L، S، M: هوا B

¹⁰⁶⁴ در L، S، M، B: بر L

¹⁰⁶⁵ برید از L، S، M، B: بریده L

¹⁰⁶⁶ با هر لبی L، S، M، B: بر هر گلی L

¹⁰⁶⁷ و L، S، B، M -

¹⁰⁶⁸ و L، B، S، M -

	دریای اضطراب اگر نیستیم چون ¹⁰⁶⁹	ننشست هیچ سرو قدی در کنار ما	1311
	در ¹⁰⁷⁰ عالم مثال چو ماه است و آفتاب	با قدرتش معامله اقتدار ما	1312
M 9 ^a	دست طلب به مذهب ما بسکه نارواست ¹⁰⁷¹	دایم کج است پنجه برگ چنار ما	1313
L 45 ^a	شهباز اوج همت ما زاغگیر نیست	دنیا به خط و خال نگردد شکار ما	1314
	پروانه سر به زانوی حیرت نهد سعید		1315
	روشن اگر کنند چراغ مزار ما		

- 64 -

[غزل]

[مستفعلن مستفعلن مستفعلن مستفعلن]

L 45 ^a M 10 ^b	تا شانه شد مشاطه گر آن زلف عنبربیز ¹⁰⁷² را		1316
S 126 ^b N 29 ^a B 20 ^b	پامال شد مشک خطا ¹⁰⁷³ در زیر پا شببیز را		
	با زاهد بیمار دل بر گوی ز ¹⁰⁷⁴ افلاطون ¹⁰⁷⁵ خم		1317
	صحت شود ¹⁰⁷⁶ گر بشکند با جام می پرهیز را		
	گردون اگر بر هم خورد خورشید دیگرگون شود		1318
	مگذار تا پیچد ¹⁰⁷⁷ به هم آن زلف پر انگیز را		

¹⁰⁶⁹ چون S، M، B: چرا L

¹⁰⁷⁰ در L، M، B: دو S

¹⁰⁷¹ نارواست L، S، B: تا وفاست M

¹⁰⁷² عنبر بیز L، S، N، B: عنبر ریز M

¹⁰⁷³ خطا L، S، M، N: ختا B

¹⁰⁷⁴ بر گوی ز S، M، N: بر گوی L: بر گو ز B

¹⁰⁷⁵ افلاطون L، S، M، B: افلاطون و N

¹⁰⁷⁶ شود L، S، M، B: بود N

¹⁰⁷⁷ پیچد L، S، N، B: پیچد M

	در صحبت چون و چرا کم گوی سرّ عشق را	1319
	زنهار با خامان مده جام می لبریز را	
	شام سعیدا صبح شد از پرتو یک جام می	1320
	روزش ¹⁰⁷⁸ نکو هر گز نشد آن زاهد شبخیز را	
	- 65 -	
	[غزل] [مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]	
L 45 ^a M 11 ^a S 126 ^b N 29 ^a B 20 ^b	زمین شوره ¹⁰⁷⁹ ای جان کی شناسد قدر باران را دل ¹⁰⁸⁰ اندوهگین داند صفای چشم گریان را	1321
	نزاعی نیست با شیطان فقری را که قلاش است	1322
	ز عیاران ره خوفی نباشد مرد عریان را	
	چه خرمن‌ها که خاکستر نشد از تابش برقی ¹⁰⁸¹	1323
	کند یک جرعه می افشا هزاران راز پنهان را	
	نگردد نکته‌دان طفلی نباشد عیب استاذش	1324
	چو ¹⁰⁸² بی‌جوهر بود تیغی چه نقصان است سوهان را	
	سخن از شاهد و می گو رقیبان را مگو از حق	1083 1325

¹⁰⁷⁸ روزش: B، N، M، S: روشن L

¹⁰⁷⁹ شوره: B، M، S، L: شور N

¹⁰⁸⁰ دل: B، N، M، L: دلی S

¹⁰⁸¹ تابش برقی: B، N، M، S: بالش نرمی L

¹⁰⁸² چو: M، S، L: چه N، B

¹⁰⁸³ B 1322 <: N، M، S، L 1325

نصیحت به¹⁰⁸⁴ ز شیرینی نباشد طفل نادان¹⁰⁸⁵ را

وفا مشاطه حسن است¹⁰⁸⁶ لیکن کس نمی‌داند

1326

نگه دارید ای¹⁰⁸⁷ خوبان به عاشق عهد و¹⁰⁸⁸ پیمان را

از این عالم که یک ساعت به حال خود نمی‌ماند

1327

چه جمعیت به دست آید سعیدای¹⁰⁸⁹ پریشان را

- 66 -

[غزل]

[فعالتن فعالتن فعالتن فعالتن]

نه همین طوق گلو حلقه جام است اینجا

1328

L 45^b

M 11^a

S 126^b

گر همه موج سراب است که دام است اینجا

N 25^a

B 20^b

زله¹⁰⁹⁰ از خوان لثیمان چه بری بهر عیال

1329

جز ندامت که کشی بر تو حرام است اینجا

بنده پیر خرابات شوم کز ره لطف

1330

کرمش بیشتر از خاص به عام است اینجا

¹⁰⁸⁴ به L، N، M، S: نه L

¹⁰⁸⁵ نادان L، M، S، N: بد خو B

¹⁰⁸⁶ حسن است L، M، S، B: چست N

¹⁰⁸⁷ ای L، M، N، S: این L

¹⁰⁸⁸ عاشق عهد و S، N، B: عهد عهد L: عاشق عهد M

¹⁰⁸⁹ سعیدای L، M: سعیدایی S، B: سعیدا این N

¹⁰⁹⁰ زله L، M، S، N: ذله B

- 1331 مژده بر هم زدن و¹⁰⁹¹ گریه و خون خوردن و¹⁰⁹² آه
S 127^a سجده و قعده و تسبیح و قیام است اینجا
- 1332 دایما در خم زلف است رخس نورفشان¹⁰⁹³
طرفه صبحی است که پیوسته به شام¹⁰⁹⁴ است اینجا
- 1333 گفت در می‌کده آداب ندانم پیری
این هم از پختگی اوست که خام است اینجا
- 1334 چون سعیدا نشود حلقه به گوش در او
خواجه جای دگر¹⁰⁹⁵ بین که غلام است اینجا

- 67 -

[غزل]

[فعلاتن مفاعن فعلن]

- 1335 چین فدا باد زلف پرچین را مدد از کفر می‌رسد دین را
L 45^b
M 11^b
- 1336 همچو دل دین به باد می‌دام چه کنم چشم عاقبت‌بین را
S 127^a
- 1337 می‌توان کرد¹⁰⁹⁶ جای در دل سنگ چه توان کرد قلب سنگین را
N 25^a
B 20^b
- 1338 تا نمودی جمال¹⁰⁹⁷ گم کرده همچو عنقا¹⁰⁹⁸ وجود تسکین را
B 21^a

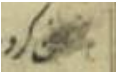
¹⁰⁹¹ و L، S، M، B: N -

¹⁰⁹² خوردن و S، M، B: خوردن L، N

¹⁰⁹³ نورفشان L، S، M، B: نورافشان N

¹⁰⁹⁴ به شام S، M، N، B: مشام L

¹⁰⁹⁵ دگر S، M، B: دیگر L، N

¹⁰⁹⁶ می‌توان کرد L، M، N، B: S

¹⁰⁹⁷ جمال L، M، N، B: جمال و S

¹⁰⁹⁸ همچو عنقا L، M، N: S

	بی می صاف شاد نتوان کرد	دل اندیشه‌ناک غمگین را	1339
S 127 ^b	گر توانی به بوریا سازی	نتوان دید نقش قالین را	1340
N 25 ^b	ترسم از عصر شام هجرانت ¹⁰⁹⁹	گر نخوانم نماز پیشین را	1341
	چند باشی سوار ای واعظ	همچو اطفال اسب چوبین را	1342
	بر چنین اسب بسته‌ای ¹¹⁰⁰ خوش تنگ	از کتب زیر ران ¹¹⁰¹ خود زین را	1343
L 46 ^a	هر که ز اخلاص خواند الحمدی		1344
	تو سعیدا بگوی آمین ¹¹⁰² را		
- 68 -			
	[غزل] [مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]		
L 46 ^a M 12 ^a	خط یاقوت لعلش تا نمود آن مصحفِ رو را		1345
S 127 ^b N 25 ^b B 21 ^a	نگاهش می‌کند تفسیر بسم الله ابرو را		
	به پا می‌پیچدش سنبل پی بوسیدن پایش		1346
	به هر وادی که آن بدخو پریشان می‌کند مو را		
	زبان تیغ می‌بندد نگاه تیز جادویش		1347
	کرا دستی که گیرد نکته آن چشم سخن‌گو را		
	نه تنها دل سیاهی می‌کند بی او در این صحرا ¹¹⁰³		1348
	سیه کرد انتظار جلوه او چشم آهو را		

¹⁰⁹⁹ عصر شام هجرانت L، B: شام و عصر هجران است S: عصر شام هجران است M، N

¹¹⁰⁰ بسته‌ای S، M، N، B: بسته L

¹¹⁰¹ ران S، M، N، B: پای L

¹¹⁰² آمین L، S، M، B: آمین N

¹¹⁰³ 1348 L، S، M، B: - N

سعیدا جوی خون گردد روان از چشم حیرانم

1349

اگر یک دم نبینم در کنار آن سرو¹¹⁰⁴ دلجو را

- 69 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

N 25 ^b	به طفلی پیر گشتم من نمی‌دانم جوانی را	چو گل برباد کردم صرف نقد زندگانی را	1350
	کجا پنهان بماند راز اندر سینه عاشق	ز آهش می‌توان دانست اسرار نهانی را	1351
	نمی‌نوشم قدح ترسم مبادا غم برد از دل	به دل کی می‌کنم من با ملولی شادمانی را	1352
	گدای کوی عشقم پادشاهی را نمی‌خواهم	اگرچه موسی‌ام اما نمی‌خواهم شبابی را	1353
	سپاه خط چو دیدم در شکست لشکر حسنش	به زیر تیغ ابرویش نکردم جان‌فشانی را	1354
N 26 ^a	سعیدا کام کی خواهد ز دنیا ز آنکه می‌داند		1355

که کام از چرخ جستن تلخ دارد زندگانی را

- 70 -

[غزل]

[فاعلن مفاعیلن فاعلن مفاعیلن]

L 46 ^a M 12 ^a	نیت قران بستم طوف کوی جانان را	هدیه می‌برم دل را نذر کرده‌ام جان را	1356
S 128 ^a N 13 ^a	در شب غریبی‌ها ¹¹⁰⁵ حلقه‌های زلف او	طرفه منزل امنی است خاطر پریشان را	1357
B 21 ^a M 12 ^b	در ثبوت ذات او نفی جمله واجب بود	بی حجاب گردیدم ز آن سراسر ¹¹⁰⁷ امکان را	1106 1358
	دل به هر چه بر بستم باز خود به خود وا شد	بسته بر هوا دیدم رنگ و بوی دوران را	1359

¹¹⁰⁴ سرو L، S، N، B: سر M

¹¹⁰⁵ غریبی‌ها S، M، B: غریب‌ها L، N

¹¹⁰⁶ B - :N، M، S، L 1358

¹¹⁰⁷ سراسر L، S، M: سرای N

	1360	صورت نکو ای دل مظهر جمال آمد	پس بر این ¹¹⁰⁸ صفت دایم تازه دار ایمان را
	1361	شیخ کاملت گویم ای مرید جام می	بسکه پخته می سازد صحبت تو خامان را
	1362	عقل گشت سودایی در هوای آن ¹¹⁰⁹ معنی	آب تلخ می باید این حکیم یونان را
	1363 ¹¹¹⁰	قیمت شب وصلش ز اهدا کجا دانی	گر کشی به چشم خود سرمه صفاهان را
	1364	عیب خود چه می پوشی هر زمان به یکرنگی ¹¹¹¹	تا به کی کنی تعمیر این سرای ویران را
N 13 ^b	1365	پیش اهل حق ای دل عقل را به دور افکن	به ز بی خودی نبود باده بزم ¹¹¹² عرفان را
L 46 ^b	1366	در محبت جانان لاف و ¹¹¹³ زندگی بی او ¹¹¹⁴	خاک بر سرت افکن چاک زن گریبان را
	1367	عشق شعبه ها دارد عقل می شود عاجز	نوح مضطرب گردد موج های طوفان را
	1368	در دل ¹¹¹⁵ سعیدا خون موج می زند هر سو	
		از پی مدد آمد ¹¹¹⁶ بحر چشم گریان را	

- 71 -

[غزل]

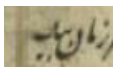
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 46 ^b M 12 ^b	عشق عالم سوز ما بر هم زند تدبیر را	1369

¹¹⁰⁸ بر این L، S، M، B: بدین N

¹¹⁰⁹ آن S، M، N: این L، B

¹¹¹⁰ 1363 S، M، N، B: - L

¹¹¹¹ زمان به یک رنگی L، M، N، B: S

¹¹¹² بزم L، S، M، B: اهل N

¹¹¹³ و L، S، M، B: - N

¹¹¹⁴ بی او S، M، N، B: تا کی L

¹¹¹⁵ دل L، N، B: دلی S، M

¹¹¹⁶ آمد S، M، N، B: آمده L

S 128 ^b	جذبۀ سرشار ما از هم کند ¹¹¹⁷ زنجیر را	
B 21 ^a	بسکه شورش در دماغ طفل ¹¹¹⁸ ما جا کرده است	1370
	باز در پستان مادر می کند خون شیر را	
	گاه در عین جلا بر شعله می پیچد چو دود ¹¹¹⁹	1371
	می برد از نالۀ ما آه ما تأثیر را	
	نیست بی جا در شکنج زلف دل را جستجو ¹¹²⁰	1372
	کعبه رو بیهوده کی سر می کند شبگیر را	
	کرد چاک سینه ما قدر ابرو را بلند	1373
	می دهد زخم نمایان آبرو شمشیر را	
M 13 ^a	سیر گلشن با می و شاهد کند کس را جوان	1374
	ور نه هر یک غنچه پیکانی است در دل پیر را	
	می شود دل خون ز فکر خنجر مژگان او	1375
	سایه آن زلف می پیچد به پا نخجیر ¹¹²¹ را	
	چون رسد مژگان خون ریزش مصور را به یاد	1376
	می کند بیدار از خواب عدم تصویر را	
B 21 ^b	در خیال کعبۀ دیدار و راه مشکش	1377
	می کند یک رفتن از خود کار صد شبگیر را	

¹¹¹⁷ کند S، M، B: کشد L

¹¹¹⁸ طفل S، M: عجز L، B

¹¹¹⁹ بر شعله می پیچد چو دود L، S، M: چون شعله می پیچد به دود B

¹¹²⁰ جستجو L، S، M: گفتگو B

¹¹²¹ نخجیر St، M، B: زنجیر L، S

بند نتوان کرد ای ناصح سعیدا را به پند¹¹²² 1378

بارها دیوانه ما کنده¹¹²³ این زنجیر را

- 72 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

- L 46^b 1379 شد عمرها که از نظر افتاده خواب ما
M 13^b رنگ پریده می شکند آب و¹¹²⁴ تاب ما¹¹²⁵
- S 129^a 1380 پیچیده است حلقه زلفش بر آن میان
B 21^b گویا ز ماه¹¹²⁶ بسته کمر آفتاب ما¹¹²⁷
- L 47^a 1381 آمد رقیب¹¹²⁸ باده کشید و خبر گرفت¹¹²⁹
خوش توبه ها شکست ز بوی شراب ما
- 1382 پیوسته سر دهد به هوای نگاه او
با بحر اتحاد ندارد حباب ما
- 1383 حشر از میانه نامه ما را برون فکند¹¹³⁰
شد جمع خاطر از گنه بی حساب ما
- 1384 ما عاشقیم هر که به تقلید دم زند
باشد گناه در پی امر صواب¹¹³¹ ما
- 1385 آن شعله خو مزاج ندانم چه می کند
آتش فکنده در جگر دل کیاب ما
- S 129^b 1386 از خط دور عارض و از حلقه های زلف
بر ماه بسته است کمر آفتاب ما

¹¹²² پند: B، M، S: بند L

¹¹²³ کنده: M، S، L: کنده ای B

¹¹²⁴ و: B، S، L: - M

¹¹²⁵ ما: B، S، L: را M

¹¹²⁶ ز ماه: B، S، L: M

¹¹²⁷ ما: B، S، L: را M

¹¹²⁸ رقیب: B، M، L: رقیب و S

¹¹²⁹ گرفت: B، L: کشید S، M

¹¹³⁰ فکند: B، M، S: گرفت L

¹¹³¹ صواب: M، S: ثواب B، L

بیهوده نیست در پی جانان شتاب ما

- 73 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 47 ^a M 13 ^b	جز لاله نیست چشم سیاهی به راه ما	غیر از دل ¹¹³⁴ شکسته نباشد پناه ما	1388
S 129 ^b B 21 ^b	در انتظار پنبهٔ راحت سفید شد	چشم کشیده سرمهٔ داغ سیاه ما	1389
M 14 ^a	از موج خیز جوهر شمشیر آبدار	دایم رسیده آب به حلق گیاه ما	1390
	از بهر چشم زخم حوادث به خط صنع	حرزی نوشته هاله به اطراف ماه ما	1391
	تا شد نشان عمر در این خاک توده گم	هر دم کمان یأس کشد تیر آه ما	1392
	افتاده ام به ¹¹³⁵ چشم و نه افتادم از نظر	بر دیده کرده جا همه جا ¹¹³⁶ برگ کاه ¹¹³⁷ ما	1393
	بر جان و دل از ¹¹³⁸ آنچه تو دیروز کرده ای ¹¹³⁹		1394
	گر نیست باور ¹¹⁴⁰ تو سعیدا گواه ما		

¹¹³² سیر: B، M، S: سر L

¹¹³³ عمر: M، S، L: عمر و B

¹¹³⁴ دل: B، L: دلی S، M

¹¹³⁵ به: B، M، L: ز S

¹¹³⁶ جا همه جا: S، M: جامه جا L: جا همه B

¹¹³⁷ کاه: L، S، M: گیاه B

¹¹³⁸ از: S، M: هر L، B

¹¹³⁹ کرده ای: S، B: کرده L، M

¹¹⁴⁰ باور: L، B: باوری S، M

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن]

L 47 ^a			
M 14 ^a			
S 129 ^b	هر که دارد دل چون آینه سیمای ترا	می‌کند خوب ز چشم تو تماشای ترا	1395
B 21 ^b			
L 47 ^b	رم نکردی ز من و ¹¹⁴¹ رام کسی هم نشدی	آفرین باد دل و دیه بینای ترا	1396
	دایما چشم تو انداز رمیدن دارد	هیچ کس رام نکرد آهوی صحرای ترا	1397
	نشود تیره دل پاک تو از چین جبین	موج بر هم نزنند صافی دریای ترا	1398
	امشب از داغ جگر لاله ¹¹⁴² چراغان دارد	به هواداری ¹¹⁴³ گل دامن صحرای ترا	1399
	ز آب حیوان شده ¹¹⁴⁴ سرسبز خط پشت لب	خضر امت شده ز اعجاز مسیحای ترا	1400
	از حلاوت لب ساغر ز لب و نشود	باده چون تلخ کند لعل شکرخای ترا	1401
S 130 ^a	نفس از نازکی طبع تو نتوانم زد ¹¹⁴⁵	آه و ¹¹⁴⁶ صد آه دل آینه سیمای ترا	1402
	همچو خورشید کشد باز ¹¹⁴⁷ به عریانی سر		1403
	جامه گر اطلس چرخ است سعیدای ترا		

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

¹¹⁴¹ و L: B، M، S

¹¹⁴² لاله L: B، M، S: سینه L

¹¹⁴³ هواداری L، M، B: هواداری S

¹¹⁴⁴ شده L، M، B: شد S

¹¹⁴⁵ نتوانم زد S، M، B: نتوانم زد L

¹¹⁴⁶ و L، B: S، M

¹¹⁴⁷ باز S، M، B: بار L

L 47 ^b M 14 ^a S 130 ^a B 21 ^b	لب و انشد به ذکر ز بیم ریا مرا بر سینه ¹¹⁴⁸ بسته دست طلب در دعا مرا	1404
M 14 ^b	تا همچو موج نقش خودی را زدم بر آب ¹¹⁴⁹ در سینه داده همچو گهر بحر جا مرا	1405
	عشق تو روشناس نعیم و جحیم کرد بیگانه کرد از دو جهان ¹¹⁵⁰ آشنا مرا	1406
	در عالم شمار منم کم ز هر چه هست گردون به دیده چون نکند توتیا مرا	1407
	یک گندم درست سعیدا برون نشد بی آبروی قسمت از این آسیا مرا	1408

- 76 -

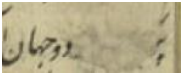
[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 47 ^b M 14 ^b S 130 ^a B 21 ^b	تا کمند وحدت دل کرده ام موی ¹¹⁵¹ ترا تکیه گاه خویش کردم طاق ابروی ترا	1409
B 22 ^a	گر به صد پیراهن یوسف بیچی باز هم با دماغ آشفته گی ها ¹¹⁵² می برم بوی ترا	1410
L 48 ^a	بی نیازی ها ترا از ناز ¹¹⁵³ هم بیگانه کرد خوب می دانم ترا طبع ترا خوی ترا	1411
	وحشی چشم تو الفت با کسی نگرفته است رام کی کس ¹¹⁵⁴ می تواند کرد آهوی ترا	1412

¹¹⁴⁸ بر سینه S، M: پیوسته L، B

¹¹⁴⁹ زدم بر آب S، M، B: بر آب زد L

¹¹⁵⁰ بیگانه کرد از دو جهان L، M، B: S

¹¹⁵¹ موی L، S، B: مویی M

¹¹⁵² آشفته گی ها S، M، B: افسردگی ها L

¹¹⁵³ بی نیازی ها ترا از ناز S، M، B: بی نیازی های ا از ما ز L

¹¹⁵⁴ کی کس L، S، M: کس کی B

1413	راستی بالذات یک مو نیست در زلف کجبت	کس مسلمان کی تواند کرد هندوی ترا
1414	جویبار دیده خود را اگر دریا کنم	کی توان در بر کشیدن سرو دلجوی ترا
1415	از ازل ¹¹⁵⁵ با غم سعیدا استخوان ¹¹⁵⁶ پرورده است	
	کی شود خون شیر مادر طفل بدخوی ترا	

- 77 -

[غزل]

[فعولن فعولن فعولن فعولن]

1416	جلا می دهد سینه را اخگر ما	ز دل می برد ¹¹⁵⁷ زنگ خاکستر ما	L 48 ^a M 15 ^a
1417	به خون لاله سان بارها شسته ایم	سیاهی نشد پاک از دفتر ما	S 130 ^b B 22 ^a
1418	نخواهیم سر در کشیدن به عجز	اگر تیر باران شود بر ¹¹⁵⁸ سر ما	
1419	دلیل حوادث توانیم گشتن	که هر داغ شمعی است بر پیکر ما	
1420	چو آئینه در پیش روشن ضمیران	عیان است از داغ ما جوهر ما	
1421	چو مژگان نظر بند کردیم اگر	نیفتد ¹¹⁵⁹ ز پرواز بال و پر ما	S 131 ^a
1422	نبوشت ز ما آنچه پوشیدنی است	شود خرقة گر آسمان در بر ¹¹⁶⁰ ما	
1423	چو داریم با ماهرویان سری	نباشد به جز مهر در کشور ¹¹⁶¹ ما	
1424	مگر صحبت داغ گرم است امشب	که پروانه ماست بال و پر ما	

¹¹⁵⁵ از ازل S، M، B: ازال L

¹¹⁵⁶ استخوان S، M، B: استخوا L

¹¹⁵⁷ می برد S، M، B: می رود L

¹¹⁵⁸ بر S، M، B: در L

¹¹⁵⁹ نیفتد S، M: نگردد L، B

¹¹⁶⁰ در بر S، M: پیکر L، B

¹¹⁶¹ کشور S، M، B: پیکر L

M 15 ^b	سعیدا چو دل داده‌ای ¹¹⁶² دل به دست آر	1425
	که دل می‌برد هر زمان دلبر ما	
	- 78 -	
	[غزل] [مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]	
L 48 ^b M 15 ^b	الهی حل مگردان تا قیامت مشکل ما را	1426
S 131 ^a	مکن چون لاله پیدا در جهان داغ دل ما را	
B 22 ^a	خیالی ساز یا رب هر که جا در بزم ما سازد ¹¹⁶³	1427
	بپرداز از حکایت‌های عالم محفل ما را	
	به شادی بگذران از نتگنای زندگی ¹¹⁶⁴ یا رب	1428
	مبادا غم در این وادی زند ره محمل ما را ¹¹⁶⁵	
	نمی‌خواهیم در محشر بهای خون خود از کس	1429
	همان کن رو بهرو یک بار با ما قاتل ما را	
	به آب روی ¹¹⁶⁶ خشک خویشتن سازیم چون گوهر	1430
	مبادا تر کنی با ¹¹⁶⁷ آب حیوان ساحل ما را	
	ز بی‌دردان عالم درد ما را کس چرا پرسد	1431
	که غیر از صاحب دل کس نمی‌داند دل ما را	

¹¹⁶² داده‌ای S، M، B: داده L

¹¹⁶³ سازد S، M، B: دارد L

¹¹⁶⁴ زندگی L، S، M: دلبری B

¹¹⁶⁵ مبادا غم در این وادی زند ره محمل ما را S، M، B: مباد L

¹¹⁶⁶ آب روی S، M، B: آب و روی L

¹¹⁶⁷ با S، M، B: به L

		چو گردد استخوانم نرم ای ¹¹⁶⁸ پیر مغان بشنو	1432
		که گر افتد نه برداری ز پای خم گل ما را	
		دل ما را همین سرگرم ¹¹⁶⁹ دارد در خرابی‌ها	1433
		که کس جز ما نمی‌داند سعیدا منزل ما را	
		- 79 -	
		[غزل]	
		[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]	
L 48 ^b M 15 ^b	بی‌جا نمی‌خلد به دلی ¹¹⁷⁰ تیر آه ما	مژگان چشم آبله شد خار راه ما	1434
S 131 ^a B 22 ^a	از عجز ما همیشه قوی رشک می‌برد	با برق می‌زند دو برابر گیاه ما	1435
	یک نکته‌ای است در نظر اهل معرفت	از خط سرنوشت شکست ¹¹⁷¹ کلاه ما	1436
S 131 ^b	از چشم چرخ و کش‌مکش دست ¹¹⁷² روزگار	شد چون کمان شکستگی ما پناه ما	1437
	جایی ¹¹⁷³ که چشم عفو تو مژگان به هم زند	در دیده‌ی ثواب نشیند گناه ما	1438
	چون خط و خال زینت روی دو عالم است	سودای مفلسانه و فقر سیاه ما	1439
	تا بوسه دست داده سعیدا به پای او ¹¹⁷⁴	M 16 ^a	1440
	ساییده‌است سر ¹¹⁷⁵ به ثریا ¹¹⁷⁶ کلاه ما		

¹¹⁶⁸ ای S، M، B: این L

¹¹⁶⁹ سرگرم S، M، B: سرم گرم L

¹¹⁷⁰ دلی L، M، B: دلی ما S

¹¹⁷¹ شکست S، M، B: شکسته L

¹¹⁷² دست L، M، B: - S

¹¹⁷³ جایی L، M، B: حای S

¹¹⁷⁴ او S، M، B: ما L

¹¹⁷⁵ سر S، M، B: شر L

¹¹⁷⁶ ثریا L، B: سریا S، M

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

- 1441 بشکند آن تندخو چون¹¹⁷⁷ آستین جامه را
 L 49^a
 M 16^a
 S 131^b می‌کند خون شهیدان زینت هنگامه را
 B 22^a

- 1442 در بیان آن کمر از مو قلم کردم نشد
 از خیال خود تراشیدم بنان خامه را
 1443 می‌تواند زاهد بی‌چاره از سر بگذرد
 لیک نتواند که بگذارد ز سر عمامه را
 B 22^b غنچهٔ مکتوب گل وا گشت در صحن چمن
 1444 می‌روم از خویش¹¹⁷⁸ می‌گویم جواب نامه را

- 1445 گر نسیم فیض او بر ما اسیران بگذرد
 می‌توان صد چاک زد چون گل¹¹⁷⁹ سعیدا جامه را

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

- 1446 مصور چون به تصویر آورد موی میانش را
 L 50^a
 M 10^b
 S 126^a چسان خواهد کشیدن با قلم مدّ بیانش را
 N 24^a
 B 22^b دلم پیوسته از چین دو ابرویش حذر دارد
 1447 که نتواند کشیدن غیر صانع کس کماتش را

¹¹⁷⁷ چون S، M: تا L، B

¹¹⁷⁸ خویش L، S، M: خویش و B

¹¹⁷⁹ زد چون گل L، S، M: چون گل زد B

	1448	کلات نیست در نطقش سخن لیکن ز بی‌تابی چو بیرون می‌رود ¹¹⁸⁰ بوسیده می‌آید دهانش را
	1449	ز عین علم ناگردیده واقف حق نمی‌داند که کور از بی‌وقوفی‌ها یقین داند ¹¹⁸¹ گمانش را
	1450	خیالم را ظهور مهر فیضش ¹¹⁸² کرده پیراهن که شمع از پرده فانوس سازد دودمانش را
	1451	نه با اغیار نی با من سعیدا الفتی دارد که از آن دوست می‌دارم دل نامهربانش را
		- 82 -
		[غزل] [فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]
L 50 ^a M 11 ^a S 127 ^a N 29 ^a B 23 ^a	1452	همچو ساغر تا به لب همدم نمی‌سازد مرا از شراب تلخ غم بی‌غم نمی‌سازد مرا
N 29 ^b M 11 ^b	1453	باده ده ¹¹⁸³ ای خضر آب زندگی در کار نیست اخگر افسرده‌ام شب‌نم نمی‌سازد مرا
	1454	از بهشتم کرد بیرون عشق و ¹¹⁸⁴ در خاکم فکند

¹¹⁸⁰ می‌رود L، B: می‌شود S، M، N

¹¹⁸¹ داند L، S، M، B: دارد N

¹¹⁸² مهر فیضش L، S، M، N: فیض مهرش B

¹¹⁸³ ده L، S، M، B: - N

¹¹⁸⁴ و L، B: - S، M، N

حیرتی دارم که چون¹¹⁸⁵ آدم نمی‌سازد مرا

ساقیا خشت از سر خم گیر و¹¹⁸⁶ پر کن هر چه هست 1455

امتحان دارم که از می کم نمی‌سازد مرا

زخم شمشیر نگاه است این جراحت ای حکیم 1456

ریزه الماس نه مرهم نمی‌سازد مرا

برِ پرورد¹¹⁸⁷ خراباتم سعیدا چون کنم 1457

خاک پاک مگه و زمزم نمی‌سازد مرا

- 83 -

[غزل]

[مفاعلتن فعلاتن مفاعلتن فعلتن]

L 50^a

M 12^a

S 127^b

B 23^a

مکن سؤال ز هر بی‌وفا¹¹⁸⁸ وفای مرا 1458

که غیر وقت چه داند کسی صفای مرا

L 50^b

چه نسبت است دلم را به جسم زار و نزار 1459

که استخوان نکند صید خود همای مرا

غمی ز مرگ چو آتش داشتم دیشب 1460

که کرد اخگر من¹¹⁸⁹ گرم داشت جای مرا

چو اهل زرق¹¹⁹⁰ و ریا دلق من به نیل مزین 1461

بزن به باده رنگین خم ردای مرا¹¹⁹¹

اگرچه کشت مرا ناوک نگاه تو لیک 1462

ستان ز لعل لب خویش خون‌بهای مرا

¹¹⁸⁵ چون S، M، N، B: چون که چون L

¹¹⁸⁶ و L، N، B: S - M

¹¹⁸⁷ پرورد L، N، B: پروردی S، M

¹¹⁸⁸ بی‌وفا S، M، B: بی‌و L

¹¹⁸⁹ من S، M، B: امن L

¹¹⁹⁰ زرق L، M، B: زرق S

¹¹⁹¹ خم ردای مرا S، M: غمگذار مرا L: غمزدای مرا B

	1470	چو بحر عشق ¹²⁰³ شود چار موجه می‌دانی	که در سفینه دل چیست ناخدایی ما
	1471	نه گل نه بلبل و نی سرو در نظر داریم	به یاد روی تو باشد غزل‌سرایی ما
S 129 ^a	1472	همین بس است که افشانده دست از دو جهان	دگر ¹²⁰⁴ چه کار کند دست نارسایی ما
	1473	به حق دوست که اظهار خودنمایی ¹²⁰⁵ نیست	اگر چه نیست پسندیده خودستایی ما
	1474	نسیم را ¹²⁰⁶ نفس صبحدم دهد تعلیم	ز دود مجمره سینه ¹²⁰⁷ عطر سایی ما
L 51 ^a	1475	زمانه داند اگر باشدش تمیز سخن	که کس نگفته سخن را ¹²⁰⁸ به خوش‌ادایی ما
	1476	دلیل عالم معنی است عالم صورت	که مثبت است به یکتاییش دوتایی ما
M 13 ^b	1477	تو گر ز سایه نابود بگذری یابی	سعادت که نهان است در همایی ما
	1478	به ره نرفته دو گامی برهنه‌پا کردند ¹²⁰⁹	نصیب نیست به هر کس برهنه‌پایی ما
	1479	جفا مکش پی آرایش خود ای طناز	ندارد این همه در کار دلربایی ما
	1480	حکایتی ¹²¹⁰ است سعیدا که بشنوند ¹²¹¹ از نی	
		شکایتی ¹²¹² است که اظهار کرده نایی ما	

- 85 -

[غزل]

[مفعول مفاعیل مفاعیل فاعولن]

¹²⁰³ عشق S، M، B: موج L

¹²⁰⁴ دگر S، M، B: و گر L

¹²⁰⁵ خود نمایی L، M، B: خود نمای S

¹²⁰⁶ را S، M: از L، B

¹²⁰⁷ سینه S، M، B: - L

¹²⁰⁸ را S، M، B: - L

¹²⁰⁹ کردند L، B: شده‌اند S، M

¹²¹⁰ حکایتی L، B: حکایت S، M

¹²¹¹ بشنوند L، B: بشنود S، M

¹²¹² شکایتی L، M، B: شکایت S

L 51 ^a M 14 ^b	چون غنچه پر از خون ز خیال تو جگرها	ای خیره چو نرگس ز جمال تو نظرها	1481
S 130 ^b	چون کوه گرفتند به هر گوشه کمرها	بس سنگدلانی که در این راه ز دوری	1482
N 21 ^a B 23 ^a	در ناله پیش از دم صبح است ¹²¹³ اثرها	ایام جوانی است مرادی طلب از حق	1483
	ای از تو به هر کوچه و بازار خبرها	نی حرف زدی با کس و نی حرف شنیدی	1484
M 15 ^a	کردند بسان ¹²¹⁵ صدف از سینه سپرها	تا آب رخی ¹²¹⁴ گوهر مقصود نریزد	1485
	راهی ¹²¹⁶ نظری نیست در این راهگذرها ¹²¹⁷	از بسکه ز هر سو به رخت منتظرانند	1486
	در باطن این نکته نهان است شررها	هشدار ¹²¹⁸ زبان را سخن ¹²¹⁹ عشق نسوزد	1487
	بر شیشه نازک بود از باد خطرها	تاب سخن ¹²²⁰ سخت ندارد دل عاشق ¹²²¹	1488
N 21 ^b	بر گردن خر بسته نمودند گهرها	آن را که خدا خواست ¹²²² به دنیا ندهد دل	1489
	دادند ز خورشید به هر ذره شررها	کس نیست که داغی ز تو بر سینه ندارد	1490
L 51 ^b	هر چیز سعیدا که در او فایده‌ای ¹²²³ بود		1491
	دادیم به اغیار و ¹²²⁴ گرفتیم ضررها		

¹²¹³ صبح است L، S، N، B: صحبت M

¹²¹⁴ رخی M، S: رخ L، N، B

¹²¹⁵ بسان L، N، B: بسانی M، S

¹²¹⁶ راهی L، S، M، N: راه B

¹²¹⁷ راهگذرها M، S، N، B: راه نظرها L

¹²¹⁸ هشدار N، B: هشدار L، S، M

¹²¹⁹ سخن N: سخنی L، S، M: سخن از B

¹²²⁰ تاب سخن L، N، B: تابی سخنی M، S

¹²²¹ عاشق L، N، B: نازک M، S

¹²²² خواست L، S، N، B: خاست M

¹²²³ فایده‌ای M، S، N: فایده L، B

¹²²⁴ و L، B - : M، S، N

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 51 ^b	از بسکه چون فلک زده دست دعا مرا	نیلی شود به تن چه عجب گر قبا مرا	1492
N 21 ^b	چون سرو سرفراز ز بی‌برگیم ولی ¹²²⁵	کم بار نیست منت نشو و ¹²²⁶ نما مرا	1493
B 23 ^b	هرگز شکستگی نرود از مذاق دل	سازد حکیم گر ¹²²⁷ به مثل مومیا ¹²²⁸ مرا	1494
	پاشید نام دانه اقبال ¹²²⁹ و جاه را	در دام کرد سایه بال هما مرا	1495
	در چشم عارفان ز ره جوشن دل است	نقشی که بسته‌است به تن بوریا مرا	1496
	گفتم که گم کنم پی خود را ز چشم خلق	افتاده‌است ره به سر از نقش پا مرا	1497
	از بسکه دل گزیده شد از نکته‌ای ¹²³⁰ به غیر	شد ازدهای دوسره چوب عصا مرا	1498
	صید غریب شهرت صیاد می‌شود	چشمش ز دام زلف نسازد رها مرا	1499
	من تاب موج چین جبینش نمی‌کشم ¹²³¹	گر آب آبروی دهد ناخدا مرا	1500
	چون من جفای یار سعیدا که می‌کشد		1501
	داده است جای با سگ خود از وفا مرا		

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 51 ^b	از زهد خشک کرد پری چشم تر مرا	مس بودم آه گرم سحر کرد زر مرا	1502

¹²²⁵ ولی، L، B: ولیک N

¹²²⁶ و N، B: - L

¹²²⁷ گر L، B: اگر N

¹²²⁸ مومیا L، N: توتیا B

¹²²⁹ دانه اقبال N، B: دانه و اقبال L

¹²³⁰ تکیه‌ای N، B: نکته L

¹²³¹ نمی‌کشم L، N: نمی‌کنم B

N 22 ^a B 23 ^b	شد باعث شکنج قفس ¹²³³ بال و پر مرا	تا دست و پا نداشتم آسوده ¹²³² بوده‌ام	1503
	تعوید ¹²³⁴ چشم زخم بود درد سر مرا	جایی که کینه پیشرو کار مردم است	1504
	چون آفتاب کرد فلک در بهدر مرا	تا خواست طبع ¹²³⁵ روشن من جلو مگر شود	1505
L 52 ^a	تعمیر کرد عشق ز گرد سفر ¹²³⁷ مرا	بودم ¹²³⁶ خراب‌تر ز مکان در مکان خود	1506
	یکسان بود زمین و زمان در نظر مرا	نی ز این فراغ دیدم و نی ز آن کشایشی	1507
	هر روز گریه شب و آه سحر مرا	چون شمع بزم می‌کشد و داغ می‌کند ¹²³⁸	1508
	تقصیر من چه بود سعیدا که صبحدم		1509
	رفتی به کوی یار و نکردی خبر مرا		

- 88 -

[غزل]

[مفعول مفاعیل مفاعیل فاعولن]

L 52 ^a N 22 ^a Nm 28 ^a B 23 ^b	ای طفل مرا مهد طرب دامن صحرا	پرورده غم دل ¹²³⁹ نزن از سر تنها	1510
	هرگز نشده محو ز پیش نظر ما	حق نمک گریه خود خوب شناسیم	1511
	عمری است که چون ¹²⁴⁰ سیل روان است به دریا	امروز نه دل خون‌شده و همراه اشک است	1512

¹²³² آسوده L، B: آزاده

¹²³³ قفس N، B: قفس L

¹²³⁴ تعوید L، B: تعوید N

¹²³⁵ طبع N: چشم L، B

¹²³⁶ بودم N، B: بود L

¹²³⁷ سفر N، B: فلک L

¹²³⁸ داغ می‌کند N، B: آه می‌کشد L

¹²³⁹ دل N، Nm، B: دم L

¹²⁴⁰ چون L، B: با N، Nm

1513	افتاده‌ام از بس ز نظرهای عزیزان	تحریک محال است چو نقش قدم از پا ¹²⁴¹
1514	زیر و زبر دهر کتابی است سعیدا	
	لیکن همه تجنیس ¹²⁴² و رموز است و ¹²⁴³ معما	
- 89 -		
[غزل]		
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]		
L 52 ^a	نی چو موی دیده ¹²⁴⁴ بر چشم کسی باریم ما	1515
N 22 ^b	همچو مژگان در نظرها گرچه بسیاریم ما	
Nm 28 ^a		
B 23 ^b	بادپیمایان غفلت از سر نخوت مدام	1516
	طعنه‌ها دارند با مستان که هشیاریم ما	
	از غبار غم دل ما همچو جام می تهی است	1517
	دایم از کیفیت عشق تو سرشاریم ما	
	در تحیر مانده چشم و خواب غفلت برده دل	1518
	خواجه چون خرگوش پندارد که بیداریم ما	
B 24 ^a	رمز کفر و معنی اسلام را از ما می‌پرس	1519
	چون هنوز آلوده تسبیح و زئاریم ما	
	گر ز بی‌کاری کند انکار ما عیش مکن	1520
	زاهد خودبین چه می‌داند که در کاریم ما	
L 52 ^b	پیچ و تاب دل سعیدا نیست از روی هوس	1521

¹²⁴¹ پا ،L ،B: جا ،N ،Nm

¹²⁴² تجنیس ،L ،N ،B: تحسین ،Nm

¹²⁴³ و ،N ،B: - ،L ،Nm

¹²⁴⁴ دیده ،L ،N ،B: - ،Nm

بر سر هر موی¹²⁴⁵ زلف او گرفتاریم ما

- 90 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 52 ^b	شد خزان آشفته و رنگش پرید از درد ¹²⁴⁷ ما	با خزان شد رو بهرو امروز رنگ زرد ما	1522 ¹²⁴⁶
N 22 ^b			
Nm 28 ^b	ورنه بالی بود هر بادی برای گرد ما	پای در زنجیر گردیدیم خاک راه دوست	1523
B 24 ^a			
S 4 ^a	صبح نومیدی دمد هر چند آه ¹²⁵⁰ سرد ما	نیست دل مأیوس و ¹²⁴⁸ دارد در ¹²⁴⁹ پی خود روز و شب	1524
	دوست کی دارد طرب را جان ¹²⁵³ غمپرورد ما	چنگ خود ای ¹²⁵¹ زهره با ¹²⁵² خورشید بر دار و برو	1525
		از خیال ما سعیدا فیض می‌بارد به خاک	1526
		کم نمی‌گردد به ریزش ¹²⁵⁴ گنج بادآورد ما	

- 91 -

[غزل]

[مفعول فاعلاتن مفعول فاعلاتن]

L 52 ^b	حکم سخن ندادم هر دم زبان خود را	1527
S 4 ^a		
N 22 ^b	بیهوده وانکردم قفل دهان خود را	
B 24 ^a		

¹²⁴⁵ موی N، Nm، B: موگری L

¹²⁴⁶ 1522-1523: B، Nm، N، L: S -

¹²⁴⁷ درد L، B: رنگ N، Nm

¹²⁴⁸ و L، Nm، N، B: S -

¹²⁴⁹ در S، Nm، N، B: از L، B

¹²⁵⁰ آه L، Nm، N، B: آهی S

¹²⁵¹ ای S، Nm، N، B: با L

¹²⁵² با S، Nm، N، B: ای L

¹²⁵³ جان S، Nm، N، B: جا L

¹²⁵⁴ به ریزش S، Nm، N، B: به زیرش L

N 23 ^a	1528	در این چمن چو بلبل صد نیش خار خوردم ¹²⁵⁵
		چون غنچه وا نکردم ¹²⁵⁶ راز نهان خود را
	1529	هر کس قدم بیارد این خانه خانه اوست
		دایم چو خود شمردم من میهمان خود را
	1530	یکسان حساب کردم آینده را به ماضی
		نگذاشتم تفاوت هرگز زمان خود را
	1531	قد خمیده ما کاری نکرد آخر
		بسیار آزمودیم زور کمان خود را
	1532	هر چند خاکساریم عالی است همت ما
		بر صدر کس ندادیم ز آن آستان خود را
		بر داشتم سعیدا دل را ز دین و دنیا
	1533	کردم به عشق سودا سود و ¹²⁵⁷ زیان خود را
	- 92 -	
	[غزل]	
	[مفعول مفاعیل مفاعیل فاعولن]	
L 52 ^b	1534	بی غم نفسی نیست دل بی خبر ما
S 4 ^a		
N 23 ^a		
B 24 ^a		
L 53 ^a	1535	دیدیم که این ¹²⁵⁸ چشم به آن روی سزا نیست
		بر خاسته منظور ز پیش نظر ما

¹²⁵⁵ خوردم S، N: خوردم L، B

¹²⁵⁶ غنچه وا نکردم S: غنچه گل نکردم L، B: گل عیان نکردم N

¹²⁵⁷ و S، N، B: - L

¹²⁵⁸ این L، S، N: آن B

	ما شعله‌نماییم ولی تشنه‌نوازیم	چون ابر چکد آب ز برق ¹²⁵⁹ شرر ما	1536
	شمشیر خجالت ¹²⁶⁰ کشد از صاف‌درونان ¹²⁶¹	بی‌رنگ بر آید ز جگر نیشتر ما	1537
	می‌گفت به جان دوش سعیدا دل محزون		1538 ¹²⁶²
	زنهار که از خود نروی بی‌خبر ما		
- 93 -			
[غزل]			
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]			
L 53 ^a	پاس‌گر ¹²⁶³ می‌داشتم شب‌های تار خویش را		1539
S 4 ^b			
N 23 ^a	صید می‌کردم دل معنی‌شکار خویش را		
B 24 ^a			
	از خیال موی او کردم قلم و آن گه به چشم		1540
	نقش بر بستم به خون دل نگار خویش را		
N 23 ^b	مشرق خورشید می‌شد چون دهان شیشه‌ام		1541
	مغرب مینا نکردم جز کنار خویش را		
	در خیالش رفتم از خود خاطرمد شد بی‌رقیب		1542
	می‌کشم دزدیده از دل ¹²⁶⁴ انتظار خویش را		
	از سبک‌رویی به خاکم بال و پر بخشیده‌اند ¹²⁶⁵		1543

¹²⁵⁹ آب ز برق L، S، N: برق ز آب B

¹²⁶⁰ خجالت L، N، B: خجالت که S

¹²⁶¹ صاف‌درونان N، B: صاف درانان L: لاف درونان S

¹²⁶² 1538 L، S، N: < 1537 B

¹²⁶³ گر S، N، B: اگر L

¹²⁶⁴ دل L، N، B: خود S

¹²⁶⁵ بخشیده‌اند S، N، B: بخشیده‌است L

- با صبا همدوش¹²⁶⁶ می‌سازم غبار خویش را
- 1544 معنی بیگانه خواهد آشنا شد ز آب چشم
- سبز خواهم¹²⁶⁷ کرد آخر خار خار خویش را
- 1545 در سواد زلف مشکین چند پنهان داشتن
- از نگاه آشنا خط غبار خویش را
- 1546 طوطی ما بسکه حرف از شکرلب می‌زند
- کام شیرین می‌کند آینه‌دار خویش را
- 1547 نسبت آزادگی با¹²⁶⁸ سرو دور است از شعور
- سرو در کار دل خود کرده بار خویش را
- 1548 با وجود آنکه¹²⁶⁹ بر¹²⁷⁰ رویت غبار خط نشست
- رو به‌رو هر گز نگشتی خاکسار خویش را
- 1549 چون چمن هر گز نشد عیشم به ناکامی تمام¹²⁷¹
- طرح دادم با خزان دایم¹²⁷² بهار خویش را
- 1550 تا نماند از دل سختت¹²⁷³ سعیدا یادگار

¹²⁶⁶ همدوش L، S، B: همراه N

¹²⁶⁷ سبز خواهم L، N، B: S

¹²⁶⁸ با N، S: از L، B

¹²⁶⁹ آنکه N، S، B: خود L

¹²⁷⁰ بر L، N، B: در S

¹²⁷¹ 1549 N، S، B: - L

¹²⁷² دایم N، B: آخر S

¹²⁷³ سختت L، S، B: سخت N

همچو تن¹²⁷⁴ در خاک بر سنگ مزار خویش را

- 94 -

[غزل]

[مفاعِلن فَعَلاتِن مفاعِلن فَعَلن]

L 53^bS 4^bN 23^b

به پیچ و تاب در آورد آن کمر ما را

گداخت سیموش آن شوخ سیمبر ما را

1551

B 24^aB 24^b

ز حادثات جهان کرد بی خبر ما را

چو جام گردش آن چشم پر خمار امروز

1552

چو آب برد لب خشک و¹²⁷⁶ چشم تر ما را

چو گردباد به خود ای نفس¹²⁷⁵ چه می‌پیچی

1553

S 5^a

فکنده¹²⁷⁸ تا نظر افکند¹²⁷⁹ از نظر ما را

چه طالعی است¹²⁷⁷ که هر گاه چون نگاه به غیر

1554

N 24^a

که خلق عیب نسازند جز هنر ما را

کمال بی هنری انتهای بی غیبی است

1555

که مونس رگ خواب است بیشتر ما را

علاج غفلت ما را می‌تواند¹²⁸⁰ کرد

1556

که تا گمان نکند غیر بی جگر ما را

چه غوطه‌ها که به یک قطره خون دل نزدیک¹²⁸¹

1557

فکنده است چو خورشید در بهار ما را

حرارت دل بی تاب و آتش شوقش

1558

که نفع نیست ز سودای بی‌ضرر ما را

ز خط و خال گناه است حسن روی ثواب

1559

1274 تن B، N، L: خود S

1275 ای نفس S، N، B: باد بخود L

N - :B ،S ،L و¹²⁷⁶

1277 طالعي B، N، L : طالع S

1278 فکنده B، N، L: فکند S

1279 افکند L، S، N: افکنده B

1280 می‌تواند S، N، B: علاند L

1281 نزدیک S، N، B: نزدیک L

چه زندگی است سعیدا که از نظر امروز¹²⁸²

1560

گذشت یار و نیاورد در نظر ما را

- 95 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 53^b

دست آویزی که در روز جزا داریم ما

1561

N 24^a

چشم و دست و دل پر از جرم و خطا داریم ما

B 24^b

انتخابی کز جهان بی‌وفا داریم ما

1562

N 24^b

چشم حیران و دل بی‌مدعا داریم ما

تا کی آن بدخو بیاید بر سر خون ریختن

1563

نقد جان در دست بهر مزد¹²⁸³ پا داریم ما

بسکه نومیدیم از حسن¹²⁸⁴ قبول مدعا

1564

اجتناب از قصد نصرت¹²⁸⁵ از دعا داریم ما

نیستند آگاه خلق از حال تا لب‌تشنگان

1565

زیر هر مو ورنه دشت کربلا داریم ما

بسکه همپایان در این ره در¹²⁸⁶ پی یک دیگرند¹²⁸⁷

1566

در پی خود صد خطر از نقش پا داریم ما

¹²⁸² امروز: B، N، L: چون عمر L

¹²⁸³ مزد: B، N، L: مرد L

¹²⁸⁴ حسن: B، L: حسن و N

¹²⁸⁵ قصد نصرت: L: قصد نفرت N: قصد و نصرت B

¹²⁸⁶ در: N، L: از B

¹²⁸⁷ یک دیگرند: B، N: هم دیگرند L

L 54 ^a	گرچه نتوانیم در بزم حریفان شد سفید	1567
	چون سیاهی در دل و در دیده ¹²⁸⁸ جا داریم ما	
	خاطر گل را پریشان کرد ما را بید باغ	1568
	شکوه‌ها امروز از باد صبا داریم ما	
	گوهر مقصود از بحر فنا آمد به کف	1569
	کی نظر بر چشمه آب بقا داریم ما	
	در هوای زلف آن بد-خو سعیدا چون نسیم	1570
	اشتیاقی ¹²⁸⁹ بر سر هر مو ¹²⁹⁰ جدا داریم ما	
- 96 -		
	[غزل]	
	[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]	
L 54 ^a	گل چند کج نهد کله چارترک را	1571
N 24 ^b	آخر خزان به خاک زند شاخ و برگ را	
B 24 ^b	افتاده است کار به حسرت ¹²⁹¹ ز غافلی	1572
	صبح قیامت ¹²⁹² است ز پی شام مرگ را	
	چون گل چسان به مسند شاهی دهند جای	1573
	تا زینت کله نکنی چار ترک را	
	از پاره‌های دل کن و از خون منجمد	1574
	داری چو غنچه گر جگری ¹²⁹³ ساز و ¹²⁹⁴ برگ را	
	در چشم آنکه فرق ز یاقوت و ¹²⁹⁵ سنگ نیست	1575

¹²⁸⁸ دیده N، B: دید L

¹²⁸⁹ اشتیاقی N، B: اشتیاق L

¹²⁹⁰ هر مو N، B: موی L

¹²⁹¹ حسرت L، B: حسرت N

¹²⁹² قیامت است L، B: قیامتی است N

¹²⁹³ جگری L، B: جگر N

¹²⁹⁴ و N: - L، B

¹²⁹⁵ و N، B: - L

گوهر کند حساب سعیدا تگرگ را

- 97 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

- L 54^a 1576 فشردم با دو دست خود لب دریای امکان را
- B 24^b زدم چاک نمایان دامن صحرای امکان را
- 1296 1577 نه ز این آبی بر آمد نی از آن گردی پریشان شد
شکستم چون طلسم خویش سر تا پای امکان را
- 1578 ندارد غیر انسان این صدف یک گوهر پاکی
جز آدم¹²⁹⁷ نیست مردم دیده بینای امکان را
- 1579 از این ماتمسرا¹²⁹⁸ بیرون بر آرد¹²⁹⁹ عالم جان شو
به گوش دل شنو بی پردهها¹³⁰⁰ پاهای امکان را
- 1580 به هر سو می‌پریم¹³⁰¹ هر دم خیال عقل فکرت را
علاجی نیست جز دیوانگی سودای امکان را
- 1581 ندیدم غیر خون فاسد اینجا¹³⁰² معنی دیگر
هوآسا چو دیدم رگ به رگ اعضای امکان را
- 1582 سعیدا «كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَ» می‌گوید

¹²⁹⁶ 1577 B: - L

¹²⁹⁷ آدم B: ام L

¹²⁹⁸ ماتمسرا B: تابم سرا L

¹²⁹⁹ بر آرد B: بر آدر L

¹³⁰⁰ پردهها B: پردههای L

¹³⁰¹ می‌پریم B: می‌رود L

¹³⁰² اینجا B: آنجا L

چرا باید کشیدن¹³⁰³ منت بی جای امکان را

- 98 -

[غزل]

[مفعول فاعلاتن مفاعیل فاعلن]

L 54 ^b	نسبت به غیر تنگ شود جا زمانه را	گر در خیال خویش کشم طرح خانه را	1583
B 24 ^b			
N 187 ^a	چون عندلیب رایحه نی رنگم ¹³⁰⁴ آرزوست	ز آن در چمن نهم به خزان آشیانه را	1584
B 25 ^a	تا آشنای محتسب شهر گشته ایم	در روز می خوریم شراب شبانه را	1585
	بر گنج معرفت چو ¹³⁰⁵ طلسمی است نفس ما	چون مار گشته حلقه در این خزانه را	1586
	گردد به دام بسته و از دام ناامید	مرغی که دید پیشتر از دام دانه را	1587
	چون عندلیب ناله ما بی اثر نبود	آتش زدیم اول دم آشیانه را	1588
	سوزد اگر به شعر سعیدا دلی چه دور ¹³⁰⁶		1589
	کرده است همچو شمع ز آتش زبانه را		

- 99 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 54 ^b	می کند دست اجل ویران تن آباد ما		1590
B 25 ^a		هر نفس خشتی است بر می دارد از بنیاد ما	
N 187 ^b			
	در خیال ما خیال اوست ¹³⁰⁷ دایم جلو مگر		1591

¹³⁰³ کشیدن B: کشید L

¹³⁰⁴ نی رنگم L، N: بی رنگم B

¹³⁰⁵ چه N، B: چو L

¹³⁰⁶ دور N، B: سود L

¹³⁰⁷ در خیال ما خیال اوست N: در خیال او خیام است L: در خیال او خیال ماست B

هست تا در یاد ما کی می‌رود از یاد ما

1592 کوهکن از نیشه بر خارا بت شیرین کشید

گند در دل نقش او اندیشه فرهاد ما

1593 کلک تقدیر و زبان مرشد کامل یکی است

سرنوشت ماست مضمون خط ارشاد ما

1594 تا شود نخجیر دامش صید بسمل می‌شود

نیست خون‌ریزی سعیدا شیوه صیاد ما

- 100 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

1595 خامیم و سوخت عشق سراپا وجود ما صاحب نظر سرشک فشانده به دود ما L 54^b

B 25^a

1596 گشتیم پیر و لذت پیری نیافتیم خامی گرفته جا چو ثمر در وجود ما N 187^b

1597 بنگر مگو فسانه و خواب است این سخن در کاینات نسخه بود و نبود ما

1598 سنت ز خویش رفتن و فرض است بی‌خودی در قعده و قیام و رکوع و¹³⁰⁸ سجود ما L 55^a

1599 چون آب و تاب در گل و¹³⁰⁹ مل جلوه می‌کند بود حقیقت تو به رنگ نمود ما

1600 خاریم¹³¹⁰ بسکه در نظر مدعی مدام گویا که موی رسته ز چشم حسود ما

1601 گشتیم پیر از هوس طول عمر خویش از بسکه خورده‌است گره تار و پود ما

1602 ما را به دام فرصت یک ناله آرزوست صیاد را به گریه در آرد سرود ما

¹³⁰⁸ قیام و رکوع و L، B: قیام رکوع N

¹³⁰⁹ و L، B: - N

¹³¹⁰ خاریم N، B: خواریم L

	دولاب آب را برساند به کام آب	بیهوده نیست ¹³¹¹ گردش چرخ ¹³¹² کبود ما	1603
N 188 ^a	چون سایه‌ای ¹³¹³ که بر سر دیوار رفته‌است		1604
	بر عکس بوده‌است سعیدا صعود ما		
- 101 -			
	[غزل]		
	[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]		
L 55 ^a	«آن ترانی» بشنود موسی ز کوه طور ما		1605
B 25 ^a	دار گردد پست در پای سر منصور ما		
N 187 ^a			
	دست ما را گر بجنباند دم باد غرور		1606
	ر عشه افتد در کمان از بازوی پرزور ما		
	چون غذای روح می‌خواهیم با آن دلنواز		1607
	پر کند ¹³¹⁴ از نغمه هر دم کاسه طنبور ما		
	شد ز زحمت بی‌نصیب و از تکبر ماند منع ¹³¹⁵		1608
	سر کشید و تافت رو چون زاهد مغرور ما		
	در کمال خویش چون دید آفت می‌را ز پی ¹³¹⁶		1609
	خشک شد در خامی خود دانه انگور ما		
	از وفای درد ما درمان خجالت می‌کشد		1610

¹³¹¹ نیست N، B: گشت L

¹³¹² چرخ N: چشم L، B

¹³¹³ سایه‌ای N، B: سایه L

¹³¹⁴ پر کند N، B: بر کند L

¹³¹⁵ ماند منع L، N: ناامید B

¹³¹⁶ می‌را ز پی B: می‌زاری L: می‌را ز می N

مومیا را 1317¹⁷ آب سازد خاطر مکسور ما

ما به امید سعیدا زندگانی می‌کنیم

1611

و نه لطفی نیست از این زندگی منظور ما

- 102 -

[غزل]

[مفاعِلن فَعَلاتِن مفاعِلن فَعَلن]

L 37^bLm 55^aB 25^a

خراب می‌کند این خانمان خراب مرا

نگفتمت که مده¹³¹⁸ باده همچو آب مرا

1612

L 55^b

که بوی داغ دهد لذت کباب مرا

ز بادہ گشته¹³¹⁹ از آنم به خون دل قانع

1613

فرب داد دهاى مستجاب¹³²¹ مرا

ز بس مراد مرا داد نامراد شدم¹³²⁰

1614

ز صبح مرگ خبر کرد شام خواب مرا

ز غافلی است که پی می‌بری به آگاهی

1615

B 25^b

اگرچه آینه باشد شود حجاب مرا

از آنچه صورت خودبینی است¹³²² بیزارم

1616

به زور¹³²³ سلسلهٔ تاک کن خراب مرا

طلسم گنج معانی شکن پیاله بده

1617

که کرد جلوۀ ماه تو آفتاب مرا

چه غم ز شبیر طبعان کینه جو¹³²⁴ دارم

1618

1317 را N، B: از L

1318 مده Lm ، B : بده L

1319 گشته L، B: گشت Lm

1320 شدم L، B: شديد Lm

1321 مستجاب L، B: نامرا Lm

1322 خودبینی است L، B: خود را می‌است Lm

1323 به زور B: L: به روز Lm

1324 کینہ جو L، B: کینہ خو Lm

1619	به در نمی‌روم از خود نه از کران جا نیست ¹³²⁵ ز پا فکنده ¹³²⁶ چو سیماب اضطراب مرا	
1620	چه آتشی است سعیدا خیال جانانم	
	که تا گذشت ز دل می‌کند کباب مرا	
- 103 -		
[غزل]		
[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن]		
L 55 ^b		
B 25 ^b	بحر عشق آمد و هر موج نهنگ ¹³²⁷ است اینجا	1621
	کوه عاشق شد و هر داغ پلنگ ¹³²⁸ است اینجا	
	از فضای چمن است این که دل غنچه گرفت	1622
	وسعت روی زمین در دل تنگ است اینجا	
	شیوه فقر کم از معجزه موسی نیست	1623
	هر عصا نیزه و شمشیر و خدنگ است اینجا	
	نیست جز جوف صدف جای ¹³²⁹ دگر گوهر را	1624
	مهر رخسار ¹³³⁰ تو در سینه تنگ است اینجا	
	گفتگو مشت و درفش است به زاهد لیکن	1625
	توبه و ساغر می شیشه و سنگ است اینجا	
	کردم از عمر سؤالی ز شتابش گفتا	1626

¹³²⁵ جا نیست L، B: جان است Lm

¹³²⁶ فکنده L، Lm: فکند B

¹³²⁷ نهنگ B: نهنگی L

¹³²⁸ پلنگ B: پلنگی L

¹³²⁹ جای B: جایی L

¹³³⁰ رخسار B: دیدار L

من نگویم تو بگو جای درنگ است اینجا

نفس در شهر وجود تو سعیدا تا هست

1627

دین خود را مکن اظهار فرنگ است اینجا

- 104 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 56 ^a	هر چند کرد عقل ضعیف انتخابها	در دیده‌ای شناخت قوی شد حجابها	1628
B 25 ^b			
N 28 ^b	عریان‌ترند اهل حق از مهر در جهان	پوشیده‌اند گرچه لباس قبابها	1629
	تا نقد عمر در کف اهل زمانه است	بر قلب می‌زنند نقوش ¹³³¹ حسابها	1630
	دارند جمله فضل ترا در نظر مدام	بر بسته‌اند چشم به دریا حبابها	1631
	آگاه نیست غیر که ما را به آن جناب	در هر اشارتی است سؤال و جوابها	1632
	تا هست حکم هستی این دودمان به جا	در پرده خیال نهان است خوابها	1633
	از لاله‌زار شمع تجلی گذشته‌است	از داغ اوفتاده در آتش کبابها	1634
	علم دو کون در دل داناست نقطه‌ای ¹³³²		1635
	از جهل کرده‌اند سعیدا کتابها		

- 105 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 56 ^a	تا با دل شکسته فتاده‌است کار ما	شد آه گرم نیم‌شبی ذوالفقار ما	1636

¹³³¹ نقوش L، B: نغوث N

¹³³² نقطه‌ای L: نقطه N: نقطه‌ای است B

B 25 ^b N 26 ^a	شد توتیا به دیده بینا غبار ما	تا از وفا به کوی تو گشتیم خاک راه	1637
	گل‌ها شکفته ¹³³³ از بن هر نیش خار ما	تا خون دل ز دیده به مژگان دویده‌است	1638
	در یک چمن نشسته خزان و بهار ما	داریم اشک سرخ و رخ زرد از غمش	1639
		اندر دل خراب سعیدا ز عشق او	1640
		گنج محبت ¹³³⁴ است غم بی‌شمار ما	

- 106 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 56 ^a B 25 ^b N 26 ^a	طول امل چو رشته خام است نزد ما	بر عمر خویش تکیه حرام است نزد ما	1641
	آب حیات در لب جام است نزد ما	ساقی بده پیاله که از عمر بر خوریم ¹³³⁵	1642
L 56 ^b	هر صبح بی‌وصال تو شام است نزد ما	از پرده حجاب برون شو چو آفتاب	1643
	هر حلقه‌ای ز زلف تو دام است نزد ما	تنها به بند یک شکن زلف نیست دل	1644
		تا آخرت سعید ره دور نیست نیست	1645
		این زندگی و مرگ دو گام است نزد ما	

- 107 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

N 26 ^a	زدم از شوق چون گل چاک‌ها پیراهن خود را	فشاندم در چمن از گرد کلفت دامن خود را	1646

¹³³³ شکفته: B, L: شکفت N

¹³³⁴ محبت: N: محبتی: B, L

¹³³⁵ خوریم: N: خوری: B, L

1647	مصفا شد دل من در محبت همچو آینه	در آتشیخانه‌ها بگداختم تا آهن خود را	N 26 ^b
1648	خدنگ آه من آن چرخ دارد آتشی با خود	نشان چون می‌دهی با من کمان صد من خود را	
1649	کسی هرگز در این عالم نشد از من دل‌آزده	به دست کس ندادم در قیامت دامن خود را	
1650	سعیدا همچو گردون نیست دون همت در این مزرع		
	به دست خوشه‌چین افکنده دایم دامن خود را		

- 108 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

1651	اگر خواهی تو همچو من شوی ای شمع محفل‌ها	تماشا ساز عکس خویش در آینه دل‌ها	N 26 ^b
1652	چه در بند هوا و حرص خود را مبتلا کردی	چرا بر خویشتن آسان نمی‌سازی تو مشکل‌ها	
1653	سخی خالی نمی‌ماند گدا را از حریم خود	چرا محروم بر گردند از کوی تو سایل‌ها	
1654	به بحر معصیت تا چند دامن تر کنی ای دل	چو طفلان خویش را چون می‌کنی آلوده در گل‌ها	
1655	به عیب خود سعیدا هیچ گاه وارس نگریدیم		
	در این دیر کهن هر چند طی کردیم منزل‌ها		

- 109 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

1656	مصفا کن ز نور خود دل ویرانه خود ¹³³⁶ را	توانی کعبه‌ای سازی تو این بتخانه خود را	N 26 ^b
1657	گرفتم من به گردن خون مینا ریز در ساغر	چنین مگذار از می خشک لب پیمانه خود را	
1658	دلم دیوانه شد زنجیر از زلف بتانش گن	به زناری بدل سبحة صد دانه خود را	
1659	غم خود در دلم جا کن نه شوق زال دنیا را	مده ره در حریم آشنا بیگانه خود را	

¹³³⁶ خود: ما N

1660 نمی‌خواهیم آب زندگی از چشمه حیوان
N 27^a

ز آب تیغ خود سرشار کن پیمانه خود را

- 110 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

1661 مرشد ما شیخ جام و مرشد زاهد ردا
N 27^a فرق بسیار است پیر زاهدان تا پیر ما

1662 با خدا شو آشنا صد ناخدا را وا گذار
می‌توان از بحر ها بگذشت با یک آشنا

1663 ز آن سبب فردند از دنیا و صافی‌طینتند
گشته لبریز از¹³³⁷ می وحدت سبوی اولیا

1664 ای بلند اقبال چون نسبت به قدت می‌دهند
خاک پای سرو شد در چشم نرگس توتیا

1665 آتشی زن در کلاه و خرقة گر وارسته‌ای¹³³⁸
جز تعلق نیست بر آزاده نقش بوریا

1666 تا به کوی دوست می‌باید به روی آب رفت

نیست محرم در ره جانان سعیدا نقش ما

- 111 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

1667 به بزم می‌کشان هر گاه ساغر می‌شود پیدا
N 27^a صراحی از پیش با دیده تر می‌شود پیدا

1668 اگر یک بار لعلش با تبسم آشنا گردد
در این بازار آخر قدر شگر می‌شود پیدا

1669 برای امتحان چون عود گر سوزد دل ما را
به جای دود خون از چشم مجمر می‌شود پیدا

1670 بکش سر از محیط عشق عاشق را حباب‌آسا
ز پا می‌افکند این بحر تا سر می‌شود پیدا

1671 تعجب نیست از او ناز و از عاشق نیاز ای دل
ز دریا گوهر از آتش سمندر می‌شود پیدا

1672 به خود چون نامه می‌پیچم ز بس بی‌تاب می‌گردم
ز گرد راه هر گه چون کبوتر می‌شود پیدا

¹³³⁷ از: ار N

¹³³⁸ وارسته‌ای: وارسته N

- 1673 خضر گردد کسی گر چشم تر حاصل شود با او که این سرچشمه کی بهر سکندر می‌شود پیدا N 27^b
- 1674 به گلشن گر در آیی ای پری بهر تماشایت به هر گل دیده‌ای چون چشم عنبر می‌شود پیدا
- 1675 سعیدا چون پریشان‌وش نباشد همچو زلف او جنون هر کسی از وضع ابتر می‌شود پیدا

- 112 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

- 1676 بند بند من گرفتار است زنجیر ترا بند بند من گرفتار است زنجیر ترا B 25^b
- 1677 تا نبینم غیر یک معنی به عالم جلوهرگر حلقه‌های چشم باشد دام نخجیر ترا
- 1678 قادر اندازی ندارد یاد مثلث روزگار می‌کشد جبریل از بالش پر تیر ترا
- 1679 روح شد جسم مسیحا چون ز مهرت یافت کام روح شد جسم مسیحا چون ز مهرت یافت کام B 26^a
- 1680 نور مطلق شیرۀ جان را به هم آمیختند خاک خود زر کرد هر کس یافت اکسیر ترا
- 1681 نیست دیوار وجودت را غم از باران اشک آن زمان کز رنگ و بو کردند تخمیر ترا
- 1682 جذبۀ شوق سعیدا در گرفتاری بسی است عشق تا از رنگ کاهی کرد تعمیر ترا
- نیست حاجت با کمد و دام تسخیر ترا

- 113 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

- L 56^b
B 26^a
- 1683 ای ز رخسار تو گل آشفته در بازارها
- یوسفان خود را به یادت برده در بازارها
- 1684 پاک از زنگ جفا آیینۀ بحر دلت
- مخزن سَر ترا گنج¹³³⁹ گهر اسرارها
- 1685 مردم صاحب‌نظر بی آفتاب روی تو
- بسته از مژگان به گرد چشم خود دیوارها
- 1686 بوسه چون بر آستان قرب زد ادراک را
- از لب اندیشه بر گردید¹³⁴⁰ استفسارها
- 1687 نیست ملحوظ دلم بیجا خط آن پشت لب
- ز این جواهر سرمه حاصل کرده استبصارها
- L 57^a
- 1688 نیست از خود منقلب گردیدن اوضاع خلق
- بسته ادوار باشد رشته اطوارها
- 1689 شعر رنگین سعیدا را ز بس دی خوانده‌اند
- بلبلان کردند رنگین در چمن منقارها
- 114 -
- [غزل]
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]
- L 57^a
B 26^a
N 188^a
- 1690 از بسکه سوده روی به راه تو آب‌ها
بر روی آب آبله باشد حباب‌ها
- 1691 تا فتنه راست کرده به چشم تو جای خواب
از چشم روزگار پریده است خواب‌ها

¹³³⁹ گنج: B: گنج و L

¹³⁴⁰ بر گردید: L: بر گردیده B

	صخّاف روزگار ز یک تار دوستی است	شیرازهای که بسته به چندین کتاب‌ها	1692
N 188 ^b	هر گز مخالفت نشنیدم ز هیچ کس	در گوش یک صداست نوای رباب‌ها	1693
	تا می ز چشم فتنه‌نوازت فتاده‌است	جوش خمار چشم تو دارد ¹³⁴¹ شراب‌ها	1694
	از رفت و آمد ¹³⁴² نفّس آگه اگر شوند	آباد می‌شود به دو خشت این خراب‌ها	1695
	مجموعه‌ای است عالم و هر کس برای خود	کرد از سر هوا و هوس انتخاب‌ها	1696
	از آتش تجلی او در گرفته‌است	بر ¹³⁴³ روی بحر نیلفری ¹³⁴⁴ این حباب‌ها	1697
	در عالم تصوّر ذهنی و خارجی	دارد جمال شاهد معنی نقاب‌ها	1698
	تبلرزه‌ای است بحر ز امواج مختلف	تبخال‌هاست بر لب دریا حباب‌ها	1699
	آن گرمرو کجاست سعیدا که از پینش		1700
	گردید آب از تب صحرا سراب‌ها		

- 115 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 57 ^a	مرا بیگانه کرد از خویش با آن ¹³⁴⁵ آشنایی‌ها ¹³⁴⁶		1701
B 26 ^a	به حمد الله که دیدم ز آشنایی روشنایی‌ها ¹³⁴⁷		
N 188 ^a	ز دام زلف او وحشت نبیند رستکاری را		1702

¹³⁴¹ دارد L، B: آرد N

¹³⁴² آمد L، B: آمدی N

¹³⁴³ بر L، N: در B

¹³⁴⁴ نیلفری L: نیلوفری N، B

¹³⁴⁵ آن L: او N، B

¹³⁴⁶ آشنایی‌ها L، B: آشنای ما N

¹³⁴⁷ روشنایی‌ها L، B: روشنای ما N

	که از هر حلقه و کرده چشم دلربایی‌ها ¹³⁴⁸	
L 57 ^b	طلب هر چند بسیار است عرفان بیشتر باشد	1703
	گدا را روشناس مرد و زن سازد گدایی‌ها ¹³⁴⁹	
	ز بلبل گوشه چشمی که ببند غنچه در گلشن	1704
	ز بانی ¹³⁵⁰ می‌شود هر برگ گل در خودستایی‌ها ¹³⁵¹	
	اگر پروانه‌آسا خویش را سوزند جا دارد	1705
	ز بس دیدند از گل عندلیبان بی‌وفایی‌ها ¹³⁵²	
	قبول هر که مقدار صفای باطنش باشد	1706
	که ظاهر می‌شود غش نقد را از بی‌صفایی‌ها ¹³⁵³	
	پریشان‌تر کند تدبیر جمعیت پریشان را	1707
	دو چندان کرد بر من درد را فکر دوا بی‌ها ¹³⁵⁴	
	نه دل جا کرد بر زلفش نه دامانش به چنگ آمد	1708
	رسید آخر به لب جانم ز دست نارسایی‌ها ¹³⁵⁵	
	ز خود چون نی تهی گشتم به او دمساز گردیدم	1709
	سعیدا با نوا گرداند ما را بی‌نوا بی‌ها ¹³⁵⁶	

¹³⁴⁸ دلربایی‌ها L، B: دلربای ما N

¹³⁴⁹ گدایی‌ها L، B: گدای ما N

¹³⁵⁰ زبانی L، B: زبان N

¹³⁵¹ خودستایی‌ها L، B: خودسنای N

¹³⁵² بی‌وفایی‌ها: خود نمایی‌ها L: بی‌وفای ما N: خود ستایی‌ها B

¹³⁵³ بی‌صفایی‌ها L، B: ماروای ما N

¹³⁵⁴ دوا بی‌ها L، B: دوی N

¹³⁵⁵ نارسایی‌ها L، B: نارسای ما N

¹³⁵⁶ بی‌نوا بی‌ها L، B: بی‌نوی ما N

- 116 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 57 ^b B 26 ^a	از گریه سبز و تازه و تر می‌کنیم ما گر بر درخت خشک نظر می‌کنیم ما	1710
B 26 ^b	تا بر خورند خلق ز انگار خشک خویش سر را به چوب دار ثمر می‌کنیم ما	1711
	باری به جز خجالت محشر نمانده‌است سود ندیده بسکه ضرر می‌کنیم ما	1712
	از کرده‌های خود منتنبه نمی‌شویم بر عیب خود اگرچه نظر می‌کنیم ما	1713
	تیر نگاه او به جز از دل نمی‌رسد هر چند دست و سینه سپر می‌کنیم ما	1714
	از یک دو قطره‌ای که به نام است آبرو هر دم هزار بار گذر می‌کنیم ما	1715
	تا کیمیای فقر سعیدا به ما رسید	1716
	ترجیح خاک تیره به زر می‌کنیم ما	

- 117 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 57 ^b B 26 ^b	نیست کار زلف جز ذکر دوام آفتاب شد معمّر آخر این هندو ز نام آفتاب	1717
L 58 ^a	نیست جز طاق دو ابرو حُسن را سرمایه‌ای ¹³⁵⁷ سوره نور است ورد صبح و شام آفتاب	1718
	مَنّی بر گردن هر ذره دارد فیض دوست دایما از روی ماه اوست دام آفتاب	1719

¹³⁵⁷ سرمایه‌ای B: سرمایه L

- 1720 بدر دانی چیست در دست فلک وقت غروب
کاسه در یوزه باشد بهر شام آفتاب
- 1721 در خم زلف است هر مضمون که می جویند خلق
حلقه در گوش است با معنی غلام آفتاب
- 1722 آمد و بگذشت گرم از پیش چشم مردمان
سوخت عالم را به یک جولان خرام آفتاب
- 1723 احتیاجی نیست با مشاطه آن رخساره را
ز¹³⁵⁸ آتش خود پخته می گردد طعام آفتاب
- 1724 نشئه می ریزد سعیدا صبحدم از آسمان
سرنگون بیرون شد از خمخانه جام آفتاب

- 118 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

- B 26^b 1725 بسکه می سوزد زمین را دل به حسن آفتاب
اشک می ریزد به حال خاکیان چشم سحاب
- H 116 1726 کی تواند همچو چشم یار شد نرگس سیاه
رنگ زردی خاصه بیمار بی خورد است و خواب
- 1727 فیض یک ذات است عالم را منور کرده است
می خورد این باغ سر تا پای از یک جوی آب
- 1728 عاشقان را جز گیاه مهر در دل هیچ نیست
تاک می کارند رندان در زمین انتخاب¹³⁵⁹
- 1729 از پدر وز جد و آبایش سعیدا را می پرس

¹³⁵⁸ ز L: - B

¹³⁵⁹ انتخاب H: آفتاب B

می‌رساند عاشق صادق به معشوق انتساب¹³⁶⁰

- 119 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 58 ^a M 16 ^a	از آسمان فتد نفتد قدر آفتاب ¹³⁶¹	سر گشته تو خم نکند سر به هیچ باب	1730
S 131 ^b	ما و خدنگ غمزه او ¹³⁶² زلف پیچ و تاب ¹³⁶³	دیروز طرفه صحبت گرمی نداشتیم	1731
B 26 ^b N 31 ^b	ما و شراب ناب ¹³⁶⁴ تو و مست ¹³⁶⁵ احتساب	واعظ بیا ز حق مگذر خوب قسمت ایست	1732
	کی می‌رود ز ذایقه‌ام لذت کباب	پستان داغ سینه به طفلی مکیده‌ام	1733
	در آسمان آینه کن سیر ماهتاب	امروز زلف طره شب را گشوده‌است	1734
S 132 ^a	چشمی است پر ز گریه خم ¹³⁶⁶ ساغر شراب	بی او مدان که باده‌کشان باده می‌کشند	1735
	تعمیر سایه در و بام دل خراب	باله از عمارت کونین بهتر است	1736
	خواهی شوی نهان ز اجل پیشتر ز موت		1737
	زودی بپوش چشم سعیدا برو به خواب		

- 120 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

¹³⁶⁰ انتساب B: انتخاب H

¹³⁶¹ سر گشته تو خم نکند سر به هیچ باب/ از آسمان فتد نفتد قدر آفتاب L، S، M، N: روشن‌گر زمان و زمین است آفتاب/ یک صفحه از کتاب مبین است آفتاب B

¹³⁶² غمزه او S، M، N، B: غمزه و او L

¹³⁶³ زلف پیچ و تاب L: زلف و پیچ تاب S، M: زلف و پیچ و تاب N، B

¹³⁶⁴ ناب S، M، N، B: ناب و L

¹³⁶⁵ مست L، S، M، B: مست و N

¹³⁶⁶ خم S، M، N، B: می L

L 58 ^b M 16 ^b	یک صفحه از کتاب مبین است آفتاب ¹³⁶⁸	روشنگر زمان و زمین ¹³⁶⁷ است آفتاب	1738
S 132 ^a	ماه است آسمان و ¹³⁶⁹ زمین است آفتاب	تا جوهر وجود تو آمد به روی کار	1739
B 26 ^b N 32 ^a	گوید چرا ¹³⁷⁰ چنان و چنین است آفتاب	در پاکی وجود تو حرفی نمانده است	1740
	پهلوی نبرد گوشه‌نشین است آفتاب	چون گوی در سراسر ¹³⁷² میدان آسمان	1371 1741
S 132 ^b	دل آسمان و ¹³⁷³ فکر زمین است آفتاب	خوش گو سخن به پستی قدرت نظر مکن	1742
32 ^b	شک و گمان ستاره یقین است آفتاب	سالک خیال و راه خدا آسمان دل	1374 1743
	آن است گاه ماه گه این است آفتاب	یک دلبری ¹³⁷⁵ است لیک به هنگام مهر و ¹³⁷⁶ قهر	1744
	دور از حقیقت است سعیدا مجاز بین		1745
M 17 ^a	چون بگذرد ز ماه قرین است آفتاب		

- 121 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

¹³⁶⁷ زمان و زمین L، M: زمین و زمان S، N: زمان زمین Nt

¹³⁶⁸ روشنگر زمان و زمین است آفتاب/ یک صفحه از کتاب مبین است آفتاب L، M، S، N: سر گشته تو خم نکند سر به هیچ باب/ از آسمان فتد نفدت قدر آفتاب B

¹³⁶⁹ و L، S، N، B: M -

¹³⁷⁰ چرا L، N، B: کسی S، M

¹³⁷¹ 1741-1742: N، M، S، L - B

¹³⁷² سراسر S، M: برابر N

¹³⁷³ و M، B: S -

¹³⁷⁴ 1743: B، M، S، L <: N 1745

¹³⁷⁵ دلبری L، S، M، B: دلیر N

¹³⁷⁶ و L، S، N، B: M -

L 58 ^b M 16 ^b	تا شد غزال چشم سیه رام آفتاب	کاکل کمند ¹³⁷⁷ زلف تو شد دام آفتاب	1746
S 132 ^a	هرگز نبردهام به غلط نام آفتاب	ز آن دم که ماه روی ترا دیده‌ام به خواب	1747
B 27 ^a N 32 ^a	مه می‌شود هلال به پیغام آفتاب	ز آن رو که ناز گوشه ابرو بود بلند	1378 1748
	نسبت به جام می‌نکنم جام آفتاب	لعل لبش به چشم سیاهش نمی‌رسد	1749
	یک شام بیش نیست سرانجام آفتاب	آغاز مهر نیم دمی ¹³⁷⁹ صبح صادق ¹³⁸⁰ است	1750
	مشعل فروزی فلک و بام آفتاب	هر شب برای داشتن پاس ¹³⁸¹ خاطر است ¹³⁸²	1751
	تا لقمه‌خوار خوان ¹³⁸³ تو شد کام آفتاب	هرگز نیافت روزی خود غیر قرص نور	1752
	هرگز ندیده‌ایم سعیدا ز مفلسی		1753
	یک خرقه درست ¹³⁸⁴ بر ¹³⁸⁵ اندام آفتاب		

- 122 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 58 ^b M 17 ^a	در خم هر حلقه زلفش رهین است آفتاب	1754
S 132 ^b	سایه‌سان پیش قد او بر زمین است آفتاب	
B 27 ^a		

¹³⁷⁷ کمند: N، M، S؛ کمند و L، B

¹³⁷⁸ N 1783 <: B، M، S، L 1748

¹³⁷⁹ دمی: N، M، S؛ دم L، B

¹³⁸⁰ صادق: N، M، S، L؛ غافل B

¹³⁸¹ پاس: B، N، L؛ یأس: M، S

¹³⁸² خاطر است: N، M، S، L؛ خاطرت B

¹³⁸³ خوان: B، M، S؛ خان: N، L

¹³⁸⁴ درست: B، N، S، L؛ درست M

¹³⁸⁵ بر: N، M، S؛ در L، B

N 32^b

L 59^a

- 1755¹³⁸⁶ مزرع حسنی که گردون است خاک ریشه‌اش
از برای روزی خود خوشه‌چین است آفتاب
- 1756 نور چشم از مهر افزون‌تر نماید¹³⁸⁷ در نظر
از برای دیده‌ما¹³⁸⁸ دوربین است آفتاب
- 1757 کیست یا رب آن سواری کز غرور حسن او
آسمان با¹³⁸⁹ این بزرگی اسب و¹³⁹⁰ زین است آفتاب
- 1758 عرش باشد حلقه‌مهری به انگشت صفات
آسمان فیروزه و نقش نگین است آفتاب
- 1759 گه پریشان می‌کند گه غنچه می‌سازد چو زلف
با سیه‌بختان سعیدا این چنین¹³⁹¹ است آفتاب

- 123 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

- 1760 از پیر همت و کرمی ای¹³⁹² جوان طلب چون تیر¹³⁹³ قوت و¹³⁹⁴ مددی از کمان طلب
L 59^a
M 17^a
- 1761 ای دادخواه دست به دامن عشق زن هر حاجتی که هست از این خاندان طلب
S 132^b

¹³⁸⁶ B 1757 <:N، M، S، L 1755

¹³⁸⁷ افزون‌تر نماید S، M، N: افزون می‌نماید B، L

¹³⁸⁸ دیده‌ما S، M، N: دیدن ما B

¹³⁸⁹ با S، M، N، B: ما S

¹³⁹⁰ و S، M، N، B: - S، M

¹³⁹¹ این چنین S، M، N، B: آن چنین M

¹³⁹² ای S، M، N، B: از S

¹³⁹³ تیر S، M، N، B: به تیر N

¹³⁹⁴ و S، M، N، B: - S، M، N، B

B 27^a

N 30^a

	کس بی‌نصیب روزی خود را نمی‌خورد	اول بیار قسمت و آنگاه نان طلب	1762
	موقوف امر توست دل و جان و ¹³⁹⁵ هر چه هست	بیرون شو از نقاب حجاب و ¹³⁹⁶ روان طلب	1763
	دیگر نماند تاب نگاه پری‌وشان		1764
	ز این مردمان بیا و ¹³⁹⁷ سعیدا امان طلب		
	- 124 -		
	[غزل]		
	[مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن]		
L 59 ^a M 18 ^a	دیوانه شدم باز جنون می‌کنم امشب	ای ¹³⁹⁸ عشق مدد ساز که خون می‌کنم امشب	1765
S 133 ^b	تا عشق بنا گشته ¹³⁹⁹ جهان یاد ندارد	عیشی که به این بخت زبون می‌کنم امشب	1766
N 33 ^b B 27 ^a	غم ¹⁴⁰⁰ نخل و ثمر آه و ¹⁴⁰¹ نفس سوخته آخر	خود گوی که بی روی تو چون می‌کنم امشب	1767
	سیلی که برد زنگ ز آیینۀ عالم	از دیده خونبار برون ¹⁴⁰² می‌کنم امشب	1768
	چون شمع به خود گریه جان‌سوز سعیدا		1769
	تا کوی فنا راه نمون می‌کنم امشب		
	- 125 -		

¹³⁹⁵ و L، S، B: -، M، N

¹³⁹⁶ نقاب حجاب و N، M: نقاب و حجاب و S: نقاب حجاب L: نقاب و حجاب B

¹³⁹⁷ و S، M، N، B: تو L

¹³⁹⁸ ای S، M، N، B: این L

¹³⁹⁹ گشته S، M، N، B: گشت L

¹⁴⁰⁰ غم S، M، N: خم L، B

¹⁴⁰¹ و L، S، N، B: - M

¹⁴⁰² برون L، S، M، N: روان B

[غزل]
[مفاعلتن فاعلتن مفاعلتن فاعلتن]

H 119	به دست مشت گهر می‌شود مرا کف آب	قناعتم قدح خون دل کند می ناب	1770
	ندیده‌ایم نظر پاکتر ز چشم حباب	به روی آب کند پرده‌داری دریا	1771
	مرا به دور تو غم نیست از شراب و کباب	دلم کباب شرابم ز خون دل باشد	1772
	که خورده از عرق انفعال باده ناب	خوشم به نشئه سرشار آن سرافکنده	1773
	فتاده‌است ز تن‌پروری به بستر خواب	بود همیشه لگدکوب آنکه چون محمل	1774
	به حال خویش سعیدا از آن خوشم کامروز		1775

امید شام ندارم چه غم ز روز حساب

- 126 -

[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلتن فاعلتن]

L 59 ^b M 17 ^a	یار بی‌رحم است و ¹⁴⁰⁴ ما بی آب و تاب	عشق پر شور است و ¹⁴⁰³ ما پر اضطراب	1776
S 133 ^a	تا سحر شب مار ¹⁴⁰⁵ می‌دیدم به خواب	دوش زلفش در خیال ما گذشت	1777
B 27 ^a	می‌توانم کرد عالم را خراب	چشم او را در نظر آورده‌ام	1778
N 30 ^a	یا شراب و یا شراب و یا شراب	می‌روم از هوش و می‌گویم ¹⁴⁰⁶ دلم ¹⁴⁰⁷	1779
	کافری را می‌کشد بهر ثواب ¹⁴⁰⁸	قصد جان دارد بت عیار من	1780

¹⁴⁰³ و L، S، B - :M، N

¹⁴⁰⁴ و L، S، N، B - :M

¹⁴⁰⁵ مار L، S، M، B: یار N

¹⁴⁰⁶ می‌گویم L، S، M، N: می‌گویم B

¹⁴⁰⁷ دلم L، S، M، N: مرا L: به دل B

¹⁴⁰⁸ ثواب L، S، M، B: صواب N

	شام گفتا صبح می‌آیم برون ¹⁴⁰⁹	ای خدایا کی بر آید آفتاب	1781
	می‌پرستی از جوانان عیب نیست	طرفه ایامی است ایام شباب	1782
	جمله آیات قرآن نازل است	از برای مدح آن عالی‌جناب	1783
N 30 ^b	از می‌عشق آنچه می‌خواهی بنوش	هیچ کس را نیست دست احتساب	1784
	این غزل ¹⁴¹⁰ بر وزن بیت مثنوی است	«خشم مردان خشک گرداند سحاب»	1785
B 27 ^b	خود دعای خود سعیدا می‌کند		1786
	شاه ما بادا ز جانان کامیاب		
- 127 -			
	[غزل]		
	[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]		
L 59 ^b M 17 ^b	در میان ما و او شد حُسن بی‌پروا نقاب		1787
S 133 ^a	تابش خورشید بر خورشید شد پیدا ¹⁴¹¹ نقاب		
B 27 ^b			
N 30 ^b	روز محشر روی او از ¹⁴¹² هیچ کس پوشیده نیست		1788
	می‌شود خجلت به چشم عاصیان فردا نقاب ¹⁴¹³		
	آسمان در فکر دیدارش سراپا دیده‌شد		1789
	تا مبادا افکند از روی مه سیما نقاب		

¹⁴⁰⁹ برون L، S، N، B: بیرون M

¹⁴¹⁰ غزل L، S، M، N: همه B

¹⁴¹¹ پیدا L، S، M، N: نید B

¹⁴¹² از L، S، M، N: بر B

¹⁴¹³ نقاب L، S، M، N: حجاب B

	خوشر از دل نیست جای ¹⁴¹⁴ ذکر جانان هوشدار	1790
	دختر رز را نباشد بهتر از مینا نقاب	
L 60 ^a	تا نپوشی چشم از جان گوهرت ناید به دست	1791
	دیدن او را به ما شد دیدهٔ بینا ¹⁴¹⁵ نقاب	
S 133 ^b	وسمه ننگ ¹⁴¹⁶ ابروانش ¹⁴¹⁷ سرمه عار دیده‌اش ¹⁴¹⁸	1792
	دلبری را بسته از رنگ حنا بر پا نقاب	
	اشک ما اکثر حجاب دیدهٔ ما می‌شود	1793
	همچو موج بحر گاهی بر رخ دریا نقاب	
	مبداء درمان ¹⁴¹⁹ درد ¹⁴²⁰ خویش می‌دانم ز کیست ¹⁴²¹	1794
	حکمت حق را نباشد بو علی سینا نقاب	
	عارف از آگاهی دایم سعیدا عارف است	1795
	یاد غیر ¹⁴²² دوست باشد بر دل دانا نقاب	

- 128 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

¹⁴¹⁴ جای L، S، M، N: جایی B

¹⁴¹⁵ بینا S، M، N، B: مینا L

¹⁴¹⁶ ننگ L، B: ننگ است S، M، N

¹⁴¹⁷ ابروانش L، B: ابروانش را S: ابرووش را M: ابروش را N

¹⁴¹⁸ دیده‌اش S، M، N، B: دیده‌است L

¹⁴¹⁹ درمان L، N، B: درمان و S، M

¹⁴²⁰ درد L، N، B: دردی S، M

¹⁴²¹ می‌دانم ز L، N، B: می‌دانیم S، M

¹⁴²² غیر L، M، N، B: غیری S

1796	مرا در کوی خود آن شوخ خود شد رهنما امشب	به هر نقشی ز پایش می‌کنم صد جان فدا امشب	N 30 ^b
1797	چنان محو جمالت گشته ای بدخو چه حسن است این	ندارد الفتی مژگان به مژگان چشم ما امشب	N 31 ^a
1798	بیا ساقی و لطفی کن که دل افسرده می‌بینم	به جامی می‌توان درد مرا کردن دوا امشب	
1799	ز بس ¹⁴²³ کامیده‌ام از درد جذب عشق او پیکر	که کاه روی دیوارش به من شد کهر با امشب	
1800	به کویش رفتم و دیدم که در خواب است آن بدخو	به وفق مدعای خویشتن کردم دعا امشب	
1801	به من چون مژده دادی خواهم آمد مست در کویت	ز خود می‌رفتم ای بدخو به هر آواز پا امشب	
1802	مگر چینی ز زلف خویش آن طناز بگشاده	که دارد مشک‌بیزی هر طرف باد صبا امشب	
1803	سعیدا باده و معشوق آمد هر دو در بزمم		
	هزاران لطف دارد بر من مسکین خدا امشب		

- 129 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

1804	صد حرف گر بود به لب‌ت بهترین رطب	تا ممکن است مهر خموشی بزن به لب	N 31 ^a
1805	آخر ملول می‌شوی ای دل در این جهان	صد عید بگذرد تو ز شوقش مکن طرب	
1806	وارسته باش خون جگر قوت خویش کن	از خوان چرخ بره بریان مکن طلب	
1807	معزور اصل خود مشو و کار حق مکن	در روز حشر هیچ نپرسند از نسب	
1808	در شب سعید وصل رخس کی میسر است		
	خورشید را که دیده که بیرون شود به شب		

- 130 -

[غزل]

[مفاعلاتن فاعلاتن مفاعیل فاعلن]

1809	شبی که مست بیاید به خواب من مطلوب	دهد به غمزه شراب و کباب من مطلوب	L 60 ^a M 18 ^a

¹⁴²³ ز بس Nt: چنان N

S 133^b

B 27^b

N 31^a

N 31 ^b	از آن دو لعل شکرخا چو ¹⁴²⁴ مدّعا پرسم به غیر بوسه چه گوید جواب من مطلوب	1810
	حواله‌ام به دو زلف سیاه خواهد کرد چو بیند از غم خود پیچ و تاب من مطلوب	1811
	ز پرتو رخ او نور دیده بوده ¹⁴²⁵ و دل نمی‌نمود ¹⁴²⁶ به من از حجاب من مطلوب	1812
	چو دید از همه سو روی من به خود گفتا صد آفرین به خیال صواب من مطلوب	1813
	چه سینه‌ها که ¹⁴²⁸ نشد داغ و خانه‌ها ¹⁴²⁹ که نسوخت چو پا گذاشت به بَیْتُ الخراب من مطلوب	1427 1814
S 134 ^a	چه احتیاج سعیدا مرا به صرف و به نحو ¹⁴³⁰ نوشته ¹⁴³¹ صورت خود در کتاب من مطلوب	1815

- 131 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 60 ^a	چو دامن بر زند بر قتل من آن نازنین یا رب	1816
B 27 ^b	مبادا دست استغنا بگیرد آستین یا رب	
	نگیرد هر خسی تا نام مهر و عشقبازی را	1817

¹⁴²⁴ چو L، S، M، N: چه B

¹⁴²⁵ نور دیده بوده L، S، M، N: بوده نور دیده B

¹⁴²⁶ نمی‌نمود L، B: نمی‌نموده S، M، N

¹⁴²⁷ 1814 L، S، M، B: N -

¹⁴²⁸ چه سینه‌ها که M: چه سینه‌ای که L، B: S

¹⁴²⁹ خانه‌ها S، M: جان‌ها L، B

¹⁴³⁰ به صرف و به نحو L، S، M، N: به خود و به صرف B

¹⁴³¹ نوشته S، M، N: نوشت L، B

نمایک بار چون خورشید روی آتشین یا رب

ندانم مستحق مهر یا قهرم عیانم کن

1818

به چین زلف گر قابل نیم چین جبین یا رب

نماند از جرم من روی زمین خالی الفواری

L 60^b

1819

ندانم با چه رو خواهم شدن زیر زمین یا رب

سعیدا را به چشم اهل دل حُسن قبولی ده

1820

کلامش را چو ناز دلبران کن دلنشین یا رب

- 132 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن فعولن]

L 60^b

M 18^a

S 134^a

B 27^b

N 33^a

تو نور دیده و از دیده غایب

تو جان و من به جانت گشته طالب

1821

که از می شد لب پیمانه تاییب

چنان قانون شرعت زد بر ¹⁴³²آهنگ

M 18^b

1822

در این دوران غرایب از عجایب ¹⁴³⁵

جهان بس ¹⁴³³خورده بر ¹⁴³⁴هم فرق نتوان

1823

که در معنی اقارب شد عقارب

ز دست خویش در آتش فتادی

1824

مکن در کار ¹⁴³⁶او عیبی که پیداست ¹⁴³⁷

1825

¹⁴³² بر S، M، N، B: به L

¹⁴³³ بس S، M، N، B: پس S

¹⁴³⁴ بر L، B: با S، M، N

¹⁴³⁵ غرایب از عجایب S، M، N، B: عجایب در غرایب L

¹⁴³⁶ کار S، M، N، B: کام S

¹⁴³⁷ پیداست S، M، N: بند است L، B

سعیدا چون قلم در دست کاتب

- 133 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

- L 60^b 1826 ساقی مکن دریغ ز پیر و جوان شراب فرصت غنیمت است بده رایگان شراب
- M 18^b
- S 134^a 1827 ای خضر تن پرست چه¹⁴³⁸ تن می زنی بس است آب حیات مجلس روحانیان شراب
- B 27^b 1828 در پای گل پیاله کشان بس گریستند جاری است همچو آب در این بوستان شراب
- N 32^b
- 1829 تنگ است بسکه چشم جهان و¹⁴³⁹ جهانیان ای دل نمی رسد به تو یک سرمه دان شراب
- 1830 گر می نمی دهند برای خدا مرا باری بیاورید پی امتحان شراب
- N 33^a 1831 با مفلسان رند¹⁴⁴⁰ روادار نیست دهر بارد به جای آب گر از¹⁴⁴¹ آسمان شراب
- B 28^a 1832 از عشق و عاشقی به سعیدا چه گفتن است
- کس کی برد¹⁴⁴² برای مغان ارمغان شراب

- 134 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

- L 61^a 1833 با تهی دستی علو همت است این از حباب
- M 18^b
- S 134^a کاسه اش بر¹⁴⁴³ آب و هرگز نم نمی گیرد¹⁴⁴⁴ ز آب

¹⁴³⁸ چه L، S، M، N: چو B

¹⁴³⁹ و L، M، N، B: S -

¹⁴⁴⁰ رند L، S، M، N: دهر B

¹⁴⁴¹ گر از L، S، M: اگر از N: اگر ز B

¹⁴⁴² کی برد L، B: می برد S، M، N

¹⁴⁴³ بر S، M، N، B: پر L

¹⁴⁴⁴ نم نمی گیرد St، N، B: نم نمی کرد L، M: تر نمی گردد S

B 28^a

N 33^a

S 134^b

جوهر خود را نهان در طبع¹⁴⁴⁵ روشن کرده‌ام

1834

با وجود¹⁴⁴⁶ آنکه عریانم چو تیغ آفتاب

جوش مستی‌های باطن را چه داند¹⁴⁴⁷ محتسب

1835

کی برد بو تا نریزد در¹⁴⁴⁸ کنار خم¹⁴⁴⁹ شراب

در شکست دل از آن شادم که استاد ازل

1836

کرده از¹⁴⁵⁰ مجموعه تن این ورق را انتخاب

نشئه بخت من و چشم سیاه او یکی است

1837

M 19^a

هر دو هم‌رنگند¹⁴⁵¹ وحشی طبع و¹⁴⁵² دایم مست خواب

ما نهال خود سعیدا ز آبرو پرورده‌ایم

1838

خوش‌تر از چین جبین باشد به ما موج شراب

- 135 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

¹⁴⁴⁵ طبع S، M، N: چشم L، B

¹⁴⁴⁶ وجود L، N، B: وجودی S، M

¹⁴⁴⁷ داند S، M، N: می‌داند L

¹⁴⁴⁸ در L، B: بر S، M، N

¹⁴⁴⁹ خم L، M، N: خم و S

¹⁴⁵⁰ از L، B: در S، M، N

¹⁴⁵¹ هم‌رنگند L، S، M، N: هم‌رنگند و B

¹⁴⁵² و S، M، N، B: - L

- 1845 هزار شکر که میخانه‌های عالم را ز اوج چرخ نمودار شد کلید امشب
- 1846 ز پای دختر رز ساقیا حنا بر دار که بزم باده‌پرستان به سر رسید امشب
- 1847 ز وصف حسن تو عینُ الیقین شدم حاصل که هر چه دل ز تو می‌گفت دیده دید امشب
- 1848 نهال دل به هوای تو بید مجنون بود سواد حسن خطت کرد مشک بید امشب
- 1849 گشوده دیده باطن ز فیض فقر سعیدا
L 61^b که بوی پیرهن از خر قه‌ام وزید امشب

- 137 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

- L 61^b تا کجا رفتار دلجوی ترا دیده‌است آب 1850
- B 28^a کز هوای جلوه‌ات بی‌خویش¹⁴⁶⁰ گردیده‌است آب
- S 5^a می‌کند هر لحظه پیراهن قبا چرخ کبود 1851
- پس چرا¹⁴⁶¹ بیهوده بر گرداب پیچیده‌است آب
- از دو جانب بسته دامن¹⁴⁶² را به زنجیر کمر 1852
- از شتاب عمر بس دل سرد گردیده‌است آب
- دایما در بحث کج با بحر میدان می‌کشد¹⁴⁶³ 1853
- راستی را از زبان موج نشنیده‌است آب

¹⁴⁶⁰ بیخویش L، B: بر خویش S¹⁴⁶¹ پس چرا L، B: این قدر S¹⁴⁶² دامن L، S: دامن B¹⁴⁶³ L 1851 <: B، S 1853

مشرّب دریا سعیدا بسکه¹⁴⁶⁴ پاک افتاده است

1854

همچو صوفی جامه بی‌رنگ پوشیده است آب¹⁴⁶⁵

- 138 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

- L 61^b
M 19^b
S 135^a
B 28^b
N 50^a
- جفاهای نگاهش ظاهر از لب‌های خندان است
جهان را دوستی امروز از صبحش نمایان است
ز عریانی نباشد دست من¹⁴⁶⁶ زیر بغل دایم¹⁴⁶⁷
که دست نارسا شرمنده از چاک گریبان است
به شاهد نیست حاجت روز محشر کشتگان¹⁴⁶⁸ را
که شمشیر تو خون‌آلود و زخم ما نمایان است
دم عیسی است طالب را سموم وادی ایمن
که جنت کعبه‌رو را سایه خار مگیلان است
چه حرف است این سعیدا می‌توان دل کند از آن لب‌ها¹⁴⁷⁰
که هم مرجان و هم یاقوت و¹⁴⁷¹ هم لعل بدخشان است
- 1855
1856
1857
1858
1469 1859

¹⁴⁶⁴ بسکه B: - L

¹⁴⁶⁵ مشرب دریا سعیدا بسکه پاک افتاده است/ همچو صوفی جامه بی‌رنگ پوشیده است آب L، B: جلوه مستانه دریا را سعیدا شد نصیب/ در پی آن نازنین از بسکه گردیده است آب S

¹⁴⁶⁶ من S، M، N، B: در L

¹⁴⁶⁷ دایم S، M، N، B: دارم L

¹⁴⁶⁸ کشتگان L، S، M، N: کشتگانش B

¹⁴⁶⁹ N - B، M، S، L 1859

¹⁴⁷⁰ آن لب‌ها S، M، B: آن L

¹⁴⁷¹ و L، S، M - B

که خال گوشه آن چشم بی بلایی¹⁴⁹⁵ نیست

- 141 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 62 ^a M 20 ^a S 136 ^a B 28 ^b N 64 ^b	عنالیب روح را تن آشیان گردیده است	یوسفی را چاه و ¹⁴⁹⁶ زندان خانمان گردیده است	1877
M 20 ^b	عمرها شد جان به گرد کوی او دارد طواف	تن به عزم دیدن آن رو روان گردیده است	1878
	گر سرم گردد ¹⁴⁹⁷ به گرد دل عجایب نیست این ¹⁴⁹⁸	بر سر ¹⁴⁹⁹ یک نقطه ای ¹⁵⁰⁰ نه آسمان گردیده است	1879
	ناتوانی بسکه ما را بر ¹⁵⁰¹ زمین افکنده است	آسمان در خانه ما آستان گردیده است	1880
L 62 ^b	بیشتر عرفان سعیدا جهل آمد بر درش		1881
	بس یقین ها بر سر آن کو گمان گردیده است ¹⁵⁰²		

- 142 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 62 ^b M 20 ^b	صافی دلی چو آینه در این زمان کم است	ور هست همچو آب روان در پی هم است	1882

¹⁴⁹⁵ بی بلایی: B، M، L: بی بلای S

¹⁴⁹⁶ و: B، L، S - : N، M،

¹⁴⁹⁷ گردد: B، N، M، S: L گرد

¹⁴⁹⁸ این: B، N، M، S: آن L

¹⁴⁹⁹ سر: B، N، L، S: سری M،

¹⁵⁰⁰ نقطه ای: B، N، M، S: نقطه L

¹⁵⁰¹ بر: N، M، S: در B، L،

¹⁵⁰² گردیده است: B، N، M، S: گردید است L

1883	نیود عجب که مئت آسودگی کشم	زخم صحیح‌ناشده در زیر مرهم ¹⁵⁰³ است	S 136 ^a
1884	آیینہ از تراش و خراش است پر ضیا	روشنگر طبیعت ما خلق عالم است	B 28 ^b N 38 ^b
1885	آب از دھان ساغر جمشید می‌رود	صبح دمی ¹⁵⁰⁴ که غنچه گل پر ز شبنم است	
1886	پیچد به آن کمر ز کمان شانہ زلف را	یک موی در حساب ز کاکل اگر کم است	
1887	تا حشر بر نخیزد اگر بر فلک نهند ¹⁵⁰⁵	سرباری‌ای ¹⁵⁰⁶ که بر سر فرزند آدم است	B 29 ^a
1888	در زیر خاک ہمت می جوش می‌زند	این طفل نارسیدہ مگر نسل حاتم ¹⁵⁰⁷ است	
1889	دایم طناب طول امل در گلوی توست	تا میخ از در گل حرص تو محکم است	
1890	بتخانہ‌ای ¹⁵⁰⁸ است دھر و سعیداست بتپرست		
	آنکو مرید خال و ¹⁵⁰⁹ خط و زلف و پرچم ¹⁵¹⁰ است		

- 143 -

[غزل]

[فاعِلن مفاعِلن فاعِلن مفاعِلن]

1891	در مہند بر رویم سجدہگاہ من این است	ابروی ترا نازم قبلہگاہ من این است	L 62 ^b M 20 ^b S 136 ^a B 29 ^a

¹⁵⁰³ مرہم L، S، M، N: ہم B

¹⁵⁰⁴ صبح دمی L، N، B: صبحی دمی S، M

¹⁵⁰⁵ تا حشر بر نخیزد اگر بر فلک نهند L، S، M، B: دوش دو کون طاقت حملش نمی‌کند N

¹⁵⁰⁶ سرباری‌ای L، S، B: سر بازی‌ای M: سرباری N

¹⁵⁰⁷ حاتم M، N: آدم L، S، B

¹⁵⁰⁸ بتخانہ‌ای L، N: بتخانہ S، M، B

¹⁵⁰⁹ و L، S، M، B: N -

¹⁵¹⁰ زلف و پرچم S، M: زلف پر خم L، B: زلف پرچم N

N 38^b

S 136 ^b M 21 ^a	سخت تیزگام من جلوگاه من این است	یاد می‌کنم او را می‌روم ز یاد خود	1892
N 39 ^a	با گدا سری دارد طرز شاه من این است	گفتگوی بدگو را کی قبول می‌سازد	1511 1893
	نارسیده می‌سوزد کار آه من این است	وقت عرض حال خود مطلب از دلم تا لب ¹⁵¹²	1894
	گاه خلوت آن خلوت خانقاه ¹⁵¹⁴ من این است	گوشه خراباتی یا بنای ویرانی ¹⁵¹³	1895
	دیده‌ام ترا روزی ز آن گواه من این است	زخم تیغ ابرویت از دلم نگردد به	1896
L 63 ^a	با چه نام خواندند ¹⁵¹⁷ اشتباه من این است	در گل و ملی ¹⁵¹⁵ پیدا آفتاب و ماه تو ¹⁵¹⁶	1897
	می‌روم ز خود هر دم شاهراه من این است	یاد دوست می‌سازم ذوق و نشئه ¹⁵¹⁹ می‌یابم ¹⁵²⁰	1518 1898
	توبه کی کنم هرگز گر گناه من این است	از رخ بتان دیدن وز می‌نهان خوردن	1899
		در جزا سعیدا را آرزوی دیگر ¹⁵²¹ نیست	1900
		بس بود اگر گویی دادخواه ¹⁵²² من این است	

- 144 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن]

1511 S 1893، M، N، B: - L

1512 وقت عرض حال خود مطلب از دلم تا لب L، M، S، B: هر دعا که می‌سازم از برای مقصودی N

1513 ویرانی S، M، N، B: ویرانه L

1514 خانقاه S، M، N، B: خانگاه L

1515 ملی L، S، N، B: مل M

1516 ماه تو L، M: ماهی تو S، N: ماه نو B

1517 خواندند L، S، N، B: خوانندست M

1518 S، L، M، N، B: - 1898-1900

1519 نشئه L، S، B: تشنه‌ای M

1520 می‌یابم S، M، B: می‌سازم L

1521 دیگر S، M، B: دگر L

1522 دادخواه S، M، B: داده خواه L

L 63 ^a M 21 ^a	در میان من و دیدار تو یک شب‌گیری است	گرچه زلفت به میان بسته به یک زنجیری است	1901
S 136 ^b	بلکه بگریخته از شصت ¹⁵²⁴ فنا نخجیری است	این نه شمس است که هر روز تکاپو ¹⁵²³ دارد	1902
B 29 ^a N 39 ^a	بلکه هر نقش در او ¹⁵²⁵ پنجه دامن‌گیری است	نقش دیبا نه پی زیب قبا بافته‌اند	1903
	تا در او ¹⁵²⁷ هست پی کار و پی تدبیری است ¹⁵²⁸	طرفه جایی است جهان هر که در او ¹⁵²⁶ می‌آید	1904
	منتظر باش که در هر نفسی تأثیری است	چنگ در دامن شام و سحر و ¹⁵²⁹ صبح بزن	1905
	سرو از ترکش آن سخت‌کمان یک تیری است	هر چه در مدح قدش گفته‌شود کوتاه است	1906
		دو قدم در پی یک مرد خدا راست نرفت	1907
M 21 ^b	نفس اماره سعیدا چه عجب بی‌پیری است		
- 145 -			
[غزل]			
[فعلاتن فعلاتن فعلاتن]			
L 63 ^a M 21 ^b	گوشه دامن پاک و دل غمناک یکی است	چاک پیراهن یار و نظر پاک یکی است	1908
S 137 ^a	چون برد خواب گران تخت زر و خاک یکی است	بعد مردن نکشم منت آرایش قبر	1909
B 29 ^a N 38 ^a	چون تو منظور نباشی گل و ¹⁵³⁰ خاشاک یکی است	مطلب از سیر چمن روی تو باشد ما را	1910
L 63 ^b	صید را گوشه دامن و سر فتراک یکی است	دست بر دار ز جان چون اجلت کرد اسیر	1911

¹⁵²³ تکاپو: L، S، M، B: تکادو N

¹⁵²⁴ شصت: L، B: دست S، M، N

¹⁵²⁵ او: S، M، N، B: آن L

¹⁵²⁶ او: S، M، N، B: این L

¹⁵²⁷ او: S، M، N: آن L، B

¹⁵²⁸ پی کار و پی تدبیری است L، S، N، B: پی و کار پی تدبیری است M

¹⁵²⁹ و L، S، M، N: - B

¹⁵³⁰ و L، S، N، B: - M

	بحر و بر هر دو سعیدا ز ازل یاراند	1912
	دل حسرت‌زده و دیده‌نمناک یکی است	
	- 146 -	
	[غزل]	
	[فعلا تَن فعلا تَن فعلا تَن فعلا تَن]	
L 63 ^b M 21 ^b	بادهنوشی و غزل‌خوانی دیوانه بجاست	1913
S 137 ^a	خنده گر نیست به جا گریه‌مستانه بجاست	
B 29 ^a		
N 50 ^b	آدمی را به جهان کلبه‌تن معمور است	1914
	تا ستون نفس و ¹⁵³¹ آه در این خانه بجاست	
	آسمان در حرکت از اثر یک جام است	1915
	دور بر پاست اگر شیشه و ¹⁵³² پیمانه بجاست ¹⁵³³	
	بسته در هر خم مویش دل و ¹⁵³⁴ جانی است به زور	1916
	هر شکنجی که بر آن ¹⁵³⁵ زلف دهد شانه بجاست	
	شاهباز از پرش افتاد و ¹⁵³⁶ نشیمن شد خاک	1917
	جغد پر ریخته را گوشه‌ویرانه بجاست	
B 29 ^b	یار آن است که با غیر نگیرد آرام	1918 ¹⁵³⁷

¹⁵³¹ و L، S، M، N - : B

¹⁵³² و L، S، M، B - : N

¹⁵³³ بجاست L، S، M، N: یکی است B

¹⁵³⁴ و L، S، M، B - : N

¹⁵³⁵ بر آن L، S، M، B: بدان N

¹⁵³⁶ افتاد و L، S، M، N: افتاده B

¹⁵³⁷ 1918 L، S، M، N - : B

تکیه شمع به¹⁵³⁸ بال و پر پروانه بجاست

شیشه توبه ز یک قطره می آب شود

1919

عهدها می شکند تا می و میخانه بجاست

سنبلت گشت سمن سیر گل از یاد برفت¹⁵³⁹

1920

عقلت آمد به سر و غفلت طفلانه بجاست

همه اعضای سعیدا هدف این معنی است¹⁵⁴⁰

1921

سنگ طفلان نه همین بر سر دیوانه بجاست

- 147 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن فعولن]

N 51^a

به دست آوردن خاطر صواب است

طواف کعبه دل های خراب است

1922

سیهبادام او در عین خواب است

ز بس بیدار بوده تا دم صبح

1923

که خورشید جهان جام شراب است

بده ساقی می بی غش در این باغ

1924

چو سیمایی دلم در اضطراب است

نه تاب دوری و نه طاقت وصل

1925

که زلف عنبرین در پیچ و تاب است

شدم بی تاب چون موی میانت

1926

گره وا کردن از کس فتح باب است

گشا این مشکل را ای ستمگر

1927

که چیزی با گدا دادن جواب است

سخاوت های مردم را به نازم

1928

به بزم او دل آتش کباب است

چه هر دم می دهد می با رقیبان

1929

در آسایش فلک کی می گذارد

1930

¹⁵³⁸ به M، N، B: نه S

¹⁵³⁹ برفت M، N، L: نرفت M، S

¹⁵⁴⁰ معنی است M، S، L، B: بلاست N

سعیدا مرگ هم یک چشم خواب است

- 148 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلن]

1931 کرم¹⁵⁴¹ عام تو با محرم و بیگانه یک ایست
L 63^b
M 22^a

S 137^a

B 29^b

N 37^b

همچو خورشید که در کعبه و بتخانه یکی است

1932 رنجش عاشق و معشوق به¹⁵⁴² هم ساختگی است
S 137^b

در حقیقت سخن شمع به پروانه یکی است

1933 باده طفل است که با پیر و جوان می‌بازد¹⁵⁴³

می‌چو آمد¹⁵⁴⁴ به میان عاقل¹⁵⁴⁵ و دیوانه یکی است

1934 واحد است اصل همه¹⁵⁴⁶ لیک دویی¹⁵⁴⁷ در عدد است
N 38^a

گرچه صد دانه بود سبجه ولی دانه یکی است

1935 ای سعیدا مکن اندیشه که در گوش کریم

ذکر توحید تو و نعره مستانه یکی است

- 149 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

¹⁵⁴¹ کرم: B، M، S، L: کرمی N

¹⁵⁴² به: B، M، S، N: ز B

¹⁵⁴³ می‌بازد: B، M، S، N: می‌سازد L، B

¹⁵⁴⁴ آمد: B، M، S، L: آید B

¹⁵⁴⁵ عاقل: B، M، S، N: غافل L

¹⁵⁴⁶ همه: B، M، S، L: دویی B

¹⁵⁴⁷ دویی: B، M، S، L: دوی N، M، S

L 64 ^a M 22 ^a S 137 ^b B 29 ^b	در پی آن زلف ای دل چون تو بس افتاده است	1936
	این عنان بگسسته کی در دست کس افتاده است	
	کی تمنا می بر آید از دهان تنگ او	1937
	آرزو مرغی است در دام هوس افتاده است	
	شورش دل باعث حبس نفس گردیده است	1938
	ناله زنجیری است در پای نفس افتاده است	
	مرغ روح قوت پرواز ¹⁵⁴⁸ چون در خود ندید ¹⁵⁴⁹	1939
	از شکست بال و پر در این قفس افتاده است	
	این رسن تابی سعیدا چند با طول امل	1940
	پیش می خواهی روی کار تو پس افتاده است	
- 150 -		
	[غزل] [فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]	
	جامه جز گردون اطلس در بر آزاده نیست	1941
L 64 ^a M 22 ^a S 137 ^b B 29 ^b	غیر موی سر کلاهی بر سر آزاده نیست	
	مفلسی ما را نگهبان ¹⁵⁵⁰ است هر جا می رویم	1942
	پاسبان غیر از خرابی ¹⁵⁵¹ بر در آزاده ¹⁵⁵² نیست	

¹⁵⁴⁸ پرواز: L، S، B: پروانه ز M

¹⁵⁴⁹ ندید: L، B: بدید: S، M

¹⁵⁵⁰ نگهبان: L، B: نگهبانی: S، M

¹⁵⁵¹ غیر از خرابی: L، S، B: از بی خرابی: M

¹⁵⁵² بر در آزاده: L، S، M: در در دروازه B

	1943	بوی عود و صندل از ابنای ¹⁵⁵³ دنیا بشنوید
		غیر دود آه دل در مجمر آزاده نیست
	1944 ¹⁵⁵⁴	نی جهنم را سزا نی ¹⁵⁵⁵ مستحقّ جنت است
		رسم و ¹⁵⁵⁶ آیین جزا در محشر آزاده نیست
	1945	خاربستی ¹⁵⁵⁷ دور مزگان را گلستان می‌کند
		هیچ کم ز ابر ¹⁵⁵⁸ کرم چشم تر آزاده نیست
M 22 ^b	1946	غیر پوشیدن سعیدا خویشتن را از نظر جامه‌ای بر قد موافق در بر ¹⁵⁵⁹ آزاده نیست
		- 151 -
		[غزل]
		[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]
L 64 M 22 ^b	1947	جوهر تیغی که من بر آن کمر می‌بینمت
S 138 ^a		سبزه خاک شهیدان تا ¹⁵⁶⁰ کمر می‌بینمت
N 64 ^b B 29 ^b	1948	خنده کردی و تبسم آن دهان تنگ را حقه لعلی ¹⁵⁶¹ پر از درّ و گهر ¹⁵⁶² می‌بینمت

¹⁵⁵³ ابنای L، S، B: بنای M

¹⁵⁵⁴ 1944 L، B: < 1946 S، M

¹⁵⁵⁵ نی L، S، M: نه B

¹⁵⁵⁶ رسم و S، M، B: رسم L

¹⁵⁵⁷ خاربستی S، M: خاربست B: خاری است L

¹⁵⁵⁸ ابر L، B: ابری S، M

¹⁵⁵⁹ در بر S، M: در خور L، B

¹⁵⁶⁰ تا L، S، M، B: ما N

¹⁵⁶¹ لعلی L، M، N، B: لعل S

¹⁵⁶² گهر L، S، N، B: گوهر M

تا کجا پا را حنایی کرده بیرون آمدی	1949
باز از خون شهیدان دست تر می بینمت	
جزو ¹⁵⁶³ کئی را که گنجد در خیال آدمی	1950
خود تو می دانی که از آن بیشتر می بینمت	
همچو عمر عاشقان بی قرار و ¹⁵⁶⁴ بی شکیب	1951
گاه از نزدیک و ¹⁵⁶⁵ دوری در گذر می بینمت	
از محالات است دیدن با نظر ¹⁵⁶⁶ روی ترا	1952
خوش محال است اینکه من عین نظر می بینمت	
دید جانان بی سر و پایم به کوی خویش گفت	1953
چون نگاه ¹⁵⁶⁷ حیرتی بی بال و پر می بینمت	
باز ای کاکل مگر گرد سرش گردیده ای ¹⁵⁶⁸	1954
در نزاکت خوبتر از مشک تر می بینمت	
می روم گاهی ز خود گه باز می آیم به خود	1955
گاه در خود گاه در جایی ¹⁵⁷⁰ دگر می بینمت	1569
در خراباتم سعیدا دید هشیاری و گفت	1956
N 41 ^a	

¹⁵⁶³ جزو L، S، M، B: جزو و N

¹⁵⁶⁴ و L، S، M، N: - B

¹⁵⁶⁵ و L، M، N، B: - S

¹⁵⁶⁶ دیدن با نظر S، M، N، B: نادیدن نظر L

¹⁵⁶⁷ نگاه L، M، N، B: نگاهی S

¹⁵⁶⁸ گردیده ای S، M، N: گردیده L، B

¹⁵⁶⁹ 1955 S، M، N: - L، B

¹⁵⁷⁰ جایی N: جای S، M

- 152 -

[غزل]

[فعلاتن مفاعن فعطن]

L 64 ^b M 22 ^b	جنیش هر که از مقام خود است	حرف هر کس ز فکر خام خود است	1957
S 138 ^a	متفکر به صبح و شام خود است	آسمان با وجود این همه شان	1958
B 29 ^b N 38 ^a	هر که در فکر کام و ¹⁵⁷² جام خود است	دیده‌ام شیخ و پیر ¹⁵⁷¹ تر سا را	1959
	عاشق صنعت کلام خود است	واعظی را که زیر پا کرسی است	1960
M 23 ^a B 30 ^a	پی سیر جهان به بام خود است	آنکه بر منبرش تو می‌بینی	1961
	آنکه در قعده و قیام خود است	غافلنش نماز می‌خوانند	1962
S 138 ^b	دایما بر سر کلام خود است	راستی کم ¹⁵⁷³ ز مدّ کاف میاش	1963
	خواجۀ خویش دان سعیدا را		1964
	نه چو خر بندگان غلام خود است		

- 153 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعطن]

L 64 ^b M 23 ^b	از دو عالم ساغر و مینا بس است	در خرابات مغانم جا بس است	1965
S 139 ^a	یک نگاه او به عالم‌ها بس است	کیست آرد طاقت نظارهایش	1966
B 30 ^a N 41 ^a	در نظر آن قامت بالا بس است	شاهد همت بلندی‌های ما ¹⁵⁷⁴	1967
L 65 ^a			

¹⁵⁷¹ پیر L، N، B: پیر و S، M

¹⁵⁷² و L، S، B: - M، N

¹⁵⁷³ کم L، S، N، B: کم زند M

¹⁵⁷⁴ ما S، M، N، B: او L

	چون دهم فردا جواب نامه را	بی‌زبانی‌های ما گویا بس است	1968
	نیست مأوایی ¹⁵⁷⁵ مرا جز بحر دل	جای گوهر در دل دریا بس است	1969
	قامت او عرش را پامال کرد	عشق را معراج آن بالا بس است	1970
	از جنونم کون بر هم می‌خورد	عالمی را این دل شیدا بس است	1576 1971
	در نظر داریم دایم لعل یار	شاهد ما چشم خون‌پالا بس است	1972
	در مذاق ما سعیدا تا ابد		1973
	ذوق آن یکتای بی‌همتا بس است	M 24 ^a	
- 154 -			
[غزل]			
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]			
L 65 ^a M 23 ^a	دیده‌ای کان صبح را در خواب یافت	تا به گردن خویش را در آب یافت	1974
S 138 ^b	از در میخانه روگردان مشو	هر که چیزی یافت ¹⁵⁷⁷ از این باب یافت	1975
B 30 ^a N 41 ^a	عمرها باید که دل پیچد به زلف	شانه کی یک موی را بی‌تاب یافت	1976
	هر که شد بیدار از خواب گران	ماسوای خویش را در خواب یافت	1977
	عاقبت ¹⁵⁷⁸ خواهی سعیدا حق بخواه ¹⁵⁷⁹		1978
بی‌مسبب کی کسی اسباب یافت			

- 155 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

¹⁵⁷⁵ مأوایی L، B: مأوای S، M، N

¹⁵⁷⁶ B 1968 <: N، M، S، L 1971

¹⁵⁷⁷ یافت L، S، N، B: - M

¹⁵⁷⁸ عاقبت L، S، M، N: عاقبت B

¹⁵⁷⁹ حق بخواه S، M، N، B: رو متاب L

L 65 ^b M 24 ^a S 139 ^b B 30 ^b	شراب‌خانه معنی دل به هوش من است ¹⁵⁸⁵ برای ناقص چندی دلم نمی‌سوزد تنم به خواهش دل جامه‌ای ¹⁵⁸⁷ نپوشیده است به هر قدم دل من همچو ¹⁵⁸⁸ بید می‌لرزد چه نسبت است سعیدا مرا به اهل جهان که چرخ کوچک ¹⁵⁸⁹ ابدال خر قه‌پوش من است	1986 1987 1988 1989 1990
- 157 - [غزل] [فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]		
B 30 ^b H 133	چشم نرگس را ضیا و سرو را اندام نیست در گلستانی که مینا جر ع‌پاش جام نیست حلقه‌های دام باش و ¹⁵⁹⁰ صید را چشم امید هر صفت را مظهر خاص‌اند ابنای ظهور هیچ کس در دفتر اهل حقیقت عام نیست چون کنم با وحشی چشمی که از رشک‌آوری چون کنم چون بوسه‌ای با ¹⁵⁹¹ وعده هم پیغام نیست راست می‌گویی از آن کو می‌رسی قاصد ولیک راست می‌گویی از آن کو می‌رسی قاصد ولیک	1991 1992 1993 1994 1995 1996
H 134	پختگی در نشئه باید خامی می نیست عیب گرچه خود خامم سعیدا لیک فکرم خام نیست	

¹⁵⁸⁵ شراب‌خانه معنی دل به هوش من است L، S، M، Bt: صبحدم شیری که مهر دایه‌ام در کام ریخت B

¹⁵⁸⁶ خموش L، M، B: خاموش S

¹⁵⁸⁷ جامه‌ای S، B: جامه L، M

¹⁵⁸⁸ دل من همچو L، B: دل مسکین چو S، M

¹⁵⁸⁹ کوچک L، S، M: کوچک و B

¹⁵⁹⁰ و: -، B، H

¹⁵⁹¹ با B: H ا

- 158 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 65 ^b M 24 ^b	هم دلبر زمانه هم اغیار عالم است	آن آفرین جهان که نگهدار عالم است	1997
S 140 ^a B 30 ^b	تا روز حشر دیده پندار عالم است	چشمی که وا ز کثرت غفلت ¹⁵⁹² نمی شود	1998
	صد گام پیش از ¹⁵⁹³ پی آزار ¹⁵⁹⁴ عالم است	نازم به آن بتی که به هر پا گذاشتن	1999
	ای وای بر کسی که گرفتار عالم است	در قید ماست عالم و ما حظ نمی کنیم	2000
	کافر بود کسی که در انکار عالم است	هر ذره ای ¹⁵⁹⁵ ز مهر رخس رقص می کند	2001
	روزی که مهر بر سر بازار عالم است	گردون متاع کینه فروشد به مشتری	2002
	سیری ندیده سیر ز دیدار عالم است	چشم گدا به این همه تنگی و خیرگی	2003
	کین خانه بی نیاز معمار عالم است	منت ز آب و گل نکشد دل چو شد خراب	1596 2004
		در آفتاب حشر سعیدا چه می کند	2005
		آن کس که سایه پرور دیوار عالم است	

- 159 -

[غزل]

[فعالتن فعالتن فعالتن فعلن]

L 66 ^a M 24 ^a	عالم امن به از گوشه تنهایی ¹⁵⁹⁸ نیست	خاطر جمع به جز عالم یکتایی ¹⁵⁹⁷ نیست	2006

¹⁵⁹² کثرت غفلت L، S، M: غفلت کثرت B

¹⁵⁹³ از L، S، M: در B

¹⁵⁹⁴ آزار L، M، S: آرام B

¹⁵⁹⁵ ذره ای L، S، M: ذره B

¹⁵⁹⁶ 2004-2005 L، M، S: - L، B

¹⁵⁹⁷ عالم یکتایی L، M، N: گوشه تنهایی L: عالم تنهایی B

¹⁵⁹⁸ گوشه تنهایی L، M، N: گوشه یکتایی L، B: گوشه تنهای M

S 139 ^b N 41 ^b B 30 ^b	دل شیدایی ما ¹⁵⁹⁹ چشم تماشایی نیست ¹⁶⁰⁰	از ازل تا به ابد منتظر جانان است	2007
M 24 ^b	چه خیال ¹⁶⁰¹ است که آن در سر سودایی نیست	از لب لعل و خم زلف و خدنگ مژگان	2008
	دلبر ماست که در قید خود آرای نیست	هیچ کس طاقت نظاره ندارد او را	2009
S 140 ^a	که غزال حرم است آهوی صحرایی نیست	ز خدنگ غم جانان نکند رم دل ما	2010
	سیر در ملک وجود است سعیدا ما را		2011
	راه و ¹⁶⁰² رسم فقرا بادیه‌پیمایی نیست		
- 160 - [غزل] [فعلاتن مفاعلهن فعلن]			
L 66 ^a M 24 ^b	عاشقان را زبان حال ¹⁶⁰³ گرفت	شوخ ما رسم قیل و قال گرفت	2012
S 140 ^a B 30 ^b	شادمان گشت و حسب حال ¹⁶⁰⁴ گرفت	هر که دیوان خط و خال تو دید	2013
M 25 ^a	جای تا کرد خوش کمال گرفت	سرو قد تو در کنار دلم ¹⁶⁰⁵	2014
	ای خوشا آنکه انفعال ¹⁶⁰⁶ گرفت	از کریمان روزگار امروز	2015
S 140 ^b	در سخن چون زبان لال گرفت	خاطر از خیال چون و چرا	2016

¹⁵⁹⁹ ما L، S، M، B - N

¹⁶⁰⁰ چشم تماشایی نیست L، N: چشم تماشای نیست S، M: B -

¹⁶⁰¹ خیال S، M، N: خیالی L، B

¹⁶⁰² راه و L، N، B: راه S: آه و M

¹⁶⁰³ حال S، M، B: قال L

¹⁶⁰⁴ حسب حال L، S، B: حسب و حال M

¹⁶⁰⁵ کنار دلم S، M، B: هوای دلم L

¹⁶⁰⁶ انفعال L، S، M: انتقال B

	یاد نخل غمت سعیدا کرد	2017
	ریشه‌ها در دل این نهال گرفت	
	- 161 -	
	[غزل] [فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]	
L 66 ^a M 25 ^a	آنکه نامش جان جانان است آن جانان ماست	2018
S 140 ^b B 31 ^a N 41 ^b	آنکه قربان می‌شود هر دم به جانان جان ماست	
	مشرَب ¹⁶⁰⁷ ما ترک دنیا مذهب ¹⁶⁰⁸ ما نفی غیر	2019
	دین ما اثبات حق و کفر ما ایمان ماست	
	ما به دست بی‌غمی و بی‌خودی ¹⁶⁰⁹ خو ¹⁶¹⁰ کرده‌ایم	2020
	صحبت اهل تکلف قید ما زندان ماست	
L 66 ^b	خلعت ما خرقه و تاج کیانی ترک سر	2021
	مفلسی‌ها دستگاه افتادگی‌ها شان ماست	
	زنده می‌گردد دل افسرده از فریاد و آه	2022
	هر کجا چشمی است گریان چشمه حیوان ماست	
N 42 ^a	زاد ما افلاس و راه ما طریق فقر و عشق ¹⁶¹¹	2023
	در جگر هر کس ندارد آه ¹⁶¹² از یاران ماست	

¹⁶⁰⁷ مشرب: L، S، M، N: مذهب B

¹⁶⁰⁸ مذهب: L، S، M، N: مشرب B

¹⁶⁰⁹ بی‌غمی و بی‌خودی: L، B: بی‌خودی و بی‌غمی: S، M، N

¹⁶¹⁰ خو: L، S، N، B: خود M

¹⁶¹¹ فقر و عشق: L: فقر عشق: S، M، N: عشق و فقر B

¹⁶¹² آه: S، M، N: پار: L: راه B

	حیله‌های نفس دون ما را سعیدا خوار ¹⁶¹³ کرد	2024
	گر بمیرد نفس روبه شیر در فرمان ماست	
	- 162 -	
	[غزل] [مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]	
L 66 ^b M 25 ^a	ز من جان خواست جانان گفتمش از جان به جان مَنّت	2025
S 140 ^b B 31 ^a	به جان و دل کشیدن می‌توان از جان جان مَنّت	
	میان ما و او راه سخن از دل به دل باشد	2026
	که نتواند گذارد با ادافهمان زبان مَنّت	
	قبول شیب و بالا کی کند طبع بلند ما	2027
	ز پستی هَمّت عیسی کشید از آسمان مَنّت	
	همارا آشیان می‌بود اگر در طور هَمّت جا	2028
	به سنگ سرمه‌ای کی می‌کشید ¹⁶¹⁴ از استخوان مَنّت	
M 25 ^b	از آن یکدم که بر گردون قدم در رفت و آمد زد	2029
	کشید ¹⁶¹⁵ از پای او تا روز محشر آسمان مَنّت	
	به زردی روی تا بنهاد خورشید جمال گل	2030
	به جای توتیا نرگس کشید ¹⁶¹⁶ از زعفران مَنّت	
S 141 ^a	به سخت و نرم گردون چون کنم سر خم که از عالم	2031

¹⁶¹³ خوار: خار L، S، M، N، B

¹⁶¹⁴ می‌کشیدن L، S، B: می‌کشیدن M

¹⁶¹⁵ کشید L، B: کشد S، M

¹⁶¹⁶ کشید L، B: کشد S، M

برون می‌آید و کی می‌کشد تیر از کمان مَنّت

نظر از پشت پای خویش هر گز بر نمی‌دارد

2032

ز بس آن چشم شهلا می‌کشد ز آن ابروان مَنّت

متاع نازنینان نیست غیر از ناز در عالم

2033

که یوسف کرد بار خویشتن بر¹⁶¹⁷ کاروان مَنّت

به امیدی که از یک کس گشاید این گره شاید

2034

سعیدا می‌کشد تا حشر از پیر و جوان مَنّت

- 163 -

[غزل]

[فعلاتن مفاعلهن فعلهن]

L 66^b

M 25^b

S 141^a

B 31^a

گل و مل پیشکار هوش من است

عقل هندوی می فروش من است

2035

L 67^a

موسم برگ عیش¹⁶¹⁹ نوش من است

داغ گل دل کباب و¹⁶¹⁸ صهبا خون

2036

از بر سینه تا به گوش من است

سخن راست همچو تیر خدنگ

2037

هر دو در اصل یک خروش من است

لحن داود و صور اسرافیل

2038

دل و¹⁶²⁰ چشم و زبان و گوش من است

در بلی متفق ز روز ازل

2039

پرزنان از خروش و جوش من است

صبح ناگشته مرغ عرش دلم

2040

¹⁶¹⁷ بر S، M: از L، B

¹⁶¹⁸ و L، B: - S، M

¹⁶¹⁹ عیش L، S، M: عیش و B

¹⁶²⁰ و L، M، B: - S

همچو زنبور نیش و نوش من است	سخن تلخ باده ناب است	1621 2041
آسمان حلقه‌ای ز گوش من است	سخن حق ز عرش می‌شنوم	2042
روز آینده فکر دوش من است	صوفیم این وقت می‌خوانند	2043
	صدف گوهر سخن امروز	2044
M 26 ^a	ای سعیدا لب خموش من است	

- 164 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن]

L 67 ^a M 26 ^a S 141 ^a B 31 ^a N 42 ^a	هر نفس از دل غمدیده نوای ¹⁶²³ دگر است	هر زمان بر سر پرشور ¹⁶²² هوای دگر است	2045
S 141 ^b	آه دلسوز مرا مدّ رسای ¹⁶²⁴ دگر ¹⁶²⁵ است	گاه پیچد به خم زلف و گهی بر کاکل	2046
	هر دم از ناله من برگ و نوای ¹⁶²⁶ دگر است	بیشه‌ای را که منم شیر نیستانش را	2047
	بهر دل بردن ما ¹⁶²⁷ ماهلقای ¹⁶²⁸ دگر است	ای خوشا عالم معنی که به هر چشم زدن	2048

¹⁶²¹ L - :B ،N ،M ،S 2087

¹⁶²² بر سر پر شور L ،S ،N ،B : پر بر سر شور M

¹⁶²³ نوای L ،S ،M ،N : نوایی B

¹⁶²⁴ رسای L ،S ،N : رسایی B ،M ،L

¹⁶²⁵ دگر L ،S ،M ،N : دیگر B

¹⁶²⁶ نوای L ،S ،N : نوایی B ،M

¹⁶²⁷ ما L ،S ،N : با M

¹⁶²⁸ ماهلقای L ،S ،N : ماهلقایی B ،M

2049	درد در سینه‌ام از نعمت ¹⁶²⁹ او می‌بالد	سینه را از غم او باز صفای ¹⁶³⁰ دگر ¹⁶³¹ است
2050	هر کرا عشق ره و رسم ملامت ¹⁶³² آموخت	دل به جای دگر ¹⁶³³ و چشم به جای ¹⁶³⁴ دگر ¹⁶³⁵ است
2051	از دعای شب و آه سحر و گریه صبح	
	شکر لله سعیدا که صفای دگر است	
- 165 -		
[غزل]		
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]		
L 67 ^b M 26 ^a S 141 ^b B 31 ^b N 42 ^a	آسمانم تکیه‌گاه من بدن گردیده‌است	2052
	داغ‌ها بر تن چو گردون پیرهن گردیده است	
	سیل اشکم برده از بس بارهای دل مرا	1636 2053
	هر سری خاری در این وادی وطن گردیده است	
	دل به ذوق نوش آن لب‌های می‌گون عمرهاست ¹⁶³⁷	2054
	همچو جام باده سر تا پا دهن گردیده‌است	
	گر کلامم سبز گردد در ضمایرها چه سود ¹⁶³⁸	2055

¹⁶²⁹ نعمت :L، S، M، N: دولت B
¹⁶³⁰ صفای :L، S: نوای N: صفایی M، B
¹⁶³¹ دگر :L، S، M، N: B: دیگر L
¹⁶³² ملامت :L، S، N، B: ملالت M
¹⁶³³ دگر :L، S، M، N: B: دیگر L
¹⁶³⁴ جای :L، S، N: جایی M، B
¹⁶³⁵ دگر :L، S، M، N: B: دیگر L
¹⁶³⁶ 2053 :L، S، M، N: - B
¹⁶³⁷ عمرهاست :L، S، M، N: سال‌هاست B
¹⁶³⁸ سود :L، S، M، N: B: سود L

دشت‌ها از گریهٔ مجنون چمن گردیده‌است

2056 همجو اخگر تن به آتش‌دادگان فارغ‌دلند
N 42^b

پیشتر از مرگ خاکستر کفن گردیده‌است

2057 تا کشد افتاده‌دل‌ها را از آن چاه زرخ

ناز دست قدرت و کاکل رسن گردیده است

2058 قدردانان سخن رفتند یک یک از میان

تا سعیدا در جهان صاحب‌سخن گردیده‌است

- 166 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

2059 غم دماغم را پریشان کرده‌است
L 67^b
M 26^b ناله جسم را نیستان کرده‌است

S 141^b

2060 هر گدایی¹⁶³⁹ را که از خود چون¹⁶⁴⁰ گذشت
B 31^b فقر را نازم که سلطان کرده‌است

N 42^b

2061 هر که آسان دید دور چرخ را¹⁶⁴¹
S 142^a مشکلی را بر خود آسان کرده‌است

2062 می‌تواند جسم ما را جان کند
جان خود را آنکه جانان کرده‌است

2063 معنی آدم ز هر نقشی مخواه
صورتش را گرچه انسان¹⁶⁴² کرده-
است

2064 دایه‌اش بس مهربان است و لطیف
طفل ما خود را گریزان کرده‌است

2065 از تبسم دوش در بازار عشق
دلبر ما شگر ارزان کرده‌است

¹⁶³⁹ گدایی: S، B، N، M، L: گدای

¹⁶⁴⁰ از خود چون: B: از خون چون: L: چون از خود: S، M، N

¹⁶⁴¹ را: S، L، N، B: راه: M

¹⁶⁴² انسان: S، M، N: آسان: B، L

	کعبه دل را نمی‌داند چه سود	شیخ کو قطع بیابان کرده‌است	2066
	سر به جیب فکر صوفی ز آن برد	سیر جنت در گریبان کرده‌است	2067
L 68 ^a	تا به جوش آمد سعیدا بحر دل		2068
	نطق ما را گوهر افشان کرده‌است		
- 167 -			
	[غزل]		
	[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]		
L 68 ^a M 26 ^b	آنچه می‌دانی تو در باطن ¹⁶⁴³ نهان اظهار ماست		2069
S 142 ^a	هر که می‌خواهد ببیند روی حق دیدار ماست		
B 31 ^b			
N 34 ^a	پیش رندان باده چون از جوش افتد کامل است		1644 2070
	با ادافهمان عالم خامشی ¹⁶⁴⁵ گفتار ماست		
	چشم ما هرگز نشد سیر از تماشای رخس		2071
	آنکه هرگز به نمی‌گردد دل بیمار ماست		
	بر نمی‌دارد ز پایش دست ¹⁶⁴⁷ هر جا می‌رود		1646 2072
	سایه آن دلیر با هم ¹⁶⁴⁸ در پی ¹⁶⁴⁹ آزار ماست		

¹⁶⁴³ می‌دانی تو در باطن L، S، M، N: در باطن تو می‌دانی B

¹⁶⁴⁴ B - :N، M، S، L 2070

¹⁶⁴⁵ خامشی S، N: خاموشی L، M

¹⁶⁴⁶ B (2)2073 :N، M، S، L (2)2072

¹⁶⁴⁷ دست S، M، N، B: چشم L

¹⁶⁴⁸ دلیر با هم S، M، N، B: دلیر ما هم L

¹⁶⁴⁹ در پی S، M، N، B: پی L

2073	1650	با دل سنگین خود با ما نخواهی شد قرین	
		شیشه و پیمانه می ¹⁶⁵¹ ز اهدا دربار ماست	
2074		از دکان خود فروشان جنس استغنا مجوی	
		این متاع بی‌نیازی خاصه بازار ¹⁶⁵² ماست	
2075		ای مفسر سیر دیوان سعیدا را بکن	M 27 ^a
		آنچه در قرآن نشد معلوم در اشعار ماست	

- 168 -

[غزل]

[مفاعیلن فعلاتن مفاعیلن فعیلن]

2076	نگاه شوخ و ¹⁶⁵³ دل ساده رو به‌رو شده‌است	ترا کباب و مرا یاده آرزو شده‌است	L 68 ^a M 27 ^a
2077	خبر نشد سر مویی ¹⁶⁵⁴ ز صبح روز فنا	اگرچه ظاهر من چون ¹⁶⁵⁵ جهان دو مو شده‌است	S 142 ^b
2078	نه عاقلی است دلا کام جستن از آن لب	بر ¹⁶⁵⁶ این دقیقه بسی حرف ¹⁶⁵⁷ گفتگو شده‌است	B 31 ^b N 34 ^b
2079	نمانده در جگرم قوت کشیدن آه	گمان برند که داغ دلم نکو شده‌است	
2080	دم از محبت جانان نمی‌توانم زد	که تار دوستیم بارها رفو شده‌است	

¹⁶⁵⁰ B (2)2072 :N، M، S، L (2)2073

¹⁶⁵¹ پیمانه می: B، N، M، L، پیمانه و می S

¹⁶⁵² خاصه بازار: B، N، M، L، خاصه و بازار S

¹⁶⁵³ و: B، L، S - :B، M، S

¹⁶⁵⁴ مویی: B، M، L، موی S، N

¹⁶⁵⁵ چون: B، N، M، S، در L

¹⁶⁵⁶ بر: B، N، L، در: B، M، S

¹⁶⁵⁷ حرف: B، N، L، حرف و: B، M، S

ندیده‌ایم سعیدا ز¹⁶⁵⁸ غیر نیک و بدی

که هر چه دیدمشد¹⁶⁵⁹ اندر جهان از او¹⁶⁶⁰ شده‌است

- 169 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

2082

عالم ز دستگاه کمالش¹⁶⁶¹ نمونه‌ای است

عقبی ز گفتگوی وصالش نمونه‌ای است

L 68^b

M 27^a

S 142^b

2083

ماه از صفای چهره او فیض دیده‌ای است

خورشید از شعاع جمالش نمونه‌ای است

B 31^b

N 34^b

2084

از دوست صوت و حرف¹⁶⁶² کجا کس شنیده‌است¹⁶⁶³

قرآن ز فیض¹⁶⁶⁴ معنی قالش نمونه‌ای است

N 35^a

2085

جنت ز حسن خلق خدا آفریده‌ای¹⁶⁶⁵ است

دوزخ ز های و هوی جلالش نمونه‌ای است

2086

با مدعی بگوی که آب حرام ما

بی‌ریب و شک ز نان حلالش نمونه‌ای است

2087

رسم جنون طریق سعیدای بی‌نواست

B 32^a

دیوانگی ز شورش حالش نمونه‌ای است

- 170 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

¹⁶⁵⁸ از L، S، M، N: به B

¹⁶⁵⁹ دیدمشد S، M، N، B: دیدمشده L

¹⁶⁶⁰ از او L، S، M، N: بدو B

¹⁶⁶¹ کمالش L، S، M، N: جمالش B

¹⁶⁶² صوت و حرف L، M، B: حرف و صوت S: صوت حرف N

¹⁶⁶³ شنیده‌است L، S، M، B: نهان کند N

¹⁶⁶⁴ فیض L، B: لطف S، M، N

¹⁶⁶⁵ آفریده‌ای L، M، B: آفریده S، N

L 68 ^b M 27 ^a			
S 142 ^b	دایم به فکر نقش و نگار نزاکت است		2088
B 32 ^a	ناز کدلی که آینه‌دار نزاکت است		
M 27 ^b	دوش نزاکت است و کنار نزاکت است	آرامگاه آن ¹⁶⁶⁶ قد و بالین ناز او	2089
	باغ نزاکت است و بهار نزاکت است	آن حسن نازپرور و خط بنفشه‌فام	2090
	منت کشد که حامل بار نزاکت است	آنکو سبوی دختر رز می‌کشد به دوش	1667 2091
	افتاده است کار سعیدا به نازکی		2092
	هر جا رود غریب دیار نزاکت است		

- 171 -

[غزل]

[مفعول مفاعیل مفاعیل فاعولن]

L 68 ^b M 27 ^b	دوخ ز غم عشق تو یک سینه‌کبابی است	جنت ز سر کوی تو یک صحن خرابی است	2093
B 32 ^a	او را به نظر چشمه حیوان دم آبی است	آن کس که گلو را به دم تیغ تو تر کرد	2094
N 35 ^a	دریا لب خشکی و گهر قطره آبی است	در چشم خرد کوه تنی بی‌سر و پایی است	2095
	ای بی‌خبران چتر فلک قصر حبابی است	عالم دو زمان بر صفت خویش نباشند	2096
L 69 ^a	فتوی‌ده این شهر شما طرفه جنابی است	ما را گله از قاضی عنتاب نباشد	2097
	با آنکه به مینای تو یک جرعه شرابی است	ای چرخ به رندان جهان این همه مستی	2098
	آخر به کجا تا کشد این طرفه طنابی است	افتاده به گردن گذران است شب و روز	2099
	در زیر زمین یک دو سؤالی ¹⁶⁶⁹ و جوابی است	مشکل همه بر روی زمین است مترسید	1668 2100

¹⁶⁶⁶ آن S، M، B: او L

¹⁶⁶⁷ S - :B، M، L 2091-2092

¹⁶⁶⁸ B - :N، M، L 2100

¹⁶⁶⁹ سؤالی L، N: سؤال M

2101	اوقات حیات و نفس باز پسین است	در رهگذر مرگ درنگی و شتابی است
2102	صحرا چه کند گر نکند خاک به فرقتش	کوه از غم او خون دل و چشم پرآبی است
2103	دست از همه بر دار و سبکبار شو امروز	فردای قیامت به میان پای حسابی است
2104	بشنو صفت لیلی و مجنون ز سعیدا	
	آن خانه براندازی و ¹⁶⁷⁰ این خانه خرابی است	M 28 ^a

- 172 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاّن فعلاّن]

2105	با خبر باش که از حال خبرداری هست	خواب منع است در آن خانه که بیداری ¹⁶⁷¹ هست	L 69 ^a M 28 ^a
2106	سخن دوست به بیگانه نیاید ¹⁶⁷² گفتن	می ننویشم ¹⁶⁷³ در آن خانه که هشیاری هست	B 32 ^a
2107	گرچه گل ناز به همراهی ¹⁶⁷⁴ بلبل دارد	لاله را همچو من ¹⁶⁷⁵ سوخته دل یاری هست	
2108	عهد کردم به کسی خواجگی ای ¹⁶⁷⁶ فروشم	در جهان تا به غلامیم خریداری هست	
2109	یک به یک تیر قضا می رسد و می افتد	غایب از دیده ما و تو کمانداری هست	
2110	نیستی بُلّه سعیدا ز دو عالم بگذر		

دل به جنت چه دهی وعده دیداری هست

- 173 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاّن فاعلاّن]

¹⁶⁷⁰ و M، N، B: - L

¹⁶⁷¹ بیداری L، B: پنداری M

¹⁶⁷² نیاید M، B: نشاید L

¹⁶⁷³ ننویشم M، B: ننویشم L

¹⁶⁷⁴ همراهی L، B: همی آهی M

¹⁶⁷⁵ من B: منی L، M

¹⁶⁷⁶ خواجگی ای B: خواجگی L، M

- 2111 کار اهل الله را طعن از کسی زیبنده نیست
L 69^a
M 28^a
B 32^a هر چه خواهد می‌کند عارف کسی را بنده نیست
N 35^b
- 2112 درد بی‌دردی عجب دردی است ضعف طرفه‌ای است
L 69^b
صاحب این درد گویا در حساب زنده نیست
- 2113 طفل چون آید¹⁶⁷⁷ به دنیا¹⁶⁷⁸ گریه‌اش دانی چراست
وسعت این دور می‌بیند که جای خنده نیست
- 2114 از پی هر صید لاغر عمر خود ضایع مکن
ز این کمان چون تیر بیرون جست باز آینده نیست
- 2115 بسکه مردم را خیال ماسوا¹⁶⁷⁹ دل برده‌است
هیچ کس از فعل زشت خویشتن شرمنده نیست
- 2116 آسمان غربال پر آبی است اما قطره‌ای
تا نخواهد صاحب غربال از آن¹⁶⁸⁰ ریزنده نیست
- 2117 سر فرو کش در مرقع سیر را پوشیده کن
چيست در عالم سعیدا کان درون زنده¹⁶⁸¹ نیست

- 174 -

[غزل]

[فعلاتن مفاعلهن فعلن]

¹⁶⁷⁷ آید: L، M، B: آمد N

¹⁶⁷⁸ دنیا: L، B: عالم M، N

¹⁶⁷⁹ ماسوا: M، N، B: ما سوی L

¹⁶⁸⁰ از آن: L، N، B: ز آن M

¹⁶⁸¹ زنده: L: جنده M: چیده N: ژنده B

L 69 ^b			
M 28 ^a	آفتابی به زیر پیرهن است		1682 2118
B 32 ^a		جامه از رنگ و از گلش ¹⁶⁸³ بدن است	
M 28 ^b	جام می پای تا به سر دهن است	دل عاشق تمام آینه است	2119
B 32 ^b			
	مردۀ ما هنوز بی کفن است	عالم از خاک سر بر آوردند	2120
S 112 ^a	هر که ز نار بست برهم ¹⁶⁸⁴ است	در کلیسای عشق و آیینش	2121
	صاحب خانه آشنای من است	هر چه دل خواست من به جان کردم	2122
	با گل و یاسمین و یاسمن است	صبحدم ورد ¹⁶⁸⁶ عندلیب چمن	1685 2123
	هر کجا گریه می کنم چمن است	با چنین اشک و ¹⁶⁸⁸ پاره های جگر	1687 2124
	پای تا سر به قید خویشتن است	هر که از پا و سر خیر دارد	2125
	عاقبت سر به پای خویشتن است	هر که پرورده شد در این مسلخ ¹⁶⁸⁹	2126
		با سعیداست یار هر جا هست	2127
		ویس با ماست گرچه در یمن است	

- 175 -

[غزل]

[مفعول مفاعیل مفاعیل فاعولن]

1682 S - :B ,M ,L 2118-2120

1683 گلش :B ,L :گلشن M

1684 برهمن :M ,S :پیرهن B ,L

1685 L - :B ,M ,S 2123

1686 ورد :B ,S :دزد M

1687 L 2122 <:B ,M ,S 2124

1688 B ,L - :M ,S و

1689 در این مسلخ :B ,S ,L :در بن ملخ M

L 70 ^a S 112 ^a M 28 ^b B 32 ^b	همخانه ما همراه ما همسفر ماست	آن خانه بر انداز که خود راهبر ماست	2128
	سری که نهان است ز دل در نظر ماست	آن یار مبرا ز خیالات عیان ¹⁶⁹⁰ است	2129
	این ¹⁶⁹¹ نخل به بار آمده و این ثمر ماست	دارد سر منصور در این باغ مکافات	2130
	دست ¹⁶⁹² تهی بهله اگر در کمر ماست	آن صید ضعیفیم که سر پنجه باز است	2131
	از پای رفیقان سبکبار سعیدا		2132
	هر خار نشانی است ¹⁶⁹³ که در رهگذر ماست		

- 176 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن فعولن]

L 70 ^a S 112 ^a M 28 ^b B 32 ^b N 35 ^b M 29 ^a	بت از کافر بود بتخانه از کیست	می از انگور شد میخانه از کیست	2133
	اگر دانی که این افسانه از کیست	روی از جا به هر آواز پایی	2134
	اگر داند که این دیوانه از کیست	ز مجنون کی گریزد طفل وحشی	2135
S 112 ^b	اگر داند کسی بیگانه از کیست	نبیند چشم او ناآشنایی ¹⁶⁹⁴	2136
N 36 ^a	گشا چشمی ¹⁶⁹⁵ ببین کاشانه از کیست	در این مهمان سرا کس را مکن عیب	2137

¹⁶⁹⁰ عیان S، M: محال L، B

¹⁶⁹¹ این L، B: آن S، M

¹⁶⁹² دست L، M، B: دستی S

¹⁶⁹³ نشانی است S، M، B: نشان نیست L

¹⁶⁹⁴ او ناآشنایی N، B: آن ناآشنایی L: او را آشنایی S، M

¹⁶⁹⁵ چشمی L، S، M، B: چشم و N

	حقیقت را تماشا کن در این بزم	مبین دست و ببین پیمانه از کیست	1696 2138
	تو خود را صاحب خرمن چه سازی	تفکر کن که اصل دانه از کیست ¹⁶⁹⁷	2139
	در این ماتم‌سرای عقل‌آباد	به جز دل شیوه مستانه از کیست	2140
	ترا با صاحب کاشانه راهی ¹⁶⁹⁸ است		2141
	چه می‌پرسی ¹⁶⁹⁹ سعیدا خانه از کیست		
- 177 -			
[غزل]			
[مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن]			
L 70 ^a S 112 ^b			
M 29 ^a			
		تعریف قدت مطلع دیوان سعیداست	2142
B 32 ^b			
N 36 ^a		مدح رخ زیبای تو عنوان سعیداست	
	آن چشمه که نامش به جهان آب حیات است	یک قطره‌ای از دیده گریان سعیداست	2143
L 70 ^b			
	لخت جگر سوخته و ¹⁷⁰⁰ سینه بریان ¹⁷⁰¹	پیوسته کباب و مزه خوان ¹⁷⁰² سعیداست	2144
	با غیر نبستیم در ¹⁷⁰³ دل ننشستیم		2145
	اندوه و ¹⁷⁰⁴ غم و درد تو مهمان سعیداست		

1696 N 2140 <:B، M، S، L 2138

1697 تفکر کن که اصل دانه از کیست L، S، M، N: چه می‌پرسی سعیدا دانه از کیست B

1698 راهی L، S، M، N: راه B

1699 می‌پرسی S، M، N، B: می‌ترسی L

1700 و L، S، M، B: - N

1701 سینه بریان S، M، N، B: دیده گریان L

1702 خوان S، M، N، B: خون L

1703 در L، N، B: و در S: دری M

1704 و L، S، B: - M، N

- 178 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 70 ^b S 112 ^b	یار ما خوب است اما خوب نیست	با رقیبان خوب ¹⁷⁰⁵ با ما خوب نیست	2146
M 29 ^a	ما کجا و مجلس واعظ کجا ¹⁷⁰⁶	صحبت خرسنگ و مینا خوب نیست	2147
B 32 ^b N 36 ^a	اندر این بازیگه طفلان راه	از کناری جز تماشا خوب نیست	2148
29 ^b	یار را با ما نخواهد هر که دید	کور بهتر او ¹⁷⁰⁷ که بینا خوب نیست	2149
N 36 ^b	هر چه بادا باد قربان می‌شوم		2150
	چند می‌گویی ¹⁷⁰⁸ سعیدا خوب نیست		

- 179 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 70 ^b M 29 ^b B 32 ^b S 102 ^a N 36 ^b B 33 ^a	از خس و خار حوادث قلب ما را کی ¹⁷⁰⁹ صفاست		2151
	بی فنا کی دیده باطن شود بینا به حق		2152

¹⁷⁰⁵ خوب L، S، M، B: خوب و N

¹⁷⁰⁶ کجا S، M، N، B: کجاست L

¹⁷⁰⁷ بهتر او S، M، N: بهتر آن L: او بهتر B

¹⁷⁰⁸ می‌گویی L، M، N، B: می‌گوی S

¹⁷⁰⁹ کی S، M، N، B: گر L

نیستی¹⁷¹⁰ گردی است کان¹⁷¹¹ در چشم هستی توتیاست

2153 هر که در چشم خلاق شد سبک در راه عشق

جذبۀ مطلوب با او همچو کاه و¹⁷¹² کهریاست

2154 خسته ما به ز قند و گل نگرده ای طیب

ز آن شکرلب حرف تلخی یاد اگر داری رواست

2155 بر نمی‌گردد کسی محروم از این در تا ابد¹⁷¹³

صاحب این خانه با بیگانگان هم آشناست

2156 گفت دل گر عاشقی محنت‌سرا را در بکوب

گفتمش طاقت ندارم گفت عشقت پس هواست

2157 شکرها دارد سعیدا از خدا در کارها

گرچه افتاده است دستش نارسا طبعش رساست

- 180 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

2158 در شکنج زلف او دل تاب نتواند گرفت

L 71^a

M 29^b

چون کتان کام از شب مهتاب نتواند گرفت

B 33^a

¹⁷¹⁰ نیستی: B، N، S، L: نینی M

¹⁷¹¹ کان: B، N، S، L: کو M

¹⁷¹² و: N، L - : B، M، S

¹⁷¹³ 2155: B، N، M، S، L -

- 2159 کی لب شیرین کند کار نگاه تلخ را
جای می را گر¹⁷¹⁴ دهد جان آب نتواند گرفت
- 2160 کام از کامل عیاران یافتن آسان مدان
کس دمی¹⁷¹⁵ آب از گل سیراب نتواند گرفت
- 2161 بی ریاضت کی ملایم می شود طبع ثقیل
نرم خویی را کس از سنجاب نتواند گرفت
- 2162 بحر همت تا¹⁷¹⁶ سعیدا چرخ را آمد¹⁷¹⁷ به جوش
کاسه‌ای دارد که یک کف آب نتواند گرفت
- 181 -
[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]
مطلب¹⁷¹⁸ از گردیدن شیب و فرازم سیر نیست
- 2163 کافر اما مراد و مقصد من دیر نیست
- 2164 کشتن خود را روا دارم که در کوی حبیب
- غیر من دیگر در این دار الصفا کس غیر نیست
- 2165 ضدّ هر شی باعث عرفان آن شی می شود

¹⁷¹⁴ گر S، M، B: کی L¹⁷¹⁵ دمی S، M: دم L، B¹⁷¹⁶ تا L، B: با S، M¹⁷¹⁷ آمد S، L، M: آرد B¹⁷¹⁸ مطلب L، B: مقصد S، M، N

هر کرا از شر وقوفی نیست او را خیر نیست

2166 می‌رساند در نگاهی خویش را بر جان و دل S 102^b

تیزپرتر از خدنگ¹⁷¹⁹ ماهرویان طیر نیست

2167 نیست رحمی گفتمش با او به مژگان سیاه

با زبان دشنه گفتا با سعیدا خیر نیست

- 182 -

[غزل]

[مفعول مفاعیل مفاعیل فاعولن]

2168 هر چیز که رو می‌دهد از ماست که بر ماست هر چند¹⁷²⁰ که او می‌دهد از ماست که بر ماست L 71^a

2169 سر چشمه بود قسمت ما آب روان را این آب که جو می‌دهد از ماست که بر ماست M 30^a

B 33^a

2170 گر غیر از آن کوی شود رد¹⁷²¹ چه عجایب ما را که چه¹⁷²² رو می‌دهد از ماست که بر ماست S 102^b

N 37^a

2171 خویشی¹⁷²³ که ز ما تافت¹⁷²⁴ جبین¹⁷²⁵ غیر شناسیم بیگانه که رو می‌دهد از ماست که بر ماست

2172 هر بت که سخن گفت به ما دلبر ما اوست آن غنچه که بو می‌دهد از ماست که بر ماست

¹⁷¹⁹ خدنگ L، S، M، N: نگاه B

¹⁷²⁰ چند L، M، N، B: چیز S

¹⁷²¹ رد L، N، B: رو S، M

¹⁷²² چه L، S، B: چو M، N

¹⁷²³ خویشی L، S، N، B: خویشی M

¹⁷²⁴ تافت S، M، N: تاخت L، B

¹⁷²⁵ جبین M، B: چنین L: جبین S، N

2173 ما را گله ز او نیست که بد داد جزا¹⁷²⁶ را
 L 71^b ور ز آنکه نکو¹⁷²⁷ می‌دهد از ماست که بر ماست

2174 گر قسمت ما باده سعیداست و گر سنگ
 هر چیز که رو می‌دهد از ماست که بر ماست

- 183 -

[غزل]

[فعولن فعولن فعولن فعول]

2175 فلک بر سر¹⁷²⁸ بی‌سران پرچمی است
 L 71^b زمین زیر پا نعل مستحکمی است
 M 30^a

2176 به غفلت خبر دار دم¹⁷²⁹ نگذرد
 B 33^a نگه دار دم را که عالم دمی است

2177 چسان¹⁷³⁰ سر به شادی بر آریم ما
 S 102^b که دوران ما حلقه ماتمی است
 N 37^a

2178 در این نشئه بر هر چه افتد نظر
 M 30^b

سعیدا نکو بین که خوش عالمی است

- 184 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

2179 یار را از ما¹⁷³¹ چه می‌پرسی بپرس از دل کجاست
 L 71^b

M 30^b

B 33^a محفل لیلی ز مجنون پرس در محمل کجاست

S 102^b

¹⁷²⁶ جزا: B، N، M، S: خبر L

¹⁷²⁷ نکو: B، M، S، L: نیکو N

¹⁷²⁸ سر: B، N، S، L: - M

¹⁷²⁹ خبردار دم: B، N، S، L: خبردارم M

¹⁷³⁰ چسان: B، N، S، L: چه آسان M

¹⁷³¹ ما: B، L: من: M، S

S 103 ^a	عالمی شد کشته شمشیر غم کو شاهی تا بر آید از میان گوید به ما قاتل کجاست	2180
	سیر دارم تا سحر امشب کنشت و کعبه را تا چراغ بی‌ریا روشن در این محفل کجاست	2181
	ای که صد گل می‌کنی هر لحظه در این بوستان جز تو در زیر زمین یک دانه بی‌حاصل کجاست	2182
33 ^b	جنگ هفتاد و دو ملت بر سر راه است و بس ورنه غیریت میان خلق در منزل کجاست	2183
	نسبت سرو چمن با قامتش عین خطاست قامت موزون او چون سر و پا در گل کجاست	2184
	طرفه عالم‌هاست در انفس که در آفاق نیست آنچه پنهان کرده در دل باغبان در گل کجاست	2185
	ای که ¹⁷³² می‌گویی سعیدا را ز جان و دل گذر جان فدایت باد لیکن عاشقان را دل کجاست	2186
- 185 -		
[غزل]		
[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن]		
L 72 ^a	آتش از گرمی روزش خبر معتبری است	2187
M 30 ^b	سنبله هست در آویخته هر جا کمری است	2188
	آفتاب از نفس ¹⁷³³ صبح قیامت اثری است	
	زلف مخصوص رخ موی‌میانان باشد	

¹⁷³² ای که S، M، B: آن که L

¹⁷³³ نفس S، M، N: اثر L، B

B 33 ^b		
S 103 ^a	تا به فرهاد جگر خسته ز شیرین نظری است	همچو الماس دم تیشه او کارگر ¹⁷³⁴ است
N 37 ^b		
	عیب پوشیدن این فرقه عجایب هنری است	گرچه صوفیه ندارند به کف هیچ هنر
	تا به سر منزل مقصود چه خوش راهبری است	خدمت پیر مغان ساز ¹⁷³⁵ که بی‌منت پا
	طرفه راهی است ره عشق ¹⁷³⁸ عجایب سفری است	توشه خوناب ¹⁷³⁶ جگر ¹⁷³⁷ یار و مصاحب غم و درد
M 31 ^a		گذر از جان تو ¹⁷³⁹ سعیدا قدمی پیش گذار ¹⁷⁴⁰
		بی تکلف که سر کوی بتان خوش گذری است

- 186 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 72 ^a		گر برد از هوش ز آن چشم سیه تقصیر نیست	2194
S 103 ^b			
M 31 ^a			
N 39 ^a	غیر دل دادن به چشم شوخ او تدبیر نیست		
B 33 ^b			
N 39 ^b		تیغ ابرو مانع ظلم است چشم شوخ را	2195
	پاسبانی بر سر کافر به از شمشیر نیست		

¹⁷³⁴ کارگر: B، N، M، S: کارگری L

¹⁷³⁵ ساز: B، M، S، L: کن N

¹⁷³⁶ خوناب: B، M، S، L: خون N

¹⁷³⁷ جگر: B، M، S، L: جگر و N

¹⁷³⁸ عشق: B، N، M، S: عشق و L

¹⁷³⁹ تو: B، L، و: M، S، N

¹⁷⁴⁰ گذار: B، M، S، L: بنه N

	گر مریدان را مراد از زهد ¹⁷⁴² شیخی کردن است	1741 2196
	هیچ تدبیری برای این به از تزویر ¹⁷⁴³ نیست	
	ای که از خلوت خرابات آمدی خوب آمدی	2197
	سر بزن پایی بزن این خانه تصویر ¹⁷⁴⁴ نیست	
	از جهان بی ظلمتِ عصیان کسی کم رفته است	2198
	این ره ¹⁷⁴⁵ دور و دراز البته ¹⁷⁴⁶ بی شبگیر نیست	
	در دل او نیست از آب ترحم قطره ای ¹⁷⁴⁷	2199
	یا در آه و ناله ما قوت تأثیر نیست	
	ای سعیدا دلبر از عاشق به از او واقف است	2200
	حال دل را پیش جانان حاجت ¹⁷⁴⁸ تقریر نیست	
	- 187 -	
	[غزل]	
	[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]	
L 72 ^a Lm 93 ^a S 103 ^a M 31 ^a	هر که ¹⁷⁴⁹ آمد عمر خود را صرف سامان کرد و رفت	2201

B 2198 <:N، M، S، L 2196¹⁷⁴¹

زهد¹⁷⁴²: N، M، S، L، B

تزویر¹⁷⁴³: B، N، M، S، L، تزویر

خانه تصویر¹⁷⁴⁴: B، S، L، خانه و تصویر: M، خانه تزویر N

ره¹⁷⁴⁵: B، N، S، L، ده M

البته¹⁷⁴⁶: B، N، S، L، البته M

قطره ای¹⁷⁴⁷: N، M، S، L، قطره B

حاجت¹⁷⁴⁸: B، N، M، S، حالت L

که¹⁷⁴⁹: B، N، S، Lm، L - M

N 43^a

B 33^b

L 72 ^b	شمع را نازم که جسم خویش را جان کرد و رفت	
S 103 ^b	تیشه را بر سر نه از بی طاقتی فرهاد زد	2202
	کوه کنند را برای ¹⁷⁵⁰ خویش آسان کرد و رفت	
	گریه ام کی همچو شبنم منت از گل می کشد	2203
	اشک من از گریه من گل به دامن ¹⁷⁵¹ کرد و رفت	
	داشتم ز آن پیرهن ¹⁷⁵² بویی ¹⁷⁵³ چو گل در جیب خویش	2204
	سر زد آهی ¹⁷⁵⁴ صبح آن ¹⁷⁵⁵ را در گریبان کرد و رفت	
Lm 93 ^b	غنچه را ¹⁷⁵⁷ آمد نسیم آشفته ¹⁷⁵⁸ بگذشت از چمن	1756 2205
	ناله بلبل دل گل را پریشان کرد ¹⁷⁵⁹ و رفت	
	نکته ¹⁷⁶⁰ از طره جانان نسیم آورد دوش	2206
	بلبل طبع سعیدا را غزل خوان کرد و رفت	

¹⁷⁵⁰ برای L، S، M، N: B بجای Lm

¹⁷⁵¹ دامن L، Lm، S، M، N: دامن B

¹⁷⁵² ز آن پیرهن L، S، M، N: B پیراهن Lm

¹⁷⁵³ بویی L، Lm، B: بوی S، M، N

¹⁷⁵⁴ آهی L، Lm، S، M، B: آه N

¹⁷⁵⁵ آن L، S، M، N: B او Lm

¹⁷⁵⁶ 2205 Lm، S، M، N، B: - L

¹⁷⁵⁷ را S، M، N، B: وا Lm

¹⁷⁵⁸ آشفته S، M، N، B: آشفته Lm

¹⁷⁵⁹ کرد S، M، N، B: کر Lm

¹⁷⁶⁰ نکته L، Lm، S، B: نکته M، N

L 72 ^b	سختن از باده گفتتم هوس است	حرف آن لب شگفتتم هوس است	2207
M 31 ^b			
B 33 ^b	باز در دل نهفتتم هوس است	سر او را که ¹⁷⁶¹ اظهار ¹⁷⁶² است از شمس	2208
S 103 ^b			
	به دم خویش رفتم ¹⁷⁶³ هوس است	چون صبا خاک راه جانان را	2209
S 104 ^a	نفسی گر شکفتتم هوس است	عمرها غنچه خسب باید ¹⁷⁶⁴ بود	2210
	گل داغم شکفتتم هوس است	پرده از روی کار من بر دار	2211
	مست با یار خفتتم هوس است	در شب وصل می به صرفه مده ¹⁷⁶⁵	2212
		ای سعیدا ز حافظ امدادی	2213
	«شعر رندانه گفتتم هوس است»		

L 72 ^b			
M 31 ^b			
S 104 ^a	در یاد قامت تو به پا ¹⁷⁶⁶ ایستاده است		2214
N 39 ^b		عمری است سرو تا به وفا ایستاده است	

¹⁷⁶¹ که S، M، B: - L

¹⁷⁶² اظهار L، S، B: ظهر M

¹⁷⁶³ رفتم L، S، B: رفتتم M

¹⁷⁶⁴ باید S، M، B: خواهد L

¹⁷⁶⁵ مده L، S، M: بده B

¹⁷⁶⁶ پا S، M، N، B: جا L

B 33^b

B 34 ^a	بر سر گرفته‌است ¹⁷⁶⁷ به جا ایستاده‌است	شمع است در محبت جانان که شعله را	2215
	آن ¹⁷⁷⁰ هم میان خوف و ¹⁷⁷¹ رجا ایستاده‌است	اعراف بود جای خوشی ¹⁷⁶⁸ دلنشین چه سود ¹⁷⁶⁹	2216
	از جور اگر ¹⁷⁷³ نشست ¹⁷⁷⁴ جفا ایستاده‌است	هر گز به عاشقان ستمش کم ¹⁷⁷² نمی‌شود	2217
L 73 ^a	هر گاه که رفته‌ایم ¹⁷⁷⁶ گدا ایستاده‌است	بی کار کس ندیده کرم را که بر درش ¹⁷⁷⁵	2218
	کاین ناتوان برای شما ایستاده‌است	بر کوی یار اگر گذری ای صبا بگو	2219
	کان در فنا و این به بقا ایستاده‌است	خاصیتی ¹⁷⁷⁷ است اسم جلال و جمال را	2220
	آیینۀ خدای‌نما ایستاده‌است	رمزی به طوطیان ز دل اهل حال گو	2221
N 40 ^a	فارغ نشسته‌ای و عصا ایستاده‌است ¹⁷⁷⁹	ای کم ز چوب خشک به هنگام سعی و ¹⁷⁷⁸ جهد	2222
M 32 ^a	درد دلم برای دوا ایستاده‌است	می‌رفت تا سخن ز لب ¹⁷⁸⁰ لعل او شنید	2223
	کاندر کمین هزار بلا ایستاده‌است	از یک دمی که خواب به راحت کنی چه سود	2224

¹⁷⁶⁷ گرفته‌است S، M، N، B: گرفته‌است و L

¹⁷⁶⁸ خوشی S، M، N، B: خوش و L

¹⁷⁶⁹ چه سود S، M، N، B: بود L

¹⁷⁷⁰ آن S، M، N، B: او L

¹⁷⁷¹ و S، M، N، B: - L

¹⁷⁷² کم S، M، B: کی N

¹⁷⁷³ اگر L، B: گر S، M، N

¹⁷⁷⁴ نشست S، M، N، B: نشسته L

¹⁷⁷⁵ درش L، S، N، B: دوش M

¹⁷⁷⁶ هر گاه رفته‌ایم S، M، N، B: هر گه که می‌رویم L

¹⁷⁷⁷ خاصیتی S، M، N، B: خاصیت L

¹⁷⁷⁸ و L، M، N، B: - S

¹⁷⁷⁹ ایستاده‌است L، S، M، B: ایستاده‌ایم N

¹⁷⁸⁰ لب S، M، N، B: لب و L

	یک بار رو نمای ¹⁷⁸¹ به ¹⁷⁸² افتادگان خود	صد جان برای روی نما ایستاده است	2225
S 104 ^b	کس را کجاست بار سعیدا به کوی یار		2226
	دربان ¹⁷⁸³ همیشه شرم و حیا ایستاده است		

- 190 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

N 40 ^a	لاله داغ عشق را تا افسر خود کرده است	گل پریشانی از آن رو بر سر خود کرده است	2227
	جانفشانی می کند عاشق چو بیند در عتاب	تیغ ابروی تو چین را جوهر خود کرده است	2228
	شد روان ز آن سو سواد عنده لیبیان چمن	غنچه را باد صبا تا دفتر خود کرده است	2229
	عنده لیبیان را فغان در باغ می دانی ز چیست	ز آنکه شبنم برگ گل را بستر خود کرده است	2230
	تا بر آید از نقاب شب فضا بخشد به دهر	صبح را خورشید تابان رهبر خود کرده است	2231
	می دهد پیر مغان از خم «شراباً طهوراً» ¹⁷⁸⁴	ساقی ما جام می را کوثر خود کرده است	2232
	تا سعیدا گشته عاشق با رخت ای نازنین		2233
	زردی رخ را طلای احمر خود کرده است		

- 191 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فعلن]

N 40 ^a	با جگر سوختگان آه رسا شمشیر است	بلد راه خطرناک قضا شمشیر است	2234
N 40 ^b	کافران را دم شمشیر مسلمان سازد	گمراهان را به جهان راهنما شمشیر است	2235
	تیغ از هستی ده روزه مرا کرد آزاد	در جهان خضر بیابان فنا شمشیر است	2236

¹⁷⁸¹ نمای B، N، M، L: نمایی S

¹⁷⁸² به B، M، S، L: بر N

¹⁷⁸³ دربان B، N، M، S: درمان L

¹⁷⁸⁴ شراباً طهوراً: شراب الظهور N: شراباً طهور Nt

2237 خون خود را به دم تیغ توان روشن کرد بر شب هستی ما صبح فنا شمشیر است

2238 هر طرف گوشه ابرو به سجود است سعیدا

دل و دین باخته را قبله‌نما شمشیر است

- 192 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

2239 غیر عشاق تو یک افتاده‌ای بر خاک نیست دستگیری گر کنی افتادگان را باک نیست N 40^b

2240 باید از خود رست تا با دوست گردی آشنا حق شناسی زاهدا عمامه و مسواک نیست

2241 پنجه خورشید دارد پاره پیراهن به صبح ورنه از کوتاهی عمرش گریبان چاک نیست

2242 از نگاه عاشقان معلوم مطلب می‌کند نکته‌دانی همچو او در عالم ادراک نیست

2243 کوشد از این نکته را در مذهب اهل سخا

هیچ کفری ای سعیدا بدتر از امساک نیست

- 193 -

[غزل]

[مفاعلتن فاعلتن مفاعلتن فاعلن]

2244 مرا به خاک برابر که کرده آن یار است کسی که پای گلی گیرد او یقین خار است N 40^b

2245 به دوش بار خودی چند می‌کشی زاهد که پشت مرکب ما ریش ریش از این بار است

2246 دلا مخور غم می‌بعد از این و خوش می‌باش که پیر جام خرابات ما به ما یار است

2247 نه‌ایم منکر می‌ساقیا پیاله بده که کار زاهد شیخ زمانه انکار است

2248 چرا ز باده و معشوق می‌کنی منعم تو زاهدا نشنیدی که دوست ستار است N 47^a

2249 درون خانه ما دشمن است ما غافل که نفس سرکش ما همچو دیو خون‌خوار است

2250 در این زمانه به جز یاد حق تو دل مگمار

که روز حشر سعیدا نظر به کردار است

- 194 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلن]

2251	کار مشکل به من بی سر و پا در پیش است	بوسه می‌خواهم از آن لعل حیا در پیش است	N 47 ^a
2252	دل به سوی خم زلف تو مرا برد ای شوخ	راهرو در عقب و راهنما در پیش است	
2253	زنده شمع دل امروز تو روشن گردان	راه باریک شب تار فنا در پیش است	
2254	آن دو ابرو به نظر دارم و می‌گویم شکر	سجده فرض است کنون قبله ما در پیش است	
2255	خنده گل گرت از جا نبرد باکی نیست	می‌توان رفت ز خود باد صبا در پیش است	
2256	دل اگر نیست به جا دیده حیران بر جاست	ور جگر نیست چو خون آه رسا در پیش است	
2257	به من امروز سعیدا اگر آن تندعنان		
	می‌کند مهر ولی جنگ و جفا در پیش است		

- 195 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلن]

2258	سر که چون گوی به میدان نبود قابل نیست	نیست دل آنکه ز شمشیر وفا بسمل نیست	N 47 ^a
2259	این معما نگشود است کسی در عالم	نکته‌ای چون دهن تنگ بتان مشکل نیست	
2260	کیست ای شوخ که در بزم تو چون پروانه	بهر جان دادن خود گرد سر قاتل نیست	
2261	نیست در دایره عقل چو او بی‌خبری	هر که در حلقه زنجیر جنون واصل نیست	N 47 ^b
2262	نیست زاهد به دلم کینه مرا آینه دان	سینه‌صافان جهان را گرهی در دل نیست	
2263	در شهادتگاه عشاق به زیر دم تیغ	تا سر خود ننهد مقصد کس حاصل نیست	
2264	یک سعیدا نبود عاشق آن ماه جبین		
	کیست آن کس که به رخساره او مایل نیست		

- 196 -

[غزل]

[مفعول مفاعیل مفاعیل مفعولن]

2265	تنها نه لب لعل تو ای جان نمکین است	هر زخم من از ناوک مژگان نمکین است	N 47 ^b
2266	کردی به تبسم نمک‌آلوده دهان را	ای غنچه‌دهان پسته خندان نمکین است	
2267	دیگر به میان قفس آرام ندارم	از هند دلا رفتن ایران نمکین است	
2268	زاهد تو مکن منع من از باده در این ماه	در ساغر ما باده شعبان نمکین است	
2269	لطف و کرم و ناز و ¹⁷⁸⁵ ستم شیوه خوبی است	اینها همه ای شوخ ز خوبان نمکین است	
2270		آن ناوک دلدوز سعیدا که زد آن شوخ	
		تا حشر به دل لذت پیکان نمکین است	

- 197 -

[غزل]

[مفعول فاعلاتن مفعول فاعلاتن]

2271	چون آفتاب امشب آن ماه من نهان است	اشکم پی سراغش بر هر طرف روان است	N 47 ^b
2272	گفتی دهان تنگش یک پسته است لیکن	کی می‌توان یقین کرد اینها همه گمان است	
2273	بر قصد جان عاشق آن شوخ ناوک‌انداز	دایم خدنگ نازش در خانه کمان است	
2274	پوشیده روی او را زلفین تابدارش	در زیر ¹⁷⁸⁶ ابر دایم خورشید ما نهان است	N 48 ^a
2275	عشرت به وقت پیری با کام دل توان کرد	ایام باده نوشی در موسم خزان است	
2276	از حسن او نه تنها پر نور شد دل من	خورشید چون بر آید روشن‌گر جهان است	
2277	کشتی بران به هر سو ای ناخدا که خواهی	هر قطره‌ای ز اشکم دریای ¹⁷⁸⁷ بی‌کران است	
2278		گفتم دهان تنگت یک پسته است گفتا	

¹⁷⁸⁵ و: - N

¹⁷⁸⁶ در زیر: N

¹⁷⁸⁷ دریای: دریایی N

از هیچ ای سعیدا این شور در جهان است

- 198 -

[غزل]

[مفعول مفاعیل مفاعیل فاعولن]

- 2279 در فصل خزان شیون بلبل نمکین نیست در صحن چمن حسن رخ گل نمکین نیست N 48^a
- 2280 ای شوخ فدای تو شوم یک نگهم کن با یار وفادار تغافل نمکین نیست
- 2281 بر خیز ره هند بگیر ای دل پر خون در موسم دی بودن کابل نمکین نیست
- 2282 ای شوخ بیا مجلس مستان نمکین کن بی روی تو در ساغر ما مل نمکین نیست
- 2283 تا دید سعیدا خط مشکین رخ او

دیگر نظر از شوق به سنبل نمکین نیست

- 199 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]

- 2284 لامکان¹⁷⁸⁸ تو و امکان تو بی چیزی نیست نهی در عالم فرمان¹⁷⁸⁹ تو بی چیزی نیست L 73^a
- 2285 از گریبان جهان سر به در آورده مرا دست در گوشه دامن¹⁷⁹⁰ تو بی چیزی نیست M 32^a
- 2286 صد هزاران به تمنای تو چون اسماعیل واله و کشته¹⁷⁹¹ و حیران¹⁷⁹² تو بی چیزی نیست S 104^b
- 2287 رو بهرو با دل مجروح ستمدیده¹⁷⁹³ حلقه زلف پریشان تو بی چیزی نیست N 48^a
- N 48^b

¹⁷⁸⁸ لامکان L، S، B: لامکانی M، N

¹⁷⁸⁹ فرمان Lt، S، M، B: امکان L، N

¹⁷⁹⁰ دامن L، S، M، B: فرمان N

¹⁷⁹¹ کشته L، S، M، B: خسته N

¹⁷⁹² حیران L، S، M، N: قربان B

¹⁷⁹³ رو بهرو با دل مجروح ستمدیده L، S، M، B: رو بهروی تو دل خسته شیدایی N

	در گلو اشک گره گشته و خون می‌گیریم	نالۀ زار ز هجران تو بی‌چیزی نیست	2288
	نمکی ¹⁷⁹⁴ ریخته گویا به دلت ¹⁷⁹⁵ از شورم	گریهام ز آن لب خندان تو بی‌چیزی نیست	2289
	خودنمایی است مگر قصد تو با خلق ¹⁷⁹⁶ جهان	که چو ¹⁷⁹⁷ گل چاک ¹⁷⁹⁸ گریبان تو بی‌چیزی نیست	2290
L 73 ^b	خورده‌ای ¹⁷⁹⁹ تیر ¹⁸⁰⁰ نگاهی مگر از شصت ¹⁸⁰¹ کسی	که به دل زخم نمایان تو بی‌چیزی نیست	2291
	ای ¹⁸⁰² سعیدا لب شیرین که داری ¹⁸⁰³ به خیال		2292
	طوطی طبع غزل‌خوان تو بی‌چیزی نیست		
- 200 -			
[غزل]			
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]			
L 73 ^b	در بزم عشق نشئه تأثیر صحبت است	ساقی است پیر ¹⁸⁰⁴ بیعت و خم پیر صحبت است	2293
M 32 ^a			
S 104 ^b			
N 48 ^b	خلوت طریق سلسله نقشبند نیست	پای دلم همیشه به زنجیر صحبت است	2294
B 34 ^a			
M 32 ^b	عشقیه نشئه از دل هم جذب می‌کنند	طالب همیشه در پی تدبیر صحبت است	2295

¹⁷⁹⁴ نمکی: B، N، M، S: نمکت L

¹⁷⁹⁵ دلت: B، N، M، St، L: گلو S

¹⁷⁹⁶ خلق: N، M، S، L: اهل B

¹⁷⁹⁷ چو: B، N، S، L: چه M

¹⁷⁹⁸ چاک: B، N، S، L: خاک M

¹⁷⁹⁹ خورده‌ای: B، N، M، S: خورده L

¹⁸⁰⁰ تیر: B، L، N: تیغ S، M

¹⁸⁰¹ شصت: B، L، N، M: دست S

¹⁸⁰² ای: B، N، M، S: این L

¹⁸⁰³ داری: B، N، M، L: دادی S

¹⁸⁰⁴ پیر: B، N، L، M: پیر و S

	بیرون ز کون مجلس روشن‌دلان بود	گردون بنای خانه تصویر ¹⁸⁰⁵ صحبت است	2296
	اوضاع چرخ را نتوان کرد سرزنش	کو خانمان خراب ز تغییر ¹⁸⁰⁶ صحبت است	2297
	امروز سخت گرم‌روی می‌کند مگر	خورشید در تهیه شبگیر صحبت است	1807 2298
S 105 ^a	شعرش قبول خاطر از آن شد که با سعید		2299
	امروز در طریقه ما میر صحبت است		
- 201 - [غزل] [مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]			
L 73 ^b	ما را نمود روی و ¹⁸⁰⁸ ز ما رونما گرفت	آخر هر آنچه داشت به دل مدعا گرفت	2300
M 32 ^b	گل تا به کی به خاطر جمع است غنچه خسپ	بادام گشت ¹⁸⁰⁹ خسته و نرگس عصا گرفت	2301
S 105 ^a			
N 49 ^a	از اهل جود نام و نشانی نمانده است	فکری کن ای ¹⁸¹⁰ کریم که عالم ¹⁸¹¹ گدا گرفت	2302
B 34 ^a			
	خورشید رشک گرم‌روی‌های او برد	در هر دلی که دره عشق ¹⁸¹² تو جا گرفت	2303
	از این جهان کسی به سلامت گذر کند	پای ¹⁸¹³ از میان کشید و طریق ملا ¹⁸¹⁴ گرفت	2304

¹⁸⁰⁵ تصویر: L، M، N، B: تأثیر S

¹⁸⁰⁶ تغییر: S، M، B: تعمیر L: تأثیر N

¹⁸⁰⁷ 2298 N: - L، S، M، B

¹⁸⁰⁸ و L، S، M، N: - B

¹⁸⁰⁹ گشت: L، M، B: گشته S، N

¹⁸¹⁰ ای S، M، N، B: این L

¹⁸¹¹ که عالم L، B: جهان را S، M، N

¹⁸¹² عشق: S، M، N، B: مهر L

¹⁸¹³ پای L، B: پا S، N: یا M

¹⁸¹⁴ ملا L، S، M، N: رضا B

M 33 ^a	به یاد وصل تو از مرد و زن فغان بر خاست	
S 105 ^b		
N 49 ^a	برای آنکه کند بوسه آستان تو را	2314
B 34 ^b		
	زمین نشست به تمکین و آسمان بر خاست	
N 49 ^b	غبار نیست در این راه بلکه این گردی است	2315
	که از فشاندن عصیان عاصیان بر خاست	
	به ذوق نشئه احرام طوف مرقد تو	2316
	عصا فکند ز کف پیر و ¹⁸²⁸ چون جوان بر خاست	
	چو رو به روی حریمت شدم به استقبال	2317
	یقین ز باب سلام آمد و ¹⁸²⁹ گمان بر خاست	
	شفاعت تو اگر دست ما به حشر نگیرد	2318
	ز بار معصیت از خاک کی توان بر خاست	
	ز بار منت گردون کسی شود ¹⁸³⁰ آزاد	2319
	که همچو سرو به تعظیم گلرخان بر خاست	
	به ذوق خویش سعیدا ز کوی یار نرفت	2320
	که همچو آه ز دل های ناتوان ¹⁸³¹ بر خاست	

- 203 -

¹⁸²⁸ پیر و L، B: پیر S، M، N

¹⁸²⁹ و L، S، M، B: N -

¹⁸³⁰ کسی شود S، M، N، B: شود کسی L

¹⁸³¹ ز دل های ناتوان S، M، N، B: به تعظیم صبحدم L

[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 74 ^a			
M 33 ^a			
S 105 ^a			
N 43 ^a	وای بر پیمانه و مینای ما کز خون پر است		2321
B 34 ^b		هر کجا مینا و جامی ¹⁸³² از می گلگون پر است	
L 74 ^b	خاطر ما را نگهدار ای ¹⁸³⁴ ستمگر چون پر است	شیشه ما را شکستی خوب کردی پر ¹⁸³³ نبود	2322
S 105 ^b	گر درون خالی شد از غم نیست غم بیرون پر است	الفتی دارد به ما اندوه از روز الست	2323
	از شراب ناب انده ¹⁸³⁶ شیشه ¹⁸³⁷ گردون پر است	بسکه دل‌ها آب گشت ¹⁸³⁵ از دست چرخ بی‌وفا	2324
	فکر موزون کردن شعرم سعیدا می‌برد		2325
	هر زمان دل ور نه جیب ¹⁸³⁸ سینه از مضمون پر است		

- 204 -

[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

B 34 ^b	هر که جام خویش را از باده پر می کرد و رفت		
H 149		عشرت روی زمین امروز چون کی کرد و رفت	2326
	یک قدم از جاده هستی توان طی کرد و رفت	نیست ممکن تا نگیرد عشق دست ما به زور	2327

¹⁸³² جامی L، N، B: جام S، M

¹⁸³³ پر L، S، M، N: بد B

¹⁸³⁴ نگهدار ای L، N، B: نگهداری S، M

¹⁸³⁵ گشت S، M، N، B: شد L

¹⁸³⁶ انده L، N، B: اندوه S، M

¹⁸³⁷ شیشه L، S، M، N: دیده B

¹⁸³⁸ جیب L، S، M، B: جیب و N

	2328	نیست فرقی نور و ظلمت عشق را در جستجو	گر شب تار است مجنون ناقه را طی کرد و رفت
	2329	در محبت تیشه فرهاد جویی کنده بود	خاندان عشق را مجنون ما حی کرد و رفت
	2330	فرصت دم راست کردن نیست فکر راه کن	کاروان عمر تا هی گفته‌ای ¹⁸³⁹ هی کرد و رفت
	2331	می‌شود دستور آیین سخا در ملک جود	همچو حاتم هر که راه بذل را طی کرد و رفت
	2332	در سلاسل زار غم دل را سکونی بود باز	حلقه زنجیر را سر گرم یا حی کرد و رفت
	2333	کرد خوان نوش دنیا چند جوشی ¹⁸⁴⁰ چون مگس	خورد هر کس همچو زنبور این عسل قی کرد و رفت
	2334	آمد مطرب ز بانگ بی‌دل زد ناخنی	باز از بی‌رحمیش در ناخنم نی کرد و رفت
H 150	2335	در نهاد ما سعیدا یاد آن سرکش مزاج	
		چون زلیخا آتشی در خانه نی کرد و رفت	
- 205 -			
[غزل]			
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]			
L 74 ^b	2336	خم گر ز باده جرعه فشانی کند رواست	این پیر سال‌خورده جوانی کند رواست ¹⁸⁴¹
M 33 ^b			
S 105 ^b			
N 49 ^b	2337	دارد بتی چو شیشه می در بغل کسی	گر سجده‌ها به خویش نهانی کند رواست
B 34 ^b			
B 35 ^a	2338	این ساحری که مردم چشم تو می‌کند	از بحر و بر خراج‌ستانی کند رواست
S 106 ^a	2339	ز خم خدنگ چشم سیاهی است در دلم	چشمم به گریه سرمه‌فشانی کند رواست

¹⁸³⁹ گفته‌ای H: کرده‌ای B

¹⁸⁴⁰ جوشی B: کردی H

¹⁸⁴¹ رواست L، S، M، N: بحاست B

	2340	ز این ¹⁸⁴² داستان که کام شکر تلخ می‌کند	در چشم بخت خواب گرانی کند رواست
	2341	پر در پر است ترکش مژگان ز تیر ناز	ابرو به غمزه سخت‌کمانی کند رواست
	2342	آن صورتی که عکس تو با لطف خویشان	گر طعنه‌ها به صورت مانی کند رواست
	2343	جان را به یاد لعل لیلی کنده‌ای اگر	لوح ¹⁸⁴³ سر مزار ¹⁸⁴⁴ تو کانی کند رواست
N 50 ^a	2344	در شهر و در دیار ز فرعونیان پرند	موسی اگر به دشت شبانی کند رواست
	2345	تا داغ‌های ما نکند گل به چشم غیر	گر موسم بهار خزانی کند رواست
	2346	آن را که لطف ¹⁸⁴⁵ زنده دار الابد ¹⁸⁴⁶ کند	قهرش اگر بیاید ¹⁸⁴⁷ و فانی کند رواست
	2347	آن را که خسته ¹⁸⁴⁸ است سعیدا دلش ز غم ¹⁸⁴⁹	
		در گفتگو شکسته‌زبانی کند رواست	

- 206 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 75 ^a	2348	گر ز عالم داد یا بی‌داد یا بر باد رفت	
M 33 ^b		از جهان کی رفت چیزی هر چه رفت از یاد رفت	
S 106 ^a	2349	هیچ کس از مجلس زاهد نیامد بی غمی	

¹⁸⁴² ز این N: B، M، S، L این N

¹⁸⁴³ لوح N: B، N، M، S، L سنگ S

¹⁸⁴⁴ سر مزار N: B، N، S، L سر فراز M

¹⁸⁴⁵ لطف N: B، Nt، M، S، L زلف N

¹⁸⁴⁶ دار الابد N: B، M، S، L دار الامان N

¹⁸⁴⁷ بیاید N: B، N، S، L بیاید M

¹⁸⁴⁸ خسته N: M، S، L زنده B

¹⁸⁴⁹ ز غم N: B، M، N، S، L به فکر N

N 51^a هر که رفت از صحبت دُردی‌کشان¹⁸⁵⁰ دلشاد رفت

B 35^a

هیچ گل بی‌رنگ و بو و میوه در این باغ نیست 2350

سرو را نازم که آزاد آمد و آزاد رفت

هیچ منزل همچو دار الآخرت¹⁸⁵¹ نزدیک نیست 2351

بر زمین هر کس که از پای نفس افتاد رفت

I

34^a در نمی‌ماند دگر از¹⁸⁵² هیچ علمی در جهان 2352

N 51^b

در ره معلوم هر کس بر در استاد¹⁸⁵³ رفت

هر که پرسد از سعیدا تا کجا رفت از دمشق 2353

در جواب او بگویدش جهان‌آباد رفت

- 207 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن]

L 75^a به جز از بخل در این دور¹⁸⁵⁴ زمان چیزی نیست جز حسد پیشه این آدمیان چیزی نیست 2354

M 34^a بی‌نهال قد و سیب ذقن و نرگس چشم سیر باغ و چمن و آب روان چیزی نیست 1855 2355

¹⁸⁵⁰ دُردی‌کشان: L، S، M، B: دردکشان N

¹⁸⁵¹ دار الآخرت: L، S، M، N: دار آخرت B

¹⁸⁵² از: L، B: در: S، M، N

¹⁸⁵³ استاد: L، M، N، B: اوستاد S

¹⁸⁵⁴ دور: S، M، N، B: دور و L

¹⁸⁵⁵ 2355: L، S، M، N: B -

B 35^a

L 75 ^b	ز خال عارض او چشم عقل سودایی ¹⁸⁶⁶ است	گهی رود به حبش گه به چین کند مسکن	2363
N 43 ^b	که تیزگامی و ناکامی است و بینایی است	طریق معرفت دوست زهد و تقوی نیست ¹⁸⁶⁷	2364
	که چشم حیرت او در بدر تماشایی است	چو آفتاب کسی روی دوست می‌بیند	2365
	برای ¹⁸⁶⁹ آخرت امروز کار خنثایی ¹⁸⁷⁰ است	زن است طالب دنیا و مرد عاشق دوست ¹⁸⁶⁸	2366
M 34 ^b	که کشتی دل ما مدتی است دریایی است	ز موج‌خیز حوادث در اضطراب نیم	2367
	که قطع راه بیابان او جبین‌سای ¹⁸⁷² است	به پای خویش کسی کی رسد ¹⁸⁷¹ به کعبه وصل	2368
	که گام اول این راه ترک دانایی است	فقیه مدرسه و لاف ¹⁸⁷⁴ فقر این نه رواست ¹⁸⁷³	2369
S 107 ^a	که چشم مردم بی دین و ¹⁸⁷⁶ دل تماشایی است	نظر ز دیدن خویان نمی‌توانم ¹⁸⁷⁵ بست	2370
	ظهور شعر سعیدا ز شورش عشق است		2371
	که نغمه‌سنجی هر نای از دل ¹⁸⁷⁷ نایی است		

- 209 -

[غزل]

¹⁸⁶⁶ سودایی S، M، N: رسوایی L، B

¹⁸⁶⁷ L - :B، N، M، S 2364-2365

¹⁸⁶⁸ B 2364 <:N، M، S، L 2366

¹⁸⁶⁹ برای S، M، N، B: ز بهر L

¹⁸⁷⁰ خنثایی B: خنثایی L، S، M، N

¹⁸⁷¹ کی رسد S، M، N، B: می‌رسد L

¹⁸⁷² جبین‌سای L، S، M، N: زمین‌سای B

¹⁸⁷³ B - :N، M، S، L 2369

¹⁸⁷⁴ لاف S، M، N: بیم L

¹⁸⁷⁵ نمی‌توانم L، S، N، B: نمی‌توانم زد M

¹⁸⁷⁶ و L، N، B: S، M

¹⁸⁷⁷ دل L، B: دم S، M، N

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 75 ^b	تا می‌چکد ز شیشه میم جام روشن است	چشم ز گریه دل ناکام روشن است	2372
M 34 ^b	دایم چراغ روغن بادام روشن است	بر تربت گرفته دماغان هجر او	2373
S 107 ^a			
N 51 ^b	دیدم به جای او دگری شام روشن است	شمع حیات ¹⁸⁷⁸ صبحدم از هر که شد فنا	2374
B 35 ^a			
N 52 ^a	آری که شعله را همه اندام روشن است	سر تا به پا لطافت ¹⁸⁷⁹ معنی است قامتش	2375
B 35 ^b			
	در خانه آتشی است که تا بام روشن است	اظهار سوز دل به زبان احتیاج نیست	2376
	آن را که همچو شمع سرانجام روشن است	فیضش به خاص و عام رسد هر کجا که هست	2377
		نوبت رسد شبی به سعیدای بینوا	2378
	امروز اگرچه شمع نکونام روشن است		

- 210 -

[غزل]

[مفاعیل فعلاتن مفاعیل فعلن]

L 75 ^b			
M 34 ^b			
B 35 ^b			2379
S 107 ^a	تنم برای حوادث بهانه ¹⁸⁸¹ عجیبی است		
N 52 ^a		دل به تیر محبت ¹⁸⁸⁰ نشانه عجیبی است	
L 76 ^a	مگر رسید قیامت نشانه عجیبی است	خبر ز آمدن او به گوش می‌آید	2380

¹⁸⁷⁸ حیات: S، M، N، B: چراغ L

¹⁸⁷⁹ لطافت: S، M، B: لطافت و N

¹⁸⁸⁰ محبت: L، B: ملامت S، M، N

¹⁸⁸¹ بهانه: L، S، M، N: نشانه B

	2381	اگر رسم به وصال تو عمر ¹⁸⁸² هجران را	چها گذشت ¹⁸⁸³ بگویم فسانه عجبی است
M 35 ^a	2382	بسی ¹⁸⁸⁴ سفر به جهان کرده‌ایم و حیرانیم	که هیچ اهل ندیدیم خانه عجبی است
	2383	شراب نوش و ¹⁸⁸⁵ به قاضی و ¹⁸⁸⁶ محتسب هم ده	که واجب است رعایت زمانه عجبی است
	2384	طلب ز غیب ¹⁸⁸⁷ سعیدا هر آنچه می‌خواهی	
		که می‌رسد به تو آخر خزانه ¹⁸⁸⁸ عجبی است	

- 211 -

[غزل]

[فعلاتن مفاعلن فعلن]

L 76 ^a S 107 ^b M 35 ^a N 52 ^a B 35 ^b	2385	گریه در بزم یار بی‌ادبی است	خنده هم ز این قرار بی‌ادبی است
	2386	اتحادم به امر مطلوب است	ورنه بوس و کنار بی‌ادبی است
	2387	ستم و جور درد ¹⁸⁸⁹ عشقش را	باز با او شمار بی‌ادبی است
N 52 ^b	2388	در جهانی که افتقار سزااست	از جهان افتخار بی‌ادبی است
	2389	حاکم امر و نهی چون حق است	گله از روزگار بی‌ادبی است
	2390	هر کجا پابرهنگان باشند	سر کشی‌های خار بی‌ادبی است
	2391	هر کجا آن نگار بی‌نقش است	باز نقش و نگار بی‌ادبی است
	2392	از خیالی که آه نتوان کرد	نالۀ زار زار بی‌ادبی است

¹⁸⁸² عمر S، M، N، B: شام L

¹⁸⁸³ گذشت L، B: گذشته S، M، N

¹⁸⁸⁴ بسی S، M، N، B: بسا L

¹⁸⁸⁵ و L، N: - S، M، B

¹⁸⁸⁶ و L، S، M، B: - N

¹⁸⁸⁷ غیب L، S، B: عیب M، N

¹⁸⁸⁸ خزانه S، M، N: زمانه L، B

¹⁸⁸⁹ جور درد L، M، N، B: درد جور S

B 35^b

ز گریه مردم چشم مرا زبانی نیست	ز دست موج نشد خانه حباب درست	2401
چرا به سلسله زلف خود ننازد او ¹⁸⁹⁸	که کرده نسبت خود را به آفتاب درست	2402
به ناز و غمزه کند کار صد خمارشکن ¹⁸⁹⁹	نگاه صبحدم از چشم نیم‌خواب درست	2403
به غیر پیر مغان دیده‌است کس که کسی	به زور آب کند خانه خراب درست	2404
به قصد کشتن من آمدی دمی بنشین	که من ببینم ¹⁹⁰⁰ و هم نیست اضطراب ¹⁹⁰¹ درست	2405
به فکر کار نیفتاده کار رفت از دست	گذشت عمر و نیامد مرا حساب درست	2406
کند ز راه نیاز آفتاب پابوسش	که پا هنوز نکرده‌است در رکاب درست	2407
	شکسته رونق ابیات را سعیدا ز آن	2408

[غزل]
[مفاعِلن مفاعِلتن مفاعِلن فعِلن]

L 77^a

2410 غبار خاطر آیینہ شد دمیدن خط
به سنگ کار کند حرف حق خدا گفته‌است

1901 نیست اضطراب L، S، M، N: اضطراب نیست B

1902 2411	فلک سجود و ملایک درود و ¹⁹⁰³ عیسی عشق	کلیم مطلب و جبریل این ندا گفته است	M 36 ^b
2412	قدم به دیده آدم نه وز ¹⁹⁰⁴ عرش ¹⁹⁰⁵ گذر	شبی که دلبر من با خدا ثنا ¹⁹⁰⁶ گفته است	
2413	سلام من برسان ای صبا به شاه نجف	بگو سگ ¹⁹⁰⁷ تو عجب نکته ای ¹⁹⁰⁸ بجا گفته است	
2414	برای شاهد اخلاص اعتقاد ضمیرش	دو قطعه در غزل راه کربلا گفته است	
2415	هر آن کسی که بگوید ¹⁹⁰⁹ که گفته این ابیات		N 53 ^b
	روان بگو که سعیدای بینوا گفته است		

- 215 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

2416	دل بسکه چشم شوخ ترا نام می گرفت	چشم به گریه روغن بادام می گرفت	L 77 ^a S 109 ^a M 36 ^b
2417	می کرد جا به خانه سیماب انتخاب	هر گاه بی قرار تو آرام می گرفت	N 53 ^b
2418	انگشت رد به باده که می کرد فی المثل	گر از لب تو بوسه به پیغام می گرفت	B 36 ^a
2419	اندام سرو و ¹⁹¹⁰ بوی گل و رنگ لاله را	قدرت ز پیکر ¹⁹¹¹ تو سرانجام می گرفت	
2420	در راه شوق چون گل صد برگ می شکفت	هر خار چون ز پای طلب کام می گرفت	

¹⁹⁰² B - :N، M، S، L 2411

¹⁹⁰³ M، S - :N، L و

¹⁹⁰⁴ وز L، S، M، B :N

¹⁹⁰⁵ عرش Lt، S، M، N، B : عشق L

¹⁹⁰⁶ با خدا ثنا L، S، M، N : راز با خدا B

¹⁹⁰⁷ سگ L، B : سگی S، M، N

¹⁹⁰⁸ نکته ای S، B : نکته L، M، N

¹⁹⁰⁹ بگوید S، M، N، B : ببرد L

¹⁹¹⁰ و L، B - :S، M، N

¹⁹¹¹ پیکر L، M، N، B : پیکری S

2421 آن صید لاغرم که اگر با خبر شدی صیاد گر به¹⁹¹² پیش ره¹⁹¹³ دام می‌گرفت

2422 می‌شد قبول شاه سعیدای بینوا

گر همتی ز شحنة بسطام می‌گرفت

- 216 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

2423 منظور من جز او چه بود در نظر که نیست از حال دل چه شکوه کنم بی‌خبر که نیست

N 43^b

S 108^a

2424 حرف از دهان او چه زنم راه حرف کو بر آن میان چه دست توان زد کمر که نیست

Nm 53^b

B 36^a

2425 افتاده‌ام چو مرغ کبابی در این دیار عزم کدام شهر کنم بال و پر که نیست

L 77^b

2426 شادی روا نداشت ولی چون کند فلک در کارخانه‌اش غم از این بیشتر که نیست

2427 یک تیر آه خسته‌دلان کارگر نشد بر جان کاسه پشت فلک بی‌سپر که نیست

2428 گردون کجا قبول کند حرف مفلسان در خانه بخیل گدا معتبر که نیست

Nm 54^a

2429 شیرین کند کلام سعیدا مذاق دل

N 44^a

چون خامه نی قلمش بی‌شکر¹⁹¹⁴ که نیست

- 217 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

2430 گردون مروتی به فقیران نداشته‌است این تیر هکاسه طاقت مهمان نداشته‌است

L 77^b

¹⁹¹² به L: B, N, M, S نه

¹⁹¹³ ره L: S, M, N: B هم

¹⁹¹⁴ بی‌شکر L: S, M, N: Nm: نی‌شکر B

N 44 ^a	نوح نبی ندیده و طوفان نداشته‌است	شوری که در محیط دلم موج می‌زند	2431
S 108 ^a			
M 35 ^b			
Nm 54 ^a	این شاخ گل ¹⁹¹⁵ نگر ¹⁹¹⁶ که نگهبان نداشته‌است	بوی گلاب شرم نمی‌آید از خویش	2432
B 36 ^a			
	چون قامت ¹⁹¹⁷ تو سرو خرامان نداشته‌است	ای فخر کاینات بهشتی به این کمال	2433
	این کعبه هیچ غیر بیابان ¹⁹¹⁸ نداشته‌است	در جستجوی دل نرسیدم به منزلی	2434
M 36 ^a	در فکر خویش سر به گریبان نداشته‌است	هر سینه‌ای ¹⁹¹⁹ که همچو فلک داغ‌دار نیست	2435
	جز دل کباب و ¹⁹²¹ سینه بریان نداشته‌است	این خانمان خراب فلک زیر سفره‌اش ¹⁹²⁰	2436
	چون آفتاب سینه عریان ¹⁹²² نداشته‌است	از داغ مهر او چه خبر دارد آنکه او	2437
		چون فکر پخته رای سعیدا ز نازکی	2438
		هرگز سری به صحبت خامان ¹⁹²³ نداشته‌است	
	- 218 -		
	[غزل]		
	[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]		
L 77 ^b		بی‌ظرف را شراب شرربار مشکل است	2439
S 109 ^a			

¹⁹¹⁵ گل L، S، M، N، B: - Nm

¹⁹¹⁶ نگر L، N، B: مگر S، M، Nm

¹⁹¹⁷ قامت L، N، Nm، B: قامتی S، M

¹⁹¹⁸ بیابان L، S، M، Nm، B: مگیلان N

¹⁹¹⁹ سینه‌ای L، S، N، Nm، B: سینه M

¹⁹²⁰ سفره‌اش L، N، Nm، B: صفره‌اش S، M

¹⁹²¹ و L، S، M، N، Nm، B: -

¹⁹²² عریان S، M، N، Nm، B: بریان L

¹⁹²³ خامان L، S، M، N، B: جانان Nm

M 36 ^b	پای برهنه سیر گل و ¹⁹²⁴ خار مشکل است		
N 54 ^a			
B 36 ^a			
L 78 ^a	پرهیز پیش مردم بیمار مشکل است	گفتم به چشم او که چرا دلبر است گفت	2440
N 54 ^b	تا کوه طور دید که دیدار مشکل است	موسی ز ضعف دل به عصا تکیه کرد و ¹⁹²⁵ رفت	2441
M 37 ^a	رفتن به پای خود به سر دار مشکل است	الحق به غیر حق نتوان گفت حق منم	2442
B 36 ^b	سودای خام ناز خریدار مشکل است	دل را به چشم او ز نگه بیشتر سپار ¹⁹²⁶	2443
	زنهار فکر کار مکن کار مشکل است	در این سرای دودره چارطاق دهر ¹⁹²⁷	2444
	دانستن حقیقت اسرار مشکل است	تا غنچه لبّت به سخن وا نمی‌شود	2445
		می‌گفتمش قصیده سعیدا در این زمین	2446
		لیکن ردیف و ¹⁹²⁸ قافیه بسیار مشکل است	

- 219 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلا]

L 78 ^a	صافتر ز آینه مهر فلک کین من است	شادی هر دو جهان از دل غمگین من است	2447
S 109 ^b			
M 37 ^a	معنیش نقش خیال دل سنگین من است	برهمن صورت آن بت که تواس می‌جویی	2448
N 54 ^b			
B 36 ^b	جام جم نشئه‌ای از کاسه چوبین من است	دو جهان یک قدح آب نماید به نظر	2449
	گل پریشان‌شده معنی رنگین من است	سرو در مانده به گل از هوس مصراع	2450

¹⁹²⁴ و L، B: - S، M، N

¹⁹²⁵ و L، S، N، B: - M

¹⁹²⁶ B - :N، M، S، L (2)2443

¹⁹²⁷ B - :N، M، S، L (1)2444

¹⁹²⁸ و L، S، B: - M، N

2451	1929	نه همین اهل جهان مدح و ¹⁹³⁰ ثناخوان من اند	که ملک با فلکش جمله به ¹⁹³¹ تحسین من است
2452	1932	گریه و سوز و گداز و دل خرم چون شمع	مذهب و ملت و کیش من و آیین من است
2453		کوه شد ریگ روان تا به کنار آمد	بحر سیماب نم موجّه تسکین من است
2454		خاطری ¹⁹³³ کز دو جهان کام و ¹⁹³⁴ امیدش نیود	

نیست گر هست سعیدا دل مسکین من است

- 220 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن فعولن]

L 78 ^b	2455	به پیش چشم من ¹⁹³⁵ دریا چه چیز است	به ذوق خاطر م صحرای چه چیز است
S 109 ^b	2456	اگر امروز چیزی نیست حاصل	بگو ای زاهد از ¹⁹³⁶ فردا چه چیز است
M 37 ^a	2457	صفات آن لب شیرین ز من پرس	مگس داند که در حلوا چه چیز است
N 55 ^a	2458	تماشای تو باشد حاصل چشم	و گر نه دیده بینا چه چیز است
B 36 ^b	2459	در اول داو عقبی را ببازند	قمار عشق را دنیا چه چیز است
M 37 ^b	2460	به غیر از شهرت از خلوت چه باشد	که جز آوازه از عنقا چه چیز است
	2461	سعیدا کام خواهی یافت از او	

1929 B 2453 <:N، M، S، L 2451

1930 M - :B، N، S، L و

1931 جمله به :B، L، در پی S، M، N

1932 M - :B، N، S، L 2452

1933 خاطری :B، N، S، L، خاطرن M

1934 N، M، S - :B، L و

1935 من :N، M، S، B، L او

1936 زاهد از :B، L، زاهدا S، M، N

به کویش این همه غوغا چه چیز است

- 221 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

- L 78^b
S 110^a
M 37^b
N 55^a
B 36^b
- عاشقان را در¹⁹³⁷ جهان فکر و خیال¹⁹³⁸ دیگر است 2462
- غیر تکمیل خود ایشان را کمال دیگر است
- ماهرویان جهان مانند یارم نیستند 2463
- دلبر ما را جمال و¹⁹³⁹ خط و خال دیگر است
- فتوی پیر خرابات است باید گوش کرد¹⁹⁴⁰ 2464
- هر که ریزد آبرو خم را وبال دیگر است
- بار هستی بر درخت نیستی بر بسته‌ای¹⁹⁴¹ 2465
- گشته‌ای مغرور فرع و اصل مال دیگر است
- پیر گشتی و جوانی می‌کنی با زور حرص 2466
- با خود آی ای¹⁹⁴² بی‌خبر امسال سال دیگر است
- زاهدان از راه غفلت در ندامت می‌روند 2467
- عارفان را از عبادت¹⁹⁴³ انفعال دیگر است
- بر حضیضش جبرئیل از قوت پرواز ماند 2468
- N 55^b

¹⁹³⁷ در S، M، N، B: دو L

¹⁹³⁸ خیال L، S، M، B: خیالی N

¹⁹³⁹ و S، M، N، B: - S

¹⁹⁴⁰ گوش کرد L، M، N، B: کرد گوش S

¹⁹⁴¹ بر بسته‌ای L، S، B: بر بسته M، N

¹⁹⁴² آی ای B: آ ای S، N: آی این L: ای M

¹⁹⁴³ عبادت S، M، N، B: ندامت L

طایر اوج وفا¹⁹⁴⁴ را پر و بال دیگر است

2469 زاهد در بزم ما دانسته خواهی آمدن
راه و رسم دیگر است و¹⁹⁴⁵ قیل و قال دیگر است

2470 نکبت عشق از گلستان جهان هرگز مبوی
ز آنکه این گل ای سعیدا از¹⁹⁴⁶ نهال دیگر است

- 222 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

2471 وعظ ما ناگفتن است و درس ما ناخواندن است
L 79^a
S 110^a
M 37^b
N 55^b
B 36^b
راه ما نارفتن و بنیاد ما افتادن است

2472 در بهر چند از پی روزی روی ای بی‌خبر
پیش همت سنگ خوردن بهتر از نان خوردن است

2473 از بخیلان دور شو هر چند تعظیمت کنند
M 38^a
مار را نرمی به پهلوی سختی جان کندن است

2474 نفس را تابع شدن چون پادشاه بی‌خرد
اختیار خود به دست¹⁹⁴⁷ مرد ظالم دادن است

2475 هر که از عالم رود بی‌زحمت حرص و ریا
ظاهرش مرگ است¹⁹⁴⁸ در باطن ز مادر زادن است

¹⁹⁴⁴ وفا: N، M، S، L فنا B

¹⁹⁴⁵ و: N، M، S، L - B

¹⁹⁴⁶ از: N، M، S، B ز L

¹⁹⁴⁷ خود به دست: N، M، S، L: ملک خود بر دست B

¹⁹⁴⁸ است: N، M، S، L: است و N

	چییست می‌دانی سعیدا رمز معراج نبی ¹⁹⁴⁹	2476
	دامن از این خاکدان بی‌مصلحت افشاندن است	
	- 223 -	
	[غزل] [مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]	
L 79 ^a S 110 ^b M 38 ^a N 55 ^b B 37 ^a	کلیم الله زد فریاد چون بر طور سینا رفت چه حسن است این بت ما را که کوهش دید و ¹⁹⁵⁰ از جا رفت	2477
	از آن روزی که تلقین شهادت کرد شمشیرش	2478
	مسیحادم فرو برد و عصا از دست موسی رفت	
	نمایان گشت ای ساقی ز در عمامه زاهد	2479
	بپوشان ساغر می را که آب از روی مینا رفت	
	مگر باز آید آن بدخو که گویم از نیاز خود	2480
	از آن روزی که او می‌رفت با ناز آنچه با ما رفت	
N 56 ^a	گشود از زلف سرکش حلقه‌ای وحشی مزاج من صبا بر داشت ¹⁹⁵¹ بوی عنبر و صحرا به صحرا رفت	2481
	زراعتگاه هستی روی در افسردگی دارد	2482
	که این آب حیات از جوی ما یکسر به دریا رفت	
	من از آن روز گشتم ¹⁹⁵³ پشت بر روی زمین چون گل	1952 2483

¹⁹⁴⁹ نبی: L، S، M، B: رسول N

¹⁹⁵⁰ و L، B: - S، M، N

¹⁹⁵¹ بر داشت S، M، N، B: برد است L

¹⁹⁵² L - B: N، M، S 2483

¹⁹⁵³ گشتم S، M، B: - N

که از دست وصال افتادم و آن سرو بالا رفت

2484 چه غم داری تو ای بدخو اگر دل رفت اگر جان رفت

که در سودای عشقت هر چه رفت از کیسه ما رفت

2485 به قتل عاشقان از خانه بیرون آمده است آن مه

بیا ای دل اگر داری تو هم¹⁹⁵⁴ جانی سعیدا رفت

- 224 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن]

L 79^a

S 110^b

M 38^a

N 56^a

B 37^a

L 79^b

M 38^b

2486 باعث آمدن روح به ابدان عشق است سبب معرفت حضرت انسان عشق است

2487 آفتاب از نفس صبح محبت شد گرم مرشد و پیشرو¹⁹⁵⁵ صاف ضمیران عشق است

2488 مصر را یوسف ما کرد به عالم مشهور سبب گرمی بازار عزیزان عشق است

2489 ناشناسیم و در این خانه به عجز آمده ایم منعمان راست سلام و به فقیران عشق است

2490 یار بگشود سر¹⁹⁵⁶ زلف شب یلدا را ای جگر سوختگان شام غریبان عشق است

2491 هر که مرده است به جز عشق ندارد کاری¹⁹⁵⁷ کسوت و¹⁹⁵⁸ کاسبی و پیشه مردان عشق است

2492 کی گرفتار به زلف و خم کاکل می شد چه کند کس به میان سلسله جنبان¹⁹⁵⁹ عشق است

S 111^a

2493 چه کنی گر نگذارند سعیدا آنجا

¹⁹⁵⁴ اگر داری تو هم S، M، N، L: تو هم داری اگر B

¹⁹⁵⁵ پیشرو L، B: پیشروی S، M، N

¹⁹⁵⁶ سر S، M، N، B: سر و L

¹⁹⁵⁷ کاری L، S، M، B: کاردی N

¹⁹⁵⁸ و S، M، N: - L، B

¹⁹⁵⁹ جنبان L، S، N، B: چنان M

یار بی‌رحم و¹⁹⁶⁰ تو سودایی و¹⁹⁶¹ دربان عشق است

- 225 -

[غزل]

[فعلاتن مفاعلن فعلن]

L 79 ^b	آنچه در شش جهات گردون است	بهر اثبات ذات بی‌چون است	2494
S 111 ^a	آنچه آورده از عدم به وجود	به حقیقت نگر که موزون است	2495
M 38 ^b	لیلی‌ای را که نیستش طرفی	هر طرف صد هزار مجنون است	2496
N 56 ^b	عارفان ز آن شدند دیوانه	که شناسش ز عقل بیرون است	2497
B 37 ^a	هر نشانی‌کز او شود پیدا	مرو ¹⁹⁶³ از جا که نعل وارون است	1962 2498
	پیش علمش جهان و هر چه در اوست	به مثل همچو نقطه در نون است	2499
	هر چه در خانه قدم ¹⁹⁶⁴ ره یافت	از بلای حدوث مأمون است	2500
	نیست از معنیت خبر و نه	نیک و بد آنچه هست مضمون است	1965 2501
	نیست حد قیاس ذاتش را	او میرا ز کم ز افزون است	2502
L 80 ^a	عمر در چون و ¹⁹⁶⁶ چرا کنی ضایع	بازگشتت که ¹⁹⁶⁷ سوی بی‌چون است	2503
M 39 ^a	تو مگو وقت رفت از دستم	آنچه آن وقت بود اکنون است	2504
	شاد کن خاطر سعیدا را		2505

¹⁹⁶⁰ و L، B: - S، M، N

¹⁹⁶¹ و L، S، B: - M، N

¹⁹⁶² B - : N، M، S، L 2498

¹⁹⁶³ مرو L، S، N: برو M

¹⁹⁶⁴ قدم L، N، B، M: عدم S

¹⁹⁶⁵ B - : N، M، S، L 2501

¹⁹⁶⁶ و L، S، B: - M، N

¹⁹⁶⁷ که S، M، N: به L: چو B

در فراق رخ تو محزون است

- 226 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

- L 80^a
S 111^a
M 39^a
N 56^b
B 37^a
N 57^a
- هر شیوه‌ای که هست در این جا به جا خوش است 2506
- از گل صفا و رنگ¹⁹⁶⁸ ز بلبل نوا خوش است
- یک دم حضور را به جهانی نمی‌دهیم¹⁹⁶⁹ 2507
- عالم به کام ماست اگر وقت¹⁹⁷⁰ ما¹⁹⁷¹ خوش است
- S 111^b
- دلبر که یار شد مزه از عشق می‌رود 2508
- معشوق پر¹⁹⁷² ستیزه و ناآشنا خوش است
- دل موج‌خیز گریه و چشمم ز خون پر است 2509
- ساقی بیار باده صفا و هوا خوش است
- مجنون من زیاده جنون می‌کند¹⁹⁷³ ز پند¹⁹⁷⁴ 2510
- بی‌درد را گمان که به دردم دوا خوش است
- خوش دولتی است خدمت مردان راه عشق 2511
- نشنیده‌ای که سایه‌بال هما خوش است
- بگذر ز کار عالم و بگذار با فلک 2512

¹⁹⁶⁸ رنگ: L، S، M، N: رنگ و B

¹⁹⁶⁹ نمی‌دهیم: L، S، M، B: نمی‌دهم N

¹⁹⁷⁰ وقت: S، M، N: کام، B

¹⁹⁷¹ ما: L، S، M، N: نا B

¹⁹⁷² پر: S، M، N، B: با L

¹⁹⁷³ می‌کند: L، S، N، B: می‌کنند M

¹⁹⁷⁴ پند: S، M، N، B: عشق L

کاین خانه نفاق به این کدخدا خوش است

2513

سلطان به جاه¹⁹⁷⁵ خویش سعیدا اگر خوش است

غمگین مشو که نیز¹⁹⁷⁶ به حالش گدا خوش است

- 227 -

[غزل]

[مفاعیلن فعلاثن مفاعیلن فععلن]

L 80 ^a	ندیده لذت سرما تتی که عریان نیست	ز عالمش چه خبر آنکه او پریشان نیست	2514
S 111 ^b	که مور کلبه ما کمتر از سلیمان نیست	سفال خانه ما بشکند سر فغفور	2515
M 39 ^a	چه نشئه ها که در این آب صاف پنهان نیست	چو باده خون جگر نوش و ذوق را در یاب	2516
N 57 ^a	که هیچ آینه را تاب و ¹⁹⁷⁷ طاقت آن نیست	مرا در آینه دل نمود جانان عکس	2517
B 37 ^b	گمان مبر که در این خانه جای مهمان نیست	به خاک پای تو در دل چه گوشه ها خالی است	2518
L 80 ^b	کدام سینه که از داغ او ¹⁹⁸⁰ گلستان نیست	به هر خیال چو معنی سراسری رفتم ¹⁹⁷⁹	2519
M 39 ^b		به غیر یار سعیدا در این سرای خیال	2520

همیشه کیست که از کرده ها پشیمان نیست

- 228 -

[غزل]

[مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن]

¹⁹⁷⁵ جاه L، B: حال S: جان M، N

¹⁹⁷⁶ نیز L، S، N، B: تیز M

¹⁹⁷⁷ و L، S، N، B: - M

¹⁹⁷⁸ 2519 S، M، N: - L، B

¹⁹⁷⁹ رفتم S، N: رفتم M

¹⁹⁸⁰ او S، N: - M

L 80 ^b S 111 ^b M 39 ^b N 57 ^b B 37 ^b S 113 ^a	صاحب‌نفسی ¹⁹⁸¹ را که اثر در نفسش نیست	نخلی است که جز غم ثمری ¹⁹⁸² پیش‌ریش ¹⁹⁸³ نیست	2521
	شوخی که طلبکار و هواخواه ندارد	نار است ولیکن مدد از خار و خسش نیست	2522
	آن کس که مقید به لباس است چه چیز است	مرغی است گرفتار و به ظاهر قفسش نیست	2523
	از بسکه سبک می‌گذرد قافله عمر	ما گوش به آواز و ¹⁹⁸⁴ صدا در جرسش ¹⁹⁸⁵ نیست	2524
	در خانه کسی هست مرا لیک چه سازم	دل سخت چنان است که صد حرف بشش نیست	2525
	در غمکده عشق خوشا حال سعیدا		2526
	امروز که جز درد و الم هم‌نفسش نیست		

- 229 -

[غزل]

[فعلاتن مفاعلهن فعلن]

L 80 ^b S 113 ^a M 39 ^b N 57 ^b B 37 ^b	نیست روزی که این منادی نیست	نیست غم در دلی که شادی نیست	2527
	آدمی را ز حالت بشری	صفتی به ز نامرادی نیست	2528
	راز دل را به اشک می‌گفتم	لیک طفل است ¹⁹⁸⁶ اعتمادی نیست	2529
	از پی هیچ کس به جا ¹⁹⁸⁷ نرسی	مر ترا گر خدای هادی نیست	2530
	جز بیابان اشتیاق سعید ¹⁹⁸⁸		2531
	ره به کویش ز هیچ وادی نیست		

¹⁹⁸¹ صاحب‌نفسی: S، M، N، B: صاحب‌نظری L

¹⁹⁸² ثمری: S، M، N: ثمر L، B

¹⁹⁸³ پیش‌ریش: L، S، M، B: پیش‌رسی N

¹⁹⁸⁴ و L، S، B: - M، N

¹⁹⁸⁵ جرسش: S، M، N، B: خبرش L

¹⁹⁸⁶ طفل است: S، M، B: طفلی است L: طفل است و N

¹⁹⁸⁷ به جا: S، M، N، B: ز پی L

¹⁹⁸⁸ سعید: L، B: سعیدا S، M، N

- 230 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

- L 80^b هر زمان دل را هوای کوی جانان بر سر است 2532
S 113^a
M 39^b ذوق جان‌بازی است دل را 1989 تا مرا جان در بر 1990 است
N 57^b
B 37^b
L 81^a کوه را خون جگر شد آب در راه فنا 2533
M 40^a
N 58^a شاهد این رمز اندوه دل و چشم تر است
- ای جمالت جنت و سرو قدت طوبای او 2534
وی 1991 ز نخدان تو زمزم ای 1992 دهانت کوثر است
- گر از آن مژگان و 1993 آن رخساره می‌خواهی مراد 2535
نقد جانی هست اینک سنجر است و 1994 خنجر است
- عقبه هستی چو طی خواهی 1995 کنی میخانه رو 2536
تا به ملک نیستی یک ساغر می رهبر است
- عشق‌بازی گر نه آیین مسلمانی بود 2537
اندر این بت‌خانه پس اول سعیدا کافر است

- 231 -

[غزل]

[مفاعلاتن مفاعلاتن مفاعلاتن]

- 1989 دل را B، N، M، S: در دل L
1990 در بر B، N، S، L: در بر در M
1991 وی B، N، M، S: وین L
1992 ای B، N، M، S: وین L
1993 و B، N، L، S: - M
1994 است و B، N، S، L: است M: اینک B
1995 طی خواهی B، N، M، S، L: خواهی طی B

B 38 ^a	همین نه زنده سعیداست بر امید لبّت	2549
	که ز این هوا گل تصویر در ایّاغ شکفت	
	- 233 -	
	[غزل]	
	[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]	
L 81 ^b S 113 ^b M 40 ^b N 58 ^b B 38 ^a	هوشیار ای دل که او مست می ناب آمده است	2550
	در کنارش گیر زودی وقت دریاب آمده است	
	هر جواهر را که می‌خواهی ترا آید به دست	2551
	گوهر مقصود در این بحر نایاب آمده است	
	بر صفای روی او منکر چسان گردد کسی	2552
	چشم بیت الله ابرو طاق محراب آمده است	
S 114 ^a	با خیال زلف در 2005 زنجیر کردم پای دل	2004 2553
	از تماشای رخس هر گه که بی‌تاب آمده است	
	در فراقش خوابم آمد 2006 گریه می‌دیدم به خواب	2554
	چون شدم بیدار دیدم بر سرم آب آمده است	
	نیم شب یاد رخس کردم منور شد جهان	2555
	غیر می‌داند که در این خانه مهتاب آمده است	
	طفل اشکت گر سعیدا می‌رود عریان چه باک	2556
	نیست عیب این بینوا از عالم آب 2007 آمده است	

B 2555 <:N، M، S، L 2553 2004

در 2005 N، M، S، L، او B

2006 خوابم آمد N، M، S، B: خواب آدمم N

2007 این بینوا از عالم آب M، N، B: از عالم آب L: این بی بینوا از عالم آب S

[غزل]

[مستفعلن مستفعلن مستفعلن مستفعلن]

L 81 ^b S 114 ^a M 40 ^b N 58 ^b B 38 ^a	دارم بتی و سجده‌اش ای ²⁰⁰⁸ دل نهانی بهتر است	2557
	از هر چه گویم خوبتر وز هر چه دانی بهتر است	
	آن قد خرامان گر شود کامم همه حاصل شود ²⁰⁰⁹	2558
	مشهور باشد ²⁰¹⁰ این سخن فتح آسمانی بهتر است	
N 59 ^a	در صحبت اهل سخن چون گل تمامی گوش باش ²⁰¹¹	2559
	گر بلبل‌ی در این چمن سوسن زبانی ²⁰¹² بهتر است	
	خواهی به کیشی جا کنی چون تیر خود را راست کن	2560
	خواهی در ²⁰¹³ آغوشی روی ای دل کمانی بهتر است	
	ز آن سال‌ها کاندر ریا بردی به سر در خانقه	2561
	گر سر به پای سروری مانی زمانی بهتر است	
	هر کس به خود محرم مکن با هر که راز خود مگو	2562
	حتی عبادت را اگر در شب توانی بهتر است	
L 82 ^a M 41 ^a	از حق شنو با حق بگو تا چند گویی با کسان	2563
	از آن فلان ابن فلان ابن فلانی بهتر است	
	همراز درویشان کجا همصحبت سلطان کجا	2564

²⁰⁰⁸ سجده‌اش ای L، M، N، B: ای سجده‌اش S

²⁰⁰⁹ کامم همه حاصل شود L، S، M، N: حاصل شود کامم همه B

²⁰¹⁰ باشد L، S، N، B: ای باش M

²⁰¹¹ باش L، N، B: شو S، M

²⁰¹² زبانی S، M، N، B: زمانی L

²⁰¹³ در S، M، N، B: به L

از مثنوی گوید کسی شهنامه خوانی بهتر است

شعر سعیدا را چه سر با شعر صایب یا دگر

2565 2014

از شعر جامی گفته کس شعر فغانی بهتر است

- 235 -

[غزل]

[مفعول مفاعیل مفاعیل مفعولن]

L 82 ^a S 114 ^a M 41 ^a N 59 ^a B 38 ^a S 114 ^b	کفر است و را مذهب و 2015 اسلام تبرّاست 2016	آن را که هوای رخ خوب تو توّلاست	2566
	چشم به امید رخ زیبای تو 2017 بیناست	با آنکه مرا دیده امید به بالاست	2567
	در مذهب ما آنکه 2018 حرام است تمنّاست 2019	بی خواهش ما هر چه رسد از تو حلال است	2568
	از باغ وصال تو نسیم آمد و 2020 بر خاست	هر گرد و غباری که به دل بود ز هجرت	2569
	نازم به بت 2022 خویش که در عین تماشااست	چشم 2021 همه آن سو همه را چشم بدان رو	2570
	نازم به قد یار که در لطف دو بالاست	در باغ جهان قامت سرو ارچه لطیف است	2571
	هر کس که به ما رو کند از ماست که بر ماست	از بحر شنیدم که به امواج همی گفت	2572
	از گلرخ و از سرو سهی قد تو می خواست	آن روز که جنان ازل طرح چمن بست 2023	2573

2014 L - :B، N، M، S 2565

2015 M - :B، N، S، L و

2016 تبرّاست :B، N، M، S: توّلاست L

2017 زیبای تو :B، M، S، L: زیبا بی تو N

2018 آنکه :N، M، S، L: آنچه B

2019 تمنّاست :B، N، M، S: توّلاست L

2020 M - :B، N، S، L و

2021 چشم :N، M، S، L: چشم B

2022 بت :B، N، M، L: بتی S

2023 بست :B، Nt، M، S، L: ریخت N

هر دم به بتی²⁰²⁴ تازه کند رسم محبت

2574

تا غیر نداند که خدا یار سعیداست

- 236 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن]

نه همین خنده گل در²⁰²⁵ پی نشو است و نماست

2575

L 82^a

S 114^b

M 41^a

N 59^b

B 38^a

ای بسا گریه که چون شمع ز باد است و هواست

سر کنم خم به طمع این چه حکایت باشد

2576

دست بالا نکنم گر همه هنگام دعاست

دلنشین شد بد و نیک و آدب و بی ادبی

2577

تا ز پیش نظرم رسم تواضع بر خاست

غم خورد طالب²⁰²⁶ گو شاد نگرده محبوب

2578

L 82^b

M 41^b

گرچه خورشید نبالید²⁰²⁷ و لیکن مه کاست

پرسش حشر به قانون شریعت باشد

2579

که همین سلسله تا روز قیامت بر جاست²⁰²⁸

بی جمال تو مرا شب نشود هر گز روز

2580

از جهان می شنوم وعده²⁰²⁹ رویت²⁰³⁰ فرداست

²⁰²⁴ بتی L، S، B: بت M، N

²⁰²⁵ در L، B: از S، M، N

²⁰²⁶ طالب L، M، N، B: طالب و S

²⁰²⁷ نبالید S، M، B: ببالید L، N

²⁰²⁸ بر جاست L، B: بر پاست S، M، N

²⁰²⁹ وعده S، M، N: پرده L، B

²⁰³⁰ رویت L، S، N: رویت M، B

	گر سخن از قد رعناى تو آید به میان	2581
	روز محشر ز همه حرف سعیدا بالاست	
	- 237 -	
	[غزل]	
	[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]	
L 82 ^b S 114 ^b M 41 ^b N 59 ^b B 38 ^a S 115 ^a B 38 ^b	چشم او در بردن دل بی‌گناه افتاده‌است	2582
	دلربایی شیوه ²⁰³¹ چشم سپاه افتاده‌است	
	با گلت مانند سازد یا به ²⁰³² خورشید و قمر	2583
	در میان این سه دل در اشتباه افتاده‌است	
	می‌شود نیلوفر آن رخساره گاهی از نسیم	2584
	از نزاکت ²⁰³³ بر رخس تاب از نگاه افتاده‌است	
	از غبار سینه‌ها پوشیده شد راه امید	2585
	بسکه طالع گشته در ²⁰³⁴ این شاهراه افتاده‌است	
N 60 ^a	خاطر زاهد نشد فارغ ز فکر بوریا	2586
	دایما این نقش ²⁰³⁵ در این کارگاه افتاده‌است	
	قدردان عاشق صادق بود آن پر غرور	2587
	کز غبار ²⁰³⁶ خط شکستش ²⁰³⁷ در سپاه افتاده‌است	

²⁰³¹ شیوه L، S، M، N: لازم B

²⁰³² به L، S، N، B: M -

²⁰³³ نزاکت L، S، N، B: نزکت M

²⁰³⁴ در L، S، M، N، B: بر L

²⁰³⁵ نقش L، S، M، N: نفس B، L

²⁰³⁶ غبار L، B: سواد S، M، N

²⁰³⁷ شکستش L، B: شکست S، M: شکستی N

تیزگامی‌های دولت کن قیاس از آفتاب²⁰³⁸

2588

صبح تا بر داشت سر شامش کلاه افتاده‌است

من گدای کوی آن سلطان بختم کز نیاز

2589

چون گدایان بر در او پادشاه افتاده‌است

می‌نوازد رحمتش گویند هر جا عاصی است

2590

وای بر حال سعیدا بی‌گناه افتاده‌است

- 238 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 82^b

S 115^a

M 41^b

N 60^a

B 38^b

L 83^a

M 42^a

در خانه‌ای که²⁰³⁹ جای کسی نیست جای ماست بامی که بر²⁰⁴⁰ هواست بنایش بنای ماست

2591

لنجر جفا و صبر هوا جذب موج اشک خون بحر و دل سفینه و غم ناخدای ماست

2592

آن را که احتیاج نباشد به بندگی از بندگان بی سر و سامان خدای ماست

2593

در کارگاه عشق دل سنگ تیره را آن صیقلی که آینه سازد جلای ماست

2594

ما را نه دوستی است به دشمن گداز ما بیگانه هر که²⁰⁴¹ شد ز جهان آشنای ماست

2595

مرغی که بال و پر به هوای خدنگ آه²⁰⁴²

2596

از استخوان کشیده سعیدا همای ماست

- 239 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

2038 آفتاب S، M، N، B: روزگار L

2039 در خانه‌ای که L، M، B: در خانه S: در خانه که N

2040 بر S، M، N: پر L، B

2041 هر که L، S، N، B: هر گز M

2042 خدنگ آه M، N، B: خدنگ و آه L: خدنگ او S

L 83 ^a S 115 ^a M 42 ^a N 60 ^a B 38 ^b	این گوهر یگانه ز دریای دیگر است	دل ناخدای بحر تماشای دیگر است	2597
S 115 ^b	این لاله زیب و ²⁰⁴³ زینت صحرای دیگر است	داغ تو کی به هر دل و هر سینه جا کند	2598
N 60 ^b	کیفیت من از می و مینای دیگر است	ز آب عنب کس این همه مستی نمی‌کند	2599
	تن در میان مسجد و دل جای دیگر است	زاهد از این عبادت ظاهر چه فایده	2600
	فریاد و شور و ناله و غوغای دیگر است	در هر طرف که می‌نگری در ²⁰⁴⁴ میان خلق	2601
	ورد بلاکشان تو اسمای دیگر است	ذکر طریق عشق کریم و رحیم نیست	2602
		باور مکن که در دو جهان صاحب سخن	2603
		درویش دیگر است و سعیدای دیگر است	

- 240 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 83 ^a S 115 ^b M 42 ^a N 60 ^b B 38 ^b	از چشمه‌سار آبله دل رسیده‌است	هر گوهر سخن که به ساحل رسیده‌است	2604
	ناکرده قطع ²⁰⁴⁵ راه به منزل رسیده‌است	آن کو به یاد کوی تو از خود بریده‌است	2605
	خوشحال آنکه او به در دل رسیده‌است	از شوق روی یار ز راه نیاز و عجز	2606
	هرگز کسی ندیده به حاصل رسیده‌است	سروی به غیر قامت دلجوی یار من	2607
L 83 ^b M 42 ^b	ما را همین ²⁰⁴⁶ بس است سعیدا که صابیا		2608
		گفتا وجود فقر تو کامل رسیده‌است	

- 241 -

²⁰⁴³ و L: B, N, M, S

²⁰⁴⁴ در L: B, N, M, S

²⁰⁴⁵ ناکرده قطع L: B, N, M, S: تا قطع کرده

²⁰⁴⁶ همین L: B, N, M, S: همان

[غزل]

[مفعول فاعلاتن مفعول فاعلاتن]

L 83 ^b	گل مست و بلبان شاد امروز روز خوبی است	ساقی بشارت باد امروز روز خوبی است	2609
S 116 ^a	زنجیرهای فولاد گشت آب از دم گل	سرو سهی شد آزاد امروز روز خوبی است	2610
M 42 ^b	خوبان به جان عشاق کردند داد و بی داد	ناز و کرشمه بنیاد امروز روز خوبی است	2611
N 60 ^b	ای پادشاه خوبان غم‌های دورگردان ²⁰⁴⁷	با جام می بر ²⁰⁴⁸ از یاد امروز روز خوبی است	2612
B 38 ^b	داری دلی سعیدا دلدار را خبر کن		2613
N 61 ^a	تا دلیرت کند شاد امروز روز خوبی است		

- 242 -

[غزل]

[مفعول مفاعلهن مفعول مفاعلهن]

L 83 ^b	امروز که نوبهار معنی است	دل بلبل گل‌عذار معنی است	2614
S 116 ^a	معنی ز دو عالم است بیرون	خوشحال کسی که یار معنی است	2615
M 42 ^b	در عالم غیب باز فکرم	پیوسته پی شکار معنی است	2616
N 61 ^a	کبکی است خیال من خرامان	در دامن کوهسار معنی است	2617
B 38 ^b	بیگانه آشنا گدازی است	عمری است که این شعار معنی است	2618
M 43 ^a	عقل از حرمش خبر ندارد	جز عشق ²⁰⁴⁹ که یار غار معنی است	2619
	با سیل سرشک آه همراه	سرو لب جویبار ²⁰⁵⁰ معنی است	2620

²⁰⁴⁷ دورگردان S، M، N: دور گردون L، B

²⁰⁴⁸ بر L، M، N، B: پر S

²⁰⁴⁹ جز عشق L، S، M، N: عشق است B

²⁰⁵⁰ جویبار L، S، N، B: جویبار M

2621 کیفی که خمار در پیش²⁰⁵¹ نیست آن باده خوش‌گوار معنی است S 116^b

2622 بر درگه دل نهان سعیدا

ز اغیار در انتظار معنی است

- 243 -

[غزل]

[مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن]

2623 روی تو چو از پیش نظر پرده بر انداخت آتشکده مهر به دور قمر انداخت L 84^a
S 116^b

2624 بی روی تو هر قطره اشکی که برون²⁰⁵² شد از دل همه را دیده من در نظر انداخت M 43^a
N 61^a

2625 در عین سخن خنده آن لب نه ز عقل است²⁰⁵³ از مستی بسیار نمک در شکر انداخت N 61^b

2626 از عاشق بی‌چاره چه خواهند که بلبل یک مشت پری داشت در این رهگذر انداخت

2627 هر حلقه که کوتاه شد از دام کمندی وا کرد از آن زلف و²⁰⁵⁴ گره²⁰⁵⁵ در کمر انداخت

2628 طبع تو اگر کان نمک نیست سعیدا

پس شور چرا شعر تو در بحر و بر انداخت

- 244 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

2629 ترسم ز دیده‌ای که در او هیچ خواب نیست از چشم²⁰⁵⁶ زخم دام چه دل‌ها کباب²⁰⁵⁷ نیست L 84^a
S 116^b

2630 بی‌فکر نیست صوفی پشمینه‌پوش ما آیینه در لباس نم‌بی‌حساب نیست M 43^b
N 61^b

²⁰⁵¹ پیش: B، N، M، L: پیش S

²⁰⁵² برون: L، S، N: بدون M

²⁰⁵³ عقل است: S، M، N: غفلت L

²⁰⁵⁴ و: S، M، N: - L

²⁰⁵⁵ گره: L، S، N: گر M

²⁰⁵⁶ چشم و: L، S، M: چشم N

²⁰⁵⁷ کباب: L، S، N: کتاب M

2631	کی می‌رسد خیال به دامن وصل او	گل نی ستاره نیست مه و آفتاب نیست
2632	ره در حریم بادپرستان نمی‌دهند ²⁰⁵⁸	آن دل که در محبت جانان کباب نیست
2633	یک کاسه‌ای ²⁰⁵⁹ که بر کف دریا نهاده‌اند	ای تشنگان روید که غیر از حباب نیست
2634	در کوی التفات خواهند دلبرش	آن دلبری که در بر ²⁰⁶⁰ دل بی‌حجاب نیست
2635	از جا ²⁰⁶¹ مرو ز یأس ²⁰⁶² سعیدا که مهوشان	
	خواهند زد به تیر نگه اضطراب نیست	

- 245 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 84 ^a S 117 ^a M 43 ^b N 61 ^b	در محیط دین ز بس کشتی تبه گردیده‌است	2636
	کعبه را ز آن ²⁰⁶³ جامه در ماتم سیه گردیده‌است	
	بسکه در عین گنه از دیده اشکم رفته است	2637
	چشم من سرچشمه بحر گنه گردیده‌است ²⁰⁶⁴	
L 84 ^b N 62 ^a	یک سر مو نیست خالی زلف از جان و دلی	2638
	چون نگردد سیر آن چشم سیه گردیده‌است	
	در طریق عشق ای بی‌درد هرگز پا منه	2639
	در پی ما سر ز سختی‌های ره گردیده‌است	

²⁰⁵⁸ نمی‌دهند: N، S، L: نمی‌دهد M

²⁰⁵⁹ کاسه‌ای: N، S، L: کاسه M

²⁰⁶⁰ در بر: N، M، S: بر در L

²⁰⁶¹ جا: N، S، L: جان M

²⁰⁶² یأس: N، M، L: یأس که S

²⁰⁶³ ز آن: N، M، S: جان L

²⁰⁶⁴ گردیده‌است: N، M، S: افتاده‌است L

M 44 ^a	از طلوع اختر طالع سعیدا سال‌هاست	2640
	یار ما در صبح مهر و شام مه گردیده‌است	
	- 246 -	
	[غزل]	
	[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]	
L 84 ^b S 117 ^a M 44 ^a N 62 ^a B 39 ^a	عاشقان را رخصت ²⁰⁶⁵ دیدار آن مهپاره نیست	2641
	همچو خورشیدش کسی را طاقت نظاره نیست	
	در بهای یک نگاهش دین و دل دارد طمع	2642
	غیر جان دادن در اینجا ²⁰⁶⁶ مفلسان را چاره نیست	
	شیر می‌نوشد ز پستان اجل طفل دلیر	2643
	در نظر تابوت مردان را به جز گهواره نیست	
	کی رسد در دامن مطلب به جز دست خیال	2644
	ای ²⁰⁶⁷ زلیخا یوسف معنی گریبان پاره نیست	
	دل ز خویش گر کنی لیکن به رویش چون کنی	2645
	می‌توانی کرد این را چاره آن را چاره نیست	
S 117 ^b	یا ز پا می‌افکند یا دست می‌گیرد جهان	2646
	دایه این دور خون‌خوار است اگر غم‌خواره نیست	
	هر که گم گردد در این صحرا به مطلب می‌رسد	2647
	خضر این وادی سعیدا جز دل آواره نیست	

- 247 -

²⁰⁶⁵ رخصت: B، M، S، L؛ طاقت: N

²⁰⁶⁶ اینجا: B، N، M، L؛ این ره: S

²⁰⁶⁷ ای: B، N، M، S؛ این: L

[غزل]
[مفاعیلن مفاعیلن فعولن]

L 84 ^b S 117 ^a			
M 43 ^a			
N 44 ^a	که عقل ذو فنون دیوانه ماست		2648
B 39 ^a		چه شور است اینکه در کاشانه ماست	
M 43 ^b	نصیب و قسمت آب و دانه ماست	فلک صیّاد و ما صید ²⁰⁶⁸ و جهان دام	2649
	شرابی را که در پیمانه ماست	نمی‌دانم کرا قسمت نمایند	2650
N 44 ^b	چو نیکو بنگری افسانه ماست	حکایت‌های آدم تا به این دم	2651
	سعیدا را بس است این گر بگویی ²⁰⁶⁹		2652
	که این ناآشنا بیگانه ماست		

- 248 -

[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 85 ^a S 117 ^b M 44 ^a N 62 ^a B 39 ^a	گفتگوی حشر راحت از دل دیوانه ریخت		2653
	چشم ما خواب گرانی داشت این افسانه ریخت		
	خون ²⁰⁷⁰ بلبل را به جوش آورد و ²⁰⁷¹ گل را رنگ داد ²⁰⁷²		2654

²⁰⁶⁸ صیّاد و ما صید L، S، N، B: صاد ما صاد M

²⁰⁶⁹ بگویی L، M، B: بگوی S، N

²⁰⁷⁰ خون L، S، N، B: چون M

²⁰⁷¹ و L، M، B - : S، N

²⁰⁷² داد S، M، N، B: ریخت L

	در چمن هر قطره صهبایی ²⁰⁷³ که از پیمانه ریخت	
2655	عشق دل‌ها را فشرد و چشم‌ها ²⁰⁷⁴ را آب داد	
	گرچه از خم برد ²⁰⁷⁵ ساقی باده در ²⁰⁷⁶ پیمانه ریخت	
2656	سیل راه خانه ما را نخواهد یافت حیف	N 62 ^b
	بیشتر از او در و دیوار این ویرانه ریخت	
2657	بر سر دامی که زاهد از ردایش کرده پهن	
	در فریب گول مرغان ²⁰⁷⁷ سبحة صد دانه ریخت	
2658	از ره هوش ²⁰⁷⁸ و دل و جان ای سعیدا گوش دار	
	«کاین غزل از خامه صایب عجب مستانه ریخت»	
- 249 -		
[غزل]		
[مفعول مفاعیل مفاعیل فاعولن]		
2659	تا با تو از آن گوشه ابرو نظری هست	L 85 ^a
	سوز جگر و چشم تر و درد سری ²⁰⁷⁹ هست	S 117 ^b
2660	تا سر ننه‌ی بی‌سر و سامان ننشینی	M 44 ^b
	چون کشتی طوفان زده هر دم خطری هست	N 62 ^b
2661	تا هست در این جسم ز جان صورت حالی	B 39 ^a
	بر ناصیه من ز مؤثر اثری هست	
2662	این هستی موهمه ما شاهد بعد است	
	پروانه کباب است که تا بال و پری هست ²⁰⁸⁰	

²⁰⁷³ صهبایی: N، B: صهبا: L: صهبای: S، M

²⁰⁷⁴ چشم‌ها: L، M، N، B: چشمه‌ها: S

²⁰⁷⁵ برد: L، S، M، B: بزد: N

²⁰⁷⁶ در: S، M، N، B: از: L

²⁰⁷⁷ مرغان: S، M، N، B: مردم: L

²⁰⁷⁸ هوش: L، M، N، B: گوش: S

²⁰⁷⁹ چشم تر و درد سری: L، S، M: درد سر و چشم تری: N، B

²⁰⁸⁰ پروانه کباب است که تا بال و پری هست: L، S، M، N: چون آینه از سینه سعیدا سپری هست: B

- 250 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 85 ^a S 117 ^b M 44 ^b N 62 ^b B 39 ^a	2664	مرا دمی نفسی لحظه‌ای و آنی نیست	که با جفا و ²⁰⁸¹ وفا از تو امتحانی نیست
S 118 ^a	2665	به جز مشاهده آن جمال بی کم و کیفیت	در آن جهان که منم ماه و آسمانی ²⁰⁸² نیست
	2666	شهید عشق ترا بهتر از دم شمشیر	میان معرکه امروز ترجمانی نیست
	2667	کم است از قدح خشک و ²⁰⁸³ کاسه طنبور	هر آن سری که در آن ²⁰⁸⁴ شورش و فغانی نیست
L 85 ^b	2668	همای روح شود صید آنچنان جسمی ²⁰⁸⁵	که در شکنجه یک مشت استخوانی نیست
N 63 ^a	2669 ²⁰⁸⁶	قسم به شیشه و پیمانه بینوایان را	که به ز پیر خرابات مهربانی نیست
	2670	من از ته دل و جان عندلیب آن باغم	که در قفای بهاران او خزانی نیست
	2671	هر آنکه سر ز دو عالم کشیده می‌بینم ²⁰⁸⁷	که جز در تو پناهی ز ²⁰⁸⁸ آستانی نیست
B 39 ^b	2672	ز گفتگو چه کند غنچه لال اگر نشود	که در ادای سخن‌های ²⁰⁸⁹ دل‌زبانی نیست

2081 و L، B: - S، M، N

2082 ماه و آسمانی S، M، B: ماه آسمانی L: N

2083 و S، M، N: - L، B

2084 آن B، L: او S، M، N

2085 جسمی S، M، N، B: چمنی L

2086 S، M، N: - L، B

2087 می‌بینم L، S، M، N: می‌دانم B

2088 ز S، M، N: نه L، B

2089 ادای سخن‌های S، M، B: ادای زبان‌های L: ادایی سخن‌های N

		خوش است حال سعیدا به یمن دولت ²⁰⁹⁰ عشق	2673
		که در تدارک برگی و آشیانی نیست	
		- 251 -	
		[غزل]	
		[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]	
L 85 ^b	از راه دیده دل بر جانان رود رواست ²⁰⁹¹	این قطره فتاده به عمان رود رواست	2674
S 118 ^a M 45 ^a N 63 ^a B 39 ^b	آتش به باغ در زده امروز حسن او	پروانه هم ²⁰⁹² به سیر گلستان رود رواست	2675
	با عاشقان پاک نسبت رقیب را	خود مرده میان شهیدان رود رواست	2676
	رفتم ز خویش تا بر جانان و ²⁰⁹³ گفتمش	گر عاشقی ²⁰⁹⁴ به کوی تو پنهان رود رواست	2677
	نیبود عجب به گرد لبش خط نمود کرد ²⁰⁹⁶	خضری اگر به چشمه حیوان رود رواست	2095 2678
	میل نسیم زلف تو دارد دل خراب	این کشتی شکسته به طوفان رود رواست	2679
	حُب الوطن شرایط ایمان چو گفته‌اند	یوسف اگر به دیدن کنعان رود رواست	2680
S 118 ^b	از خویش هر کرا سر سودای رفتن است	گر سر به جیب و پای به دامن رود رواست	2097 2681
	یوسف اگر ز ²⁰⁹⁸ دست زلیخای روزگار	پیراهن دریده به زندان رود رواست	2682
N 63 ^b	از دست برد عقل سعیدا در این زمان		2683

²⁰⁹⁰ دولت: B، L، همت: S، M، N

²⁰⁹¹ رواست: L، S، M، N: بجاست B

²⁰⁹² هم: L، S، M، N: گر B

²⁰⁹³ و: L، S، M، N: B -

²⁰⁹⁴ عاشقی: L، M، N، B: عاشق S

²⁰⁹⁵ L - : B، M، S 2678

²⁰⁹⁶ کرد: S، M، B: اگر N

²⁰⁹⁷ B - : N، M، S، L 2681

²⁰⁹⁸ ز: S، M، N، B: به L

مجنون اگر به کوه و بیابان رود رواست

- 252 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلن]

L 85 ^b S 118 ^b M 45 ^a N 63 ^b B 39 ^b	رخ نمودی و جهان در نظرم ²⁰⁹⁹ دیگر گشت	قصده جان کردی و هر مو به تنم خنجر گشت	2684
L 86 ^a	داد و فریاد ز دست و دل چون آیینه‌ات	هر که از من سخنی گفت ترا باور گشت	2685
	تا شود در ²¹⁰⁰ هوس عشق تو انگشت‌نما	ماه ابروی ترا دید ²¹⁰¹ از آن لاغر گشت	2686
	هر نهالی که به خوناب جگر پروردم	سبز شد برگ بر آورد ولی بی‌پر گشت	2687
	دور ما آمد و زاهد به خودش می‌پیچد	دور عمامه به سر آمد و دوران بر گشت	2688
	مردۀ دل درد طلب را نشناسد هرگز	هر که جان داشت کی از راه محبت بر گشت	2689
M 45 ^b	ز آتش داغ سعیدا چه خبر عالم را ²¹⁰²		2690
	که نهان در ته پیراهن ²¹⁰³ خاکستر گشت		

- 253 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 86 ^a S 118 ^b M 45 ^b N 63 ^b	چشمش همین نه دین و دل از ²¹⁰⁴ ما گرفته‌است		2691
	جز خویش هر چه ²¹⁰⁵ دیده در اینجا گرفته‌است		

²⁰⁹⁹ نظرم: B، N، M، S: نظر L

²¹⁰⁰ در: B، N، M، S: از B

²¹⁰¹ دید: B، N، L: دید و S، M

²¹⁰² عالم را: B، N، M، L: در عالم S

²¹⁰³ پیراهن: B، N، M، L: پیرهن S

²¹⁰⁴ از: B، N، M، S: - B

²¹⁰⁵ هر چه: N، M، S، L: آنچه B

B 39 ^b	دیگر کشد سر از بغل حکم آسمان	2692
	دیوانه‌ای ²¹⁰⁶ که دامن ²¹⁰⁷ صحرا گرفته‌است	
	اکثر ز سیر خویشتنش روی داده‌است	2108 2693
	فیضی ²¹⁰⁹ که چشم ما ز تماشا گرفته‌است	
	زاهد اگرچه ترک سرانجام کرده‌است	2694
	آوازه‌اش ²¹¹⁰ ولی همه دنیا گرفته‌است	
	گردیده چاک پیرهن یوسفم به خیر	2111 2695
	دامان خود ز دست زلیخا گرفته‌است	
S 119 ^a N 64 ^a	روی ترا به زلف سیاه تو نسبت ²¹¹² است	2696
	روزی است دامن شب یلدا گرفته‌است	
	سر برده‌است و محرم ²¹¹³ اسرار کرده‌است	2697
	دل داده و زبان سعیدا گرفته‌است	
	- 254 -	
	[غزل]	
	[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]	
L 86 ^a S 119 ^a	از ره عیش و نشاط این چرخ گردیدن ²¹¹⁴ نداشت	2698

²¹⁰⁶ دیوانه‌ای: B، N، S، L؛ دیوانه M

²¹⁰⁷ دامن: N، M، S، L؛ گوشه B

²¹⁰⁸ B 2745 <: N، M، S، L؛ 2693

²¹⁰⁹ فیضی: B، N، S، L؛ فیض M

²¹¹⁰ آوازه‌اش: B، N، M، S؛ آوازش L

²¹¹¹ L - : B، N، M، S؛ 2695

²¹¹² نسبت: B، L؛ نسبتی: N، M، S

²¹¹³ محرم: B، N، S، L؛ محروم M

²¹¹⁴ گردیدن: B، N، M، S؛ گردن L

M 45 ^b N 64 ^a B 39 ^b	در زمان ما بساط خویش بر چین ²¹¹⁵ نداشت	دوش بر شوخی نگاه حیرتم افتاده است	2699
	کز نزاکت جسم او را همچو جان دیدن نداشت	در چمن جز ریختن خون صراحی را به جام	2700
	دست بی زنهار او پروای گل چین ²¹¹⁶ نداشت	آفتاب از ابر ²¹¹⁷ گرمی بیشتر بخشد ²¹¹⁸ به خلق	2701
L 86 ^b	روی خود را در نقاب زلف ²¹¹⁹ پیچیدن نداشت	کرده بودی در الف بی مشق بی دادی تمام	2702
	خط بر آوردی و باز این مشق ورزیدن ²¹²⁰ نداشت	حال ما را در ترازوی ریاضت این قدر	2703
	ای سرت گردم بده انصاف سنجیدن نداشت	کرده بودی خود قبول آنکه من بی حاصلم	2704
	باز از بی طاقتی چون بید لرزیدن نداشت	در محیط بی خودی نارفته گامی هم ز خویش	2705
M 46 ^a	گردوای خویش ²¹²¹ چون گرداب گردیدن ²¹²² نداشت		

²¹¹⁵ برچیدن L، S، M، N: پیچیدن B

²¹¹⁶ بی زنهار او پروای گل چین L، S، M، N: بی پروای او زنهار گل چین B

²¹¹⁷ ابر L، M، N، B: آب S

²¹¹⁸ بخشد L، M، N، B: دارد S

²¹¹⁹ زلف S، M، N: ابر L، B

²¹²⁰ ورزیدن S، M، N، B: وزیدن L

²¹²¹ گردوای خویش S، M، B: کردوار خویش L: کردوای حویس N

²¹²² گردیدن L، S، M، N: پیچیدن B

B 40 ^a	دیده و دانسته از حق چشم پوشیدن خطاست	2706
	آشنا را حال از بیگانه پرسیدن نداشت	
	روز محشر هر سر مو شاهد کردار ماست	2707
	روسیه را این قدر برنامه پیچیدن نداشت	
	آسمان کو بر مراد ما سعیدا گر نگشت	2708
	از چنین بی‌دست و پای ²¹²³ جای رنجیدن نداشت	
- 255 -		
[غزل]		
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]		
L 86 ^b	در خراباتی که راه هستی و ²¹²⁴ پندار نیست	2709
S 5 ^a	بر لب ما جام می کمتر ز استغفار نیست	
B 40 ^a	لازم حسن فراوان است زلف تابدار	2710 ²¹²⁵
	گنج بیرون از حساب چون بود بی مار ²¹²⁶ نیست	
	پیچ و تاب زلف باشد بر سر دیوانگان	2711
	بر سر مجنون هوای پیچش دستار نیست	
S 5 ^b	زاهد ما گرچه ²¹²⁷ از کردار می‌گوید سخن	2712
	هیچ در گفتار خود شرمنده کردار نیست ²¹²⁸	
	ای مسلمانان سعیدا را میاموزید دین	2713
	نامسلمانی چو او در حلقه زَنار نیست	
- 256 -		
[غزل]		
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فعلن]		

²¹²³ بی‌دست و پای M، B: بی‌دست و پای L، S، N

²¹²⁴ و S: - L، B

²¹²⁵ L - B، S (2) 2710

²¹²⁶ مار S: یار B

²¹²⁷ گرچه L، B: بسکه S

²¹²⁸ هیچ در گفتار خود شرمنده کردار نیست L، B: چون زبان تیز هرگز بر سر گفتار نیست S

L 86 ^b	پای خوابیده ²¹²⁹ چه داند که چه در زیر سر است	صورت‌اندیش کی از معنی ما باخبر است	2714
S 5 ^b			
B 40 ^a	کامل آن است که از غیر خدا بی‌خبر ²¹³⁰ است	باخبر بودن از آیین جهان نیست کمال	2715
L 87 ^a	سالک آن است که بی‌مَنّت پا در سفر است	به قدم سیر جهان کار هوسناکان است	2716
	هست جایی ²¹³¹ که همه عیب تو آنجا هنر است	غم مخور ای دل اگر بی‌هنرت می‌خوانند	2717
	لب خاموش سعیدا سخن ²¹³² بی‌عیب است		2718
	گوشه امن در این دور زمان گوش کر است		
- 257 -			
[غزل]			
[مفعول مفاعیل مفاعیل فاعولن]			
L 87 ^a	ورنه سخن اهل کرم لا و نَعَم نیست	بی‌ساخته در اهل کرم رسم کرم نیست	2719
S 5 ^b			
B 40 ^a	آن ²¹³³ کیست که بر سینه او داغ درم نیست	غیر از دل بی‌کینه آینه‌ضمیران	2720
	مگشای ²¹³⁵ نظر مرد خدا شیر علم نیست	در قید هوا و هوس و لاف ²¹³⁴ بزرگی	2721
	ز این دور همین طالع ناساز تو کم نیست	بسیار مگو با فلک از طالع ناساز	2722
	ورنه رقم صنع به فرمان قلم نیست	هر چیز که تقدیر بیان کرد قلم رفت	2723
	جایی نرسیدیم ²¹³⁷ که غم بر سر غم نیست	گم کرده پی از غم قدمی پیش نهادیم ²¹³⁶	2724

²¹²⁹ خوابیده L، B: خابیده S

²¹³⁰ بی‌خبر S، B: باخبر L

²¹³¹ جایی L، B: جای S

²¹³² سخن L، B: سخنی S

²¹³³ آن S، B: از L

²¹³⁴ و لاف S، B: قید L

²¹³⁵ مگشای L، B: بگشای S

²¹³⁶ قدمی پیش نهادیم L: دوم خویش نیاریم S: قدمی پیش نهادم B

²¹³⁷ نرسیدیم L، S: نرسیدم B

بی‌جان نتوان سیر جهان کرد سعیدا

آن را که در این بادیه دم نیست قدم نیست

- 258 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 87^a

جستجوی جان و²¹³⁸ جانان کن که جان پیداست کیست

2726

6^a

میزبان را شو شناسا میهمان را پیداست کیست

B 40^a

چون شنیدم رمز «الْزَّحْمَنَ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَا»

2727

بر سریر آسمان بنشسته آن پیداست کیست

جز درون دیده‌خوبان راه نتوانند کرد²¹³⁹

2728

آنکه در دل‌ها اثر دارد نهان پیداست کیست

آنکه جا بر صدر این نه آشیان دارد مدام²¹⁴⁰

2729

از سکونت کردگان آستان پیداست کیست²¹⁴¹

معرفت بر ظاهر اشیا سعیدا مشکل است

2730

ور نه در ظاهر²¹⁴² تجلی کرده²¹⁴³ آن پیداست کیست

- 259 -

²¹³⁸ و L، B: - S

²¹³⁹ دیده‌خوبان راه نتوانند کرد L، S: دیده نتوانند خوبان راه کرد B

²¹⁴⁰ دارد مدام L، B: کرده‌است دوش S

²¹⁴¹ از سکونت کردگان آستان پیداست کیست L، S: از B

²¹⁴² ظاهر L، B: باطن S

²¹⁴³ کرده L، S: کرد B

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

S 6 ^a B 40 ^a	چون دل دلیل نیست تن و دل ²¹⁴⁴ برابر است	آبی که تشنگی ²¹⁴⁵ نبرد گل برابر است	2731
	جایی ²¹⁴⁶ که بحر وصل به گرداب بی خودی ²¹⁴⁷ است	جام شراب و مرشد کامل برابر است	2732
2148 2733	مردی که خود به وادی حیرت گرفته است	صحرا و باغ و جاده و منزل برابر است	2734
	گر خیر از برای عوض می کنند خلق	پس ²¹⁴⁹ در طمع کریم به سایل برابر است	
2735	عالم شوی اگر ²¹⁵⁰ تو به ألعلم نُقطة	دانی که مرکز حق و باطن برابر است	2736
	شاه و گدا چو مرد مساوی است زیر خاک	بر اسب یا پیاده به منزل برابر است	

با توسست یار لیک سعیدا تو غافلی

دریا همیشه با لب ساحل برابر است

- 260 -

[غزل]

[مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن]

S 6 ^a B 40 ^a B 40 ^b	شایسته درگاه تو هر بی سر و پا نیست	درگاه تو جایی است که گنجایش جا نیست	2737
	آتش که درون کار کند شعله ندارد	آن را که دلش سوخته انگشت نما نیست	2738

²¹⁴⁴ تن و دل: دل و تن B: تن و جان S

²¹⁴⁵ تشنگی B: تشنه S

²¹⁴⁶ جایی B: جای S

²¹⁴⁷ بی خودی B: بی خود S

²¹⁴⁸ 2733 S: - B

²¹⁴⁹ پس B: بس S

²¹⁵⁰ شوی اگر B: اگر شوی S

	تا یک نظر از رهگذر ²¹⁵¹ دیده در آید ²¹⁵²	یک رهگذری نیست که صد دیده و را نیست	2739
S 6 ^b	دست کرم‌ت بسته ره و رسم طلب را	در شهر و دیاری که تویی ²¹⁵³ نام گدا نیست	2740
	هر سو که دلم رفت رهی بود به کویت	این طرفه که تا ²¹⁵⁴ کوی تو یک راهنما نیست	2741
	بی‌دود به آخر نرسد مرحله شمع	ماند به ره آن دل که در او ²¹⁵⁵ آه رسا نیست	2742
	از باطن کس حرف‌زدن شرک خفی دان	کز سر دل آگاه کسی غیر خدا نیست	2743
	بر عاشق بی‌چاره ستم این همه یا رب	در مذهب معشوق مگر روز جزا نیست	2744
	از ماست سعیدا که خطاها شده پیدا		2745
	ور نه ز قلم آنچه به ما رفت خطا نیست		

- 261 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 87 ^b	تنها نه خال عارض آن ماه ²¹⁵⁶ دیدنی است ²¹⁵⁷	این دانه را به چشم از آن روی چیدنی است ²¹⁵⁸	2746
S 6 ^b	اندیشه‌مند کام مکن عقل خویش را	ز این شیر خام طفل خرد را بریدنی است ²¹⁵⁹	2747
B 40 ^b	بر غیر او چرا نکشی خط نیستی	بر روی خاک آخر دم خط کشیدنی است ²¹⁶⁰	2748

²¹⁵¹ رهگذر B: رهگذری S

²¹⁵² در آید S: بر آید B

²¹⁵³ تویی B: توی S

²¹⁵⁴ تا S: در B

²¹⁵⁵ او S: آن B

²¹⁵⁶ ماه S، B: یار L

²¹⁵⁷ دیدنی است L، B: دیده نیست S

²¹⁵⁸ چیدنی است L، B: چیده نیست S

²¹⁵⁹ بریدنی است L، B: بریده نیست S

²¹⁶⁰ کشیدنی است L، B: کشیده نیست S

2749	ای آنکه سر کشیده و مغرور می‌روی	این قامت بلند تو آخر خمیدنی است ²¹⁶¹
2750	دل را مکن اسیر تماشا که عاقبت	پوشیدنی است چشم ترا ز آنچه دیدنی است ²¹⁶²
2751	از چشم او چو سرمه سعیدا دل مرا	
	تا هست در نظر چه بلاها کشیدنی‌ست	

- 262 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 87 ^b	گرددون گلیم کهنه غمخانه کسی است	خورشید جام روزن کاشانه کسی است	2752
S 6 ^b			
B 40 ^b	آن نشنه‌ای که هر دو جهان را حیات از اوست	تجرعه‌ای ز شیشه و پیمانه کسی است	2753
	زشتی گر ²¹⁶³ آیدت نظر طعنه‌اش مزین	محبوب جای دیگر و جانانه کسی است	2754
S 7 ^a	جز عشق نشنوم سخن ²¹⁶⁴ دیگری ز کس	گوشت همیشه گرم به افسانه کسی است	2755
	یوسف کجا و عشق زلیخا کجا یقین	این ماجرا از همت مردانه کسی است	2756
	جای گرفت نیست به مجنون که عقل کل	حیران خویش گشته و دیوانه کسی است	2757
	دل از چراغ حسن سعید است گرم‌سیر ²¹⁶⁵		2758
	شب‌گرد زلف و کاکل و پروانه کسی است ²¹⁶⁶		

- 263 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

²¹⁶¹ خمیدنی است L، B: خمیده نیست S

²¹⁶² دیدنی است L، B: دیده نیست S

²¹⁶³ گر S: که L، B

²¹⁶⁴ سخن B: سخنن L، S

²¹⁶⁵ گرم‌سیر L، B: گرم سپر S

²¹⁶⁶ و S، B: L

L 87 ^b	می‌توان جان باخت اما از وفا نتوان گذشت	2759
S 7 ^a		
B 40 ^b	مگذر از حق از سر این ماجرا نتوان گذشت	
	گر نباشد پای همت لنگ ای موسی چرا	2760
	در طریق ترک از چوب ²¹⁶⁷ عصا نتوان گذشت	
L 88 ^a	زلف او زنجیر در پای صبا می‌افکند	2761
	ای دل سرگشته ز این دام بلا نتوان گذشت ²¹⁶⁸	
	کشتیت را بادبان سودی ندارد ز این محیط	2762
	لنگری ²¹⁶⁹ داری گران چون مدعا نتوان گذشت	
	من چسان ²¹⁷⁰ از سبز ته گلگون مینا بگذرم	2763
	الفتی دارد ²¹⁷¹ که چون رنگ از حنا نتوان گذشت	
	بر نمی‌آید ز دل بی گریه آهم تا به لب	2764
	آب چون نبود ز دشت کربلا نتوان گذشت	
	کشتی و بوسی طمع دارم از آن لب بی‌سخن ²¹⁷²	2765
	بگذرم از خون ولی از خون‌بها نتوان گذشت	
	کشتی تن کند چون لنگر از این دریای خشک	2173 2766

²¹⁶⁷ چوب S، B: چوب و L

²¹⁶⁸ ای دل سرگشته ز این دام بلا نتوان گذشت L، B: نازکی هر چند ای دل از صبا نتوان گذشت S

²¹⁶⁹ لنگری L، B: لنگر S

²¹⁷⁰ چسان S، B: چنان L

²¹⁷¹ دارد L، S: دارم B

²¹⁷² بی‌سخن L، B: تا به حشر S

²¹⁷³ S 2766 - L، B

بی مدد دیگر ز موج بوریا نتوان گذشت

2767

تا سعیدا حرص خسپیده است²¹⁷⁴ بر پهلوی ترا²¹⁷⁵

بوریا باری ز نقش بوریا نتوان گذشت

- 264 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 88 ^a	آن قدر سودم به صندل سر ²¹⁷⁷ که درد سر گرفت	دل ز تکرار بهشت و ²¹⁷⁶ حور از کوثر گرفت	2768
S 7 ^a			
B 40 ^b	حسن خط حسن جمال یار را در بر گرفت	سرنوشتم بود دیدم کفر غالب شد به دین	2769
S 7 ^b	شمع ما از ²¹⁷⁸ جوشش پروانه بال و پر گرفت	کثرت عاشق به بالا برد کار حسن را	2770
	بوسه ها از لعل می گونش لب ساغر گرفت	لب گزیدن های او امروز بی جا نیست دوش	2771
B 41 ^a	نامسلمان برد دین و ²¹⁸⁰ کفر را کافر گرفت	ما در آن فکرم تا راهی ²¹⁷⁹ به خود پیدا کنیم	2772
	تن به آتش داد ²¹⁸¹ آخر شعله را در بر گرفت	یاد گیر از شمع ای پروانه رسم سوختن	2773
	کیست شیرین یوسفی را می توان با زر گرفت	هر کجا سیمین تنی بینی به سیمش کش کنار	2774
	بر سر این تندمشرب جای خاکستر گرفت	گرچه آتش کرد تیزی ها ولیکن نرم نرم	2182 2775

²¹⁷⁴ خسپیده است S: چسپیده است B، L

²¹⁷⁵ پهلوی ترا S: پهلوی کس B، L

²¹⁷⁶ و B، L: S -

²¹⁷⁷ به صندل سر L: به صندل سر S: به سر صندل B

²¹⁷⁸ از B، S: L را

²¹⁷⁹ راهی B، L: راه S

²¹⁸⁰ و B، S: L -

²¹⁸¹ ادا B، L: داد و S

²¹⁸² 2775 B، S: L -

سینه عریان کرد و²¹⁸³ جان بر کف نهاد و داد سر²¹⁸⁴

2776

تا سعیدا داد دل از نیش آن خنجر گرفت

- 265 -

[غزل]

[فعلاثن فعلاثن فعلاثن فعلاثن]

L 88^a

S 7^b

مردهای²¹⁸⁵ بود به²¹⁸⁶ اعجاز مسیحا بر خاست

2777

B 41^a

آه گرمی که به یاد تو ز دل‌ها بر خاست

نرگس از مستی چشم تو چنین شد

L 88^b

بیمار سرو آزاد به تعظیم تو از جا بر خاست

2778

هر کجا بزم طرب ساز شد از راه

ادب زود بنشست ز پا ساغر و مینا بر خاست

2779

به هوای گل رخسار تو از پرده غیب غنچه بیرون شد و نرگس به تماشا بر خاست

2780

هر دو جا²¹⁸⁷ رفتم و دیدم که ز بدنامی من مؤمن از کعبه و کافر ز کلیسا بر خاست

2781

وای بر حال کسی کو به جهان دل بر بست ای خوشا آنکه به دل از سر دنیا بر خاست

2188 2782

از سر کون و مکان از ته دل بر سر دل

2783

به امیدی که نشینی تو سعیدا بر خاست

²¹⁸³ و L، B: S -

²¹⁸⁴ نهاد و داد سر S، B: نهاد L

²¹⁸⁵ مرده‌ای S، B: مرده L

²¹⁸⁶ به L، B: ز S

²¹⁸⁷ دو جا S، B: کجا L

²¹⁸⁸ 2782 S، B: - L

L 88 ^b			
S 7 ^b	از دست اختیار عنانم گرفته‌است		2784
B 41 ^a		آن چشم دل‌سیه که ²¹⁸⁹ زبایم گرفته‌است	
S 8 ^a	پس از چه رو فلک به فسانم گرفته‌است	من تیغ نیستم که به چرخم فتاده کار	2190 2785
	حق نگاه سرمه‌فشانم گرفته‌است	شد گرد راه توسن دل بیستون آه ²¹⁹¹	2786
	بیهوده آسمان به گمانم ²¹⁹² گرفته‌است	بالله من نه نیکم و نه ز اهل دانشم	2787
	ترک ستمگر آنچه نهانم گرفته‌است	در روز بازخواست کجا می‌کند قبول	2788
	دست خمار باده دهانم گرفته‌است	بر بسته‌است ²¹⁹³ کثرت خمیازه راه حرف	2789
	حقا که طرز فاخته جانم گرفته‌است	محبوب زیر بال و پر ²¹⁹⁴ طوق بندگی	2790
	غم با دو دست خود ز میانم گرفته‌است	شادی کناره گیر که در بزم روزگار	2791
	آه دل ²¹⁹⁶ کدام ندانم گرفته‌است	افلاک باز بی سر و پا چرخ می‌زند	2195 2792
		سلطان غم نگر که سعیدا به زور فکر	2793
		اقبال ²¹⁹⁷ بخت و تخت روانم گرفته‌است	

²¹⁸⁹ که L، S: B -

²¹⁹⁰ L - B، S 2785

²¹⁹¹ آه L، B: دل S

²¹⁹² گمانم S، B: میانم L

²¹⁹³ بر بسته‌است S، B: بر بسته L

²¹⁹⁴ پر L، B: پر و S

²¹⁹⁵ L - B، S 2792

²¹⁹⁶ دل B: دل S

²¹⁹⁷ اقبال L، S: اقبال و B

- 267 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

B 41^a

آسمان گردون²¹⁹⁸ راه آرزوهای خود است

2794

H 181

خاک در دشت فنا در مانده پای خود است

قبله خود کعبه خود جام مینای خود است

یافت مطلب هر که یکرنگ است با دیر و حرم

2795

هر کرا صاف است باطن محو سیمای خود است

از کدورت عاشق غیر است چشم دل سیاه

2796

در حقیقت چون ببینی موج دریای خود است

هر چه ظاهر می شود در عالم کون و فساد

2797

نه همین در دل سعیدا می کند سیر تو را

2798

در تماشای تو حیران سراپای خود است

- 268 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 88^b

غافل از دین شیوه خود رسم و آیین کرده است

2799

S 8^a

رسم و آیین رخنه ها در خانه دین کرده است

B 41^a

شهسوار عشق در هنگامه جان باختن

2800

عیش بی اندیشه را در خانه زین کرده است

L 89^a

از شفق هر شب مس افلاک ظاهر می شود

2801

گرچه گردون از²¹⁹⁹ ریاضت بیضه زرین کرده است

می دهد رخ طرح با ما مدعی باز از چه روست

2200 2802

²¹⁹⁸ گردون: B: گردان H

²¹⁹⁹ از L، B: با S

²²⁰⁰ L - : B، S 2802

بیدق خود را مگر امروز فرزین کرده‌است

گر ببندد چشم خودبینی زمانی²²⁰¹ بهتر است

2803

ز آن ریاضت‌ها که زاهد را خدابین کرده‌است

شانه زد²²⁰² بر آن کمر پنداشت²²⁰³ مو مثاطه را

2804

دار معذورش که او کاری²²⁰⁴ به تخمین کرده‌است

شد سعیدا در خیال این غزل همچون هلال

2805

بیت ابروی تو را گویا که تضمین کرده‌است

- 269 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 89^a
B 41^b

هر گه به جلوه قد کند آن کج کلاه راست طاقت کراست تا کشد از سینه آه راست

2806

رسم مخالفت ز قدیم است چرخ را هرگز کسی ندیده بر این کوه راه راست

2807

صد بار دیده چرخ به رویت هلال را هرگز نگشته پیش تو یک بار ماه راست

2205 2808

عصیان ماست مظهر الطاف کردگار میزان مغفرت نشود بی گناه راست

2206 2809

در زیر آسمان طلب عاقبت خطاست کز آه و داغ و ناله شد این پناه راست

2207 2810

²²⁰¹ زمانی L، B: زمان S

²²⁰² زد L، B: رو S

²²⁰³ پنداشت L، S: برداشت B

²²⁰⁴ کاری S: کار L، B

²²⁰⁵ L 2808 - B

²²⁰⁶ B (2)2808 : L (2)2809

²²⁰⁷ B (2)2809 : L (2)2810

2811 از بار تیر²²⁰⁸ غم چو کمان گشته پشت خم سروی که قد کشیده به صد آه و واه²²⁰⁹ راست

2812 از نامه سیاه سعیدا مشو ملول

بخت سفید ناصیه زلف سیاه راست

- 270 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

2813 خم در خروش و جوش ز خمیازه من است این دور را قدح نه به اندازه من است L 89^a
S 8^b

2814 مضمون بکر غیر خموشی نیافتم بستن لب از سخن سخن تازه من است B 41^b

2815 رنگ پریده‌ام پر و بال شکستگی است²²¹⁰ بوی گلم هوای تو جَمَازَه من است

2816 آن دفتر درخت خزان دیده‌ام که باد دایم به فکر بستن شیرازه من است

2817 در دست داغ حسرت وصل تو هر زمان از بوستان یاس گل تازه من است L 89^b

2818 برق از شکوه شعله آهم شراره‌ای است²²¹² فریاد رعد شعبه آوازه من است²²¹¹

2819 در رزمگاه عشق سعیدا به روی زرد²²¹⁴ مشاطه تیغ خون جگر²²¹⁵ غازه من است²²¹³

- 271 -

[غزل]

²²⁰⁸ تیر: B: سر L

²²⁰⁹ آه و واه: B: آه آه L

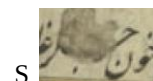
²²¹⁰ بال شکستگی است L، B: بال شکستن است S

²²¹¹ B (2)2819: S، L (2)2818

²²¹² شراره‌ایست L، B: شراره بست S

²²¹³ B (2)2818: S، L (2)2819

²²¹⁴ در رزمگاه عشق سعیدا بروی زرد L، S: در رزمگاه عشق B

²²¹⁵ خون جگر L، B: S

	[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]	
L 89 ^b	نشئه آب حیات از لعل شگر کام ²²¹⁶ اوست	2820
S 8 ^b		
B 41 ^b	هر دو عالم را فصاحت بستۀ دشنام اوست	
	آفتاب از پرتو عکسش نشانی می‌دهد	2821
	ساغر سرشار معنی جرعه سنج ²²¹⁷ جام اوست	
	خویش را هم‌رنگ زلفش گفت و ²²¹⁸ عنبر شد خجل	2822
	روسیاهی‌های او ²²¹⁹ آخر ز فکر خام اوست	
	باغبان گل را به یاد عارضش جا داده‌است	2823
	در چمن مقصود از سرو سهی اندام اوست	
	آسمان جام ²²²⁰ از آن روزن جدا گردیده‌است	2824
	آفتاب افتاده خشتی از کنار بام اوست	
	باد سرگردان و بحر آشفته و عالم خراب	2825
	ای سرش گردم چه حال است اینکه در ایام اوست	
	تلخ می‌گوید به گوش نرگس بی‌چاره گل	2826
	تا در این گلشن نوای شوخی بادام اوست	
	لایق حق غیر حق از کس نمی‌آید به جوش ²²²¹	2827

²²¹⁶ کام L، S: فام B

²²¹⁷ جرعه سنج L، S: نکته سنج B

²²¹⁸ و S - : L، B

²²¹⁹ او L، S: رو B

²²²⁰ جام S: جامی L، B

²²²¹ جوش L، B: جا S

چشم خاص و عام لیکن بر سر انعام اوست

هست عالم‌ها سعیدا در خم زلفش نهان

2828

صبح امید سعادت در کنار شام اوست

- 272 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 89^b 2829 کس نیست آنکه در غم آن تندخوی نیست وز خوی او به صد غم و هم رو به‌روی نیست
B 41^b

2830 انصاف ده چسان گزرم چون رسم به تو کاین آب در میانه کم از آبروی نیست

2831 از نقطه دم مزن ز سر مو سخن مگو در آن دهان تنگ ره گفتگوی نیست

L 90^a 2832 یک پرتو است در نظرش عکس کاینات

آیینۀ ضمیر سعیدا دوروی نیست

- 273 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 90^a 2833 تیغ لا را دم به دم تیز از دم دم کردن است
B 41^b

جوهر شمشیر ما قطع دو عالم کردن است

2834 شرط دل بر داشتن باشد ز غیری یک وجود

نی مراد از سجده ای درویش سر خم کردن است

2835 رشته تدبیر دوران را دو سر باشد چو ماه

چند روز افزونی و چند دگر کم کردن است

2836 تا چو نی دمساز کردی بر لب شگرابی

ناله را گه زار و گه زیر²²²² و گهی بم کردن است

²²²² گه زار و گه زیر L: گه زیر و گه زار B

	سعی مشکوری که می‌گویند در بیت الحرام	2837
	دلو همت را برون از چاه زمزم کردن است	
B 42 ^a	ریختن در تیره‌بختی اشک خود را غنچه‌سان	2838
	شست و شوی دل به آب چشم شبنم کردن است	
	فقر می‌خواهد بریدن هر چه غیر مقصد است	2839
	فقر می‌خواهی نه تنها ترک عالم کردن است	
	آدمی خواهی شوی ترکیب آدم شرط نیست	2840
	خویش را در صورت معنی چو آدم کردن است	
	نی خبر ²²²³ نی بی‌خبر گشتیم لیکن کارها	2841
	عمرها شد ادهم اشهب ادهم کردن است	

- 274 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 90 ^a	جنتم را احتیاج حور نیست	در بهشتم غیر او منظور نیست	2842
N 44 ^b	اشتقاق ما همان از دور نیست	تیغ چون نزدیک شد جان می‌دهیم	2843
B 42 ^a	در چراغ آسیا پر نور نیست	تیره گردد دل یقین از فکر رزق	2844
	ور نه معراج گلیم از طور نیست	طور از موسی مقام فیض شد	2845
N 45 ^a	سوزش پروانه بی‌دستور نیست	شمع روشن کرده راه سوختن	2846
L 90 ^b	تیغ را گیریم در بر دور نیست	دور می‌بینیم ²²²⁴ از بس راه تیر	2847

²²²³ نی خبر L: بی خبر B

²²²⁴ می‌بینیم N، B: می‌بینم L

2848	نیست خالی از ادا و سوز و ²²²⁵ درد	خانه‌ای باشد که او ²²²⁶ معمور نیست
2849	چون ز خاک افتاده‌ای را بر نداشت	بازوی گردون اگر مکسور نیست
2850	دایه شیر آوری از جان و دل	دختر رز را به از انگور نیست
2851	جام را از کف نهادن یک زمان	شیوه آن نرگس مخمور نیست
2852	خط بر آوردی وجودت گم نشد	چون سلیمان را نظر بر مور نیست
2853	عشق را باید سعیدا شاهی	

هیچ موسی بی عصا و طور نیست

- 275 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 90 ^b N 46 ^a B 42 ^a	در خم آن زلف گر جا کرده دل ²²²⁷ مجبور نیست	2854
	گر بر ²²²⁸ آتش دل رود بر دل کسی را زور نیست	
	از ضعیفان است هر جا ناله می‌آید به گوش	2855
	ورنه فریاد و فغان در کاسه طنبور نیست	
N 46 ^b	چرب و نرمی در سخن باید و گر نه ای حکیم	2856
	مومیایی ²²²⁹ را اثر بر ²²³⁰ خاطر مکسور نیست	
	پاک‌طینت نیک و بد یکسان تماشا می‌کند	2857

²²²⁵ و N، B: - L

²²²⁶ او L، B: آن N

²²²⁷ جا کرده دل L، B: دل کرده جا N

²²²⁸ بر L، B: در N

²²²⁹ مومیایی L، B: مومیای N

²²³⁰ بر L، N: در B

خواه زیبا خواه زشت²²³¹ آینه را منظور نیست

دختر رز می‌نماید خویش را در هر لباس

2858

باده را در شیشه گر جا می‌کنی مستور نیست

از برای عیب کوران دیده‌ها وا می‌کند

2859

پاره چون باشد لباسی چشم سوزن کور نیست

در خیال زلف او کاکل اجازت داده‌است

2860

پیچ و تاب ما²²³² سعیدا و نه بی دستور نیست

- 276 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

محرم دل شو که دل را از²²³³ دو عالم بهره‌هاست

2861

L 90^b

N 45^a

B 42^a

عارف بالله باشد هر که با دل آشناست

طالبی را واصل حق می‌توان گفتن که او

2862

L 91^a

زخم را مرهم به داغ²²³⁴ پنبه دردی را دواست

تا به گردن رفته در آب و گل تعمیر خویش

2863

پای محبوبی که دایم بسته رنگ حناست

نی به ادنی²²³⁵ ناز داریم و نه با اعلی نیاز

2864

²²³¹ خواه زیبا خواه زشت L، B: خواه زشت زیبا خواه N

²²³² ما L، N: دل B

²²³³ از N، B: در L

²²³⁴ داغ L، B: داغی N

²²³⁵ با دنی N، B: با دنا L

فرش ما روی زمین و آسمان ما رداست²²³⁶

قیمت دل را سعیدا چون ز من یرسید یار²²³⁷

2865

گفتمش بالله جانا این غلام بی بهاست

- 277 -

[غزل]

[مفاعِلن مفاعِلتن مفاعِلن فعِلن]

2866 قسم به راست که چون خُلق کج بلایی نیست به از طبیعت خوش باغ دلگشایی نیست L 91^a
B 42^a

نه از تو رنجد و نی خاطر تو رنجاند

در این زمانه چو بیگانه آشنایی نیست

2867

2868 مگر نیرده دلی مانده است در دنبال

2869 به جز غبار خط عنبرین رخ چو²²³⁸ مهت
برای چشم تراویده توتیایی نیست

2870 به پای شوق سفر می‌کنند اهل فنا
که در طریق عدم رسم نقش‌پایی نیست

چنان در آتش عشق تو سوختم خود را که استخوان مرا جذبۀ همایی نیست

2872 نوای مرغ چمن فهم اگر کنی دانی
که همچو بلبل بی‌چاره بینوایی نیست

2873 چو مدعی بشکستنت درست سازد حرف به از ملایمت طبع مومیایی نیست

چرا به عالم دیوانگی سفر نکنم

از آن دیار که جز عقل کدخدایی نیست

2874

2875 سخی کسی است که از پیش‌دستیِ جودش
به زیرِ منتِ دریوزه‌گدایی نیست

2876 تهی و سست بنا کرده‌اند قصر وجود که چون حباب ز افتادش صدایی نیست

2877 به هوش باش سعیدا که در لباس صلاح

ز مکر و حیلہ تھی گوشہٴ ردایی نیست

- 278 -

2236 و آسمان ما رداست B: و آسمان ما فناست L: ایمان ما زیر قباست N

2237 **ی رسید یار N، B: یرسند باز L**

2238 رخ چو L: روی چون B

[غزل]

[مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن]

L 91 ^b B 42 ^b	چون مردم صحرا گنران ²²³⁹ خانه‌سیاه است	آن شوخ که دایم خم ابرویش پناه است	2878
	اشکی که نه از درد بود اشک گناه است	آن دم که به بیهوده رود باد سموم است	2879
	شب تا به سحر شیوه ²²⁴⁰ ما گریه و آه است	چون شمع که فردا چه کند بر سر ما گل	2880
	باآنکه پریشان شده اقبال پناه است	القاب خم زلف تو بر صفحه خورشید	2881
	چون بر سر ما سایه خورشید پناه است	اندیشه نداریم ز خورشید قیامت	2882
	هر عضو تو در ²²⁴¹ روز چرا بر تو گواه است	از خانه خویش است ترا خانه خرابی	2883
		داغ است سعیدا به کفم شاهد عشقش	2884
		بر میوه هر نخل گل شاخ گواه است	

- 279 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 91 ^b N 46 ^b B 42 ^b	ور نه میان ما و تو نزدیک و دور نیست	بی گفتگوی ما و تو ما را ظهور نیست	2885
	گر در جواب چار بگویند دور نیست	چون یک به گوش مردم احوال دو می‌رسد	2886
	منت ز کاینات کشیدن ضرور نیست	باید مرا که رخت به جای دگر ²²⁴² کشید	2887
	سودای عاشقی است که آن ²²⁴⁵ را عشور نیست	سود و زیان و مایه ²²⁴³ به یک جای می‌برند ²²⁴⁴	2888

²²³⁹ صحرا گنران B: دیده گنران L

²²⁴⁰ شیوه B: گریه L

²²⁴¹ در B: بر L

²²⁴² دگر N، B: دیگر L

²²⁴³ و مایه L، B: خرقة N

²²⁴⁴ می‌برند L، B: می‌برد N

²²⁴⁵ آن L، N: او B

2889	در بحر هستی‌ای ²²⁴⁶ که خودی موج ²²⁴⁷ می‌زند	گر سر همه حباب بود بی‌غرور نیست
2890	طوفان غم ز هر دل بی‌درد سر نزد	جوشی است جوش عشق که در هر تنور ²²⁴⁸ نیست
2891	هر صبح سر کشید ز گور بدن ²²⁴⁹ حواس	روزی ندیده‌ایم که یوم النشور نیست
2892	جنت چو شد نصیب قصور از گناه نیست	هر کس که در بهشت رود بی‌قصور نیست
2893	هر گز چراغ زنده‌دلان گل نمی‌شود	آری که گشته تو ز اهل قبور نیست
2894	صبر از جهان خوش است نه از یار خویشتن	
	خوشحال عاشقی که سعیدا صبور نیست	

- 280 -

[غزل]

[فعلاتن مفاعلن فعلن]

L 92 ^a	بوی گل آبروی این چمن است	معنی خوب زینت سخن است	2895
N 44 ^b	هر کجا سیر می‌کنم وطن است	آشنایی ²²⁵² ز بسکه نایاب است	2896
B 42 ^b	دل یعقوب داغ پیرهن است	همچو شمعی که سوخت فانوسش	2897
	خون گرم شراره بدن است	شعله می‌ریزد از دم تیغش	2898
	گر در آتش عبیر پیرهن است	برده دل مهوشی که یوسف را	2899
	دل بیچاره صد هزار فن است	هر نفس مظهر ظهور وی است	2900

²²⁴⁶ هستی‌ای B: هستی L، N

²²⁴⁷ موج L، B: جوش N

²²⁴⁸ تنور L، B: طنور N

²²⁴⁹ بدن N: هوس L، B

²²⁵⁰ 2892 L - B، N

²²⁵¹ 2894 L، B - N

²²⁵² آشنایی L، B: آشنای N

	2901	دل چه ²²⁵³ خون‌ها نخورد تا شد داغ
		گل سعیدا نتیجه چمن است
		- 281 -
		[غزل]
		[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]
L 92 ^a	2902	طبع ما را زحمت بام و در و دیوار نیست
N 46 ^a		خانه بهتر ز زیر کنبد دوار نیست
B 42 ^b		
	2903	فرق در دیر و حرم تحصیل مطلب کردن است
		ور نه فرقی ²²⁵⁴ در میان سبزه و زُئار نیست
	2904	آشپان ماست هر جا خرّقه ²²⁵⁵ بر سر می‌کشیم
		خانه ما بسته قید و ²²⁵⁶ در و دیوار نیست
	2905	حسن مستغنی کند نظاره را از غیر خود
		هیچ دولت در جهان بالاتر از دیدار نیست
	2257 2906	دیدن سایل گزد ارباب دنیا را ز دور
		طبع دون را چشم دون کم از دهان مار نیست
	2258 2907	تا ملایم نیستی باید جفا دیدن ز چرخ
		تینگ چون هموار ²²⁵⁹ شد او را به سوهان کار نیست

²²⁵³ چه N، B: چو L

²²⁵⁴ فرقی N، B: فرق L

²²⁵⁵ خرّقه N، B: خیمه L

²²⁵⁶ و N: - L، B

²²⁵⁷ N - :B، L 2906

²²⁵⁸ L 2910 <:B، N 2907

²²⁵⁹ هموار N، B: هموا L

- 2908 صد هزاران نقطه در هر روز بر هم می‌خورد
- گردش چرخ است این گردیدن پرکار نیست
- 2909 بار²²⁶⁰ خاطر می‌شود دل را خیال ماسوا
- عکس ما²²⁶¹ آینه را بر²²⁶² رو کم از زنگار نیست
- 2910 با عمل کی قول در میزان برابر می‌شود
- B 43^a هیچ گفتاری²²⁶³ سعیدا بهتر از کردار نیست

- 282 -

[غزل]

[مفاعِلن فعلاَتِن مفاعِلن فعلاَتِن (فعلن)]

- L 92^b
N 45^b
B 43^a
- 2911 کلیسیا و حرم هر دو خانه²²⁶⁴ خانه عشق است
- به هر زمین که کنی سجده آستانه عشق است
- 2912 کرشمه ناز و²²⁶⁵ جفا جور چین پیشانی
- برای سوختن جان و دل بهانه²²⁶⁶ عشق است
- 2913 دل کباب و لب خشک و²²⁶⁷ چشم تر اینجا

²²⁶⁰ بار N، B: باز L

²²⁶¹ ما L، B: زشت N

²²⁶² بر N، B: با L

²²⁶³ گفتاری N، B: گفتار L

²²⁶⁴ خانه L، S: - B

²²⁶⁵ و L، S: - B

²²⁶⁶ بهانه N، B: کرشمه L

²²⁶⁷ و L، B: - N

ظهور جذبه و ذوق²²⁶⁸ غم و²²⁶⁹ نشانه عشق است

- 2914 ز هر چه خلق گریزند²²⁷⁰ در وجودم هست
- عجب مدان که وجود²²⁷¹ من آشیانه عشق است
- 2915 لبالب است ز جوش نشاط این نه خم
- به دور چشم تو عالم شرابخانه عشق است
- 2916 هر آنچه کرده ظهور و هر آنچه خواهد کرد
- N 46^a به نزد اهل حقیقت همه فسانه عشق است
- خیال نازک ما و جواهر معنی
- 2917 چه احتمال کمی دارد از خزانه عشق است
- در این جهان که بنایش به غفلت است سعیدا
- 2918 به هوش هر که بیاید ز تازیانه عشق است
- 283 -
- [غزل]
- [مفاعلتن مفاعلتن مفاعلتن مفاعلتن]
- 2919 ز بس به راه تو دل بر سر دل افتاده است
- L 92^b گذشتن از سر کوی تو مشکل افتاده است
- M 19^a
- 2920 به یک کرشمه رساند به پیشگاه امید
- S 134^b چه شد که مرکب توفیق در گِل افتاده است
- 2272
- 2921 به یک دو ساغر می هر که آمد از جا رفت
- N 33^b به غیر خم که در این بزم کامل افتاده است
- B 43^a

²²⁶⁸ ذوق: B، N؛ ذق: L

²²⁶⁹ و: B، L؛ -: N

²²⁷⁰ گریزند: B، N؛ گزینند: L

²²⁷¹ وجود: B، L؛ وجودی: N

²²⁷² B 2923 <: N، M، S، L 2920

N 34 ^a	دلم به عالم تسکین گرفته است مقام چو کشتی‌ای ²²⁷³ که ز دریا به ساحل افتاده است	2922
	زبونی تو سعیدا ز دست پیری نیست	2923
	که نخل عمر تو از بار و حاصل افتاده است	
- 284 -		
[غزل] [مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن]		
S 135 ^a M 19 ^a	جولانگه معنی دلِ هشیار نعیم است فیض سحر از دیده بیدار نعیم است	2924
N 34 ^a B 28 ^a	بسته است بلاغت کمر و دست ²²⁷⁴ فصاحت در بندگی نطقِ گهربار نعیم است	2925
M 19 ^b	جنت ز تجلای جمال است منور فیض نظر پاک ز دیدار نعیم است	2926
	بر روی زمین نقش حصیر است اگر فرش آن مسند زرباف و ²²⁷⁵ قلمکار نعیم است	2927
	امروز صفا بخش دل و ورد زبان هاست گر دست دهد صحبت اشعار نعیم است	2928
	چشمش چو ²²⁷⁶ فلک رنگ نمایی است عجایب خود می‌کش و خود ساغر سرشار نعیم است	2929
	اقرار به باطل بود و منکر حق است امروز هر آن کس که در انکار نعیم است	2930
	جولانگه معشوق و ²²⁷⁷ شهادت‌گه عشاق صحن چمن و ²²⁷⁸ جنت ²²⁷⁹ گلزار ²²⁸⁰ نعیم است	2931
	گر با تو سعیدا نکند لطف چه سازد	2932

²²⁷³ کشتی‌ای S، M، B: کشتی L، N

²²⁷⁴ کمر و دست S، N، B: مگر دوست M

²²⁷⁵ و S، M: N، B

²²⁷⁶ چو S، M، N: ز B

²²⁷⁷ و S، M، B: N

²²⁷⁸ و N، B: S، M

²²⁷⁹ جنت S، N، B: جنت و M

²²⁸⁰ گلزار S، M: گلزار N: سرشار B

خلق و کرم و مهر و وفا کار نعیم است

- 285 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 92^b

B 43^a

هر که جسم خویشتن را روح آسا کرد و رفت

2933

چون حباب²²⁸¹ و موج خود را عین دریا کرد و رفت

پا به گل در مانده ام از رشک تعجیل خیال

2934

چشم تا بگشوده عالم را تماشا کرد و رفت

همت عالی است روشن کرده شمع مهر را

L 93^a

2935

روز را آورد تا شب ترک دنیا کرد و رفت

وقت آن کس خوش که در عین سماع چون گردباد²²⁸²

2936

دست افشان پای کوبان سر به صحرا کرد و رفت

بود رمزی در وجود²²⁸³ خاص مخفی از عوام

2937

آمد و این رمز را منصور افشا²²⁸⁴ کرد و رفت

کم کسی دیدیم در سر داشت سودای کمی

2938

هر کرا دیدیم نرخ خویش بالا کرد و رفت

نشئه سرشار خواهد یافت تا روز جزا

2939

دانه انگور خود را هر که صهبا کرد و رفت

²²⁸¹ حباب B: حباب L

²²⁸² گردباد B: - L

²²⁸³ وجود L: میان B

²²⁸⁴ افشا B: مخفی L

2940 از طریق صلح آمد باز²²⁸⁵ و با یاران نشست

با²²⁸⁶ سعیدا باز راه جنگ را وا کرد و رفت

- 286 -

[غزل]

[فاعلاتن مفاعلهن فعلن]

2941 عاشق چشم مست تو ناز است محو روی تو دیده باز است
L 93^a
B 43^a

2942 صبحدم هر که خواب کرد حرام در رحمت به روی او باز است

2943 سرخرو شد صبح از می ناب باده صبح چهره پرداز است

2944 ثمری را به خود نکرده قبول

سرو از آن در چمن سرافراز است

- 287 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلهن]

2945 مقصد شیخ و برهن هر دو در عالم یکی است هر که دارد جام بر کف لیک جام جم یکی است
H 191

2946 تا ترا جان هست در دل رنج می باید کشید دور گردون نزد ما و حلقه ما هم یکی است

2947 ذات والای احد از شک نمی گردد دو تا سبحه و زئار را سر رشته در عالم یکی است

- 288 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلهن]

2948 درد را در جسم ما پا در گل است درد سر سرباری درد²²⁸⁷ دل است
L 93^b
B 43^a

2949 سر به صحرا هر که زد چون گردباد بی قراری بیشتر در منزل است

²²⁸⁵ باز L: یار B

²²⁸⁶ با B: بار L

²²⁸⁷ درد B: بار L

2950	زندگانی عقیقه سختی است لیک	این گره چون وا شود بس ²²⁸⁸ مشکل است
2951	بگنری گر از سر دنیای دون	دین و دنیا بعد از آنّت حاصل است
2952	هستی ما مانع راه خداست	گر روی از خود رسیدن قابل است
2953	گر سعیدا دل طلب داری بیا	
	منزل جانان ما کان ²²⁸⁹ دل است	

- 289 -

[غزل]

[فعلا تن مفاعلن فعلا ن]

L 12 ^a	این چه چشم است و این چه مژگان است	این چه حسن است و این چه رخسار است	2954
N 10 ^a			
B 6 ^b	این چه خط است و این چه نقطه خال	این چه ابرو و این چه دیدار است	2955
N 10 ^b	این چه لعل لب است و ²²⁹⁰ آب حیات	لب لعل است ²²⁹¹ یا می ناب است	2956
	تنگ آورده ام دهانش را	که بگو این چه سیر و اسرار است	2957
	این چه کاکل سیاه کج بختی	اژدها پیکری ²²⁹² رسن باز است ²²⁹³	2958
	این چه زلف است و ²²⁹⁴ این چه دام بلاست	که دو عالم به این گرفتار است	2959
	این چه بی دادی است و بی باکی است ²²⁹⁵	این چه مستی و این چه هشیار ²²⁹⁶ است	2960

²²⁸⁸ بس L: هم B

²²⁸⁹ کان L: کان در B

²²⁹⁰ و L، N: - B

²²⁹¹ است L، B: است و N

²²⁹² پیکری L، B: پیکر N

²²⁹³ رسن باز است N، B: رسن بازی L

²²⁹⁴ و L، N: - B

²²⁹⁵ است L، B: - N

²²⁹⁶ هشیار N، B: هوشیاری L

	این چه قد است و قامت است ²²⁹⁷ و خرام	این چه طرز است و ²²⁹⁸ این چه رفتار است	2961
	این چه بازی ²²⁹⁹ است این چه طنازی است	این چه رمز است و این چه غمازی ²³⁰⁰ است	2962
	این چه پیدا و این چه پنهان است	این چه یار است و این چه اغیار است	2963
	این چه لب بستن است و خاموشی است	این چه بی لب فغان و فریاد است	2964
	این چه لب این چه خنده این چه دهان	این چه صوت است و این چه گفتار است	2965
2301	این چه دلداری است و این چه جفاست	این چه کین است و این چه مهر و ²³⁰² وفاست	2966
	این چه چشم سیاه و این چه بلاست	این چه جادوست این چه عیار است	2967
	این چه شان است و ²³⁰³ این چه شوکت و جاه	این چه اقبال و این چه اجلال است	2968
	این چه رحم است و این چه علم و چه حلم ²³⁰⁴	این چه قهار ²³⁰⁵ و این چه جبار ²³⁰⁶ است	2969
	این چه خورشید و این چه ماه و سهاست	این چه ارض و ستاره این چه سماست	2970
	این چه شادی ²³⁰⁷ چه غمخوری چه غم است	هم نگاه است و هم نگهدار است	2971
2308	این چه سر است و این چه عرفان است	این چه بازار و این چه دکان است	2972

L 12^b

N 11^a

²²⁹⁷ چه قد است و قامت است N، B: چه قد و چه قامت است L

²²⁹⁸ و L، N: - B

²²⁹⁹ بازی L: باز N: تاز B

²³⁰⁰ غمازی L، B: غماز N

²³⁰¹ 2966 L، N: < 2968 B

²³⁰² و L، B: - N

²³⁰³ و L، B: - N

²³⁰⁴ چه علم و چه حلم N، B: چه حلم و چه علم L

²³⁰⁵ قهار N، B: جبار L

²³⁰⁶ جبار N، B: قهار L

²³⁰⁷ شادی N، B: شادی و L

²³⁰⁸ 2972 L، B: 2974 N (2)

	این چه روم است و این چه مولانا	این چه شمس است ²³⁰⁹ و این چه عطار است	2973
	این چه دل مست باده عرفان	این چه دل ذردنوش باده جان	2310 2974
	این چه چشم آبروی خود ریزان	نیست جعفر اگر چه طیار است	2975
	این چه دوران و این چه ایام است	این چه عهد است و این چه پیمان است	2976
	این چه میخانه این چه مستانند	این چه شهر است و این چه بازار است	2977
	شیخ و ملا و پادشاه و وزیر	سایر ناس دردمند و فقیر	2978
	بار عالم که خویشتن‌داری است	همه را تن به زیر این بار است	2979
	این چه وزن غریب و این چه ردیف ²³¹¹	که سعیدا کسی نگفته چنین	2980
	به کرامت مناسبت دارد		2312 2981
	معجزش ظن مکن افکار است		
	- 290 -		
	[غزل]		
	[مفاعِلن فعلاَتِن مفاعِلن فعِلن]		
L 93 ^b S	به بستن کمرش نیست آن میان باعث	که فکرها شده چون موی در میان باعث	2982
119 ^a			
M 46 ^a	هر آنکه هر چه به ما کرد ²³¹³ از تو دانستیم ²³¹⁴	چرا که غیر تو کس نیست در میان باعث	2983
N 65 ^a			
B 43 ^a	اثر به ناله چنک از قد ²³¹⁵ خمیده اوست	که تیر را به پریدن بود کمان ²³¹⁶ باعث	2984
S 119 ^b			

²³⁰⁹ شمس است N، B: شمس L

²³¹⁰ 2974 (2) L، B: 2972 (2) N

²³¹¹ ردیف N: روی است L، B

²³¹² 2981 N: - L، B

²³¹³ کرد L، B: کرده S، M، N

²³¹⁴ دانستیم S، B: دانستم L، M، N

²³¹⁵ قد L، S، N، B: قدر M

²³¹⁶ بود کمان L، S، M، N: کمان بود B

	کشیدن این همه منت ز خار و خس بلبل	سبب نظاره گل بود آشیان باعث	2985
B 43 ^b	ظهور مبدأ هر گل که بود دانستیم ²³¹⁷	سبب نزول تو بودی و باغبان باعث	2986
	کسی به رزق سعیدا چرا غمین باشد		2987
	که شد زمین سبب او را و آسمان ²³¹⁸ باعث		
- 291 -			
[غزل]			
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]			
L 94 ^a S 119 ^b M 46 ^a N 65 ^a B 43 ^b	چند ای عمامه‌داران بر سر دستار بحث	بر سر سجاده و تسبیح و ²³¹⁹ بر زنار بحث	2988
	با رقیبان جنگ ما در کوی او ²³²⁰ نبود عجب	از خمار آلودگان در خانه خمار بحث	2989
	نیست ما را گفتگو ما بنده امریم و ²³²¹ بس	هر کر ²³²² باشد جوابی می‌کند بسیار بحث	2990
2323 2991	کار عاقل نیست با ²³²⁴ ابنای عالم گفتگو	جهل باشد گر کند گلدسته‌ای با خار بحث	
	عاقلان را از چه رو کین است با اهل حضور	بس عجیب است اینکه دارد خواب با بیدار بحث	2992
2325 2993	زینهار ای دل به دونان نرد یک‌رنگی مبارز	می‌کنند این قوم ظالم بر سر دینار بچث	
	هر که دارد در جهان از رتبه خود گفتگو		2994

²³¹⁷ دانستیم S، M، B: دانستم L، N

²³¹⁸ آسمان L، S، M، N: باغبان B

²³¹⁹ و S، M، N، B: - L

²³²⁰ جنگ ما در کوی او L، S، M، N: جنگ او در کوی ما B

²³²¹ و L، M، N، B: - S

²³²² کرا L، S، N، B: گر M

²³²³ 2991 S، M، N: < 2990 L، B

²³²⁴ با S، M، N، B: بر L

²³²⁵ 2993 S، M، N، B: - L

- 292 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 94 ^a	هر گز نمی‌کنند به نان حرام ²³²⁷ بحث	خلق می‌کنند به آب مدام بحث	2995
S 119 ^b	بهتر که می‌کنند پی ننگ و ²³²⁸ نام بحث	بر لب نهند مهر خموشی هزار بار	2996
M 46 ^b			
N 65 ^b	کردند این گروه به خیرُ الانام بحث	یا رب نگاه دار ز شر معاندان	2997
B 43 ^b			
	قومی که می‌کنند به پیران جام بحث	با رند می‌کشی چه عجب گر کنند جبر	2998
S 120 ^a	یک شیشه می‌چگونه کند با دو جام بحث	دل زود شد ز هوش تهی ²³²⁹ پیش چشم تو	2999
	هر چند کرده‌اند به علم کلام بحث	هرگز نشد نزول جواب منقحی	3000
	از بسکه بود در ره بابُ السلام ²³³⁰ بحث	آهسته‌ای ز باب وداعش بر آمدیم	3001
	فانی است چون جهان چه جواب و کدام بحث	گوش و لب از شنیدن و ²³³¹ گفتن گرفته به	3002
	امروز روز ²³³⁴ عید به ماه ²³³⁵ صیام بحث	افطار را به باده کن ای دل که می‌کنند ²³³³	3003 ²³³²
		حیف است می‌کنی به سعیدا تو گفتگو	3004

²³²⁶ بر S، M، N: با L، B

²³²⁷ حرام L، M، N، B: مدام S

²³²⁸ و L، M، N، B: S -

²³²⁹ تهی L، S، N، B: نهی M

²³³⁰ باب السلام L، S، M، B: دار السلام N

²³³¹ و L، M، N، B: S -

²³³² L - : B، N، M، S 3003

²³³³ می‌کنند M، N: می‌کند S، B

²³³⁴ روز S: ماه M، N: شهر B

²³³⁵ ماه B: شهر S، M، N

کس دیده خواجه‌ای که²³³⁶ کند با غلام بحث

- 293 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 94 ^b S 9 ^a B 43 ^b	مگذار در حریم خرابات پای بحث جایی ²³³⁷ که جام باده بود نیست جای بحث بیگانه گشته‌ایم ز معنی به چشم خلق هرگز نکرده‌ایم زبان آشنای بحث واغظ به زور شانه محاسن دراز ²³³⁸ کرد افکنده‌است تا سر زانو ردای بحث سر رشته سلوک به دست آر تا به جهد با سوزن جواب بدوزی قبابی بحث صد گونه بحث هست سعیدا جواب گو زنهار با کسی نکنی ماجرای بحث	3005 3006 3007 3008 3009

- 294 -

[غزل]

[مفاعیل فاعلاتن مفاعیل فاعلن]

L 94 ^b S 120 ^a M 46 ^b N 65 ^b B 43 ^b	خوشم به این مرض و انحراف طبع و مزاج که جز تو کس نتواند مرا دوا و علاج بیا به مذهب عشاق فارغ از همه شو که در ولایت ما نیست دین کفر رواج یکی است دینی و عقبی چو نیک در نگری اگرچه عکس به گفتن بود ²³³⁹ مجاز و ²³⁴⁰ مزاج مرید جام شو ای دل که عبد مؤمن را فتادگی فلک و بی‌خودی بود معراج فلک به مهره من نرد مهر کج باز شود اگرچه مرا استخوان تن چون عاج	3010 3011 3012 3013 3014 ²³⁴¹

²³³⁶ دیده خواجه‌ای که L، M، S، N: دیده‌است خواجه B

²³³⁷ جایی L، B: جای S

²³³⁸ دراز L، S: سفید B

²³³⁹ بود L، M، S، N: بود بود B

²³⁴⁰ و L، B: - S، M، N

²³⁴¹ 3014 L، M، S، N: - L

	3015	تویی که سبز کنی خشک ²³⁴² و ²³⁴³ خشک سبز کنی ²³⁴⁴	ز زنده باج ستانی دهی به مرده خراج
	3016	ز فیض عشق از آن روز شعر می‌بافم	که تا شدم ز مریدان خواجه نساج
	3017	تو آن شهی که بود عار و ننگ ذات ترا	مدوز عسکر و عزت ز تخت و خیمه و تاج
	3018	به غیر سینه عشاق تیر نازش ²³⁴⁶ را	کراست زهره که تا دل کند در ²³⁴⁷ آن آماج
	3019	میا برون به تماشای عالم ای درویش	که می‌برد ز ره این بت به زور استدراج
S 120 ^b B 44 ^a	3020	چه ساحری است که دارد نگاه چشم سیاه	همیشه خانه در بسته می‌کند تاراج
	3021	نمود هر دو جهان غیر یک حقیقت نیست	یکی است بحر ولی مختلف بود امواج
	3022	اگرچه نیست مرا پنبه‌دانه‌ای در کف	ولیک دست نهادم به دامن حلاج
	3023	مکن مصاحبت اهل حرص و آز سعیدا	که آبرو برد از مرد صحبت ازواج

- 295 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 95 ^a S 120 ^b M 47 ^a N 66 ^a	3024	تا کرد آن پری رخ ²³⁵⁰ نامهربان خروج	جان رخت بست و کرد ز تنها روان خروج
	3025	پیری فکنده طرفه فتوری ²³⁵¹ حواس را	گویا که کرده یوسف از این کاروان خروج

²³⁴² سبز کنی خشک L، S، M، Nt: خشک کنی سبز N، B

²³⁴³ و L، M، B: - N، S، Nt

²³⁴⁴ خشک سبز کنی L، S، M، Nt: سبز خشک کنی N: سبز سازی خشک B

²³⁴⁵ 3017 L، M، S، N: B - L

²³⁴⁶ نازش S، N، B: نارش L، M

²³⁴⁷ در L، B: بر S، M، N

²³⁴⁸ 3019 L، M، S، N: B - L

²³⁴⁹ 3021 L، M، S، N: B - L

²³⁵⁰ پری رخ L، B: پری رخ و S، M، N

²³⁵¹ فتوری S، M، N، B: فتوری L

B 44 ^a	شاید که کرده مهدی آخر زمان خروج	ایمان به فکر زلف بتی تازه می‌کنند	3026
N 66 ^b	از شیشه کرد آفت پیر و جوان خروج	در خم نشست دختر رز با هزار ناز	2352 3027
	تا نکته‌ای مباد کند از زبان خروج	دارم به دل ملاحظه دایم که بی محل	3028
M 47 ^b	هرگز نکرده مثل تویی ²³⁵³ در جهان خروج	ای نازنین چرا نشوی مهدی زمان	3029
	در حیرتم که کرده ز ²³⁵⁶ سرو ارغوان خروج	تا قامتش بدیدم ²³⁵⁵ و رخسار ماه او	2354 3030
	تا این زمان نکرده ز بحر و ز کان خروج	ای لعل‌پاره گوهر یک دانه‌ای چو تو	3031
		ز آن خاکسار گشته سعیدا که کرده‌است	3032

آدم به²³⁵⁷ این کمال²³⁵⁸ از²³⁵⁹ این خاکدان خروج

- 296 -

[غزل]

[مفعول مفاعیل مفاعیل فاعولن]

L 95 ^a S 120 ^b	دور است و همین ²³⁶⁰ باغ و بهاری و دگر هیچ	ماییم و ²³⁶¹ کف دست نگاری و دگر ²³⁶² هیچ	3033

L - :B ،N ،M ،S 3027 ²³⁵²

²³⁵³ تویی :B ،N ،M ،S :تویی L

L - :B ،N ،M ،S 3030-3031 ²³⁵⁴

²³⁵⁵ بدیدم :B ،N ،S :بدیدم M

²³⁵⁶ ز :B ،N ،S :M

²³⁵⁷ به :B ،N ،M ،S :از L

²³⁵⁸ کمال :B ،N ،M ،L :کمال کرده S

²³⁵⁹ از :B ،N ،M ،S :به L

²³⁶⁰ همین :B ،N ،S ،L :عین M

²³⁶¹ و :B ،L ،S - :N ،M

²³⁶² دگر :B ،N ،M ،S :دیگر L

M 47 ^b N 66 ^b B 44 ^a S 121 ^a	صد دانه تسبیح و ²³⁶⁴ شماری و دگر ²³⁶⁵ هیچ	ز هاد ندارند جز این نقد و قماش ²³⁶³	3034
	جام می و یاری و کناری و دگر هیچ	ز اسباب جهان دوست نداریم جز این سه	2366 3035
	داریم همین ناله ²³⁶⁷ زاری و دگر هیچ	همچون جرس ای کعبه مقصود در این راه	3036
	ماییم و همین زحمت خاری و دگر ²³⁶⁸ هیچ	می گفت به گل بلبل مسکین که در این باغ	3037
	ماییم و همین جان نثاری ²³⁷⁰ و دگر ²³⁷¹ هیچ	معذور که چون روی نمایی ²³⁶⁹ به خلاق	3038
	ماییم و همین ²³⁷² کهنه حصاری و دگر ²³⁷³ هیچ	غیر از تن افسرده نداریم پناهی	3039
	دور است و شش و ²³⁷⁴ پنج ²³⁷⁵ قماری و دگر ²³⁷⁶ هیچ	بر عمر مکن تکیه بزن نقش بر آبی	3040
N 67 ^a	گاهی نظر از راه گذاری و دگر ²³⁷⁷ هیچ	ز آن عمر گر انمایه به اینیم تسلی	3041
	ماییم و ²³⁷⁸ همین گرد ²³⁷⁹ و غباری و دگر هیچ	ز این راه رسیدند به مردی همه لیکن	3042

²³⁶³ قماش: B، N، S، L؛ M قماش

²³⁶⁴ تسبیح و B، N، M؛ L؛ S تسبیح

²³⁶⁵ دگر B، N، M، S؛ L دیگر

²³⁶⁶ B، N، M، S؛ 3035-3036؛ L -

²³⁶⁷ ناله B، N، M؛ S و

²³⁶⁸ دگر B، N، M، S؛ L دیگر

²³⁶⁹ نمایی B، N، S؛ L؛ M نمای

²³⁷⁰ جان نثاری B، M، S؛ L؛ جای نثاری: جاری نثاری N

²³⁷¹ دگر B، N، M، S؛ L دیگر

²³⁷² همین B، N، M، S؛ L چنین

²³⁷³ دگر B، N، M، S؛ L دیگر

²³⁷⁴ و B، N، M، S؛ L -

²³⁷⁵ پنج B، N، M، S؛ L؛ پنج و

²³⁷⁶ دگر B، N، M، S؛ L دیگر

²³⁷⁷ دگر B، N، M، S؛ L دیگر

²³⁷⁸ و B، N، S؛ L؛ M -

²³⁷⁹ گرد B، N، S؛ L؛ گرد M

صد شکر که داریم چو سیماب سعیدا

در چاه غمش صبر و قراری و دگر هیچ

- 297 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

- 3044 رفتم حبابوار ز خود در هوای موج افتاده‌ام چو آب روان در قفای²³⁸⁰ موج
L 95^b
S 9^a
- 3045 در دجله خیال به آب‌افتادگان²³⁸¹ دارند زیر پهلوی خود بوریای موج
B 44^a
- 3046 آب روان به یاد خرام تو هر زمان صد چاک²³⁸² می‌زند به بر²³⁸³ خود قبای موج
- 3047 ز ابروی ناز ماهوشی یاد می‌دهد²³⁸⁴ هر لحظه این کمان‌کشی دلگشای موج
- 3048 دیگر چه غم ز شورش و آشوب این محیط گردیده‌است کشتی ما آشنای موج
- 3049 چشم به بحر قطره زدن یاد می‌دهد اشکم ناو افتاده عبث پیشوای موج²³⁸⁵
- 3050 تا گردد از ملامت تردامنی خلاص افکنده‌است بحر به گردن ردای موج
- 3051 از اصل غیر فرع نشانی پدید نیست
- ز این بحر کس ندیده سعیدا سوای موج

- 298 -

[غزل]

[مفاعیلن فعلاطن مفاعیلن فعلن]

- 3052 چو دید جسم مرا جای آرمیدن روح نیارمید در این جسم از طپیدن روح
L 95^b
S 9^a

²³⁸⁰ قفای S: هوای L، B

²³⁸¹ در دجله خیال به آب‌افتادگان L، B: S

²³⁸² چاک S، B: موج L²³⁸³ بر S، B: پر L²³⁸⁴ L - B، S 3047²³⁸⁵ اشکم ناو افتاده عبث پیشوای موج S، B: هر لحظه این کمان‌کشی دلگشای موج L

B 44^a

S 9 ^b	نداشت طاقت این مشّت گل کشیدن روح	غبار کوی تو دانست جسم را و نه	3053
B 44 ^b	شراب موت در آخر نفس چشیدن روح	قبول جسم نمی‌کرد اگر که می‌دانست	3054
	برای یک سخن از لعل او شنیدن روح	هزار مرتبه در گوش من گرفته قرار	3055
	نهاد چون دل خود بر سر رمیدن روح	به هیچ باب دگر رام کس نمی‌گردد	2386 3056
	برای یک نظر از دور بر تو دیدن روح	چه‌ها که دیده نگر دیده‌است ²³⁸⁷ در چشم	3057
	ز جسم چون کند آهنگ سر کشیدن روح	علاج نیست که تن پا دراز خواهد کرد	3058
		دمید خط چو سعیدا بکرد عارض یار	3059
		ز جسم کرد خیال برون دمیدن روح	

- 299 -

[غزل]

[مفاعله فاعله مفاعله فعله]

L 95 ^b	که به ز روی صبیح است حسن خط ملیح	به گوش عرش ز حق می‌رسد کلام ²³⁸⁸ فصیح	3060
S 121 ^a	دلیل وحدت ذات است و ²³⁹⁰ آیتی است صریح	هر آنچه در نظر آید به گوش آنچه رسد ²³⁸⁹	3061
M 48 ^a			
N 67 ^a	به قلب نام کتابی که کرده حق ²³⁹² توضیح	ز عالمان طریقی اگر ملاحظه سازی	2391 3062
B 44 ^b			
L 96 ^a	حقیقت همه اشیا ملیح بود ملیح	بسی ملاحظه کردیم در جهان حقیقت	3063
	برای آدم خاکی است بر ملک تسبیح	فلک ز سبزه‌شماران مهره خاک است	3064

L - B, S 3056-3057²³⁸⁶

2387 نگر دیده‌است B: مگر دیده‌است S

2388 کلام L, B: به لفظ S, M, N

2389 هر آنچه در نظر آید بگوش آنچه رسد L, N, B: به گوش هر چه رسد در نظر هر آنچه در آید S, M

2390 و L, S, M, B - N

2391 L - B: N, M, S 3062

2392 حق M, N, B: حق در او S

3065	بگیر ساغر خورشید با ید ²³⁹³ بیضا	رسان به لب که شود کامیاب خضر و مسیح ²³⁹⁴
3066	صفای دل مده از کف برای راحت تن	نه زیرکی است که این را بر آن کنی ترجیح
3067	حجاب راه سعیدا دو چیز بود که دادم	S 121 ^b
	شبی به میکده سجاده و شبی تسبیح ²³⁹⁶	

- 300 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

3068	هرگز ندیده‌ام گرهی بر جبین صبح	دارم نیازها به رخ ²³⁹⁷ نازنین صبح ²³⁹⁸	L 96 ^a S 121 ^b M 48 ^a N 67 ^a B 44 ^b
3069	شد آفتاب داغ نمایان به هر دو کون	دست نسیم شب چو شکست آستین صبح ²³⁹⁹	
3070	نبود عجب چو غنچه اگر باشم ²⁴⁰⁰ از نسیم	دارم دمی چو بوی گل آن هم رهین صبح	N 67 ^b
3071	بر آفتاب روی تو از حلقه‌های زلف	گویا که می‌چکد عرق یاسمین صبح	
3072	تا دید خویش را ز خجالت به باد رفت	آینه‌ای است زنگی شب را جبین صبح	

ید²³⁹³ S، M، B: ید و L، N

خضر و مسیح²³⁹⁴ S، M، B: خضر و L: خضر مسیح N

ید²³⁹⁵ S، M، N، B: L -

حجاب راه سعیدا دو چیز بود که دادم / شبی به میکده سجاده و شبی تسبیح²³⁹⁶ L، M، N، B:

S

رخ²³⁹⁷ L، M، N، B: رخ M

S

دارم نیازها به رخ نازنین صبح²³⁹⁸ L، M، N، B:

S

دست نسیم شب چو شکست آستین صبح²³⁹⁹ L، M، N، B:

باشم²⁴⁰⁰ L، N، B: باشم M، S

ید²⁴⁰¹ S، M، N، B: L -

	کافر مگر ²⁴⁰² نیاورد ایمان به دین صبح	آیین صبح مشرب او روز روشن است	3073
	در دور حسن روی تو مهر است کین صبح	تا شد عیان گشادگی جبهه‌ات به خلق	3074
	روشن شود جهان ز گل آتشین صبح	بر دار آستین بنما داغ خویش را	3075
M 48 ^b	از کوتاهی نخورده شکست آستین صبح	حرف درست گویمت ای دل ز طول عمر	3076
	نبود جدا ز هم دل صبح و جبین صبح	چون شیشه می است ظهور و بطون ما	3077
		از فکر آبدار سعیدا چو آفتاب	2403 3078

گل‌ها شکفته از غزم در زمین صبح

- 301 -

[غزل]

[مفاعیلن فعلاطن مفاعیلن فعلاطن]

L 96 ^a S 121 ^b M 48 ^b N 67 ^b B 44 ^b L 96 ^b	گشود چهره ز اسرار دل هوای قدح	شکست رونق آینه را ²⁴⁰⁴ صفای قدح	3079
	به کوی ورد کند صبحدم دعای قدح	ز دیو غم چو ²⁴⁰⁵ گزندی رسد به کس زنه‌ار	3080
	چو شیشه از کف ²⁴⁰⁶ مستان فتد ²⁴⁰⁷ به پای قدح	ز هر شکسته او صوت حمد و نعت بر آید	3081
	همیشه بر در میخانه‌ام گدای قدح	به هیچ باب نیم سایل از کسی لیکن	2408 3082

²⁴⁰² مگر: B, N, M, L: اگر S

²⁴⁰³ L 3076 <: B, N, M, S 3078

²⁴⁰⁴ را: B, N, M, S, L: از

²⁴⁰⁵ چو: B, N, M, S, L: چه

²⁴⁰⁶ کف: B, N, S, L: لف M

²⁴⁰⁷ فتد: B, N, M, S, L: رود

²⁴⁰⁸ S - : B, N, M, L 3082-3085

	3083	شکست ساغر می زاهد ²⁴⁰⁹ مجو زنهار	که از تو باز ²⁴¹⁰ ستانند خون بهای قدح
N 68 ^a	3084	به دور عارض ساقی و چرخ و ²⁴¹¹ عمر دراز	مباد قسمت ما ²⁴¹² بی دلان سوای قدح
	3085	ز پیر جام سعیدا مراد می طلبم	که رنگ زرد بمالم به خاکپای قدح

- 302 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 96 ^b M 48 ^b N 68 ^a B 44 ^b	3086	زنهار چون حباب مپرس از نشان صبح	بر هم زده است موج هوا خاندان صبح
	3087	شادی مکن که بخت سیاهم سفید شد	پوشیده شد ز خنده بیجا دهان صبح
	3088	از جیب خویش می کشد این قرص گرم را	هر کس که می شود نفسی میهمان صبح
B 45 ^a	3089	بی امر روز قسمت روزی نمی کنند ²⁴¹³	دیوانیان ²⁴¹⁴ مطبخ الوان خان صبح
	3090	چون شب مزن به بی ادبی دم که آفتاب	از آتش آب داده به تیغ زبان صبح
M 49 ^a	3091	از جبهه حال اهل سعادت توان شناخت	پوشیده کی شود ز تو راز نهان صبح
	3092	گفتا ردیف و قافیۀ این غزل بفکر ²⁴¹⁵	تا حال کس نکرده چنین امتحان صبح
	3093	بی آه سرد دل نتواند کشیدنش	
		خمیازه شب است سعیدا کمان صبح	

- 303 -

²⁴⁰⁹ زاهد ا، L، N، B: زاهد M

²⁴¹⁰ باز M، N، B: بار L

²⁴¹¹ و L، M، B: - N

²⁴¹² ما L، M، N: این B

²⁴¹³ 3089-3090 M، N، B: - L

²⁴¹⁴ دیوانیان N، B: دیوانه‌یان M

²⁴¹⁵ 3092 M، N، B: - L

[غزل]
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 96 ^b M 49 ^a N 68 ^a B 45 ^a	دیدۀ غفلت ²⁴¹⁶ گشا در یاب فیض نور صبح	3094
	می‌شوی خورشید ²⁴¹⁷ عالم چون شوی ²⁴¹⁸ منظور صبح	
	خفته در آغوش مطلوبی ز رویش بی‌نصیب	3095
	گشته‌ای ²⁴¹⁹ از تیرمبختی همچو شب مهجور صبح	
	پاک می‌سازد کسی را از هوس موی سفید	3096
	مشک شب بر هم خورد هر گه دمد کافور صبح	
N 68 ^b	در جوانی خدمت پیری کز این چون شب شود	3097
	کس نمی‌آید برون ²⁴²⁰ از خانه بی‌دستور صبح	
L 97 ^a	هست تأثیری عجب صافی‌ضمیران را به دم ²⁴²¹	3098
	چون شبی را روز می‌سازد دم مأمور صبح	
	با وجود ²⁴²³ ضعف پیری بر جوانی غالب است	2422 3099
	نیست شب را طاقت سر پنجه‌ای با زور صبح	
	کعبه از عصمت محلّ سجده‌گاه خلق شد	3100

²⁴¹⁶ غفلت: B، N، M: غفلت L

²⁴¹⁷ خورشید: B، N، M: منظور L

²⁴¹⁸ چون شوی: M، N: چون سو L: گر شوی B

²⁴¹⁹ گشته‌ای: B: گشته L، M، N

²⁴²⁰ برون: B، N، L: بیرون M

²⁴²¹ صافی‌ضمیران را به دم: M، N، B: روشن ضمیران در وجود L

²⁴²² 3099: B، N، M: - L

²⁴²³ وجود: B، N: وجودی M

شد خراب از بی‌حجابی خانه‌معمور صبح

پاس وقت سینه‌صافان بر سعیدا واجب است²⁴²⁴

3101

شمع می‌گرید برای خاطر مکسور صبح

- 304 -

[غزل]

[مفتعلن فاعلن مفتعلن فاعلن]

L 97 ^a	از شب و از روز خود مهر بریده‌است صبح	از دم تیغ قضا شیر مکیده‌است صبح	3102
M 49 ^a			
N 68 ^b	پنبه غفلت ز گوش تا نکشیده‌است صبح	بلبل شب زنده‌دار خون جگر می‌خورد	3103
B 45 ^a			
	شام قضا ناشده باز دمیده‌است صبح	فرق ندارد ز هم روز و ²⁴²⁵ شب وصل من	3104
	صورت چشم است مهر طبع رمیده است صبح	از حرکات فلک وز سکناات زمین	3105 ²⁴²⁶
M 49 ^b	شام فرو رفته‌بود باز کشیده‌است صبح	خنجر عریان کیست بر جگر آسمان	3106
	روی سیاه ²⁴²⁷ است شب ²⁴²⁸ دست گزیده است صبح	چشم سفیدی است روز آه کشیده است شام	3107
	نیم شب از دست او می نکشیده‌است صبح	قدر شب وصل ما هیچ نداند که چیست	3108
	خواب گران است شب بخت رمیده است صبح	بر ورق روزگار نیست جز این سرنوشت	3109
	خط بیاضش به روی تا ندیده‌است صبح	ساده جوانی است شب بی‌خبر از عمر خویش	3110
N 69 ^a	این همه فیض از کجا یافت ²⁴²⁹ سعیدا از او		3111

گر ز دم صادقی سر نکشیده‌است صبح

- 305 -

²⁴²⁴ بر سعیدا واجب است L، M، N: از سعیدا دور نیست B

²⁴²⁵ و L، N، B: M -

²⁴²⁶ L - B: N، M 3105

²⁴²⁷ سیاه L، M، N: سیاهی B

²⁴²⁸ شب M، N، B: شام L

²⁴²⁹ یافت L، N: یافت M، B

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 97 ^a	از دست ما درازتر است آستین چرخ	بندی چرا میان عداوت به کین چرخ	3112
S 20 ^a	هر روز می‌کشد دم خود بر جبین چرخ	نبود عجب که تیز شود تیغ آفتاب	3113
M 49 ^b	نقشی نکرده‌اند دگر بر نگین چرخ	جز نام بی‌وفایی دوران بی‌مدار	2430 3114
N 69 ^a	یک موی کم نمی‌شود از پوستین چرخ	یخ بست عالم از خنکی‌های روزگار	3115
B 45 ^a			
L 97 ^b	آخر چو آفتاب فرو می‌روی به خاک		3116
	گر می‌شوی ²⁴³¹ به جهد سعیدا قرین چرخ		

- 306 -

[غزل]

[مفاعیلن فعلاتن مفاعیلن فعلن]

L 97 ^b	به مرغ بی‌پر و بال است آشیان دوزخ	نتی ²⁴³² به غیر عمل شد برای جان دوزخ	3117
S 20 ^a	که بی وصال تو باشد مرا جنان دوزخ	حضور عاشق مسکین حضور دلدار ²⁴³³ است	3118
M 49 ^b	بهشت منت آسایش و زیان دوزخ	بلاکشان غمت را نمی‌تواند کرد	3119
N 69 ^a	بهشت روی زمین است و ²⁴³⁵ این و آن دوزخ	دل ²⁴³⁴ بخیل و جبین گشاده درویش	3120
B 45 ^a	که می‌کشد الم از جسم ناتوان دوزخ	نه لایقم به جنان وز جحیم حیرانم ²⁴³⁷	2436 3121
M 50 ^a	هزار مرتبه به عمر جاودان دوزخ	دمی به مردم نادان به سیر هشت بهشت	3122

²⁴³⁰ L - :B ،N ،M ،S 3114

²⁴³¹ می‌شوی ،S ،M ،N: می‌روی ،L ،B

²⁴³² تنی ،L ،S ،M ،N: تن B

²⁴³³ دلدار ،L ،S ،M ،Nt: B: معشوق N

²⁴³⁴ دل ،L ،M ،N ،B: دلی S

²⁴³⁵ و ،L ،N: - ،S ،M ،B

²⁴³⁶ L - :B ،N ،M ،S 3121

²⁴³⁷ حیرانم ،S ،M ،B: بیزارم N

چه باک ار نشود جَنتم حلال اَمّا

حرام باد سعیدا به دوستان دوزخ

- 307 -

[غزل]

[مفاعِلن فَعَلاتِن مفاعِلن فَعَلن]

L 97 ^b			
S 20 ^a	مرو چو خس به دم اژدر شرر گستاخ	مکن به روی دل آرام من نظر گستاخ	3124
M 50 ^a			
N 69 ^b	چو آفتاب روی گرچه در بهدر گستاخ	به در کند ز جهانیت فلک به رخزردی	3125
B 45 ^a			
B 45 ^b	به زور شانه به ²⁴³⁹ آن مو شود کمر ²⁴⁴⁰ گستاخ	چو زلف یار مبادا سیاه کج دستی ²⁴³⁸	3126
S 20 ^b	مرو به ²⁴⁴¹ جهل به دریای پرخطر گستاخ	به موج چین جبین بتان مشو حیران	3127
	مشو ²⁴⁴² مقابل شمشیر بی سپر گستاخ	نظر به ابروی او می کنی ز جان بگذر	3128
	که کس به او نشود جز به سیم و زر گستاخ	من فقیر چه سازم به آنچنان یاری ²⁴⁴³	3129
		به جان خویش سعیدا تو خود زدی آتش	3130

نگفتمت²⁴⁴⁴ که به آن رو مکن نظر²⁴⁴⁵ گستاخ

- 308 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

S 9 ^b	بہتر بود ز آب حیاتم شراب تلخ	ای خضر خو گرفته مذاقم به آب تلخ	3131

²⁴³⁸ کج دستی: L، S، M، Nt، B: کج بختی N

²⁴³⁹ به: L، S، M، N، B: - L

²⁴⁴⁰ مو شود کمر: مو کمر شود L، S، M، N، B

²⁴⁴¹ به: L، B: ز S، M، N

²⁴⁴² مشو S، M، N، B: مکن L

²⁴⁴³ یاری L، S، M، Nt، B: شوخی N

²⁴⁴⁴ نگفتمت L، M، N، B: بگفتمت S

²⁴⁴⁵ مکن نظر L، S، M، N: نظر مکن B

3132	زاهد چنین سر که فشان تو رو بهرو است	انصاف نیست باز بگویی جواب تلخ
3133	دلبر تراست لذت غفلت ز آگهی	شیرین‌تر است از همه بر نفس خواب تلخ
3134	بستی ز خشم باز میان را به قتل من	شیرین نمود از کمرت پیچ و تاب تلخ
3135	یک کس نماند عاقل و می آب شد ز شرم	چشمت چو کرد بر سر مردم عتاب تلخ
3136	دانند چیست لذت عیش مدامشان	فردا چو سر نهند به پای حساب تلخ
3137	دلگیر گشته‌ایم سعیدا دگر ز دل	
	آشفته کرده رایحه این کباب تلخ	

- 309 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 98 ^a	داغ را چون لاله اجزای بدن خواهیم ²⁴⁴⁶ کرد	3138
S 20 ^b		
M 50 ^a	بعد از این مانند گل جا در چمن خواهیم ²⁴⁴⁷ کرد	
N 69 ^b		
B 45 ^b	قوتی گر مانده‌باشد بعد از این در پای فکر	2448 3139
	چشم را پوشیده سیر انجمن خواهیم ²⁴⁴⁹ کرد	
	گفتگو با خلق تشویش دل آزاده ²⁴⁵⁰ است	3140
	خامشی ²⁴⁵¹ را قفل و سواس سخن خواهیم ²⁴⁵² کرد	

²⁴⁴⁶ خواهیم L، S، N، B: خواهم M

²⁴⁴⁷ خواهیم L، S، N، B: خواهم M

²⁴⁴⁸ 3139 L، S، M، N: < 3141 B

²⁴⁴⁹ خواهیم L، S، N، B: خواهم M

²⁴⁵⁰ آزاده M، N، B: آزرده L، S

²⁴⁵¹ خامشی L، N، B: خاموشی S، M

²⁴⁵² خواهیم L، S، N، B: خواهم M

3141 جسم خاکی را زراعتگاه حسرت می‌کنیم

گریه را آب روان این²⁴⁵³ چمن خواهیم²⁴⁵⁴ کرد

3142 مهره مهر سلیمانی به دست آورده‌ایم

خاک بر فرق سر دیو محن خواهیم²⁴⁵⁵ کرد

3143 چون زلیخا صاحب مقصد²⁴⁵⁶ سعیدا نیستم M 50^b

دیده را بینا به²⁴⁵⁷ بوی پیرهن خواهیم²⁴⁵⁸ کرد

- 310 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

3144 من از تخمین خاطر گفتمش چون موکمر دارد

L 98^a

S 20^b

M 50^b

N 70^a

B 45^b

خیال دل خطا باشد که تا مو در نظر دارد

3145 کمانت گوش گردون را به زیر²⁴⁵⁹ چله می‌آرد

کرا دستی که دل از نیش²⁴⁶⁰ مژگان²⁴⁶¹ تو بر دارد

3146 چه²⁴⁶² خون‌ها ریخت مژگان بلندش از رگ جان‌ها

هنوز از دل سیاهی خون مردم در نظر دارد

²⁴⁵³ این L، B: آن S، M، N

²⁴⁵⁴ خواهیم L، S، N، B: خواهیم M

²⁴⁵⁵ خواهیم L، S، N، B: خواهیم M

²⁴⁵⁶ مقصد S، M، N، B: مطلب L

²⁴⁵⁷ به L، S، M، N: ز B

²⁴⁵⁸ خواهیم L، S، N، B: خواهیم M

²⁴⁵⁹ زیر L، M، N، B: زور S

²⁴⁶⁰ نیش L، S، M، B: پیش N

²⁴⁶¹ مژگان L، B: پیکان S، M، N

²⁴⁶² چه L، S، M، B: چو N

ربایند از سر هم تاجداران تاج اما کو 3147

جوانمردی که یک افتاده‌ای از خاک بر دارد

سعیدا هر چه غیر²⁴⁶³ حق بیوشان دیده خود را²⁴⁶⁴ 3148

هر آن نفعی که داری در نظر آخر ضرر گردد²⁴⁶⁵

- 311 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

3149 دیدم به چشم سر که سکندر نشسته بود در چنگ²⁴⁶⁶ انفعال دلش ریش و خسته بود L 98^a

3150 آینه‌اش ز پای ستوران نموده²⁴⁶⁷ روی او دل مثال²⁴⁶⁸ آینه ز آینه شسته بود²⁴⁶⁹ S 21^a
M 50^b

3151 احوال ملک²⁴⁷⁰ حشمت²⁴⁷¹ دارا ز من بپرس²⁴⁷² جم بر زمین افتاده و جامش شکسته بود N 70^a
B 45^b

3152 دیدم به نقش ساده بتی سجده می نمود دی زاهدی که نقش به دیوار بسته بود

3153 آخر به زلف یار سعیدا اسیر شد L 98^b

با آنکه صید زیرک از دام جسته بود

- 312 -

[غزل]

[مفعول فاعلاتن مفعول فاعلاتن]

²⁴⁶³ غیر L، B: غیر از S، M، N

²⁴⁶⁴ دیده خود را L، B: چشم و دل و ر نی S: چشم دل و ر نی M، N

²⁴⁶⁵ گردد N: دارد L، S، M: کرد B

²⁴⁶⁶ چنگ S، M، N، B: چنگ و L

²⁴⁶⁷ نموده L، M، N، B: نمود S

²⁴⁶⁸ مثال L، M، N، B: میان S

²⁴⁶⁹ شسته بود L، S، N، B: شسته بود M

²⁴⁷⁰ ملک L، S، M، B: ملک و N

²⁴⁷¹ حشمت L، S، N: چشمت M: چشمت و B

²⁴⁷² بپرس L، S، M: می پرس N، B

L 98 ^b	مانند کوی جانان کوی دگر ²⁴⁷³ نباشد	جنت اگر چه خوب است ز این ²⁴⁷⁴ خوبتر نباشد	3154
S 21 ^a	دیدم به چشم حیرت در چشمه تحیر	آن گوهری که مثلش در بحر و بر نباشد	3155
M 50 ^b	اشعار خواجه ما یک دست می‌نماید	آری کلام حق را زیر و زبر نباشد	3156
N 71 ^a	امروز دفتر خود از معصیت سیه کن	تا نامه تو فردا ²⁴⁷⁶ ننگ بشر نباشد	3157
B 45 ^b			
M 59 ^a			
	چون توتیا سعیدا شد خاکراه جانان		3158
	در خاطرش غباری ز این رهگذر نباشد		

- 313 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن]

L 98 ^b	فیض از کوچه معشوق ²⁴⁷⁷ هوا می‌گیرد	نکته از طره او باد صبا می‌گیرد	3159
S 21 ^a	به دم صبح فنا هر که شب ²⁴⁷⁸ هستی داد	فیض‌ها از نفس صبح بقا می‌گیرد	3160
M 59 ^a	جای در دیده افتاده خود ساز ²⁴⁷⁹ که سرو	در کنار لب جو ²⁴⁸⁰ نشو و ²⁴⁸¹ نما می‌گیرد	3161
N 71 ^a	نشود گم پیش از دیده عاشق که ز لطف	هر کجا پای نهد رنگ حنا می‌گیرد	3162
B 45 ^b	خرمن سوخته طالع دل بی‌صبر و سکون	آتش از سنگ اثر از فر ²⁴⁸² هما می‌گیرد	3163
	خط مشکین تو هر چند که آمد ز خطا	نکته بر روی تو از روی خطا می‌گیرد	3164
S 21 ^b			

²⁴⁷³ دگر L، N، B: دیگر S، M

²⁴⁷⁴ ز این L، S، N، B: از این B

²⁴⁷⁵ 3157 L، S، M، N: - B

²⁴⁷⁶ فردا L، S، N: فرد M

²⁴⁷⁷ معشوق L، B: معشوقه S، M، N

²⁴⁷⁸ شب L، B: شبی S، M، N

²⁴⁷⁹ ساز L، S، M، N، B: گیر L

²⁴⁸⁰ جو L، M، N، B: جو لب S

²⁴⁸¹ و L، S، N، B: - M

²⁴⁸² فر S، M، N، B: بال L

3165 دشمن از دست سعیدا نتواند که رود N 71^b

گر رود از ره تقدیر قضا می‌گیرد

- 314 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

3166 رمزی است این که شمع فروزنده می‌کند بر حال خویش گریه به ما خنده²⁴⁸³ می‌کند L 98^b
S 22^b

3167 نازم به فکر شمع و صفای ضمیر او روشن چراغ مرده خود زنده می‌کند M 59^b
N 72^b

3168 آزاد²⁴⁸⁴ می‌کند ز دو کونش نگاه عشق آن را که در محبت خود بنده می‌کند B 45^b
S 23^a
M 51^a
B 46^a

3169 مانی تصوّر²⁴⁸⁵ تو چو خواهد کشد به دل او را خیال²⁴⁸⁶ عکس تو شرمنده²⁴⁸⁷ می‌کند L 99^a

3170 در چشم جود خرمن طاعت به نیم جو زاهد چرا ذخیره آینده می‌کند

3171 در دل هوای زلف سعیدا گرفته جا

ز آن رو خیال‌های پراکنده می‌کند

- 315 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فععلن]

3172 هر که دارد صنمی جور و جفایی دارد دلبر ماست که مهری و وفایی²⁴⁸⁸ دارد L 99^a Lm 115^b
S 23^a Sm 45^a

3173 در چمن تا به هوای تو روان کردم اشک سرو تشریفی و گل نشو و²⁴⁸⁹ نمایی دارد M 51^a Mm 75^a
N 72^b Nm 97^b

²⁴⁸³ گریه به ما خنده L، M، N، B: خنده به ما گریه S

²⁴⁸⁴ آزاد L، S، M، B: آزاده N

²⁴⁸⁵ تصور L، N، B: تصویری S، M

²⁴⁸⁶ خیال L، S، N، B: خیال خیال M

²⁴⁸⁷ شرمنده L، S، N، B: شرمند M

²⁴⁸⁸ وفایی L، Lm، Sm، M، Mm، N، Nm، B، Bm: وفای S

²⁴⁸⁹ و L، Lm، S، Sm، M، N، Nm، B، Bm - Mm

B 46 ^a Bm 53 ^b	که به هر حال بت ماهلقایی دارد ²⁴⁹⁰	عاشقی را چه غم از جور و جفای ایام	3174
N 73 ^a	که از او ²⁴⁹¹ هر الم و درد ²⁴⁹² دواپی ²⁴⁹³ دارد ²⁴⁹⁴	در خرابات بکش باده بگو یا شافی	3175
	هیچ کافر نفند همچو سعیدا در هجر ²⁴⁹⁵		3176
	که عجب بادیه و طرفه هوایی دارد		

- 316 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 99 ^a	از پا فتاده تنگی دامان نمی‌کشد	از خود گذشته منت دوران نمی‌کشد	3177
S 23 ^a	هرگز سری ز ²⁴⁹⁷ چاک گریبان نمی‌کشد	آن کس که یافت لذت فکر تمام را	2496 3178
M 51 ^b			
N 73 ^a	این فیل مست بار تو آسان نمی‌کشد	در فکر روزی تو فلک کرده پشت ²⁴⁹⁸ خم	3179
B 46 ^a			
	در چارسوی حادثه نقصان نمی‌کشد	آن کو متاع خویش به یغمای عشق داد	3180
	کس خون به نیشتر ز رگ جان نمی‌کشد	غیر از خیال خنجر مژگان ناز او	3181
M 52 ^a	این دل چها ز زلف پریشان نمی‌کشد	هر مو جدا به خویش گرفتار می‌کند	3182
S 23 ^b	انگاره‌اش مشقت سوهان نمی‌کشد	جوهرنمای ذاتی خود هر که می‌شود	3183

²⁴⁹⁰ که به هر حال بت ماه لقایی دارد Lt، Lm، Sm، Nm، Bm: دلبر ماست که مهری و وفایی دار L: که به هر حال شبی ماه لقایی دارد S، M، N: - B

²⁴⁹¹ او S، Sm، M، Nm، N: آن L، Lm، B

²⁴⁹² درد L، Lm، M، Nm، N، B: درد و S، Sm

²⁴⁹³ دواپی L، Lm، S، M، Nm، N، B: دواپی Sm

²⁴⁹⁴ که از او هر الم و درد دواپی دارد L، Lm، S، Sm، M، Nm، N، B: که عجب بادیه و طرفه هوایی دارد

Bm

²⁴⁹⁵ هجر S، Sm، M، Nm، N، B، Bm: فکر L، Lm

²⁴⁹⁶ 3178 L، S، M، N: - B

²⁴⁹⁷ ز S، M، N: به L

²⁴⁹⁸ کرده پشت L، S، B: پشت کرده M، N

3184	کی می‌کشد به گوشهٔ ما منت از قدم	شوخی که پا به گوشهٔ دامن نمی‌کشد	L 99 ^b
3185	تا داده‌اند در چمن بی‌خودی رهم	دیگر دلم به سیر گلستان نمی‌کشد	
3186	روشن‌دلان ز منت آینه فارغند	بیمار عشق ناز طبیبان نمی‌کشد ²⁴⁹⁹	
3187 ²⁵⁰⁰	فانع به نیم نان گدایی کسی که شد	ذلت ز خوان و سفرهٔ دوانان نمی‌کشد	
3188	کسی کی رسد ²⁵⁰¹ به وصل سعیدا به جد و جهد ²⁵⁰²		
	تا محنت و مشقت هجران نمی‌کشد		

- 317 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

3189	نگریم بعد از این ترسم که دل خون جگر گردد		L 99 ^b S 23 ^b M 52 ^b N 73 ^b B 46 ^a
3190	ز خورشید جمالش نیست باکم ²⁵⁰⁵ بیم از ²⁵⁰⁶ آن دارم	نسوزم سینه ²⁵⁰³ را ²⁵⁰⁴ داغش مبادا چشم تر گردد	
3191	به خاک آن کف پا روی خود می‌مالم و ²⁵⁰⁷ شادم	که خط پیدا شود بر آن رخ و دور قمر گردد	

²⁴⁹⁹ نمی‌کشد L، S، M، N: نمی‌کند B

²⁵⁰⁰ 3187 L، S، M، B: - N

²⁵⁰¹ کسی کی رسد B: کسی که رسد L: کی می‌رسد S، M، N

²⁵⁰² به جد و جهد B: به جهد و جد L: کسی به جهد S، M، N

²⁵⁰³ سینه S، M، N، B: سینه‌ای L

²⁵⁰⁴ را L، S، M، N: از B

²⁵⁰⁵ باکم S، M، N، B: پاکم L

²⁵⁰⁶ بیم از L، S، M، N: چشم B

²⁵⁰⁷ و L، M، N، B: - S

که مس بر کیمیا چون بر خورد البته زر گردد

3192 چه کم دارد²⁵⁰⁸ که دارد خانمزادی²⁵⁰⁹ همچو زلف خود
که گه در²⁵¹⁰ پاش افتد گه به قربان²⁵¹¹ کمر گردد

3193 به این قدر گران ای²⁵¹² ناز با کاکل چه می‌پیچی
گذار این سر به پا افکنده را بر گرد سر گردد

3194 هوا خاکسترش را باز در پرواز می‌آرد
مدان پروانه بعد از سوختن بی²⁵¹³ بال و پر گردد

3195 کمال خود سعیدا دیدن نقصان خود باشد
اگر بینا شوی بر عیب خود عیبت هنر گردد

- 318 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن]

L 99 ^b S	هر بیتی قبله‌نمای دل دانا نشود	طوطی عقل ز هر آینه گویا نشود	3196
23 ^b M	عاشق از جلوه ²⁵¹⁴ معشوق نمایان گردد	سرو تا سر ²⁵¹⁵ نکشد فاخته پیدا نشود	3197
52 ^b	بر در دل چه زنی حلقه که این قفل گران	بی مددکاری مفتاح دعا وا نشود	3198
N 73 ^b			
B 46 ^a			
S 24 ^a			

²⁵⁰⁸ دارد: B، N، M، S: گردد L

²⁵⁰⁹ خانمزادی: B، L: خانزاد S: خانمزاد M، N

²⁵¹⁰ در: B، N، M، L: بر S

²⁵¹¹ گه به قربان: B، N، M، S: گاه بر گرد L

²⁵¹² ای: B، N، M، S: این L

²⁵¹³ بی: B، N، M، S: از L

²⁵¹⁴ جلوه: B، N، M، S: چهره L

²⁵¹⁵ سر: B، N، M، S: قد L

L 100 ^a M 53 ^a	سرو اگر پیشرو آن قد و بالا نشود	راه در زیر پر ²⁵¹⁶ فاخته پنهان گردد	3199
	گل شود کوزه شود ساغر و مینا نشود	با چنین سنگدلی زاهد اگر خاک شود	3200
	که رسد پیرهن یوسف و ²⁵¹⁷ بینا نشود	به یقین دیده یعقوب نخواهد بودن	3201
		به غلط راه در آن کوی نمی‌یابد کس	3202
		هر گدایی به در دوست سعیدا نشود	

- 319 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

S 24 ^a M 59 ^a N 70 ^b	غم اوّل لقمه این [خوان] ²⁵¹⁸ الوانش الم باشد	مروت‌های گردون جور و احسانش ستم باشد	3203
	سفالی باده در دستِ سیوکش جامِ جم ²⁵¹⁹ باشد	حصیر کهنه را قیمت دل درویش می‌داند	3204
	که تعلیم غزال اوّل به طفل خویش رم باشد	خیالم ²⁵²⁰ را ز عالم برده بیرون سرمه‌سا چشمی	3205
N 71 ^a	هزار افتد ز اعدادش اگر یک نقطه کم باشد	چو نیت ناقص آمد ²⁵²¹ خیر هم کی در حساب آید	3206

مکن حرف²⁵²² چه و چون خدمت بی‌چون غنیمت دان

3207

سعیدا از حیات باقیّت گر نیم دم باشد

- 320 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن]

²⁵¹⁶ پر L، M، N، B: لب S

²⁵¹⁷ و L، N: - S، M، B

²⁵¹⁸ خوان: خان M

²⁵¹⁹ جم S، N: خم M

²⁵²⁰ خیالم S، N: خیال M

²⁵²¹ آمد M، N: آید S

²⁵²² حرف S، M: صرف N

L 100 ^a	آفتاب از سر کوی تو خبر می‌آرد	صبحدم از شب ²⁵²³ وصل تو اثر می‌آرد	3208
S 24 ^a	هر که با من شب هجری به سحر می‌آرد	دیگر از روز قیامت نهراسد هر گز	3209
M 53 ^a			
N 74 ^a	که به روی تو چنین تاب نظر می‌آرد	می‌توان گفت دلِ آینه را از سنگ است	3210
B 46 ^b			
	داند آن کس که به صد خون جگر می‌آرد	مژه ²⁵²⁴ چاشنی لعل تو در کام خیال	3211
	هر ²⁵²⁵ که بی زر چو شود رو به هنر می‌آرد	مفلسی باعث تکمیل کسی می‌گردد	3212
S 24 ^b	هر زمان در نظرم رنگ دگر ²⁵²⁶ می‌آرد	آسمان بوقلمون‌ساز اگر نیست چرا	3213
	چه بلاها به سر کوه کمر می‌آرد	فکر پاپوش چها گردن مردم خم کرد	3214
		بینوایی است نوابخش سعیدا که درخت	3215
		برگ می‌ریزد و آنگاه ثمر می‌آرد	

- 321 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن]

L 100 ^a	از میان چون بروم یار عیان می‌گردد	در نظربازی من یار نهان می‌گردد	3216
S 24 ^b			
M 53 ^a	طرفه سرّی است کز آن ²⁵²⁸ پیر ²⁵²⁹ جوان می‌گردد	نشئه می به جوانان ²⁵²⁷ صفت پیر دهد	3217
N 74 ^a			
B 46 ^b	تیر از بار غم ²⁵³¹ عشق کمان می‌گردد	پشت من از اثر فکر محبت خم شد ²⁵³⁰	3218

²⁵²³ شب: B، N، M، S دم: L

²⁵²⁴ مژه: B، N، S، L مژه: M

²⁵²⁵ هر: B، N، M، S آن: L

²⁵²⁶ دگر: B، N، S، L دیگر: M

²⁵²⁷ جوانان: B، N، S، L خوانان: M

²⁵²⁸ آن: B، L، این: S، M، N

²⁵²⁹ پیر: B، N، S، پیر و: M

²⁵³⁰ خم شد: B، L، شد خم: S، M، N

²⁵³¹ غم: B، N، M، S خم: L

L 100 ^b M 53 ^b	چه کنم دور زمان است از آن می‌گردد	بوسه‌ها داد لبش وعده و با من نرسید	3219
	سر مه در دیده من ریگ روان می‌گردد	در بیابان طلب بسکه نظر گرمرو است ²⁵³²	3220
N 74 ^b	ز آن خبر گیر که گرد سر آن می‌گردد	نگران چند روی از پی گردیدن دل ²⁵³³	3221
		عالم غیب سعیدا سفری آسان نیست	3222
	که در این راه نظر بار ²⁵³⁴ گران می‌گردد		

- 322 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 100 ^b S 24 ^b M 54 ^a N 74 ^b B 46 ^b	مکن باور که نفس از جا ز ²⁵³⁵ سستی بر نمی‌خیزد		3223
	صدای پای این سرکش ز چستی بر نمی‌خیزد		
	دل اهل فنا جز خویشتن غیری نمی‌داند		3224
	که از آینه نقش خودپرستی ²⁵³⁶ بر نمی‌خیزد		
	مدان آشفته‌گان خاک لب از خامشی ²⁵³⁷ بستند		3225
	فغان در کنبد گردون ز پستی بر نمی‌خیزد		
	شکست دل برد بر اوج گردون ناله دردت		3226 ²⁵³⁸
	که این جسم لطیف از تندرستی بر نمی‌خیزد		

²⁵³² گرمرو است L، S، M، N: کردم راست B

²⁵³³ دل L، S، M، N: گل L، B

²⁵³⁴ بار L، S، M، N، B: باز L

²⁵³⁵ ز L، S، N، B: - M

²⁵³⁶ خودپرستی L، S، M، Nt، B: بتپرستی N

²⁵³⁷ خامشی L، S، N، B: خاموشی L، M

²⁵³⁸ 3226 (2) L، S، M، N، B: - L

غبار جسم خاکی را به آب چشم خود بنشان 2539 3227

که گر طوفان شود این گرد هستی بر نمی‌خیزد

3228 سعیدا را مگو دیگر برون²⁵⁴⁰ شو از حریم دل S 25^a

که این افتاده ز این در تا تو هستی بر نمی‌خیزد

- 323 -

[غزل]

[مفعول مفاعیلن مفعول مفاعیلن]

L 100 ^b	کی دیده‌تر دارد سوزی که جگر دارد	ما در دل شب داریم فیضی که سحر دارد	3229
S 25 ^a	حسن کرمش ظاهر در صورت عصیان شد	از ابر عیان دیدیم فیضی ²⁵⁴¹ که قمر دارد	3230
M 54 ^a	جز بخل و حسد چیزی سرمایه مردم نیست	عیب است در این عالم آن ²⁵⁴² کس که هنر دارد	3231
N 74 ^b	هستی به چه می‌ماند در نشئه این عالم	بحری است حبابی را پوشیده به بر دارد	3232
B 46 ^b	لخت جگری ای دل با اشک روان می‌کن	زادی به رهش باید چون رو به سفر دارد	3233
	بر دیده‌مهرویان ای ²⁵⁴³ دل چه شوی حیران	دزدیده ز هر چشمی او با تو نظر دارد	3234
N 75 ^a	حق را به لباس حق دیدن نبود کاری	در صورت باطل‌ها ²⁵⁴⁴ سیران دگر ²⁵⁴⁵ دارد	3235
L 101 ^a	جز حق سخنی ²⁵⁴⁶ دیگر بالا ²⁵⁴⁷ نکنی ای دل	حق چون سر منصورت بر دار اگر دارد	3236
M 54 ^b			

2539 3227 (1) S، M، N، B: - L

2540 برون L، S، B: بیرون M، N

2541 فیضی S، M، N، B: نوری L

2542 آن S، M، N، B: هر L

2543 ای S، M، N، B: این L

2544 باطل‌ها S، M، N: باطن‌ها L: معنی‌ها B

2545 دگر L، M، N، B: دیگر S

2546 سخنی S، M، B: سخن L، N

2547 بالا L، S، M، N، B: باور Lt

3237 عمری است روان دارد خونابه به²⁵⁴⁸ راه چشم تا سرو قد او را دل تازه و تر دارد

3238 فردا که خرام آرد آن قامت سرو ای دل

از خاک سعید²⁵⁴⁹ را آن روز که بر دارد

- 324 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 101 ^a	دار نی در ²⁵⁵⁰ کشتن منصور بر پا کرده‌اند	حرف حق را در میان خلق بالا کرده‌اند	3239
S 25 ^a	اهل عقبی در تلاش جاه و حب آرزو	تهمت بیهوده بر ارباب دنیا کرده‌اند	3240
M 54 ^b	قطره چندی که از چشم فلک افتاده‌است	بحر را نادیدگان ²⁵⁵¹ نسبت به دریا کرده‌اند	3241
N 76 ^a	مehوشان چون زنگیان ²⁵⁵² آینه‌ها اشکسته‌اند	در نظرها تا ترا آینه‌سیما کرده‌اند	3242
B 46 ^b	در گلستان جهان بر هر گلی اهل نظر	جز به عبرت ننگرد چشمی که بینا کرده‌اند	3243
S 25 ^b	بر جبین خویش از چین صد گره بر بسته‌اند	اهل دنیا گر ز کاری عقده‌ای وا کرده‌اند	3244
M 55 ^a	اهل همت را نوازش سخت رنجاندنی ²⁵⁵⁴ است	دوستان بیهوده نی در ناخن ما کرده‌اند	3245
B 47 ^a	سرو را در ²⁵⁵⁵ وجد آوردند و گل را در سماع	در چمن هر جا که ذکر جام و ²⁵⁵⁶ صهبا کرده‌اند	3246
N 76 ^b	سالکانی را که در قید سلوک افتاده‌اند	سوزن عیسی است هر خاری که در پا کرده‌اند	3247

²⁵⁴⁸ به L، B: ز S، M، N

²⁵⁴⁹ سعید L، M، N، B: سعید S

²⁵⁵⁰ در S، M، N، B: کز L

²⁵⁵¹ نادیدگان S، M، N، B: با دیدگان L

²⁵⁵² زنگیان S، M، N، B: رنگیان L

²⁵⁵³ 3243-3244 L، S، M، N: - B

²⁵⁵⁴ رنجاندنی M، N، B: رنجاندن L: رنجانیده S

²⁵⁵⁵ در L، S، N، B: - M

²⁵⁵⁶ و L، S، N، B: - M

تا در این عالم وجودی را سعیدا²⁵⁵⁸ کرده‌اند

- 325 -

[غزل]

[مفاعِلن فَعَلاتِن مفاعِلن فَعَلن]

L 101 ^a S 25 ^b M 55 ^a N 76 ^b B 47 ^a	چو پشه‌ای است که در چشم پیل می‌آید	گدا که بر سر راه بخیل می‌آید	3249
L 101 ^b	عزیز مصر به چشمش ذلیل می‌آید	هر آنکه عاقبت کار این جهان را دید	3250
	به پیشواز تو گر جبرئیل می‌آید	خطا مکن نظر از مطلبی که داری پیش	3251
M 55 ^b	که سیل غم به هزاران دلیل می‌آید	بنای کلبه ویرانه‌ام چنان شد محو	3252
	برای رزق سعیدا مرو ز جا هرگز		3253
	که قسمت تو کثیر و قلیل می‌آید		

- 326 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعِلن]

L 101 ^b S 25 ^b M 55 ^b N 76 ^b B 47 ^a	معموره‌ها ز دولت خوبان خراب شد	دل‌ها به یاد صحبت مستان کباب شد	3254
	بیرون شد از خرابه ما آفتاب شد	شب بود ²⁵⁶⁰ شمع مجلس ما صبحدم چو شد	2559 3255
	این شیشه تا شکست به سنگ انتخاب شد	دل پیش از این نداشت رواجی به پیش ²⁵⁶¹ عشق	3256

²⁵⁵⁷ به L، S، N، B: M -

²⁵⁵⁸ سعیدا L، S، M، N: سعید B

²⁵⁵⁹ 3255 L، S، M، N: B -

²⁵⁶⁰ بود S، M، N: بود و L

²⁵⁶¹ پیش L، M، B: چشم S، N

	هر قطره عرق که چکید ²⁵⁶² از رخس به ناز	پیمانه گشت ²⁵⁶³ جام ²⁵⁶⁴ شکست ²⁵⁶⁵ گلاب شد	3257
S 26 ^a	تخمیر ما ز باده گل‌رنگ کرده‌اند	افتاده ²⁵⁶⁶ هر چه در قدح ما شراب شد	3258
	آمد چو برف زاهد ²⁵⁶⁷ و بنشست همچو یخ	از همت صراحی می ²⁵⁶⁹ رفت ²⁵⁷⁰ آب شد	3259
N 77 ^a	صبح دمی ²⁵⁷¹ جمال تو می‌خواستم ز حق	بر داشتی نقاب ²⁵⁷² دعا مستجاب شد	3260

می‌کرد عرض حال سعیدا به پیش او

3261

لیکن زبان‌گرفت وی از اضطراب شد

- 327 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن]

L 101 ^b S 26 ^a M 55 ^b N 77 ^a B 47 ^a	دلبران چون به هوس رشته جان ²⁵⁷³ می‌سوزند	بیشتر از همه کس سوختگان می‌سوزند	3262
	اتفاقی ز ازل نیست به هم خوبان را	ور نه گر جمع بیایند ²⁵⁷⁴ جهان می‌سوزند	3263

چکید²⁵⁶²: S، M، N، B: شکست L

گشت²⁵⁶³: L، M، N، B: گشت و S

جام²⁵⁶⁴: S، M، N، B: جام و L

شکست²⁵⁶⁵: L، M، N، B: شکست و S

افتاده²⁵⁶⁶: L، S، M، N: افتاد B

زاهد²⁵⁶⁷: S، M، N، B: بر سر L

و²⁵⁶⁸: L، S، N، B: M -

صراحی می²⁵⁶⁹: L، B: صراحی و می S، N: صراحی دمی M

رفت²⁵⁷⁰: S، M، N، B: رفت و L

صبح دمی²⁵⁷¹: L، B: صبحدم S: صبحی دمی M، N

نقاب²⁵⁷²: L، M، N، B: نقاب و S

رشته جان²⁵⁷³: L، S، N، B: رشته جان M

بیایند²⁵⁷⁴: L، M، N، B: نیایند S

	3281	مرا چون بخت با جانان کند نزدیک می‌میرم	
		که خس را باد با آتش اگر سازد قرین سوزد	
L 102 ^b	3282	دل مشتاق تیغش بوسه از آن ²⁵⁹¹ لب نمی‌خواهد	
		که حلق تشنه را البته جوش انگبین سوزد	
S 28 ^b B 47 ^b	3283	سعیدا زیر خاک اندیشه دارد لاله داغش	
		مبادا سر کشد یکبارگی روی زمین سوزد	
- 331 -			
[غزل]			
[مفاعلهن فعلاطن مفاعلهن فعلاطن]			
L 102 ^b	3284	به من نه نامه از آن شوخ دلنواز آمد	همای رفته ز بخت بلند باز آمد
S 28 ^b		فکنده سر به زمین قاصدم به سوی تو رفت	چو دید ²⁵⁹² قامت سرو تو سرفراز آمد
M 57 ^a	3285		
N 78 ^a		به جز ترانه ناقوس ²⁵⁹³ نغمه راست ²⁵⁹⁴ نکرد ²⁵⁹⁵	اگرچه مطرب عشق از ره حجاز آمد
B 47 ^b	3286		
	3287	کسی است عاشق صادق که در شب ²⁵⁹⁶ هستی	چو صبح خوشدل ²⁵⁹⁷ و چون شمع جانگداز آمد
	3288	جهانیان و جهان و جمادیان و ²⁵⁹⁸ نبات	حقیقت ²⁵⁹⁹ است که در صورت مجاز آمد
N 78 ^b			
	3289	قسم به حضرت عزت که نازنینان را	

²⁵⁹¹ بوسه از آن L، M، N: بوسه‌ای ز آن S، B

²⁵⁹² دید L، S، M، B: دیده S

²⁵⁹³ ناقوس L، S، N، B: ناموس M

²⁵⁹⁴ راست S، M، N: ساز L، B

²⁵⁹⁵ نکرد L، S، M، N: نگردد B

²⁵⁹⁶ در شب S، M، N: از ره L: در ره B

²⁵⁹⁷ خوشدل S، M، N، B: صادق L

²⁵⁹⁸ و L، S، N، B: - M

²⁵⁹⁹ حقیقت L، N: حقیقتی S، M، B

خبر دهید سعیدای²⁶⁰⁰ بی‌نیاز آمد

- 332 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

- L 102^b 3290 شیخ‌گر²⁶⁰¹ از سنت و فرضانه می‌یابد مراد
- S 28^b پیر ما از شیشه و پیمانه می‌یابد مراد
- M 58^a 3291 هر کجا حسن گلو سوزی است با کام من است
- N 79^b شمع چون روشن شود پروانه می‌یابد مراد
- B 47^b 3292 مفلسان از سایهٔ بال هما مستغنیند
- 3293²⁶⁰² زاهدان میخانه چون خلوت‌سرائیت خاص نیست
- دایم اینجا محرم و بیگانه می‌یابد مراد
- 3294 بتپرستان کام از بت یافتند ای دلبران
- آخر از سنگ شما دیوانه می‌یابد مراد
- 3295 رند از می عاشق از وی²⁶⁰³ زاهد از تقوی خشک
- از بتی هر کس در این بتخانه می‌یابد مراد
- 3296 از می بی‌دانه کام خود سعیدا تازه کرد
- غیر تا از سبحةٔ صد دانه می‌یابد مراد

²⁶⁰⁰ سعیدای L، M، N، B: سعیدایی S

²⁶⁰¹ گر S، M، N، B: اگر L

²⁶⁰² B - :N، M، S، L 3293

²⁶⁰³ وی L، M، N، B: تقودی S

L 103 ^a		
S 29 ^a	نه جانان کشته‌اش را از پی نظاره می‌آید	3297
M 58 ^a		
N 79 ^b	که خورشید قیامت از برای چاره می‌آید	
B 47 ^b		
N 80 ^a	صدای صاحبِ دل اهل غفلت را کند واقف ²⁶⁰⁴	3298
	که ز آواز جرس گم‌گشته آواره می‌آید	
	مگر در پرده کاری کرده آه و ناله بلبل ²⁶⁰⁵	3299
	که گل از پرده بیرون با دل صدپاره می‌آید	
	نگاهش با خبر گرداند از محشر خلاق را	3300
	چو از خود بی‌خبر ²⁶⁰⁶ از خانه آن می‌خواره ²⁶⁰⁷ می‌آید	
M 58 ^b	کفن در چشم غافل پیرهن باشد که تابوتش	3301
	ز نادانی صبی را در نظر گهواره می‌آید	
	بَرَد گر بی‌خبر دل را ز دست مردم چشم ²⁶⁰⁸	3302
	عجب نبود که از این پیش ²⁶⁰⁹ از آن مگاره می‌آید	
	مگر دست تعدی کرده بالا پنجه خورشید	3303
	که صبح از جانب مشرق گریبان پاره می‌آید	

²⁶⁰⁴ واقف و: B، N، M، S: غافل L

²⁶⁰⁵ و: B، N، L، S - M

²⁶⁰⁶ بی‌خبر S، N، B: بی‌خیر M، L

²⁶⁰⁷ می‌خواره L، N، B: می‌خاره M، S

²⁶⁰⁸ چشم M، L، S، N: چشمش B

²⁶⁰⁹ پیش S، M، N، B: جیش L

3304	شهیدان را دهان زخم از خون بسته کی گردد
	که سیل خون ز چشم خون‌فشان همواره می‌آید
3305	ز سختی‌های طالع کوهکن دل کند از جاننش
	که هر دم تیشه را در پیش سنگ خاره می‌آید
3306	مگر سیل حوادث باز رو بر کشتگان دارد
	که جای آب خون از دیده‌فواره می‌آید
3307	مشو ایمن از آن بالا که دارد فتنه‌ها بر سر
	بالا از آسمان نازل چو شد یکباره می‌آید
3308	مکن با نفس خود حیلت که او در حيله استاد ²⁶¹⁰ است
	به جز توفیق کس ²⁶¹¹ کی بس ²⁶¹² به این اماره می‌آید
3309	نمی‌خواهم سعیدا چاره‌ای از کس که می‌دانم
	مسیحا از علاج درد من بی‌چاره می‌آید

- 334 -

[غزل]

[مفاعِلن مفاعِلتن مفاعِلن فعِلن]

B 47 ^b	اگر دلم ز صفا آفتاب می‌گردد	میان ما و تو آن هم حجاب می‌گردد	3310
H 214	مرا امید نه از گردش فلک باشد	کجا سفینه به موج سراب می‌گردد	3311
	اگر به طالع من زلف بسته بگشاید	ستاره‌ام به دو شب آفتاب می‌گردد	3312
	به دست مشت گهر می‌شود مرا کف آب	به چشم طالع من آب خواب می‌گردد	3313

2610 استاد B، M، S، L: استاد N

2611 کس L، S، N، B: کسی M

2612 بس N، M، S، L: یس B

	چه شد که رفتم و من ترک عاشقی کردم	همیشه بنده ز راه صواب می‌گردد	3314
	قدم دو تا شده و خوشدل ²⁶¹³ سعیدا ز آن		3315
	که دایما ورق انتخاب می‌گردد		
	- 335 -		
	[غزل]		
	[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]		
B 48 ^a H 214	بر خاک چون تجلی لطف آن غیور کرد	هر گل که بود در گل آدم ظهور کرد	3316
	از چار عنصر است ظهورات هر چه هست	در این میانه جسم ترا محض نور کرد	3317
	از دیر هر که در طلبش کعبه می‌رود	نزدیک را گذاشته و فکر دور کرد	3318
	آن کس که یافت ذوق فنای وجود خویش	در بعث صد مناقشه با نفخ صور کرد	3319
	آلوده سر ز خاک در آنجا بر آورد	ای وای بر کسی که در اینجا غرور کرد	3320
	فرعون نفس غرق شد و رازها عیان	موسی عشق تا دل ما کوه طور کرد	3321
	سابق‌تر است بنده سعیدا به بندگی		3322
	بی بنده بندگی نتواند ظهور کرد		
	- 336 -		
	[غزل]		
	[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]		
B 48 ^a H 215	گر آفتاب روی تو خود را عیان کند	غیر از تو هر چه هست چو انجم نهان کند	3323
	چشم گشاده روزن خود تا خیال تو	بر صدر دل نشیند و سیر جهان کند	3324
	گردد لب خضر لب سرچشمه حیات	شهد شهادت تو اگر در دهان کند	3325
	بار گناه پشت تو خم کرد و ²⁶¹⁴ باک نیست	قادر بود خدای که تیر از کمان کند	3326

²⁶¹³ خوشدل H: دلخوشم B

²⁶¹⁴ کرد و B: کرده H

دائم چها شکایت او را به او کنم	گر دل به کوی دوست مرا ترجمان کند	3327
چشم ترا و زلف ترا داشت در نهان	تا شور حشر و فتنه آخر زمان کند	3328
کم نیست جا به عاشق صادق ²⁶¹⁵ در این چمن	بلبل به روی برگ گلی آشیان کند	3329
از آه و درد و ناله و داغ و فغان و غم	دل تا به کوی دوست رسد کاروان کند	3330
یا رب روا مدار که در آخر حساب		3331
ناکرده سود خویش سعیدا زیان ²⁶¹⁶ کند		

- 337 -

[غزل]

[مفاعیل فاعلاتن مفاعیل فاعلاتن (فعلن)]

L 103 ^a M 58 ^b N 80 ^a B 48 ^a	هر آنکه بسته در از لطف خویش باز گشاید ²⁶¹⁸	ز ما کسی که نهان کرد ²⁶¹⁷ روی خویش نماید	3332
N 80 ^b	که باز غنچه شود گل چو در خیال در آید	دلم ز عالم و آدم ²⁶¹⁹ چنان گرفته دماغ است	3333
	که با ادا کمر او ببندد و بگشاید	یقین ز پنجه خورشید دست او بالاست	3334
L 103 ^b S 29 ^b	به جذبه نکه ²⁶²² گل را ²⁶²³ ز دست باد ²⁶²⁴ رباید	ز دزد باغ به بلبل خبر نشد ²⁶²⁰ و ²⁶²¹ نی	3335

²⁶¹⁵ صادق: B، مسکین H

²⁶¹⁶ زیان H: زبان B

²⁶¹⁷ کرد L، M، N، B: کرده S

²⁶¹⁸ گشاید L، S، M، N: نماید B

²⁶¹⁹ عالم و آدم L، B: آدم و عالم S، M، N

²⁶²⁰ نشد L، M، N، B: نگشته S

²⁶²¹ و²⁶²¹ L، M، N، B: وگر S

²⁶²² نکه L، S، M، N: نگهی B

²⁶²³ را L، S، M، N: - L، B

²⁶²⁴ باد L، M، N، B: باده S

	هر آنچه روی نماید ²⁶²⁵ ز دست او ²⁶²⁶ خوب است ولی رفیق منافق ²⁶²⁷ خدا به ما ننماید	3336
	هر آنکه او نپسندد ز بخل کور شود ²⁶²⁸ ز دیدن رخ خوبان که نور دیده فزاید	3337
	به طوف خانه خمار توتیا گویان اگر به دیده کشم خاک راه می‌شاید	3338
M 60 ^a	ز حلقه‌های خم ²⁶²⁹ زلف ظاهر است رخ او	3339
	به دور عشق ²⁶³⁰ سعیدا بگو دگر که چه باید ²⁶³¹	

- 338 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

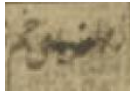
L 103 ^b S 29 ^b M 60 ^a N 80 ^b B 48 ^a	دگر ساقی به بزم ما چنان مستانه می‌رقصد که عاقل وجد می‌آرد از او دیوانه می‌رقصد	3340
	به جام باده هر دم دل‌نوازی ساز ای ساقی که تا مستش کنی دیوانه استادانه می‌رقصد	3341
	چنان مستانه مرغان چمن پرواز می‌آرند	2632 3342

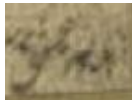
²⁶²⁵ نماید B، N، M، L: نماید به ما S

²⁶²⁶ ز دست او B، N، L،: ز راه تو S: ز سوی او M

²⁶²⁷ منافق B، N، M، L،: منافق را S

²⁶²⁸ هر آنکه او نپسندد ز بخل کور شود B، N، M، L،: S

²⁶²⁹ ز حلقه‌های خم B، N، M، L،: S

²⁶³⁰ به دور عشق B، N، M، L،: S

²⁶³¹ که چه باید B، M، S،: چه می‌باید L،: چه گشاید N

²⁶³² L - : B، N، M 3342

N 80 ^b B 48 ^a	که یک گره چو گشاید هزار می‌بندد	که طرف از این فلک فتنه‌بار می‌بندد	
N 81 ^a	بهار پای چمن را نگار می‌بندد	هوا به روی گل و لاله رنگ ²⁶³⁸ می‌ریزد	3347
	به دستیاری دست بهار می‌بندد	چمن شکوفه دستار ²⁶³⁹ بر سر هر شاخ	3348
	چگونه در شب تاریک و ²⁶⁴⁰ تار می‌بندد ²⁶⁴¹	عجب ز زلف تو دارم که هر زمان صد چین	3349
S 30 ^a B 48 ^b		فلک اگر چه سعیدا به طور من گردد	3350
		چه می‌گشاید از آن و چه کار می‌بندد ²⁶⁴²	

- 340 -

[غزل]

[فعلاتن مفاعلتن فعلاتن]

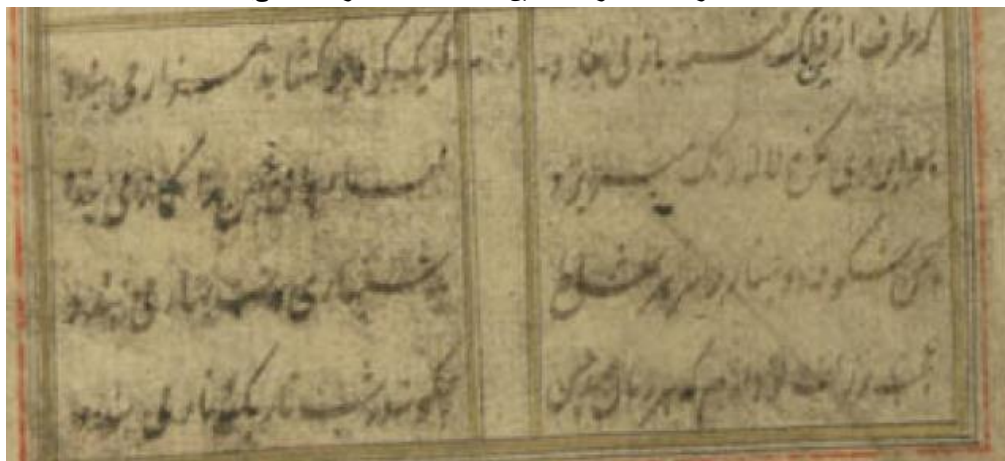
L 104 ^a S 30 ^a M 60 ^a	خواب در راه کاروان نتوان کرد	خرمی ز این دو روزه جان نتوان کرد	3351

²⁶³⁸ لاله رنگ L، M، N: رنگ لاله B

²⁶³⁹ شکوفه دستار M، N: شکوفه و دستار B، L

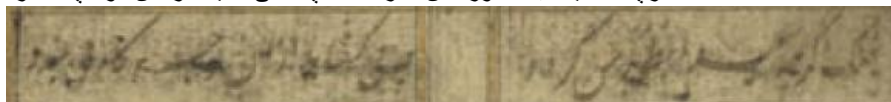
²⁶⁴⁰ B، L - : N، M و

²⁶⁴¹ که طرف از این ... تار می‌بندد L، M، N، B:

S

²⁶⁴² فلک اگر چه سعیدا به طور من گردد / چه می‌گشاید از آن و چه کار می‌بندد L، M، N، B:

S

N 81 ^a B 48 ^b	تکیه بر تل ²⁶⁴³ استخوان نتوان کرد	چه بنا مانده‌ای به جدّ و به اب	3352
M 60 ^b	بوسه‌ای ²⁶⁴⁴ ز آن دهان‌کمان نتوان کرد	بسکه نازک فتاده طبع لطیفش	3353
	ستم از او به او بیان نتوان کرد	نیست جز او کسی و دادم ²⁶⁴⁵ از اوست	3354
	آتشین لقمه در دهان نتوان کرد	سخن ²⁶⁴⁷ خلق بر زبان نتوان راند	2646 3355
	کمر از مو ز مومیان نتوان کرد	خود چو ²⁶⁴⁹ کوهی و ²⁶⁵⁰ حیرتی دارم	2648 3356
	هیچ کس را به بد ²⁶⁵³ گمان نتوان کرد	قشر بی‌مغز کس ندیده به ²⁶⁵² عالم	2651 3357
	که ثبوتش به غیر آن نتوان کرد	نفی ²⁶⁵⁵ خود ²⁶⁵⁶ کن گرت هوای وجود است	2654 3358
	هیچ سودی در این دکان نتوان کرد	زاهدا رخت خویش بند ز مسجد	3359
	که به تدبیر مهربان نتوان کرد	دلبری دارم و چه چاره کنم	3360
N 81 ^b	در جهان طرح عیش نیست سعیدا		3361

²⁶⁴³ تل: N، M، L: B پل

²⁶⁴⁴ بوسه‌ای: B، N، M: L بوسه

²⁶⁴⁵ و دادم: N، M، L: دوام

²⁶⁴⁶ 3355 (2): N، M، L: B (2) 3356

²⁶⁴⁷ سخن: B، N، M: سخن از L

²⁶⁴⁸ 3355 (2): N، M، L: B (2) 3356

²⁶⁴⁹ چو: B، N، M: چه L

²⁶⁵⁰ و: B، N، L: M -

²⁶⁵¹ 3357: N، M، L: B -

²⁶⁵² به: Nt، M، L: در N

²⁶⁵³ به بد: N، L: بدید M

²⁶⁵⁴ 3358-3361: B، N، M: L -

²⁶⁵⁵ نفی: M، Bt: نفسی: N: نفس B

²⁶⁵⁶ خود: B: خود: N: خود M

بر هوا رسم خانمان نتوان کرد²⁶⁵⁷

- 341 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

B 48^b
H 215

که گویا در درون شیشه‌اش پنهان بری²⁶⁵⁸ دارد

به ذوقی در خیالش خنده کبک دری دارد

3362

2657 خرمی ز این دو روزه ... خانمان نتوان کرد ،L ،M ،N ،B:

S

2658 پنهان بری B: کبک دری H

3363	نه بیهوده است بر هم خوردن چشمش که می‌داند	صف مژگان او بر قتل من خنجرگری دارد
3364	کواکب نیست بر گردون نشان آتش عشق است	که هر جا اخگری در جامه خاکستری دارد
3365	به جز خون جگر در جام ما چیزی نمی‌ریزد	تو پنداری که بر ما دایه مهر مادری دارد
3366	کرا یارای دل‌کندن از آن گیسوی مشک‌افشان	که در هر حلقای صد جا خیال دلبری دارد
3367	سعیدا در شبستان خیالش از کمال خود	
	چو ماه چار ده گردیده ذوق کمتری دارد	

- 342 -

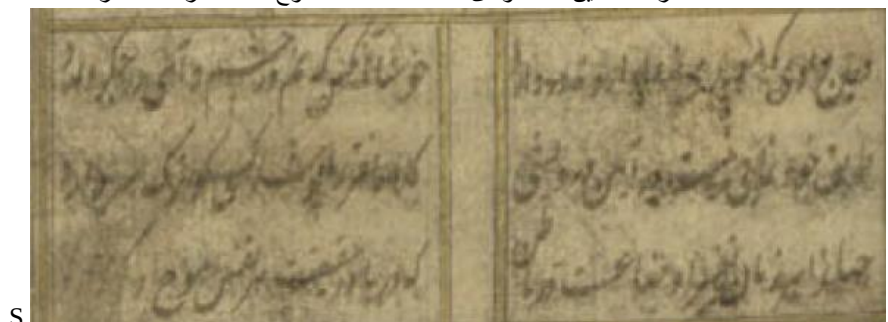
[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 104 ^a S 30 ^a M 61 ^a N 81 ^b B 48 ^b	3368	در این وادی که معموری نه دیوار و نه در دارد
		خوشا آن کس که نم در چشم و آهی در جگر دارد
	3369	طریق خودنمایی نیست در آیین درویشی
		کلاه فقر را پوشد کسی کو ترک سر دارد
	3370	جهان را هر زمان تغییر اوضاع است در باطن
		که دریا در حقیقت هر نفس ²⁶⁵⁹ موج دگر دارد ²⁶⁶⁰

²⁶⁵⁹ نفس N، M، B: زمان L

²⁶⁶⁰ در این وادی که... موج دگر دارد L، M، N، B:

S

به روی یار سعیدا سخن به عکس مگو

که خون شرم در آینه حیا جوشید

- 344 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

- L 104^b
S 31^a
M 61^a
N 82^a
B 48^b
- هر که غافل یک نفس شد صاحب دم کی شود 3379
- کج گذارد آنکه پا در راه اقدم کی شود
- کی به حرف آید اگر داند معلّم در قفاست 3380
- M 61^b
- طوطی آگه چون بود²⁶⁷⁰ ز آینه همدم کی شود
- S 31^b
- کعبه را بگذار و طوف خانه خمار کن 3381
- آنچه²⁶⁷¹ از خم می شود پیدا ز زمزم کی شود
- سینه ما بی خراش دل نمی یابد صفا 3382
- زخم ما بی ریزه الماس مرهم کی شود
- تا چو بد یابد²⁶⁷² بدی نیکی نخواهی دید از او 3383
- جز به احسان و مروّت خصم ملزم کی شود
- N 82^b
- گوی از میدان سعیدا نامداران برده اند 3384
- جان اگر بخشد کسی بر مرده حاتم کی شود

- 345 -

[غزل]

²⁶⁷⁰ بود L، S، M، B: بشود N

²⁶⁷¹ آنچه L، S، M، N: آنکه B

²⁶⁷² یابد L، B: باید S: با بد M، N

[مفاعِلن فعلاَتِن مفاعِلن فعِلن]

L 104 ^b	کسی ز سرّ میانش کجا خبر دارد	به غیر بهله که دستی در آن کمر دارد	3385
S 31 ^b	اگرچه تا حرم وصل کعبه راه خوشی است	ولی ز میکده عارف رهی ²⁶⁷³ دگر دارد	3386
M 61 ^a	مرا به جز می هجران دگر نصیب مباد	که عاقبت قدح وصل درد سر دارد	3387
N 82 ^b	شفا مجو ز مطوّل ز علم فقه ملاف	که درس عشق معانی ²⁶⁷⁴ مختصر دارد	3388
B 49 ^a	به آب خضر و ²⁶⁷⁵ به قرص مسیح خنده زند	هر آن کسی که لب خشک و ²⁶⁷⁶ چشم تر دارد	3389
L 105 ^a	حباب خانه خود را به موج می سپرد ²⁶⁷⁷	کُله ²⁶⁷⁸ به باد ²⁶⁷⁹ دهد آنکه ترک سر دارد	3390
	سکندر آینه دید و ندید عیش را	که از برای چه اندوه بحر و بر دارد	3391
	ز قبله رو به قفا کرده سجده می آرد	کسی که گوشه محراب در نظر دارد	3392
	ز بحر و بر گذرد دل ز جام جم ²⁶⁸¹ گیرد	کسی که آینه صاف در نظر دارد	3393
	2680 ز دست عقل سعیدا به باده برد پناه		3394
	که او به قول نبی از بلا خطر دارد		

- 346 -

[غزل]

[مفاعِلین مفاعِلین مفاعِلین مفاعِلین]

²⁶⁷³ رهی M، B: دهی L: ره S، N

²⁶⁷⁴ معانی L، M، N، B: معانی و S

²⁶⁷⁵ و L، S، M، B: - N

²⁶⁷⁶ و L، M، N، B: - S

²⁶⁷⁷ می سپرد S، M، N، B: بسپارد L

²⁶⁷⁸ کله L، S، N، B: گل M

²⁶⁷⁹ باد L، S، N: یاد M، B

²⁶⁸⁰ B - : N، M، S، L 3393

²⁶⁸¹ جم S، M: بر L: و جم N

L 105 ^a	ز بس بر سر خیال آن گل رخسار می‌گردد	3395
S 32 ^a		
M 62 ^a	به سر گر مشت خاری می‌زنم گلزار می‌گردد	
N 83 ^a		
B 49 ^a	مشو غافل ز چرب و نرمی گردون بزم‌آرا	3396
	که آخر شمع مومی نخل آتشبار می‌گردد	
	نمی‌دانم چها دیده‌است دل از گوشه چشمش	3397
	که دایم در قفای مردم بیمار ²⁶⁸² می‌گردد	
	به قلب سبهمگردان چون نظر کردم خبر گشتم	2683 3398
	که در تسییح ذکر و در دلش ²⁶⁸⁴ دینار می‌گردد	
	پریشان ساز اول خویش را آنگاه عزت بین	3399
	که گل چون شد پریشان بر سر ²⁶⁸⁵ دستار می‌گردد	
	چرا یاد تو در دل‌ها نبخشد جان که تصویرت	3400
	اگر در خواب مخمل بگذرد بیدار می‌گردد	
	چو مرغی ²⁶⁸⁶ نیم بسمل شد در آن ²⁶⁸⁷ آرام کی باشد	3401
	سر منصور از بی‌طاقتی بر دار می‌گردد	
	چو نی تا عشق بی برگ و نوایم کرد دانستم	3402
	که آخر استخوانم ساز موسیقار می‌گردد	

²⁶⁸² مردم بیمار S، M، N: دیده خون‌بار L: دیده بیمار B

²⁶⁸³ 3398-3399 S، M، N: - L، B

²⁶⁸⁴ ذکر و در دلش S، N: ذکر و دریش M

²⁶⁸⁵ سر N: سری S، M

²⁶⁸⁶ مرغی L، B: مرغ S، M، N

²⁶⁸⁷ آن L، B: او S، M، N

چه غم داری سعیدا گر ز پا افتاده‌ای²⁶⁸⁸ امروز

3403

که فردا دست‌گیرت²⁶⁸⁹ خواجه احرار می‌گردد

- 347 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 105^a

S 32^a

M 62^b

N 83^b

B 49^a

S 32^b

L 105^b

3404

3405

3406

2694 3407

3408

3409

3410

3411

دل ز بیداد غم خویان مصفا می‌شود
از تو زیبا می‌نماید دل²⁶⁹⁰ به هر نوعی بری
آنچه من در²⁶⁹² گریه خود دیده‌ام از روی تو²⁶⁹³
صد هزاران جان به قربان تو دارد انتظار
کار من و بسته چون توام به کار مردم است
هر خدنگی را که می‌اندازد آن ابرو کمان
مدعی امروز از²⁶⁹⁶ ما گفتگو پوشیده است
گرد هستی را سعیدا خاک دامن می‌کنم²⁶⁹⁸

از غبار راه یوسف کور بینا می‌شود
عشوه گر با ناز همراه²⁶⁹¹ است رعنا می‌شود
گر نباشد در میان روی تو دریا می‌شود
بر سر کوی تو یک روزی تماشا می‌شود
کام²⁶⁹⁵ شیرین می‌کنم از هر که حلوا می‌شود
با رقیبان است منجر باز با ما می‌شود
گر²⁶⁹⁷ خدا قاضی است فردا این سخن و می‌شود

²⁶⁸⁸ افتاده‌ای L، S، M، B: افتاده N

²⁶⁸⁹ دست‌گیرت L، M، N، B: دست گیرد S

²⁶⁹⁰ می‌نماید دل S، M، N، B: می‌شود دل را L

²⁶⁹¹ همراه S، M، N: همراه B، L

²⁶⁹² در S، M، N: از B، L

²⁶⁹³ تو S، M، N، B: خود L

²⁶⁹⁴ 3407 S، M، N، B: - L

²⁶⁹⁵ کام L، M، N، B: کار S

²⁶⁹⁶ از S، M، B: با L، N

²⁶⁹⁷ گر S، L، M، N، B: چون Nt

²⁶⁹⁸ می‌کنم S، M، N، B: می‌کنیم L

آنچه گم کردیم در این خانه پیدا می‌شود

- 348 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 105 ^b	صد موج بوسه بر لب خاموش می‌زند	هر گه که دل به یاد لبی جوش می‌زند	3412
S 33 ^a	خود را به زور غمزه در آغوش می‌زند	گردم به گرد مست شرابی که بی‌دریغ	3413
M 62 ^b	گه ²⁷⁰⁰ در هوای دوش ²⁷⁰¹ تو ²⁷⁰² آغوش می‌زند	بر هم نمی‌زند ²⁶⁹⁹ مژه چشم تحیرم	3414
N 83 ^b	بوس و کنار و خنده به هم جوش می‌زند	مینا و جام و دختر رز رقص می‌کنند	3415
B 49 ^a	دایم به قلب رند نمدپوش می‌زند	مینای باده آینه‌گر نیست پس چرا	2703 3416
	آری همیشه دیگ هوس جوش می‌زند	خامش نشد ²⁷⁰⁴ حکایت خامان روزگار	3417
N 84 ^a	معنی همیشه بر لب خاموش می‌زند	صهبا نصیب کوزه سر بسته می‌شود	3418
	مژگان کلاه عقل سعیدا زند به تیر		3419
M 63 ^a	ابروش تیغ بر کمر هوش می‌زند		

- 349 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 105 ^b	نی ²⁷⁰⁵ همین در نی از آن لب ناله ²⁷⁰⁶ حسرت می‌خورد	3420
S 33 ^a		

²⁶⁹⁹ نمی‌زند N، M، S: نمی‌زنم L، B

²⁷⁰⁰ گه N، M، S، B: گر N

²⁷⁰¹ دوش L، S، N، B: روش M

²⁷⁰² تو L، M، N، B: در S

²⁷⁰³ 3416 L - : B، N، M، S

²⁷⁰⁴ نشد N، M، S: مشو L، B

²⁷⁰⁵ نی L، S، N، B: بی M

3429	به حیرتم که مبادا میان دیده و دل	ز ترکتازی جانان غبار بر خیزد
3430	چو جام باده در آید نمی‌دهد دستور	که کس ز ²⁷¹⁴ بزم به غیر از ²⁷¹⁵ خمار بر خیزد
3431	چو مو ندیده اگر آتشی ز رخسارش	به پیچ و تاب چرا زلف یار بر خیزد
3432	دل شکسته زلف ترا اگر ببند	فغان و درد ز دندان مار بر خیزد
3433	به ²⁷¹⁶ پایداری یک حرف حق سر منصور	ز پا اگر فتد از پای دار بر خیزد
3434	دل شکسته سعیدا درست کی گردد	
	اگر برای مدد روزگار بر خیزد	

- 351 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 106 ^a	بهر مطلع مصرع ²⁷¹⁷ برجسته پیدا می‌کند	هر که یاد قامت آن سرو بالا می‌کند	3435
S 33 ^b	هر که می‌بیند مرا خود را تماشا می‌کند	نیست در ²⁷¹⁸ خاطر غباری از کسی آینه‌ام	3436
M 63 ^b	خط اگر آزاد سازد زلف دعوا می‌کند ²⁷¹⁹	نیست یک حاکم به ملک حسن شهر طرفه‌ای است	3437
N 85 ^a	گاه کار خضر و ²⁷²¹ گه کار مسیحا می‌کند ²⁷²²	چون نگردم امت لعل لبش کان می‌پرست ²⁷²⁰	3438
B 49 ^b	هر که دارد چشم عبرت‌بین تماشا می‌کند	دیده خودبین چو عکس افتاده ²⁷²³ در آینه‌ها	3439
L 106 ^b			

²⁷¹⁴ ز N، M، S: به L، B

²⁷¹⁵ به غیر از N، M، S: به غیر L، B

²⁷¹⁶ به L، M، S، N: ز B

²⁷¹⁷ مصرع S، M، N: مصرعی L، B

²⁷¹⁸ در L، M، N، B: از S

²⁷¹⁹ می‌کند S، M، N، B: کند L

²⁷²⁰ می‌پرست L، M، N، B: می‌پر است S

²⁷²¹ و L، S، B: - M، N

²⁷²² می‌کند S، M، N، B: کند L

²⁷²³ افتاده S، M، N، افتاد L، B

بی حجابش کس چسان بیند سعیدا دیدہ ام

3440

از حیا در چشم مردم خویش را جا می‌کند

- 352 -

[غزل]

[مفاعِلن مفاعِلتن مفاعِلن فعِلن]

L 106^bS 33^bM 64^aN 85^aB 49^bS 34^a

لب خموش به دل حرف آشنا دارد

زبان بسته ما صوت بی صدا دارد

قسم به عُمَره²⁷²⁵ او کعبه‌اش صفا دارد

به سعی هر که ابو جهل نفس کرد²⁷²⁴ به چاه

فلک ز گردش ایام²⁷²⁹ داغها دارد

مه و²⁷²⁶ ستاره و خورشید²⁷²⁷ این غلط حرف²⁷²⁸ است

که آفتاب و مه و زهره و سها دارد

چرا چو چرخ فلک زلف سرکشی نکند

محبت نجف و شوق کربلا دارد

اگر به کعبه رود دل اگر به قدس خلیل

از آن به مصرع بر جسته سرو جا دارد

نشان قامت آن شوخ می دهد دل را

دویده می‌رود و چشم بر قفا دارد

در انتظار خدنگ تو صید رم کرده

دلی کہ یافت سعیدا یناہ در خم زلف

چه غم ز سایهٔ بال و²⁷³⁰ پر هما دارد

- 353 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

2724 کرد M، N، B: کرده L، S

2725 عمره B، M، S، L: غمزہ N

2726 مه و S، M، N: در او L، B

ستاره و خورشید L، S، M، N: ستاره خورشید B²⁷²⁷

2728 حرف B، M، L: حرفی N، S

2729 ایام S، M، N: افلاک L، B

M ،S - :B ،N ،L و²⁷³⁰

L 106 ^b	بوریا با ف تو زردوزی کند	تیر ²⁷³¹ ماهت فضل نوروزی کند	3449
S 34 ^a			
M 64 ^a	شب نجوم ت مشعل افروزی ²⁷³² کند	روز مه رت عالم آ را می شود	3450
N 85 ^b			
B 49 ^b	گمرهان را او قلاووزی ²⁷³³ کند	گر بگیری دست هر گم گشته ای	3451
	او ز یمن همتت یوزی کند	گر سگی را بر در خود ره دهی	3452
	شیر را روبه بدآموزی کند	عشق را با عقل ²⁷³⁴ در یک دل مکن	3453
L 107 ^a	داغ می خواهد که دل سوزی کند	درد می خواهد که پرسد خاطر م	3454
		ای سعیدا هر چه می خواهی از او ²⁷³⁵	3455
	M 64 ^b	او ²⁷³⁶ ز خوان ²⁷³⁷ همتش روزی کند	

- 354 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 107 ^a			
S 34 ^a			
M 64 ^b			3456
N 85 ^b	دل را ز ²⁷³⁸ قید سلسله هوش می کشد	هر ساغری که آن لب می نوش می کشد	
B 49 ^b			
S 34 ^b	بلبل زبان ²⁷³⁹ ناله و گل گوش می کشد	در هر چمن که سرو کند یاد قامتش	3457
B 50 ^a			

²⁷³¹ تیر L، N، B: تیره S، M

²⁷³² مشعل افروزی L، S، N، B: مشعل افروزی M

²⁷³³ قلاووزی L، M، N، B: قلاووزی S

²⁷³⁴ عشق را با عقل L، S، M، N: عقل را با عشق B

²⁷³⁵ از او L، S، M، N، B: بخواه

²⁷³⁶ او L، S، M، N، B: گر

²⁷³⁷ خوان L، S، M، N: خون B

²⁷³⁸ ز L، S، M، N، B: از

²⁷³⁹ زبان L، S، M، N، B: زبان و

3458	زاهد که دی گناه به گردن نمی‌گرفت	بار ²⁷⁴⁰ خودی ببین که چه بر دوش می‌کشد
3459	ابروی او که ²⁷⁴¹ پنجه خورشید تاب داد	ناز این کمان به قوت بازویش می‌کشد
3460	تا حرف می‌بلند نگردد میان خلق	دل باده سخن ز ره گوش می‌کشد
3461	جا در دهان ²⁷⁴² شیشه می‌می‌کند به ذوق	هر زاهدی که پنبه‌ای ²⁷⁴³ از گوش می‌کشد
3462	کیفیت شراب دهد چشم مست او	رندی که بی‌قدح می‌سر جوش می‌کشد
2744 3463	ترسم گمان نشان ملامت کند ترا	این گوشه‌گیر سخت در آغوش می‌کشد

N 86^a

حرف نکوی عشق سعیدا چو بوی گل

3464

خود را به غنچه لب خاموش می‌کشد

- 355 -

[غزل]

[مفاعیلن فعلاتن مفاعیلن فعلن]

L 107 ^a	همین نه نرگس تنها گشاده چشم سفید	که در فراق تو شد جام باده چشم سفید	3465
S 34 ^b	به گوش نرگس از اخلاص یاسمن ²⁷⁴⁵ می‌گفت	که نور می‌برد از روی ساده چشم سفید	3466
M 64 ^b	زمان زمان رود از خود به سیر گل نرگس ²⁷⁴⁶	عصا گرفته و بر کف نهاده چشم سفید	3467
N 86 ^a	از این چمن دل نرگس از آن ²⁷⁴⁷ جهت بر خاست	که هیچ مادر مشفق نزاده چشم سفید	3468
B 50 ^a			

²⁷⁴⁰ بار L، M، N، B: باری S

²⁷⁴¹ که S، M، N، B: به L

²⁷⁴² دهان S، M، N: درون L، B

²⁷⁴³ پنبه‌ای S، M، N، B: پنبه L

²⁷⁴⁴ B - : N، M، S، L 3463

²⁷⁴⁵ یاسمن L، B: یاسمین S، M، N

²⁷⁴⁶ گل نرگس L، S، M، N: نرگس گل B

²⁷⁴⁷ آن L، M، N، B: این S

3469 ز هجز یار سعیدا مگو که چون یعقوب L 107^b

هزار یوسف مصری فتاده²⁷⁴⁸ چشم سفید

- 356 -

[غزل]

[مفاعلتن فاعلتن مفاعلتن فاعلتن]

3470 مرا ز حلقه آن در بعدر پسند مباد
چو آفتاب خلاصم از آن کمند مباد L 107^b
S 34^b

3471 هر آن سری که بر²⁷⁴⁹ آن آستان نگرده خم
چو حلقه در آن کوی سربلند مباد M 65^a
N 86^a
B 50^a

3472 رقیب اگر شکر از باده خورد²⁷⁵⁰ نوشش باد
مرا به جز می وصل تو²⁷⁵¹ سودمند مباد S 35^a

3473 ز فکر ماضی و مستقبل است ظلمت عقل
که هیچ دل به خیالات چون و چند²⁷⁵² مباد

3474 همیشه ورد سعیداست حافظا این قول

«که جسم نازکت آزرده گزند²⁷⁵³ مباد»

- 357 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلتن]

3475 کی فرنگی با مسلمانی نهانی می کند
آنچه با ما آشکارا یار جانی²⁷⁵⁴ می کند L 107^b

3476 از خدنگ حادثات چرخ ای دل گوشه گیر
چون کمان با پشت خم آن هم جوانی²⁷⁵⁵ می کند S 35^a
M 65^a

3477 فتح ملک دل به نام عشق ثبت است از ازل
اندر این اقلیم او صاحب قرانی می کند N 86^b
B 50^a

²⁷⁴⁸ فتاده S، M، N، B: گشاده L

²⁷⁴⁹ بر S، M، N، B: در L

²⁷⁵⁰ از باده خورد L، N، B: ار خورد باده S: ار باده خورد M

²⁷⁵¹ به جر می وصل تو S، M، N: به خرمی وصل L، B

²⁷⁵² چون و چند S، M، N، B: مستمند L

²⁷⁵³ گزند L، S، M، B: از گزند N

²⁷⁵⁴ یار جانی S، M، N: و نهانی L، B

²⁷⁵⁵ جوانی L، S، M، B: نهانی N

3478	ای بسا دل داده را جان داده او ²⁷⁵⁶ بی گفتگو	کار صد خضر و مسیحا را زبانی می‌کند
3479	نیست بی‌شوری خیالم سیر دیوانم بکن	شعر من هم کار اشعار فغانی می‌کند
3480	جان‌فشانی کن سعیدا گر نداری جان دریغ	
	از غبار خط‌رخش عنبر‌فشانی ²⁷⁵⁷ می‌کند	

- 358 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 107 ^b S 35 ^a M 65 ^b N 86 ^b B 50 ^a	بی‌برگ شو چو نی به نوا می‌توان رسید	از راه نیستی به خدا می‌توان رسید	3481
M 66 ^a	وا مانده از وصول اصول ای ²⁷⁵⁸ فرو عجوی	از سایه گر پری ²⁷⁵⁹ به هما می‌توان رسید	3482
L 108 ^a	ای دل به کوی یار اگر درد هم‌ره است	مردانه زن قدم به دوا می‌توان رسید	3483
	چون سرو با کجی مکن الفت در این چمن	از راستی به نشو و نما می‌توان رسید	3484
	او خود مگر به جذبه سعیدا کشد ترا ²⁷⁶⁰		3485
	ورنه به جد و جهد کجا می‌توان رسید		

- 359 -

[غزل]

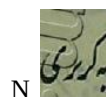
[مفاعیل فعلاطن مفاعیل فاعلن]

L 108 ^a S 35 ^b M 66 ^a	هر آنکه روی ترا رنگ ارغوانی داد	مرا ز عشق تو رخسار زعفرانی داد	3486

²⁷⁵⁶ دل‌داده را جان داده او S، M، N: دل‌داده را جان داده L: دل‌داده جان داده کو B

²⁷⁵⁷ رخس عنبر‌فشانی S، M، N: سعیدا جان‌فشانی L، B

²⁷⁵⁸ ای S، M، N، B: این L

²⁷⁵⁹ گر پری L، B: گر بری S، M: N

²⁷⁶⁰ کشد ترا S، M، N، B: ترا کشد L

N 86 ^b B 50 ^a	به حسن و ²⁷⁶² خلق و وفا داد دلستانی داد	نه رخ نمود نه آراست قد نه زلف گشود ²⁷⁶¹	3487
N 87 ^a	به خاک پای تو از دست ناتوانی داد	ز ضعف مانده‌ام از راه جستجوی وصال ²⁷⁶³	3488
	سبق ز مصحف رویش مرا روانی داد	ز درس عشق تمنای علم محو نمودم	3489
		شنو ز شعر سعیدا نوای درد و الم	3490
		اگرچه داد مذاق سخن فغانی داد	

- 360 -

[غزل]

[مفاعیلن فعولن]مفاعیلن

L 108 ^a S 36 ^a M 66 ^a N 87 ^a B 50 ^a	سرشکم در کنار آمد نیامد	ز هجرش جان به کار آمد نیامد	3491
B 50 ^b	خزان رفت و بهار آمد نیامد	خمارآلوده و در کف صراحی ²⁷⁶⁴	3492
	به دولت آن نگار آمد نیامد	رقیب دیو سیرت شکر ایزد	3493
	فلک هم دستیار آمد نیامد	ز من کاری که مقبول تو باشد	3494
		سعیدا از تماشای خیالش	3495
		مگر جانت به کار آمد نیامد	

- 361 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 108 ^a S 36 ^a M 66 ^b N 87 ^b	آن دسترس کجاست که کس نقش جان کشد	نقاش طرح صورت آن را چسان کشد ²⁷⁶⁵	3496

²⁷⁶¹ گشود: S، M، N، B: گشاد L

²⁷⁶² و L، S، N، B: M -

²⁷⁶³ وصال: L، B: وصال: S، M، N

²⁷⁶⁴ صراحی: S، M، N: مرامی L، B

B 50^b

L 108 ^b N 88 ^a S 36 ^b	اما کمان ابروی او ²⁷⁶⁶ را چسان کشد	خال و خطش کشد به یقین هر مصوری	3497
	اما چه چاره گفت که این ناتوان کشد	نتوان کشید گفت ملک بار عشق را	3498
	صانع قلم نخست پی امتحان کشد	عالم وقوع صورت این کارخانه نیست	3499
	هر عاشقی که ناز تو نامهربان کشد	دنیا و آخرت به طفیل نیاز اوست	3500
	گر سودهاست در نظر آخر زیان ²⁷⁶⁸ کشد	سودا به غیر عشق تو هر کس ²⁷⁶⁷ که نقش بست	3501
	خود را بگو به ²⁷⁶⁹ گوشه گوش گران کشد	خواهد که تا سبک نشود گفتگوی عشق	3502
	بی زحمت خمار می ارغوان کشد	خوش عاشقی که از دم تیغ شهادتش	3503
	تا حشر انتظار تو پیر و جوان کشد	یا رب چه دلبری تو که ننموده ²⁷⁷⁰ روی خویش	3504
		در این زمانه یک جهتی در نهاد نیست	3505
		از بیضه مرغ اگر به مثل تو امان کشد	

- 362 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن]

L 108^b
S 37^a
M 66^b
N 88^b
B 50^b

رنگ بر روی²⁷⁷¹ گل و فاخته را جان آمد

باز تا در چمن آن سرو خرامان آمد

3506

²⁷⁶⁵ کشد: N، M، S، L کشید: B

²⁷⁶⁶ او: L، B، آن: N، M، S

²⁷⁶⁷ تو هر کس: N، M، S، B: هر آن کس L

²⁷⁶⁸ زیان: N، M، S، L: زمان M

²⁷⁶⁹ بگو به: N، M، S، B: بگوش L

²⁷⁷⁰ ننموده: N، M، L، B: نمود S

²⁷⁷¹ بر روی: N، M، S، B: به روی L

M 67 ^a	راست گویم که ورا سرو خطا گفتم ²⁷⁷² کج	نخل عمری است که در صورت انسان آمد	3507
	هر که از اصل خود آگاه بود دم نزند	که کمال همه از غایت نقصان آمد	3508
	بسکه خون جگر از مادر گیتی خورده است ²⁷⁷³	طفل از آن است که با دیده گریان آمد	3509
	دوش بر خاک سعیدا قدم خویش نهاد		3510
	به نظر نور و به دل صبر و به تن جان آمد		

- 363 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 108 ^b S 37 ^a M 67 ^a N 88 ^b B 50 ^b	ذکر تو هوش و ²⁷⁷⁴ فکر تو از خویش می برد	بار خودی خیال تو از پیش می برد	3511
L 109 ^a	هر خار کان کشیده به مژگان ز پای گل	بلبل به یادگار دل ریش می برد	3512
	تنها نه فارغ از غم دنیاش می کند	غم ها ز دل برون دل درویش می برد	3513
	هر گه ²⁷⁷⁵ که دل به خنجر نازی شود دوچار ²⁷⁷⁶	خود را قفا کشیده مرا پیش می برد	3514
	اندوه کرده جمع ²⁷⁷⁷ سعیدا برای دل		3515
	دریوزهای ²⁷⁷⁸ به خدمت درویش می برد		

- 364 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

²⁷⁷² گفتم S، M، N، B: گفتم و L

²⁷⁷³ خورده است S، M، N، B: خورده B

²⁷⁷⁴ و L، B: - S، M، N

²⁷⁷⁵ گه S، M، N، B: جا L

²⁷⁷⁶ دوچار S، M، N، B: دچار N

²⁷⁷⁷ کرده جمع S، M، N، B: جمع کرده L

²⁷⁷⁸ دریوزهای S، M، B: دریوزه L، N

L 109 ^a S 37 ^a M 67 ^a N 88 ^b	خار خار دل کجا در دیده ما می‌خلد	خار ماهی کی به چشم موج دریا می‌خلد	3516
S 37 ^b	دستگاه صنع را انگشت رد هم نیست رد	خار چون از دست افتد باز در پا می‌خلد	2779 3517
N 89 ^a	بسکه یاران ملایم طبع سنگین طینت‌اند	رشته گوه‌ر به چشم سوزن ²⁷⁸¹ ما می‌خلد	2780 3518
	در دل مفلس نباشد آرزوی هیچ چیز	خار خار اکثر به جان اهل ²⁷⁸² دنیا می‌خلد	3519
	از ملایم‌ظاهران زنهار در اندیشه باش	پنبه دارد نرمی و در چشم مینا می‌خلد	2783 3520
	گفتگوی مدعی در بزم ما کردن خطاست		2784 3521
	حرف بدگو هم سعیدا بد به دل‌ها می‌خلد		

- 365 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 109 ^a S 37 ^b M 67 ^b N 89 ^a B 50 ^b	چون ²⁷⁸⁵ ز خون عاشق آن رخساره گل مل می‌خورد		3522
	صد گره بالای هم از ناز کاکل می‌خورد		
	می‌کند از عاشقان معشوق جذب رنگ را		3523
	دایما در این چمن گل خون بلبل می‌خورد		

B (2)3518 :N ،M ،S ،L (2)3517²⁷⁷⁹

B (2)3517 :N ،M ،S ،L (2)3518²⁷⁸⁰

سوزن²⁷⁸¹ :B ،M ،S ،L : گوه‌ر N

به جان اهل²⁷⁸² :M ،S ،B : به جان مرد L : به چشم اهل N

L - :B ،N ،M ،S 3520²⁷⁸³

B ،N ،M 3520 < :S 3521²⁷⁸⁴

چون²⁷⁸⁵ :B ،N ،M ،S : خون L

	وحشی ²⁷⁸⁶ دل تازه دارد کام از زلف بتان	3524
	آهوی این دشت دایم برگ سنبل می‌خورد	
	گرچه مدح پیش قدر مرتضی برگ که است ²⁷⁸⁷	3525
	نیست ضایع خاطر م جمع است دلدل می‌خورد	
B 51 ^a	می‌برد چون خس سعیدا آخرش سیل فنا	3526
	با وجود می کسی غم زیر این پل می‌خورد	
- 366 -		
[غزل]		
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]		
	در سواد خطِ خوبان بسکه دل شبگیر کرد	2788 3527
L 109 ^b S 38 ^a M 67 ^b N 89 ^b B 51 ^a	همچو صبح صادق در این سیاحت پیر کرد	
	زلف خوبان بسکه در این گوشه وا گردیده‌است	3528
	جذبه را در ²⁷⁸⁹ خلوت ما عشق در زنجیر کرد	
M 68 ^a	خواب دیدم زلف معشوقی ²⁷⁹¹ به دست آورده‌ام	2790 3529
	هر کرا گفتم پریشانی مرا تعبیر کرد	
	چون صبا با ناتوانی عقده‌ها وا کرده‌ایم	2792 3530

²⁷⁸⁶ وحشی L، S، M، N: هر شبی B

²⁷⁸⁷ که است L، S، M، N: کهی است: L: گداست B

²⁷⁸⁸ B (2)3529: L، S، M، N (2)3527

²⁷⁸⁹ در L، S، M، N: B -

²⁷⁹⁰ B - : L، S، M، N 3529

²⁷⁹¹ معشوقی L، S، M، N: معشوقم

²⁷⁹² L - : B، M، S 3530

شیر چشمان را نگاه عجز ما نخجیر کرد

3531²⁷⁹³ در خم زلفش ز بس دل بر سر دل²⁷⁹⁴ کرده جا
دلبری²⁷⁹⁵ از دلبری آن شوخ را دلگیر کرد

3532 تا کمان ابروش²⁷⁹⁶ دیدیم و²⁷⁹⁷ مژگان سیاه
رو بهرو ما را قضا با ناوک تقدیر کرد

3533 می‌نماید صورت و معنی سعیدا هرچه²⁷⁹⁸ هست
تا به دل کلک خیالم نقش او تصویر کرد

- 367 -

[غزل]
[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

3534 رود یوسف دگر در چه گر آن مشکین‌رسن آید
38^b
L 109^b S
M 68^a
N 90^a
B 51^a
تکلم می‌کند با²⁷⁹⁹ مرده گر او در سخن آید
3535 ید²⁸⁰⁰ بیضای او ز اعجاز خود مه را قلم کرده²⁸⁰¹
مرگب می‌کند خطش اگر مشک ختن آید

²⁷⁹³ B 3533<: N، M، S، L 3531

²⁷⁹⁴ L دل: B، N، M، S، هم

²⁷⁹⁵ B دلبری: N، M، S، L: دل پُری

²⁷⁹⁶ B ابروش: N، M، S، L: ابرویش

²⁷⁹⁷ N و: B، M، S، L -

²⁷⁹⁸ B هرچه: N، M، S، L: آنچه

²⁷⁹⁹ N با: B، L، M، S، بر

²⁸⁰⁰ N ید: B، M، S، L: ید و

²⁸⁰¹ L کرده: B، N، M، S، دارد

L 110 ^a S 39 ^a M 68 ^b N 90 ^a B 51 ^a	خوش آن کسان که به فکر دلِ فگار خودند	چو داغ لاله چراغ سر مزار ²⁸⁰⁹ خودند	3543
N 90 ^b	چو گل شکفته دماغند در پریشانی	چو ابر تازه دل از چشم اشکبار خودند	3544
	چو سرو سر به تماشا ²⁸¹⁰ کشیده اند از باغ	چو سیزه در قدم یار گل عذار خودند	3545
M 69 ^a	چو زخم لب ز شکایت دوباره دوخته اند	چو داغ تازه شب و روز در فشار خودند	3546
	ز غفلت است سعیدا که غیر می بینند ²⁸¹¹		3547
	ز خواب ناز ²⁸¹² چو خیزند در کنار خودند		

- 369 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 110 ^a S 39 ^a M 69 ^a N 90 ^b B 51 ^a	کار کی از آتش رخساره گل می شود	لاله داغ از شعله آواز بلبل می شود	3548
	می توان کردن به نازش صبر اما غمزه اش	فتنه دل آفت راه تحمل می شود	3549
	از پی آزادگان رو دل که در راه طلب	این گره ²⁸¹³ را خار در پا غنچه گل می شود	3550
	دل چسان بگیرد از قیدش که از ²⁸¹⁴ زنجیر زلف	تارهایی ²⁸¹⁵ یافت بند جعد کاکل می شود	3551
	چرخ را نوبت به ما بر عکس باید کار کرد	دایما دوران ما دور تسلسل می شود	3552
	نرگس از چشم خجل شد گل ز رویت آب شد	زلف را آهسته بگشا کار سنبل می شود	3553

²⁸⁰⁹ سر مزار: S، N، B: دل فگار: L: سر فراز: M

²⁸¹⁰ تماشا: S، M، N، B: تماشای: L

²⁸¹¹ می بینند: S، B: می بیند: L، N: می بیند: M

²⁸¹² ناز: L، M، N، B: تازه: S

²⁸¹³ گره: L، B: گروه: S، M، N

²⁸¹⁴ از: L، S، M، N: در: B

²⁸¹⁵ تارهایی: L، M، B: تارهای: S، N

با سعیدا گر شود همراه هر بی‌طاقتی

چند روزی بگذرد ز²⁸¹⁶ اهل توکل می‌شود

- 370 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

A56^b

نزدیک شد که خاک به باد آشنا شود آتش ز آب و آب ز آتش جدا شود

3555

بر دار پرده از رخ مقصود²⁸¹⁷ کاینات بگذار تا زمین و زمانش فنا شود

3556

در دهر سبزه‌ای نشود خشک بعد از آن سنگی اگر به طالع ما کهر با شود

3557

طالع برد بلندتر از²⁸¹⁸ شخص سائرا از مهر سایه‌بان سرم گر به جا شود

3558

شوخی که ننگ می‌کند از بینوایم آن هم خدا کند که چو او بینوا شود

3559

بگذار کار خویش سعیدا به کار ساز

3560

خوش آنکه او رضا²⁸¹⁹ به رضای خدا شود

- 371 -

[غزل]

[مفعول فاعلاتن مفعول فاعلاتن]

L 110^a

S 39^b

M 69^a

N 91^a

B 51^a

N 91^b

طفل است یار و چشمش بر²⁸²⁰ ما نظر ندارد تا باده خام باشد بر²⁸²¹ کس اثر ندارد

3561

عمری است درد عشقش بیگانه گشته از ما آن آشنای دیرین از ما خبر ندارد

3562

²⁸¹⁶ ز N - :B ، M ، S ، L

²⁸¹⁷ مقصود: مقصو A

²⁸¹⁸ از: ار A

²⁸¹⁹ رضا: رضای A

²⁸²⁰ بر L ، B : با S ، M ، N

²⁸²¹ بر L ، B : با S ، M ، N

	تلخ است صبر لیکن نفعش به از زیان است	زهر است خشم لیکن بر ما ²⁸²² ضرر ندارد	3563
L 110 ^b	دایم خرابهٔ ما چون زیر آسمان است	ز آن روی کلبهٔ ما دیوار و در ندارد	3564
	خط قدیم اگر نیست ²⁸²³ بر صفحهٔ رخ او	پس از چه روی قرآن زیر و زیر ندارد	3565
	پیغام دل به جانان می‌برد تیر آهم	اما چه چاره سازم این مرغ پر ندارد	3566
M 69 ^b	از عشق ماهرویان زاهد نمی‌کند ننگ	می‌داد دل به چشمش اما جگر ندارد	3567
B 51 ^b	گر نیست مردم چشم پس از چه روی آن مه	از سایلان کویش تاب نظر ندارد	3568
	شد از کمال ظاهر نقصان اهل عالم	از عیب پاک باشد آنکو هنر ندارد	3569
	بر ²⁸²⁴ اشک من ترحم باید ²⁸²⁵ که آن یتیم است	رو در سفر نهاده طفل و پدر ندارد	3570
S 40 ^a	در راه استقامت آنکو که سر از آن ²⁸²⁷ گو	بنهاده پای بر عرش تا حشر بر ندارد	3571
	غرق محیط وحدت از کثرت است دل جمع	در زیر بحر کشتی هرگز خطر ندارد	3572
	زلفت ²⁸²⁸ شبی است بس خوش روی تو روز روشن	این روز شب ندیده آن شب سحر ندارد	3573
	از غم خوشم سعیدا ز ²⁸²⁹ آن رو که دور گردون		3574
	در کارخانه چیزی ز این ²⁸³⁰ خوبتر ندارد		

- 372 -
[غزل]

²⁸²² بر ما L، B: اما S، M: خوردن N

²⁸²³ نیست S، M، N، B: نی L

²⁸²⁴ بر L، M، N، B: از S

²⁸²⁵ باید L، M، N، B: باشد S

²⁸²⁶ آن L، B: او S، M، N

²⁸²⁷ از آن S، M، B: در آن L: از این N

²⁸²⁸ زلفت L، M، N، B: زلف S

²⁸²⁹ ز S، M، N، B: - L

²⁸³⁰ این L، M، N، B: آن S

[فعالتن فعالتن فعالتن]

L 110 ^b S 40 ^a M 70 ^a N 91 ^b B 51 ^b	دوستان از سر این توده غم بر خیزید	زود باشید چه بیش است و چه کم بر خیزید	3575
N 92 ^a	گرچه بر ساحل این دجله نشستید ²⁸³¹ بسی ²⁸³²	وقت آن است که با دیده نم بر خیزید	3576
	هر دلی را که غباری ز شما بنشیند	زود سازید دوا و چو ²⁸³³ الم بر خیزید	3577
	چند جامی بکشید و سر دارا شکنید	در خرابات نشینید ²⁸³⁴ و چو ²⁸³⁵ جم بر خیزد	3578
	از کسی تا به شما وز شما تا به کسی	پیش از آن دم که رسد جور و ستم بر خیزید	3579
L 111 ^a	تا توانید به آیین عرب ننشینید	همچو صوت از سر قانون عجم بر خیزید	3580
	مدعی تا نشود کافر و مؤمن فردا		3581
	چون سعیدا ز در دیر ²⁸³⁶ و حرم بر خیزید		

- 373 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 111 ^a S 40 ^b M 70 ^a N 92 ^b B 51 ^b	شوم دیوانه‌اش مجنون به من گر همسفر باشد		3582
	در آتش می‌روم پروانه‌ام گر راهبر باشد		
	توانم شد به عیسی هم‌نفس گر خشک‌لب باشم		3583

²⁸³¹ نشستید S، M، B: نشستند L، N

²⁸³² بسی S، M، N: بس است L: بسی است B

²⁸³³ و چو S، M، N، B: وجه L

²⁸³⁴ نشینید S، M، N، B: شنید L

²⁸³⁵ چو S، M، N، B: چه L

²⁸³⁶ دیر S، M، N، B: صید L

روم بر آسمان گر همچو ابرم چشم تر باشد

شود آن وقت عیب کجروان راسترو ظاهر

3584

که آدم را قبول عالم از راه هنر باشد

چسان آتش کند منع طپش مرغ کبابی را

3585

که با هر شعله پرواز آورد گر بال و پر باشد

سخن باریکتر از موی خواهد در میان آمد

3586

در آن بزمی که حرف پیچ و تاب آن کمر باشد

به تکلیف نماز و روزه چون هشیار می گیرند

3587

نخواهم رفت از میخانه تا عقلم به سر باشد

چسان دل را توان بر داشت از مژگان خونریزی²⁸³⁷

3588

که کار سینهریشان دایما با نیشتر باشد

ز بی برگی²⁸³⁸ توانی²⁸³⁹ همچو سرو آزاد گردیدن²⁸⁴⁰

M 70^b

3589

که در بار است هر نخلی که آن را برگ و بر باشد

توان در گلشن عالم سعیدا یک دمی و اشد

3590

به شرط آنکه در دستت چو گل یک مشت زر باشد

- 374 -

[غزل]

[فعلات فاعلاتن فعلات فاعلاتن]

L 111^a

S 40^b

دل پر ز داغ ایشان همه لالمازار باشد

رخ زرد عشقبازان چمن و بهار باشد

3591

²⁸³⁷ خونریزی S، M، N، B: چون تیری L

²⁸³⁸ بی برگی L، M، N، B: بی برگ S

²⁸³⁹ توانی S، M، N، B: نوایی L

²⁸⁴⁰ گردیدن L، M، N، B: گردیدم S

M 70 ^b N 92 ^b B 51 ^b	که بالای موج طوفان همه در کنار باشد	بفکن به عین دریا خود را ²⁸⁴¹ و امن بنشین	3592
	سر خویش را ببیند که به پای دار باشد	دل غافل آن زمان سرد چو شود ²⁸⁴³ ز دار فانی	2842 3593
S 41 ^a	قطرات اشک خونین به رخس قطار باشد	خبری ز کوی جانان دهد آن کسی که دایم	3594
	که تمام دیده گردد همه انتظار باشد	ز جمال گل کسی فیض برد چو چشم نرگس	3595
L 111 ^b N 93 ^a	که به حرف بادآورده چه ²⁸⁴⁵ اعتبار باشد	سخن رقیب بدگو ²⁸⁴⁴ نه پسند خاطر اوست	3596
	M 71 ^a	ز حساب روز محشر نبود غمی سعیدا	3597
		که ندیده هیچ کس ²⁸⁴⁶ هیچ که در شمار باشد	
- 375 -			
[غزل]			
[فعلاتن فعلاتن فعطن]			
L 111 ^b S 41 ^a M 71 ^a N 93 ^a B 51 ^b	عشق بیرون ز ²⁸⁴⁸ جهان دولت دیگر دارد	عاشق از خود چو رود عزت ²⁸⁴⁷ دیگر دارد	3598
	یار ما غیر حرم خلوت دیگر دارد	عالمی در طلب ²⁸⁵⁰ کعبه و ز این بی خبرند	2849 3599
	عشق راه دگر ²⁸⁵² و ملت دیگر دارد	غیر هفتاد و سه ملت ²⁸⁵¹ که در این عالم نیست	3600

²⁸⁴¹ خود را L، S، M، N: تن خویش B

²⁸⁴² 3593 S، M، N: - L، B

²⁸⁴³ زمان سرد چو شود S: زمانی گیرد M، N

²⁸⁴⁴ بدگو S، M، N: بدخو L، B

²⁸⁴⁵ بادآورده چه L، M، N، B: باد داده به چه S

²⁸⁴⁶ کس S، M، N، B: کسی L

²⁸⁴⁷ عزت S، M، N، B: غیرت L

²⁸⁴⁸ بیرون ز S، M، N، B: بی زور L

²⁸⁴⁹ 3599 S، M، N، B: < 3601 L

²⁸⁵⁰ طلب S، M، N: خبر L، B

²⁸⁵¹ ملت L، B: مذهب S، M، N

²⁸⁵² دگر S، B: دیگر L، M، N

	کاین نمک چاشنی شربت دیگر دارد	آبرو بر سر شیرینی دوران مفشان	3601
B 52 ^a	لیک تنهایی ما غربت دیگر دارد	گرچه ²⁸⁵³ حسن تو و ²⁸⁵⁴ ما هر دو غریبیم غریب	3602
	سایه او به زمین منت دیگر دارد	کشتگان را قدمش گرچه کند منت‌دار	3603
	خار خار غم او قیمت دیگر دارد	خار ²⁸⁵⁵ گل گرچه به قدر از رخ گل کمتر نیست	3604
		گرچه عمری است سعیدا که به شادی شادیم	3605
		لیک غم با دل ما سبقت دیگر دارد	
- 376 -			
[غزل]			
[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن]			
L 111 ^b	نی من از او خبر و او خبر از من دارد	گرچه دورم ز نظر کی نظر از من دارد	3606
S 41 ^a M 71 ^a N 93 ^a B 52 ^a	گرچه بحر است ولیکن کذر از من دارد	جدول مظهر سر چشمه هستی شده‌ام ²⁸⁵⁶	3607
	داد و فریاد از آن بحر و بر از من دارد	هیچ بر مزرع ²⁸⁵⁷ اوقات نمی‌پردازم	3608
S 41 ^b N 93 ^b	گله دیگر ز چه رو نیست ²⁸⁵⁸ از من دارد	خون خود وقف به مژگان سیاهی کردم	3609
	نافه خون در دل و چین مشک تر از من دارد	نفس سوخته‌ام تحفه باد سحر است	3610
L 112 ^a	روزگار این همه عیب و هنر از من دارد	رسم و آیین بد و نیک ز من پیدا شد	3611
M 71 ^b	آفتاب این گله را در بهر از من دارد	شب نکردم خبر از ²⁸⁵⁹ آمدن یار به کس	3612

گرچه²⁸⁵³ S، M، N، B: گر L

و²⁸⁵⁴ S - : B، N، M، L

خار²⁸⁵⁵ S، L، M: خار و N، B

شده‌ام²⁸⁵⁶ N، M: شده‌ایم S، L، B

مزرع²⁸⁵⁷ S، M، N، B: مظهر L

نیستر²⁸⁵⁸ S، M، N، B: بیشتر L

از²⁸⁵⁹ S، M، N - : B، L

3613	دم سردم اثر از کاهربا می‌گیرد	نفس گرم مسیحا خبر ²⁸⁶⁰ از من دارد
3614	چرخ یک حلقه به‌گوشی ز اسیران من است	گرچه در قید خود او بیشتر از من دارد
3615	برد پی بر سر خم محتسب از مستی من	شیشه می ²⁸⁶¹ دل پر چشم تر از من دارد
3616	بسکه بر درگه او جبهه خود مالیدم	سر آن کوی دگر ²⁸⁶² درد سر از من دارد
3617	گفتگوی غم او من بمیان آوردم	کوه این بار گران در کمر از من دارد
3618	پای بر ماه قدم بر سر خورشید نهاد	
	هر که یک ذره سعیدا خبر از من دارد	

- 377 -

[غزل]

[مفتعلن فاعلات مفتعلن فع]

L 112 ^a	هر که در این در ز راه صدق در آید	بایدش اول ز خویشتن به در آید	3619
S 41 ^b	خانه فقر است جای ما و منی نیست	شاه جهان است یا گدا اگر آید	3620
M 71 ^b	آن ز عمل‌های باطل است مشو خوش	آنچه ز اعمال نیک در نظر آید	3621
N 93 ^b	از ره عبرت ²⁸⁶³ ز خویش هر که سفر کرد	گر به خود آید عزیز و معتبر آید	3622
B 52 ^a	چشم گل‌آلوده‌ات ²⁸⁶⁴ نه کاسه چینی است	چون شکند باز از آن ²⁸⁶⁵ صدا به در آید	3623
N 94 ^a	این دل دیوانه را ²⁸⁶⁶ به زلف ببندید	گر به دو زنجیر او ز عهده بر آید	3624

²⁸⁶⁰ خطر S، M، N: خبر L، B

²⁸⁶¹ می L، M، N، B: می پر S

²⁸⁶² دگر S، B: دیگر L، M، N

²⁸⁶³ عبرت S، L، M، N: حیرت B

²⁸⁶⁴ جسم گل‌آلوده‌ات M، N، B: چشم گل‌آلوده‌ات L: جسم آلوده‌ات S

²⁸⁶⁵ آن L، B: او S، M، N

²⁸⁶⁶ را L، M، N، B: را باز S

سعیدا هوش در دم باش تا باشی که از غفلت

3632

شود عاصی اگر از دست موسی چون عصا افتد

- 379 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن]

- S 42^a 3633 سرمه کی طاقت آن چشم پر از ناز آرد تا دل خسته²⁸⁷⁵ صاحب نظری ناز آرد²⁸⁷⁶
- M 72^a 3634 به دلم تخم وفا پاش و²⁸⁷⁷ ببین دهقان را هر چه انداخته در خاک همان بر دارد²⁸⁷⁸
- N 94^a
- B 52^a 3635 آه من حلقه به گوش تو مگر اندازد که به امید همان دیده گهر می بارد
- N 94^b 3636 هر که بی عشق قدم در ره دل²⁸⁷⁹ بگذارد می رود بر غلط این راه²⁸⁸⁰ سری می خارد
- B 52^b
- 3637 خبر از حاصل عشقت نبود دل را لیک چند روزی است که تخم هوسی می کارد
- 3638 همچو آن بنده خرکار به دنبال خود است هر که نارفته ز²⁸⁸¹ خود راه خدا بسپارد
- 3639 عمرها رفت²⁸⁸² سعیدا و نشد از پی دل

دلبرش رام که او را به وفا باز آرد

- 380 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

2875 دل خسته :B، N، S، L: M

2876 ناز آرد :B، N، M، S: L باز آرد

2877 و :B، L: N، M، S -

2878 بر دارد :N، M، S، L: B باز آرد

2879 دل :B، L: حق :N، M، S

2880 راه :N، M، S، L: راه و B

2881 ز :N، M، S: به :B، L

2882 رفت :B، N، M، L: رفت و S

L 112 ^b S 42 ^b M 72 ^a N 94 ^b B 52 ^b	اگر خواهد کسی تا روز محشر با شرف آید	3640
	ز جان و دل به طوف مرقد شاه نجف آید	
	ز دریای سخایش گرچه بسیار است امیدم	3641
	قناعت می‌کنم ز این بحر اگر سنگی به کف آید	
L 113 ^a M 72 ^b	شهیدش بر لب کوثر چو خواهد گشت بزم‌آرا	3642
	به رقاصی مسیحا مهر و مه با چنگ و ²⁸⁸³ دف آید	
	چه سازم مدح آل او که در مداحی ایشان ²⁸⁸⁴	3643
	ز جوش عقده‌های ²⁸⁸⁵ دُر لب دریا به کف آید	
	سعیدا گر نبودی بنده‌ای از بندگان او	3644
	چرا از هند مهر افزا چو خورشید این طرف آید	
- 381 -		
[غزل]		
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]		
L 113 ^a S 42 ^b M 72 ^b N 94 ^b B 52 ^b	آن ماهوش که در همه جا جلوه می‌کند	3645
	خورشید در خرابه‌ی ما جلوه می‌کند	
	در سینه‌های روشن و در دیده‌های پاک	3646
	دایم ز ²⁸⁸⁶ فیض صلح و صفا جلوه می‌کند	
	از موج‌خیز حادثه بی‌طاقتی چرا	3647
	ای ناخدا مگر دو خدا جلوه می‌کند	
	خورشیدوش بر آمده ²⁸⁸⁷ از خوابگاه ناز	3648
	امروز باز تا به کجا جلوه می‌کند	
N 95 ^a	آن سالکی که باخبر است از مقام خویش	3649
	دایم میان خوف و رجا جلوه می‌کند	

²⁸⁸³ و L، S، M، B: N -

²⁸⁸⁴ مداحی ایشان L، S، M، N: مدح حسین شاهی B

²⁸⁸⁵ عقده‌های L، S، N، B: عقده‌ها M

²⁸⁸⁶ دایم ز L، S، M، N: داریم B

²⁸⁸⁷ بر آمده L، M، N، B: بر آمده و S

3650	ای دلبران برای خدا جلومگر شوید	نور خدا ز روی شما جلوه می‌کند
3651	اقبال در عنان تو عالم گرفته‌است	در سایه تو بال هما جلوه می‌کند
3652	بر مدعی ز نکهت اخلاص بهره نیست	با او همیشه بوی ریا جلوه می‌کند
3653	بنشین به کوی یار سعیدا که بی حجاب	
	در خانه کریم گدا جلوه می‌کند	

- 382 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 113 ^a S 42 ^b M 72 ^b N 95 ^a B 52 ^b S 43 ^a	دلا گنج روانی سوی این ویرانه می‌آید	3654
	نمی‌دانم چه در دل دارد ²⁸⁸⁸ آن مستانه می‌آید	
	دو عالم مدعی در پیش و پس جانانه می‌آید	3655
	نمی‌دانم چرا آن آشنا بیگانه می‌آید	
	تجلی طور را از رفتن موسی نمایان شد	3656
	فزون گردد جلای شمع چون پروانه می‌آید	
L 113 ^b M 73 ^a	مرا غفلت دوبالا می‌شود از وعظ بی‌معنی	2889 3657
	که خواب اکثر گران از گفتن افسانه می‌آید	
	اگر در فکر توحیدی به دریای محبت شو	3658
	که از این بحر دایم گوهر یک دانه می‌آید	
	رجوع اهل عالم ²⁸⁹⁰ با سعیدا نیست از دانش	3659

²⁸⁸⁸ دارد L، S، N، B: دارد M

²⁸⁸⁹ 3657 L، S، M، B: - N

²⁸⁹⁰ اهل عالم L، S، N، B: عالم اهل M

که طفلان جمع می‌آیند²⁸⁹¹ چون دیوانه می‌آید

- 383 -

[غزل]

[فعولن فعولن فعولن فعولن]

L 113 ^b S	هر آن صید کز دام ²⁸⁹² غافل نشیند	گرفتار در دست قاتل نشیند	3660
43 ^a	کریم از ره لطف بر خیزد از جای	بر آن در که از عجز سایل نشیند	3661
M 73 ^a	بود باده صاف و ²⁸⁹³ بی‌غش نصیبش ²⁸⁹⁴	چو خم هر که در ²⁸⁹⁵ بزم کامل نشیند	3662
N 95 ^a	نصیحت بود گرچه ²⁸⁹⁶ شیرین چو شکر	ولی بدتر از تیر در دل نشیند	3663
B 52 ^b	پریشان شدم در میان و ندیدم	کسی کو به جمعیت دل نشیند	3664
	سعیدا خوشا حال آن فقر خواهش		3665

که بر خیزد از تخت و در گِل نشیند

- 384 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 113 ^b	روشن‌دلان که آخر ²⁸⁹⁷ دم از جهان روند	کردند خود دلیل و چو شمع از میان روند	3666
S 43 ^a	هر چند مفلسان سبک آیند ²⁸⁹⁸ در نظر	لیکن ز سنگ تفرقه از جا گران روند	3667
M 73 ^a	وقتی شوند تشنه دیدار هم که خلق	از جوی روزگار چو آب روان روند	3668
N 95 ^b			
B 52 ^b			

²⁸⁹¹ می‌آیند L، S، M، N: می‌کردند B

²⁸⁹² دام L، M، N، B: دلم S

²⁸⁹³ و S، M، N: - L، B

²⁸⁹⁴ نصیبش L، S، M، N: نفیس B

²⁸⁹⁵ در S، M، N، B: بر L

²⁸⁹⁶ بود گرچه S، M، N، B: ما گر بود L

²⁸⁹⁷ آخر L، M، N، B: آفر S

²⁸⁹⁸ آیند L، S، N، B: آینه M

	جوشند و می‌کشند و بر آیند ²⁸⁹⁹ از چمن	مستان چو باده تا ²⁹⁰⁰ سر خم کفرزان روند	3669
S 43 ^b	آن غنچه‌مشربان که به سامان نشسته‌اند	روزی شود چو گل که به باد خزان روند	3670
B 53 ^a	در عالم فنا چه گدا و چه پادشاه	آخر از این دیار چنین و چنان ²⁹⁰¹ روند	3671
	مردان راه عشق سعیدا ز خویشان	L114 ^a M 73 ^b	3672
	از خویش هست تا اثری از میان روند		
- 385 -			
[غزل]			
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]			
L114 ^a	آن نگاه آشنای مشکل آسانت چه شد	با اسیران سر آن کوی احسانت چه شد	3673
S 43 ^b	نی ترحم با فقیران نی کرم با بندگان	ای سرت کردم دل و جانم به قربانت چه شد	3674
M 73 ^b	سوختی از گرمی خوی ای سراپا آفتاب	عالمی را آن صاحب لطف بارانت چه شد	3675
N 95 ^b	از دل پر خون و چشم اشکبارم غافل	با صراحی عهد و با پیمان پیمانیت چه شد	3676
B 53 ^a	با لب خشک و دل پر خون مراد خویش را		3677
	گر نمی‌یابی سعیدا چشم گریانت چه شد		
- 386 -			
[غزل]			
[مفعول مفعیل مفاعیل فعولن]			
L114 ^a	از یک نظر لطف که آن مهر لقا کرد	چون صبحدم هستی من رو به فنا ²⁹⁰² کرد	3678
S 43 ^b	در صومعه بودم همه عمر مقید	نازم به خرابات که از قید رها کرد	3679
M 73 ^b	تفریق مزاج دل ما را نتوانست	مردی که به حکمت شکر از شیر جدا کرد	3680
N 96 ^a			
B 53 ^a			

²⁸⁹⁹ آیند L، S، N، B: آینه M

²⁹⁰⁰ تا L، S، M، Nt: بر B، N

²⁹⁰¹ چنین و چنان L، S، M، N: چه این و چه آن B

²⁹⁰² فنا L، S، M: قفا B، N

	هر غنچه مرا شد به نظر صورت پیکان	تا در دل من تیر غم عشق تو جا کرد	3681
2903	تا عشق تو از هر دو جهان کرد خلاصم ²⁹⁰⁴	هر کس که مرا دید ترا خیر دعا کرد	3682
	هر رنج و جفایی ²⁹⁰⁵ که رسد از دل داناست	از حق مگذر آنکه ندانست صفا کرد	3683
	جز پیر مغان کس هنر خویش نبوشید	هرگز به کسی گفت فلان عیب چرا کرد	3684
S 44 ^a	نی دوش که گل‌بانگ مرا راست نمی‌گفت	آوازه عشاق تو بی‌برگ و نوا کرد	3685
	در خدمت میخانه به سر برد سعیدا		3686
M 74 ^a	کس را خبری نیست که او کار خدا کرد		
- 387 -			
[غزل]			
[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]			
L 114 ^b S 44 ^a M 74 ^a N 96 ^a B 53 ^a	دلم را همنشین یار ²⁹⁰⁶ جهان گردیده می‌باید		3687
	رفیق نوح ای جان مرد طوفان دیده می‌باید		
	به خال و ²⁹⁰⁷ خط و ابرو کی توان بردن مرا از جا		3688
	که در تاراج دل چشم ²⁹⁰⁸ نگه دزدیده می‌باید		
N 96 ^b	به جانان خوش نباشد نامه را خالی ²⁹⁰⁹ فرستادن		3689
	در این مکتوب با خط جان و دل پیچیده می‌باید		

²⁹⁰³ L - :B، N، M، S 3682

²⁹⁰⁴ M کرد خلاصم S، B، N: خلاصم کرد

²⁹⁰⁵ N، S جفایی L، M، B: جفای S، N

²⁹⁰⁶ B یار L، M، N: یاری S: مرد B

²⁹⁰⁷ N به خال و L، S، M، B: به جانان

²⁹⁰⁸ L چشم S، M، N، B: مرد L

²⁹⁰⁹ B نامه را خالی L، S، M، N: نامه از جانی

هر آن سری که به قید کلاه می افتد

- 389 -

[غزل]

[مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن]

L 114 ^b			
S 44 ^b	این حرف پریشان شده تعبیر ندارد	عالم ز خرابی سر تدبیر ²⁹²² ندارد	3699
M 74 ^a			
N 96 ^b	ویرانه ما طاقت تعمیر ندارد	از بسکه اساسش ز ته کار خراب است	3700
B 53 ^a			
M 74 ^b	در معرکه حادثه تقدیر ندارد	ابروی تو خوش سخت کمانی است که چون ²⁹²³ او	3701
N 97 ^a	این تازمجان گر نفس پیر ندارد	شب روز چسان کرد به این سر دمی صبح	3702
L 115 ^a	مردی که در این معرکه شمشیر ندارد	آهی به کف آرید که کاری نتوان کرد ²⁹²⁴	3703
	مانی به طربخانه تصویر ندارد	ای آینه خوش باش که چون عکس جمالش	3704
B 53 ^b	از پیر مغان رخصت تکبیر ندارد	رندی که کشد باده و مستی کند افشا	3705
	کاین قاضی ما حکم به تکفیر ندارد	در شرع جنون هر چه دلت خواست میندیش	3706 ²⁹²⁵
	مستان ترا طاقت تعذیر ²⁹²⁷ ندارد	مست است ز بس ²⁹²⁶ محتسب از دیدن چشمت	3707
		احوال جهان را ²⁹²⁸ ز سعیدا تو چه پرسى	3708
	این خواب گران حاجت تعبیر ندارد		

- 390 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

²⁹²² تدبیر: N، M، S، L: تعمیر B

²⁹²³ چون: N، M، S، L: بی B

²⁹²⁴ نتوان کرد: B، L: نتواند N، M، S

²⁹²⁵ 3706: N، M، S، L: - B

²⁹²⁶ ز بس: B، N، M، S: بسی L

²⁹²⁷ تعذیر: N، M، S، L: تعزیر B

²⁹²⁸ جهان را: B، S، M، L: جهانی N

L 115 ^a	صندل پیشانی ما درد سر بار آورد	موج خیز گریه ما چشم تر بار آورد	3709
S 44 ^b			
M 74 ^b	جز پشیمانی چه باشد چون ثمر بار آورد	نخل ²⁹²⁹ حرص و بی‌وفایی و طمع در این چمن ²⁹³⁰	3710
N 97 ^a			
B 53 ^b	بار جانان ناز باشد گرچه هر بار آورد	بر نمی‌آید به جز معنی ز نطق اهل دل	3711
	ز آن نیستان نیست این نی کان ²⁹³³ شکر بار آورد	گر ثمر بخشد ²⁹³¹ نی ما ناله خواهد سر زدن ²⁹³²	3712
		نخل عمرت را سعیدا پروری چون ز آبرو	3713
		بی‌نیازی این نهال از بحر و بر بار آورد	

- 391 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلا]

L 115 ^a			
S 45 ^a			
M 74 ^b			3714
N 97 ^a	هر که پاس دم خود داشت مسیحا گردد	هر کرا راه سخن وا شده موسی گردد	
B 53 ^b			
N 97 ^b	که گهر وا نشود بحر اگر وا گردد	هر که او پاک درون‌تر گرهش مشکل‌تر	3715
M 75 ^a	که سر رشته به تدبیر تو پیدا گردد	اطلس کار جهان را نه چنان بافته‌اند	3716
	هر سر موی ترا دیده بینا گردد	گر دلت یک سر مویی ²⁹³⁴ خبر از حق یابد ²⁹³⁵	3717
L 115 ^b	راز ما را مگذارید ²⁹³⁷ که افشا گردد	سخن عشق مگویند به هر بی‌دردی	3718 ²⁹³⁶

نخل²⁹²⁹: L, M, S, B: بخل N

و²⁹³⁰: L - B, N, M, S

بخشد²⁹³¹: L, S, N, B: بخش M

خواهد سر زدن²⁹³²: L, S, M, N: سر خواهد زدن B

کان²⁹³³: L, S, N, B: کار M

مویی²⁹³⁴: L, S, M, B: موی N

یابد²⁹³⁵: L, S, M, N, B: دارد L

3718²⁹³⁶: L, S, M, B, N -

مگذارید²⁹³⁷: L, S, M, B: بگذارید L

هر که دل بست نه²⁹³⁸ آیین محبت داند

هر سعیدی نتواند که سعیدا گردد

- 392 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

- L 115^b 3720 از نگاه غیر جانان چهره²⁹³⁹ در هم می‌کشد
- S 45^b روی گل شرمندگی از چشم شبنم می‌کشد
- M 75^b 3721 آه یعقوبی رسن‌بازی اگر خواهد نمود
- N 98^a یوسف ما خویش را از چاه زمزم²⁹⁴⁰ می‌کشد
- B 53^b 3722 گر سلیمان است انگشت ندامت می‌گزد
- آخر دم چون ز دست خویش خاتم می‌کشد
- 3723 بر در واعظ نماند احتیاجش²⁹⁴¹ هر که او
- حلقه در گوش از فغان اهل ماتم می‌کشد
- 3724 دوستی هر چند افزون دشمنی افزون‌تر است
- بیشتر آزار زخم ما ز مرهم می‌کشد
- 3725 کی نماید ای سکندر با تو از آیین‌ها
- آنچه از جام لب‌لب‌گشته‌اش جم می‌کشد
- 3726 ازدهای لا دهان خویش را وا کرده‌است

²⁹³⁸ نه L، S، M، N: به B

²⁹³⁹ چهره L، M، N، B: جهر M

²⁹⁴⁰ چاه زمزم L، S، M، N، B: چشم شبنم

²⁹⁴¹ احتیاجش L، S، M، N، B: احتیاطش

ترک این دم کن دو عالم را به یکدم می‌کشد

من کباب بزم آن رندم که در کوی حبیب

3727

خون دل ز هر تغافل باده²⁹⁴² با هم می‌کشد

از نگاه حسرت سوزن مسیحا کی کشید²⁹⁴³

L 116^a

3728

آنچه از طعن²⁹⁴⁴ زبان خلق مریم می‌کشد

کی سعیدا هر گدایی آشنا گردد به حق

3729

سوزن از این بحر ابراهیم ادهم می‌کشد

- 393 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

اگر آن مه بر آید صبح صادق شام من باشد

3730

چو خورشیدم²⁹⁴⁵ دگر آغاز من انجام من باشد

نخواهم رفت چون خضر از پی آب بقا هرگز

3731

که تا ممکن بود یک قطره می در جام من باشد

سوارم گر کند بر اسب همت عشق بی‌پروا

3732

گذشتن از سر کون و مکان یک کام من باشد

ندیدم هیچ گه خود را به کام خود گمان دارم

3733

S 46^a

²⁹⁴² باده: B، M، S، L هر دو N

²⁹⁴³ کشید: B، N، M، S کشد L

²⁹⁴⁴ طعن: B، N، M، S طن L

²⁹⁴⁵ خورشیدم: B، N، M، L خورشید S

که عنقایی که می‌گویند صید دام من باشد

میان بتپرستان رام رامی²⁹⁴⁶ می‌توانم گفت

3734

اگر یک لحظه آن کافر سعیدا رام من باشد

- 394 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 116 ^a	شاخ سنبل را شکستی خاطر گل تازه ²⁹⁴⁸ شد	پای بر نرگس نهادی چشم بلبل تازه ²⁹⁴⁷ شد	3735
S 46 ^a			
M 76 ^a	تا قناعت ²⁹⁴⁹ سبز گردید و توگل تازه شد	آن قدر در راه فقر و نیستی کردیم صبر	3736
N 98 ^b			
B 54 ^a	خاطر مجروح ما را داغ کاکل تازه شد	شب سخن از ²⁹⁵⁰ پیچش آن زلف آمد در میان	3737
	عاشقان را زخم شمشیر تغافل تازه شد	با هلال عید اشارت کرد سوی جام می	3738
		دی جهان‌آرا و شهرآرا به یاد آمد مرا ²⁹⁵¹	3739
		دل سعیدا از خیال شهر کابل تازه شد	

- 395 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 116 ^a		در خاطری که آن بت عیار بگذرد	3740
S 46 ^a	تا خود چه‌ها ز سینه افکار بگذرد		
M 76 ^a			
N 98 ^b	یک بار گر به چشم کهربار بگذرد	دیگر سرشک من پی او ²⁹⁵² گم نمی‌کند	3741
B 54 ^a			

²⁹⁴⁶ رامی S، M، N، B: رام L

²⁹⁴⁷ تازه S، M، N، B: باز L

²⁹⁴⁸ تازه S، M، N، B: باز L

²⁹⁴⁹ قناعت S، M، N، B: قیامت L

²⁹⁵⁰ از S، M، N، B: در L

²⁹⁵¹ به یاد آمد مرا L، S، M، N: مرا آمد به یاد B

²⁹⁵² من پی او L، S، M، N: او پی من B

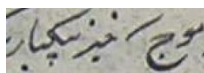
L 116 ^b	این بحر موج خیز که بی‌کار ²⁹⁵³ بگذرد	اشک مرا به کشت رسان و روا مدار	3742
	آن شوخ بی‌قرار به یک بار بگذرد	غافل مشو ز دل که مبادا از این طریق	3743
N 99 ^a	تسبیح من ز رشته زَنار بگذرد	پاکم کن از ریا و خدایا روا مدار	3744
	در سینه‌ای ²⁹⁵⁴ که آه شرربار ²⁹⁵⁵ بگذرد	آخر شود چو شمع دلیل شب وصال	3745
	چون چشم اشکبار ز ایثار بگذرد	اهل کرم کسی ²⁹⁵⁶ است که در رهگذار دوست	3746
	بر دار دست خواهش و بگذار بگذرد	گیرایی عجوزه دنیا ز ابلهی است	3747
S 46 ^b	در این زمانه از سر دینار بگذرد	باور مکن که مالک دینار اگر ²⁹⁵⁷ بود	3748
	خوش آمده‌است مصرع صایب سعید را		3749
	«کو سرگذشته‌ای ²⁹⁵⁸ که ز ²⁹⁵⁹ دستار بگذرد»		

- 396 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 116 ^b	آسمان جز فتنه چشم تو بیداری ندید	کس به دور نرگس مست تو هشیاری ²⁹⁶⁰ ندید	3750
S 46 ^b	در جهان غیر از نگاه ²⁹⁶¹ خود ستمکاری ندید	او چه داند حال ظلمت‌دیدگان عشق را	3751
M 76 ^b			
N 99 ^a	لیک غیر از خویشتن بر خویش غمخواری ندید	تا به لب آمد غم دل از برای غمخوری	3752
B 54 ^a			

2953 موج خیز که بی‌کار L، S، M، N: B

2954 سینه‌ای L، S، M، N: B سینه

2955 آه شرربار L، S، M، N: آه شرروار L: شمع شرربار B

2956 کسی S، M، N، B: کی L

2957 دینار اگر S، M، N، B: دنیا اگر L

2958 سرگذشته‌ای S، M، B: سرگذشته L، N

2959 ز S، M، N، B: از سر L

2960 هشیاری L، M، N، B: هشیاری که S

2961 نگاه S، M، N، B: نگار L

3753	گاه در پایت فتد گه در کمر پیچد ترا	کس به دور عارضت چون زلف عیاری ندید
2962 3754	از برای امتحان هر سو که دل گردیده است ²⁹⁶³	جز اجل در پیش روی خویش دیواری ندید
3755	می‌کشد شرمندگی آخر سعیدا هر که او	
	غیر گفتار عبث از خویش کرداری ندید	

- 397 -

[غزل]

[مفعول مفاعیل مفاعیل فاعولن]

L 116 ^b S 46 ^b M 76 ^b N 99 ^a B 54 ^a	مردی که در این ره دل آگاه ندارد	در منزل صاحب‌نظران راه ندارد	3756
N 99 ^b	چون لاله به داغ تو کسی را که جگر سوخت	دیگر سر و برگ نفس و آه ندارد	3757
L 117 ^a	آیین گدا را به توانگر چه مناسب	کیفیت بی‌قیدی ما شاه ندارد	3758
	سهل است گذشتن ز دو عالم که بگویند	این مفلس ما جز دل آگاه ندارد	3759
	بس سعی که دل کرد به سوی تو شتابد	لیکن چه کند هم‌ره و همراه ندارد	3760
	سر خم نکند ²⁹⁶⁴ پیش کریمی که سعیدا		3761
	گه داشته‌باشد کرم و گاه ندارد		

- 398 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعولن]

L 117 ^a S 47 ^a	ز آن زمانی که تن و روح و ²⁹⁶⁵ روانم دادند	دل سرگشته و چشم نگرانم دادند	3762

²⁹⁶² L - :B ، N ، M ، S 3754

²⁹⁶³ M گردیده است :B ، N ، S : دیده است

²⁹⁶⁴ N ، M نکند :B ، S ، L : نکند

²⁹⁶⁵ N ، M ، S - :B ، L و

M 76 ^b N 99 ^b B 54 ^a	تیر همت بشکستند و کمانم دادند	پشت خم گشته من گوشه نشین کرد مرا	3763
M 77 ^a	وانگهان خانه مقصود نشانم دادند	مقصدم را ز دو عالم به کناری بردند	3764
	تا بتان همچو کمر جا به میانم دادند	فکر آن تنگدهان کرد چو مویم باریک	3765
	غزل صافتر از آب روانم دادند	فکر روشن تر از آیینۀ جان بخشیدند	3766
	قسمت هر که سعیدا به رضایش کردند		3767
	آنچه ²⁹⁶⁶ از روز ازل خواستم آنم دادند		

- 399 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 117 ^a S 47 ^a M 77 ^a N 99 ^b B 54 ^a	می کشد میدان و هر دم سر به ساحل می زند	موج دریای جنون کی دست بر دل می زند	3768
N 100 ^a	نیست عاقل آنکه با ما می رود دل می زند	پاسبان ماست چون افلاس هر جا می رویم	3769
B 54 ^b	سالك این راه پشت پا به منزل می زند	بی قرار عشق را آرام در فردوس نیست	3770
	دایما درویش بر دیوار خود گِل می زند	از ²⁹⁶⁷ رباط کهنه خود ای فلک غافل مباش	3771
	دل سعیدا طرفه بی باکی است در میدان عشق		3772
	همچو جوهر خویش را بر تیغ قاتل می زند		

- 400 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 117 ^b S 47 ^a M 77 ^a N 100 ^a	ز راه عشق بازی این دل شیدا نمی گردد		3773
	که هرگز از طریق خویشتن دریا نمی گردد		

²⁹⁶⁶ آنچه S، M، N: هر چه L، B

²⁹⁶⁷ از S، L، M، N: در B

B 54 ^b	3774	تواند آدمی شد اولیا ²⁹⁶⁸ عارف شدن مشکل شود خون ²⁹⁶⁹ شیر در پستان ولی صهبا نمی‌گردد
	3775	به خوش‌چشمی کسی صاحب‌نظر کی می‌تواند شد که نرگس سرمه‌سا گردد ولی بینا نمی‌گردد
	3776	سراغ چشم لیلی از غزالان گردنی دارد که مجنون نیست آن دیوانه چون ²⁹⁷⁰ صحرا ²⁹⁷¹ نمی‌گردد
S 47 ^b	3777	مبادا پای رنجیدن مکرر در میان آید گره چون بر گره افتاد دیگر وا نمی‌گردد
	3778	سلامت را نمی‌خواهند رندان ملامت‌کش به کوی نیک‌نامی عشق بی‌پروا نمی‌گردد
M 77 ^b	3779	زمان تندرستی و جوانی بی‌بدل باشد که این بَیْتُ الحَزَن چون شد خراب احیا نمی‌گردد
	3780	ز بازار دلم با خال آن رو زلف می‌داند که چون شب در میان آمد دگر سودا نمی‌گردد
	3781	سعیدا عندلیب باغ آن رعناست کز ²⁹⁷² لطفش گلی ²⁹⁷³ مانند خارش در جهان پیدا نمی‌گردد

²⁹⁶⁸ آدمی شد اولیا L، S، M، N: اولیا شد آدمی B

²⁹⁶⁹ خون L، M، N، B: چون S

²⁹⁷⁰ چون L، M، N، B: در S

²⁹⁷¹ صحرا L، S، M، N: صهبا B

²⁹⁷² کز L، S، N، B: گر M

²⁹⁷³ گلی L، B: گل S، M، N

- 401 -

[غزل]

[مفعول فاعلاتن مفاعیل فاعلن]

L 117 ^b S 47 ^b M 77 ^b N 100 ^a B 54 ^b N 100 ^b	3782	رفت از حریم دیده و دل را کباب کرد	این کعبه را به سنگ جدایی ²⁹⁷⁴ خراب کرد
	3783	نگذاشت تا نمود کند رنگ عیش ما	از بسکه نوبهار جوانی شتاب کرد
	3784	ما را مراد او ز میان سوزش است و بس	با ما اگرچه ناز و ²⁹⁷⁵ به دشمن عتاب کرد
	3785	غیر از دل شکسته ما و خیال دوست	کس دیده است بحر که جا در حباب کرد
	3786	با آنکه می فروش فلاطون شعار ما	در باده آب کرد و ²⁹⁷⁶ جهان را خراب کرد
	3787	تا دید اعتبار ورق در شکستن است	دوران صحیفه دل ²⁹⁷⁷ ما انتخاب کرد
	3788	آینده حیات ²⁹⁷⁸ به چشم گذشته است ²⁹⁷⁹	
		از بسکه عمر رفته سعیدا شتاب کرد	

- 402 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 118 ^a S 47 ^b	3789	آنکه پشت دست رد بر نقره و زر می زند	سکه همت به روی مهر و اختر می زند

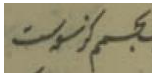
²⁹⁷⁴ جدایی S، N، B: جهانی L: حبابی M

²⁹⁷⁵ و S، M، N، B: - L

²⁹⁷⁶ و L، B: - S، M، N

²⁹⁷⁷ صحیفه دل L، S، N، B: صحیفه و دل M

²⁹⁷⁸ حیات L، S، N، B: حباب M

²⁹⁷⁹ به چشم گذشته است L، S، B: به جسم گرسنه است N: M

M 77 ^b N 100 ^b B 54 ^b	از چراغ بخت ما دودی که سر بر می‌زند ²⁹⁸³	می‌شود یا زلف و ²⁹⁸⁰ خط یا کاکل ²⁹⁸¹ سرگشته‌ای ²⁹⁸²	3790
	می‌کشد از آستین دستی و ²⁹⁸⁴ بر سر می‌زند	بر رخ دریا نه موج است اینکه از تعجیل عمر	3791
S 48 ^a	آخر از این شش در بر بسته بر در می‌زند	هر که آمد چند روزی جا در این کاشانه کرد	3792
	طفل شوخی گر ز کویت سنگ بر سر ²⁹⁸⁵ می‌زند	کمتر از تاج کیانی نیست مجنون ترا	3793
M 78 ^a	طعنه بی‌جا به ابراهیم آزر ²⁹⁸⁷ می‌زند	آمد و سنگ به جایی ²⁹⁸⁶ زد به جان باطلان	3794
	آهن سردی است می‌گوید سعیدا هر که او		3795
	بهر تحصیل مرادش حلقه بر در می‌زند		

- 403 -

[غزل]

[فعلاتن مفاعلهن]

L 118 ^a S 48 ^b M 78 ^b N 101 ^a B 54 ^b	یا خدا آتش من آب شود	خانه نفس من خراب شود	3796
	گو دل عاشقان کباب شود	باده با غیر خود منوش و ²⁹⁸⁸ مگو	3797
	جام می جام آفتاب شود	ساعر می به دست جانان ده	3798
	کهنه چون شد شراب ناب شود	خون دل را عبث ز دیده مریز	3799
	کارها چون به اضطراب شود	جز ندامت ثمر نخواهد داد	3800

²⁹⁸⁰ و L، N: - S، M، B

²⁹⁸¹ خط یا کاکل L، S، M، N: یا خط کاکل B

²⁹⁸² سرگشته‌ای S، M، N، B: سرگشته L

²⁹⁸³ سر بر می‌زند S، M، N، B: بر سر می‌زند L

²⁹⁸⁴ و L، S، M، N: که B

²⁹⁸⁵ سر L، M، N، B: سیر M

²⁹⁸⁶ جایی L، M، N، B: جای S

²⁹⁸⁷ آزر B: آذر L، S، N: آذر M

²⁹⁸⁸ و L، S، B: - M، N

3801	من از این باب رو نخواهم تافت	به امیدی که فتح باب شود
3802	عمرها شد که در خیال توام	فکر من هم مگر صواب شود
3803	گریه چندان کنم که در آن بحر	کاسه چشم من حباب شود
3804	کی بود کی بگو سعیدا را	N 101 ^b
	که دعای تو مستجاب شود	

- 404 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

3805	چه حرص است اینکه در طبع جوان و پیر پیدا شد	که هر کس آمد امروز از عدم در فکر فردا شد	B 54 ^b H 247
3806	در این گلشن نه گل را قدر می‌بینم نه بلبل را	چو ²⁹⁸⁹ نرگس شش درم هر کس که پیدا کرد بینا شد	
3807	تماشا بین بحری بود دل آخر حباب‌آسا	ره نظاره را گم کرد و خود عین تماشا شد	
3808	خرابم کرد ذوق مستی چشمش ندانستم ²⁹⁹⁰	که هر کس باده‌پیما گشت آخر بادپیما شد	B 55 ^a
3809	نمی‌گردد دگر سرگشتگی هر گز ز سر بیرون ²⁹⁹¹	چو ²⁹⁹² گردون هر که بر گرد سر آن ماه سیما شد	
3810	دلی می‌باید و صبری که ایوب زمان باشم		
	نه هر کس را که نام او سعید آمد سعیدا شد		

- 405 -

[غزل]

[مفاعیلن فعلاطن مفاعیلن فعلاطن]

3811	به ناز دل ز تو بردن خوش است ²⁹⁹³ خوش باشد	L 118 ^b S 48 ^b

²⁹⁸⁹ چو H: چه B

²⁹⁹⁰ ندانستم H: نمی‌دانم B

²⁹⁹¹ هرگز ز سر بیرون B: بیرون ز سر هرگز H

²⁹⁹² چو H: چه B

²⁹⁹³ است B، N، M، S و L

M 78^b
N 101^b
B 55^a

ز ما نیاز سپردن خوش است²⁹⁹⁴ خوش باشد

شراب صبح که خورشید داغ نشئه اوست

3812

قسم به روی تو خوردن خوش است²⁹⁹⁵ خوش باشد

چنانچه²⁹⁹⁶ با تو مرا زندگی خوش آینده است

3813

به یاد وصل تو مردن خوش است²⁹⁹⁷ خوش باشد

گذشتم از سر دنیا و آخرت هر دو

2998 3814

که ترک غیر تو²⁹⁹⁹ کردن خوش است³⁰⁰⁰ خوش باشد

رقیب گرچه ضعیف است³⁰⁰¹ در نظر مگذار

3815

که مو ز دیده ستردن خوش است³⁰⁰² خوش باشد

به هر بهانه سعیدا در این فراق آباد

S 49^a

3816

نفس به ذکر شمردن خوش است³⁰⁰³ خوش باشد

- 406 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

2994 است S، M، N، B: و L

2995 است S، M، N، B: و L

2996 چنانچه L، S، M، N: چنانکه B

2997 است S، M، N، B: و L

2998 L 3816 <: B، N، M، S 3814

2999 تو L، S، N، B: - M

3000 است S، M، N، B: و L

3001 است L، S، N، B: - M

3002 است S، M، N، B: و L

3003 است S، M، N، B: و L

L 118 ^b S 49 ^a M 79 ^a N 102 ^a B 55 ^a	3817	رخش روزی که طعن رنگ با لعل بدخشان زد لبش هم حرف‌های سخت با یاقوت و مرجان ³⁰⁰⁴ زد
	3818	چه بد مستی ³⁰⁰⁵ است چشم او در این میخانه عالم که یک یک دوستان خویش را با تیر مژگان زد
	3819	از آن ³⁰⁰⁶ روزی که قسام ازل قسمت ادا می‌کرد صلا رندان عالم را به حسن ماهرویان زد
	3820	ز فکر و ذکر شیطان کرد غافل اهل عالم را چه شد یا رب که این گم کرده طالع راه مایان زد
	3821	ز تشریفی که نامش نسبتی با زلف او دارد سلیمان تخت و ³⁰⁰⁷ بخت خویشان بر کوه ماران زد
	3822	گرفت آوازه کوس مخالف‌طینتان دیگر از آن روزی که گیتی نوبت شاه خراسان زد
	3823	گلستان را ³⁰⁰⁸ سراسر دید ³⁰⁰⁹ پیراهن قبا کرده سعیدا هم به نیش ³⁰¹⁰ خار چاک‌بر گریبان زد

- 407 -

[غزل]

[مفعول فاعلاتن مفعول فاعلاتن]

³⁰⁰⁴ یاقوت و مرجان: B، N، M، S: لعل بدخشان L

³⁰⁰⁵ مستی: B، N، S، L: مست M

³⁰⁰⁶ آن: B، N، M، S: آن ران L

³⁰⁰⁷ و: B، N، M، S، L: -

³⁰⁰⁸ را: B، N، M، S، L: -

³⁰⁰⁹ دید: B، N، M، S، L: دیده B

³⁰¹⁰ نیش: B، N، M، L: پیش S

L 118 ^b S 49 ^b M 79 ^b N 102 ^b B 55 ^a L 119 ^a	ور آشتی است در دل جور و جفا چه باشد	گر مطلب تو جنگ است صلح و صفا چه باشد	3824
	در عالمی که ماییم ارض و سما چه باشد	پست و بلند دوران در چشم ناقصان است	3825
	بیگانگان چنین اند تا آشنا چه باشد	هر دلبری به نوعی دل می‌رباید از ما	3826
	بیم هلاک‌گشتن از ³⁰¹¹ کربلا چه باشد	آن را که در دل خود مهر حسین دارد	3827
	گر ماسوا نباشیم پس ماسوا چه باشد	غیریتی ³⁰¹² به جز ما مابین ما و او نیست	3828
	با دانه محبت سنگ آسیا چه باشد	با چرخ بی‌مروت ما سرگران نباشیم	3829
	در کارخانه عشق کار شما چه باشد	ای دل مدار کونین از عشق گشته موجود	3830
	هر کس به خواهش خود دارد حساب و فکری		3831
	تا در میان سعیدا امر ³⁰¹³ خدا چه باشد		

- 408 -

[غزل]

[مفعول مفاعیلین مفعول مفاعیلین]

L 119 ^a S 49 ^b M 80 ^a N 102 ^b B 55 ^a N 103 ^a	آیا که چنین گفتم در روی زمین باشد	می تلخ و چمن پرگل ساقی نمکین باشد	3832
	گر ³⁰¹⁵ ملک سلیمان در زیر نگین باشد	تا اهرمن نفست زنده ³⁰¹⁴ است تو غمگینی	3833
	در کارگه عالم نقشی به از این باشد	جز فکر خط و خالش باور نکنم هرگز	3834
	آرام مگر امروز در خانه زین باشد	ایام بهار آمد گل خیمه به صحرا زد	3835
	بر بازوی پر زورت بر حسن دل‌فروزت ³⁰¹⁶		3836

³⁰¹¹ از L، S، M، B: در N

³⁰¹² غیریتی L، B: غیریت S، M، N

³⁰¹³ امر S، M، N، B: فکر L

³⁰¹⁴ زنده L، M، N: شاد B

³⁰¹⁵ گر L، M، N، B: وگر S

³⁰¹⁶ دل‌فروزت L، S، N، B: دل‌افروزت M

مغرور مشو زنه‌ار نی آن و نه این³⁰¹⁷ باشد

- 409 -

[غزل]

[مفاعیلن فعلاطن مفاعیلن فعلاطن (فعلن)]

- 3837 خوشا دلی که چو آینه جلومگاه تو گردد
L 119^a
S 50^a
M 80^a
N 103^a
B 55^a
- 3838 ترا ز گرمی آه دلم چه غم باشد
که شعله همچو هوا بر سر گیاه³⁰¹⁸ تو گردد
- 3839 بیاض گردن خورشید خم شود آن سو
به هر طرف که سر کاکل سیاه تو گردد
- 3840 ز پای افتد و آید به سر سرانجامش
به سرکشی چو سری از خیال راه تو گردد
- 3841 بر آستان تو کمتر ز³⁰¹⁹ نقش پا باشد
هر آن سری که به سرگشتگی³⁰²⁰ ز راه تو گردد
- 3842 سلوک فقر سعیدا کن آنچنان که دگر³⁰²¹
زمین بساط شود آسمان کلاه تو گردد
B 55^b

- 410 -

³⁰¹⁷ نی آن و نه این S، M: نه آن و نه این L، B: نه این و نه آن N

³⁰¹⁸ گیاه S، M، N، B: کلاه L

³⁰¹⁹ ز L، S، N، B: - M

³⁰²⁰ سرگشتگی S، M، N، B: سرگشتی L

³⁰²¹ دگر L، S، N، B: ذکر M

[غزل]
[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 119 ^b S 50 ^b M 80 ^a N 103 ^a B 55 ^b M 80 ^b	امید دانه گندم مگر از کهکشان دارد	به هنگام دعا زاهد نظر بر آسمان دارد	3843
	خدنگ ناز و چشم مست و تیغ بی‌امان دارد	چه گویم با چنان شوخی که در نظارهٔ اوّل	3844
	ز دست توست هر داغی که در دل آسمان دارد	به جان طور آتش از تجلای تو پیدا شد	3845
	دلم از خنجر ناز تو زخم بی‌نشان دارد	ز بیداد تو در پیش که گویم چون تو می‌دانی	3846
N 103 ^b	سعیدا هر کمالی را زوالی در کمین باشد		3847
	که هر سودی که ماه نو کند آخر زیان ³⁰²² دارد		

- 411 -

[غزل]
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 119 ^b S 21 ^b M 59 ^b N 70 ^a B 55 ^b	هر خانه را خیال تو پر نور می‌کند	هر کس نظر به سوی ³⁰²³ تو از دور می‌کند	3848
	می‌نوش ای فقیر که فغفور می‌کند	بگذر ز چین و ³⁰²⁴ چینی و در ساغر سفال	3849
	پیری علاج مرهم کافور می‌کند	بر داغ‌های کهنهٔ صد آرزوی خام	3850
N 70 ^b	الماس ریزه پاش که ناسور ³⁰²⁵ می‌کند ³⁰²⁶	داری به یادگار اگر زخم تیغ عشق	3851
	خوش‌حال آنکه کار به دستور می‌کند ³⁰²⁷	نی می‌به جام و نی دل جمع و نه سرخوشم	3852

³⁰²² زیان: B، N، S، L؛ زمان: M

³⁰²³ سوی: B، Nt، M، S، L؛ روی: N

³⁰²⁴ و: B، N، M، S؛ L -

³⁰²⁵ ناسور: B، N؛ ناصور: M، S، L

³⁰²⁶ می‌کند: B، M، S، L؛ می‌کنند: N

³⁰²⁷ می‌کند: B، M، S، L؛ می‌کنند: N

	3853	هر کس که دانشین خلایق شود به سعی	جا در میان خانه زنبور می‌کند ³⁰²⁸
	3854 ³⁰²⁹	شوری که عشق در سر من جای کرده است	آخر به زور کاسه طنبور می‌کند ³⁰³⁰
L 120 ^a	3855	حقّ نمک به جای نیارد هر آن که او	حسن نمکفشان تواش کور می‌کند
	3856	پوشیدن نظر نه ز ³⁰³¹ جمعیت دل است	زاهد ریا ز چشم تو مستور می‌کند
	3857	گر نیست هیچ منفعتی در شراب تلخ	نفعش ³⁰³² همین بس است که مسرور می‌کند
	3858	هر جا غمی که راه به جایی ³⁰³³ نمی‌برند ³⁰³⁴	بی دست و پا به سینه من زور می‌کند
	3859	صد آفرین به دست و به بازوی آنکه او	در زیر خاک دانه انگور می‌کند ³⁰³⁵
	3860	موسی سیاه کرده نظر می‌رود به طور	دل را نگاه چشم سیه طور می‌کند
	3861	سیلی مگر قفاست سعیدا که روزگار	
		باز این خرابه را ز چه معمور ³⁰³⁶ می‌کند	

- 412 -

[غزل]

[مفاعلتن مفاعلتن مفاعلتن مفاعلتن]

L 120 ^a S 22 ^a	3862	صفای وقت جهان چون به ما نمی‌خواهد	که زشت آینه‌ای با صفا نمی‌خواهد

³⁰²⁸ می‌کند L، S، M: می‌کنند N

³⁰²⁹ 3854 L، S، M، N: - B

³⁰³⁰ می‌کند L، S، M: می‌کنند N

³⁰³¹ ز L، S، N، B: - M

³⁰³² نفعش L، B: مفتی S، M، N

³⁰³³ جایی L، B: جای S، M، N

³⁰³⁴ نمی‌برند L: نمی‌دهند S، M، N: نمی‌برد B

³⁰³⁵ می‌کند L، S، M، N: می‌برد B

³⁰³⁶ معمور L، S، M، B: تعمیر N

M 51 ^a B 55 ^b	نمی‌کشد ز کس و مومیا ³⁰³⁸ نمی‌خواهد	شکست توبه خوش آمد مرا که روزردی	3037 3863
	ز خود که کشمکش ناخدا نمی‌خواهد	بیا به کشتی بحر فنا نشین و برو	3864
	کشیدنم ³⁰⁴¹ مدد ³⁰⁴² کهریا نمی‌خواهد	چنان سبک شده‌ام ³⁰³⁹ در ره ³⁰⁴⁰ وفا که چو کاه	3865
	خوش آنکه او ز خدا جز خدا نمی‌خواهد	هر آنچه کس طلبد ³⁰⁴³ از کریم می‌یابد ³⁰⁴⁴	3866
	در آن مقابله فردا جز ³⁰⁴⁵ نمی‌خواهد	کسی است نیک که نیکی چو می‌کند امروز	3867
M 51 ^b	خوشم به طور سعیدا و بی‌نیازی او		3868
	که زخم مرهم و دردش دوا نمی‌خواهد		
- 413 -			
[غزل]			
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]			
L 120 ^a S 22 ^a M 51 ^b N 71 ^b B 55 ^b	ره‌نوردانی که اول پی به منزل می‌برند	خوش به آسانی به آخر راه مشکل می‌برند	3869
L 120 ^b	دست و ³⁰⁴⁶ گردن بسته ³⁰⁴⁷ خود را ³⁰⁴⁸ پیش قاتل می‌برند	در محبت می‌شوند ایشان شهید بی‌سخن	3870

3037 B - :M, S, L 3863

3038 مومیا :M, S, رونما L

3039 سبک شده‌ام :B, M, S, فشاندای L

3040 ره :B, S, L, رهی M

3041 کشیدنم :B, L, کشیده نم :M, S

3042 مدد :B, S, L, مددی M

3043 طلبد :B, M, S, طلبید L

3044 می‌یابد :B, M, S, می‌یابد :L, B

3045 جزا :B, M, S, چرا L

3046 دست و :B, N, S, دست :L, دلت M

3047 بسته :B, N, S, L, بسته M

3048 را :B, N, M, S, ر L

3871	دردنوشان جز به پای خم نمی‌افتند هیچ	خویشتن را در پناه پیر کامل می‌برند
3872	هر متاعی را که از شهر محبت می‌رسد ³⁰⁴⁹	پیشتر در کشور ³⁰⁵⁰ ما جانب دل می‌برند
3873	آنچنان لب‌تشنه حرص‌اند ³⁰⁵¹ اینای زمان	کز ³⁰⁵² جواب ³⁰⁵³ خشک آب ³⁰⁵⁴ از روی ³⁰⁵⁵ سایل می‌برند
3874	خودفروشان ³⁰⁵⁶ که در قید زر و مالند و ³⁰⁵⁷ جاه	نام حق را بر زبان هر دم ³⁰⁵⁸ به باطل می‌برند
3875 ³⁰⁵⁹	مزرع دنیا که سبز ³⁰⁶⁰ از آبرو گردیده‌است	آبرو آنانکه می‌ریزند حاصل می‌برند
3876	همت دونان عالم هیچ می‌دانی که چیست	می‌کشند ³⁰⁶¹ از آب رختِ خویش ³⁰⁶² در گل می‌برند
3877	وا کذر ³⁰⁶³ از خود سعیدا ز آنکه در هر مسلکی ³⁰⁶⁴	
	هر که از خود می‌رود زودش ³⁰⁶⁵ به منزل می‌برند	

- 414 -

[غزل]

-
- ³⁰⁴⁹ می‌رسد: B، N، M، S: می‌کشد L
³⁰⁵⁰ کشور: B، N، S، L: کسوت M
³⁰⁵¹ حرص‌اند: B، N، S، L: حرصند M
³⁰⁵² کز: N، S، L: گر M، B
³⁰⁵³ جواب: B، N، S، L: خواب M
³⁰⁵⁴ آب: B، N، M، S: رنگ L
³⁰⁵⁵ از روی: B، N، S، L: آرزوی M
³⁰⁵⁶ خودفروشان: B، N، M، L: خودفروشان S
³⁰⁵⁷ و: B، N، S، L: - M
³⁰⁵⁸ بر زبان هر دم: B، N، M، S: هر زمان بر لب L
³⁰⁵⁹ 3875: B، N، M، S: 3877 L
³⁰⁶⁰ سبز: B، M، S، L: سیر N
³⁰⁶¹ می‌کشند: B، N، M، S: می‌کشد L
³⁰⁶² و: B، N، M، S، L: -
³⁰⁶³ وا گذر: N، M، S: وا گذار L: در گذر B
³⁰⁶⁴ مسلکی: B، N، M، L: مسکنی S
³⁰⁶⁵ زودش: B، N، S، L: ز دوش M

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 120 ^b S 22 ^b M 52 ^a N 72 ^a B 55 ^b	به هر وادی که آبادی است آن وادی جفا دارد در آن صحرا ³⁰⁶⁶ که معموری نمی‌باشد صفا دارد ³⁰⁶⁷	3878
	تهی چون شد ز خود نی زیر و بم را ساز می‌گردد نوا ³⁰⁶⁸ عیش و عشرت را در اینجا بینوا دارد	3879
B 56 ^a	تسلّی ناشکیبایی جفا پیمان شکستن عهد بر بستن چه گویم این جهان بی‌وفا با خود چها دارد	3880
	نه شادی دارد از بودن نه غم دارد ز نابودن که در شهر تعلق پادشاهی را ³⁰⁶⁹ گدا دارد	3881
	تن ³⁰⁷⁰ لاغر نه بر دارد ز فرش هیچ کس منت که از پهلوی خود با خویش نقش بوریا دارد	3882
	ندیدم همچو دل ³⁰⁷¹ کامل عیاری ³⁰⁷² دوربین یاری که هر چیزی که ³⁰⁷³ می‌پرسم جوابی ³⁰⁷⁴ آشنا دارد	3883
	سعیدا طبع وحشی سایه دیوار کی خواهد	3884

³⁰⁶⁶ صحرا S، M، N، B: وادی L

³⁰⁶⁷ دارد S، M، N، B: باشد L

³⁰⁶⁸ نوا S، M، N، B: نوا بی S

³⁰⁶⁹ را L، S، M، N: چون B

³⁰⁷⁰ تن L، N، B: تننی S، M

³⁰⁷¹ دل L، S، M، N: گل B

³⁰⁷² عیاری L، M، N، B: عیار S

³⁰⁷³ که هر چیزی که L، B: که از هر جا چو S، M، N

³⁰⁷⁴ جوابی S، M، B: جواب L، N

دل³⁰⁷⁵ دیوانه ما رم ز نقش بوریا دارد

- 415 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن]

L 121 ^a S 22 ^b M 52 ^a N 72 ^a B 56 ^a	از شکستن سر سرشار ³⁰⁷⁶ چه پروا دارد	ساغر از گردش ادوار چه پروا دارد	3885
M 52 ^b	بی تو آینه ³⁰⁷⁷ ز زنگار چه پروا دارد	دور از روی تو دل را ز سیاهی غم نیست	3886
N 72 ^b	عندلیب چمن از خار چه پروا دارد	دل خون بسته من عاشق زخم ستم است	3078 3887
	عندلیب از در و دیوار چه پروا دارد	منع دل کس نتواند کند از روی ³⁰⁷⁹ حبیب	3888
	کاغذ از گردش پرکار چه پروا دارد	چین نگیرد به جبین روی زمین از افلاک	3889
	حرف حق گوی سعیدا ز جهان باک مدار		3890
	هر که منصور شد از دار چه پروا دارد		

- 416 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 121 ^a S 26 ^b M 53 ^b N 75 ^a B 56 ^a	نمی‌دانم چه‌ها آن آشنا بیگانه می‌خواهد	ز عاشق صبر و ³⁰⁸⁰ تسکین از دل دیوانه می‌خواهد	3891
	به استعداد دانش کی توان از خود سفر کردن		3892

³⁰⁷⁵ دل: L، N، B: دلی، S، M

³⁰⁷⁶ سرشار: S، M، N، B: شرسار، L

³⁰⁷⁷ آینه: S، M، N، B: آینه‌ای، L

³⁰⁷⁸ 3887، L، S، M، N: - B

³⁰⁷⁹ روی: L، B: کوی، S، M، N

³⁰⁸⁰ و: L، B: -، S، M، N

که قطع این بیابان همت مردانه می‌خواهد

3893

روم از هوش³⁰⁸¹ و سیر بوستان سازم که گل امشب

ز بلبل ناله از من گریه مستانه³⁰⁸² می‌خواهد

3083 3894

همان کج خلقی³⁰⁸⁴ اهل جهان را دوست می‌دارم

که سنگ اندازی طفلان دل دیوانه می‌خواهد

3895

ندانم تخم امیدی³⁰⁸⁵ که خواهد سبز شد آخر³⁰⁸⁶

که من یک دانه زاهد سبزه صددانه می‌خواهد

3896

برو ناصح به بزم اهل دنیا گرم کن مجلس

که گوش طالب خواب گران افسانه می‌خواهد

3897

برای ریختن خون دل دیوانه را³⁰⁸⁷ هر دم

سعیدا گه سبو گه جام³⁰⁸⁸ گه پیمانه می‌خواهد

- 417 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

3898

زمین از اشک سرگردان من گرداب³⁰⁸⁹ می‌گردد

L 121^a
S 26^b

³⁰⁸¹ هوش L، M، N، B: خویش S

³⁰⁸² مستانه L، S، N، B: مستان M

³⁰⁸³ B 3896 <: N، M، S، L 3894

³⁰⁸⁴ کج خلقی L، S، N، B: کج خلق M

³⁰⁸⁵ امیدی L، S، M: امید N، B

³⁰⁸⁶ خواهد سبز شد آخر S، M، N، B: آخر سبز خواهد شد L

³⁰⁸⁷ را L، S، N، B: ز M

³⁰⁸⁸ جام L، S، M، B: جام و N

³⁰⁸⁹ گرداب L، S، N، B: گردات M

M 53 ^b N 75 ^a B 56 ^a N 75 ^b	زمان از ناله‌های زار من سیماب می‌گردد	
	مگر خورشید در این صبح با گل گرم ³⁰⁹⁰ سر کرده	3899
	که از گستاخیش در چشم شبنم آب می‌گردد	
L 121 ^b	به چشم طالع ما سوده الماس اگر پاشی	3900
	ز چشم ما نهان تا گشته آن هم خواب ³⁰⁹¹ می‌گردد	
S 27 ^a	مرا در فقر حاصل گشته اکسیر قناعت بس	3901
	که خاکستر به زیر پهلویم سنجاب می‌گردد	
M 54 ^a	چسان متناطه بر بندد کمر یا رب نمی‌داند	3902
	میانی ³⁰⁹² را که از تشبیه ³⁰⁹³ مو بی‌تاب ³⁰⁹⁴ می‌گردد	
	مگر قصد شبی خونی سعیدا آسمان دارد	3903
	که امشب بر سر ³⁰⁹⁵ ویرانه‌ام مهتاب می‌گردد	
- 418 -		
[غزل]		
[مفاعیلن فاعلتن مفاعیلن فاعلتن]		
L 121 ^b S 27 ^a	مگر خبر ز دل خسته آن نگار ندارد	3904
M 54 ^b N 75 ^b	چه آتشی ³⁰⁹⁶ است که امشب دلم قرار ندارد	
	درست گویمت از دل مباد رنجه شوی	3905
	که این شکسته به پیش تو اعتبار ندارد	

³⁰⁹⁰ گرم S، M، N، B: - L

³⁰⁹¹ خواب S، M، N، B: آب L

³⁰⁹² میانی L، S، M، B: میانش N

³⁰⁹³ تشبیه S، M، N، B: تشبیح L

³⁰⁹⁴ مو بی‌تاب S، M، N: مویی تاب L، B

³⁰⁹⁵ سر L، S، N، B: سری M

³⁰⁹⁶ آتشی L، S، N: آتش M، B

3906	بیا که صحبت رندان مفرّح افتاده است	هوای مشرب صافی دلان غبار ندارد	B 56 ^a
3907	کراست فکر غم خاطر شکسته دلان	برای شیشه ما سنگ انتظار ندارد	
3908	به روز معرکه عشق کی بود منصور	سری که دست ³⁰⁹⁷ ارادت به پای دار ندارد	
3909	چه لذّت است به آشفته گی نمی دانم	کدام غنچه که در سینه خار خار ندارد	
3910	بیا و دست ³⁰⁹⁸ به خون سعید ³⁰⁹⁹ رنگین کن		
	که رنگ خون شهید ترا بهار ندارد		

- 419 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

3911	چو از خوان ³¹⁰⁰ تجلّی ساغری سرشار می گردد		L 121 ^b S 27 ^a M 55 ^a N 75 ^b B 56 ^a N 76 ^a
	حباب آسا تهی از خود ³¹⁰¹ تمامی ³¹⁰² یار می گردد		
3912	به یاد تیغ آن ابرو بلند آوازه شد شعرم		
	چو حرف ماه نو در کوچه و بازار می گردد		
3913	وجودی را که باشد ذره ای ³¹⁰³ از مهر او در بر		
	چو مهر ³¹⁰⁴ عالم آرا جمله تن دیدار می گردد		

³⁰⁹⁷ دست: L، S، M، B: پای N

³⁰⁹⁸ و دست: L، S، N، B: دوست M

³⁰⁹⁹ سعید: L، S، N، B: سعیدا M

³¹⁰⁰ خوان: B: خون: L: نور: S، M: طور N

³¹⁰¹ تهی از خود: L، S، M: ز خود خالی: N: تمام از خود B

³¹⁰² تمامی: L، S، M، N: تهی پر B

³¹⁰³ ذره ای: L، S، M، N: ذره B

³¹⁰⁴ مهر: L، S، N، B: مهری S

		مگر خواهد نمودن ³¹⁰⁵ تیغ ابرو را نمی‌دانم	3914
		خیال جان‌فشانی ³¹⁰⁶ بر سرم بسیار می‌گردد	
L 122 ^a B 56 ^b		نیفتد کار با ابنای ³¹⁰⁷ عالم هیچ کافر را	3915
		که خضر از عمر جاویدان خود بی‌زار می‌گردد	
S 27 ^b		کدامین خلوت از عمامه بهتر ای ³¹⁰⁸ ریابیشه ³¹⁰⁹	3916
		که مولانا عزیز از گوشه دستار می‌گردد	
		شکست ³¹¹⁰ ساغر ³¹¹¹ ما را سعیدا گر خیر یابد	3917
		دهان ³¹¹² شیشه می‌دیده خونبار ³¹¹³ می‌گردد	
		- 420 -	
		[غزل]	
		[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن]	
L 122 ^a S 27 ^b	سفر هوش‌وران ³¹¹⁴ زود تمامی دارد	باده کم‌نشئه چو افتد رگ خامی دارد	3918
M 56 ^a N 77 ^b	باده عشق بنوشید و مترسید که این	نه شرابی است که تا حشر تمامی دارد	3919

³¹⁰⁵ نمودن: B، N، S، L: نمون S

³¹⁰⁶ جان‌فشانی: B، N، L: جان‌فشای S، M

³¹⁰⁷ ابنای: B، M، S، L: ابنایی N

³¹⁰⁸ ای: B، N، M، S: این L

³¹⁰⁹ ریابیشه: B، N، S، L: ریا نیست S

³¹¹⁰ شکست: B، N، S، L: شکستی M، S

³¹¹¹ ساغر: B، N، S، L: ساگری S: خاطر B

³¹¹² دهان: B، N، S، L: دها M

³¹¹³ دیده خونبار: B، N، M، S، L: ساغر سرشار

³¹¹⁴ هوش‌وران: B، N، M، S، L: هوش در آن

3920	زلف چون بند کند پای ³¹¹⁵ دلی در زنجیر	زنهارش که بگوید ³¹¹⁶ گرامی دارد	B 56 ^b
3921	از برای مدد قافیه و حسن ردیف	هر زمان عرض به جامی و نظامی دارد	
3922	چه بلاها که سعیدا نکشیده است از او		
	باز در خدمت او قصد غلامی دارد		

- 421 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

3923	شیشه و پیمانه ³¹¹⁷ و دل غم ز هم کم می کنند	اهل دل از راه دل دل پرس می کنند	L 122 ^a
3924	بسکه خود را دوست می دارند ابنای زمان	پیشتر از زخم ایشان فکر مرهم می کنند	S 27 ^b
3925	غنچه را در بزم ما منع شکفتن کرده اند	نخل مومی ³¹¹⁸ را در اینجا شمع ³¹¹⁹ ماتم می کنند	M 56 ^a
3926	نیست غم در کشور و رستگان روزگار	شادی صبح طرب در شام ماتم می کنند	N 77 ^b
3927	قبضه داران قضا آخر سعیدا چون کمان		B 56 ^b
	هر کجا سرو قدی ³¹²⁰ سر می کشد خم می کنند		

- 422 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

3928	هر نفس در راه جانان کوه غم باید برید	ز هر باید نوش کرد از جام جم باید برید	L 122 ^a
			S 36 ^b
			M 56 ^b
			N 78 ^b

³¹¹⁵ پای: B، N، M، S: پای L

³¹¹⁶ بگوید: B، N، S، L: بگوید M

³¹¹⁷ شیشه و پیمانه: B، N، S، L: شیشه ای و پیمانه ای M

³¹¹⁸ مومی: N، M، S: موسی L، B

³¹¹⁹ شمع: N، M، S، L: نخل B

³¹²⁰ سرو قدی: B، N، M، L: سروی قدی S

L 122 ^b B 56 ^b	ای ³¹²² رفیقان همچو موج آخر ز هم باید برید	دهر دریایی است بی‌پایان و ³¹²¹ ما امواج او	3929
	ناف طفل خویشتن را با الم باید برید	مهد جنبان درد و انده ³¹²³ دایه غم مشفقش	3930
	از نیستان تعلق چون قلم باید برید	با دم تیغ فنا هر بند و پیوندی که هست	3931
	اندر این ره ³¹²⁴ از نی ³¹²⁵ خود چون قلم باید برید	تا اثر باقی است از هستی گریزانم ز خود	3932
	طفل شب را قسمت روزی ز ³¹²⁶ شیر ماهتاب		3933
	سیر ناگردیده شام و صبحدم باید برید		

- 423 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 122 ^b S 27 ^b M 57 ^a N 78 ^b B 56 ^b S 28 ^a	ایشان به بردن دل ما ناز می‌کنند	خوبان نه ³¹²⁷ ناز بیهده ³¹²⁸ آغاز می‌کنند	3934
	آزاد می‌کنند و سرافراز می‌کنند	چون سرو هر کسی که ز برگ و ثمر گذشت	3935
	هر عقده‌ای ³¹²⁹ که از دل ما باز می‌کنند	در کار می‌کنند دو صد عقده دگر	3936
	بر روی خود ز غیب ³¹³⁰ دری باز می‌کنند	آنان که سر به جیب تفکر کشیده‌اند	3937
M 57 ^b	از راه دل به همدگر آواز می‌کنند	خاموش نیستند فرورفتگان خاک	3938

³¹²¹ و L، S، N، B: - M

³¹²² ای S، M، N، B: این L

³¹²³ انده L، N، B: اندوه S، M

³¹²⁴ ره L، S، M، B: راه N

³¹²⁵ نی L، B: پی S، M، N

³¹²⁶ ز S، M، N، B: چو L

³¹²⁷ نه S، M، N: به L، B

³¹²⁸ بیهده L، Nt، B: بیهوده S، M، N

³¹²⁹ عقده‌ای L، S، M، B: عقده N

³¹³⁰ غیب L، S، N، B: عیب M

N 79 ^a	بی‌خویش در هوای تو پرواز می‌کنند	هر دم هزار مرغ هوس از سریر ³¹³¹ دل	3939
	در آتش غم تو چو پرواز می‌کنند	آینه می‌شود دل اگر آه‌نین بود	3940
	در راه انتظار تو پرواز می‌کنند	مرغان بال‌بسته نظاره هر زمان	3941
	از ³¹³² ظلم خانه‌ای دگر آغاز می‌کنند	خشت سرای عدل به صد جور می‌کشند	3942
	عرض نیاز خویش ³¹³⁴ به انداز می‌کنند	با نازپروان ستمگر جفاکش‌ان	3133 3943
	گر می‌کنند کار ³¹³⁶ خداساز می‌کنند ³¹³⁷	کی می‌کنند کار خدایی ³¹³⁵ جهانیان	3944
L 123 ^a		فیضی ³¹³⁸ نمی‌برند سعیدا ز اهل دل	3945
		آن‌ان که شرح حال دل آغاز می‌کنند	
- 424 -			
[غزل]			
[مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن]			
L 123 ^a	پوشیده ز ³¹³⁹ خود ره به خدا داشته‌باشد	خوش وقت فقیری که صفا داشته‌باشد	3946
S 30 ^b	گر بر سر خود بال هما داشته‌باشد	کس را گذر از سایه کوی تو محال است	3947
M 57 ^b	تا در دل خود یار چه‌ها داشته‌باشد	در خاطر من جز غم او هیچ دگر نیست ³¹⁴⁰	3948
N 79 ^a			
B 56 ^b	کاین هرزه هر پیشه وفا داشته‌باشد	معشوقه خوبی است جهان لیک به شرطی	3949
B 57 ^a			

³¹³¹ سریر: N، M، S: صریر B، L

³¹³² از: N، M، S، L: ز آن B

³¹³³ B، L 3943: N، M، S 3945<

³¹³⁴ خویش: B، N، S، L: خوشتن M

³¹³⁵ خدایی: B، M، L: خدای S، N

³¹³⁶ کار: L: باز S، M، N

³¹³⁷ گر می‌کنند کار خدا ساز می‌کنند: N، M، S، L: آن‌ان که شرح حال دل آغاز می‌کنند B

³¹³⁸ فیضی: B، N، S، L: فیض M

³¹³⁹ ز: B، N، M، S: به L

³¹⁴⁰ هیچ دگر نیست: B، N، M، S: نیست دگر هیچ L

	3950	3141	خون کرده ³¹⁴² و سرمست روان است مه ³¹⁴³ من	تا باز ³¹⁴⁴ دگر عزم کجا داشته‌باشد
	3951		بگریزم از آن شهر که دارند خلایق	دردی ³¹⁴⁵ که نظر سوی دوا ³¹⁴⁶ داشته‌باشد
	3952		پوشیده تواند رود از هر دو جهان چشم	از جاذبه آن کس که عصا داشته‌باشد
S 31 ^a N 79 ^b	3953		چون من نشود صبح بدین روز گرفتار	در سینه اگر آه رسا داشته‌باشد
M 58 ^a	3954		بی‌برگی من تا به کجای است ³¹⁴⁷ که بالله	بی‌زارم از آن نی که نوا داشته‌باشد
	3955		یک دل شود از هر دو جهان آنکه چو خورشید	در دست تهی زلف دو تا داشته‌باشد
	3956		جز سیر جمال تو سعیدا نکند هیچ	
			تا در دل و ³¹⁴⁸ در دیده ضیا داشته‌باشد	

- 425 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 123 ^a S 31 ^a	خوش آن روزی که سر در راه آن ³¹⁴⁹ ناآشنا ³¹⁵⁰ باشد	غبار جاده کویش به چشمم توتیا ³¹⁵¹ باشد

³¹⁴¹ B، L - :N، M، S 3952-3950

³¹⁴² M کرده ای :N، S کرده ای

³¹⁴³ S، M مه :N، مهی

³¹⁴⁴ S باز :N، M باز کجا

³¹⁴⁵ S دزدی :N، M دزدی

³¹⁴⁶ S دوا :N، M دگر

³¹⁴⁷ S به کجای است :B، N، M، L به کمالی است

³¹⁴⁸ M - :B، N، S، L و

³¹⁴⁹ L آن :B، N، M، S او

³¹⁵⁰ N ناآشنا :B، N، S، L پا آشنا

³¹⁵¹ N توتیا :B، M، S، L آشنا

M 60 ^b N 81 ^b B 57 ^a	مگر سنگ ره مطلوب سنگ کهر با ³¹⁵⁵ باشد	دلا از ³¹⁵² ناتوانی دل ³¹⁵³ مزن در ³¹⁵⁴ جاده مقصد
	غبار حادثات چرخ گرد آسیا باشد	چه غم از انقلاب دور ³¹⁵⁶ عارف را که می‌داند
	که عقبی ³¹⁵⁸ هم مبادا همچو دنیا بی‌وفا باشد	ز عقبی ³¹⁵⁷ هم گذشتم بسکه از دنیا جفا دیدم
	اگر چون شمع سیل اشک ما را ³¹⁶⁰ رهنما باشد	توان شد هم‌عنان عشق تا کوی ³¹⁵⁹ فنا امشب
	اگر دانند مردم خاکساری ³¹⁶³ کیمیا باشد	نه بر دارند دست از دامن ³¹⁶¹ افتادگی ³¹⁶² هرگز
L 123 ^b N 82 ^a M 61 ^a	که نوق کودکان در عید از رنگ حنا باشد	سرور غافل از الوان نعمت‌هاست در عالم
	خوشا آن کس را ³¹⁶⁵ که در این بحر خونین با خدا ³¹⁶⁶ باشد	نه خوف غرق گشتن دارد و نی ³¹⁶⁴ بیم سر گشتن

سعیدا آشنای³¹⁶⁷ ما تواند شد کسی یک دم

که چون ما در طریق ما به خود³¹⁶⁸ ناآشنا باشد

³¹⁵² از L، S، M، N: در B

³¹⁵³ دل S، M، N: دم L

³¹⁵⁴ در S، M، N: از L، B

³¹⁵⁵ کهر با L، S، M، B: آسیا N

³¹⁵⁶ دور S، M، N، B: دهر L

³¹⁵⁷ عقبی L، M، N، B: عقبا S

³¹⁵⁸ عقبی L، M، N، B: عقبا S

³¹⁵⁹ کوی L، S، M، B: کویی N

³¹⁶⁰ اشک ما را B: عشق ما را L: اشک با ما S، M، N

³¹⁶¹ دامن L، N، B: دامنی S، M

³¹⁶² افتادگی S، M، N: افتادگان L: افتاده کس B

³¹⁶³ خاکساری L، M، N، B: خاکسار S

³¹⁶⁴ نی S، M، N، B: نه L

³¹⁶⁵ خوش آن کس را L، B: خوشا آن کس S، M، N

³¹⁶⁶ با خدا S، M، N: ناخدا L، B

³¹⁶⁷ آشنای L، S، M، B: آشنایی N

³¹⁶⁸ به خود S، M، N، B: بسی L

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

- L 123^b
S 31^b
M 62^a
N 82^b
B 57^a
S 32^a
- 3966 چه شور است اینکه دل از دست آن³¹⁶⁹ نامهربان³¹⁷⁰ دارد
- که جای مغز جسم من نمک در استخوان دارد
- 3967 چسان مستور دارم عشق را واعظ³¹⁷¹ مپوش از من
- که حق را در مسلمانی مگر کافر³¹⁷² نهان دارد
- N 83^a
- 3968 ز خواب غفلتم بیدار گردانید فریاد درامشب
- صدای اهل دل در گوش اهل ذوق جان³¹⁷³ دارد
- 3969 چه غم دارد ز خیل آهویان لیلی در این صحرا
- چو مجنون ناله سوز³¹⁷⁴ دردمندی را شبان دارد
- 3970 چسان نسبت دهم پروانه را ای شمع با سوزت³¹⁷⁵
- تو آتش در³¹⁷⁶ زبان داری و او³¹⁷⁷ آتش به جان دارد
- 3971 نمی دانم سعیدا کین اخوان از چه رو باشد

³¹⁶⁹ آن S، M، N، B: این L

³¹⁷⁰ نامهربان L، S، N، B: مهربان M

³¹⁷¹ واعظ L، S، M، B: زاهد N

³¹⁷² کافر L، M، N، B: کافر عر S

³¹⁷³ جان L، S، M، N: جا B

³¹⁷⁴ ناله سوز S، N، B: ناله سوزد L، S

³¹⁷⁵ با سوزت L، M، N، B: با سوزد S

³¹⁷⁶ در L، M، N، B: بر S

³¹⁷⁷ او S، M، N، B: آن L

که گویی³¹⁷⁸ یوسفی³¹⁷⁹ با³¹⁸⁰ خویشتن این کاروان دارد

- 427 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن]

L 123 ^b	جمع می‌کرد دل خلق و پریشان می‌کرد	دی صبا قصه آن کاکل پیچان می‌کرد	3972
S 32 ^b	می‌گرفتش خم زلف از ره و پنهان می‌کرد	نگهش هر دل آشفته که می‌برد از راه	3973
M 63 ^a	کو می صاف که می‌آمد و آسان می‌کرد	سخت مشکل شده از دست خرد کار مرا	3974
N 84 ^a	سنگ را بی‌سخن آن لعل بدخشان می‌کرد	سخن از معجزه آن لب خندان چه کنم	3975
B 57 ^a	می‌گرفتش گل و ³¹⁸² در چاک گریبان می‌کرد	هر شمیمی که نسیم از ره او ³¹⁸¹ می‌آورد	3976
	که دو جامش به صفت جانور ³¹⁸³ انسان می‌کرد	در خرابات مغان هم دگر آن باده نمائد	3977
L 124 ^a	هر کرا درد خودی داشت چه درمان می‌کرد	خمنشین گشته ³¹⁸⁴ فلاطون ز مسیحا ³¹⁸⁵ پرسید	3978
N 84 ^b	ور نه چشم گهرافشان تو طوفان می‌کرد	موج زد خاطر بحر و به نظر زود آمد	3979
	قابل فیض نبودیم سعیدا در اصل		3980

لیکن آن مبدا³¹⁸⁶ فیض از کرم احسان می‌کرد

- 428 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن]

³¹⁷⁸ گویی: B، N، L، گوی: S، M

³¹⁷⁹ یوسفی: N، یوسف: L، S، M، B

³¹⁸⁰ با: B، M، S، ما: L، N

³¹⁸¹ او: N، M، S، آن: L، B

³¹⁸² و: L، S، N، B - : M

³¹⁸³ جانور: N، M، S، آدمی: L، B

³¹⁸⁴ گشته: N، M، S، L، گشت: B

³¹⁸⁵ مسیحا: N، M، S، L، سکندر: B

³¹⁸⁶ مبدا: B، N، S، مبدع: L، مبده: M

L 124 ^a	تا تو هستی به میان هیچ ³¹⁸⁷ صفا نتوان کرد	کام تا هست ترا کامروا نتوان کرد	3981
S 35 ^b			
M 65 ^a	که تنم را ز پر ³¹⁸⁹ کاه جدا نتوان کرد	جذبۀ ³¹⁸⁸ عشق چنان کرده سبک روح مرا	3982
N 87 ^b			
B 57 ^a	ترک نظّاره خوبان بخدا ³¹⁹⁰ نتوان کرد	می‌توان از دو جهان بهر خدا بگذشتن	3983
	که به صنعت شکر از شیر جدا ³¹⁹¹ نتوان کرد	دایه چون کرد جدا لعل ترا از پستان	3984
M 65 ^b	می‌توان خاک شد و نشو و ³¹⁹³ نما نتوان کرد	باغبان گر فلک و اهل جهان سیارند	3192 3985
B 57 ^b	می‌توان مُرد و ³¹⁹⁴ مدارا به ³¹⁹⁵ ریا نتوان کرد	از برای دم آب و لب نان با مردم	3986
	گر نمایی ³¹⁹⁷ تو مرا روی چها ³¹⁹⁸ نتوان کرد	وجد و رقص و طرب و سجده و قربان گشتن	3196 3987
	باز گشتم که دگر بار ³²⁰⁰ خطا نتوان کرد	گرچه رفتم به خطا ³¹⁹⁹ در طلب مشک خطت	3988
		دست می‌باید و طالع که سعیدا برسد	3989
		ور نه کار از مدد آه رسا نتوان کرد	

- 429 -
[غزل]

³¹⁸⁷ هیچ: B، N، M، S: هست L
³¹⁸⁸ جذبۀ: N، M، S: خبر B، L
³¹⁸⁹ پر: B، N، L: پری M، S
³¹⁹⁰ بخدا: B، L: جهان M، S، N
³¹⁹¹ جدا: B، N، S، L: خدا M
³¹⁹² 3985: N، M، S، L: B -
³¹⁹³ و: N، S، L: M -
³¹⁹⁴ و: B، M، S، L: N
³¹⁹⁵ به: B، L: و: M، S، N
³¹⁹⁶ 3987: B، M، S، L: N -
³¹⁹⁷ نمایی: B، L: نمای M، S
³¹⁹⁸ چها: B، L: جهان M، S
³¹⁹⁹ خطا: N، M، S: ختا B، L
³²⁰⁰ بار: B، L: باره M، S، N

[فعولن فعولن فعولن(فعل)]

L 124 ^a S 35 ^b M 65 ^b N 87 ^a B 57 ^b	کسی گرد ³²⁰¹ کوی تو گردیده باشد	که صد بار سر زیر پا دیده باشد	3990
S 36 ^a	کسی طاقت آتش حسن دارد	که چون زلف بر خویش پیچیده باشد	3991
	کسی را رسد دست ³²⁰³ بر دامن ³²⁰⁴ او	که دامن ز کونین ³²⁰⁵ بر چیده باشد	3202 3992
L 124 ^b	کسی را ز زلف تو باشد سراغی	که سر رشته خویش گم دیده باشد	3993
	کسی می‌تواند که بی‌غم نشیند	به شادی غم دوست بگزیده باشد	3994
N 87 ^b	تو دانی که خوب است بد هر که را	پسندیده ³²⁰⁶ باشی پسندیده باشد	3995
	کسی را رسد گل ز روی ³²⁰⁸ تو چیدن	که داغ ³²⁰⁹ تو ز باغ بگزیده باشد	3207 3996
	کسی می‌تواند جمال تو دیدن	که از خوشتن چشم پوشیده باشد	3210 3997
	هر آن کس که گوید و را دیده‌ام ³²¹¹		3998
	ز چشم سعیدا مگر دیده باشد		

- 430 -

[غزل]

³²⁰¹ گرد L، S، B: گر ز M، N

³²⁰² S 3998<: B، N، M، L 3992

³²⁰³ دست L، S، N، B: - M

³²⁰⁴ دامن L، N، B: دامن S، M

³²⁰⁵ کونین L، S، N، B: کونین M

³²⁰⁶ پسندیده L، S، N، B: پسندید M

³²⁰⁷ (2) 3996 L، S، M، N: - B

³²⁰⁸ روی L، M، N، B: روی S

³²⁰⁹ داغ L، N: داغ S، M

³²¹⁰ (1) 3997 L، S، M، N: - B

³²¹¹ و را دیده‌ام L، S، M، N: جمال تو دیدم B

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 124 ^b S 36 ^b M 66 ^b N 88 ^a B 57 ^b S 37 ^a	آوازه‌ای به گوش من از جان نمی‌رسد	تا چون نیم به لب لب جانان نمی‌رسد	3999
	این دست تا به دامن خوبان نمی‌رسد	باری است اوفتاده حمایل به گردنم	4000
	جز سوختن ز صحبت خامان نمی‌رسد ³²¹³	همصحبان پخته طلب کن که چون کباب ³²¹²	4001
	دردی است درد ما که به درمان نمی‌رسد	ما را چه احتیاج به دار الشفای دل	4002
		از دست کوتاهی است سعیدا اشارتی	3214 4003
		تا ³²¹⁵ دامنی که چاک گریبان نمی‌رسد	

- 431 -

[غزل]

[مفعول فاعلاتن مفعول فاعلاتن]

L 124 ^b S 37 ^b M 67 ^b N 89 ^a B 57 ^b	دامن‌کشان ز عالم سر در جهان توان زد	همت چو دست گیرد رطل گران توان زد	4004
	با یار خوش‌عیاری می را نهان توان زد	گر شحنه آشکارا منع مدام کرده	4005
	باشد که پشت ³²¹⁶ پایی بر این و ³²¹⁷ آن توان زد	بر دار دست همت پا بر طلسم خود نه	4006
	بر گشته باز تیغی بر ³²²⁰ امتحان توان زد	تیری زدی و رفتی باز آمدی در ³²¹⁸ این راه ³²¹⁹	4007

³²¹² کباب L، S، N، B: کتاب M

³²¹³ نمی‌رسد L، S، M، N: چه می‌رسد B

³²¹⁴ 4003 L، N، B: S، M

³²¹⁵ تا L، N: یا B

³²¹⁶ پشت L، S، M، B: پشت و N

³²¹⁷ و L، S، N، B: M -

³²¹⁸ در L، B: بر S، M، N

³²¹⁹ راه L، B: ره S، M، N

³²²⁰ بر L، B: از S، M، N

L 125 ^a N 89 ^b	جام نشاط و ³²²¹ عشرت با میهمان توان زد	خون جگر به شادی بی غم نمی توان خورد	4008
S 38 ^a	«باشد که گوی عیشی در ³²²² این میان توان زد»	خوش گفته این غزل را حافظ به حق قرآن	4009
		بگذر ز جان سعیدا در راه فقر پا نه	4010
		شاید که پشت پای ³²²³ بر این و ³²²⁴ آن توان زد	

- 432 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 125 ^a S 38 ^a M 68 ^a N 89 ^b B 57 ^b	پرتو حسنش نمک در دیده خونبار کرد ³²²⁵	پرده تا یک سو از آن روی ملاحظت بار کرد	4011
M 68 ^b	یاد او کردم طپیدن های دل بیدار کرد	خواب غفلت در شب هستی ز هوشم برده بود	4012
	گرمی عشق ترا هر کس به غیر اظهار کرد	ز درو تر می شود از مهر در چشم کسان	4013
N 90 ^a	غنچه امید تا گل کرد او را خار ³²²⁸ کرد	در ³²²⁶ ریاض ³²²⁷ دهر هر کس را که از باد طمع	4014
	هر که راه و رسم اهل ذوق را انکار ³²²⁹ کرد	لذت طعم شراب بی خودی را چون برد	4015

³²²¹ و L، B: - S، M، N

³²²² در S، M، N: بر L، B

³²²³ پشت پای L، M، B: پشت پای S: پشت و پای N

³²²⁴ و L، S، N، B: - M

³²²⁵ پرده تا یک سو از آن روی ملاحظت بار کرد / پرتو حسنش نمک در دیده خونبار کرد L، N، B: نشئه سرشار چشم

مست ساقی کار کرد / راه ناهموار هستی را به ما هموار کرد S، M

³²²⁶ در S، M، N، B: بر L

³²²⁷ ریاض L، S، N، B: ریاضی M

³²²⁸ خار L، N، B: خوار S، M

³²²⁹ انکار S، M، N، B: اظهار L

تا سعیدا رشته تسبیح را ز نار کرد

- 433 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 125 ^a S 38 ^b M 68 ^b N 90 ^b B 57 ^b N 91 ^a	راه ناهموار هستی ³²³¹ را به ما هموار کرد	نشئه سرشار چشم مست ساقی کار کرد	4017
	بسکه بلبل در گلستان ناله‌های زار کرد	غنچه شد آشفته و زاری‌کنان از خویش ³²³² رفت	4018
	گفتگوی مردم چشم بتان بیدار کرد	خواب غفلت برده‌بود از هوش ما را لیک دوش	4019
	هر که عیب مفلسی‌ها را به ما اظهار کرد	سر دگر بیرون ³²³³ نیارد ³²³⁴ همچون گنج از زیر خاک	4020
	طرفه جام پر ز آب و آتشی ³²³⁷ در کار کرد	باده شب برده‌بود از کار ما را لیک ³²³⁵ صبح ³²³⁶	4021
B 58 ^a	عشقیازی‌های ما را آنکه او انکار کرد	همچو خفاش از رخ خورشید تابان کور باد	4022
L 125 ^b	دست بی‌باکان سعیدا کی رسد بر ³²³⁸ دامنش		4023
	نازنینی را که عصمت گرد او دیوار کرد ³²³⁹		

- 434 -

L 4015 <:B, N, M, S 4016 ³²³⁰

L هستی³²³¹:B, N, M, S

L خویش³²³²:B, N, M, S

L سر دگر بیرون³²³³:S, M: سر دیگر بیرون N: سرو بیرون گر B

L نیارد³²³⁴:B, N, S, M

L لیک³²³⁵:B, M, S, L: وقت N

L صبح³²³⁶:B, N, M, S: هیچ S

L آتشی³²³⁷:B, N: آتش L, M, S

L بر³²³⁸:B, N, M, S: در L

L کرد³²³⁹:N, S, M, B

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 125 ^b	چه ³²⁴⁰ شور است اینکه بر گرد سر مخمور می‌گردد	که جان‌کندن به تلخی در مذاقم شور می‌گردد	4024
S 39 ^a	ترا کاکل به گرد سر چرا پیچیده ³²⁴¹ می‌دانی	خیال خودپرستی بر سر مغرور ³²⁴² می‌گردد	4025
M 69 ^b	نمی‌دانم چه خوب است این بت ³²⁴³ وحشی مزاجم را	که من نزدیکتر چون می‌شوم او دور می‌گردد	4026
N 91 ^a			
B 58 ^a			
S 39 ^b	منه سر زیر پای دار دنیا زینهار ای دل	که در این دار هرگز کی ³²⁴⁴ سر ³²⁴⁵ منصور می‌گردد	4027
	دلا ساغر بکش غم از شکست خود مخور هرگز	که از یک جام این ویرانه‌ها ³²⁴⁷ معمور می‌گردد	3246 4028
	خیال روزگار دون مرا در وجد می‌آرد	که چون بر ³²⁴⁸ پای دار آید سری ³²⁴⁹ منصور می‌گردد	4029
	جوانی چون به عصیان شد به پیری ناتوان باشد ³²⁵⁰	که مه از شب‌روی‌ها صبحدم بی‌نور می‌گردد	4030
	ز بس در کوی جانان دور باش ³²⁵¹ شرم می‌باشد	دلم هر دم روان می‌گردد و از دور می‌گردد	4031
	نباشد عقل را راهی سعیدا در دل روشن		
M 70 ^a			4032
	جو موسی گاه گاهی بر سر ³²⁵² این طور می‌گردد		

- 435 -

³²⁴⁰ چه: L، S، M، B: چو N

³²⁴¹ پیچیده: L، M، S، B: گردیده N

³²⁴² مغرور: S، M، N: مخمور L، B

³²⁴³ بت: L، M، N، B: بتی S

³²⁴⁴ هرگز کی: L، S، M، N: کی هرگز B

³²⁴⁵ سر: L، S، B: سری M، N

³²⁴⁶ 4028: L، S، M، B: - N

³²⁴⁷ ویرانه‌ها: S، M، B: ویران سرا L

³²⁴⁸ بر: S، M، در: L، B

³²⁴⁹ سری: S، M: سر L، B

³²⁵⁰ باشد: L، M، S، B: گردد N

³²⁵¹ دورباش: L، M، N، B: دورباشی S

³²⁵² سر: L، S، N، B: سری M

[غزل] [مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]		
L 125 ^b	چه غم آن مهر پیکر از چنان و از چنین دارد	4033
S 40 ^a	که در زیر نگینش آسمانی با زمین دارد	
M 70 ^b	نمی‌خواهم گهر ز آن بحر اگر ³²⁵³ بر روی آب آید	4034
N 92 ^a	که هر دم از تنک‌ظرفیش چینی بر جبین دارد	
B 58 ^a	مرا از خاک سر بر داشتن ز آن خوش نمی‌آید	4035
	که هر چیزی ³²⁵⁴ که بالا می‌رود رو بر زمین دارد	
	هر آن کو با تو بد گوید تو ز او ³²⁵⁵ امید نیکی کن	4036
	که هر جا نیش زنبوری است با خود انگبین دارد	
S 40 ^b	دلم از باغبان دهر منت بر نمی‌تابد	4037
	که صد خرمن گل حسرت از آن رو دست ³²⁵⁶ چین دارد	
L 126 ^a	زمین از دست چرخ بی‌مروت داغ‌ها دارد ³²⁵⁷	4038
	که بحر اخضر افلاک موج ³²⁵⁸ آتشین دارد	
	سعیدا در ³²⁵⁹ خیال آن کمر چون موی می‌پیچد	4039
	ندارد گرچه تاب و طاقتی فکر متین دارد	

- 436 -

[غزل] [فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن]		
L 126 ^a	فقر دل‌های سیه را کرده‌است اکثر سفید	4040
S 45 ^a	می‌کند آینه را از زنگ خاکستر سفید	
M 75 ^a	آفتاب عالم‌آرا هم ز گردون قطعه‌ای است	4041
N 97 ^b	صبح می‌سازد به صد خون جگر در بر سفید	
B 58 ^a	برد کار از دست ما رندان به زور ³²⁶¹ زر رقیب	4042 ³²⁶⁰
	صاحبش را دست‌گیری کرد روی زر سفید	

³²⁵³ بحر اگر L، S، N، B: بحر را گر M

³²⁵⁴ چیزی S، M، N: چندی L، B

³²⁵⁵ تو ز او B: تو ز آن L: از او S، M، N

³²⁵⁶ دست L، S، N، B: دشت M

³²⁵⁷ دارد L، B: گشته S، M، N

³²⁵⁸ موج L، S، N، B: موجی M

³²⁵⁹ در S، M، N، B: از L

³²⁶⁰ B، L - : N، M، S 4042

³²⁶¹ زور S، N: زوری M

	عشق می‌باید که آرد خون عاشق را به جوش	می بر آید از دل افسردگان خنجر سفید	4043
N 98 ^a	عندلیب طبع ³²⁶² ما هر جا شود سبز ای رقیب	کی تواند کرد ³²⁶³ آنجا ³²⁶⁴ داغ ³²⁶⁵ بال و پر سفید	4044
	نیست جای نقطه خالی سعیدا از گناه ³²⁶⁶		4045
	نامه ما چون ³²⁶⁷ تواند گشت در محشر سفید		
- 437 -			
[غزل]			
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]			
L 126 ^a	سبزه‌ای ³²⁶⁸ جز آه کی از خاک مجنون می‌دمد	از نیستان محبت ناله بیرون ³²⁶⁹ می‌دمد	4046
S 48 ^a	بسکه می نوشیده آن بدخو عرق از پیکرش	همچو رنگ باده از مینا به بیرون می‌دمد	4047
M 78 ^a	در فریب ³²⁷⁰ دل هر افسونی که لیلی خوانده‌است	باز هر گاهی ³²⁷¹ که می‌خواند به مجنون می‌دمد	4048
N 101 ^a	در بهارستان طبعم سبزه‌ای بیگانه نیست	می‌تراشم هر چه اینجا ³²⁷³ غیر مضمون می‌دمد	3272 4049
B 58 ^a	خطر رخسار تو بی‌جا نیست حسن ظاهر است	شعر ناموزون کجا از طبع ³²⁷⁴ موزون می‌دمد	4050
	دی سعیدا می‌شنید از ساکنان کوی یار		4051

³²⁶² طبع L، B: نطق S، M، N

³²⁶³ کرد S، M، N، B: ساخت L

³²⁶⁴ آنجا L، S، N، B: ایجا M

³²⁶⁵ داغ L، S، B: زاغ N: داغ M

³²⁶⁶ از گناه S، M، N، B: در جهان L

³²⁶⁷ چون S، M، N، B: کی L

³²⁶⁸ سبزه‌ای S، M، B: سبزه L، N

³²⁶⁹ بیرون S، M، N، B: وارون L

³²⁷⁰ فریب L، N، B: قریب S، M

³²⁷¹ گاهی L، M، N، B: باری S

³²⁷² 4049 L، B: 4051 S، M، N

³²⁷³ اینجا L، N، B: آنجا S، M

³²⁷⁴ طبع L، S، N، B: طمع M

آه گرم³²⁷⁵ کیست این هر شب به گردون می‌دمد

- 438 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن]

L 126 ^a S 48 ^a M 78 ^a N 101 ^b B 58 ^a L 126 ^b	ای ³²⁷⁶ خوش آن روز که ³²⁷⁷ دل در خم گیسوی تو بود	در غم ³²⁷⁸ روی تو آشفته‌تر از موی تو بود	4052
	دل به هر تار سر زلف تو می‌زد چنگی	چه کند شاهد عادل به میان روی تو بود	4053
	آنکه آتش به جهان در ³²⁷⁹ زد و عالم را سوخت	گفتگوی ³²⁸⁰ رخ زیبای تو و خوی تو بود	4054
	بوی تو کردم گل و ³²⁸¹ از کار شدم صبح‌دمی	ظاهر ³²⁸² در نفس باد صبا بوی تو بود	4055
	کی نظر جانب آهوی حرم نیز کند	هر که یک روز هواخواه سر ³²⁸³ کوی تو بود	4056
S 48 ^b	یاد ³²⁸⁴ آن روز ³²⁸⁵ که سودای سر ³²⁸⁶ زلف تو ³²⁸⁷ داشت		4057
	دل آشفته سعیدا گل شببوی ³²⁸⁸ تو بود		

گرم³²⁷⁵: B, L, گرمی: S, M, N

ای³²⁷⁶: S, M, N, این: B, L

که³²⁷⁷: B, L, M, N, -: S

غم³²⁷⁸: S, M, N, خم: B, L

در³²⁷⁹: B, L, M, N, بر: S

گفتگوی³²⁸⁰: B, L, M, N, گفتگوی تو: S

بوی تو کردم گل و³²⁸¹: L, S, M, N, رفعت قدر گل: B

ظاهر³²⁸²: B, L, S, N, ظاهر: M

سر³²⁸³: B, L, N, سگ: M, سگی: S

یاد³²⁸⁴: B, L, N, باد: S, M

روز³²⁸⁵: B, L, M, N, روزی: S

سر³²⁸⁶: B, L, M, N, سر و: L

تو³²⁸⁷: B, L, S, N, -: M

شبيبوی³²⁸⁸: B, L, S, M, خوشبوی: N

L 126 ^b	حیف از این عمر که چون آب روان می‌گذرد	آشکارا ز نظر یار نهان می‌گذرد ³²⁸⁹	4058
S 49 ^a	سرو قدّ تو که از مدّ ³²⁹⁰ بیان می‌گذرد	کس چسان وصف کند دلجوی ترا	4059
M 79 ^a	همچو منصور ز دار دو جهان می‌گذرد	رفعت قد ترا هر که تماشا کرده‌است	3291 4060
N 102 ^a	گه چنین است جهان گاه چنان می‌گذرد	نه ز غم باش ملول و نه ز شادی دلخوش ³²⁹²	4061
B 58 ^b	که در اینجا سخن از لعل بتان می‌گذرد	دم مزن ای می‌گلگون ز لطافت زنهار	4062
	ای خوش آن کو ³²⁹⁴ ز جهان گذران می‌گذرد	بیشتر ز آنکه از این خانه جدا ³²⁹³ سازندش	4063
	که چو بر هم زده‌ای چشم ³²⁹⁵ جهان می‌گذرد	چشم حیرت‌زده را محو تماشا می‌دار	4064
	باز بر ³²⁹⁶ ما غم ایام جهان ³²⁹⁷ می‌گذرد	در نهاد فلک سفته ندانیم که چیست	4065
	پیچ و تابى است سعیدا کمر دل را باز		4066
	دست فکری که بر آن ³²⁹⁸ موی میان می‌گذرد		

³²⁸⁹ می‌گذرد: L، S، M، N: می‌گردد B

³²⁹⁰ مد: L، S، M: حد: N، B

³²⁹¹ B 4062<: L، S، M، N:

³²⁹² دلخوش: S، M، N: دلگیر: L، B: خوشدل Lt

³²⁹³ جدا: L، B: بیرون: M: برون: S، N

³²⁹⁴ کو: S، M، N، B: کس: L

³²⁹⁵ چشم: L، B: دیده: S، M، N

³²⁹⁶ بر: L، M، N، B: با: S

³²⁹⁷ گران: S، M، N، B: جهان: L

³²⁹⁸ فکری که بر آن: S، M، N: فکری است در آن: L: فکر که بر آن B

L 126 ^b S 50 ^a M 79 ^b N 103 ^b B 58 ^b L 127 ^a	از خانه دیوانه خبر داشته‌باشد	سیلی که در این راه‌گذر داشته‌باشد	4067
	زخمی ³²⁹⁹ به دل خویش اگر ³³⁰⁰ داشته‌باشد	آزردگی هیچ دلی را نپسندد	4068
	فکری به دل خویش مگر داشته‌باشد	درمان دلم هیچ مپرسید ز جانان	4069
	از گم‌شده شاید که خبر داشته‌باشد	دل در بر من نیست ز دلدار بپرسید	3301 4070
	آهن‌جگر و سینه‌سپر داشته‌باشد	شخصی به تو بیند که چو آئینه فولاد	4071
	آن بسته کمر زیر کمر داشته‌باشد	ای بهله وزن دست مبادا که میانی	4072
	یک بی‌سر و پایی چه هنر داشته‌باشد	عیب فلک سفله مسازید که معلوم	4073
M 80 ^a	تا در نفس خویش اثر داشته‌باشد	کی می‌گذرد از ³³⁰² سر قربان شده خویش ³³⁰³	4074
		زنهار سعیدا که ز دشمن نه‌راسی	4075
		تا چشم کرم بر ³³⁰⁴ تو نظر داشته‌باشد	
- 441 -			
[غزل]			
[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن]			
L 127 ^a S 9 ^b	فتنه را مصلحت آن نیست که بیدار شود	چشم او را مگذارید ³³⁰⁵ که هشیار ³³⁰⁶ شود	4076

³²⁹⁹ زخمی: B, L, رحمی: M, N

³³⁰⁰ اگر: B, M, S, L, کس از: N

³³⁰¹ 4070: B, M, S, L, 4073: N

³³⁰² از: B, L, M, S, N, بر: B, L

³³⁰³ خویش: B, L, خود: M, S, N

³³⁰⁴ بر: B, L, با: M, S, N

³³⁰⁵ مگذارید: B, L, نگذارید: S

³³⁰⁶ هشیار: B, هوشیار: L, S

B 58^b

4077	یار ³³⁰⁷ گیرم که نمودار شود کو چشمی	که به یک مرتبه شایسته دیدار شود	S 10 ^a
4078	دل ما رنگ تعلق نپذیرد هرگز	که ز تمثال کی آینه گرانبار شود	
4079	صدف آبله دل ³³⁰⁸ نشود پر هرگز ³³⁰⁹	گر همه دیده ما ابر گهربار شود	
4080	سبحه در دست سعیدا مدهید ای زهاد		
	که مبادا رود و رشته زناار شود		
- 442 -			
[غزل]			
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]			
4081	آنچه قسمت کرده ³³¹⁰ هر کس روزی خود می خورد	طعمه خود باز و کرکس روزی خود می خورد	L 127 ^a
4082	از ره نظاره عاشق کام می یابد ز حسن	با دهان دیده نرگس روزی خود می خورد	S 10 ^a B 58 ^b
4083	منعم از آن روی گندمگون مکن چون مور خط	خرمن ³³¹¹ حسن است هر کس روزی خود می خورد	L 127 ^b
4084	هر کرا قسمت به نوعی کرده رزاق جهان	آب از کف آتش از خس روزی خود می خورد	
4085	کس نمی ماند سعیدا بی نصیب از خوان ³³¹² او		
	هر که آمد پیش ما ³³¹³ پس روزی خود می خورد		

- 443 -

[غزل]

[فعلاتن مفاعلن فعلن]

³³⁰⁷ یار L، S: یاد B

³³⁰⁸ آبله دل L، B: حوصله ما S

³³⁰⁹ پر هرگز S، B: هرگز پر L

³³¹⁰ کرده S: کرد L، B

³³¹¹ خرمن L، B: خدمتی S

³³¹² خوان S، B: خان L

³³¹³ ما S، B: یا L

L 127 ^b	آسمان در سجود می‌آید	هر که از خود فرود می‌آید	4086
S 10 ^a	نکبت داغ و دود می‌آید ³³¹⁴	دایم از خانمان سوختگان	4087
B 58 ^b	یار هر چند زود می‌آید	به دل بی‌قرار من دیر است	4088
	آنچه بود و نبود می‌آید	به دکان ³³¹⁵ نظر متاعِ دلم	4089
	ز آسمان‌ها درود می‌آید	به زمین گر برند نام ترا	3316 4090
	آنچه ز او کس شنود می‌آید	طرز اگر این ³³¹⁷ و وضع ³³¹⁸ اگر این است	4091
S 10 ^b	ز این بلای کبود می‌آید	چرخ با نیک بد کند چه عجب	4092
	شورش زنده‌رود می‌آید	دایم از داغ ³³¹⁹ کشتگان غمت	4093
		ای سعیدا یکی است چشمه دل	4094
		لیکن ³³²⁰ از وی دو رود ³³²¹ می‌آید	

- 444 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 127 ^b	بر روی بحر درد دوا موج می‌زند	از دل به دیده گریه ما ³³²² موج می‌زند	4095
B 59 ^a	داند خضر که ³³²³ آب بقا موج می‌زند	تا خط نمود گرد لب می‌پرست او	4096

³³¹⁴ می‌آید L، S: سوختگان B

³³¹⁵ دکان L، B: دوکان S

³³¹⁶ S 4090: - L، B

³³¹⁷ اگر این L، S: این کار B

³³¹⁸ وضع B: طور L: ناز S

³³¹⁹ داغ L، B: خاک S

³³²⁰ لیکن B: لیک L: لیکن S

³³²¹ دو رود L، B: درود S

³³²² به دیده گریه ما B: به دیده گریه ما L

³³²³ خضر که L: که خضر B

که هم چو غنچه زبان در ته دهان³³²⁸ دارد

- 446 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 128 ^a	چند در اندیشه دنیا و دین خواهیم بود	تا به کی در فکر و ذکر ³³²⁹ این و آن ³³³⁰ خواهیم بود	4111
S 10 ^b	گل نخواهد کرد آخر غنچه امید چند	همچو داغ دست ما در آستین خواهیم بود	4112
B 59 ^a	گرچه خواهیم ³³³¹ از نظرها رفت اما چون خیال	در دل و در سینه‌های فکر متین خواهیم بود	4113
L 128 ^b	یک شبی آخر در این عالم قران خواهیم کرد	هر چه باداباد با ماهی قرین خواهیم بود	4114
	دوست گر در خاطر خود جا دهد مهریم مهر	در دل دشمن چو نشینیم کین خواهیم بود	4115
	زور بازویی بخواه و دست همت کن دراز		4116
	ای سعیدا چند ما در ماء ³³³² و طین خواهیم بود		

- 447 -

[غزل]

[مفاعلتن فاعلتن مفاعلتن فاعلن]

L 128 ^b	به رو ترا چو خط مشکبار پیدا شد	غبار آینه را اعتبار پیدا شد	4117
S 10 ^b	به دور خط رخت کامیاب شد دل‌ها	گل مراد در این روزگار پیدا شد	4118
B 59 ^a	بر آید از دل مجروح آه و ناله گرم	پلنگ دایم از این کوهسار پیدا شد	4119
	هزار نقش به دل‌های عاشقان بر بست	هر آن شکن که به زلف نگار پیدا شد	4120
	خیال در نظر آورد رنگ ³³³³ آن گل‌روی	مرا به سینه دل خار خار پیدا شد	4121

³³²⁸ دهان: L: زبان B

³³²⁹ فکر و ذکر: L، S: ذکر و فکر B

³³³⁰ این و آن: B، S: آن و این L

³³³¹ خواهیم: L، B: خواهم S

³³³² ماء: L: ما، S، B

³³³³ رنگ: L، S: فکر B

	3334	4122	ز موجخیز حوادث اجل خلاصم کرد	که بحر شور فنا را کنار پیدا شد
S 11 ^a		4123	به دور عارض او فتنه‌های خوابیده	ز سر کشیدن خط آشکار پیدا شد
		4124	چگونه خوانمش ³³³⁵ آدم کسی که آگه ³³³⁶ نیست	چه کار دارد و بهر ³³³⁷ چه کار پیدا شد
		4125	کرم نشست سعیدا ز پا و شد معیوب	
			رواج بخل در این روزگار پیدا شد	
- 448 -				
[غزل]				
[مفاعلهن فعلاتن مفاعلهن فعلهن]				
L 128 ^b		4126	چه دلبر است ³³³⁸ که هر گاه ناز می‌آرد ³³³⁹	تمام ناشده نازش نیاز ³³⁴⁰ می‌آرد
S 11 ^a		4127	به غیر نخوت حج حاجی بیابان‌گرد	دگر چه تحفه ز راه حجاز می‌آرد
B 59 ^a		4128	در این سراچه بازیچه می‌ندانم کیست	که هر زمان ز خودم برده باز می‌آرد
		4129	چو در عرق گل رخسار شعله‌ریز شود	چو شمع جان مرا در گداز می‌آرد
L 129 ^a		4130	چه ³³⁴¹ عشوه غمزه چه ناز و کرشمه از هر سو	جدا جدا به دلم ترکناز می‌آرد
B 59 ^b		4131	نگاه چشم تو ما را به گفتگو آورد	که باده بر سر افشای راز می‌آرد
		4132	خیال قامت او چون رسید به یاد مرا	پی کشیدن آه دراز می‌آرد

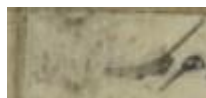
³³³⁴ S 4122 - L, B

³³³⁵ خوانمش L, B: خانمش S

³³³⁶ آگه S: آدم L, B

³³³⁷ بهر: پیری L, B: بهری S

³³³⁸ دلبر است L, B: دیر است S

³³³⁹ هر گاه ناز می‌آرد L: S: هر گاه ناز می‌آید B

³³⁴⁰ نیاز L, B: نیاز S

³³⁴¹ چه S, B: چو L

چه همت است سعیدا به عشق بالادست

4133

که جغد می‌برد³³⁴² و شاهباز³³⁴³ می‌آرد

- 449 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 129^a
B 59^b

قطع طریق ره به سلامت نمی‌شود این ره تمام جز به ملامت نمی‌شود

4134

افتاده‌است کار به حشرت ز غافلی و نه کدام دم که قیامت نمی‌شود

4135

دنیا نه جای راحت و آرام و مسکن است در عالم خیال اقامت نمی‌شود

4136

بس فاخر است جامهٔ اقبال و جاه و تخت لیکن درست با قد و قامت نمی‌شود

4137

کاری به غیر عشق سعیدا ندیده‌ایم

4138

کان عاقبت ادا به ندامت نمی‌شود

- 450 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 129^a
B 59^b

پاکبازانی که راهی در دل هم کرده‌اند از روی دیگر گذر³³⁴⁴ از هر دو عالم کرده‌اند

4139

درمندان چون هلال از بینوایی گشته‌اند همچو ماه نو کجا ابرو به کس خم کرده‌اند

4140

کی ملایم می‌شود³³⁴⁵ دل‌های سنگین طینتان³³⁴⁶ خویش را گر پرورش با آب زمزم کرده‌اند

4141

چهره را از دیدن آینه³³⁴⁷ پنهان کرده‌اند³³⁴⁸ لاله‌رویانی که شرم از چشم شبنم کرده‌اند

4142

³³⁴² می‌برد S، B: می‌برد L

³³⁴³ شاهباز S، B: آفتاب L

³³⁴⁴ گذر B: گذار L

³³⁴⁵ می‌شود L: طینتان B

³³⁴⁶ سنگین طینتان L: سنگین می‌سود B

³³⁴⁷ چهره را از دیدن آینه L: چهرهٔ آینه را از دیده B

³³⁴⁸ کرده‌اند: کردن است L، B

	دوربینانی که چشم از عالم تن بسته‌اند	بیشتر از زخم ایشان فکر مرهم کرده‌اند	4143
	گرچه عیسی را مجرد ختم گردیده است لیک	پاکبازان بیشتر تحسین مریم کرده‌اند	4144
L 129 ^b	دم نزد جز مهر گر بود از حیانتش نیم دم	هر کرا روشن‌دلان چون صبح همدم کرده‌اند	4145
	پاک کی گردد زبان و دست دل‌افسرندگان	گرچه غسل و آب دست از آب زمزم کرده‌اند	4146
	بی‌خودی‌ها دیده‌اند از او وفاداران عشق		4147
	تا سعیدا را در این میخانه محرم کرده‌اند		
- 451 -			
[غزل]			
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]			
L 129 ^b	جسم ما از ناتوانی جان نمی‌گیرد ³³⁴⁹ به خود	درد ما از نازکی درمان نمی‌گیرد ³³⁵⁰ به خود	4148
S 11 ^a B 59 ^b	کامل ³³⁵¹ ذاتی زیاد و کم ندارد در وجود	تبغ ابرو زحمت سوهان نمی‌گیرد ³³⁵² به خود	4149
	عارف از تغییر ³³⁵³ اوضاع جهان دلگیر نیست	گرد کلفت یوسف از زندان نمی‌گیرد ³³⁵⁴ به خود	4150
	از شمیم مشک ³³⁵⁵ می‌گردد پریشان زلف یار	ساده لوحی کاغذ افشان نمی‌گیرد به خود	4151
S 11 ^b	مردمان را فکر تعمیر جهان از غافلی است	جز خرابی این ده ³³⁵⁶ ویران نمی‌گیرد به خود	4152
	گرد غم چسبیده باشد در گریبان لباس	ور نه انده سینۀ عریان نمی‌گیرد به خود	4153

³³⁴⁹ نمی‌گیرد S، B: نمی‌کرد L

³³⁵⁰ نمی‌گیرد S، B: نمی‌کرد L

³³⁵¹ کامل L، B: کاملی S

³³⁵² نمی‌گیرد S، B: نمی‌کرد L

³³⁵³ تغییر L، S: تعریف B

³³⁵⁴ نمی‌گیرد S، B: نمی‌کرد L

³³⁵⁵ مشک L، S: زلف B

³³⁵⁶ ده B: دل L: دهی S

بی محبت زندگی باشد سعیدا کفر محض³³⁵⁷

ننگ بی‌عشقی تن بی‌جان نمی‌گیرد به خود

- 452 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

- L 129^b لعلش که کار بوسه به انداز می‌کند دل را کباب شعله‌ آواز می‌کند 4155
 S 11^b در چشم عاشقان حقیقت شعار چرخ خاکستری³³⁵⁸ است آینه پرداز می‌کند 4156
 B 59^b از بسکه ناز بر سر هم جمع کرده است هر عضو او³³⁵⁹ به عضو دگر ناز می‌کند 4157
 پوشیده³³⁶⁰ هر که چشم³³⁶¹ سعیدا ز کاینات 4158
 بر روی خود ز غیب دری³³⁶² باز می‌کند

- 453 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن]

- L 130^a گلرخانی که سراسر رو گلزار خودند دایما در عرق از گرمی بازار خودند 4159
 S 11^b اهل همت ننشینند گران در دل کس این گُره تا رمقی هست به تن بار خودند 4160
 B 59^b گرچه چشمان تو مستند ولی هشیارند دایما باخبر³³⁶³ از مردم بیمار خودند 4161
 بسکه ابنای زمان کینه هم می‌ورزند³³⁶⁴ تا رسد با دگری در پی آزار خودند 4162

³³⁵⁷ کفر محض S، B: محض کفر L

³³⁵⁸ خاکستری L، B: خاکستر S

³³⁵⁹ او L، S: را و B

³³⁶⁰ پوشیده L، B: پوشید S

³³⁶¹ هر که چشم L: هر آنکه چشم S: چشم خویش B

³³⁶² دری L، B: در S

³³⁶³ باخبر S، B: بی‌خبر L

³³⁶⁴ می‌ورزند L، St، B: می‌دوزند L

	ای خوش آن گوشه‌نشینان که به صد ناز و نیاز	در حریم خود و در سایه دیوار خودند	4163
	آن گروهی که به کف آینه جان دارند	کی به فکر خود و آرایش دیدار ³³⁶⁵ خودند	4164
	کسب جمعیت از آن قوم سعیدا می‌کن		4165
	که پریشان شده نطق گهربار خودند		
- 454 -			
[غزل]			
[مفاعلتن مفاعلتن مفاعلتن]			
L 130 ^a	جهان ترا به سر انکسار می‌آرد	که تا بزرگ شوی در فشار ³³⁶⁶ می‌آرد	4166
S 12 ^a	نسیم خط تو گر بگذرد به سوی چمن	هزار طعنه ³³⁶⁸ به باد بهار می‌آرد	3367 4167
B 60 ^a	اگرچه بحر پر آشوب و مست و بی پرواست	شکسته کشتی ما در کنار می‌آرد	4168
	هر آن نهال که از آب دیده پروردم	ز شور بختی من شعله‌بار می‌آرد	4169
	به فکر کرده و ناکرده عمر صرف مکن	که این حساب غم بی‌شمار می‌آرد	3369 4170
	تأسفات گذشته امید آینده	نهال عمر تو هر دم دو بار می‌آرد	4171
	فریب باده دنیا مخور به رنگ و به بوی		4172
	که ناچشیده سعیدا خمار می‌آرد		
- 455 -			
[غزل]			
[مفاعلتن مفاعلتن مفاعلتن]			
L 130 ^a	هر آن تنی که گرفتار پیرهن باشد	چو مرده‌ای است که او زنده در کفن باشد	4173
S 12 ^a			

³³⁶⁵ دیدار S: اظهار L: دیوار B

³³⁶⁶ فشار L، S: کنار B

³³⁶⁷ L 4169 <: B، S 4167

³³⁶⁸ طعنه S: دل‌ها L: باده B

³³⁶⁹ B 4172 <: L - : S 4170

B 60 ^a	شگفتگی نه به اندازه چمن باشد	گل از طراوت آب و هواست خندان روی	4174
L 130 ^b	همان حدیث سلیمان و اهرمن باشد	میان نفس و ³³⁷⁰ خرد گفتگوی ملک وجود ³³⁷¹	4175
	نمیرد آنکه دلش زنده ³³⁷³ سخن باشد	دل مرا سخن عشق زنده ساخته است	3372 4176
	هر آن دلی که گرفتار جان و تن باشد	چو آفتاب سیه قطعه‌ای است از شب تار	4177
		ز بسکه از دل و ³³⁷⁴ جان دوستم به خلق خدا	4178
	محبت خویش سعیدا رقیب من باشد		
- 456 -			
[غزل]			
[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]			
L 130 ^b	به چشم من ز روی آفتابش نور می‌بارد	نه خوی از جبهه آن دلبر مغرور می‌بارد	4179
S 12 ^a B 60 ^a	ز چشم گوهر افشان من آب شور ³³⁷⁵ می‌بارد	ندارم در نظر گر بحر شور غم چرا دایم	4180
S 12 ^b	چه شد گر ابر رحمت بر سر مغفور می‌بارد	نم ³³⁷⁶ تردامنی سرسبز خواهد کرد خاکم را	4181
	ولی از عشق نصرت بر سر منصور می‌بارد	اگرچه سنگ و چوب از هر طرف بر دار می‌آید	3377 4182
	که کیفیت مدام از دانه انگور ³³⁷⁸ می‌بارد	ز مستی تاک می‌پیچد به خود سر می‌کشد هر سو	4183
	سعیدا روی خشکی تا ابد زخمی ³³⁷⁹ نمی‌بیند		
			4184

³³⁷⁰ و L، B: S -

³³⁷¹ ملک وجود S: اهل کمال L: اهل خرد B

³³⁷² B - S، L، 4176

³³⁷³ زنده L: عاشق S

³³⁷⁴ و L، B: S -

³³⁷⁵ شور L، S: شرم B

³³⁷⁶ نم L، B: نمی S

³³⁷⁷ S 4184 < B، L، 4182

³³⁷⁸ دانه انگور L، S: انگور B

³³⁷⁹ زخمی L، B: زخم S

که از هر چشمه داغم نم³³⁸⁰ ناسور³³⁸¹ می‌بارد

- 457 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن]

- 4185 خط رخسار ترا گرچه زیر باید خواند صنعت این است که بی زیر و زیر باید خواند L 130^b
- 4186 می‌توان گفت ز لب³³⁸² حرف به هر گوش ولی³³⁸³ صفت چشم به ارباب نظر باید خواند S 12^b
B 60^a
- 4187 ز هنر گوی به ما بی‌هنران³³⁸⁴ عیب مگوی عیب را رفته به اصحاب³³⁸⁵ هنر باید خواند
- 4188 بسکه عالم شده از سنگدلی گوش‌گران بعد از این و عظم به دیوار و به در باید خواند
- 4189 یاد مجنون به بیابان جنون باید گفت نقل فرهاد به هر کوه و کمر باید خواند
- 4190 نی در آغوش کشی نی ز برت دور کنی نام ترکیب تو بی نفع و ضرر باید خواند L 131^a
- 4191 عیب کردن هنری را همه از بی‌هنری است گر تو داری هنری عیب هنر باید خواند
- 4192 گر بود نغمه عشاق سعیدا در دل مست باید شد و هنگام سحر باید خواند

- 458 -

[غزل]

[مفعول مفاعیل مفاعیل مفعول]

- 4193 عارف چو³³⁸⁶ جهان سرکش و مغرور نگرده شور است محیط آب گهر شور نگرده L 131^a
- 4194 حیف است به آن ظرف تنک باده که می را در ساغر گل نوشد و فغفور نگرده S 12^b
B 60^a

³³⁸⁰ نم L، S: غم B

³³⁸¹ ناسور L، B: ناسور S

³³⁸² لب S، B: هر L

³³⁸³ ولی S: و دلی L: دلی B

³³⁸⁴ بی‌هنران L، S: بی‌هیران B

³³⁸⁵ اصحاب L، S: ارباب B

³³⁸⁶ چو S، B: ز L

	خورشید که ³³⁸⁷ و پرتو دیدار تو هیهات	هر بی سر و پا لایق این نور نگرده	4195
S 13 ^a	در باغچه صبر گل بی جگری هاست	زخمی که رسد بر دل و ناسور ³³⁸⁸ نگرده	4196
	منظور قبول نظر اوست و گر نه	هر کوه ز رفعت جبل طور نگرده	4197
	خم خشت سر خود نکند تا سرمستی	خاک قدم ریشه انگور نگرده	4198
	پیوسته چنان دل که به صد آب می ناب	همچون شکر از لعل لبش دور نگرده	4199
	دل چون گزد از باده علاجش می ناب است	بی نشئه غم ³³⁸⁹ غمزده مسرور ³³⁹⁰ نگرده	4200
B 60 ^b	دل را صفت کینه میاموز سعیدا		4201
	کاین شان عسل خانه زنبور نگرده		
- 459 -			
[غزل]			
[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]			
L 131 ^a	به آن بر چیده دامان تهمت خونم کجا افتد	نسازد دست رنگین گر به پای او حنا افتد	4202
S 13 ^a	چه سازم با چنان بالابلندی عشومپردازی	که در دیدن ز کوتاهی نگاهم پیش پا افتد	4203
B 60 ^b	ز استغنا کشم در زیر دامن پای رغبت را	به پشت پای من گر سایه بال هما افتد	4204
L 131 ^b	چسان کس می تواند دید آن نازک خیالی را	که از خود می رود چون در دلش فکر حیا افتد	4205
	کرا طاقت که گیرد دامن پیراهن نازی	که در هر یک گره صد ناز بر بند قبا افتد	4206
	نهال فقر آنکه می شود کامل که چون معنی		4207
	سعیدا در جهان بالش از نشو و نما افتد		

- 460 -

³³⁸⁷ که B، L، کی S

³³⁸⁸ ناسور B، L، ناصور S

³³⁸⁹ غم B، S، می L

³³⁹⁰ مسرور S، مستور B، L

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 131 ^b	دیوانه را مقام تسلی نمی‌رسد	مجنون به گرد خیمه لیلی نمی‌رسد	4208
S 13 ^a			
B 60 ^b	کس با خدا به جامه نیلی نمی‌رسد	تا کی به رود نیل زنی خرقه ای عزیز	4209
	باید وگر نه کس به تجلی نمی‌رسد	چشمی ز غیر بسته ³³⁹¹ چو موسی عصا کشی	4210
S 13 ^b	موسی نمی‌شوی و ³³⁹² خلیلی نمی‌رسد	بر آب اگر روی و در آتش وطن کنی	4211
		از دست روزگار سعیدا چه ³³⁹³ گل چه ³³⁹⁴ خار	4212
		آن رو کدام روست که سیلی نمی‌رسد	

- 461 -

[غزل]

[فعلاتن مفاعلن فعلن]

L 131 ^b	گفتمش ماه رفت و پنهان شد	مهر گفتم چو تیغ تابان ³³⁹⁵ شد	4213
B 60 ^b	چون که گل گفتمش پریشان شد	غنچه گفتم دلش گرفت از من	4214
	چون به دردم رسید درمان شد	شعله‌خو دلبری که دل می‌سوخت	4215
	تا نصیبش ز آب حیوان شد	خضر اول ز آب روی گذشت	4216
	خاکپای ره عزیزان شد	هر که دانست عزت خود را	4217
	دامن عفو او گریبان شد	بر سر و گردن گنه‌کاران	4218
	هر که از جان گذشت جانان شد	چون گذشتی ز تن همه جانی	4219
L 132 ^a		در هوای رخس سعیدا دوش	4220

³³⁹¹ بسته S، L؛ گشته B

³³⁹² و L - : S به B

³³⁹³ چه S، L؛ چو B

³³⁹⁴ چه S، L؛ چو B

³³⁹⁵ تابان B: تا ز آن L

نعره‌ها زد که چرخ حیران³³⁹⁶ شد

- 462 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 132 ^a B 60 ^b	هر آن وادی که در اطراف آب و دانه‌ای دارد	پی صید افکنی صیاد آنجا خانه‌ای دارد	4221
	پی گم‌کرده‌ای او را نشان بتخانه‌ای دارد	زمام آشنایی را به کف بیگانه‌ای دارد	4222
	نباشد بی نگهبان هیچ محبوبی در این گلشن	که هر گل بلبل و هر شمع را پروانه‌ای دارد	4223
	چرا بازی نسازد با نگه مژگان آن ³³⁹⁷ بدخو	چو چشم و ابروی خود گوشه میخانه‌ای ³³⁹⁸ دارد	4224
	ندارد گرچه زنّاری به گردن مرد صورت‌بین	و لیکن در درون خویشتن بتخانه‌ای دارد	4225
	دلم جمع است از گفت و شنود حلقه زلفش	که این حرف پریشان را زبان شانه‌ای دارد	4226
	زلیخا را به فقرش سرزنش کردن خطا باشد	ندارد گرچه چیزی همت مردانه‌ای دارد	4227
	سعیدا تا کند آگه ترا از حال زار خود		4228
	بسان ناله در راه تو از نی خانه‌ای ³³⁹⁹ دارد		

- 463 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 132 ^a B 60 ^b	نه مجنون در هوای فکر آب و دانه می‌گرید	به حال خنده ما عاقلان دیوانه می‌گرید	4229
	نمی‌سازیم خود افشای راز خویشتن ور نه	شود گر آشنای حال ما بیگانه ³⁴⁰⁰ می‌گرید	4230
	از این معنی نیند آگه که می‌خندند ³⁴⁰¹ می‌خواران	صراحی می‌کند خالی دل پیمانه می‌گرید	4231

³³⁹⁶ حیران L: حیوان B

³³⁹⁷ آن B: او L

³³⁹⁸ میخانه‌ای B: میخانه L

³³⁹⁹ از نی خانه‌ای B: آتسخانه‌ای L

³⁴⁰⁰ بیگانه B: بیگانه‌ای L

³⁴⁰¹ می‌خندند B: می‌خندید L

نداری در حرم راه و کلیسا راست در بسته 3402 4232 چه غم داری به حالت کعبه و بتخانه می‌گرید³⁴⁰³

4233 گهی با خود حساب خود کند گه مهره بازی

ز دست زاهد آخر سبحة³⁴⁰⁴ صدदानه می‌گرید

- 464 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

4234 به عالم جز غباری گرد خاطر ها چه می‌ماند که غیر از توده خاکی در این صحرا چه می‌ماند
L 132^b
B 60^b

4235 نمانده غیر حرف حق ز اهل دل در این عالم که جز تهجره‌ای از ساغر و صهبا چه می‌ماند

4236 نمانده در جهان غیر از سر بی‌مغز آثاری که جز تبخاله کف³⁴⁰⁵ بر لب دریا چه می‌ماند
B 61^a

4237 ز مشرق تا به مغرب وز ثریا تا ثری آنجا بیا مگذر ز حق جز یک تن تنها چه می‌ماند

4238 سعیدانی بدان مانند نه نیکان در این عالم

که غیر از نام نیک و بد در این دنیا چه می‌ماند

- 465 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

4239 محبت را جگر غم را دل غمخوار می‌باید نظر آینه و آینه را دیدار می‌باید
L 132^b
B 61^a

4240 من مفلس چه سازم با که پردازم نمی‌دانم که در دین سبحة و در کافری زنار می‌باید

4241 میاویز ای گران طبع سبکسر با نظر بازان که دل از کوه سنگین‌تر در این کردار می‌باید

4242 پشیمانی ندارد سود فکر باز گشتن کن ز عصیان توبه و از توبه استغفار می‌باید

³⁴⁰² L - B 4232

³⁴⁰³ می‌گرید: می‌رقصد B

³⁴⁰⁴ سبحة B: مهره L

³⁴⁰⁵ تبخاله کف B: تبخاله بر کف L

3406	4243	تواند کرد عالم را زلیخا عشق سودایی	چو یوسف خانه زادی بر سر بازار می‌باید
	4244	اگر مقصود شهرت کردن است ای دل به زهادی	گزی مسواک با سر باد و گر دستار می‌باید
	4245	سعیدا سالکان را از طریق عشق رمزی گو	
		که دایم چشم حیران و دل بیمار می‌باید	

- 466 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 132 ^b B 61 ^a	4246	روی ترا ز نور خدا آفریده‌اند	موی ترا ز طالع ما آفریده‌اند
	4247	از یاد آن لبان و ز فکر ضمیر او	جسم لطیف و ذوق و صفا آفریده‌اند
	3407 4248	نام وفا چو پیکر عنقا حکایتی است	این را در این زمانه کجا آفریده‌اند
L 133 ^a	4249	عمری به فکر کاکل و قد تو رفته‌اند	تا اهل درد آه رسا آفریده‌اند
	4250	آب حیات از لب او ³⁴⁰⁸ خلق کرده‌اند	عمر حضر ز زلف دو تا آفریده‌اند ³⁴⁰⁹
	4251	مستی نشاط نشئه هوا بزم های و هو	از توبه شکسته ما ³⁴¹⁰ آفریده‌اند
	4252	یک مظهر است معدن سنگ سیاه و لعل	ز این مشّت خاک شاه و گدا آفریده‌اند
	4253	تسلیم و انقیاد شد از عقل کامیاب	از جهل و بحث چون و چرا آفریده‌اند
	4254	هر شی ز ضد خویش در اینجا وجود یافت	از چشمه سار درد دوا ³⁴¹¹ آفریده‌اند
	4255	غیریتی به جز من و تو ³⁴¹² در من و تو نیست	از یک من است ما و شما آفریده‌اند

³⁴⁰⁶ L 4243 - B

³⁴⁰⁷ L 4248 < 4250 B

³⁴⁰⁸ L: آن او B

³⁴⁰⁹ عمر حضر ز زلف دو تا آفریده‌اند L، B: این را در این زمانه کجا آفریده‌اند L

³⁴¹⁰ شکسته ما L: شکسته چها B

³⁴¹¹ دوا B: دو L

³⁴¹² من و تو L: تو و من B

جز ما هر آنچه هست سعیدا برای ماست

ما را همان برای شما آفریده‌اند

- 467 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن]

L 133 ^a B 61 ^a	تا کمند دلم آن حلقه گیسو نشود	دل من جمع از آن سلسله مو نشود	4257
	زردرویی نکشد دل نرود از پی کام	گل این باغچه را رنگ پی بو نشود	4258
	شاهدم ³⁴¹⁴ بکر معانی ننماید خود را	فکر تا صیقل آیینۀ زانو نشود	4259
	عرق از چهره میفشان مرو در پی ³⁴¹⁵ خلق	آبرو ریختنت باز ³⁴¹⁶ ترا خو نشود	4260
	فکر میزان سخن آمده در دل ور نی ³⁴¹⁷	گوهر پاک سخن سنگ ترازو نشود	4261
	غزۀ طالعش انگشت‌نما کی گردد		4262

تا سعیدا مه نو چون خم ابرو نشود

- 468 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 133 ^a B 61 ^a	تا سبزه گرد خط تو جویبار شد	همچون لب قدح لب جو آبدار شد	4263
L 133 ^b	آن سر که شور عشق در او ³⁴¹⁸ جا نکرده است	چون جام سرنگون شده بی اعتبار شد	4264
	در هر چمن که آن گل‌رو شمع بزم شد	پروانه گشت عالم و بلبل هزار شد	4265
	یک ماه بود در نظر خلق جلوه‌گر	آن هم به دور حسن تو بی اعتبار شد	4266

3413 L: 4256 - B

3414 شاهد L: شاهد B

3415 در پی L: بر در B

3416 باز B: ناز L

3417 نی B: نه L

3418 او B: آن L

3419 4267 بر داشت پرده از رخ و بگشاد لب به حرف در بزم ما دگر گل و مل خوار و زار شد

3420 4268 افتاد همچو سایه و بوسید پای او

با یار هر کجا که سعیدا دوچار شد

- 469 -

[غزل]

[مفعول مفاعیلن مفعول مفاعیلن]

L 133^b مست می مغروری هشیار³⁴²¹ نمی‌گردد تصویر به صد محشر بیدار نمی‌گردد 4269
B 61^a

از کار جهان یک دم بی غم³⁴²² بنشین ای دل این نه فلک گردان پندار نمی‌گردد 4270

گر باده شود باران پیمانه درویشان بی خون جگر هرگز سرشار نمی‌گردد 4271

یا در پی درویشی است یا در غم بدکیشی است این چرخ فلک هرگز بیکار نمی‌گردد 4272

B 61^b از شیشه ناموست تا هست خطر ای³⁴²³ دل این پست و بلند تو هموار نمی‌گردد³⁴²⁴ 4273

از چهره نیفشاند کس گرد یتیمی را تا دیده طفل ما خونبار نمی‌گردد 4274

آرام نمی‌گیرد در سینه سعیدا را 4275

تا گرد خیال او صد بار نمی‌گردد

- 470 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن]

L 133^b لاف درویشی و پندار³⁴²⁵ تماشا دارد مفلس و رفتن بازار تماشا دارد 4276
B 61^b

B (2)4268 :L (2)4267³⁴¹⁹

B (2)4267 :L (2)4268³⁴²⁰

L³⁴²¹ هشیار :B هوشیار

L³⁴²² یک دم بی غم :B بی غم یک دم

L³⁴²³ ای :B در

L³⁴²⁴ این پست و بلند تو هموار نمی‌گردد Lt، B: تصویر بصد محشر بیدار نمی‌گردد

L³⁴²⁵ پندار :B: پند او

	آشکارا و نهان هر چه در این عالم هست	چشم خواب و دل بیدار تماشا دارد	4277
	کفر میراثی و اسلام زبان ساخته را	در میان سبحة و زنار تماشا دارد	4278
L 134 ^a	دفتر بی‌گنهان کی به نظر می‌آید	نامه در دست گنهکار تماشا دارد	4279
	بوی صهبای لبش ³⁴²⁶ ناشده ³⁴²⁷ از لب واعظ	غیبت ساغر سرشار تماشا دارد	4280
	باده و دلبر و سیر چمن و سایه بید	گر دهد دست به یکبار تماشا دارد	4281
	مطرب و باده سعیدا چمن و روی چو گل ³⁴²⁸		4282
	وصل این چار ³⁴²⁹ به یکبار تماشا دارد		
- 471 -			
[غزل]			
[مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن]			
L 134 ^a B 61 ^b	خط سایه زلف رخ یار است ببینید	ای اهل نظر روی بهار است ببینید	4283
	بر هر سر مو مهر دگر هست دلش را	یک عاشق و معشوق هزار است ببینید	3430 4284
	رگ بر تن افسرده عشاق نباشد	پیچیده به تن زلف نگار است ببینید	3431 4285
	در دل چه خیال است ندانم که مرا سوخت	در جامه فانوس شرار است ببینید	4286
	او را صفتی نیست که دلخواه نباشد	یک عاشق و معشوق هزار است ببینید	3432 4287
	جز روز و شبی نیست متاعی که جهان راست	تا هست همین لیل و نهار است ببینید	4288
	آه دل این خاک نشین است سعیدا		4289

³⁴²⁶ لبش: B شیش L

³⁴²⁷ ناشده: B ناشد L

³⁴²⁸ روی چو گل: L سایه بید B

³⁴²⁹ وصل این چار: L گر دهد دست B

³⁴³⁰ 4284 L: - B

³⁴³¹ B (2)4287: L (2)4285

³⁴³² B (2)4285: L (2)4287

خط نیست بر آن چهره غبار³⁴³³ است ببینید

- 472 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 134 ^a B 61 ^b	4290 نه آن بدمست گاهی با سعیدا دشمنی دارد سرش کردم که هر ساعت سر مردافکنی دارد 4291 شوم قربان آن شوخی که چشم حیرت ما را غبار راه او هر دم سر³⁴³⁴ پیراهنی دارد 4292 گهی گرید گهی نالد³⁴³⁵ گهی بر روی گل ببند میان عاشقان بلبل طریق گلشنی دارد 4293 ز بس در سینه خود خار خار عشق دارم دل به زیر پوست چون ماهی لباس سوزنی دارد 4294 فلک را طاس چون پر زر³⁴³⁶ نگرده هر شب از انجم که این حمّام چون خورشید پیر گلخنی دارد 4295 سعیدا در³⁴³⁷ چنین شهری مروت از که می‌جویی

که عشرت را یهودی و صفا را ارمنی دارد

- 473 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 134 ^b B 61 ^b	4296 هر جا به جلوه آن گل رENA به هم رسید چون غنچه دل به تنگی آنجا به هم رسید 4297 دل بسکه لخت لخت شد از چشم اشکبار چندان گریستم که جگرها به هم رسید 4298 صد رشته کند موج ز بی‌تابی محیط از هر گره که در دل دریا به هم رسید 4299 لیلی که³⁴³⁸ از قبیله نجد آمده به وجد مجنون ز گرد قافله ما به هم رسید

³⁴³³ غبار: L: غباری B

³⁴³⁴ هر دم سر: L: هم دعوی B

³⁴³⁵ گرید گهی نالد: L: نالد گهی گرید B

³⁴³⁶ زر: L: گل B

³⁴³⁷ در: B: از L

³⁴³⁸ که: L: گر B

	رستم نیاز و باز دگر بار ³⁴³⁹ تازه شد	هر جا که یار و این دل شیدا به هم رسید	4300
	بالید و سبز شد سر و برگش ز بی‌کسی		4301
	چندان گداخت غم ³⁴⁴⁰ که سعیدا به هم رسید		
- 474 -			
[غزل]			
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]			
L 134 ^b B 61 ^b	سیل باد ³⁴⁴¹ از گوشه ویرانه ما می‌برد	شام ظلمت از چراغ خانه ما می‌برد	4302
	ای صبا دامن مزن بر ما که شمع بزم دوست	ناز بالش از پر و ³⁴⁴² پروانه ما می‌برد	4303
	نور می‌بخشد ³⁴⁴³ به عالم صبحدم خورشید لیک	روشنایی از چراغ خانه ما می‌برد	4304
	غیر دودش بر نمی‌آید دگر بیرون چو شمع	هر که ره بر ³⁴⁴⁴ خلوت جانانه ما می‌برد	4305
	کی غبار غم ز دل بیرون تواند برد می	زنگ از دل گریه مستانه ما می‌برد	3445 4306
	می‌شود چون تیغ در میدان مردان سرخرو	هر که او فیض از دل دیوانه ما می‌برد	3446 4307
	پنجه ما صبح امیدی به چنگ آورده بود	ناز کاکل را به زور از شانه ما می‌برد	4308
L 135 ^a	رونق دین مبین باشد سعیدا کفر ما		4309
	شمع مسجد زاهد از بتخانه ما می‌برد		

- 475 -
[غزل]

³⁴³⁹ بار L: باز B
³⁴⁴⁰ گداخت غم B: گریستم L
³⁴⁴¹ باد B: یاد L
³⁴⁴² و L: - B
³⁴⁴³ می‌بخشد B: می‌حسد L
³⁴⁴⁴ بر L: در B
³⁴⁴⁵ 4306 L: - B
³⁴⁴⁶ 4307 L: < 4305 B

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 135 ^a B 62 ^a	4310	دلم از زندگانی بسکه هر دم سیر می‌آید	نفس از سینه تا لب چون قیامت دیر می‌آید
	4311	چو تیر کار ³⁴⁴⁷ ناگردیده بر گردد به روی کس	جواب ناله‌ام از کوه بی‌تأثیر می‌آید
	4312	مگر مجنون ز زندان رو به هامون کرده است امشب	که از صحرا به گوشم ناله زنجیر می‌آید
	4313	گذشت از بی‌نیازی یک کمنداناز دور از من	نمایان است فتراکش که از نخجیر می‌آید
	4314	قدش خم چون کمان گردیده و ³⁴⁴⁸ از حرص دنیا جو	نشان هر جا که از دنیا دهی چون تیر می‌آید
	4315	مگر مجنون به یاد جعد لیلی می‌کشد آهی	که از هامون ³⁴⁴⁹ صدای حلقه زنجیر می‌آید
	4316	سعیدا شیخ با اصحاب خود عزم کجا دارد	
		که از تلبیس آبادش به صد تزویر ³⁴⁵⁰ می‌آید	

- 476 -

[غزل]

[مفاعیلن فعلاطن مفاعیلن فعلاطن]

L 135 ^a B 62 ^a	4317	دل از محبت دنیا سیاه می‌افتد ³⁴⁵¹	چو نامه‌ای ³⁴⁵² که به دست گناه می‌افتد
	4318	ز موی دیده بسی نازک است موی میانش	به گردن مژه بی‌جا نگاه می‌افتد
	4319	مزن به شعله غم قلب زبردستان را	کلف ز آه به رخسار ماه می‌افتد
	4320	به گردن کج نرگس ببین و عیب مکن	که چشم منتظر آن رو به راه می‌افتد
	4321	خیال روی تو هر گه به خاطرم گذرد	چو شعله‌ای که به روی گیاه می‌افتد
	4322	خمیده دوش و رهم دور و بیم آن دارم	که من ضعیفم و بار گناه می‌افتد

³⁴⁴⁷ کار B: کار گر L

³⁴⁴⁸ گردیده و L: گردیده است B

³⁴⁴⁹ هامون B: هامان L

³⁴⁵⁰ تزویر B: تذویر L

³⁴⁵¹ می‌افتد L: می‌گردد B

³⁴⁵² نامه‌ای B: نامه L

	ز بس خیال تو حیرت فزوده گاه مرا	میان دیده و دل اشتباه می افتد	4323
L 135 ^b	بسان بدر سعیدا تمام می خواهد		4324
	چو چشم عفو به روی گناه می افتد		
- 477 -			
[غزل]			
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]			
L 135 ^b B 62 ^a	در قدر صد ره تمیز بردبارم ³⁴⁵³ کرده اند	تا قضا را با خبر از اصل کارم کرده اند	4325
	تا نمایان گشت این هنگامه من هستم و لیک	گه میان آورده و گاهی کنارم کرده اند	4326
	نشئه ذاتی است چون می در مذاق طینتم	ز آن سبب در بزم عالم غمگسارم کرده اند	4327
	نسبتم با این گروه این بسکه در حسن قبول	گل عذاران در ره پابوس خارم کرده اند	4328
	همچو تصویرم ز من کاری نمی آید و لیک	نیستم بیکار خلق از بهر کارم کرده اند	4329
	سبز گشتم گلرخانم فرش بازی ساختند ³⁴⁵⁴	خشک گشتم شانه زلف نگارم کرده اند	4330
	رفته پروازم ز یاد و گفتگو از خاطر	در قفس بیهوده با نادان حصارم ³⁴⁵⁵ کرده اند	4331
	چون به کار کس نمی آیم ز قید آزادهام	ورنه صیادان ز حد بیرون شکارم کرده اند	4332
	آفتابم گاه طالع می کنم گاهی غروب	گلشنم گلشن خزان گاهی بهارم کرده اند	4333
	جای آن دارم ³⁴⁵⁶ سعیدا فخر بر عالم کنم		4334
	با وجود آب ³⁴⁵⁷ و آتش خاکسارم کرده اند		

- 478 -

[غزل]

³⁴⁵³ بردبار B: برده بار L

³⁴⁵⁴ B - L: 4330

³⁴⁵⁵ با نادان حصارم B: نادانان اسیرم L

³⁴⁵⁶ دارم L: دارد B

³⁴⁵⁷ آب L: باد B

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 135 ^b B 62 ^a	ز اعجاز ناز ³⁴⁵⁹ شیشه می را پری ³⁴⁶⁰ کند	در مجلسی که چشم تو ناز آوری ³⁴⁵⁸ کند	4335
	صد سال آفتاب گر آهنگری کند	هرگز غبار ما نرود از دل سپهر	4336
	تا بخت من به کاکل او همسری کند	گه گردد از پی سر و گاهی به گرد سر	4337
	در مجلسی که طبع تو روشنگری کند	گر دل ز سنگ و خشت بود گردد آینه	4338
L 136 ^a	آدم اگر بیاید و پیغمبری کند	فرعونیان ز دعوی خود کم نمیکنند	4339
	در بر کسی که جامه خاکستری ³⁴⁶¹ کند	شرط است داشتن به جگر آتشی ز مهر	4340
	گر آه و ناله آید ³⁴⁶⁴ و بال و پری کند	مشکل که تا به لب ³⁴⁶² سخن از ضعف دل ³⁴⁶³ رسد	4341
	میگفت دی ملال سعیدا به نطق حال		4342
	خواهد کسی زیاده شود کمتری کند		

- 479 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 136 ^a B 62 ^a	چاک پیراهن رفو از پاکی دامن شود	عصمت یوسف رواج قدر پیراهن شود	4343
	طبع من مریمصفت از خویش آبستن شود	نیست در دعوی مرا امید همت از کسی	4344
	ورنه باران در صدف گوهر ز لب بستن شود	از دل بی فکر می آید سخن بی آب و تاب	4345

³⁴⁵⁸ ناز آوری B: ناز آفرین L

³⁴⁵⁹ ناز B: نار L

³⁴⁶⁰ پری B: بری L

³⁴⁶¹ خاکستری L: نیلوفری B

³⁴⁶² لب L: دل B

³⁴⁶³ دل L: لب B

³⁴⁶⁴ آید B: آمد L

B 62 ^b	تا به بوی پیرهن چشم پدر روشن شود	پیرهن‌ها پاره باید کرد چون یوسف ³⁴⁶⁵ به صدق	4346
	آسمان از طالع‌گر زیر پای من شود	آفتابم خاکساری از نهادم کی رود	4347
	داغ آن داغ‌م که چون خورشید ستر تن شود	سهل باشد همچو مجنون داغ دل با ³⁴⁶⁶ داغ دست	4348
	مردمک از عکس او در دیده روزن شود	چشم نابینای ذاتی را دهد نور از صفا	4349
		زور بر دل نه سعیدا گر صفا می‌بایدت	4350
		بی خراش صیقلی آینه چون آهن شود	
- 480 -			
[غزل]			
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]			
L 136 ^a B 62 ^b	دانه چون در خاک گردد پست بالا می‌شود	فکر ادنی در دل خاموش اعلی می‌شود	4351
	زاده مریم یقین آخر مسیحا می‌شود	نیست خالی نطق صاحب‌دل ز اعجاز کمال	4352
	می‌شود مسجد اگر ویران کلیسا می‌شود	چون ز پا افتاد منعم دست بر حق می‌زند	4353
L 136 ^b	پخته چون شد فکر در دل عقل سودا می‌شود	از خیال خام فکر ذو فنون فرزانه است	4354
	هر که او سر شد به یک تبدیل رسوا می‌شود	پیش‌رو بودن نه آسان است و کار مشکل است	4355
	چون به هم پیوست گل را خار اعضا می‌شود	صحبت بد ریشه در دل می‌دواند نیک را	4356
	از شما آن کس بود فارغ که بی ما می‌شود	تا تو هستی کی توانی منع من کردن به زور	4357 ³⁴⁶⁷
	لیک حیرانم از این پنهان که ³⁴⁶⁸ پیدا می‌شود	نیست خالی از تجلی یک نفس این کاینات	4358
		چشم نرگس از نسیم صبح اگر وا شد چه دور	4359
		از دم پیران سعیدا کور بینا می‌شود	

³⁴⁶⁵ چون یوسف B: یوسف را L

³⁴⁶⁶ با B: یا L

³⁴⁶⁷ L 4357: - B

³⁴⁶⁸ که B: و L

- 481 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 136 ^b	از شب هستی توانی صبح آسا سر کشید	گر توانی خط بطلانی به این دفتر کشید	4360
N 103 ^b	بزم ما از عود و عنبر بی نیاز افتاده است	آتش ما دود از مغز سر مجمر کشید	4361
B 62 ^b	ازدهای گنج معنی می توانم گفتنش	می تواند ³⁴⁶⁹ هر که خشم خویش را در سر ³⁴⁷⁰ کشید	4362
N 104 ^a	من نه آن رندم که رو تابم به ناکام از درت	می توانم ³⁴⁷¹ داد دل را از تو در محشر کشید	4363
	خط رخسار تو از بس دلنشین افتاده است	از طراوت صفحه آینه را مسطر ³⁴⁷² کشید	4364
	نوبت پرواز ³⁴⁷³ چون بر مرغ ³⁴⁷⁴ بخت ما رسید	در ربودش خواب و سر در زیر بال و پر کشید	4365
	آبرو بهتر سعیدا را ز آب زندگی است		4366
	تا نهال بی نیازی ³⁴⁷⁵ را جو جان در بر کشید		

- 482 -

[غزل]

[مفاعِلن فَعَلاتِن مفاعِلن فَعَلن]

L 136 ^b	که چشم بسته ره آشیان نمی‌داند	هنوز شیوه دل را زبان نمی‌داند	4367
N 104 ^b B 62 ^b	یقین که قیمت گنج روان ³⁴⁷⁶ نمی‌داند	هر آنکه عمر به غفلت روانه می‌سازد	4368
L 137 ^a	که مکث ³⁴⁷⁷ یک نفس این کاروان نمی‌داند	دلیل دوری منزل بود شتاب حیات	4369

3469 می‌تواند N، B: می‌توانم L

3470 خویشتن را در سر B: خویشتن در بر L: خویشتن را در N

3471 می‌توانم N، B: می‌تواند L

3472 مسطر N، B: مستطر L

3473 پرواز N، B: پروانه L

3474 مرغ B، N، L: شمع Lt

3475 بی‌نیازی L، N: زندگانی B

3476 روان N، B: گران L

3477 مکث L، B: مگس N

هزار شیوه نمودم به من نگاه نکرد	فغان که این حبشی دل زبان نمی‌داند	3478 4370
رمید روح ز بس دید جسم لاغر را ³⁴⁷⁹	همای ما مزه استخوان نمی‌داند	4371
مقام و ³⁴⁸⁰ رتبه خود را ندیده آن درویش	که فقر شاهی و صدر آستان نمی‌داند	4372
ریاض اهل محبت همیشه سبز و تر است	که باغ بی‌ثمر و گل خزان نمی‌داند	4373
اسیر غربت و محنت شود یقین آن کس	که قدر عافیت دوستان نمی‌داند	4374
شکایتم نه سعیدا ز جور محبوب است		4375
که جان‌فشانیم آن دل‌ستان نمی‌داند		

- 483 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 137 ^a N 104 ^b B 62 ^b N 105 ^a	ز بس می خورده از چشمش زبان دل نمی‌گردد	مگو دل از نگاهش مست و لا یعقل نمی‌گردد	4376
	که در جان دادنش گرد سر قاتل نمی‌گردد	همان پروانه را نبود مسلم گرد سرگشتن	4377
	که حکم موج در بحر ³⁴⁸¹ است در ³⁴⁸² ساحل نمی‌گردد	حوادث را به خاکی مشربان دستی نمی‌باشد	4378
	زبانم گرچه می‌گردد و لیکن دل نمی‌گردد	مرا عمری است می‌گویم که گردم از سر کویش	4379
	که روی بحر غیر از کف ترا حاصل نمی‌گردد	فرو رو زیر دریا گر گهر خواهی به دست آید ³⁴⁸³	4380
	سعیدا پست شو گر رتبه عالی نظر ³⁴⁸⁵ داری		3484 4381

³⁴⁷⁸ L - :B ،N 4370

³⁴⁷⁹ لاغر را L ،B : را لاغر N

³⁴⁸⁰ و B - :L ،N

³⁴⁸¹ بحر L ،B : بحری N

³⁴⁸² در L : بر N : با B

³⁴⁸³ آید L ،N : آری B

³⁴⁸⁴ N 4380 < :B ،L 4381

³⁴⁸⁵ نظر N ،B : طمع L

که تا ناقص نگردد ماه نو کامل نمی‌گردد

- 484 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن]

L 137 ^a B 63 ^a	تا بیایی تو شفاعت نگران خواهد بود	روز پاداش که دیوان جهان خواهد بود	4382
	از بیت مجمع خوبان جهان خواهد بود	چون قدم رنجه نمایی به ره خلد برین	4383
	دست فضل و کرم جرم‌فشان خواهد بود	به شفاعت چو قدم پیش نهی از امت ³⁴⁸⁶	4384
	تا قیامت چو الف در بر جان خواهد بود	هر کرا کرده قدت جای به دل قامت تو	4385
L 137 ^b	سیل اشکم ز پی نامه روان خواهد بود	غیر تا پی نبرد رفتن مکتوب مرا ³⁴⁸⁷	4386
	یادگاری که سعیدا ز تو ماند یک دم		4387
	اندر این کنبد پر فتنه روان خواهد بود		

- 485 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن]

L 137 ^b N 104 ^a B 63 ^a	خاکساری‌ها بود آخر که تعمیرم کند	چرخ با حشمت نمی‌خواهم که تدبیرم ³⁴⁸⁸ کند	4388
	گر به روی تختۀ فولاد تصویرم کند	آب خواهم گشت ³⁴⁸⁹ از شرمندگی‌ها روز حشر	4389
	از نمد ساقی اگر چون ³⁴⁹⁰ باده تقطیرم کند	از نهادم تا به مردن درد هستی کی رود	4390
	چون شوم ³⁴⁹¹ بیدار فردا نامه تعبیرم کند	غفلت سرشار امروز است خواب سر به مهر	4391
	بر نمی‌گردم سعیدا از ره معشوق خویش		4392

³⁴⁸⁶ از امت: L: اندامت B

³⁴⁸⁷ مرا: L: ترا B

³⁴⁸⁸ تدبیرم: L، N: تعمیرم B

³⁴⁸⁹ گشت: L، B: کرد N

³⁴⁹⁰ چون: N: از L، B

³⁴⁹¹ شوم: L، B: نشوم N

گر سراپا همچو بحر از موج زنجیرم کند

- 486 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 137 ^b	چو بازی جست از دامی کجا باز از هوا گردد	4393
N 105 ^a	که دل بیگانه چون شد از تو کی باز آشنا گردد	
B 63 ^a	سرت کردم نگرده از پیت سر از جفا هرگز	4394
	من از راه تو ³⁴⁹² می‌گردم گر از ره ³⁴⁹³ نقش پا گردد	
	به پهلوی سخت فرعونی است ما را حق نگهدارد	4395
	نگردد از بدی هر موی من گر ازدها گردد	
	به دست نفس سرکش اختیار خود مده هرگز	4396
	شود طوفان در آن وقتی که با ³⁴⁹⁴ کس ناخدا گردد	
	ز هر نقشی که بندد عقل عشقش محو می‌سازد	4397
	که آتش کی ز چین جبهه این بوریا گردد	
	سعیدا هر نفس داغی نهد بر دل غم ³⁴⁹⁵ دردش	4398
	که چون بسیار ماند درد آخر کی دوا گردد	

- 487 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 137 ^b	آن آب و تاب از ید بیضا جدا کنند	4399
N 105 ^b	مضطغان که پنجه او در حنا کنند	
B 63 ^a	افتد به زیر پای تو هر جا هزار دل	4400
L 138 ^a	هر یک گره که از خم زلف تو وا کنند ³⁴⁹⁶	
	سنگین دلان ز دل شکنی ³⁴⁹⁷ کی شوند صاف	4401
	گر خویش را گداخته چون مومیا کنند	

³⁴⁹² من از راه تو N، B: که من از راه L

³⁴⁹³ ره N، L: رو B

³⁴⁹⁴ با N، B: تا L

³⁴⁹⁵ بر دل غم L، N: غم بر دل B

³⁴⁹⁶ کنند N، B: کند L

³⁴⁹⁷ دل شکنی N، B: سنگدلی L

4402	هر جا که عارفان به هم از یار دم زنند	بی لقلق ³⁴⁹⁸ زبان سخن خود ³⁴⁹⁹ ادا کنند
4403	فتوی دهان که چشم طمع باز کرده اند	تا دیده اند کامروا ناروا ³⁵⁰⁰ کنند
4404	کم نیست از گشودن درهای آسمان	خوبان به روی عاشق اگر چهره وا کنند
4405	اول نهند مهر به لب بخل مشربان	گر زر درون کیسه اندیشه جا کنند
4406	از روی سخت و خشکی ³⁵⁰¹ اوضاع مردمان ³⁵⁰²	گاها بهشت را به نظر کربلا کنند
4407	خوبان جواب پاکی دامن چه می دهند	کاری که بی اجازت شرم و حیا کنند
4408	رندان بسی گذارش و ³⁵⁰³ مشیت و لگد خورند	تا همچو باده لب به لبی ³⁵⁰⁴ آشنا کنند
4409	ای بی وقوف شکوه ز دست طبیب ³⁵⁰⁵ حی است	درد آن قدر کجاست که او را دوا کنند
4410	ای باغبان میار قیامت که بلبلان ³⁵⁰⁶	بگذار تا دو هفته دیگر صفا کنند
4411	دشمن مبین حقیر که بازی گران چرخ ³⁵⁰⁷	گاهی ³⁵⁰⁸ بود پیاده به فیلی رها کنند
4412	منعم شود گدا چو به دولت رسیدگان ³⁵⁰⁹	با حق اگر به وعده سعیدا وفا کنند

³⁴⁹⁸ لقلق L: لقلقی N: منت B

³⁴⁹⁹ خود B، N: جوز L

³⁵⁰⁰ کامروا ناروا L، B: کام ز دانا روا N

³⁵⁰¹ سخت و خشکی L، B: خشک و سختی N

³⁵⁰² مردمان L، B: همراهان N

³⁵⁰³ و B، N: L -

³⁵⁰⁴ لبی L، B: لب N

³⁵⁰⁵ طبیب L، N: رقیب B

³⁵⁰⁶ 4410 B، N: L -

³⁵⁰⁷ بازیگران چرخ B: بازیکنان چرخ L: بازیگران دهر N

³⁵⁰⁸ گاهی L، B: گاهای N

³⁵⁰⁹ 4412 N: 4407 B، L

- 488 -

[غزل]

[مفاعلتن فاعلتن مفاعلتن فاعلتن]

L 138 ^a	مرا به وجد نسیم بهار می‌آرد	بهار چون گل و گل بوی یار می‌آرد	4413
N 45 ^b	هوای جاه و غم اعتبار می‌آرد	بلا و محنت عالم ترا به سر هر روز	4414
B 63 ^a			
B 63 ^b	مگر ³⁵¹¹ که بر اثر پای مار می‌آرد	شمیم طره دلدار را ³⁵¹⁰ نسیم مراد	4415
	چها که بر سر سنگ مزار می‌آرد	توانگری که بخیل است ³⁵¹² بعد مردن خویش	4416
L 138 ^b	به دست رعشه و بر سر خمار می‌آرد	دو شاهد است که می‌دهد نشان از ³⁵¹³ عیب ³⁵¹⁴	4417
	به غیر بار ندامت چه بار می‌آرد	درخت غفلت و نخل بلند ³⁵¹⁵ طول امل	4418
	که تا سفینه ما را ³⁵¹⁸ کنار می‌آرد	رسد پیایی هم صد هزار موج شکست ³⁵¹⁷	3516 4419
	مرا به ناله بی‌اختیار می‌آرد	صدای راهروان ³⁵¹⁹ شکسته‌دل چون کوه	4420
		صفای دل ز سعیدا طلب کنید که چرخ	4421
		همیشه آینه از زنگبار می‌آرد	

- 489 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلتن فاعلتن]

³⁵¹⁰ را N: ای L، B

³⁵¹¹ مگر N، B: نگر L

³⁵¹² بخیل است N، B: بخلست L

³⁵¹³ از B: ار L: ز N

³⁵¹⁴ عیب B، L: عذاب N

³⁵¹⁵ بلند N، B: بلند و L

³⁵¹⁶ 4419 N، B: - L

³⁵¹⁷ شکست N: رسید B

³⁵¹⁸ ما را N: می بر B

³⁵¹⁹ روان L، B: روانی N

L 138 ^b N 104 ^a B 63 ^b	از جفا و جور اخوان یاد باد	یوسفا از بیر ³⁵²⁰ کنعان یاد باد	4422
	از کشاکش‌های زندان یاد باد	از زلیخای تن و مصر وجود	4423
	داد و بی‌داد ضعیفان یاد باد	تاج و تخت و های هوی ³⁵²¹ سلطنت	4424
	در برابر بد مکن هان یاد باد	ای دلا از کس اگر بینی بدی	4425
N 104 ^b	همچو اوراق پریشان یاد باد	چند روزی هر دو بر هم می‌خورند	4426
	نالۀ شب زنده‌داران یاد باد	طفلی و بیهوده شب‌ها گریه‌ات	4427
		چون سعیدا حاجتی خواهی ز حق	4428
		کرده هر کس با تو احسان ³⁵²² یاد باد	

- 490 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 138 ^b B 63 ^b	خیال‌آسا به خاطرها وجودم ³⁵²⁴ گردشی دارد	نبوده است اینک ³⁵²³ می‌بینی نمودم گردشی دارد	4429
	اگر در خاک اگر در زنده‌رودم ³⁵²⁵ گردشی دارد	سرم نی همچو سنگ آسیا در آب می‌گردد	4430
	بسان کاغذ ابری وجودم گردشی دارد	نه در دست من است این پیچ و تاب من که می‌بینی	4431
L 139 ^a	به هر رنگی دگر چشم حسودم گردشی دارد ³⁵²⁶	به هر رنگی که می‌آیم برون از ناتوان بینی	4432

³⁵²⁰ بیر: L؛ پیر: N، B

³⁵²¹ های هوی: N، B؛ های و هوی: L

³⁵²² هر کس با تو احسان: L، B؛ احسان با تو هر کس: N

³⁵²³ اینک: B؛ آنک: L

³⁵²⁴ وجودم: B؛ نمودم: L

³⁵²⁵ زنده‌رودم: B؛ زنده دودم: L

³⁵²⁶ بهر رنگی که می‌آیم برون از ناتوان بینی/ به هر رنگی دگر چشم حسودم گردشی دارد: B؛ به هر رنگی که می‌آیم: L

4433	نه موی است اینکه ³⁵²⁷ بینی بر سر من زیر دستارم	چو مو بر فرق شمع جسم دودم گردشی دارد ³⁵²⁸
4434	مرا سیار پندارند و جنبش دیگری دارد	به چشم خلق چون کوکب نمودم گردشی دارد
4435	سرم چون جام می خالی ز گردش نیست یک ساعت	اگر در قعدهام گر در سجودم گردشی دارد
4436	به خود چون مار می پیچم سعیدا از سیه بختی ³⁵²⁹	
	که بر گرد سرش کاکل شنودم گردشی دارد	

- 491 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

4437	ز روی لوح عالم نقش هستی را عدم می کرد	قلم گر می گرفت آن دلبر دمشق ستم می کرد	B 63 ^b H 289
4438	اشارت گونه ای می دید اگر چشمم از آن ابرو	چو مزگان در رهش بی پا و سر از سر قدم می کرد	
4439	چه می گفتم سگ کوی ³⁵³⁰ که می گشتم چه می کردم	غزال چشم آن گر از سگ خود قصد رم می کرد	
4440	اگر بار رضای دوست را می داشت بر دوشش	نمی بر داشت نعش ³⁵³¹ پور ³⁵³² رستم پشت خم می کرد	
4441	اگر اول خبر می یافت آخر چیبست در شادی	به جام خویشتن ساقی به جای باده غم می کرد	
4442	ز لیلی گر نشان در کعبه می دید از صفا مجنون		
	سعیدا خویش را قربان آهوی حرم می کرد		

- 492 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

³⁵²⁷ اینکه B: آنکه L

³⁵²⁸ بینی بر سر من زیر دستارم/ چو مو بر فرق شمع جسم دودم گردشی دارد B: بر سر L

³⁵²⁹ سعیدا از سیه بختی L: ز گردش نیست یک ساعت B

³⁵³⁰ کوی B: کوی H

³⁵³¹ نعش H: نقش B

³⁵³² پور B: پور و H

L 139 ^a	خون جوشد از دمش چو می ارغوان لذیذ	شد زخم تیغ تیز تو در کام جان لذیذ	4443
S 50 ^b			
M 80 ^b	خون از دمش به دل چو می ارغوان لذیذ	شد آبروی ³⁵³³ تیغ تو در کام جان لذیذ	4444
N 106 ^a			
B 63 ^b	آری که در مذاق بود استخوان لذیذ	گردون چو نیشکر به دهان می‌مکد مرا	4445
	حلوای قند با ³⁵³⁵ لب آن مهربان لذیذ	با آنکه خامش ³⁵³⁴ است دلا راست گو سخن	4446
		تا قند ذکر را نرسانی به کام دل	4447
		کی می‌شود ز نام سعیدا دهان لذیذ	

- 493 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن]

L 139 ^a			
S 50 ^b			
M 80 ^b	چشم بدم که ز اشکم نشود تر کاغذ	نامه شوق چو ³⁵³⁶ املا کنمش بر کاغذ	4448
N 106 ^a			
B 63 ^b			
B 64 ^a	قلم دسته گل گشت و معنبر کاغذ	حرفی ³⁵³⁷ از زلف و رخ دوست نمودم املا ³⁵³⁸	4449
	تا نیفتد به ره از بال کبوتر کاغذ	مهر دل ³⁵³⁹ کردم و ³⁵⁴⁰ با رشته جان ³⁵⁴¹ پیچیدم	4450
	به ره آورده ³⁵⁴² بهارش زده بر سر کاغذ	یاسمن را نبود بار تعلّق بر دوش	4451

³⁵³³ آبروی: B، N، M، S: ابروی L

³⁵³⁴ خامش: N، M، S: خواهش L، B

³⁵³⁵ با: N، M، S، L یا B

³⁵³⁶ چو: B، M، S، L: چه N

³⁵³⁷ حرفی: B، L: حرف S، M، N

³⁵³⁸ املا: B، N، M، L: انشا S

³⁵³⁹ دل: B، N، M، S: دل L

³⁵⁴⁰ و: N، M، S، L: - B

³⁵⁴¹ جان: N، M، S، L: دل B

³⁵⁴² آورده: B، L: آورد M، S، N

	4452	خال و خط کرد نهان زیر نقابی ³⁵⁴³ گفتم	همچو مشکی است که پیچیده بود ³⁵⁴⁴ بر کاغذ
L 139 ^b S 51 ^a	4453	در کتابت ³⁵⁴⁵ خط خوش باید ³⁵⁴⁶ و اشعار لطیف	حاجت جدول و مسطر ³⁵⁴⁷ نبود بر کاغذ
	4454	گر بود پادشه عصر ³⁵⁴⁸ ز معنی آگاه	M 81 ^a
		بهر دیوان سعیدا کند از زر کاغذ	
- 494 - [غزل] [فعلاتن مفاعن فعلن]			
L 15 ^a	4455	ساقیا ساغر شراب بیار	غم ز دل های عاشقان بر دار
B 8 ^a			
S 51 ^a	4456	راه عشاق بی نوا سر کن	در طریق فنا قدم بر دار
M 81 ^a			
N 106 ^b	4457	تشنگانند اوفتاده به خاک	از شراب وصال کن سرشار
	4458	در طریق وفا چو نافه ³⁵⁴⁹ مشک	همه جان صحت اند و تن بیمار
	4459	همگی همچو حلقه زنجیر	در دل یکدگر ³⁵⁵⁰ گرفته قرار
	4460	روی شادی ز چشم ایشان محو	پشت خم ³⁵⁵¹ گشته گردشان دیوار

³⁵⁴³ نقابی: L، S، B: نقاب و M، N

³⁵⁴⁴ پیچیده بود: S، M، N: پیچیده نهان L، B

³⁵⁴⁵ در کتابت: L، S، M، N: B

³⁵⁴⁶ باید: S، M، N، B: باشد L

³⁵⁴⁷ جدول و مسطر: L، M، N، B: مسطر و جدول S

³⁵⁴⁸ عصر: L، S، M، N: شهر B

³⁵⁴⁹ نافه: S، M، N، B: نامه L

³⁵⁵⁰ یک دگر: L، S، N، B: یک دیگر M

³⁵⁵¹ خم: N: غم S، M، L، B

	همه بی‌حاصلند و نیکوکار	بید مجنون ³⁵⁵² باغ و راغ خوندند	4461
	نه خزان راه دارد و نه بهار	در رز و باغ این گروه که نیست	4462
	همه سر خفته‌اند و دل بیدار	ظاهر این گروه را منگر	4463
	در زمانی ز بیشتر بسیار	در مکانی ³⁵⁵³ کم‌اند از کم کم	4464
	همه مست به کار خود هشیار ³⁵⁵⁴	همه هشیار مست‌کرداری	4465
	نه ز سر واقف و نه از دستار	جمله از سر نهاده بار خودی	4466
L 15 ^b	همه را دل چو گل شکفته عذار	همه را دیده همچو نرگس باز	4467
	آنچه ³⁵⁵⁵ دارند از پی ایثار	همگی همچو ما به کف دارند	4468
	سرمه دیده‌ای ³⁵⁵⁷ به دست بیار	بوسه زن خاک پای یک یک ³⁵⁵⁶ را	4469
S 51 ^b N 107 ^a M 81 ^b		ای ³⁵⁵⁹ سعیدا تو هم از ایشانی	3558 4470

گرچه دارند از تو ایشان عار

- 495 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 139 ^b S 51 ^b	شیشه مصرعی است موزون جام می معنی است بکر	سینه ریش است قانون بانگ نی ³⁵⁶⁰ معنی است بکر	4471

³⁵⁵² مجنون L، S، M، N: مجنون و B

³⁵⁵³ مکانی S، M، N: مکان L، B

³⁵⁵⁴ هشیار S، M، N، B: هوشیار L

³⁵⁵⁵ آنچه S، M، N، B: هرچه L

³⁵⁵⁶ یک یک S، M، N، B: ایشان L

³⁵⁵⁷ دیده‌ای L، S، M، B: دیده N

³⁵⁵⁸ 4470 S، M، N: 4469 L، B

³⁵⁵⁹ ای S، M، N، B: این L

³⁵⁶⁰ نی M، N: پی L: بی S، B

M 81 ^b N 107 ^a B 64 ^a	قصهٔ عمر است زلفش خطّوی معنی است بکر	روی او خورشید و خود گردون بناگوش است صبح	3561	4472
	گفت هر جا دید مجنون نقش پی ³⁵⁶² معنی است بکر	در سراغ ناقهٔ لیلی به هر صحرا و دشت		4473
	برگریزان خزان سرمای دی معنی است بکر	هر که واقف گشت از اسرار او را در نظر		4474
	در تصرّف دم مزین زندهار هی معنی است بکر	سرّ آن تنگدهان مضمون آن ³⁵⁶³ موی میان		4475
	نقل کاوس ³⁵⁶⁴ و حکایت‌های کی معنی است بکر	اهل دولت را اگر واقف شوند از اصل کار		4476
	آنچه در عالم سعیدا می‌توان دیدن به چشم			4477
	گر بود خورشید و مه بالله کی معنی است بکر			

- 496 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن]

L 139 ^b S 51 ^b M 81 ^b N 107 ^a B 64 ^a	زندهٔ خویش چو خود مرده از این راه ببر	یاد خود سعی کن و از دل آگاه ببر		4478
	هیچ اگر نیست ز اسباب جهان آه ببر	دست خالی به طلبکاری دلداری ³⁵⁶⁵ مرو		4479
	کاروانی ز کرم بر سر این چاه ببر	یا رب افتاده ز پا یوسف توفیق به چاه		4480
	پیش زلفش کله طالع کوتاه ببر	دست اگر بر سر آن کاکل مشکین نرسد		4481
	هر غباری که بود از دل آن ماه ببر	به هواداری خورشید جمالش ای اشک		4482
N 107 ^b	همچو خورشید سعیدا به بد و نیک جهان			4483
	جام پرنور به گاه ³⁵⁶⁶ آور و بی‌گاه ببر			

- 497 -

3561 B - :N، M، S، L 4472

3562 پی :N، M، S، L بی B

3563 آن :B، N، M، S او L

3564 کاوس :B، N، M، S کاوس L

3565 دلداری :B، N، M، S معشوق L

3566 بگاه :B، N، L، پگاه M، S

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 140 ^a B 64 ^a	از من می‌رس آنچه به ما کرد روزگار با ما در این دیار چها کرد روزگار	4484
	دو لقمه درد و ناله و یک لقمه بود غم از خوان خویش آنچه عطا کرد روزگار	3567 4485
	درویش حال بودم و سلطان وقت خود ³⁵⁶⁸ در کسوت زمانه گدا کرد روزگار	4486
	گویی چه کرد با تو بگیرم نکرد هیچ این بسکه آشنای شما کرد روزگار	3569 4487
	من کیستم که چرخ ز روی جفا و جور با هر که صلح کرد جفا کرد روزگار	4488
	هر جا که دید جامه موافق به قامتی آن دم ز چشم زخم قیاب ³⁵⁷⁰ کرد روزگار	4489
	ما را ز پا فکند و کله به باد داد هر گاه سایه بر سر ما کرد روزگار	3571 4490

- 498 -

[غزل]

[فعالتن فعالتن فعالتن فعلن]

L 140 ^a S 13 ^b B 64 ^a	بی صفت گر شود این جان علایق آثار سایه سر نکنم جز الف قامت یار	4491
	هر نفس دل به تو راه دگری می‌یابد ³⁵⁷² جاده ³⁵⁷³ کوی تو بیرون بود از حد شمار	4492
	بحر را کشتی ما موج صفت می‌گردد که رود تا به میان گاه بیاید به کنار	4493

³⁵⁶⁷ L 4485 < B 4487

³⁵⁶⁸ خود B: خویش L

³⁵⁶⁹ L 4487 < B 4489

³⁵⁷⁰ قیاب B: فنا L

³⁵⁷¹ L 4490 < B 4489

³⁵⁷² می‌یابد B: می‌یابد L، S

³⁵⁷³ جاده L، B: چاره S

4494	دم فرو بند به ما ³⁵⁷⁴ راه سخن را و کن	که شود ³⁵⁷⁵ از نفس آیینۀ طبعم زنگار ³⁵⁷⁶
4495	گه خدا دادم و گاهی به خدا نادانم	گاه تسبیح به کف دارم و گاهی زَنار
4496	ترک جان تا نکنی ترک جهان نتوانی	هر که از سر گذرد می‌گذرد از دستار
4497	غافلان را نتوان کرد سعیدا آگاه ³⁵⁷⁷	
	هر که را خواب عدم برد نگردد بیدار	

- 499 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 140 ^a S 13 ^b B 64 ^a	چون شود آشفته زلفش از نسیم بی‌خبر	جنبش زلفش کند رخساره‌اش را نیلوفر ³⁵⁷⁸
L 140 ^b	طوطی ما نطق خود را می‌تواند ³⁵⁷⁹ سبز کرد ³⁵⁸⁰	حرف شیرینش کند چوب قفس را نیشکر
	بوی گل از پا نیفتند گر فتد گل پیش پا ³⁵⁸¹	هر نسیمی می‌شود بر ³⁵⁸² نکهت گل بال و پر
B 64 ^b	چون توان دیدن بلایی ³⁵⁸³ را که از اعجاز لطف	خویش را پنهان تواند کرد در عین نظر
4502	از چنین بزمی نمی‌دانیم چون خواهیم رفت	یار بی پروا جهان بد مست و یاران بی‌خبر
4503	درد دل زندانیان را چون به تحریک آورد	نالۀ زنجیر هم در گوش ما دارد اثر

³⁵⁷⁴ بند به ما L، B: بند و به من S

³⁵⁷⁵ شود L، B: کشد S

³⁵⁷⁶ زنگار L، B: آزار S

³⁵⁷⁷ S (1/2)4497: B، L (2/1)4497

³⁵⁷⁸ نیلوفر: نیلوفر S، B: نیک فر L

³⁵⁷⁹ نطق خود را می‌تواند L، S: می‌تواند نطق خود را B

³⁵⁸⁰ سبز کرد S، B: کرد سبز L

³⁵⁸¹ پا S، B: ما L

³⁵⁸² بر S، B: از L

³⁵⁸³ بلایی L، B: بلای S

³⁵⁸⁴ S 4504-4502: B، L-

4504	ما نظر بازیم از هر جا تماشا می‌کنیم	نیست غم گر افکند آن طاق ابرو از نظر	S 14 ^a
4505	هست تا دل کی ز دست فکر می‌گردد خلاص	می‌کشد هر دم گریبان بحر را موج دگر	
4506	جوهر مردی در آن ساعت نمایان می‌شود	چون کنند آینه مردان رو بهرو با هم سپر ³⁵⁸⁵	
4507	ننگ و ناموسی نماند حرص چون آید به جوش	آب از رو می‌رود در وقت گرما بیشتر	
4508	نیست تا محشر سعیدا با شهیدانش خمار		
	خورده‌اند از نیش خنجر باده بی درد سر ³⁵⁸⁶		

- 500 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن]

4509	یار من درد و ³⁵⁸⁷ کبابم دل و می خون جگر	نیست جز زیر زمینم هوس جای دگر	L 140 ^b S 54 ^a M 84 ^a N 109 ^a B 64 ^b
4510	خاطر خسته من بین و گشا لب به سخن	که به این ضعف دوا نیست به جز گل به‌شکر	
4511	جوهر همت ذاتیش نمایان گردد	پیش یاران پسری را که برد نام پدر	S 54 ^b M 84 ^b
4512	عقل ³⁵⁸⁸ را نور نماند چو شود موی سفید	شمع تاریک شود چون برسد ³⁵⁸⁹ وقت سحر	
4513	می‌رسد گر قدح باده معنی نوشیم	ما که دوران دگر گشت نگشتیم دگر	
4514	حرف آن لعل لب و تتگدهان باز بگو	سخن از باده ³⁵⁹⁰ و جام است مکرر خوشتر	
4515	رسنی بست سعیدا به میان تا که شنید		

³⁵⁸⁵ سپر L، B: دگر S

³⁵⁸⁶ باده بی‌درد سر L، B: باده‌های درد سر S

³⁵⁸⁷ و L، S، N، B: M -

³⁵⁸⁸ عقل L، S، M، N: طفل B

³⁵⁸⁹ شود چون برسد L، B: بماند چو شود S، M، N

³⁵⁹⁰ باده L، B: بوسه S، M، N

زیر بارند مرصع کمران تا به کمر

- 501 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 140 ^b S 54 ^b M 84 ^b N 109 ^a B 64 ^b	نظر در دید او ³⁵⁹¹ عاجز زبان در مدح او قاصر	خدا حاضر خدا ناظر چه در باطن چه در ظاهر	4516
L 141 ^a	نبود از او کسی آگاه ³⁵⁹³ او از جملگی مخبر	خبرداران عالم را یکایک با خبر گشتم ³⁵⁹²	4517
N 109 ^b	چو اول یآوری کردی تو یاور باش تا ³⁵⁹⁴ آخر	در این برزخ اسیر ماسوای خود نگردانی	4518
	که غیر از سوره اخلاص نبود هیچ در خاطر	قسم بر مصحف روی تو دارم راست می گویم	4519
	ندارد رحم بر خاطر ³⁵⁹⁵ چه گوید کس به این کافر	رخش را دیده و دانسته می پوشد ز اهل دل	4520
	سعیدا از خدا دیگر چه ³⁵⁹⁶ می خواهی که در عالم		4521
	زبان در مدح او گویا به نامش گشته دل ذاکر		

- 502 -

[غزل]

[مفعول مفاعیل مفاعیل فاعولن]

L 141 ^a S 54 ^b	یادم دهد از روی تو دیدار قلندر	در ذکر تو دیدم در و دیوار قلندر	4522

³⁵⁹¹ او L، S، N، B: M ا

³⁵⁹² گشتم L، S، M، B: گشتیم N

³⁵⁹³ آگاه L، S، M: آگاه و N، B

³⁵⁹⁴ تا L، S، M، N: باز B

³⁵⁹⁵ بر خاطر L: در دل ها S: بر دل ها M، N: در خاطر B

³⁵⁹⁶ چه L، S، M، B: چو N

M 84 ^b N 109 ^b B 64 ^b	از پرده ناموس برای ³⁵⁹⁷ چه ³⁵⁹⁸ بنوشتی یک جرعه از این ³⁵⁹⁹ ساغر ³⁶⁰⁰ سرشار قلندر	4523
	در آینه هم عکس جمال تو کند سیر خودبین نبود دیده بیدار قلندر	4524
	گه مؤمن و گه ملحد و گه گبر نماید کس را خبری ³⁶⁰¹ نیست ز اسرار قلندر	4525
S 55 ^a M 85 ^a	این کار نمی‌داند و از بی‌خبران است هر کس کند اقرار به انکار قلندر	4526
	از مشرق و مغرب ز سعیدا تو چه پرسى از عرش خبر می‌دهد اشعار قلندر	4527
- 503 -		
[غزل]		
[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن]		
L 141 ^a S 55 ^a M 85 ^a N 109 ^b B 64 ^b	شد میسر شب وصلت شب عید آخر کار ماه را دیده به رخسار تو دید آخر کار	4528
	یاد از پیرهن یوسف مصری می‌داد هر نسیمی که ز کوی تو وزید آخر کار	4529
	حاصل کار جهان غیر پشیمانی نیست کیست در دهر که دستی نگزید آخر کار	4530
N 110 ^a	بسکه مشق غم بی‌برگ و نوایی کردیم از نی خامه ما ناله دمید آخر کار	4531
L 141 ^b	سینه‌ام شد هدف ناوک مژگان دیگر غم دل باز کمان که کشید آخر کار	4532
	شادی وصل به یک غمزه تلافی‌ها کرد آنچه در دل غم هجر تو کشید آخر کار	4533
	فلک از دیده امید کشید آب حیات نشود تا که سیه چشم سفید آخر کار	³⁶⁰² 4534
	روز تا روی به زردی ننهد ممکن نیست رنگ از چهره ایام ³⁶⁰³ پرید آخر کار	4535

³⁵⁹⁷ برای S، M، N: بر آبی L، B

³⁵⁹⁸ چه L، N، B: چو S، M

³⁵⁹⁹ این L، B: آن S، M، N

³⁶⁰⁰ ساغر S، M، N، B: ساغر سر L

³⁶⁰¹ خبری L، S، M، N: خیری B

³⁶⁰² 4534 L، S، M، N: - B

³⁶⁰³ ایام S، M، N: مقصود L: امید B

عمرها گرچه ز ما صرف شقاوت گردید

3604 4536

شکر الله که گشتیم سعید آخر کار

- 504 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن]

S 55 ^a	صبحدم تا شده بیرون ز افق خاور مهر	رفت جان بر سر مهر و دل من بر در مهر	4537
M 85 ^a	ظاهر و باطن معشوق به هم دارد جنگ	دل او صورت قهر و تن او پیکر مهر	4538
N 110 ^a	شهر خالی است ز خوبان و دل ظالم سخت	باشد از غیب ³⁶⁰⁵ رسد بر سر ما لشکر مهر	4539
	صبحدم ته به ته غنچه گل را دیدم	همه خون بسته ز بی‌مهری ³⁶⁰⁶ او بر سر مهر	4540
S 55 ^b	جز تجلی نبود جسم مرا رنگ وجود	نیست جز ذره هواخواه به بال و پر مهر	4541
M 85 ^b	آذرش ³⁶⁰⁷ را ز ازل قوت گیرایی نیست	که نشد پخته یکی خام از این اخگر مهر	4542
	ز آتش حسن تو خورشید اگر سوخت چه باک	می‌توان ساخت دو صد مهر ز خاکستر مهر	4543
	چون صبا زلف شب از چهره مقصود گشود	بود طغرا خط مشکین تو بر دفتر مهر	4544
N 110 ^b	فلک از حلقه به‌گوشان در جانان است	می‌کند سجده به پیش بت ما داور مهر	4545
	کی رسد باده دیدار سعیدا تا هست		4546
	اندر این می‌کده مینا فلک و ³⁶⁰⁸ ساغر مهر		

- 505 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن]

B - :N، M، S، L 4536³⁶⁰⁴

M غیب :N، S، عیب³⁶⁰⁵

M بی‌مهری :N، S، نی مهری³⁶⁰⁶

M آذرش :N، آذرش :S، M³⁶⁰⁷

S - :N، M و³⁶⁰⁸

4559	اگر تو ³⁶¹⁵ مرد شجاعی و همتی داری	چه می‌دهی جگر خویش دل ز دنیا گیر
4560	وفا ³⁶¹⁶ چو می‌نتوانی ³⁶¹⁷ جفا بکش باری	که دست اگر نتوانی گرفت خود پا گیر
4561	چو بر کشند ز هر جانبی رقیبان سر	تو از میانه بیا جانب سعیدا گیر

- 507 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن]

4562	نسخه عکس رخ او مه تابان حاضر	شاهد حرف لبش لعل بدخشان حاضر	L 141 ^b
4563	هر که سر از خط فرمان تو بیرون سازد	تیغ ابرو رسن زلف پریشان حاضر	S 56 ^b M 86 ^b
4564	دل به کفر خم ³⁶¹⁸ زلفش سر سودا دارد	گر قبولش نشود جان و دل ³⁶¹⁹ ایمان حاضر	N 111 ^b B 65 ^a
4565	گر سواد خط یاقوت نداری ای دل	مصحفی بر ورق گل خط ریحان حاضر	L 142 ^a
4566	منکر یوسف ما کیست بگو ای دل زار	قدمی پیش بنه چاه زنخدان حاضر	
4567	منکر چاک دل صبح نگرده خورشید	تیغ آلوده به خون زخم نمایان حاضر	
4568	گر سر ³⁶²⁰ رفتن از خویش سعیدا داری	شاهراه نظر و چاک گریبان حاضر	

- 508 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

4569	از غم نمک زدم به دل خود کباب‌وار	خون جگر فشرده و خودم کباب‌وار	L 142 ^a B 65 ^a

³⁶¹⁵ تو: B، L، که: S، M، N

³⁶¹⁶ وفا: B، L، S، M، N: وفای B

³⁶¹⁷ می‌نتوانی: B، L، S، M، N: نتوانی B

³⁶¹⁸ خم: B، L، S، M، N: سر B

³⁶¹⁹ دل: B، L، N، B: دل و S، M

³⁶²⁰ سر: B، N، S، M، B: سر ز L

4570	نبود عجب که کاسه سر بر هوا رود	از بسکه خورده‌ام نفس خود حباب‌وار ³⁶²¹
4571	هر گه به یاد روی گل او ز خود روم	من اشک خود به روی فشاندم گلاب‌وار
4572	ای نوبهار گلشن معنی خیال تو	فیض تو سبز کرده ³⁶²² جهان را سحاب‌وار
4573	ای سایه تو نور و وجود تو نور نور	هر ذره‌ای ز فیض تو شد آفتاب‌وار
4574	هوشم پرید ³⁶²³ و صبر رمید و دلم گریخت	دی می‌گذشت و کرد نگاهی عتاب‌وار
4575	نتوان به زور شانه جدا کردنم ز هم	پیچیده‌ام به کاکل و زلف تو تاب‌وار
4576	دیگر نماند جای شکفتن به دل ز بس ³⁶²⁴	هر کس رسید و دید شکست انتخاب‌وار
4577	ای دل مخور فریب صفا ز اهدان خشک	از دور موج آب نماید ³⁶²⁵ سراب‌وار
4578	مغرور علم و دانش خود کشتگان دهر	بی بهره‌اند اکثر ایشان کتاب‌وار
4579	کردی خیال یار سعیدا خیال برد	

افشان به روی خویش سرشکی گلاب‌وار³⁶²⁶

- 509 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

4580	در جهانی کو متاع فخر او باشد غرور	اهل او ناچار گردد طالب فسق و فجور	L 142 ^b N 16 ^b S 54 ^a M 84 ^a B 65 ^a
4581	در حقیقت آدمی انسان عین واجب است	این دو عالم را دو چشمی دان تو بر وجه ظهور	

³⁶²¹ حباب‌وار B: حباب را L

³⁶²² کرده B: کرد L

³⁶²³ پرید B: برید L

³⁶²⁴ به دل ز بس L: ز بس به دل B

³⁶²⁵ نماید B: نماند L

³⁶²⁶ کردی خیال یار سعیدا خیال برد/ افشان به روی خویش سرشکی گلاب‌وار B: کردی خیال یار سعیدا L

4582	رسم و عادت از فقیران خواستن عین ³⁶²⁷ خطاست	کس نمی‌خواهد تواضع را ز اصحاب قبور	N 17 ^a
4583	در دو عالم نیست عاشق را به چیزی التفات	از برای همت قاصر بود حور و قصور	
4584	آیتی از مصحف رویش ³⁶²⁸ اگر نازل شود	محو گردد جمله انجیل و تورات و زبور	
4585	ترس از خویش است ما را ورنه از حق خوف ³⁶²⁹ نیست	او خداوند کریم است ³⁶³⁰ و رحیم است و غفور	
4586	وصل ما با او ³⁶³¹ چسان گردد که چون خفاش و شمس	او تمامی ظلمت و خورشید تابان محض نور	
4587	بی‌حضورى تا حضور دل نیاوردی به دست	حاضران دانند غایب را نمی‌باشد حضور	
4588	با وجود ³⁶³² آنکه دنیا جیفه صبرش مشکل است	چون تواند عاشق از معشوق خود گردد ³⁶³³ صبور	
4589	جوهر ما چون شود معلوم و ³⁶³⁴ حرف ما بلند	خاک را گوش ³⁶³⁵ کر است و آسمان را چشم کور	
4590	وصل جانان کی به سعی ³⁶³⁶ و جهد می‌آید به دست		
	دامن دولت سعیدا کس نمی‌گیرد ³⁶³⁷ به زور		

- 510 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

4591	دلبری دارم که از گردون بود خون‌ریزتر	از دم شمشیر الماس است نازش تیزتر	L 142 ^b B 65 ^a

³⁶²⁷ محض: N، M، S، عین: L، B

³⁶²⁸ رویش: L، S، M، B: حسنش N

³⁶²⁹ خوف: L، S، M، N: ترس B

³⁶³⁰ کریم است: B: کریم: L: کریم: S، M، N

³⁶³¹ ما با او: S، M، N: با ما او: L: او با ما B

³⁶³² وجود: L، N، B: وجودی: S، M

³⁶³³ گردد: L، S، M، N: باشد B

³⁶³⁴ و: L، S، N، B: - M

³⁶³⁵ گوش: L، S، M، B: گوشش N

³⁶³⁶ سعی: L، S، M، N: جد B

³⁶³⁷ نمی‌گیرد: S، M، N، B: نمی‌گردد L

	آن سبک‌سیری که جان ماست گرد راه او	از بهار این گلستان است رنگ‌آمیزتر	4592
B 65 ^b	در حلاوت نیست شگر را سخن با او دهان	باشد از کان نمک این پسته ³⁶³⁸ شورانگیزتر	4593
	کار بر عکس است در اقلیم حسن و آینه	سایه مزگانش از مزگان بود خون‌ریزتر	4594
L 143 ^a	ابلق ایام چون پیر و جوان در رفتن است	گاه شب از روز و گاهی روز ³⁶³⁹ از شب تیزتر	4595
	شد فرو در گل سعیدا گرچه شب‌دیز خیال		4596
	لیک در رفتن بود از باد خوش‌مهمیزتر		
- 511 -			
[غزل]			
[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن]			
L 143 ^a S 55 ^b M 85 ^b N 110 ^b B 65 ^b S 56 ^a	در نگاه بت خودکام نمی‌باشد مهر	در ³⁶⁴⁰ دل سنگ دل آرام نمی‌باشد مهر	4597
	ماهرویان دمشقی ز وفا بی‌خبرند	راست بوده است که در شام نمی‌باشد مهر	3641 4598
	رحم در حلقه آن زلف خم اندر خم نیست	از ازل در نگه دام نمی‌باشد مهر	4599
	بسکه سرد است ³⁶⁴² جهان در نظر گرم‌روان	ز آن سبب بر سر این ³⁶⁴³ بام ³⁶⁴⁴ نمی‌باشد مهر	4600
	آفتابی است نهان در خم هر حلقه زلف	این غلط بوده ³⁶⁴⁵ که در شام نمی‌باشد مهر	4601

³⁶³⁸ پسته: B: بسته L

³⁶³⁹ و گاهی روز: B: - L

³⁶⁴⁰ در: S، M، N، B: درد L

³⁶⁴¹ 4598 L، S، M، N: < 4600 B

³⁶⁴² سرد است: S، M، N: سر داشت L: پیر است B

³⁶⁴³ این: S، M، N، B: آن L

³⁶⁴⁴ بام: S، M، N: نام B

³⁶⁴⁵ بوده: S، M، N، B: بود L

4602	همه کس دوست شود با تو ³⁶⁴⁶ اگر داری دوست	چون بود پایه الزام نمی‌باشد مهر
4603	رحم را جا سر مو نیست در ابروی بتان	تیغ را بر ³⁶⁴⁷ همه اندام نمی‌باشد مهر
4604	خبر از تشنه لبان بحر کجا می‌گیرد	هر کرا کام سرانجام نمی‌باشد مهر
4605	با سعیدا نکند یار جفا خود چه کند	
	در دل سنگ‌دلان رام ³⁶⁴⁸ نمی‌باشد مهر	
- 512 -		
[غزل]		
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]		
4606	یک تجلی کرده است آن ذات بیرون از شمار	می‌نماید کثرت آئینه یک را صد هزار
4607	گرچه عالم یک زمان بر یک قرار آسوده ³⁶⁴⁹ نیست	لیک می‌گردد جهان آخر چو شد بر یک قرار
4608	قطره‌ام واصل به دریا چون شدم ³⁶⁵⁰ مانند موج	می‌کشم هر لحظه دریا گفته خود را بر کنار
4609	نامه‌ام از شر پر است و دست من خالی ز خیر	پیش خود در انفعالم پیش جانان شرمسار ³⁶⁵¹
4610	دست ³⁶⁵² از ناسور هستی کرده تصحیح ³⁶⁵³ مزاج	چوب چینی بود بر منصور گویا چوب دار
4611	هر که دارد نشئه راه ³⁶⁵⁴ شهادت آرزو	بر لبش باشد لب پیمانه تیغ آبدار
4612	نگسلد یک موی پیوند محبت را دلم	چین صد ابرو اگر بینم ز زلف مشکبار ³⁶⁵⁵

³⁶⁴⁶ دوست شود با تو L، S، M: با تو دوست شود N: دوست بود با تو B

³⁶⁴⁷ بر L، S، M، N، B: با L

³⁶⁴⁸ سنگ‌دلان رام L، B: سنگ دل آرام N، M، S

³⁶⁴⁹ آسوده B: آماده L

³⁶⁵⁰ چون شدم L: آدمم B

³⁶⁵¹ جانان شرمسار B: خوبان انفعال L

³⁶⁵² دست L: رست B

³⁶⁵³ تصحیح B: تصحیح L

³⁶⁵⁴ راه L: راه B

³⁶⁵⁵ مشکبار B: آبدار L

4613 مرده دل گر بار آرایش کشد³⁶⁵⁶ عیش مکن زینت گور است منعم را به سر سنگ مزار

4614 صد گلستان فیض می‌بخشد سعیدا هر زمان

یاد آن رخساره چون در دل³⁶⁵⁷ نماید خار خار

- 513 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

4615 می‌شود صد پاره دل چون دل برد آن بی‌نظیر می‌کند هر موی او دل را جدا بر خود اسیر
L 143^b
B 65^b

4616 صافتر از شیشه می‌کس نیامد در جهان می‌نماید تا در آمد آنچه دارد در ضمیر

4617 حیرتی دارم که دل را چون کنم در کار او شیوه‌هایش بسکه افتاده است بر من دلپذیر

4618 بیم فرصت بیشتر دارم که عصیان صید را می‌کند³⁶⁵⁸ آخر تغافل‌های صیّادش دلیر³⁶⁵⁹

4619 زال رستم را ز تأثیر نفس سازد زبون در جوانی پیر می‌سازد غم دنیای پیر

4620 غفلت و³⁶⁶⁰ عصیان دوبالا شد شب و روز ترا با وجود آنکه شد روی تو قیر و مو چو شیر³⁶⁶¹

4621 از کمند او سعیدا رستگاری کس ندید

دام زلفش می‌کند هر روز عالم را اسیر

- 514 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

4622 پا مزن بر من که بر خیزد غبار خاکسارم خاکسارم خاکسار
B 65^b
H 299

4623 بگذر از جان تا عزیز ما شوی پیش ما خست ندارد اعتبار
H 300

³⁶⁵⁶ کشد B: کند L

³⁶⁵⁷ چون در دل B: در دل چون L

³⁶⁵⁸ می‌کند B: می L

³⁶⁵⁹ دلیر B: اسیر L

³⁶⁶⁰ غفلت و B: غفلت L

³⁶⁶¹ مو چو شیر L: موی شیر B

4624	غیر آه دردمندان کس نکرد	کرد بیرون از نهاد روزگار
4625	هر چه می‌گیرند می‌بخشند باز	برگریزان است گلشن را بهار
4626	می‌کند هر پاره از دست تو داد	کاسه‌ای را چون رسانی انکسار
4627	هر چه واقع شد ز ما راجع به ماست	با بد و نیک جهان ما را چه کار
4628	جبری‌ای چون تنگ آمد کار گفت	اختیار است اختیار است اختیار
4629	اختیاری نیست مجنون را به کف	ناقه را داد است بر لیلی مهار
4630	گورکن ³⁶⁶² را تیغ حرصش تیزتر	می‌شود هر روز از سنگ مزار
4631	کرد دل را صید آهو وحشتی	کاکل مشکین و زلف تابدار ³⁶⁶³
4632	همت عالی سعیدا کی کشد	
	منت گردون و ناز اعتبار	

- 515 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

4633	هر کجا جزوی است گر با کل ³⁶⁶⁴ شود یک جا چه دور	قطره ما هم یکی گردد به این دریا چه دور
4634	بوی پیراهن سبب شد دیده یعقوب را	گر شود نرگس به بوی روی گل بینا چه دور
4635	نیست راهی در جهان نزدیکتر از دشت هجر	در نظرها می‌نماید لیک این صحرا چه دور
4636	از علامت‌ها قیامت ظاهرا نزدیک شد	گر همه یک بارگی بر هم خورد دنیا چه دور
4637	قصه خورشید با آب است و با خورشید آب	او به ما نزدیکتر از ما و از او ما چه دور
4638	عمر چون گاهی به سختی قطع منزل می‌کند	می‌نماید در نظر این طول بی‌پهنا چه دور

³⁶⁶² گورکن B: کوهکن H

³⁶⁶³ تابدار B: مشکبار H

³⁶⁶⁴ گر با کل B: با کل گر H

³⁶⁶⁵ B 4635: H 4637

گر کند دیوانه ما را آخر این سودا چه دور

- 516 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

B 66^a
H 299

4640	چون رخ نماید آن بت سیمین بدن به زور	از ناز می‌کند به برش پیرهن به زور
4641	خست ز بسکه جای گرفته‌است در نهاد	از مرده می‌کشند خسیسان کفن به زور
4642	گل می‌کند هر آنچه ترا در طبیعت است	نشکفته‌است هیچ گلی در چمن به زور
4643	دل چون اسیر نفس شود کار مشکل است	نتوان گرفت خاتم از این اهرمن به زور
4644	چون دید هر که جانب خود تیشه می‌زند	زد تیشه را به فرق خودش کوهکن به زور
4645	ناز و کرشمه شیوه ادا بود ورنه یار	

تنها نه دل بود ربود سعیدا ز من به زور

- 517 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن]

L 143^b
S 56^b
M 86^b
N111^b
B 66^a

L 144^a

4646	مژده آمد که ترا کامروا شد امروز	مدعاها ³⁶⁶⁷ هدف تیر دعا شد امروز
4647	سایه انداخت به سر قامت آن سرو روان	صعوه طالع ما باز هما شد امروز
4648	وقت خوش دولت ³⁶⁶⁸ جاوید مبارک بادا	تو بقا یاب که غیر از تو فنا شد امروز
4649	شکر ایزد که به دور تو ز هم بی تصدیع	باطل و حق چو شب و روز جدا شد امروز
4650	دل شد و صبر شد و جان شد و تن از جا ³⁶⁶⁹ رفت	تو خبردار نه‌ای بی تو چه‌ها شد امروز

³⁶⁶⁶ جای B: جا H

³⁶⁶⁷ مدعاها S، M، N: مدعا با L، B

³⁶⁶⁸ دولت S، M، N: طالع L، B

³⁶⁶⁹ جا L، S، M، N: جان B

4651 خار و زاری³⁶⁷⁰ ز قدوم³⁶⁷¹ فرست شد گلزار جنگ و کین از کرم‌ت صلح و صفا شد امروز

4652 به هوایی³⁶⁷² که سعیدا به تو³⁶⁷³ همدم گردد

همچو نی بی دل و بی برگ و نوا شد امروز

- 518 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن]

L 144 ^a S 57 ^a M 87 ^a N 112 ^a B 66 ^a N 112 ^b	که کمان گر شکند تیر نگرده هرگز خون دل نوشد و دلگیر نگردد هرگز روز روزی به کفان دیر نگرده هرگز ³⁶⁷⁸ رنگ بر چهره تصویر نگرده هرگز عاقلی از ³⁶⁸¹ پی زنجیر نگرده هرگز صبح از خون شفق پیر ³⁶⁸³ نگرده هرگز	به هوس باز جوان پیر نگرده هرگز آنکه ³⁶⁷⁴ دل بست ³⁶⁷⁵ به آن حلقه گیسو دیگر ³⁶⁷⁶ شب بی شام ³⁶⁷⁷ عشا تا سحرش یک سال است غافل ³⁶⁸⁰ از بار گنه روی دگرگون نکند آنکه در فکر خم زلف بود مجنون است به بناگوش تو می بس ³⁶⁸² نتواند آمد	4653 4654 4655 3679 4656 4657 4658

³⁶⁷⁰ خار و زاری: L، B: خار زار: S، M، N

³⁶⁷¹ قدوم: L، S، N، B: قدم و M

³⁶⁷² هوایی: L، M، B: هوای: S، N

³⁶⁷³ به تو: L، S، N، B: - M

³⁶⁷⁴ آنکه: S، M، N، B: هر که L

³⁶⁷⁵ بست: L، S، N، B: پست M

³⁶⁷⁶ گیسو دیگر: L، M، N، B: گیسوی دگر S

³⁶⁷⁷ شام: S، M، N، B: شام و L

³⁶⁷⁸ روز روزی به کفان دیر نگرده هرگز: L، S، M، N: خون دل نوشد و دلگیر نگرده هرگز B

³⁶⁷⁹ 4656 L، B: 4658 S، M، N

³⁶⁸⁰ غافل: S، M، N، B: عاقل L

³⁶⁸¹ از: S، M، N، B: در L

³⁶⁸² بس: L، S، M، N: پس B

³⁶⁸³ پیر: L، S، M، N: سیر B

4672 حکیم خسته‌دلان غیر از این جواب نداد چو³⁶⁸⁹ گفتمش که سعید از چه‌ها کند پرهیز

4673 برای قوت ایمان و ضعف اسلامش

کباب داغ مکد³⁶⁹⁰ از هوا کند پرهیز

- 520 -

[غزل]

[مفعول فاعلاتن مفعول فاعلاتن]

4674 خوابیده مست³⁶⁹¹ و بی‌خود امروز در بر ناز صد منت عظیم است امروز بر سر³⁶⁹² ناز

4675 از مهر ناز بالش در زیر سر نهاده چون گل به زیر پهلوی افکنده بستر³⁶⁹³ ناز

4676 جسم تو از لطافت با ناز ناز می‌کرد آن دم که آفریدند از ناز پیکر ناز

4677 امروز آن پری‌رخ بسیار نازنین است تا خود چه لعبت آرد³⁶⁹⁴ از ناز³⁶⁹⁵ بر سر ناز

4678 بی ناز دلبران را نبود صفا³⁶⁹⁷ سعیدا³⁶⁹⁶

پرواز می‌کند حسن³⁶⁹⁸ دایم به شهپر ناز

- 521 -

[غزل]

[مفاعیل فاعلاتن مفاعیل فاعلن]

³⁶⁸⁹ چو: B، N، M، L: که S

³⁶⁹⁰ مکد: B، N، M، S: مگر L

³⁶⁹¹ مست: N، M، S: است B

³⁶⁹² بر سر: B، N، M، L: در بر S

³⁶⁹³ بستر: B، L: بر سر S: بر M: بر پر N

³⁶⁹⁴ آرد: B، N، S، L: ازد M

³⁶⁹⁵ از ناز: N، M، S: امروز L، B

³⁶⁹⁶ 4678: B، N، L: - S، M

³⁶⁹⁷ صفا: N: جفا L، B

³⁶⁹⁸ حسن: N، L: ناز B

L 144 ^b			
N 17 ^a			
S 56 ^b			
M 86 ^b	به این فقیر دعاگوی بی‌کس ناچیز ³⁷⁰⁰		4679
Nm 112 ^a			
B 66 ^b		رسید نامه عنبرفشان ³⁶⁹⁹ مشک آمیز	
L 145 ^a	به آن ³⁷⁰¹ امید که بینم مگر جمال تو نیز	چو گل گشودم و همچون صبا ز خود رفتم	4680
S 57 ^a			
M 87 ^a	چو زلف و خال محبت‌فزا و مهرانگیز	رسید دام خط و دانه‌های نقطه در او ³⁷⁰²	4681
	به روی روز ³⁷⁰⁴ رقم کرده خامه شب‌دیز	چه کاغذ و چه مرکب که خط مهر و ³⁷⁰³ وفا	4682
	که چشم مست ز پرهیز می‌کند پرهیز	کجا به منع کسان دل ز راه او گردد	4683
N 17 ^b	همیشه از می صدق و صفا بود ³⁷⁰⁵ لبریز	امیدوار چنانم که جام و ساغر تو	4684
	ز شخص و عکس ندارم در آبگینه تمیز	ز بسکه واله و حیران کارهای توام	4685
	که دشمنان تو گردند بر هوا ناچیز	امید هست مرا از خدای دوست‌نواز	4686
	ز چشم زخم حوادث ترا بود تعویز	کمند صدق و محبت به گردن دل پاک	3706 4687
	که صبر لعل کند سنگ را نه آتش تیز	مراد دل به تحمل بر آید از ³⁷⁰⁷ لب یار	4688

³⁶⁹⁹ عنبرفشان L، S، M، Nm، B: عنبرفشان و N

³⁷⁰⁰ بی‌کس ناچیز L، B: بی‌کس و بی‌چیز S: بی‌کس و ناچیز M، N، Nm

³⁷⁰¹ به آن L، S، M، Nm، B: به این N

³⁷⁰² او L، S، M، N، Nm: آن L، B

³⁷⁰³ و L، S، M، Nm، B: - N

³⁷⁰⁴ روز L، S، M، N، Nm: زرد B

³⁷⁰⁵ بود L، S، M، Nm، B: شود N

³⁷⁰⁶ 4687 N: - L، S، M، Nm، B

³⁷⁰⁷ از L، M، N، Nm، B: از او S

	چو نیست یوسف کنعان به کام عاشق زار ³⁷⁰⁸	بیا بگو که زلیخا چه سود عمر عزیز	4689
	به یاد وصل تو تنها نه من ز خود رفتم		4690
	خیال رفته و دل رفته و سعیدا نیز		
	- 522 -		
	[غزل]		
	[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]		
L 145 ^a S 58 ^a M 87 ^a N 113 ^a B 66 ^b	وا نگردیده است از هم غنچه مضمون هنوز	نیست راهی خنده را بر آن لب میگون هنوز	4691
	بار منت می کشد بر دوش خود ³⁷⁰⁹ گردون هنوز	در شب معراج پا بر آسمان بنهاد بود	4692
	دانه امید ما از خاک سر بیرون هنوز	تخم حسرت سبز شد بر خاک ما اما نکرد	4693
N 113 ^b	عشق می بازند با هم لیلی و مجنون هنوز	آخر منصوبه مهر بتان را کس ندید	4694
	بی وفایی از ³⁷¹⁰ جهان هرگز سعیدا کم نشد ³⁷¹¹		4695
	بر همان آهنگ اول هست این قانون هنوز ³⁷¹²		
	- 523 -		
	[غزل]		
	[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فعلن]		
L 145 ^b S 58 ^b M 88 ^b N 113 ^b B 66 ^b	جم شود ساقی و من ³⁷¹³ جام بگیرم هرگز	عهد کردم ز جهان کام بگیرم هرگز	4696
	تا نبینم رخت آرام بگیرم هرگز	جای اگر دوزخ اگر جنت ³⁷¹⁴ اگر اعراف است	4697

³⁷⁰⁸ زار S، M، N، Nm: را L، B

³⁷⁰⁹ خود S، M، N، B: - L

³⁷¹⁰ از S، M، N، B: چون L

³⁷¹¹ کم نشد S، M، N: کس ندید L، B

³⁷¹² بر همان آهنگ اول هست این قانون هنوز L، S، M، N: عشق می بازند باهم لیلی و مجنون هنوز B

³⁷¹³ و من S، M، N: اگر L، B

³⁷¹⁴ دوزخ اگر جنت L، S، M، N: جنت اگر دوزخ B

B 67 ^a	که چو زلف تو سرانجام نگیرم هرگز	بسته‌ام عهد ز آغاز پریشانی را	4698
	پخته‌ای ³⁷¹⁵ از طمع خام نگیرم هرگز	تا نبینم ز کریمان دل و جان سوخته‌ای	4699
	انس با عام گالانعام نگیرم هرگز	تن‌پرستان جهان را نشوم همبازی	4700
	هر چه من می‌کنم انعام نگیرم هرگز	هر ستم کز تو رسد داد نخواهم گفتن	4701
	عهد کردم که ز کس ³⁷¹⁶ وام نگیرم هرگز	وعده‌ای دادن اگر روز قیامت باشد	4702
	هرگز ش با تو سعیدا به زبان می‌گویم		4703
	دلبری را ³⁷¹⁷ که به دل نام نگیرم هرگز		
- 524 -			
[غزل]			
[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن]			
L 145 ^b S 58 ^b M 88 ^b N 114 ^a B 67 ^a	هر چه جز باده خوری بر تو ³⁷¹⁹ حرام است امروز	سخن از می‌کده و ساقی و ³⁷¹⁸ جام است امروز	4704
	کار کونین در این خانه تمام است امروز	خنده زن باده کش و جام بده رقص بکن	4705
	نهراسیم ز فردا که دوام است امروز	مانع ما نشود حرف کس از شرب مدام	4706
	شهر بیدادگران خطه شام است امروز	زلف او هیچ دلی نیست که داغی ننهاد	4707
S 59 ^a M 89 ^a	خواجه و بنده در این شهر غلام است امروز	خال ابرو به رخت روی توجه دارد ³⁷²⁰	4708

³⁷¹⁵ پخته‌ای L، S، N، B: پخته M

³⁷¹⁶ ز کس L، S، M، N: دگر B

³⁷¹⁷ را L، S، M، N، B: -

³⁷¹⁸ و L، S، N، B: M -

³⁷¹⁹ بر تو L، S، N، B: بو بر M

³⁷²⁰ دارد L، B: دارند S، M، N

غم و درد و الم و خون دل و سینه ریش³⁷²¹ دور از آن یار³⁷²² مرا³⁷²³ آب و طعام است امروز 4709

در تجلی شد و گفتا که سعیدا بر گوی 4710

آنکه انکار تو می کرد کدام است امروز

- 525 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 145^b

S 59^a

M 89^a

N 114^b

B 67^a

L 146^a

شد از این مقبول محمود³⁷²⁵ ایاز

بشنوید این نکته را ای³⁷²⁴ اهل راز

خویش را از خاطر خود محو ساز

پیشتر ز آن محو گردی در³⁷²⁶ جهان

پس³⁷²⁷ روا بودی کلام اندر نماز

خوب بودی گر سخن از این و آن

نقد جان را در دغایش پاک باز

گر حریفیت پر دغا افتاده است

خوش نما باشد ز عاشق هم نیاز

گرچه ناز از یار باشد خوش ادا

هر که خود را کرده باشد امتیاز

فارغ آید از تمیز دیگران

چشم دل خواهی سعیدا و شود

خاک پای نیکوان را سرمه ساز

- 526 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

³⁷²¹ سینه ریش: L، S، N، B: بسته ریش M

³⁷²² آن یار: L، S، M، N: او باز B

³⁷²³ مرا: L، S، M، N، B: مر L

³⁷²⁴ را ای: L، M، S، B: رای N

³⁷²⁵ محمود: M، N، B: محمود و L: محمودی S

³⁷²⁶ در: L، S: از: M، N، B

³⁷²⁷ پس: L، S، B: بس: M، N

L 146 ^a	صد شکست از دار خوردم لیک منصورم هنوز	غرق دریای گنه کردند و ³⁷²⁸ مغفورم هنوز	4718
S 58 ^a	همچو عنقا گم شدم از خلق و مشهورم ³⁷²⁹ هنوز	رفتم از دل‌ها و لیکن در زبان‌ها مانده‌ام	4719
M 88 ^a			
N 113 ^b	چون شب قدر از نظرها باز مستورم هنوز	با وجود ³⁷³¹ آنکه صبح صادق از من می‌دمد	3730 4720
B 67 ^a			
N 114 ^a	محتسب بیرون میا با من که معذورم هنوز	خورد‌ه‌بودم از شراب عشق جامی در الست	4721
	هجر شب‌ها با غم پرورده ³⁷³² مسرورم هنوز	شادی روز وصال او کی از سر می‌رود	4722
	گفتگوی عشق دارد بر سر طورم هنوز	گفت موسی راز چندی ³⁷³³ و مطالب شد تمام	4723
S 58 ^b	کاوشی ³⁷³⁶ دارد به مژگان زخم ناسورم ³⁷³⁷ هنوز	چشم دل هرگز نگردد سیر از چشم ³⁷³⁵ بتان	3734 4724
M 88 ^b	صد بیابان من ز عقل ذو فنون دورم هنوز	با وجود ³⁷³⁸ آنکه در زنجیر زلفم کرده‌اند	4725
		روزگار پر ستم هرگز فراموشم نکرد	4726
	هر کجا دردی سعیدا هست منظورم هنوز		

- 527 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن]

L 146 ^b	نرسیده‌است لب او به لب جام هنوز	نچشیده‌است شراب مزه کام هنوز	4727
S 14 ^a			

³⁷²⁸ و L، N، B: S، M

³⁷²⁹ خلق و مشهورم L، B: چشم و منکورم S، M، N

³⁷³⁰ B - :N، M، S، L 4720

³⁷³¹ وجود L، N: وجودی S، M

³⁷³² پرورده L، B: پرورد و S، M، N

³⁷³³ چندی S، M، N، B: چندین L

³⁷³⁴ B - :N، M، S، L 4724

³⁷³⁵ چشم L، M، N: خشم S

³⁷³⁶ کاوشی L، M، N: کاوش S

³⁷³⁷ ناسورم L، N: ناصورم S، M

³⁷³⁸ وجود L، S، N، B: وجودی M

B 67 ^a	که نداند گل چشم از گل بادام هنوز	چشم احسان نتوان داشت از آن بدخویی	3739 4728
	نشده ابلق گردون به کسی رام هنوز	با وجودی که نیاسوده دمی از گردش	4729
	با وجودی که ندارد خبر از دام هنوز	هر کجا بود دلی کرد نظر بسته دام	4730
	نیست او را خبر از مردم بدنام هنوز	می‌دهد چشم مرا هر نفسی دلداری	4731
	می‌کند شرم دلم ³⁷⁴¹ از نگه دام هنوز	بی‌خبر بود که در حلقه آن زلف ³⁷⁴⁰ طپید	4732
	می‌دهد یاد به سرو چمن اندام هنوز	در گلستان پی آشفتن گل ³⁷⁴³ می‌گردد	3742 4733
	آفتابش نرسیده به لب بام هنوز	در طریق ستم از خانه براندازان است	4734
B 67 ^b		چه شود گر به سعیدا نظر از لطف کنی	4735
		نیست این ³⁷⁴⁴ غمزده شایسته انعام هنوز	

- 528 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 146 ^b S 14 ^a B 67 ^b S 14 ^b	بیگانه را یگانه شو و آشنا شناس ³⁷⁴⁵	در کفر حقیرست شو آنگه خدا شناس	4736
	هر سایه‌ای که با تو فتد از هما شناس	با جغد پاس کنج خرابی نگاه دار	4737
	بر زلف پیچ ³⁷⁴⁶ عالم بی‌منتها شناس	محو جمال یار شو و سیر خلد کن	4738

3739 B - :S, L 4728

3740 L زلف :B, S, دام

3741 L دلم :B, S, هنوز

3742 B 4735 < :S, L 4733

3743 L گل :B, S, دل

3744 B این :S, او :L

3745 L و آشنا شناس :B, S, آنگه خدا شناس

3746 S پیچ :S, پیچ و :L, پیچ و ناب B

	منعم کسی بود که ز خود دست شسته است	ناشسته روی چند جهان را گدا شناس	4739
	از تشنگی بمیر و مده آبرو ز دست	گوهر شو آبروی خود آب بقا شناس	4740
	چندین هزار مطلب و مقصد ³⁷⁴⁸ که خلق راست	در جنب فضل دوست تو یک مدعا شناس	3747 4741
	حرف به جا نمی شنوند اهل روزگار	زنهار در میانه ایشان تو جا شناس	4742
	این نور چشم تن شود آن نور چشم جان	از خاک کوی دوست تو تا توتیا شناس	L 147 ^a 4743
	مگشا به روی هر که در خلق خویش را	بیگانه را و ³⁷⁵⁰ محرم از ³⁷⁵¹ آواز پا شناس	3749 4744
	ما چون چراغ روشن و ³⁷⁵² دنیاست همچو شب	بگشای چشم باطن و ما را به ما شناس	4745
	مخلوط گشته کشته و ناکشته در جهان	ناگشته را تو گشته ³⁷⁵³ در این کربلا شناس	4746
	بیهوده آشنا چه ³⁷⁵⁴ شوی زید و عمر ³⁷⁵⁵ را	با آن که گفته است خدایت ³⁷⁵⁶ خدا شناس	4747
	مرهون وقت بوده سعیدا سرور و ³⁷⁵⁷ غم		4748
	با وقت آشنا شو و ذوق و ³⁷⁵⁸ صفا شناس		

- 529 -

[غزل]

[مفعول مفاعیل مفاعیل فاعولن]

³⁷⁴⁷ B - :S، L 4741

³⁷⁴⁸ مطلب و مقصد :L، مقصد و مطلب S

³⁷⁴⁹ L - :B، S 4744

³⁷⁵⁰ B - :S و

³⁷⁵¹ از S: ز B

³⁷⁵² S - :B، L و

³⁷⁵³ ناگشته را تو گشته L، B: ناکشته کشته را تو S

³⁷⁵⁴ چه S، B: چو L

³⁷⁵⁵ زید و عمر L، S: عمر و زید B

³⁷⁵⁶ خدایت L، B: خدا بین S

³⁷⁵⁷ S، L - :B و

³⁷⁵⁸ L - :B، S و

L 147 ^a S 59 ^a M 89 ^a N 114 ^b B 67 ^b	معشوق پریشان نظری را چه کند کس	خورشیدوشی در بهدری را چه کند کس	4749
	این طایفه بی خبری را چه کند کس	یک کس به جهان واقف اسرار ندیدیم	3759 4750
	از هر دو جهان پاکبری را چه کند کس	چشم از دو جهان دوختن آسان بود اما	4751
	لیکن صنم موکمری را چه کند کس	شاید که توان داشت ³⁷⁶¹ دل از مامجبینان	3760 4752
	هندوچه لبشکری را چه کند کس	در هند توان دین و دل خویش نگهداشت	4753
S 59 ^b M 89 ^b	گفتا که بلی رنجبری ³⁷⁶² را چه کند کس	گفتند به لیلی که میامیز به مجنون	4754
	همراهی این نوسفری را چه کند کس	تکلیف به دل کرد سرشکم که بیا گفت	4755
N 115 ^a	من مفلس و زر می طلبد یار سعیدا		4756
	خود گوی چنین سیمبری را ³⁷⁶³ چه کند کس		

- 530 -

[غزل]

[مفعول مفاعیل مفاعیل فاعولن]

L 147 ^a S 59 ^b M 89 ^b N 115 ^a B 67 ^b	زنهار که از دیده تمنا نکند کس	اشکی که به گلشن چمن آرا نکند کس	4757
	تا از ته دل در دل هم جا نکند کس	محکم نشود جذبه قلاب محبت	4758
	از سهو دگر یاد مسیحا نکند کس	بر دار ز رخ پرده چو خورشید که هرگز	4759
L 147 ^b	تا از تو دگر ³⁷⁶⁵ شکوه بی جا نکند کس	خوش نعمت عام تو زبان همه را بست ³⁷⁶⁴	4760

L - :B، N، M، S 4750³⁷⁵⁹

B - :N، M، S، L 4752³⁷⁶⁰

L توان داشت S، M، N: نگهداشت³⁷⁶¹

M رنجبری L، S، N، B: رنجبری³⁷⁶²

M - :B، N، S، L را³⁷⁶³

M همه را بست L، S، N، B: همه راست³⁷⁶⁴

N تو دگر S، M: دگری L، B: تو دیگر³⁷⁶⁵

4761 بر عاجز و بی‌چاره اگر رحم ثواب است

پس رحم چرا بر تو سعیدا نکند کس

- 531 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن]

- L 147^b از حیاتِ ابد آن³⁷⁶⁶ روح روان ما را بس ما گذشتیم ز جان صورتِ جان ما را بس 4762
- S 59^b با رقیبان اگر اظهار کرم می‌سازد گذران است همین لطفِ نهان ما را بس 4763
- M 89^b ای جوانان به شما فصل بهار ارزانی پیر افشانی هنگام خزان ما را بس 4764
- N 115^a دیده را قسمت³⁷⁶⁷ دیدار تو هر چند نماند در ره وصل تو چشم نگران ما را بس 4765
- B 67^b گرچه از ساغر دوران نکشیدیم می³⁷⁶⁸ نظرِ جاذبهٔ پیر مغان ما را بس 4766
- طمع گنج نکردیم در این دیر خراب همچو ماری کف خاکی به دهان ما را بس 4767
- به تمنای دم گرم مسیحا نرویم 4768

ای³⁷⁶⁹ سعیدا نفس سوختگان ما را بس

- 532 -

[غزل]

[مفعول مفاعیل مفاعیل مفعولن]

- L 147^b چشمی که گهر بار نباشد چه کند کس آن جام که سرشار نباشد چه کند کس 4769
- S 60^a دلدار که غمخوار نباشد چه کند کس یاری که وفادار نباشد چه کند کس 4770
- M 90^a از حال ز خود بی‌خبران بی‌خبر از خویش هر لحظه خبردار نباشد چه کند کس 4771
- N 115^b
- B 67^b

³⁷⁶⁶ ابد آن N، B: اید آن L: ابدان S: ابدان M

³⁷⁶⁷ قسمت S، M، N، B: نسبت L

³⁷⁶⁸ می L، S، M، B: دمی N

³⁷⁶⁹ ای S، M، N، B: این L

	4772	در دار جهان مرتبه شیخ جنیدی ³⁷⁷⁰	منصور که بر دار نباشد چه کند کس
B 68 ^a	4773	زلفی که نییچد به کمر خوش ننماید	در کفر که ز نار نباشد چه کند کس
M 90 ^b	4774	تا خم نبود پر می گلرنگ ننوشیم	آن آب که بسیار نباشد چه کند کس
L 148 ^a S 60 ^b	4775	زاهد ز خرابات سخن برد به مسجد	در خرقة که ستار نباشد چه کند کس
	4776	عالم همه گلزار بود لیک چو نرگس	آن دیده که بیدار نباشد چه کند کس
	4777	مقصود ز خورشید عتاب است حرارت	ماهی که ستمکار نباشد چه کند کس
	4778	باغی است جهان لیک پر از خار ملامت	آن باغ که گلزار نباشد چه کند کس
	4779	آن دل که به زلف صنم لاله‌گذاری	چون تاب گرفتار نباشد چه کند کس
	4780	رندی که پریشانی او ظاهر و پیدا	از گوشه دستار نباشد چه کند کس
	4781	داریم ز هر گونه متاعی و در این شهر ³⁷⁷¹	مردی که خریدار نباشد چه کند کس
	4782	منظور سعیدا ز جهان روی بتان است	
		در خلد که دیدار نباشد چه کند کس	

- 533 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 148 ^a	4783	با چنین دل چون توانم کرد جانان را سپاس	من که از تن جان و جانان را ز جان سازم قیاس
S 60 ^b	4784	دانش خود دانش پروردگار خود یکی ³⁷⁷² است	نیست فرقی در میان خودشناس و حق‌شناس
M 90 ^b	4785	نیستم هرگز گمان آنکه در این کارگاه	بهتر از پوشیدن عیب کسان باشد ³⁷⁷³ لباس
N 116 ^a B 68 ^a	4786	پاس پیمان دار و لب را بر لب پیمانه نه	عاقبت بر عهد و بر باد است دنیا را اساس

³⁷⁷⁰ مرتبه شیخ جنیدی S، B: مرتبه‌ای ای شیخ جنیدی L: مرتبه‌ای شیخ جنیدی M، N

³⁷⁷¹ شهر S، M، N: دهر B، L

³⁷⁷² یکی L، N، B: یک S، M

³⁷⁷³ باشد S، L، M، N: دیگر B

نطق من از آتش شوق است دایم شعله‌زن	همچو موسی می‌کنم از طور آتش اقتباس	4787
ای ³⁷⁷⁴ که اکثر سر به فکر این و آن خم می‌کنی	چند داری در بهار عمر خود را در نعاس ³⁷⁷⁵	4788
گنج در ویرانه‌ها باشد سعیدا هوشدار		4789
تا توانی خاطر دلخستگان را دار پاس ³⁷⁷⁶		

- 534 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 148 ^b	کاکل خود را ببین ³⁷⁷⁷ از پیچ و ³⁷⁷⁸ تاب ³⁷⁷⁹ ما می‌رس	طالع بیدار خود را بین ز خواب ما می‌رس	4790
S 60 ^a	لب ببند از گفتگو درسی ز حال ما بگیر	جز خموشی نیست حرفی از ³⁷⁸⁰ کتاب ما می‌رس	4791
M 90 ^a	سینه بریان دل مجروح ³⁷⁸¹ چشم تر مزه است ³⁷⁸²	جای می خالی است ساقی از کباب ما می‌رس	4792
N 116 ^a	نبض ما بگیرفت ³⁷⁸³ شد دست فلاطون ر عشاءدار	می‌شود سیماب آب از اضطراب ما می‌رس	4793
B 68 ^a	شد چو گردون در محیط عشق سرها سرنگون	موج دریای قدیمیم از حباب ما می‌رس	4794
	فرصت ³⁷⁸⁴ یک آب خوردن نیست عمرت بیش باد	می‌شوی ³⁷⁸⁵ سرگشته ای خضر از شتاب ما می‌رس	4795

³⁷⁷⁴ ای S، M، N، B: این L

³⁷⁷⁵ نعاس L، M، N، B: نفاس S

³⁷⁷⁶ دار پاس L، S، M، B: پاس دار N

³⁷⁷⁷ ببین S، M، N، B: تو بین L

³⁷⁷⁸ و L، S، N، B: - M

³⁷⁷⁹ ما L، S، M، N: من B

³⁷⁸⁰ از L، S، M، N: در B

³⁷⁸¹ مجروح S، M، N: مجروح و L، B

³⁷⁸² مزه است S، M، N، B: مزه L

³⁷⁸³ بگیرفت L، S، M، N: بگیرفت و B

³⁷⁸⁴ فرصت L، N، B: فرصتی S، M

³⁷⁸⁵ می‌شوی S، M، N، B: می‌شود L

	زلف را بگشا ³⁷⁸⁶ گره بر پیچ و تاب خود ³⁷⁸⁷ مزن	می‌کنی سر رشته گم از پیچ و ³⁷⁸⁸ تاب ما مپرس	4796
N 116 ^b	آسمان خم شد ز بارنامه ³⁷⁸⁹ اعمال ما	می‌شوی در مائده از روز حساب ما مپرس	4797
	هرچه می‌خواهی بکن اما مگو چون کرده‌ای	آنچه می‌خواهی بگو لیک از جواب ما مپرس	4798
	شرح حال ما سعیدا نیست با کس گفتنی		4799
	می‌شوی دیوانه از کیف شراب ما مپرس		
- 535 -			
[غزل]			
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]			
L 148 ^b	پای‌اندازی ³⁷⁹⁰ ز پا افتاده ³⁷⁹¹ دامن است و ³⁷⁹² بس	دست‌گیر ³⁷⁹³ دست کوتاهان گریبان است و ³⁷⁹⁴ بس	4800
S 61 ^a	در طریق آخرت دنیا نمی‌آید به کار	زاد این ره تا قیامت عهد و ³⁷⁹⁵ پیمان است و ³⁷⁹⁶ بس	4801
M 91 ^a	هیچ دستی در ³⁷⁹⁷ گریبان فلک راهی نیافت	این لباس تنگ سر تا پای ³⁷⁹⁸ دامن ³⁷⁹⁹ است و ³⁸⁰⁰ بس	4802
N 116 ^b			
B 68 ^a			

3786 بگشا: B, N, S, L, M

3787 پیچ و تاب خود: B, L, N, M, S, کاکل مشکین

3788 و: B, N, S, L, M -

3789 بارنامه: B, N, M, L, بار منت S

3790 پای‌اندازی: N, M, S, L, پای‌انداز B

3791 افتاده: B, M, S, L, افتا N

3792 و: B, N, L, S - M

3793 دست‌گیر: B, N, L, S, دست‌گیری M

3794 و: B, N, L, S - M

3795 و: B, N, L, S - M

3796 و بس: N, L, بس: M, S, B-

3797 در: B, L, بر: N, M, S

3798 پای: B, N, M, S, پا L

3799 دامن: B, N, M, S, گریبان L

3800 و بس: N, L, بس: M, S, B-

	لطف معنی را دل مجروح می‌داند که تیغ ³⁸⁰¹	جلوه‌گر امروز در زخم نمایان است و ³⁸⁰² بس	4803
	کشتی دل ³⁸⁰³ از نگاه ³⁸⁰⁴ تند می‌پیچد به خود	چین پیشانی در اینجا موج طوفان است و بس ³⁸⁰⁵	4804
	کاستن‌ها در پی است ای ³⁸⁰⁶ ماه بالیدن چرا	هر که سودی می‌کند امروز نقصان است و بس ³⁸⁰⁷	4805
L 149 ^a	جهل بی‌اندازه در دنیا کلید دولت است	خصمی دنیا همین با اهل عرفان است و بس ³⁸⁰⁸	4806
	لطف بی‌حد و حساب یار ما را کشته‌است	شکوه از دردی که ما داریم درمان ³⁸⁰⁹ است و بس ³⁸¹⁰	4807
	نیست قابل فیض مطلق را سعیدا غیر تو		4808

عَلَّمَ الاسما همین در باب³⁸¹¹ انسان است و بس³⁸¹²

- 536 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن]

L 149 ^a			
S 61 ^a			
M 91 ^a	هر که چون صبح زند خنده به خود ³⁸¹³ نیم نفس		4809
N 116 ^b		می‌پرندش به همان راه که آمد واپس	
B 68 ^b			
N 117 ^a	از خم حلقه زلف بت ما دست هوس	زاهدا سبجه بینداز که بس کوتاه است	4810

³⁸⁰¹ تیغ L، S، M، N: چیست B

³⁸⁰² و L، N، B: - S، M

³⁸⁰³ دل L، M، N، B: تن S

³⁸⁰⁴ نگاه L، S، N، B: نگاهی M

³⁸⁰⁵ و بس L، N: بس S، M: B-

³⁸⁰⁶ ای S، M، N، B: این L

³⁸⁰⁷ و بس L، N: بس S، M: B-

³⁸⁰⁸ و بس L، N: بس S، M: B-

³⁸⁰⁹ درمان L، S، N، B: مان M

³⁸¹⁰ و بس L، N: بس S، M: B-

³⁸¹¹ باب L، S، M، N: B-

³⁸¹² و بس L، N: بس S، M: B-

³⁸¹³ زند خنده به خود L، S، M، N: به خود خنده زند B

4811	ای کم از مورچه بر خوان لثیمان جهان	چند بر سر بزنی دست توّلا چو مگس
4812	چه طلسم است در این لاشه دنیا که مدام	می‌نماید به نظر طبع ³⁸¹⁴ ترا کس ³⁸¹⁵ کرکس
4813	چه توان برد ز من فیض چو آن دیوانه	گفت شب مونس من پشه و روز است مگس
4814	تیره شد خاطر فرهاد ز سودای مجاز	ظاهر است این که شود خانه سیه ز آتش خس
4815	دل شود خسته ز تکلیف که بلبل نالد	گر ز چوب گل صد برگ بسازند قفس
4816	زاهدان را ز ره آوازه جنت برده‌است	S 61 ^b M 91 ^b سر به صحرا زده این قافله ز آواز جرس
4817	نیستم طفل رسن‌تاب ولیکن چون او	
	کارم از پیش‌روی رفته سعیدا واپس	
- 537 -		
[غزل]		
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]		
4818	دارم بتی که کار نظر نیست دیدنش	L 149 ^a رم یاد می‌دهد به غزال آرمیدنش
4819	داغم از آنکه گوش چرا می‌کند به غیر	S 61 ^b M 91 ^b غم نیست از نصیحت من ناشنیدنش
4820	دارم مهی که شرح جفایش ³⁸¹⁶ چسان کنم	N 117 ^a B 68 ^b نادیدنش عذاب و بلایی ³⁸¹⁷ است دیدنش
4821	هر آب را چو چشمه حیوان کند به ³⁸¹⁸ لطف	L 149 ^b عریان چو آفتاب و چو ماهی تبیدنش
4822	دیروز داغ گشت سعیدا ز ³⁸¹⁹ بسملی	N 117 ^a
	بر ³⁸²⁰ خاک اوفتادن و در خون تبیدنش	

³⁸¹⁴ طبع L، B: نفس S، M، N

³⁸¹⁵ کس S، M، N، B: گر L

³⁸¹⁶ جفایش S، M، N: جمالش L، B

³⁸¹⁷ عذاب و بلایی S، B: بلا و عذابی L: عذاب بلایی M، N

³⁸¹⁸ به L، B: ز S، M، N

³⁸¹⁹ ز S، M، N، B: چو L

³⁸²⁰ بر S، M، N: در L، B

- 538 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 149 ^b	یک قامت بلند به هر می کشیدنش	بالا بر آید آب لطافت ز گردش	4823
S 62 ^a	دست که می رسد که گریبان او کشد	صد جان و دل کشیده سر از پای دامنش	4824
M 91 ^b	میدان ترکناز خیالات او منم	جای جفاست تا به دل از دیده منش	4825
N 117 ^b	جان عزیز نیست اگر جسم او چرا	نازکتر از خیال نماید به من تنش	4826
B 68 ^b	دیگر به خویش باز نیاید ³⁸²¹ به سال ها	یک بار هر که از بر خود دید رفتنش	4827
	من باده نوش ساغر آن ساقیم که گاه	کیفیت شراب دهد لب مکیدنش	4828
	دارم بتی و شکر سعیدا که روی او		4829
	دیدن نمی توان مگر از دیده منش		

- 539 -

[غزل]

[مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن]

L 149 ^b	آسوده شو از سود و ³⁸²² مبرا ز زیان باش	دنیا گذران است تو هم در گذران باش	4830
S 62 ^b	خواهی که ترا خرقه تجرید ³⁸²³ رسانند	چون سرو شو آزاد و ³⁸²⁴ چو نرگس نگران باش	4831
M 92 ^a	هرگز ندهم دل به کسی کو ندهد دل	گو این فلان این ³⁸²⁵ فلان این ³⁸²⁶ فلان باش	4832
N 117 ^b			
B 68 ^b			

³⁸²¹ نیاید: N، M، S، L: نیامد B

³⁸²² و: N، M، S، L: - B

³⁸²³ تجرید: N، M، S، B: تجرد L

³⁸²⁴ آزاد و: N، M، S، B: آزاده L

³⁸²⁵ این: N، M، S، L: این B

³⁸²⁶ این: N، M، S، L: این B

	خواهی که کنی جای به فانوس خیالی	انشگت نما ³⁸²⁷ شمع صفت ³⁸²⁸ گرم روان ³⁸²⁹ باش	4833
	تا دیده خود بین ترا دوست نماید	چون مردم چشم از نظر خویش نهان ³⁸³⁰ باش	4834
	زنهار سعیدا مکن از دوست ³⁸³¹ شکایت		4835
	گر تیر کشد سوی تو از ناز کمان باش		
	- 540 -		
	[غزل]		
	[مفاعلتن فعاتلتن مفاعلتن فعلن]		
L 150 ^a	اگر به دست من افتد دوباره ساغر عیش	به هر دو دست زنم جام عیش بر سر عیش	4836
S 61 ^b	به آه یأس و ³⁸³² ندامت تمام خواهم سوخت	شبی که چرخ مرا افکند ³⁸³³ به بستر عیش	4837
M 92 ^a	قماش عیش که نقشش ³⁸³⁴ بر آب می بینم	مکن سرور تو بر این بساط کمتر ³⁸³⁵ عیش	4838
N 118 ^a	در این زمانه چو عنقا وجود نایاب است	صفای وقت دل ما حضور پیکر عیش	4839
B 68 ^b	مرا به خانه عشرت دگر مبر ای دل	که اوفتاده چه سراها ز پای بر در ³⁸³⁶ عیش	4840
	چه نیش ها که سعیدا بنوش عشرت نیست		4841

مزن تو سینه عریان خود به خنجر عیش³⁸³⁸

- 541 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 150 ^a S 61 ^b M 92 ^a N 118 ^a B 68 ^b S 62 ^a	از صد یکی چو در نظر آید هزار بخش	ما را به آن نگاه کرامت شعار بخش	4842
	با هر که اختیار کنی ³⁸³⁹ اختیار بخش	خواهی که از شکنجه کونین و ا رهی	4843
	ایمان ³⁸⁴¹ جان نشین و به روی نگار بخش	بر خیز و ³⁸⁴⁰ دلّ و سبجه بده باده نوش کن	4844
M 92 ^b	منصور را به راستی چوب دار بخش	حق را بلند کرد و ز حق سرگران نشد	4845
B 69 ^a	چون زنگ ³⁸⁴² بسته است به آینه دار بخش	بگذر ز دوستان سیه دل که آینه	4846
	یاقوت را به مصحف خط غبار بخش	در بر گرفت لعل ترا چون بهار خط	4847
	صحت بیا به نرگس بیمار یار بخش	اعجاز را اگر نفسی هست ای مسیح	4848
	آرام و ³⁸⁴⁴ صبر را به من ³⁸⁴⁵ بی قرار بخش	با تیغ غمزه یاد بده بی تحملی	3843 4849
N 118 ^b	روز مرا که جرم سعیدا سیاه کرد		4850
	یا رب به حق «حافظ شبزنده دار بخش»		

³⁸³⁸ عیش: L، S، M: عشق N، B

³⁸³⁹ کنی: L، B: کند S، M، N

³⁸⁴⁰ و: L، S، M، N: - B

³⁸⁴¹ ایمان: L، S، M، N: ایمان و B

³⁸⁴² زنگ: L، S، N: رنگ M، B

³⁸⁴³ 4849: L، S، M، N: - B

³⁸⁴⁴ و: L، N: - S، M

³⁸⁴⁵ من: L، N: منی S، M

- 542 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 150 ^b	خط سبزی تماشا کردم از رخسار گلگونش	نخواندم لیکن ³⁸⁴⁶ از انداز پی بردم به مضمونش	4851
S 62 ^b	مدان آسان طریق خانه دیوانه ای عاقل	که می آید برون از عهده یک برّ مجنونش	4852
M 92 ^b	سپه ماری است زلف او که در تدبیر تسخیرش	بسی کردم نه جادو می کند کار و نه افسونش	4853
N 118 ^b	کند یک سرمه دانش کار صد مینای پر می را	چه ³⁸⁴⁸ سازد با شراب ³⁸⁴⁹ غمزه ز هر چشم افیونش	3847 4854
B 69 ^a	نشد تار ³⁸⁵⁰ مخالف راست با من چرخ را هرگز	که او بد می نوازد من نمی رقصم به قانونش	4855
	بلای قامتش کی می رسد با فتنه چشمش	برابر کی شود روز قیامت با شبیخونش	4856
	شرابم می دهد تسکین خاطر در غم آن لب		4857
	سعیدا می پرستم کرد آخر لعل میگونش		

- 543 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 150 ^b	یار ما بنمود رو شد در حجاب از پرتوش	طرفه شمع است اینکه می گردد به تاب از پرتوش	4858
S 62 ^b	زنهار ای دل صفات از ذات او خارج مدان	نیست غیریت میان آفتاب از پرتوش	3851 4859
M 92 ^b	کرد عالم را بنا و جلوه ای در کار کرد	عکس ها افتاد بر روی نقاب از پرتوش	4860
N 118 ^b	چون نسیمی مو پریشان کرد و بر گلشن گذشت	بر زمین افتاد سنبل شد گلاب از پرتوش	4861
B 69 ^a	کرد جا در سینه آهو خیال زلف یار	گشت خون در نافه او مشک ناب از پرتوش	4862
S 63 ^a			
M 93 ^a			

³⁸⁴⁶ لیکن S، M، N، B: لیک L

³⁸⁴⁷ L 4854، B: S 4856، M، N

³⁸⁴⁸ چه L، N، B: چو S، M

³⁸⁴⁹ شراب L، S، N، B: شراب Z، M

³⁸⁵⁰ تار S، M، B: تا از N

³⁸⁵¹ S 4859، M، N، B: - L

N 119 ^a	داد عکس خویش را بر مردم آبی نشان	قصر حوران است در چشم ³⁸⁵³ حباب از پرتوش	3852 4863
	از حیا خود را تماشا کرد و خوی بر رخ دمید	تا قیامت گوهر افشان شد سحاب از پرتوش	3854 4864
	بر چه ³⁸⁵⁶ سیماب روزی یوسف ما رفته بود ³⁸⁵⁷	تا به حالا هست در او ³⁸⁵⁸ اضطراب از پرتوش	3855 4865
	نیک و بد کی بود چون شد مظهر او آدمی	خیر و شر آمد یکایک در حساب از پرتوش	4866
	طرفه مطلوبی سعیدا در کنار آورده ای ³⁸⁵⁹		4867
	کآسمان را داغ دل شد آفتاب از پرتوش		

- 544 -

[غزل]

[مفعول فاعلاتن مفعول فاعلاتن]

L 151 ^a	دیدم ترا و رفتم ³⁸⁶⁰ یک باره از بر خویش	در انتظار خویشم عمری است ³⁸⁶¹ بر در خویش	4868
S 63 ^a	گاهی به هم بر آییم از مسجد و خرابات	ما و شراب و ³⁸⁶² زاهد تسبیح و دفتر خویش	4869
M 93 ^a	ناخورده باده مست است نادیده بت پرست ³⁸⁶³ است	یا رب چه چاره سازم با نفس کافر خویش	4870
N 119 ^a			
B 69 ^a			

B - :N، M، S، L 4863 ³⁸⁵²

L چشم :N، M، S چشم³⁸⁵³

B، L - :N، M، S 4864 ³⁸⁵⁴

B، L 4859 <:N، M، S 4866-4865 ³⁸⁵⁵

S چه :B، N، M، L چه³⁸⁵⁶

N، M، S رفتنبود :B، L رفتنبود³⁸⁵⁷

B در او :L، M، S او در :S در وی :N در دل³⁸⁵⁸

L آورده ای :B، N، M، S آورده³⁸⁵⁹

N، M، S دیدم ترا و رفتم :B رفتم ترا و دیدم :L، M، S دیدم ترا³⁸⁶⁰

L عمری است :B، N، M، S یک باره³⁸⁶¹

B شرابی :N، M، S، L شراب و³⁸⁶²

N بت پرست :B، M، S، L می پرست³⁸⁶³

سلطان و سیر گلشن با ساغر شرایش ³⁸⁶⁴	ماییم و کنج گلخن ³⁸⁶⁵ با دود ³⁸⁶⁶ اخگر خویش	4871
بگشای چشم و ³⁸⁶⁷ بنگر ای شیخ شهر تا کی		4872
این ز هد خشک پیچی در ³⁸⁶⁸ دامن تر خویش		
- 545 -		
[غزل]		
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]		
هر دم روم ز هوش ³⁸⁶⁹ و ³⁸⁷⁰ کنم خیرباد خویش	بی یاد او مباد بیایم به یاد خویش	4873
دایم به نامرادی خود زیست کرده‌ام ³⁸⁷¹	تا یافتم ز حضرت عزت مراد خویش	4874
در عهد پادشاهت ملک وجود خود	بیداد کردم و نرسیدم به داد خویش	4875
هرگز به آن نشانه مقصد نمی‌رسی	داری چو تیر تا کجی‌ای در نهاد خویش	4876
خورشید را ³⁸⁷² به روی تو تشبیه کرده‌ایم ³⁸⁷³	ما سهو کرده‌ایم در این اشتها ³⁸⁷⁴ خویش	4877
با آنکه صلح با دو جهان کرده‌ایم ما	فارغ نگشته‌ایم هنوز از جهاد خویش	4878
با ما هر آنچه یار سعیدا کند نکوست		4879
ما را گمان بد نبود ز اعتقاد خویش		

³⁸⁶⁴ شرایش L، S، M، N: چو آبش B

³⁸⁶⁵ گلخن L، S، M، N: گلشن B

³⁸⁶⁶ دود L، N، B: دود و S، M

³⁸⁶⁷ چشم و L، S، B: چشم M: و چشم N

³⁸⁶⁸ در L، S، M، B: با N

³⁸⁶⁹ هوش S، M، N، B: خویش L

³⁸⁷⁰ و L، S، M، B: - N

³⁸⁷¹ کرده‌ام L، S، M، B: کرده‌ایم N

³⁸⁷² را L، S، M، N، B: تا

³⁸⁷³ کرده‌ایم L، S، N، B: کرده‌ایم ما M

³⁸⁷⁴ اشتها L، M، N، B: اجتهاد S

- 546 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 151 ^a	اگر چون خضر ³⁸⁷⁵ می‌بخشند جان را بر شهیدانش	خیالی غیر جان‌بازی نباشد در ³⁸⁷⁶ شهیدانش	4880
S 63 ^b			
M 93 ^b	دهان زخم از خون خشک ناگردیده بر خیزند ³⁸⁷⁷	کجا لب‌تشنگی بینند در محشر شهیدانش	4881
N 119 ^b			
B 69 ^a	به تیغش ³⁸⁷⁹ کرده‌اند از جان و از دل کشتگان بیعت	که تا تلقین گرفتند از دم خنجر شهیدانش	3878 4882
L 151 ^b	خمار الوده می را به شیرینی نباشد دل	که کی بوسند در جنت لب کوثر شهیدانش	4883
B 69 ^b	سعیدا بی ادب در کوی جانان کس نمی‌آید		4884
	زمین بوسیده می‌آیند بر خنجر شهیدانش		

- 547 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 151 ^b	بر داشتیم چون نظر از اعتبار خویش	دیدیم بی مضایقه دیدار یار خویش	4885
S 64 ^a			
M 93 ^b	تا دیده‌ایم جوهر شمشیر موج آب	داریم ذوق غوطه زدن بر کنار خویش	4886
N 119 ^b			
B 69 ^b	در قید تار ساخته رشته سلوک	افتاده‌ای تو چون گهر از اعتبار خویش	4887
	روشن‌دلان که داغ تو بر خاک برده‌اند ³⁸⁸⁰	از لاله کرده‌اند چراغ مزار خویش	4888
N 120 ^a	هر دم هزار ناله کنم همچو عندلیب	از شعبه‌های طالع ناسازگار خویش	4889
M 94 ^a	کردیم گرد هستی خود پایمال عشق	بر داشتیم از آینه دل غبار خویش	4890

³⁸⁷⁵ خضر: B, N, S, L: خضر می M

³⁸⁷⁶ در: B, N, S, L: بر M

³⁸⁷⁷ بر خیزند: B, N, S, M: بر خیزد B

³⁸⁷⁸ 4882: B, L: 4884: N, M, S

³⁸⁷⁹ به تیغش: B, N, M, L: بی تیغش S

³⁸⁸⁰ بر خاک برده‌اند: B, L: بردند زیر خاک N, M, S

4891	در چشم ناقصان چه بنایی ³⁸⁸¹ نهاده‌است	گردون به بام ریخته بی‌مدار خویش
3882 4892	بلبل شکست ناخن تدبیر خود به دل	از خار گل علاج کند خار خار خویش
4893	از کثرت ریاست که ³⁸⁸³ سر پیچ و سبچه را	زاهد گذاشت بر سر سنگ مزار ³⁸⁸⁴ خویش
3885 4894	دایم به نامرادی خود زیست کرده‌ام	تا یافتم ز حضرت عزت مراد خویش
4895	تا دید ³⁸⁸⁶ هر که هست به دامی است مبتلا	شهباز هم‌تم نکند جز شکار خویش
4896	از چشم روزگار سعیدا فتاده‌ام ³⁸⁸⁷	هرگز نکرده‌ام گله از روزگار خویش

- 548 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 151 ^b S 64 ^a M 94 ^a N 120 ^a B 69 ^b	ساقیا در گرد کن جام پیاپی زود باش	نشئه دیگر دهد ³⁸⁸⁸ می بر سر می زود باش
4898	شعله‌ای از عشق ³⁸⁸⁹ پیدا کن که پیری می‌رسد	بر فروز آتش که آمد موسم دی زود باش
4899	انتقام ناز او از ما فقیران می‌کشی	داد ما را هم ستان ای چرخ از وی زود باش
4900	جاده مقصود را نام و نشان معلوم نیست	هر که را بینی ³⁸⁹⁰ در این رهرو پیاپی زود باش

³⁸⁸¹ بنایی: B، L؛ بنای: S، M، N

³⁸⁸² 4893-4892: B، L، S، M، N؛ B -

³⁸⁸³ که: S، M، N؛ L -

³⁸⁸⁴ مزار: L، S، N؛ فزار: M

³⁸⁸⁵ 4894: B -؛ L، S، M، N

³⁸⁸⁶ دید: S، M، N؛ B؛ دیده: L

³⁸⁸⁷ فتاده‌ام: L، S، B؛ فتاده‌ایم: M، N

³⁸⁸⁸ دهد: L، B؛ می‌دهد: S، M، N

³⁸⁸⁹ عشق: L، S، M، B؛ شوق: N

³⁸⁹⁰ بینی: S، M، N؛ یابی: L

4901 یک نفس باشد که او با³⁸⁹¹ خویشان همدم کند ساز خود را از خودی کن پاک چون نی زود باش

4902 این غزل را صایبا هم ای سعیدا گفته است

«های هایی³⁸⁹² سر کن ای بی درد هی هی زود باش»

- 549 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 152^a
S 64^b
M 94^b
N 120^b
B 69^b
4903 سبزه خط گو دمید آشفته چون سنبل مباحش
بیش از این در قید زلف و پیچش کاکل مباحش

N 121^a
4904 از هزاران بی وفا عاشق چه حاصل عشق را
باغ باید³⁸⁹³ سبز گو تعریفگر³⁸⁹⁴ بلبل مباحش

4905 تیغ همت تیز می باید که در قتل عدو
ذوالفقار مرتضی کافی است گو دلدل مباحش

4906 سعی کن جزو وجود خویش را³⁸⁹⁵ بر هم بزن³⁸⁹⁶
این قدر ای مرد خودبین در تلاش کل مباحش

4907 خار خار آن گل رخسار هم در دل بس³⁸⁹⁷ است

در بهاران گو سعیدا دامن پرگل مباحش

- 550 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 152^a
S 63^b
4908 پر کن از خون جام صهبا گر نباشد گو مباحش
شیشه دل³⁸⁹⁸ کافی است مینا گر نباشد گو مباحش

³⁸⁹¹ او با S، M، N، B: با او L

³⁸⁹² های هایی B: هایی ل: های های S، M، N

³⁸⁹³ باید S، M، N، B: باشد L

³⁸⁹⁴ تعریفگر L، S، M، N: تعریف گو B

³⁸⁹⁵ خویش را L، S، M، N: خویشان B

³⁸⁹⁶ بزن L، S، M، N: مزن B

³⁸⁹⁷ بس L، S، M، N: بسی B

³⁸⁹⁸ شیشه دل S، M، N، B: شیشه دید L

M 94 ^a N 120 ^b B 69 ^b	خواب را در چشم ما جا گر ³⁹⁰² نباشد گو مباح	تن ز جان و دل ³⁹⁰⁰ ز غیر ³⁹⁰¹ دوست خالی می‌کنم	3899 4909
	در بن این کهف مأوا گر نباشد گو مباح	آسمان کوه است و ³⁹⁰³ عالم کهف این کوه بلند	4910
M 94 ^b	جامه کمخا و دیبا ³⁹⁰⁴ گر نباشد گو مباح	نقش انسانیت ما ستر حال ما بس است	4911
S 64 ^a	دیده یعقوب بینا گر نباشد گو مباح	چون ز ³⁹⁰⁶ آغوش پدر یوسف به چاه غم ³⁹⁰⁷ فتاد	3905 4912
	کشت با تیر نگاه و با زبان ناز گفت		4913
	بی‌قراری ³⁹⁰⁸ چون سعیدا گر نباشد گو مباح		

- 551 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 152 ^b S 64 ^b M 94 ^b N 120 ^b B 69 ^b	آینه زنگی مجلا گر نباشد گو مباح	چرخ با ما دل مصفا گر نباشد گو مباح	4914
	در طریق دوستی دل گر ³⁹¹⁰ نباشد گو مباح	شهبسوار راه غم را دل ³⁹⁰⁹ به منزل می‌برد	4915
	چون نباشد دوست دنیا گر نباشد گو مباح	چون بود همخانه دشمن خانه ویران بهتر است	4916

L 4913 <:B, N, M, S 4910-4909 3899

دل³⁹⁰⁰: B, M, S, L: جان N

غیر³⁹⁰¹: B, N, M, S: غیرت L

جا گر³⁹⁰²: B, N, M, S: گر جا L

و³⁹⁰³: B, S, L: M, N

کمخا و دیبا³⁹⁰⁴: B, N, M, L: دیبا و کمخا S

B - :N, M, S, L 4912 3905

ز³⁹⁰⁶: N, M, S: در L

یوسف به چاه غم³⁹⁰⁷: L: در چاه غم یوسف S, M, N:

بی‌قراری³⁹⁰⁸: B, N, S, L: بی‌قرار M

را دل³⁹⁰⁹: N, M, S, L: دل را B

گر دل³⁹¹⁰: B, L, M, S: پا گر N

4917	گرد سر ³⁹¹¹ گردیدنش کافی است شمع بزم را	در چمن پروانه را جا گر ³⁹¹² نباشد گو مباح
4918	کاکل مشکین برای بردن دل‌ها بس است ³⁹¹³	حلقه زلف سمن‌سا گر نباشد گو مباح ³⁹¹⁴
4919	از نظرها چون سعیدا کرد پنهان روزگار	
	صورت قیر تو پیدا گر نباشد گو مباح	

- 552 -

[غزل]

[مفاعیلن فعلاطن مفاعیلن فعلاطن]

4920	چرا پر است ز عالم دل ³⁹¹⁵ خریدارش	که سیم ناسره آمد جهان به بازارش	L 152 ^b S 14 ^b B 69 ^b
4921	نشان کوی کسی را دلم طلب ³⁹¹⁶ دارد	که آفتاب بود پشت و روی دیوارش	B 70 ^a
4922	دلی که بی الم ³⁹¹⁷ روزگار باشد نیست	فلک به چرخ در آمد ز داغ بسیارش	
4923	چه گویم از گل‌رویی که نرگس چشمش	به سایه مژه سازد ز خواب بیدارش	
4924	میان این همه اهل نظر سعیدا یار		S 15 ^a
	نگاه جانب ما داشت حق نگهدارش ³⁹¹⁸		

- 553 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

³⁹¹¹ سر L، S، N، B: سپر M
³⁹¹² جا گر S، M، N: گر جا L: گر پر B
³⁹¹³ بس است L، S، B: پست M: بیست N
³⁹¹⁴ حلقه زلف سمن‌سا گر نباشد گو مباح S، M، N، B: در بهاران گو سعیدا دامن بر گل مباح L
³⁹¹⁵ دل L، B: دلی S
³⁹¹⁶ طلب S: خبر L، B
³⁹¹⁷ بی الم L، S: بی الم B
³⁹¹⁸ نگهدارش S، B: نگاهدارش L

دلی به جز دل پروانه‌ام نمی‌سوزد	اگر چو شمع ز آتش کنم زبانۀ خویش	4938
مرا که باید از این خانه عاقبت رفتن	به صدر پا نگذارم ز آستانۀ خویش	4939
بلند شد نظرم تا بلند را دیدم	یگانه گشتم و دیدم رخ یگانه‌ خویش	4940
تمام صرف جوانی مکن متاع حیات ³⁹²⁶	نگاهداری به صبحی می شبانۀ خویش	4941
شبی که بود سعیدا سوار توسن شوق		4942
ز آه گرم سحر کرد تازیانۀ خویش		

- 555 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 153 ^a S 15 ^a B 70 ^a L 153 ^b	یگانه ³⁹²⁸ پروازی که سازد از پر و بالم خلاص	کو چنان ³⁹²⁷ حالی که سازد از چنین حالم خلاص	4943
	کرد بی‌منت ز منت‌های اقبالم خلاص	باد عالی پایه‌ ادبار یا رب ز آن که او	4944
	کرد از احرام سفید و خرقۀ شالم خلاص	طالب آن هندوم ³⁹²⁹ کز یک کف خاکستری	4945
	ساختند از جامۀ چون خامه و ³⁹³¹ نالم خلاص	باد بالا نوخطان را دست حسنی ³⁹³⁰ بر کمال	4946
	از چهل تن کرد بیرون و ز ابدالم خلاص	داد جام باده بدمستی ز دین بیگانه‌ای	4947
S 15 ^b	حالتی آمد که کرد از قیل و از قالم خلاص	دوش در بزم خموشان یک نفس دادند جای	4948
	در حساب روز و ³⁹³² شب عمرم سعیدا صرف شد		4949

³⁹²⁶ حیات B: جهان L

³⁹²⁷ چنان S: چنین L، B

³⁹²⁸ یکه L، B: آنکه S

³⁹²⁹ هندوم S: هندویم L، B

³⁹³⁰ حسنی L، B: حسن S

³⁹³¹ و L: چون S: - B

³⁹³² و L، B: - S

کرد آن رخساره و زلف از مه و سالم خلاص

- 556 -

[غزل]

[مفاعِلن فَعْلَاتِن مفاعِلن فَعْلن]

L 153 ^b	بریده‌ام ز دو عالم به اَرّه اخلاص	4950
S 65 ^a	که تا رسد به کفم برگ سدره اخلاص	
M 95 ^a	چو نیست معنی اخلاص کی به کار آید	4951
N 121 ^a	اگر هزار بخوانی تو سوره اخلاص	
B 70 ^a	در آفتاب قیامت پناه می‌خواهی	4952
	ز روی صدق به دست آر سایه ³⁹³³ اخلاص	
	ز مخلصان سر زلف آن پری‌رویم	3934 4953
	گره گشای دل ماست طره اخلاص	
	ز هفت خوان فلک وسعتش گشاده‌تر است	4954
	چه همت است خدایا ³⁹³⁵ به سفره ³⁹³⁶ اخلاص	
	ز چرب و نرم خسیسان روزگار سعید ³⁹³⁸	3937 4955
B 70 ^b	هزار مرتبه به خشک سفره ³⁹³⁹ اخلاص	

- 557 -

[غزل]

[مفعول مفاعیل مفاعیل فَعولن]

L 153 ^b	من دیده‌ام آن را که مکان نیست ³⁹⁴⁰ مشخص	4956
S 65 ^a	از بسکه لطیف است از آن ³⁹⁴¹ نیست مشخص	

³⁹³³ سایه St، N: ذره L، S، B: سایه ذره M

³⁹³⁴ L - :B، N، M، S 4953

³⁹³⁵ خدایا S، M، N، B: سعیدا L

³⁹³⁶ سفره L، N، B: سفره S، M

³⁹³⁷ L - :B، N، M، S 4955

³⁹³⁸ سعد S، B: سعیدا M، N

³⁹³⁹ سفره S، M، N، B: سفره L

³⁹⁴⁰ مکان نیست L، S، M، B: مکانی است N

³⁹⁴¹ از آن L، St، M، N، B: مکان S

L 154 ^a	دلش ز خوب خلاص و ز بدنظر خالص	کدام تن که بود از خیال سر خالص	4968
S 65 ^b			
M 95 ^b	نمانده‌است در این بوته هیچ زر خالص	ز بسکه جوش به هم داده‌اند اجزا را	4969
N 121 ^b			
B 70 ^b	ندیده‌ایم دلی از خیال زر خالص	بسی به اهل جهان جنگ زرگری کردیم	4970
	که هست نیتش از پای تا کمر خالص	کدام فکر که در سینه نیست زاهد را	4971
	هزار فتنه سعیداست در خیال پدر		4972

چسان شود تو بگو³⁹⁵² نیت پسر خالص

- 559 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعطن]

L 154 ^a	بندهام در صفت جسم به جانم مُخلص	من به چشم و رخ آن ³⁹⁵³ سرو روانم مُخلص	4973
S 65 ^b			
M 95 ^b	پیچش زلف به آن موی‌میانم مُخلص	داشتم جنگ به این خوش‌کمران لیکن کرد	4974
N 122 ^a			
B 70 ^b	هست آنی به لب آن که ³⁹⁵⁴ به آنم مُخلص	گرچه خوبان همه را لب شکرین است اما	4975
L 154 ^b	بنده پیرم و ³⁹⁵⁵ با طرز ³⁹⁵⁶ جوانم مُخلص	کس ز من گوی محبت نتواند بردن	4976
		نیست در نیت من چیز دگر ³⁹⁵⁸ جز محبوب	3957 4977

لیک با غیر سعیدا به زیانم مُخلص

- 560 -

[غزل]

[مفاعلتن مفاعلتن فعطن]

³⁹⁵² شود تو بگو S، M، N: بگو تو شود L، B

³⁹⁵³ آن S، M، N، B: او L

³⁹⁵⁴ که S، M، N، B: و L

³⁹⁵⁵ و L، S، M، B: - N

³⁹⁵⁶ با طرز S، M، N، B: باطن ز L

³⁹⁵⁷ 4977 B: < 4975 L، S، M، N

³⁹⁵⁸ دگر L، S، B: دیگر M، N

L 154 ^b S 65 ^b M 95 ^b N 122 ^a B 70 ^b S 66 ^a M 96 ^a	دهد ز خوبی باطن مرا نشان عارض	کند ز جوهر معنی مرا بیان عارض	4978
	خوشم به گل که خبر می‌دهد از آن عارض	دعای قامت آن ³⁹⁶⁰ سرو می‌کند در باغ	3959 4979
	که آه سینه‌ما کرده جا به ³⁹⁶² آن عارض	غبار چهره‌جانان نه ³⁹⁶¹ خطّ مشکین است	4980
	مصورّی که کشد ناز آنچنان عارض	اگر ³⁹⁶³ بود قلم قدرتش ز دست افتد	4981
	هر آن دلی که بیاویزدش بر ³⁹⁶⁴ آن عارض	چو زلف دست دهد مو به مو پریشانی	4982
	ز چشم پاک نظر کی کند نهان عارض	نقاب چهره‌جانان برای چشم بد است	4983
		چه کوری است که انکار صورتش دارند	4984
		که با وجود سعیدا شده عیان ³⁹⁶⁵ عارض	

- 561 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

A 79 ^b	می‌تواند کرد بخت تیره مشکین بیاض ³⁹⁶⁶	آنکه خون را می‌کند در سینه بی‌کین بیاض	4985
	گرچه می‌بیند مه نو بر فلک آیین بیاض ³⁹⁶⁷	نیرگی‌های شب هجران نمی‌گردد علاج	4986
	سرنوشت ماست بیرون آمده‌است از این بیاض ³⁹⁶⁸	هیچ می‌دانی پریشان چون بر آمد خطّ یار	4987

B - :N، M، S، L 4979³⁹⁵⁹

L او :N، M، S، L³⁹⁶⁰

L نه :B، N، M، S، L³⁹⁶¹

N، M، S، L بر :B، L³⁹⁶²

M اگر :B، N، S، L³⁹⁶³

L بر :B، N، M، S، L³⁹⁶⁴

B شده عیان :N، M، S، L³⁹⁶⁵

A - بیاض: ³⁹⁶⁶

A بیاض: بیا ³⁹⁶⁷

A - بیاض: ³⁹⁶⁸

4988	هر که افراری بشود وجوه ³⁹⁶⁹ آورده است	می کند کاری که گردد روش یوم الدین بیاض ³⁹⁷⁰
4989	کی شود با ما سعیدا خاطر اغیار صاف	A 80 ^a
	گر شود از جهد کاری جامه رنگین بیاض	

- 562 -

[غزل]

[فعولن فعولن فعولن فعل (فعولن)]

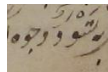
4990	دلا پادشاهی گدایی است محض	که نی را نوا بینوایی است محض	L 154 ^b
4991	حکیم ز درمان ما دست بر دار	همین درد ما را دواپی است محض	S 66 ^a M 96 ^a
4992	گهی جنگ و گه ناز و گه آشتی	همه شیوه دلربایی است محض	N 122 ^b B 70 ^b
4993	وجودی که باشد عدم در پیش	بقایش نگویم فناپی است محض	
4994	هر آن کف که خالی بود از کرم	مخوان دست او را که پایی است محض	
4995	ز جان گر در این راهت اندیشه است	نه عشق است در سر هوایی است محض	B 71 ^a
4996	چه مشکل ³⁹⁷¹ گشاید ز گردون اطلس	که بر دوش عالم قباپی است محض	
4997	سعیدا سر و کار با دلبری است		L 155 ^a
	که بیگانگی آشنایی است محض		

- 563 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

4998 ³⁹⁷²	یا مَنْ فَتَحَ بِاسْمِكَ بابَ السلام فیض	انت السلام دارک دار السلام فیض	L 155 ^a S 15 ^b

A 3969 بشود وجوه:

3970 بیاض: - A

3971 مشکل S، M، N، B: کاری L

3972 S (2) 4998 - L، B

B 71 ^a	هر جا رسیده است به گوشم کلام فیض	در مدح قامت ³⁹⁷⁴ تو و لعل لب تو بود	3973 4999
	خال و خط تو دانه فیض است و دام فیض	صیدی که شد اسیر ³⁹⁷⁵ تو فیض است قسمتش	5000
	چشم و نگاه باده فیض است و جام فیض	سرو بهشت و ³⁹⁷⁶ پیکر فیض است قامتش	5001
	هر که صبا ز کوی تو آرد پیام فیض	بالم ز شوق و ³⁹⁷⁷ چاک زنم خرقه ³⁹⁷⁸ همچو گل	5002
	روی تو صبح صادق و زلف تو شام فیض	قد ³⁹⁷⁹ تو عمر خضر و خرامت روان پاک	5003
	من مست چشم و چشم تو مست مدام فیض	من والهم ترا و تو حیران خویشتن	5004
		افتد به پای من گل اگر بو نمی‌کنم	5005
		در گلشنی که نیست سعیدا دوام فیض	

- 564 -

[غزل]

[مفتعلن فاعلن مفتعلن فاعلن]

L 155 ^a	بوی جفا می‌دهد یاسمن اختلاط	نیست گل ³⁹⁸⁰ الفتی در چمن اختلاط	5006
S 15 ^b	غنچه که پوشیده بود پیرهن ³⁹⁸¹ اختلاط	باد صبا از حسد آمد و صد چاک کرد	5007
B 71 ^a	می‌شودت اختلاط را هزن اختلاط	بر در هر سفله‌ای هرزه درآیی مکن	5008

3973 4999 (1) S: L, B

3974 قامت: قامتی S

3975 اسیر S, B: نصیب L

3976 و L, S: B -

3977 شوق و L, B: ذوق S

3978 چاک زنم خرقه S, B: خرقه زنم چاک L

3979 قد L, B: قدی S

3980 گل L: گلی S, B

3981 پیرهن L, S, B: یاسمن L

5009	3982	عیب ترا یک به یک می‌کند ³⁹⁸³ افشا به خلق	پرده فانوس توست پیرهن اختلاط
5010		نیست سعیدا مرا با دل جمع الفتی	
		گل چه وفا دیده‌است از چمن اختلاط ³⁹⁸⁴	
- 565 -			
[غزل]			
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]			
5011		در جهان هرگز دلا منشین ز پای احتیاط	در بهشت جاودان خالی است جای احتیاط
5012		دولت دنیا ³⁹⁸⁵ و عقبی هر دو می‌آید به دست	سایه‌ای بر هر که اندازد همای احتیاط
5013		دزد از هر سو کمین دارد ³⁹⁸⁶ خبر دار ای رفیق	نیست تدبیری متاعت را و رای احتیاط
5014		تا مس ³⁹⁸⁷ خود را توانی کرد زر اول بیا	یاد گیر از خوردمبینان کیمیای احتیاط
5015		نیست بر آزادگان اندیشه‌ای ³⁹⁸⁸ از کفر و دین	بینوایان را کجا باشد نوای احتیاط
5016		می‌توانی توبه اشکسته ³⁹⁸⁹ را کردن درست	گر کنی در کار دایم مومیای احتیاط
5017		عیب من در این غزل کردن سعیدا خوب نیست	
		گفته‌ام من این غزل را از برای احتیاط	

- 566 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

³⁹⁸² B - :S, L 5009

³⁹⁸³ یک به یک می‌کند S: می‌کند یک به یک L

³⁹⁸⁴ گل چه وفا دیده‌است از چمن اختلاط L, S: پرده فانوس توست پیرهن اختلاط B

³⁹⁸⁵ دنیا L, S, M, B: دینی N

³⁹⁸⁶ دارد L, S, M, N, B: داد L

³⁹⁸⁷ مس L, M, N, B: مسی S

³⁹⁸⁸ اندیشه‌ای L, S, B: اندیشه M, N

³⁹⁸⁹ اشکسته L, S, M, N: بشکسته B

L 155 ^b	5018	گفتند بر رخ تو نمایان شده است خط	بد کرده هر که گفته به روی تو زین نمط ³⁹⁹⁰
S 66 ^b	5019	در دیده اش ز نور سوادى نمانده است ³⁹⁹¹	حرفش غلط بر آمد و خط بر رخت غلط
M 96 ^b	5020	خط بر رخ تو نسخه خوبی تمام کرد	خالی است بر کنار لبث جای یک نقط
N 123 ^a	5021	افتاده ام به دست دل چشم اشکبار	تا کی کشم مزاحمت دشت و رنج شط ³⁹⁹²
B 71 ^a	5022	شیخی اگر کند ز سعیدا عجیب ³⁹⁹³ نیست	
		منصور شد به دار بقا و سرى سقط	
- 567 -			
[غزل]			
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]			
L 155 ^b	5023	آخر دمید بر رخ جانان بهار خط	در دور روی یار نمود اعتبار خط
S 66 ^b	5024	سنبل چسان کشد سر خود در بنفشه زار	از پا فتاده ³⁹⁹⁴ زلف تو در روزگار خط
M 96 ^b	5025	بر روی خویش تیغ جفا را چه می کشی	مشق ستم مساز پی اقتدار خط
N 123 ^a	5026	دل چون سفینه می رود از خویشتن که گاه	دریای حسن موج زند در کنار خط
B 71 ^a	5027	ایروکمان من صف مژگان ناز را	بر هم مزین که مورچه پی شد ³⁹⁹⁵ سوار خط
L 156 ^a M 97 ^a	5028 ³⁹⁹⁶	خط بر رخش دمید سعیدا چه گریه است	
		طوفان نمی برد ز دل کس غبار خط	

- 568 -

3990 نمط : L، S، N، B: خط M

3991 نمانده است : L، B: نبوده است S، M، N

3992 شط : L، S، M، B: خط N

3993 عجیب : L، S، N، B: عجب M

3994 فتاده : L، B: فتاد S، M، N

3995 پی شد : L، S، M، N: شد پی B

3996 5028 : L، M، N، B: S -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 156 ^a M 97 ^a N 123 ^b B 71 ^a B 71 ^b	می‌رود آخر چو از تن پس ز تن جان را چه حظ خانه‌گر از لعل و یاقوت است مهمان را چه حظ ای به قربان تو کردم چشم حیران را چه حظ در کمند حلقه زلفت اسیران را چه حظ از جفا لیکن نمی‌دانیم خوبان را چه حظ عشقبازی با جمالش از هوسناکان عجب گرچه سودا پخته‌باشد لیک خامان را چه حظ کی به محض گفتگو لذت توان از عشق برد ³⁹⁹⁷ حرف حق با طالب دنیا سعیدا خوب ³⁹⁹⁸ نیست بر سر گور مجوسی ختم قرآن را چه حظ	5029 5030 5031 5032 5033 5034 5035

- 569 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 156 ^a B 71 ^b	خشم‌آلوده است چشمان الحفیظ ناوک‌انداز ³⁹⁹⁹ است مژگان الحفیظ مست ناز است ای دل آن ⁴⁰⁰⁰ ابروکمان گریه می‌جوشد ز دل ای مردمان داد و فریاد از جهان طور او الحذر ز این دور ز ⁴⁰⁰¹ اخوان الحفیظ از نگاه فتنه‌بار خشمناک آستین را تا به ساعد بر زده تا چه خواهد کرد یاران الحفیظ	5036 5037 5038 5039 5040 5041

³⁹⁹⁷ از عشق برد L، B: بردن ز عشق M، N

³⁹⁹⁸ خوب L، N، B: سود M

³⁹⁹⁹ ناوک‌انداز B: ناوک اندز L

⁴⁰⁰⁰ آن B: - L

⁴⁰⁰¹ ز B: - L

	هر کجا مستان پریشان رو شوند	الحفیظ از جور خوبان الحفیظ	5042
L 156 ^b	می‌رسند از ره سعیدا گلرخان		5043
	مو پریشان کاکل افشان الحفیظ		

- 570 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 156 ^b B 71 ^b	هر چه از تن کاستم بر روح افزودم چو شمع	می بر آید گرچه از آتش ز سر دودم چو شمع	5044
	سوخت در بزم تو آخر بود و نابودم ⁴⁰⁰³ چو شمع	گرچه آتش بود دانستم غنیمت وصل ⁴⁰⁰² را	5045
	از زبان نکته‌گیران من نیاسودم چو شمع	زنده تا در آتش غیرت سراپایم نسوخت	5046
	روز بهبودی ندیدم زنده تا بودم چو شمع	دایما کارم به شبهای دراز افتاده بود	5047
	پای بر جا دارم و از فرق فرسودم چو شمع	همچو من باید سفر را در وطن کردن تمام	5048
	دیر می‌بخشی حیات و می‌کشی زودم چو شمع	یک شبی با من نکردی روز انصاف است این	5049
	می‌شود چون روز می‌بینم که مردودم چو شمع	عمرها شد کار در شب‌زنده‌داری می‌رود	5050
	یک گره هرگز ز کار خویش نگشودم چو شمع	عقده‌ها از کار مردم گرچه من وا کرده‌ام	5051
	می‌رود بیهوده پس دایم ز سر دودم چو شمع	استخوانم شد سفید و خام می‌گویند خلق	5052
	شعله‌کامم گرچه من لب‌تشنگی کم دیده‌ام		5053
	تا سعیدا سوخت دل بر گریه افزودم چو شمع		

- 571 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 156 ^b M 97 ^a	تابعانت ⁴⁰⁰⁴ به همه طبع و طبایع مطبوع	ای ز ایراد قلم همنفسانت مرفوع	5054

⁴⁰⁰² وصل: L: فصل B

⁴⁰⁰³ نابودم: B: نابوده L

⁴⁰⁰⁴ تابعانت: M، N: تا بغایت L، B

N 123 ^b B 71 ^b	چون تویی در کرم و خلق نیامد به وقوع	ذات او تا به صفت غیر خودی پیدا کرد	5055
	علم ماضی و مضارع به نظر گشته فروع	تا اصول سبق حال گرفتم از عشق	5056
	می‌کنم از ته دل سوره اخلاص شروع	هر چه گاهی که نظر بر رخ او می‌افتد	5057
L 157 ^a	نیست مقبول نمازی که در او ⁴⁰⁰⁵ نیست خشوع	میل آن گوشه ابرو به نگاه عجز است	5058
	باده‌ای ⁴⁰⁰⁶ نوش که کیفش نبود نامشروع	مهر ورزیدن این ماهوشان عین خطاست	5059
	خودپرستی به همه دین و مذاهب ممنوع	بر نسب فخر و حسب تکیه حرام است حرام	5060
M 97 ^b N 124 ^a	که به مطلب نرسیده است کسی جز به رجوع	باز گشت است رسیدن به خدا راه درست	5061
	طالعت گرچه سعیدا شده ابری خوش باش		5062
	شاید آن ماه ز بخت تو کند باز طلوع		

- 572 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 157 ^a M 97 ^b N 124 ^a B 71 ^b	از میان ما و او برخاست رسم انقطاع	خویش را یک بارگی تا ساختم از دل وداع	5063
B 72 ^a	دایما در کار خواهد بود آیین نزاع	ذرهای ⁴⁰⁰⁷ تا مهر دنیا هست یاران را به دل	5064
	ز آن برودت دائما از نزله اش باشد صداع	بس خنک بر بسته زاهد بر سرش عمامه را ⁴⁰⁰⁸	5065
	تیرگی از ابر باشد خوشنما از ⁴⁰¹⁰ مه شعاع	جرم ما و رحمت ⁴⁰⁰⁹ حق هر دو خوب افتاده است	5066

⁴⁰⁰⁵ او M، N، B: آن L

⁴⁰⁰⁶ باده‌ای L، M، B: باده N

⁴⁰⁰⁷ ذره‌ای L، B: ذره M، N

⁴⁰⁰⁸ عمامه را L، M، B: عمامه اش N

⁴⁰⁰⁹ رحمت M، N، B: راحت L

⁴⁰¹⁰ از L، M، N: وز B

یک سر مو فعل بی‌جا هست نقصان کمال 5067
جامه کوتاه است کم باشد چو اطلس یک ذراع⁴⁰¹¹

عشقبازی را سعیدا از هوسناکان مجو 5068

سالک این راه⁴⁰¹² ساکن باید و مرد شجاع

- 573 -

[غزل]

[مفاعلتن فاعلتن مفاعلتن فاعلتن]

5069 نه پنبه از پی راحت گذاشتم بر داغ
فتیله‌ای است که آتش گذاشتم به چراغ
L 157^a
M 97^b

5070 نشین به سایه‌ی مژگان و سرفرازی⁴⁰¹³ کن
ز چشم خویش در آینه تازه دار دماغ⁴⁰¹⁴
N 124^a
B 72^a

5071 ز عندلیب شنیدیم بی‌وفایی⁴⁰¹⁵ گل
نه آن قدر که کشد دل دگر به گوشه‌ی باغ

5072 نظر به سایه‌ی مژگان فتاده⁴⁰¹⁶ دانستم
که سایبان رخ خویش کرده‌ای⁴⁰¹⁷ پر زاغ

5073 ز قد و روی تو بوده‌است سرو⁴⁰¹⁸ و گل را آب
ز چشم مست تو نرگس گرفته‌است اباغ
L 157^b

5074 نشان خلق و مروت تو از که می‌پرسی
ز مانده‌ای است که بر خود نمی‌دهند⁴⁰¹⁹ سراغ
N 124^b

5075 کسی که وسعت میدان خلق را گردید

میان خلق سعیدا دگر ندید فراغ

- 574 -

[غزل]

[فاعلتن فاعلتن فاعلتن فاعلتن]

⁴⁰¹¹ یک ذراع N، B: یک ذراع L، M: بکر ذراع M

⁴⁰¹² راه L، N، B: راه M

⁴⁰¹³ سرفرازی L، N، B: پر فرازی M

⁴⁰¹⁴ دار دماغ L، M، B: دارد داغ N

⁴⁰¹⁵ بی‌وفایی L، M، B: بی‌وفای N

⁴⁰¹⁶ فتاده L، B: فتاد و M: فتاد N

⁴⁰¹⁷ کرده‌ای L، N، B: کرده M

⁴⁰¹⁸ سرو M، N، B: سر L

⁴⁰¹⁹ نمی‌دهند L، N، B: نمی‌دهد M

L 157 ^b	کی تواند شد بلی چون روز شد روشن چراغ	پیش رویش کرد پنهان شمع ⁴⁰²⁰ در روزن چراغ	5076
S 67 ^a			
M 98 ^a	داغ‌های رفتگان گل کرده در گلشن چراغ	لاله را گر ⁴⁰²² در چمن بینی یقین دان لاله نیست	4021 5077
N 124 ^b			
B 72 ^a	هر که نتواند کند روشن در این مدفن چراغ	در جهان اکثر که می‌بینم دل‌افسوده‌اند	5078
	شب بود لازم برای پیش پا دیدن چراغ	بیر کامل را مده زنه‌ار ای سالک ز دست	5079
		تا نسازد تیره بخت من سعیدا همچو شب	5080
		می‌گذارد آسمان هر روز بر روزن چراغ	

- 575 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 157 ^b	خوش نباشد بی می و محبوب رفتن سیر باغ	بر کف آیین نه دستی دگر بر دار ایام	5081
S 67 ^a			
M 98 ^a	خویش را پروانه زد بر شمع ما را کرد داغ	در محبت هر که گردد گرم سوزد جان ما	5082
N 124 ^b			
B 72 ^a	ز آن سبب آشفته می‌گردد ز خاک ⁴⁰²⁵ ما دماغ	وقت مردن ما به ⁴⁰²³ بوی زلف او جان داده‌ایم ⁴⁰²⁴	5083
	مرده خود را به خاک انداخت از تعلیم زاغ	آدمی با این فراست قابلیت را سزاست	5084
		خواستم تا پخته سازم ای ⁴⁰²⁶ سعیدا کار را	5085
		سوختم از خامی خود من در این سودا دماغ	

- 576 -

[غزل]

[مفاعله فاعلاتن مفاعله فاعله]

⁴⁰²⁰ شمع: B، L، مهر: M، S، N

⁴⁰²¹ 5077، L، S، M، N: < 5080 B

⁴⁰²² گر: L، S، N، B: - M

⁴⁰²³ به: L، M، N، B: بر S

⁴⁰²⁴ داده‌ایم: L، S، M، Nt، B: می‌دهیم N

⁴⁰²⁵ خاک: B، N، S، M، L: بوی

⁴⁰²⁶ ای: S، M، N، B: این L

گرفته است سعیدا از آن زبان صدف

- 578 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 158 ^a S 67 ^a M 98 ^a N 125 ^a B 72 ^b L 158 ^b	شمس یک شمس است ⁴⁰³⁴ لیک امروز و ⁴⁰³⁵ فردا مختلف	ماه ما بالذات یک ماه است و اسما مختلف	5100
	هست دیبا یک بساط و نقش دیبا مختلف	ز اختلافات نمود دهر احوال بین مشو	5101
	می نماید آفتاب از رنگ مینا مختلف	در تجلی وحدت صرف ⁴⁰³⁶ است و ⁴⁰³⁷ ما ز آن بی خبر	5102
	برگ یک برگ است لیکن رنگ رعنا مختلف	هستی کونین را فرقی در الوان است و بس	5103
M 98 ^b	که موافق می شود مجنون و ⁴⁰³⁸ لیلی مختلف	طبع انسان در ازل ضدیتی دارد به هم	5104
S 67 ^b	می شود زین روی ظاهر سر اشیا مختلف	سوی اصل خویش اعیان را نمی باشد دویی	5105
	بهر معجون ساختن می باید اجزا مختلف	او ز روی حکمت این اضداد را ترکیب ⁴⁰³⁹ کرد	5106
	شهر یک شهر است و یک بازار و ⁴⁰⁴⁰ سودا مختلف	در جهان هر کس به رنگی می پرستد دوست را	5107
		بر نمی آید سعیدا صحبت ما با جهان	5108
		خلق ما شد ⁴⁰⁴¹ از ازل با رسم دنیا مختلف	

- 579 -

[غزل]

⁴⁰³⁴ است L، S، M، B: - N⁴⁰³⁵ و L، M، B: - N، S⁴⁰³⁶ صرف L، S، M، B: صرفی N⁴⁰³⁷ و L، M، B: - N، S⁴⁰³⁸ و L، M، N، B: - L⁴⁰³⁹ ترکیب L، S، M، N: تکلیف B⁴⁰⁴⁰ بازار و S، B: بازار L، N: بازار و M⁴⁰⁴¹ ما شد L، S، M، N: باشد B

[مفاعلتن فاعلتن مفاعلتن فاعلتن]

L 158 ^b	نشین به روی حصیر ای دلا و زر می‌باف	چو نیست معنی باطن به تخت و جاه ملاف	5109
S 67 ^b			
M 98 ^b	مکن پرستش اغیار را چو عبد مناف	تو در طریق کسی رو که ما عَرَفْنَا گفت	5110
N 125 ^a			
B 72 ^b	که هر نفس به خدا کعبه می‌رود به طواف	زیارت دل‌افتادگان این ره کن	5111
	که این گروه به امر خدا شدند معاف	طریق امن ره بی‌خودی و قلاشی است	5112
	چو پنبه در گرو بستر و رهین لحاف	ز بس فسرده‌لی ای مرید خواب شدی	5113
N 125 ^b	نمی‌دهم ره و هر دم همی‌کنند ⁴⁰⁴³ طواف	چه کعبه‌ای است خدایا ⁴⁰⁴² دلم که هر دو جهان	5114
	که نقد عمر چنین می‌رود بسی به خلاف	شمار عقد نفس کن نه مهره تسبیح	5115
	در این خزینه گشا چشم خویش شو صراف	تو ای خلاصه گنجینه خدای کریم ⁴⁰⁴⁴	5116
	نمی‌رسد قدمش بر رکاب روز مصاف	هر آنکه بر سر این توده خاک پا نگذاشت ⁴⁰⁴⁵	5117
L 159 ^a	که پاکبازی عشاق را دهد انصاف	اگرچه یار می‌رست از دو کون بگوی	5118
	مرا به غیر جمال تو نیست وجه کفاف	هر آنکه هست به وجهی معیشتی دارد	5119
		کنم به فکر سعیدا شکر ز شیر جدا	5120
M 99 ^a			
		اگرچه فرق ندانم ⁴⁰⁴⁶ میان قاف ز کاف	

- 580 -

[غزل]

[فاعلتن فاعلتن فاعلتن فاعلتن]

L 159 ^a	چند باشی چون زنان زیر لحاف	ترک کن دنیا و از دنیا ملاف	5121
S 68 ^a			

⁴⁰⁴² خدایا L، M، N، B: خدا S

⁴⁰⁴³ همی‌کنند S، M، B، N: ممکن کنند L

⁴⁰⁴⁴ خدای کریم L، S، M، N: قدیم خدای B

⁴⁰⁴⁵ 5117 L، S، M، B: N -

⁴⁰⁴⁶ ندانم S، M، N، B: ندارم L

5131 اگر چه غنچه گل⁴⁰⁵⁹ در قبای ناز⁴⁰⁶⁰ خوش است خوش است قامت⁴⁰⁶¹ سرو تو در عبای لطیف B 72^b

لطیف را سر و برگی به دردمندان⁴⁰⁶² نیست

مگر به داد⁴⁰⁶³ سعیدا رسد خدای لطیف

- 582 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 159 ^b			
S 68 ^a			
M 99 ^a	سر مانده کوه قاف در این ره به پای عشق		5133
N 126 ^a		تا نگذری ز سر نروی از ⁴⁰⁶⁴ قفای عشق	
B 72 ^b			
M 99 ^b	نقشی است واژگون ز ته بوریای ⁴⁰⁶⁶ عشق	این انجمن که بر فلکش سیر می‌کنی	4065 5134
B 73 ^a	آنجا که رنگ ⁴⁰⁶⁸ ریخته باشد بنای عشق	معمار عقل را نرسد اوج دانشش ⁴⁰⁶⁷	5135
S 68 ^b	من بنده محبت و خسرو گدای عشق	دارند نسبیتی ز ازل عاشقان به هم	5136
	ترکیب بسته‌اند به دارالشفای عشق	بی‌طاقتی و درد و غم و آه ⁴⁰⁶⁹ و ناله را	5137

⁴⁰⁵⁹ گل S، M، N، B: دل L

⁴⁰⁶⁰ ناز S، M، N، B: باز L

⁴⁰⁶¹ قامت L، S، M، B: اقامت N

⁴⁰⁶² دردمندان S، N: دردمندان L: دردمیدان M: دردتندان B

⁴⁰⁶³ به داد L، S، N، B: به دارد M

⁴⁰⁶⁴ از S، M، N، B: در L

⁴⁰⁶⁵ 5134 S، L، M، N: - B

⁴⁰⁶⁶ بوریای L، S، M: ز پای N

⁴⁰⁶⁷ دانشش S، M، N، B: دانشست L

⁴⁰⁶⁸ رنگ S، M، N، B: نقش L

⁴⁰⁶⁹ درد و غم و آه S، N، B: آه و غم و درد L: درد غم و آه M

5138	باشد نوای ساز دو عالم ز ⁴⁰⁷⁰ عاشقان	صور است نفخه‌ای ⁴⁰⁷¹ ز نی بینوای ⁴⁰⁷² عشق
5139	دم از یگانگی به کسی بعد از این نزد	بیگانه‌ای که ⁴⁰⁷³ شد نفسی آشنای ⁴⁰⁷⁴ عشق
5140	صد بار احتیاج بود در ره طلب	سیمرغ را به سایه بال همای عشق
5141	ز انفاس عشق مرده مسیحای وقت شد	شد خضر هر که شد به صفت آشنای عشق
5142	در کوی عشق دوست سعیدا شکسته ⁴⁰⁷⁵ است	N 126 ^b
	باشد به این شکسته رسد مومیای عشق	

- 583 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

5143	گریه را سر کرد چشم باز ⁴⁰⁷⁶ طوفان کرد عشق	کاسه آب دلم را بحر عمان کرد عشق	L 159 ^b
5144	سوخت ما را گرچه از غم لیک جانان را گداخت	کس به تن هرگز نسازد آنچه با جان کرد عشق	S 68 ^b M 99 ^b
5145	باعث تشویش معشوق است جوش عاشقان	از هجوم بلبلان ⁴⁰⁷⁷ گل را پریشان کرد عشق	N 126 ^b B 73 ^a
5146	خادم طفل کلیسا ساخت چندین شیخ ⁴⁰⁷⁸ را	ای ⁴⁰⁷⁹ بسا فرعون را موسی عمران کرد عشق	

⁴⁰⁷⁰ ز: B، N، M، S به L

⁴⁰⁷¹ نفخه‌ای: B، M، L: نفخه N: نفخه ای که S

⁴⁰⁷² بینوای: B، N، M، L: بینوایی S

⁴⁰⁷³ بیگانه‌ای که: B، N، M: بیگانه که L: بیگانه‌ای کی S

⁴⁰⁷⁴ آشنای: B، L: بینوای S، M، N

⁴⁰⁷⁵ شکسته: B، L: شکسته‌ای S، M، N

⁴⁰⁷⁶ باز: B، N، M، S: بار L

⁴⁰⁷⁷ بلبلان: B، N، M، S: عاشقان L

⁴⁰⁷⁸ شیخ: L، S، M، N: عشق B

⁴⁰⁷⁹ ای: B، N، M، S: این L

	ای بسا پیر خرد ره دیده خون‌ها خورده را ⁴⁰⁸¹	در دبیرستان معنی طفل مگان کرد عشق	4080	5147
	گاه خود را می‌زند بر آتش و گاهی بر آب	کس نمی‌داند که بر ⁴⁰⁸² عاشق چه فرمان کرد عشق		5148
	در شبستان گنه ما را ز مهر خویشتن	روشناس مرد و ⁴⁰⁸³ زن چون ماه تابان کرد عشق		5149
L 160 ^a M 100 ^a	معنی «یا ناز گونی» نیست مخصوص خلیل	آتشی بر هر که زد آخر گلستان کرد عشق		5150

بلبل طبعم سعیدا پیش از این خاموش بود

5151

در تماشای گل رویی⁴⁰⁸⁴ غزل‌خوان کرد عشق

- 584 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 160 ^a	بسکه دلگیرم ز چین گوشه ابروی خلق	روی خود را هم نمی‌بینم دگر چون روی خلق		5152
S 69 ^a	تلخ دارد کام دل شیرین زبانی‌های دور	بوی حنظل می‌رسد هر دم ز دستنبوی خلق		5153
M 100 ^a	از جهان بی‌کشتی همت گذاشتن مشکل است	می‌رود از ⁴⁰⁸⁵ راه دنیا بسکه آب از روی خلق		5154
N 126 ^b	در زبان ذکر ⁴⁰⁸⁶ است در دل فکر دنیای دنی	روی ظاهر سوی خالق روی باطن سوی خلق		5155
B 73 ^a	ترش گردیده‌است بس پیشانی مردم ز بخل	سر که می‌ریزد به جای آبرو از روی خلق		5156
	دور شو از صحبت ابنا سعیدا هوش دار			5157

⁴⁰⁸⁰ B، S، L - : N، M 5147

⁴⁰⁸¹ خورده را M، Nt: ریخته N

⁴⁰⁸² بر B، L، با S، M، N

⁴⁰⁸³ و S، M، N، B - : L

⁴⁰⁸⁴ رویی L، M، N، B: روی S

⁴⁰⁸⁵ در S، M، N، B: از L

⁴⁰⁸⁶ ذکر S، M، N، B: ذکر L

تا مبدا با⁴⁰⁸⁷ تو هم تأثیر سازد خوی⁴⁰⁸⁸ خلق

- 585 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن]

L 160 ^a	منزلی نیست که خالی نبود جای فراق	گوشه‌ای ⁴⁰⁸⁹ نیست که آنجا نرسد پای فراق	5158
S 69 ^a	کشتی هر که بیفتاد ⁴⁰⁹¹ به دریای فراق	ساحل وصل ⁴⁰⁹⁰ کجا روی نماید در خواب	5159
M 100 ^a	حجر تفرقه در دامن صحرای فراق	در هراسم ز کف پای خیالش که بسی است	5160
N 127 ^a	گوش عالم نشد آسوده ز غوغای ⁴⁰⁹² فراق	ز امتحان سامعه از پنبه غفلت پر کرد	5161
B 73 ^a	نغمه غیر مخالف نشد از نای ⁴⁰⁹³ فراق	مطرب دور دو آهنگ به هم راست نکرد	5162
	از ⁴⁰⁹⁴ محبان سر کوی تو ⁴⁰⁹⁵ دعوای فراق	هیچ در محکمه شرع قضا صاف نشد	5163
	تا شنیدم که به هر عسر ⁴⁰⁹⁶ سعیدا پسری ⁴⁰⁹⁷ است		5164

از دل و جان شده‌ام طالب و جویای فراق

- 586 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن]

⁴⁰⁸⁷ با L، S، M، B: بر N

⁴⁰⁸⁸ خوی S، M، N، B: بوی L

⁴⁰⁸⁹ گوشه‌ای L، S، M، B: گوشه N

⁴⁰⁹⁰ وصل L، S، N، B: و حاصل M

⁴⁰⁹¹ بیفتاد L، S، M، B: در افتاد N

⁴⁰⁹² غوغای L، S، M، N: سودای B

⁴⁰⁹³ نای L، S، M، N: پای B

⁴⁰⁹⁴ از L، S، N، B: ای M

⁴⁰⁹⁵ تو L، M، N، B: تو و S

⁴⁰⁹⁶ به هر عسر S، N، B: به هر عمر L: عسر M

⁴⁰⁹⁷ پسری S، M، N، B: پسری L

L 160 ^b S 69 ^a M 100 ^b N 127 ^a B 73 ^a S 69 ^b	داغ نومیدی است زیب گوشه دستار عشق	لاله ⁴⁰⁹⁸ صد برگ ر عنا نیست در گلزار ⁴⁰⁹⁹ عشق	5165
N 127 ^b	نیست سودا غیر ترک خویش در بازار عشق	بس کساد افتاده است اینجا قماش خودنما	5166
	از ازل این است تا روز قیامت کار عشق	سوختن کشتن به آب انداختن بر هم زدن	5167
	گر نوازد مطرب تقدیر موسیقار عشق	حشر از پا افتد و ⁴¹⁰⁰ معزول گردد نفخ صور	5168
	بی شراب وصل ⁴¹⁰¹ صحت کی شود بیمار عشق	در علاج درد مجنون ای حکیم اجزا مکوب	5169
	کی سر منصور زحمت می کشد بر ⁴¹⁰³ دار عشق	رقص دارد بر دم شمشیر خون عاشقان ⁴¹⁰²	5170
B 73 ^b	بلکه اثبات ⁴¹⁰⁶ حقیقت بود در تکرار عشق	از تمنای ⁴¹⁰⁴ تجلی نی ⁴¹⁰⁵ مرادش خلق بود	5171

راز خود خود فاش می سازد سعیدا عشق مشک 5172

ورنه کی باشد کسی را طاقت اظهار عشق

- 587 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن]

L 160 ^b S 16 ^a	که به هر گردش دل رو به خدا دارد عشق	چه غم از قبله و از قبله نما دارد عشق	5173

لاله⁴⁰⁹⁸ L، B: لاله و S، M، N

گلزار⁴⁰⁹⁹ L، S، M، B: گلزار N

و⁴¹⁰⁰ L، S، N، B: M -

وصل⁴¹⁰¹ L، S، M، N، B: عشق L

عاشقان⁴¹⁰² L، B: کشتگان S، M، N

بر⁴¹⁰³ S، M، N، B: از L

از تمنای⁴¹⁰⁴ L، S، B: از شنای^{ارشنای} M: N

نی⁴¹⁰⁵ S، M، N، B: کی L

اثبات⁴¹⁰⁶ S، M، N، B: اسرار L

5174	آفتابی چو ⁴¹⁰⁷ رخ ماه جبینی همراه	آسمانی ⁴¹⁰⁸ چو خم زلف دو تا دارد عشق	B 73 ^b
5175	ما که آشفته‌تریم از گل صد برگ دگر	شورش بیهده‌ای ⁴¹⁰⁹ بر سر ما دارد عشق	
5176	در دل مردمک دیده‌مورش رقصی ⁴¹¹⁰ است	بر سر هر مژه‌ای نشو و نما دارد عشق	
5177	تا به معشوق چه زنجیر و چه زلف و کاکل	پی اثبات نسب سلسله‌ها دارد عشق	
5178	عشق شب‌باز و فلک پرده و ⁴¹¹¹ عالم شب تار	کس چه داند که در این پرده چها دارد عشق	
5179	خانه‌ ناز سعیدا دل درویشان است	چشم بر کاسه و بر دست گدا دارد عشق	

- 588 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن]

5180	به دل ⁴¹¹² سخت و دل ⁴¹¹³ نرم نظر دارد عشق	به نگاه از دل فولاد گذر دارد عشق	L 161 ^a S 16 ^a B 73 ^b
5181	هر کجا پای نهد جای محبت خالی است	منزل و خانه به هر کوه و ⁴¹¹⁴ کمر دارد عشق	
5182	گفت نرگس که به چشمم بنشین لاله شنید	سر فرو کرد که نی ⁴¹¹⁵ جای به سر دارد عشق	
5183	می‌کشد می‌شکند می‌کشد و می‌سوزد	گر ⁴¹¹⁶ جهان یک طرف افتد چه خطر دارد عشق	

⁴¹⁰⁷ چو S، B: به L

⁴¹⁰⁸ آسمانی S، B: آسمان L

⁴¹⁰⁹ بیهده‌ای L، B: بیهوده‌ای S

⁴¹¹⁰ رقصی L، S: رقص B

⁴¹¹¹ و عالم B: - L، S

⁴¹¹² دل L، B: دلی S

⁴¹¹³ دل L، B: دلی S

⁴¹¹⁴ و L، B: - S

⁴¹¹⁵ نی L، S: بی B

⁴¹¹⁶ گر L، St، B: یک S

	نی ⁴¹¹⁷ همین دست به تاراج غریبان دارد	آسمان را چو ⁴¹¹⁸ زمین زیر و زیر دارد عشق	5184
	تا محبت نبود اهل محبت نشوی	هر کجا هست دلی خوب خبر دارد عشق	5185
	که به یک عیب دو صد فضل و عطا می‌سازد	نی همین سعی به پاداش هنر دارد عشق	5186
S 16 ^b	عقل در کار جهان است سعیدا شب و روز		5187
	لیک بیرون ز جهان کار دگر دارد عشق		
- 589 -			
[غزل]			
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]			
L 161 ^a	بیرون ز عقل‌هاست در اینجا شمار عشق	پیداست کار عقل و هویداست کار عشق	5188
S 16 ^b	صد جا شکسته‌ام سر خم گردن سبو	نشکست یک نفس ز سر من خمار عشق	5189
B 73 ^b	رد می‌کند نخست و دگر می‌کند قبول	اول خزان بیاید و آن‌گه ⁴¹¹⁹ بهار عشق	5190
	آب بقا به ذایقه‌اش خون جامد است	آن کس که کام یافته از چشمه‌سار عشق	5191
	این است فرق کعبه و بتخانه نزد ما	آن سنگ آستانه و این سنگسار عشق	5192
	در گوش ⁴¹²⁰ عشق هر دو جهان است یک صدا	جام جم است آینه زنگدار عشق	5193
	بازی نکرده جان و به خون تر شدی ز ⁴¹²¹ عجز	یک داو بیش نیست جهان در قمار عشق	5194
	این آهوان که روی به صحرا نهاده‌اند	دارند جملگی هوس مرغزار عشق	5195
L 161 ^b	مجنون چه چیز و ⁴¹²² وامق و فرهاد کیستند	جایی که گشت ⁴¹²³ لیلی ایشان شکار عشق	5196

⁴¹¹⁷ نی S، B: نه L

⁴¹¹⁸ چو S، B: چه L

⁴¹¹⁹ آن‌گه S، B: دیگر L

⁴¹²⁰ گوش B: چشم L، S

⁴¹²¹ ز S، B: به L

⁴¹²² و L، S: - B

⁴¹²³ گشت L، B: گشته S

کوی جنید و وادی منصور فرق‌هاست 5197
این دار عقل آمد و آن دار دار عشق

جز عشق و عاشقی ز سعیدا سؤال نیست 4124 5198

امروز تازه آمده‌است از دیار عشق

- 590 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

زند بر ابر نیسان طعن خشکی گوهر عاشق 5199
محیطی را نیارد در نظر چشم تر عاشق L 161^b

بریدن‌ها نمایان است از غیر تو ای بدخو 5200
که نقش بوریا باشد به پهلوی جوهر عاشق S 16^b
B 73^b

ز بالینش چه گویم کوه را سر گشته می‌سازد 5201
به نرمی طعنه زد بر سنگ خارا بستر عاشق

چه می‌دانی تو با ما نیش آن مژگان چه می‌گوید 5202
نمی‌داند⁴¹²⁵ به جز عاشق زبان خنجر عاشق S 17^a

به هر جا نوحطی دیدم گرفتم نسخه او را 5203
نباشد جز خط⁴¹²⁶ خوبان خطی⁴¹²⁷ در دفتر عاشق

چرا شوریده دایم می‌رود دریا نمی‌دانم 5204
مگر افکنده بی‌پاکی در او⁴¹²⁸ خاکستر عاشق

سرت کردم برای چشم زخم و⁴¹²⁹ عطر بزم تو 5205
نمی‌سوزد به جز دل چیز دیگر مجمر عاشق

سعیدا غیر چشم مست و مژگان سیاه او 5206
B 74^a

نباشد حکم کس فرمان‌روا در کشور عاشق

- 591 -

[غزل]

[مفعول مفاعیل مفاعیل فاعولن]

⁴¹²⁴ S 5198: B، L،

⁴¹²⁵ نمی‌داند B، L: نداند کس S

⁴¹²⁶ خط B، L: خطی S

⁴¹²⁷ خطی B، L: خط S

⁴¹²⁸ او B، S: آن L

⁴¹²⁹ و B، S: L

L 161 ^b S 17 ^a B 74 ^a	دانی چه بود باده گلگون ز رگ ⁴¹³⁰ تاک لعلی است که گردیده ⁴¹³¹ برون از جگر تاک	5207
	جز پاک نیندیشد و جز پاک نبیند در هر که بود دیده نمناک و دل پاک	5208
	صد شیوه به هر چشم زدن باز ⁴¹³² نماید دلگیر نگردد کس از آن چشم غضبناک	5209
	بی خون جگر فهم سخن را نتوان کرد هر چند که دلسوز بود شعله ادراک	5210
	آویخته صد حلقه جان بر سر هر مو دل در چه شمار است در آن حلقه فتراک	5211
L 162 ^a	صحرای فراق و ره ⁴¹³³ آن کوی سعیدا دشتی است بلاخیز و طریقی است خطرناک	5212
- 592 - [غزل] [فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن]		
L 162 ^a S 17 ^a B 74 ^a	کو دلی ⁴¹³⁴ کز ستم چرخ نباشد غمناک دیده‌ای کو که نباشد ز جفایش نمناک	5213
	از لگدکوب زمین را به زمان پردازم می‌زنم چرخ که در چرخ در آید افلاک	5214
	لاله گردیدم و ر عنا شدم و گل گشتم سینه‌ام داغ و رخم زرد و گریبان صد چاک	5215
	جگر شیر شود آب در آن حلقه زلف چیست دل تا نشود خون ⁴¹³⁵ به خم آن فتراک	5216
S 17 ^b	تا به لطف سخن ⁴¹³⁶ ما بررسی می‌باید خرد ⁴¹³⁷ تیز و دل نازک و طبع چالاک	5217

⁴¹³⁰ رگ: L، S: بر B

⁴¹³¹ گردیده: B، L: کردند S

⁴¹³² باز: B، S: پاک L

⁴¹³³ و ره: S: سر B، L

⁴¹³⁴ دلی: B، L: دل S

⁴¹³⁵ دل تا نشود خون: B، S: تا خون نشود دل L

⁴¹³⁶ لطف سخن: B، L: لطفی سخنی S

⁴¹³⁷ خرد: B، L: خردی S

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 162 ^b S 69 ^b M 100 ^b N 127 ^b B 74 ^a	بی‌حجابانه بر آورده ⁴¹⁴⁷ سر از دامن خاک دست از حلقه زلف تو چسان بر دارم عقل و فطرت دو اسیرند ترا در خدمت ارض سجاده به میدان رضا افکنده همه سر گشته و حیران به تماشای رخت آشنا کس به کمال تو چسان می‌گردد یا رب ⁴¹⁴⁹ این غصّه غریب است خدایا ⁴¹⁵⁰ می‌پسند شاد باشند رقیبان و سعیدا غمناک	5228 5229 5230 5231 5232 5233 5234
	به هوای لب شکرشکنت پنجه تاک بسته امید سر خویش ⁴¹⁴⁸ ترا بر فتراک کمترین بنده فرمان تو باشد ادراک آسمان خانه به‌دوشی است به راهت چالاک هر چه هست از همه اشیا ز سمک تا به سماک که تو دریای قدیمی و جهان چون خاشاک	

- 595 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 162 ^b S 69 ^b M 101 ^a N 127 ^b B 74 ^a N 128 ^a	اهل دل را از لباس پاره نبود عار و ننگ عاقبت را جامه گر بر دوش ما افتاده ⁴¹⁵¹ تنگ خرقه پر پنبه ما عالمی را داغ کرد می‌گذارد پنبه هر شب ماه بر دوش پلنگ کشتی‌ای ⁴¹⁵² را چون قضا خواهد شکستن حاضر است نیشه بر دندان ماهی ارّه بر پشت نهنگ در طلب سستی و می‌گویی که مطلوبم کجاست ورنه پیدا می‌توان کردن خدای خود ز سنگ	5235 5236 5237 5238
S 70 ^a B 74 ^b		

⁴¹⁴⁷ بر آورده: B، N، M، S؛ بر آورد L

⁴¹⁴⁸ خویش: L، S، M، N؛ خویش و B

⁴¹⁴⁹ رب: B، N، M، S؛ راب L

⁴¹⁵⁰ خدایا: L؛ خدا را: B، N، M، S

⁴¹⁵¹ افتاده: B، N، M، S؛ افتاد L

⁴¹⁵² کشتی‌ای: S؛ کشتی: L، M، N، B

5239 نیست الفت با غریبان دور را هرگز که خود بر سرش گل می‌زند بر شیشه افتاده سنگ

5240 اهل دل دایم سعیدا در جهاد اکبرند

صلحشان با دشمن است و کارشان با خویش جنگ

- 596 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

5241 بر گنید ای بت‌پرستان از تِه دل دل ز سنگ کی شود آسان شما را حل این مشکل ز سنگ

5242 کند ابراهیم از دل‌های سنگین⁴¹⁵³ نقش غیر گرچه آزر⁴¹⁵⁴ می‌تراشد صورت باطل ز سنگ

5243 سخت‌گیری افکند از پا⁴¹⁵⁵ درخت خشک را کی بنای خانه خود را کند عاقل ز سنگ

5244 رنجش از اطوار دور ای⁴¹⁵⁶ دل نشان غافل⁴¹⁵⁷ است چین نبندد بر جبین دیوانه کامل ز سنگ

5245 هفته دوران ما از بس به سختی می‌رود کاروانی بسته گویا بار این محمل ز⁴¹⁵⁸ سنگ

5246 کی شود شیرین مذاق عاشق از آن سنگ‌دل کوهکن گر مقصد خود را کند حاصل ز سنگ

5247 کام از آن دل یافتن مشکل سعیدا شد که کوه

خورد بس خون جگر تا لعل شد حاصل ز سنگ

- 597 -

[غزل]

[مفاعلتن مفاعلتن مفاعلتن مفاعلتن]

5248 منتظر جمال او انس و⁴¹⁵⁹ اجنه و ملک آینده‌دار طلعتش هفت زمین و نه فلک

⁴¹⁵³ سنگین: N، M، S، L: سنگی B

⁴¹⁵⁴ آزر B: آذر N، M، S، L

⁴¹⁵⁵ پا N، M، S، B: ما L

⁴¹⁵⁶ دور ای N، M، S، L: دل این B

⁴¹⁵⁷ غافل N، M، S، B: عاقل L

⁴¹⁵⁸ ز N، M، S، B: به L

⁴¹⁵⁹ و N، M، S، B: - S

N 128 ^a B 74 ^b			
N 128 ^b M 101 ^b	قلب تو کی روا شود تا نرنی بر این ⁴¹⁶⁰ محک	جوهر دل نهان بود تا نرسی به عاشقی	5249
	بر سر کشتهٔ عدو رفت و نشست یک ⁴¹⁶¹ دمک	آن الم از دلم نشد نیم دمک برون که او	5250
	خنجر غمزه‌های او زخم زده‌است رگ ⁴¹⁶⁴ به رگ	چون ز ⁴¹⁶² حوالی دلم خون نرود به هر ⁴¹⁶³ طرف	5251
S 70 ^b		خال ⁴¹⁶⁵ ترا به چشم خود جای دهم چو مردمک	5252
		گر تو ⁴¹⁶⁶ قبول می‌کنی یک نظر ⁴¹⁶⁷ ای پسر عمک	

- 598 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 163 ^a S 70 ^b M 101 ^b N 128 ^b B 74 ^b	الماس ریزه سوده و بر جان زده نمک	جا کرده همچو جان غم جانانه رگ به رگ	5253
	گر می‌زنی به دیدهٔ غم‌دیده زن نمک	هر دم چه ⁴¹⁶⁸ می‌زنی ز ندامت دو کف به هم	5254
	اوراق این کتاب چو دیدیم یک به یک	بر صفحه غیر وصف یکی بیشتر نبود	5255
L 163 ^b	بر این گریز ⁴¹⁶⁹ پا نرسیده کسی به تک	ای دل چه می‌روی ز پی دل که در جهان	5256
	جا کرده‌است مهر رخس در دل ملک	من کیستم که عشق نورزم به کوی ⁴¹⁷⁰ او	5257

⁴¹⁶⁰ نرنی بر این S، M، N: نرسی به این L: نرنی به این B

⁴¹⁶¹ یک L، N، St، M، B: نیم S

⁴¹⁶² ز S، M، N، B: به L

⁴¹⁶³ هر S، M، N، B: یک L

⁴¹⁶⁴ رگ L، S، N، B: ر M

⁴¹⁶⁵ خال L، S، N، B: حال M

⁴¹⁶⁶ تو L، S، N، B: - M

⁴¹⁶⁷ یک نظر L، S، M، N: - B

⁴¹⁶⁸ چه S، M، N، B: چو L

⁴¹⁶⁹ گریز L، S، M: لریزه N: گریزه B

⁴¹⁷⁰ کوی L، B: روی S، M، N

	در فکر آن دهان و ز ⁴¹⁷¹ تعبیر آن کمر	افتاده‌ایم ما به میان یقین و شک	5258
	از کس گره به جبهه سعیدا نمی‌زنیم		5259
	این نقطه را ز صفحه دل کرده‌ایم حک		
- 599 -			
[غزل]			
[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن]			
L 163 ^b S 70 ^b M 101 ^b N 128 ^b B 74 ^b	عکس ⁴¹⁷² رخساره معشوق نماید در سنگ	می‌برد روی نکویان ز دل آینه زنگ	5260
N 129 ^a	نفس بدکشت جهان را ز خدا می‌طلبم	شیرمردی که تواند به در آید به پلنگ	5261
	دست افشان ز جهان در گذر از نیک و بدش	که در این باب نه خوب است نماییم درنگ	5262
	هر زمان جلوه دیگر به نظر می‌آرد ⁴¹⁷³	داد و فریاد ز دست فلک مینارنگ	5263
M 102 ^a	صلح کن صلح گرت میل اقالیم دل است ⁴¹⁷⁴	که کسی فتح نکرده‌است خرابات به جنگ	5264
	عشق دریای شگرفی است سعیدا هس ⁴¹⁷⁵ دار		5265
	کمتر از بچه ماهی است در این بحر نهنگ		
- 600 -			
[غزل]			
[مفاعلتن مفاعلتن مفاعلتن مفاعلتن]			
L 163 ^b B 74 ^b	تعلق است که دارد ترا چنین دلنتنگ	گرفته‌است دل غنچه از گرفتن رنگ	5266
	ملایمت چه حصاری است هر کرا باشد	که موم را نتواند شکست آهن و سنگ	5267
	به گرد تیغ چو پروانه پر فرو ریزد	هما دراز کند گر به استخوانم چنگ	5268

⁴¹⁷¹ ز L، S، M، B در N

⁴¹⁷² عکس L، S، M، N، B: عسکر

⁴¹⁷³ می‌آرد L، S، M، N، B: می‌آید

⁴¹⁷⁴ دل است L، S، M، N، B: ویست

⁴¹⁷⁵ هس N، B: هوش L، S، M

	تمام فیضم و اظهار من ظهور عطاست	به کام خویش روم گر روم به گام نهنگ	5269
	عزیز مصر حقیقت کسی تواند شد	که گر به نیل خورد غوطه در شود پرنگ	5270
L 164 ^a	مؤثر است چنان صحبت وفاکیشان	که می‌رود قدم صدقشان فرو در سنگ	5271
	ز بی‌وقوفی خود می‌کشی الم ز جهان	که گوش مال خورد ساز جنگ بی‌آهنگ	5272
B 75 ^a	غرور و خشم تو در جامه منقش چیست	کشیده‌است ترا نفس بد به جلد پلنگ	5273
	نه دست عزل و نه پای غرور دارد راه		5274
	حصیر کهنه سعیدا به است از اورنگ ⁴¹⁷⁶		

- 601 -

[غزل]

[فعلاتن مفاعن فعلا]

L 164 ^a B 75 ^a	بسکه دل دارد از گرفتن ننگ	دست من از حنا نگیرد رنگ	5275
	چه گرفتن که خنده گر گیرد	دل من می‌شود چو غنچه تنگ	5276
	بسکه یک رنگ گشته‌ام با او	می‌نمایم ⁴¹⁷⁷ به چشم خود بی‌رنگ	5277
	غنچه را ته به ته گشا و ببین	چه جنان‌ها که نیست در دل تنگ	5278
	چون نداری حضور دوری را	خواه یک گام و ⁴¹⁷⁸ خواه صد فرسنگ	5279
	ساده‌لوحی به کار من آید ⁴¹⁷⁹	چرخ هر چند کرد با من رنگ	5280
	دل ز هر نقش پاک اولی‌تر	روی آینه راست جوهر رنگ	5281
	فکر رنگین دل سعیدا را		5282
	می‌کند گاه غنچه‌سان دلتنگ		

⁴¹⁷⁶ حصیر کهنه سعیدا به است از اورنگ B: - L

⁴¹⁷⁷ می‌نمایم B: می‌نماید L

⁴¹⁷⁸ و B: - L

⁴¹⁷⁹ آید B: آمد L

- 602 -

[غزل]

[مفاعِلن فَعَلاتِن مفاعِلن فَعَلن]

5283	ز 4180 چنگ و عود شنیدم به گوش حال نه قال	که آب بی تو حرام است 4181 باده 4182 با تو حلال
5284	کنایه‌ای به جهان پیر کاملی می‌گفت	که لایق است به جز عاشقی ز اهل کمال
5285	خیال زاهد و ما بر نقیض یکدگر 4183 است	که او به ذکر جلال است و 4184 ما به فکر جمال
5286	کسی که تشنه لب بی‌خودی است می‌داند	که لای باده نکوتر بود ز آب زلال
5287	جمال پاک تو پرورده است قد ترا	در آفتاب نهال 4185 تو یافته است 4186 کمال
5288	نه از برای تو آینه رونما گشته	که بهر سینه بی‌کینه گشته است مثال
5289	ز دست عشق سعیدا مباد شکوه کنی	
	که گر چو 4187 نال شوی از جفای یار منال	

- 603 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعيل فاعلن]

L 164 ^b S 71 ^a	هرگز نمی‌رود ز دلم گفتگوی گل	تشبیه تا به رنگ تو کردند روی ⁴¹⁸⁸ گل	5290

L به :B ،N ،M ،S ز⁴¹⁸⁰

4181 است L، S، M: است و N: و B

4182 باده N، M، S، L: شراب B

4183 یکدیگر L، M، N، B: یکدیگر S

M - :B ,N ,S ,L و⁴¹⁸⁴

4185 نہال S، M، N، B: کمال L

4186 یافته‌است L، S، N، B: یافته هست M

4187 گرجو B، M، S، L: گرجه N

4188 روی S، M، N: بوی L، B

M 102 ^a N 129 ^a B 75 ^a	هرچند خار کرد مرا جستجوی گل	امداد رفتن از کف پای ⁴¹⁸⁹ نخواستم	5291
N 129 ^b	آشفته شد دماغ من امشب ز بوی گل	در سر خیال سنبل زلف تو داشتم	5292
	بسیار نازک است در این فصل خوی ⁴¹⁹⁰ گل	زنهار ای نسیم خبردار بگنری	5293
	دیگر نماند در دل من آرزوی گل	بلبل ز بس شکایت گل را بلند کرد	5294
	بردار پرده از رخ و بشکن سیوی گل	ساقی بیا و دختر رز را به جلوه آر	5295
M 102 ^b	باشد ز اشک بلبل مسکین وضوی گل	از خون دل به سرو روان آب داده‌ام ⁴¹⁹¹	5296
	هر صبح مهر و ماه کند شست و شوی گل	قانع نشین دلا که به یک قطره شبنمی	5297
		بسیار بی حجاب به آن رو نظر مکن	5298
		نرگس ندیده تیز سعیدا به روی ⁴¹⁹² گل	
- 604 -			
[غزل]			
[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن]			
L 164 ^b S 71 ^b	به خیال تو بود خاطر دانا مشغول	به جمال تو بود دیده بینا مشغول	5299
M 102 ^b N 129 ^b B 75 ^a	که دمی گشت به آن زلف چلیپا مشغول	بعد از آن ⁴¹⁹³ روی دل جمع نبیند آن کس ⁴¹⁹⁴	5300
L 165 ^a	در طریقت چه به دنیا چه به عقبا مشغول	یار چون نیست در اندیشه چه مسجد چه کنشت	5301
	ما فقیران ز کناری به تماشا مشغول	روز و شب عربده ⁴¹⁹⁵ دارند به هم اهل جهان	5302

⁴¹⁸⁹ پای: B، M، L؛ پای: S، N

⁴¹⁹⁰ خوی: S، M، N؛ بوی: L

⁴¹⁹¹ داده‌ام: L، B؛ داده‌ایم: S، M، N

⁴¹⁹² روی: L، N؛ سوی: S، M

⁴¹⁹³ آن: S، M، N؛ این: L

⁴¹⁹⁴ آن کس: S، M، N؛ هرگز: L، B

⁴¹⁹⁵ عربده: S، M، N؛ عربد: L

	لیک نبود به خود او این قدر ما مشغول	گرچه شغلش همه آرایش خویش است مدام ⁴¹⁹⁷	5303 ⁴¹⁹⁶
	به بود ز آنکه بود کس به تمنا مشغول	وصل او گرچه محال است ز ناامیدی	5304
		هر که سرگرم به کاری است سعیدا تا هست	5305
		شیر در بیشه و ماهی است به دریا مشغول	
	- 605 -		
	[غزل]		
	[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]		
L 165 ^a	حاصل دنیا و ما فیها کنی در کار دل	گر شوی واقف تو ای بی‌حاصل از اسرار دل	5306
S 71 ^b			
M 102 ^b	گر تو بینا می‌شدی بر دیده بیدار دل	از تماشای ⁴¹⁹⁸ دو عالم چشم می‌بستی دگر	5307
N 130 ^a			
B 75 ^b	بی‌جگر کی می‌تواند بود یک دم یار ⁴¹⁹⁹ دل	ز هره شیران شود آب از پیش در راه عشق	5308
	زینهار ای دل نیفتی در پی آزار دل	عرش می‌لرزد ز آه سینه صاحب‌لان	5309
	طرفه سنگین است در راه محبت بار دل	بار مجنون کی تواند ناقه لیلی کشید	5310
		عمرها شد بر در دل کار او رُفت است و روب	5311
		ای خدایا بر سعیدا و نما دیدار دل	
	- 606 -		
	[غزل]		
	[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن]		
L 165 ^a	جلوه قامت او آه نما ⁴²⁰⁰ در دل	نگهش خاطر آگاه نما ⁴²⁰⁰ در دل	5312
S 71 ^b			

⁴¹⁹⁶ 5303 L، S، M، N: < 5305 B

⁴¹⁹⁷ خویشی است مدام S، M، N، B: خویش آمده است L

⁴¹⁹⁸ تماشای L، S، M، B: تماشایی N

⁴¹⁹⁹ یار L، S، M، N: بار B

⁴²⁰⁰ آه نما⁴²⁰⁰ L، M، N، B: راه نماید S

[مفعول فاعلاتن مفاعیل فاعلن]		
L 165 ^b S 72 ^b M 103 ^b N 131 ^a B 75 ^b M 104 ^a	جز عندلیب نیست کسی آشنای گل	ریزد خزان به خاک چو برگ و نوای گل
	رنگ پریده را به هوا از هوای گل	از گوشه کلاه شکست آفتاب من
	هر جا که می‌رود ⁴²⁰⁷ سر بلبل ز ⁴²⁰⁸ پای گل	دور از تو چون شوم که نگردد دمی جدا
	کی خار می‌خلد به کفی بی رضای گل	با ما جفا و جور جهان ⁴²⁰⁹ از اشارتی ⁴²¹⁰ است
	باد صبا ⁴²¹¹ فتاده چرا در ⁴²¹² قفای گل	نزدیک شد که بلبل مسکین ز خود رود
	باشد کمال سرو سهی از دعای گل	در باغ از توجه گل خار سبز شد
N 131 ^b	رنگ است و بو برای ⁴²¹³ لباس و غذای گل	صبر و قناعت ای دل صد پاره یاد گیر
L 166 ^a	غیر از خزان که داده زری در بهای گل	هر چیز داد ⁴²¹⁴ باز بهارش گرفت و رفت ⁴²¹⁵
	می‌زد رقیب بر سر و می‌کند باغبان	
	خوش ناله‌ها که کرد سعیدا برای گل	

- 609 -

[غزل] [فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]		
L 166 ^a S 73 ^a	چار دیواری است بر پالیک در دست خیال	بیت معموری که نامش تن نهاده ذوالجلال

⁴²⁰⁷ می‌رود: S، M، N، B: می‌رو L

⁴²⁰⁸ ز: S، M، N، B: به L

⁴²⁰⁹ جهان: S، M، N، B: نهان L

⁴²¹⁰ اشارتی: L، S، N، B: اشاری M

⁴²¹¹ صبا: S، M، N، B: خزان L

⁴²¹² در: L، B: از: S، M، N

⁴²¹³ برای: L، S، M، N: همیشه B

⁴²¹⁴ داد: S، M، N، B: داده L

⁴²¹⁵ رفت: L، S، M، N: برد B

M 104 ^a N 131 ^b B 75 ^b	حرف ماضی و مضارع را مپرس از اهل ⁴²¹⁶ حال	اول و آخر نمی‌باشد به پیش اهل دل	5334
	بی‌زوال ای ⁴²¹⁸ دوست اینجا کی کسی یابد کمال	یوسف مصری ز خواری ⁴²¹⁷ شد عزیز روزگار	5335
	بی غبار دل جبین را بر جبین خاک مال	سجده کی جایز بود با صد خیال غیر حق	5336
	گر ⁴²¹⁹ رسد زخمی ز دست کس به پیش کس منال	از قضا هر چیز می‌بینی به جز تقدیر نیست	5337
	بیشتر از طاعت خود می‌کشم من انفعال	هر کرا دیدم ز عصیان‌ش ندامت می‌کشد	5338
B 76 ^a	نرمی بسیار می‌باید که روید این نهال	تخم عرفان سبز کی گردد ز خاک سخت دل	5339
	بسکه خون صاف در فکر سخن دل خورده‌است		5340
	شعر می‌گویم سعیدا لیک چون آب زلال		

- 610 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 166 ^a S 73 ^a	پس مگردان روز باب الله حق نِعَمَ الْوَكِيل	رزق و روزی را خدا چون گشته از اول کفیل	5341
M 104 ^b N 131 ^b B 76 ^a	جز خدا کس کی تواند با خدا گشتن ⁴²²⁰ دلیل	بی شعاع شمس باشد شمس را دیدن محال	5342
N 132 ^a	گرچه باشی در تقرب نوح و موسی و ⁴²²² خلیل	آتش و فرعون و طوفان ⁴²²¹ امتحان را دایم است	5343

⁴²¹⁶ از اهل L، N، B: ای اهل S: از اهل M

⁴²¹⁷ خواری L: خاری S، M، N، B

⁴²¹⁸ ای S، M، N، B: این L

⁴²¹⁹ گر L، S، N، B: که M

⁴²²⁰ گشتن L، S، M، N: باشد B

⁴²²¹ آتش و فرعون و طوفان S، M، N: آتش فرعون طوفان L، B

⁴²²² و L، S، N، B: - M

5344	فَلَّتْ ⁴²²³ عقل است فکر کثرت روزی ترا	می‌رسد روزی مَقْدَر ⁴²²⁴ گر کثیر است ار ⁴²²⁵ قَلِيل	S 73 ^b
5345	چار طبعیت چار میخی گشته در راه طلب	طول حرصت شد به پای اشتر عقلت ⁴²²⁶ عقیل	
5346	از گلو طوق تَعْلُق را بیفکن همچو ⁴²²⁸ شیر	تا به کی در خواب می‌بینی تو هندستان چو فیل	L 166 ^b
5347	قطع کن زنجیر هستی با دم ⁴²³⁰ شمشیر حال		
	کی سعیدا حل شود مشکل ترا ⁴²³¹ از قال و ⁴²³² قیل		

- 611 -

[غزل]

[مستفعلن مستفعلن مستفعلن مستفعلن]

5348	دارد بت ⁴²³³ نازک دلم صد جان به قربان در بغل	هر تار کفر زلف او پیچیده ایمان در بغل	S 73 ^b M 104 ^b N 132 ^a B 76 ^a
5349	تا آسمان‌ها می‌رسد فیض از قد و بالای او	دارد چمن از سایه‌اش سرو خرامان در بغل	
5350	صبح بناگوشش کند صد کار روز حشر را	تا خفته آن زلف دو تا خورشید تابان در بغل	
5351	صبح ⁴²³⁴ دمی بر خستگان بگذشت آن عیسی نفس	صد زخم را مرهم به کف صد درد درمان در بغل	
5352	در بندگی چون زلف او صد حلقه در گوش افکنم	از مهر اگر بنشینم آن ماه تابان در بغل	

⁴²²³ فَلَّتْ :L، S، M، N: علت B

⁴²²⁴ مَقْدَر :L، S، M، B: مقرر N

⁴²²⁵ است ار :L، S، M، N: و گر B

⁴²²⁶ عَقْلَت :S، M، N، B: غفلت L

⁴²²⁷ 5346 :L، S، M، N: - B

⁴²²⁸ همچو :S، M، N: همچون L

⁴²²⁹ 5347 :M<: 5346 :L، S، N

⁴²³⁰ با دم :L، S، N، B: باد M

⁴²³¹ کی سعیدا حل شود مشکل ترا :L، S، M، N: کی شود مشکل ترا حل ای سعید B

⁴²³² و :S، M، N، B: - L

⁴²³³ بت :M، N، B: بتی S

⁴²³⁴ صبح :N، B: صبحی S، M

	هر بلبلی دارد نهان صد غنچه پیکان در بغل	بی خون دل ز این بوستان یک گل نمی‌آید به کف	5353
	خنجر درون آستین شمشیر عریان در بغل	از چشم او دارم حذر ز آن رو که دارد بی گمان	5354
	با آنکه چشمش بارها خون کرده پنهان در بغل	بگذشت چون باد صبا دامن‌کشان با خون دل	5355
	همسایه بی‌آرام شد ز این طفل گریان در بغل	قصد عزیمت کرده جان از دست فریاد دلم	5356
N 132 ^b M 105 ^a	دارد به قصد جان من صد دشنه مژگان در بغل	از دست چشم مست او کی دل توانم بر کنم ⁴²³⁵	5357
	چیزی ندارد غیر کف چون دست عریان در بغل	دریا به این تردامنی دل شسته از روی زمین	5358
		از داغ‌های عشق او امشب ⁴²³⁶ سعیدا در ⁴²³⁷ تنم	5359

جان گشته گویا بلبلی دارد گلستان در بغل

- 612 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 166 ^b S 17 ^b B 76 ^a	گردون مثال طاق روانی ⁴²⁴⁰ ز دود دل	بگذاشتم چو مهر نشانی ⁴²³⁸ ز ⁴²³⁹ دود دل	5360
	مانند شعله روح روانی ⁴²⁴² ز دود دل	بر مرکز ⁴²⁴¹ حقیقت خود کرده‌ام روان	5361
	چون آسمان شکسته کمانی ⁴²⁴⁴ ز ⁴²⁴⁵ دود دل	با صد هزار تعبیه‌اش ⁴²⁴³ نقش بسته‌ام	5362

⁴²³⁵ بر کنم S، N، B: پر کنم M

⁴²³⁶ امشب S، M، N: دایم B

⁴²³⁷ در S، M، N: بر B

⁴²³⁸ نشانی L، S: فشانی B

⁴²³⁹ ز S: به L، B

⁴²⁴⁰ روانی L، B: روان S

⁴²⁴¹ بر مرکز L، B: پرهیز کز S

⁴²⁴² روانی L، B: روان S

⁴²⁴³ تعبیه‌اش L، B: طعیه‌اش S

⁴²⁴⁴ کمانی L، B: کمان S

⁴²⁴⁵ ز L، S: به B

5363	4246	تا در هوای قامت او سوخت سر کشید	در باغ سینه سرو روانی ⁴²⁴⁷ ز دود دل
5364		دایم ز آه سینه عشاق روشن است	هرگز ندیده‌ایم زیانی ⁴²⁴⁸ ز دود دل
5365		هرگز نسوخت خاطر یاران به حال ما	کردیم بی حساب بیانی ⁴²⁴⁹ ز دود دل
5366			داریم همچو لاله سعیدا در این چمن
			از چشم زخم داغ نهانی ⁴²⁵⁰ ز دود دل

- 613 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

5367		اهل عرفان را نباشد فکر زرد و سبز ⁴²⁵¹ و آل	هر چه افتد در ⁴²⁵² کف دریا بود رزق حلال	L 166 ^b S 17 ^b B 76 ^a
5368		گرد کلفت روشنی بخش ضمیر عارف است	خاکساران را غبار تن بود وجه کمال	
5369		عاشقان را نشکند پرهیز جز دیدار دوست	روزی آینه موقوف است بر عکس جمال	
5370		ترک دنیا کردگان را دل ز کلفت فارغ است	در نمی‌یابد رخ آینه را گرد ملال	
5371	4253	پیش آن جمعی که قدر وصل را وابسته‌اند	حرف در ترک دو عالم می‌رود نی ترک مال	S 18 ^a
5372		رمز خاموشی نمی‌دانند غیر از خامشان ⁴²⁵⁴	کس نمی‌فهمد زبان لال را جز گوش لال	L 167 ^a
5373		یا برو ز اهل حقیقت باش یا ز اهل مجاز		

⁴²⁴⁶ S 5363، B: L -

⁴²⁴⁷ روانی: B، روان S

⁴²⁴⁸ زیانی: B، L: زیان S

⁴²⁴⁹ بیانی: B، L: بیان S

⁴²⁵⁰ نهانی: B، L: نهان S

⁴²⁵¹ زرد و سبز: B، L: سبز و زرد S

⁴²⁵² در: B، S: بر L

⁴²⁵³ S 5371: B، L -

⁴²⁵⁴ خامشان: B، S: خاموشان L

کی به یک جا راست می‌آید سعیدا حال و قال

- 614 -

[غزل]

[مفعول مفاعیل مفاعیل فاعلن]

L 167 ^a S 72 ^b M 103 ^b N 131 ^a B 76 ^b S 73 ^a	بلبل شده سرمست ز بوی عرق ⁴²⁵⁵ گل	شد شبنم بی‌مهر روان بر ورق گل	5374
	آتش به گلستان زده امشب ⁴²⁵⁷ شفق گل	بس ریخته‌ای ⁴²⁵⁶ خون صراحی تو در این باغ	5375
	صبحی که صبا طرح نماید ⁴²⁵⁸ سبق گل	اوراق پریشان شده‌اش صرف هوایی است	5376
	داغ است دل لاله‌وشان ز این نسق گل	حکم است که بی گل می گل‌رنگ ⁴²⁵⁹ ننوشند	5377
	سر پوش نکرده است کسی بر طبق گل	بر دار ز رخ پرده ناموس جهان را	5378
		تدبیرگر ⁴²⁶⁰ جمله مهمات سعیدا	5379
		از نکهت گل ساخته سدّ رمق گل	

- 615 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 167 ^a S 72 ^a M 103 ^a N 130 ^a B 76 ^b N 130 ^b	سر ها شکسته بر سر آیین دین دل ⁴²⁶¹	کس را چه آگهی است ز فکر متین دل	5380
	مالم چها جبین ترا بر جبین دل	یک بار چون خیال گر افتی به دست ⁴²⁶² من	5381

⁴²⁵⁵ عرق: B، N، M، S: ورق L

⁴²⁵⁶ ریخته‌ای: B، N، M، S: ریخته L

⁴²⁵⁷ زده امشب: N، M، S، L: زده است از B

⁴²⁵⁸ نماید: B، N، M، L: نموده S

⁴²⁵⁹ گل‌رنگ: N، M، S، L: شب‌رنگ B

⁴²⁶⁰ تدبیرگر: B، N، M، L: تدبیرگری S

⁴²⁶¹ آیین دین دل: M، L، آیین و دین دل: S: آیین دین و دل: B، N

⁴²⁶² دست: B، M، S، L: چنگ N

	دانی چه می‌کشند ز دست دل تو خلق	چون من اگر شوی دو نفس همنشین دل	5382
	گاهی به آب چشم حرارت فرو نشان ⁴²⁶³	گرمی زیاده تا نکند ⁴²⁶⁴ انگبین دل	5383
	دستی به دل گذار که از هر طرف به گوش	تا بشنوی صدای غریب حزین دل	5384
	این دسترس کراست که فکر قد ترا	در بر کشد چو جامه بی‌آستین دل	5385
	ناصرح زبان ببند که جز گوش جان پاک	نتوان شنید صوت غریب حزین دل	5386
L 167 ^b	حکم جهان و ⁴²⁶⁵ مهر سلیمان به نیم جو	جایی که نقش خویش نشانند ⁴²⁶⁶ نگین دل	5387
	باشد به عکس بخت سعیدا ثمر دهد		5388
	تخم غمی ⁴²⁶⁷ که کاشته‌ام در زمین دل		
- 616 -			
[غزل]			
[مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن]			
B 76 ^b	شام تو شود صبح امید از نظر دل	شمعی است که شب روز کند چشم تر دل	5389
	پیچیده بود پرتو هر شمع به دودش	پیوسته بود صبح به آه سحر دل	5390
	هر کس پی دل رفت دگر باز نیامد	همچون سفر کعبه نباشد سفر دل	5391
	بی صبر نشد پخته و شیرین دل صد چاک	تلخ است به طبع تو که جامی ثمر دل	5392
	پیوسته به کفر سر زلفی است گرفتار	بستند به زئار محبت کمر دل	5393
	مقبول خدا گشت در صاحب‌نظران شد		5394
	افتاد به هر کس که سعیدا نظر دل		

⁴²⁶³ نشان B، N، S، L: فشان M

⁴²⁶⁴ تا نکند B، N، L: گر نکند S: را نگذر M

⁴²⁶⁵ و B، N، S، L -

⁴²⁶⁶ نشانند B، M، S، L: نشینند N

⁴²⁶⁷ تخم غمی B، N: تخمی L: تخمی غمی M، S

- 617 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن]

B 76 ^b	هر که دارد هر چه از آن بی‌وفا دارد به دل	لاله داغ غنچه بوی آشنا دارد به دل	5395
	همچو جان در تن خیال دوست جا دارد به دل	باطنم یک موی جا خالی ز فکر یار نیست	5396
	هر که از غیر خدا چشم عطا دارد به دل	با کدامین چشم خواهد دید فردا روی حق	5397
	بی‌وفایی در زبان اما وفا دارد به دل	کینه در ظاهر به باطن صافتر از ما به ماست	5398
	تا چه غیر از دلربایی دلربا دارد به دل	هوش با جان می‌برد یا عقل با ایمان و دین	5399
	یاد رخسارش سعیدا را به جان آتش زده		5400
	از خیال خال آن لب داغ‌ها دارد به دل		

- 618 -

[غزل]

[مفاعلتن مفاعلتن مفاعلتن مفاعلتن]

L 167 ^b	خیال چشم ترا روز و شب چه چاره کنم	به یاد روی تو خورشید را نظاره کنم	5401
S 18 ^a	ترا کشم به میان خویش را کناره کنم	چو بحر و گوهر یکدانه گر به کف آبی	5402
B 76 ^b	که آفتاب و مه و اختر و ستاره کنم	گذارم آن قدر ای چرخ داغ بر سر داغ	5403
	شب ⁴²⁶⁸ دگر چو ⁴²⁶⁹ شود زندگی دوباره کنم	چه شد که کشت مرا امشب از جفا چون شمع	5404
	شررمثال اگر جا به سنگ خاره کنم	به صد دلیل ⁴²⁷⁰ حسد می‌برند بدخواهان	5405
	اگر به گوشه ابروی دل اشاره کنم	عبادت ⁴²⁷¹ صنمی می‌کنم که می‌داند	5406
B 77 ^a	اگر هزار گریبان خویش پاره کنم	زیاده می‌شودم همچو گل پریشانی	5407

⁴²⁶⁸ شب L، B: شبی S

⁴²⁶⁹ چو S، B: چه L

⁴²⁷⁰ دلیل L، B: دلیل و S

⁴²⁷¹ عبادت S، B: عبادتی L

	سیاهبختی ذاتی نمی‌رود از من	چو ماهتاب اگر کار صد ستاره کنم	5408
	اگر نهند سعیدا میان تابوتم		5409
	ز شوخ‌چشمی خود خواب گاهواره کنم		
	- 619 -		
	[غزل]		
	[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]		
L 167 ^b	از حال من مپرس و ⁴²⁷² ندامت کشیدم	خو گشته پست ⁴²⁷³ دست به دندان گزیدم	5410
S 18 ^a B 77 ^a	هر دم شکست می‌خورم اما به چشم خلق	از بس شکسته‌ام ننماید شکستم	5411
	پیچد به خویش دشمن من بیشتر ز بیش ⁴²⁷⁴	در چشم روزگار چو مو گر شود تنم	5412
S 18 ^b	ای عقل رو به وادی حیرت نهاد و ⁴²⁷⁵ رفت	هر کس که دید همچو تو از خویش رفتنم	5413
L 168 ^a	از بس شکست خورد سعیدا دلم ز خلق		5414
	رنگ آن قدر نماند به رویم که بشکنم		
	- 620 -		
	[غزل]		
	[مفعول مفاعیل مفاعیل فاعلن]		
L 168 ^a B 77 ^a	صبح آمده بودی تو و بیدار نگشتیم	این خواب چه می‌بود که هشیار ⁴²⁷⁶ نگشتیم	5415
	بگذشت قیامت ز پیت چون تو گذشتی	افسوس که ما زود خبردار نگشتیم	5416
	پختیم ولیکن سخن خام نگفتیم	منصور شدیم و ثمردار نگشتیم	5417
	دل تا هدف تیر ملامت ننمودیم	از فیض نگاه تو خبردار نگشتیم	5418

⁴²⁷² و L، B: - S

⁴²⁷³ گشته پست L، S: گشته‌است B

⁴²⁷⁴ بیش B: خویش L: نیش S

⁴²⁷⁵ و S، B: - L

⁴²⁷⁶ هشیار: بیدار L، B: هوشیار Lt

5419	بر حرف کسی همچو قلم سر ننهادیم	گرد سر هر قطره چو پرکار نگشتیم
5420	از بخت سیه تاب نخوردیم چو کاکل	وابسته پیچ و خم دستار نگشتیم
5421	در عالم ارواح متاع دو جهان را	بس عرض نمودند و خریدار نگشتیم
5422	خود را ز خودی تا نر هاندیم سعیدا	
	در جاده تجرید سبکیار نگشتیم	

- 621 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلا]

L 168 ^a	یوسف از حلقه به‌گوشان تو دیدم گفتم	آنچه در چاه ز نخدان تو دیدم گفتم	5423
S 18 ^b	کفر را باعث جمعیت ایمان در خواب	چون خم زلف پریشان تو دیدم گفتم	5424
B 77 ^a	با صبا عزم سفر بر ⁴²⁷⁷ سر کوبش دارم	هر که از خانه به‌دوشان تو دیدم گفتم	5425
	نیست لایق که نشینی تو به چشم همه کس ⁴²⁷⁸	آنچه در مرتبه شان تو دیدم گفتم	5426
	نسبتی نیست شکر را به لب شیرینش	طوطی‌ای در شکرستان تو دیدم گفتم	5427
4279 5428	از کمند تو رها یافته در عالم نیست	آسمان را ز اسیران تو دیدم گفتم	
5429	دل خون‌بسته من نیشتری می‌خواهد	از دل خویش به مژگان تو دیدم گفتم	
5430	در کتاب دل صدپاره سعیدا امروز		

غزلی لایق دیوان تو دیدم گفتم

- 622 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلا]

⁴²⁷⁷ بر B: با L: تا S

⁴²⁷⁸ کس L، B: خلق S

⁴²⁷⁹ S 5428 - : L، B

L 168 ^b S 18 ^b B 77 ^a	از برای ⁴²⁸⁰ خاطر آن سیمبر بر بسته‌ایم	گر کمر زرین و یا زر در کمر بر بسته‌ایم	5431
	کز غبار راه احرام سفر بر بسته‌ایم	آنچنان گرد تعلق را ز خود افشانده‌ایم	5432
	عمرها شد ما به ⁴²⁸¹ این نیت کمر بر بسته‌ایم	رشته تسبیح جان سازیم تا از تار زلف	5433
S 19 ^a	گوش خود بر حلقه بیرون ⁴²⁸³ در بر بسته‌ایم	از درون باشد که حرف آشنایی بشنویم ⁴²⁸²	5434
	غافلند از آن که بر سر درد سر ⁴²⁸⁴ بر بسته‌ایم	بهر زینت خلق بر دستار خویش پیچیده‌اند	5435
	لیک کی ما همچو او دل بر ثمر بر بسته‌ایم	هر دو آزادیم ⁴²⁸⁶ می‌گویند ما و سرو را	4285 5436
	دست و پا گم کرده‌ایم و بال پر بر بسته‌ایم	گر یکی مرغیم و گر سیمرخ در نزد قضا	5437
	مردمان دل بسته‌اند و ما نظر بر بسته‌ایم	در تماشای جهان با خلق یکسان نیستیم	5438
		تا سعیدا غیر را در بزم او نبود رهی	5439
		از کمال رشک ما بر خویش در بر بسته‌ایم	

- 623 -

[غزل]

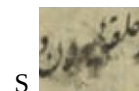
[مفعول مفاعیل مفاعیل فاعولن]

L 168 ^b B 77 ^a	جز شام غریبان شناسیم و ندانیم	جز زلف پریشان شناسیم و ندانیم	5440
	ما گردش دوران شناسیم و ندانیم	ای چرخ فلک منتظر گردش جامیم	5441

⁴²⁸⁰ از برای L، B: از خیال S

⁴²⁸¹ به S، B: بر L

⁴²⁸² آشنایی بشنویم L، B: آشنای بشنوم S

⁴²⁸³ حلقه بیرون L، B: S

⁴²⁸⁴ از آنکه بر سر درد سر L، B: S

⁴²⁸⁵ 5436-5437 S، B: - L

⁴²⁸⁶ آزادیم S: آزادید B

B 77 ^b	جز خانه بهدوشان نشناسیم و ندانیم	از طایفه خانه بهدوشان جهانیم	5442
	کیخسرو خاقان نشناسیم و ندانیم	رندیم و فقیریم و گداییم و قلندر	5443
	چون صورت بی‌جان نشناسیم و ندانیم	در این الم‌آباد به جز حیرت محضی	4287 5444
	از زمره انسان نشناسیم و ندانیم	در مذهب ما هر که در او عشق نباشد	5445
		چون باده‌پرست لب یاریم ندانیم	5446
		ما لعل بدخشان نشناسیم و ندانیم	
- 624 -			
[غزل]			
[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن]			
L 169 ^a B 77 ^b	خواستم سجده کنم کرد اشارت سویم	گفتمش قبله‌نما یار نمود ابرویم	5447
	کرد اسکندر وقت آینه زانویم	هر چه ظاهرشدنی بود به یک بار نمود	5448
	گرچه چون لاله به صد خون جگر می‌شویم	داغ می‌هیچ نرفت از دل شیدایی من	5449
	کرد آشفته چو گل آن خط ⁴²⁸⁸ عنبربویم	ساده بود آن رخ و از ساده‌دل من فارغ	5450
	راست گویم به تو از هر دو ترا می‌جویم	ای که از کفر ز دین مطلب من می‌جویی	5451
	کرد پروانه مرا آن گل آتش‌خویم	پیش از این بلبل شیدایی رویش بودم	5452
	آنچه من با دل خود از غم او می‌گویم	نشنیده‌است کسی و نه کسی گفته به کس	5453
	غافلان تا شمارند که من خود رویم	این پریشانی من همچو گل از دست کسی است	5454
	عرق شرم چو گل تا نرود از رویم	چهره گلگون ز می‌ناب نسازم هرگز	4289 5455
	هر که چون دل بنشیند نفسی پهلویم	غم من می‌خورد و خون جگر می‌نوشد	5456

L - :B 5444 ⁴²⁸⁷

L خط :B 5444 ⁴²⁸⁸

L - :B 5455 ⁴²⁸⁹

	روى کار من اگر صورت خود بنماید	تا قیامت دگر آینه نبیند رویم	5457
	چون فلک پشت دوتا کرد و ⁴²⁹⁰ به دورم انداخت	همچو تیر سبک آن شوخ کمان ابرویم	5458
	چه کنم حال دل خویش سعیدا اظهار		5459
	شاهد راز درون است به تن هر ⁴²⁹¹ مویم		
- 625 -			
[غزل]			
[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]			
L 166 ^b	نگیرم گوشه از راه خدنگت گر کمان باشم	زمین بوس تو می آرم به جا گر آسمان باشم	5460
S 74 ^a	خبردار از تو می گردم چو از خود بی خبر گردم	نشانت می توانم داد ⁴²⁹² چون من بی نشان باشم	5461
M 105 ^a	سر افزای توانم کرد با گردون در این میدان	گر اول قابل قربان تیغ امتحان باشم	5462
N 132 ^b	به نام خود توانم گشت عالمگیر در عالم	چو عنقا من هم از چشم خلایق گر نهان باشم	4293 5463
B 77 ^b	بزن آتش سعیدا در جهان رنگ و بو آخر		5464
	چو بلبل چند در فکر و غم این آشیان باشم		
- 626 -			
[غزل]			
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]			
L 169 ^a	خود گدایم گرچه یار هر گدایی نیستم	یار اگر گردم به جز یار خدایی نیستم	5465
S 74 ^a	دست خونریزی مرا در خاک و خون افکنده است	من ز دست افتاده پای حنایی ⁴²⁹⁴ نیستم	5466
M 105 ^a	ای جنون زنهار نگذاری مرا در دست عقل	من حریف مکر و ریو روستایی ⁴²⁹⁵ نیستم	5467
N 132 ^b			
B 77 ^b			

⁴²⁹⁰ و L: B -

⁴²⁹¹ تن هر B: هر تن L

⁴²⁹² داد S، M، N: B کرد L

⁴²⁹³ 5463-5464 S، M، N: B - L

⁴²⁹⁴ حنایی L، M، N: B حنای S

⁴²⁹⁵ روستایی L، M، N: B روستای S

	جاده بیگانگی چون نیست محتاج دلیل	در سراغ راه تنگ آشنایی نیستم	5468
L 169 ^b	با وجود آنکه در من نیست یک دم را نوا	باز چون نی در خیال بینوایی نیستم	5469
N 133 ^a	همچو گل هرگز نگریدیم اسیر رنگ و بو	من دلیل راه و رسم بی‌وفایی ⁴²⁹⁶ نیستم	5470
	خاطر من از نرم‌خویان ⁴²⁹⁷ بیشتر دارد شکست	من حریف سنگ سخت ⁴²⁹⁸ مومیایی نیستم	5471
M 105 ^b	داغ دل باشد علاج سینهریشان جنون	دردمندم لیک محتاج دوائی نیستم	5472
	خویش را در جیب صد عیب و هنر پیچیده‌ام	آفتابم لیک گرم خودنمایی نیستم	5473
	ظاهرم فقر است و باطن فقر و ⁴²⁹⁹ ذکرم دوست ⁴³⁰⁰ دوست	همچو درویشان بی‌معنی ریایی نیستم	5474
	دوست دارم هجر را ز آن بیشتر از روز وصل	گرچه دورم از تو در فکر جدایی نیستم	5475
S 74 ^b	نیست جز معنی سعیدا مقصد من از سخن ⁴³⁰¹		5476
	همچو بلبل در پی دستان‌سرای نیستم		
- 627 -			
[غزل]			
[فعلاتن فعلاتن فعلاتن]			
L 169 ^b	من نه این آب روان از لب جو می‌بینم	نفس اوست که من از دم او می‌بینم	5477
S 74 ^b	آنچه در جام جم از دور تماشا می‌کرد	گاه در شیشه و خم گه به سبو می‌بینم	5478
M 105 ^b	با وجودی که نه بیش است و نه کم از کم و بیش ⁴³⁰²	هر طرف می‌نگرم جلوه او می‌بینم	5479
N 133 ^a			
B 78 ^a			

⁴²⁹⁶ بی‌وفایی L، S، M، N: بی‌نواایی B

⁴²⁹⁷ نرم‌خویان L، M، N: بزم خوبان S، B

⁴²⁹⁸ سخت L، M، N، B: سخت و S

⁴²⁹⁹ و S، M، N، B: - L

⁴³⁰⁰ دوست L، S، M، N: ذکر B

⁴³⁰¹ سخن L، S، M، N: ستم B

⁴³⁰² کم و بیش L، S، N، B: کم پیش M

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 170 ^a	من این ره را ز پای ⁴³¹⁰ افتادم و بی درد ⁴³¹¹ سر رفتم	گذشتم از سر جان سوی جانان بیشتر رفتم	5490
S 75 ^a	زدم چون دست و پا از وهم در گل بیشتر رفتم	فزون تر می شود غم هر که در تدبیر می افتد	5491
M 106 ^a	در این اندیشه ام از یاد آن دل چون به در رفتم	ز روی سنگ نقش کنده هرگز بر نمی خیزد	5492
N 133 ^b	لبی ⁴³¹² خشک آمدم در عالم و با چشم تر رفتم	چو بد مستی قیامت ببند و از خواب بر خیزد	5493
B 78 ^a		نه چون خورشید سیرانم سعیدا بی اثر باشد	5494
	نخواهم رفت از دل ها چه شد گر از نظر رفتم		

- 630 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 170 ^a	شکر از یاران همین ما خودشناس افتاده ایم	نی چو اهل دور ما هم ناسپاس افتاده ایم	5495
S 75 ^a			
M 106 ^a	ما چرا بیهوده در فکر اساس افتاده ایم	خانه ما در ره سیل ⁴³¹³ حوادث گشته راست	5496
N 133 ^b	چشم را پوشیده در چاه ⁴³¹⁴ قیاس افتاده ایم	پای در بحر سماع ننهاد بر گردیده ایم	5497
B 78 ^a	ما از این آینه ها چون انعکاس افتاده ایم	عمرها شد روی مهر از ماهرویان رو نداد	5498
N 134 ^a		بی وقوفی های گردون شد ز ما ظاهر به خلق	4315 5499
	بخیه بی جا سعیدا بر لباس افتاده ایم		

⁴³¹⁰ پای L، S، M، N: پا B

⁴³¹¹ درد L، S، M، N: درد و L

⁴³¹² لبی L، S، M، N: لب N

⁴³¹³ سیل L، S، N، B: سنبل M

⁴³¹⁴ چاه L، S، M، N: راه B

⁴³¹⁵ 5499 L، S، M، N: - N

[غزل]

[مفاعلتن مفاعلتن مفاعلتن(فعلتن)]

L 170 ^b S 75 ^a M 106 ^a N 134 ^a B 78 ^a M 106 ^b	برهنه‌پایم و منت ز پای زار ندارم	ز دست رفتم و امید دست یار ندارم	5500
	نشسته کشتیم امید از ⁴³¹⁶ کنار ندارم	چرا ز باد مخالف دلم غمین گردد	5501
	که پوششی به تن خویش جز غبار ندارم	منم چو آینه زنگ‌بسته ⁴³¹⁷ در این دور	5502
	ز دست خویش ولی قوت فرار ⁴³¹⁸ ندارم	نفس نفس دلم از خویش می‌کند پرواز	5503
	اگر چه پیش تو چون کاه اعتبار ندارم	به رنگ زرد خود از گل نمی‌کشم منت	5504
S 75 ^b	ولی به روی گلنت طاقت ⁴³¹⁹ شمار ندارم	چه شکوه‌ها که ندارم ز دست آن گل‌رو	5505
	در این چمن پر و برگی ⁴³²⁰ به شاخسار ندارم	چو بلبل که پر و بال خویش ریخته‌است	5506
	که خود در این حرم خاص خویش ⁴³²² یار ندارم	دلم ز غیر چنان پاک گشته‌است ⁴³²¹ امروز	5507
		به یک قرار سعیدا چگونه زیست کنم	5508
		منم که در دل خود یک نفس قرار ندارم	

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلتن]

⁴³¹⁶ از L، N، M، S، B: بر

⁴³¹⁷ زنگ‌بسته S، M، B: رنگ‌بسته L، N

⁴³¹⁸ فرار L، S، M: فرا N: قرار B

⁴³¹⁹ طاقت L، S، M، N: B

⁴³²⁰ پر و برگی B: بر و برگی L: سر و برگ S، N: پر و برگ M

⁴³²¹ گشته‌است S، M، N، B: گشته‌است که L

⁴³²² خویش S، M، B: خویش و L، N

L 170 ^b S 75 ^b M 106 ^b N 134 ^b B 78 ^a	می‌دهد بی‌نشئه را پیر مغان از باده جام	کی شود با بوالهوس آن کاشف اسرار رام	5509
B 78 ^b	یا رسول الله شفاعت یا خدا حسن الختام	وقت رفتن از جهان و ⁴³²³ روز محشر در میان	5510
M 107 ^a	می‌تواند کرد دانا در دل دانا مقام	صحبت ناقص کجا با کاملان آید برون	5511
	از کجا معلوم گردید این حلال و آن حرام	باده ممنوع است ای مفتی و مال غیر نی	5512
	دانه ظاهر کرده و در خاک پنهان کرده دام	طرفه صیادی است چرخ از مکر ⁴³²⁴ او غافل مباح	5513
	عابدی کاری است مبهم زاهدی فکری ⁴³²⁶ است خام	عمرها کردیم ضایع تا که شد این رمز فاش	5514 ⁴³²⁵
S 76 ^a	باده با ما رزق و روزی باد ⁴³²⁷ با ⁴³²⁸ زاهد ⁴³²⁹ حرام ⁴³³⁰	نیست ما را با کسی در نعمت حق گفتگو	5515

L 171 ^a	بر صفات یار و ⁴³³¹ بر اسمای او عارف نشد	5516
	تا نشد عریان سعیدا از لباس ننگ و نام	

- 633 -

[غزل]

[مفتعلن فاعلات مفتعلن فع]

L 171 ^a S 76 ^a	عاشقم و رسم قیل و قال ندانم	حال من این است غیر حال ندانم	5517

⁴³²³ و L، B: - M، S، N

⁴³²⁴ مکر M، S، N: باد L: یاد B

⁴³²⁵ 5514 L، S، M، B: - N

⁴³²⁶ فکری L، B: کاری M، S

⁴³²⁷ باد M، S، N، B: باد و L

⁴³²⁸ با L، S، M، N: بر B

⁴³²⁹ زاهد M، S، N، B: دیگر L

⁴³³⁰ حرام L، B: طعام M، S، N

⁴³³¹ و L، B: - M، S، N

M 107 ^a N 134 ^b B 78 ^b N 135 ^a	مرتبه عشق را کمال ندانم	ملک محبت کسی احاطه نکرده ⁴³³²	5518
	تا چه ثمر بخشد این نهال ندانم	در دل من سبز شد درخت محبت	5519
	وہ چه بلا شد ⁴³³⁴ به رنگ آل ندانم	این همه روزرد می‌کنند ⁴³³³ به دنیا	5520
	تا به کجا می‌کشد مال ندانم	محمل ایام بس شتاب‌روان است	5521
	جز رخ و قد تو ماه و ⁴³³⁶ سال ندانم	زندگیم حلقه‌ای است بسته به زلفت ⁴³³⁵	5522
	غیر بلی ⁴³³⁷ من دگر ⁴³³⁸ مقال ندانم	چون ز خدا می‌رسد آلت به گوشم	5523
	بهر چه می‌سازد این کلال ندانم	می‌شکند ⁴³³⁹ آنچه راست می‌کند از گل	5524
	خود بنمایی ⁴³⁴⁰ مگر ⁴³⁴¹ جمال ندانم	پای خرد جانب تو کند و زیون است	5525
		در سر من شور طرفه‌ای است سعیدا	5526
		کیست نهان گشته در خیال ندانم	

- 634 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 171 ^a S 76 ^b	در عین عالمیم و میرا ز عالمیم	خیر الامور اوسط اولاد آدمیم	5527

⁴³³² نکرده: B، N، M، L: نکرد S

⁴³³³ می‌کنند: B، N، M، L: می‌کند S

⁴³³⁴ شد: B، N، M، L: شد که S

⁴³³⁵ زلفت: B، N، M، L: زلف S

⁴³³⁶ و: B، N، M، S: L -

⁴³³⁷ بلی: B، N، M، S: بلا L

⁴³³⁸ دگر: B، N، M، S: دیگر L

⁴³³⁹ می‌شکند: B، N، S، L: می‌کشند M

⁴³⁴⁰ بنمایی: B، S، L: بنمای M، N

⁴³⁴¹ مگر: B، N، M، L: دگر S

M 107 ^b N 135 ^a B 78 ^b	چون کاسه تهی نه زیادیم و نه ⁴³⁴³ کمیم	در مفلسی است چاشنی حد اعتدال	4342 5528
	هر جا که می‌رویم سعیدا ⁴³⁴⁵ مکریم	برهان ما کلام خداوند کار ماست	4344 5529
	رامیم با شکاری و از خویش می‌رمیم ⁴³⁴⁸	در دامگاه حادثه صیدی چو ⁴³⁴⁷ ما که دید	4346 5530
L 171 ^b	اسکندر زمانه و هم جام و هم جمیم	دیدیم تا در آینه دل جمال دوست	5531
	آب حیات یافته از چاه زمزمیم	ما را تلاش چشمه حیوان چو خضر نیست	5532
N 135 ^b M 108 ^a	ما در حریم خاص دل و دیده محرمیم	ای دل صفای مروه ⁴³⁴⁹ ز سعی تمام ماست	5533
	با ما بدی مکن که ز نیکان عالمیم	ارثی است ⁴³⁵⁰ جور چرخ به نیکان تو ای رقیب	5534
		تاب نگاه گرم نداریم از کسی	4351 5535
	بر روی روزگار مگر چشم شبیمیم		

- 635 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 171 ^b S 77 ^a	طعنه‌ها بر کفر و ایمان می‌زنم ⁴³⁵³	باز حرف از ناز خوبان می‌زنم ⁴³⁵²	5536

4342 5528 (2): N - B, M, S, L

4343 نه: B, M, S, L نی

4344 5529 (1): N - B, M, S, L

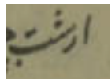
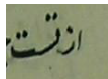
4345 سعیدا: N, M, S, L عزیز و B

4346 5530: B - N, M, S, L

4347 چو: N, M, S, L چه

4348 می‌رمیم: N, M, S, L می‌رویم

4349 مروه: B, M, S, L مره N

4350 ارثی است: B, L, M, S: : : : N

4351 5535: N 5528 <: B, L - : M, S

4352 می‌زنم: B, N, M, S, L می‌زنیم

4353 می‌زنم: B, N, M, S, L می‌زنیم

M 108 ^a N 135 ^b B 78 ^b	بعد از این فال پریشان می‌زنم ⁴³⁵⁴	همچو زلف از مصحف روی بتان	5537
	سنگ بر لعل بدخشان می‌زنم ⁴³⁵⁵	می‌کنم جان را بر آن لب پیشکش	5538
	تا شود ⁴³⁵⁶ هموار سوهان می‌زنم ⁴³⁵⁷	نیستم انگاره لیک انگاره را	5539
	بعد از این سر در بیابان می‌زنم	گر در و دیوار از دستم شکست	5540
	خیمه در صحن گلستان می‌زنم	شیشه‌ام چون ابر اگر پر می‌شود	5541
		کشور جانان سعیدا رو نمود	5542
		پشت پا بر عالم جان می‌زنم	
- 636 -			
[غزل] [فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]			
L 171 ^b S 77 ^b M 108 ^b N 136 ^b B 78 ^b	در حقیقت اوست ⁴³⁵⁸ شیطان رجیم	آنکه خوانی نام او نفس بهیم	5543
	نیست یک ساعت به حالی مستقیم	نیست در عالم عجایبتر ز نفس	5544
	در دمی بدتر ز شیطان رجیم	در دمی مردی خدادان می‌شود	5545
	می‌گدازد همچو مویی ⁴³⁶⁰ او ز بیم	چون ببیند مرده‌ای ⁴³⁵⁹ را می‌پرند	5546
L 172 ^a	لرزه در اعضااش افتد چون نسیم	می‌شود تن خسته و دل مضطرب	5547
N 137 ^a	با فقیران نان بر آرید و حلیم	با کسان گوید که در راه خدا	5548

⁴³⁵⁴ می‌زنم L، M، N، B: می‌زنیم S

⁴³⁵⁵ می‌زنم L، M، N، B: می‌زنیم S

⁴³⁵⁶ شود L، B: شوم S، M، N

⁴³⁵⁷ می‌زنم L، M، N، B: می‌زنیم S

⁴³⁵⁸ اوست S، M، N: هست L، B

⁴³⁵⁹ مرده‌ای S، M، N، B: مرده L

⁴³⁶⁰ مویی L، M، B: موی S: مومی N

	کای ⁴³⁶¹ خدا دستم بگیر و ای رحیم ⁴³⁶²	روی سوی حضرت حق می‌کند	5549
S 78 ^a B 79 ^a	توبه از کردار و افعال ⁴³⁶³ قدیم	نال و زاری و افغان می‌کند	5550
	از عذاب قبر و از نار جحیم	یک به یک مشهود می‌گردد و را ⁴³⁶⁴	5551
	گشت تن فربه ز خون و ⁴³⁶⁵ لحم و ریم	باز چون آن قصه‌اش از یاد رفت	5552
	جنگ می‌آرد ⁴³⁶⁶ به موسی کلیم	می‌شود فرعون وقت خویشتن	5553
	تا نماید روی چون پای سقیم	هر زمان آینه‌ای ⁴³⁶⁷ گیرد به کف	5554
	ریش را شانه کند سازد دو نیم	خوش کند دل را او خندد بر بروت	5555
		قشر می‌بیند وقوف از مغز نی ⁴³⁶⁸	5556
	بی‌خبر تا چیست در زیر ادیم		

- 637 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن]

L 172 ^a S 78 ^a M 109 ^a N 137 ^a B 79 ^a	ساغر عهد شکستیم و ⁴³⁷⁰ به پیمان زدی	خویش را بر ⁴³⁶⁹ صف مژگان تو مستانه زدی	5557
	بسکه ما نقش دغل بر دل دیوانه زدی	صورت قلب نمودیم به هر جا رفتیم	5558
	بانگ در کعبه و ناقوس به بتخانه زدی	تا خبردار شود کافر و مؤمن از عشق	5559

⁴³⁶¹ کای: B، کی: L، S، M، N

⁴³⁶² رحیم: L، کریم: S، M، N

⁴³⁶³ کردار و افعال: L، S، M، N: افعال و اقوال B

⁴³⁶⁴ و را: S، M، N: ترا L، B

⁴³⁶⁵ و: S، M، N، B: - L

⁴³⁶⁶ می‌آرد: L، S، M، N: می‌گیرد B

⁴³⁶⁷ آینه‌ای: S، M، N، B: آینه L

⁴³⁶⁸ نی: L، S، M، N: نیست B

⁴³⁶⁹ بر: S، M، N: در L، B

⁴³⁷⁰ و: L، N، B: - S، M

	حسن معنی بدرخشید چو با پنجه فکر ⁴³⁷¹	گره زلف عروسان سخن ⁴³⁷² شانه زدیم	5560
	غیر با بی ادبی تا نه در آید ⁴³⁷³ اینجا	قفل لب بوسه کنان ⁴³⁷⁴ بر در میخانه زدیم	5561
	نه چو خورشید گذشتیم ز دار عالم	پشت پا ⁴³⁷⁵ بر فلک از ⁴³⁷⁶ همت مردانه زدیم	5562
L 172 ^b N 137 ^b	شعله شمع میندار که آتش باشد	مشت آبی است که بر آتش پروانه زدیم	5563
	فارغ از سایه اقبال هما گردیدیم	خیمه خویش چو بر گوشه ویرانه زدیم	5564
	دایم از باده معنی دل ما سرشار است	تا به لب مهر خموشی لب پیمانه زدیم	5565
S 78 ^b	قطع کردیم لباس دو جهان را از بر	بخیه بر خرقة تجرید فقیرانه زدیم	5566
	یاد ⁴³⁷⁷ می داد سعیدا ز مزاج ⁴³⁷⁸ فغفور		5567
	هر سفالی که در او ⁴³⁷⁹ باده رندانه زدیم		

- 638 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلن]

L 172 ^b S 79 ^a	می سزد ⁴³⁸⁰ گر گله خویش به سر کج بینم ⁴³⁸¹	من که چون لاله ز خون دل خود رنگینم	5568

⁴³⁷¹ فکر: N، M، S، L: زلف B

⁴³⁷² سخن: N، M، S: چمن L، B

⁴³⁷³ در آید: B، N، S، L: آید M

⁴³⁷⁴ بوسه کنان: B، N، M، S: بوسه زنان L

⁴³⁷⁵ پا: B، M، S: تا L: و پا N

⁴³⁷⁶ از: B، N، M، L: - S

⁴³⁷⁷ یاد: N، M، S، L: یار B

⁴³⁷⁸ مزاج: B: مجاز: L: اساس: M، S، N

⁴³⁷⁹ او: B، N، M، S: آن L

⁴³⁸⁰ می سزد: N، S: می برد: L: می پرد: M: می پرد B

⁴³⁸¹ بینم: B، N، M، S: بینم L

M 110 ^a N 137 ^b B 79 ^a	چون زمین بار جهان می‌کشم و تسکینم	چون فلک نی به هوای دل خود در چرخم ⁴³⁸²	5569
	بدنم گرچه ز خاک است به جان سنگینم	ظاهرم رنگ دگر دارد و باطن ⁴³⁸³ دیگر	5570
	من که از شادی بسیار چو گل غمگینم	باده چون نوشم و دل جمع ⁴³⁸⁵ چسان بنشینم	4384 5571
	دایما پیروی شاه کند فرزینم	فرس فکر نرانم به هوای رخ کس	5572
S 79 ^b		بسته بادا در آن باغ سعیدا بر من	5573
		که خلد خار ندامت به کف گل‌چینم	
- 639 -			
[غزل] [مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]			
L 172 ^b S 79 ^b M 110 ^b N 138 ^a B 79 ^a	نباشد چون کمان غیر از خدنگ غم در آغوشم	ندارد منت بار لباس از هیچ کس دوشم	5574
	چو می با خام‌طبعان و هواخواهان ⁴³⁸⁷ نمی‌جو شم	چو افلاطون به وحدت سال‌ها در خم کنم مسکن ⁴³⁸⁶	5575
	تو عیب من نمی‌پوشی و من عیب تو می‌پوشم	به چندین جامه ازرق که ای ⁴³⁸⁸ زاهد به بر داری	5576
N 138 ^b	بسی گشتم چو دیدم در دل شادی فراموشم	ز خود رفتم نرفتم هیچ‌گه از یاد فکر غم	5577
	مگر دریا شود می تا کند یک لحظه مدهوشم	به فریادم کجا خم می‌رسد یا شیشه یا ساغر ⁴³⁸⁹	5578
L 173 ^a	نشد پر خطر دیوانه ز این پر شد از آن گوشم	ز حرف سخت سنگ کودکان بهتر که از دردش ⁴³⁹⁰	5579

⁴³⁸² در چرخم S، M، N، B: می‌گردم L

⁴³⁸³ باطن L، M، N، B: باطین S

⁴³⁸⁴ S 5571، M، N، B: - L

⁴³⁸⁵ دل جمع S، M، N: دل تنگ B

⁴³⁸⁶ کنم مسکن S، M، N، B: کمین کردم L

⁴³⁸⁷ هواخواهان L، M، B: هواخواهان S: هواخان N

⁴³⁸⁸ ای S، M، N، B: این L

⁴³⁸⁹ یا ساغر S، M، N، B: ساغر L

⁴³⁹⁰ دردش L، S، N، B: دورش M

شب وصلش نبودم باخبر از نشئه مجلس

5580

سعیدا برد⁴³⁹¹ دل امروز یاد صحبت دوشم

- 640 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

- L 173^a بنمای رو که واله آن روی چون گلم⁴³⁹² قربان شوم ترا چه کنم بی‌تحملم 5581
S 79^b
- M 110^b یک ساغر شراب میسر اگر شود در بزم روزگار ز اهل تجمل 5582
N 137^b
- B 79^a دزیده هم نکرده فلک سوی من⁴³⁹³ نظر در روزگار سرمه چشم تغافل 5583
N 138^a
- M 111^a در هر ظهور عشق ظهور⁴³⁹⁴ دگر کند در شهر و کوچه‌ها سگ و در باغ بلبل 5584
- B 79^b تا مرغ دل ز دانه خالش⁴³⁹⁵ طمع برید نی⁴³⁹⁶ در شکنج زلف و⁴³⁹⁷ نه در قید کاکلم 5585

از جا به هیچ باب سعیدا نرفته‌ام

5586

چون خانم‌زاد صبر و مرید توگلم

- 641 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

- L 173^a به دل داغ غم عشق⁴³⁹⁸ بت پرکینه‌ای⁴³⁹⁹ دارم نه داغ است اینکه از جان رونما آینه‌ای دارم 5587
S 80^a

⁴³⁹¹ برد L، S، M، N: برده B

⁴³⁹² واله آن روی چون گلم L، S، M، N: واله و حیران آن گلم B

⁴³⁹³ من L، S، M، B: ما N

⁴³⁹⁴ ظهور L، N، B: ظهوری S، M

⁴³⁹⁵ خالش L، M، N، B: جانش L

⁴³⁹⁶ نی S، M، N: نه L، B

⁴³⁹⁷ و L، B: - S، M، N

⁴³⁹⁸ عشق L، St، M، N، B: عشقم S

⁴³⁹⁹ پر S، M، N: بی L، B

M 111 ^a N 138 ^a B 79 ^b	از آن چون نافه بر تن خرقه پشمینه‌ای دارم	چو مشکم نکهت فقر سواد الوجه می‌آید	5588
	من از لمعات داغ او مصفاً سینه‌ای دارم	تو ای زاهد ملمع کرده‌ای دلق ریایی را	5589
	ولی از قند شیرین‌تر شب آدینه‌ای دارم	اگرچه تلخ دارد فکر شنبه کام طفلم را	5590
	به تصویر خیالش خلوت آینه‌ای دارم	ز بس کردم صفا در یاد آن معنی دل خود را	5591
	گدایم گرچه در صورت سعیدا لیک در معنی		5592
	ز داغ بی‌شمار عشق او گنجینه‌ای دارم		

- 642 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 173 ^b S 80 ^a M 111 ^a N 139 ^b B 79 ^b	خویش را در عین جمعیت پریشان می‌کنم	همچو گل راز درون خود نمایان می‌کنم	5593
	همچو شبنم گریه را در خنده پنهان می‌کنم	همچو دریا چین به رو دارم ولی صافی‌دلم	5594
	غیر می‌داند به درد خویش درمان می‌کنم	تازه می‌سازم به ناخن زخم‌های کهنه را	5595
	آفتابم در لباس ⁴⁴⁰⁰ ابر جولان می‌کنم	طینتم پاک است از عصیان مرا اندیشه نیست	5596
	می‌برم خود را و بی‌قیدانه عریان می‌کنم	از میان عیب‌بینان مقید در لباس	5597
	خویش را آزاد و دل را ⁴⁴⁰¹ بنده آن می‌کنم	خوش نمی‌آید مرا ظاهرپرستی همچو خلق	5598
M 111 ^b	هست ناهمواری‌ای در طبع سوهان می‌کنم	گشتم شیب و فراز دهر را بی‌چیر نیست	5599
	پادشاهی آنچه ⁴⁴⁰³ فرمان می‌کنی آن می‌کنم	جان من قربان نگویم آن کنم ⁴⁴⁰² یا غیر آن	5600
	مورم و عرض مطالب با ⁴⁴⁰⁴ سلیمان می‌کنم	با که گویم گر نگویم با تو حال خویش را	5601

⁴⁴⁰⁰ لباس L، B: حجاب S، M، N

⁴⁴⁰¹ دل را M، N، B: خود را L: خود را S

⁴⁴⁰² نگویم آن کنم L، S، M، N: کنم یا دل کنم B

⁴⁴⁰³ آنچه L، B: هر چه S، M، N

⁴⁴⁰⁴ با S، M، N، B: بر L

	بر هبند عشقم و طاقت نمی آرم دگر	خویش را خواهی نخواه امروز قربان می کنم	5602
S 80 ^b	چشم گریان دارم و موی ⁴⁴⁰⁵ سفید و باز هم	از برای راه رفتن فکر سامان می کنم	5603
	تا مگر رنگ حنا از پای او افتد به دست	طفل چشم خویش را من باز گریان می کنم	5604
4406	گفتمش جان رو نمایت رونما گفتا که خوب		5605
	گر کشم نقصان سعیدا باز تاوان می کنم		
- 643 - [غزل] [مفاعیلن مفاعیلن فعولن]			
L 173 ^b	منم نادان تو دانایی ⁴⁴⁰⁷ چه گویم	ز حال دل که بینایی چه گویم	5606
S 80 ^b M 111 ^b N 140 ^a B 79 ^b	ز دست نارسا و بخت کوتاه	به پیشست سرو بالایی ⁴⁴⁰⁸ چه گویم	5607
	دلم را ⁴⁴⁰⁹ جستجویت تشنه تر کرد	سحاب لطف و دریایی چه گویم	5608
	ترا می خوانم ⁴⁴¹⁰ و جان می کنم صرف	اگر خود بی طلب آیی چه گویم	5609
L 174 ^a	از آن لب شکوه ها دارم نهانی	بر آید گر تمنایی چه گویم	5610
4411	شکایت های چشم می پرستت	به خود هرگز نمی آیی چه گویم	5611
	تو کردی در جهان اسرار ما فاش		5612
	سعیدایی ⁴⁴¹² سعیدایی چه گویم		

⁴⁴⁰⁵ موی S، M، N، B: مویی L

⁴⁴⁰⁶ S، M، N، B: L -

⁴⁴⁰⁷ تو دانایی S، M، N، B: تویی دانا L

⁴⁴⁰⁸ بالایی L، M، N: بالای S، B

⁴⁴⁰⁹ را L، S، M، N: ار B

⁴⁴¹⁰ می خوانم S، M، N: می خواهم L، B

⁴⁴¹¹ S، M، N، B: -

⁴⁴¹² سعیدایی L، S، M، B: سعیدا بی N

- 644 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 174 ^a S 80 ^b M 111 ^b N 140 ^a B 79 ^b	نه هر تخمی که کردم زیر خاک امید بر دارم	5613
	به غیر از ⁴⁴¹³ دانه دل ز آب چشمش سبزتر دارم	
M 112 ^a	که از او هر چه بینم دست بر بالای سر دارم	5614
	مرا ⁴⁴¹⁴ در راه تقدیر و قضا تسلیم باید بود	
	سراغ دل به غیر از موی او از کس نمی‌گیرم	5615
	کز این گم‌گشته زلف او خبر دارد خبر دارم	
	چو با من او نظر دارد منش با او نظر دارم	5616
	دل آینه حق است و ⁴⁴¹⁵ من عکس جمال او	
	سعیدا از رخ خورشیدمانندش نمی‌ترسم ⁴⁴¹⁶	5617
	ز زلف و کاکل و چشم سیاه او خطر ⁴⁴¹⁷ دارم	

- 645 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن]

L 174 ^a S 81 ^a M 112 ^a N 140 ^a B 79 ^b	من که خون جگر خود چو می ناب کشم	5618
	کی جفای می و معشوقه و مهتاب کشم	
N 140 ^b	من که از چشمه خورشید به چشم آب کشم	5619
	نظرم تشنه ابر کرم کس نشود	
	بی‌نیازم کند از هر دو جهان در آغوش	5620
	گر شب ⁴⁴¹⁸ قامت موزون تو در خواب کشم	
B 80 ^a	دلق آلوده خود را به کفن ⁴⁴¹⁹ آب کشم	5621
	منعم از گریه مکن ناصح و بگذار که من	

⁴⁴¹³ به غیر از N، M، S: به غیر L، B

⁴⁴¹⁴ مرا N، M، S: ترا L، B

⁴⁴¹⁵ و L، N: - S، M، B

⁴⁴¹⁶ نمی‌ترسم L، S، M، N: نظر دارم B

⁴⁴¹⁷ خطر L، M، B: حذر S، N

⁴⁴¹⁸ شب L، S، M، B: شبی N

⁴⁴¹⁹ به کفن L، M، N، B: می ناب بکفن S

	یک دم چشم سیاه تو ترحم ⁴⁴²⁰ نکند	خویش را گر به دم خنجر قصاب کشم	5622
	پهلویم درد کند بسکه ضعیف است وجود	به هوس آه چو بر بستر سنجاب کشم	5623
	نرود لذت آغوش تو از یاد مرا	هر زمان دست به خمیازه دریاب کشم	5624
L 174 ^b	ای خدا حلقه به‌گوش در خود ساز مرا	چند چون حلقه در گوش به هر باب کشم	5625
	بیش از این رشته جان تاب ندارد دیگر	تا به کی من ستم دست رسن تاب کشم	5626
	گردبادم نرسانید به جا خاک مرا	بهتر آن است که من رخت به گرداب کشم	5627
	گرچه یارم همه جا هست در آغوش مرا	بهتر آن است که در گوشه محراب کشم	5628
	رخت هستی به در آورد سعیدا به امید		5629
	که از این بحر مگر گوهر نایاب کشم		

- 646 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن]

L 174 ^b	گاه روباه و ⁴⁴²¹ گهی شیر و گهی خرگوشیم	گاه هشیار و ⁴⁴²² گهی مست و ⁴⁴²³ گهی مدهوشیم	5630
S 81 ^a	سخن توبه و تسبیح به زاهد گویند	باده تا هست در این می‌کده می می‌نوشتیم	5631
M 112 ^b	گر حقیقت نبود عشق مجازی کافی است	دیگ آبیم که از آتش خس ⁴⁴²⁴ در جوشیم	5632
N 140 ^b	سعی ما در ره جانان نه به امداد کسی است	تا در این تن رمقی هست به جان می‌کوشیم	5633
B 80 ^a			
N 141 ^a			

⁴⁴²⁰ ترحم :B، N، M، S تحمل L

⁴⁴²¹ و :B، N، L، M، S

⁴⁴²² و :B، N، L، M، S

⁴⁴²³ و :B، N، L، M، S

⁴⁴²⁴ خس :B، S، L، M، N حسن

S 81 ^b	سر کونین نهان در دل خون‌گشته ماست	آن حبیبیم که دریای ⁴⁴²⁵ قدح ⁴⁴²⁶ می‌پوشیم ⁴⁴²⁷	5634
	در خرابات سرودیم ⁴⁴²⁸ به مسجد تسبیح	پیش گل دیده و در صحبت بلبل گوشیم	5635
	ما گل باغ جهانیم و رقیبان خارند ⁴⁴²⁹	راز خود فاش و ⁴⁴³⁰ گناه دگران ⁴⁴³¹ می‌پوشم	5636
	ما ز مردن نهراسیم که خود بر سر خویش		5637
	خاک کردیم سعیدا و کفن بردوشیم		

- 647 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 174 ^b S 81 ^b M 112 ^b N 141 ^a B 80 ^a L 175 ^a	دور از رخس چه‌ها من بی‌تاب ⁴⁴³² می‌کشم	منت ز درد ⁴⁴³³ خون ز رگ خواب می‌کشم	5638
	خاکم غبار چشم رکابش نمی‌شوم ⁴⁴³⁴	خود را به پای دامن احباب می‌کشم	5639
	بی او کجاست خواب ولی طرح خواب را	گاهی به روی بستر سنجاب می‌کشم	5640
	شاید که در خیال بود یوسفی نهان	از چاه دل به دیده خود آب می‌کشم	5641
	دی یک نفس قرار گرفتم به وعده‌ات	شرمندگی ز ⁴⁴³⁵ دیده سیماب می‌کشم	5642

4425 دریای L، M، S، B: دریایی N

4426 قدح L، B: قدم S، M، N

4427 می‌پوشیم L، M، S، N: می‌نوشیم B

4428 سرودیم S، M، N: سجودیم و L، B

4429 خارند B، N: خوارند L، S، M

4430 و L، N، B: - S، M

4431 دگران S، N، B: دیگران L، M

4432 بی‌تاب L، M، S، N: درویش B

4433 درد S، M، N، B: درد و L

4434 نمی‌شوم S، M، N: نمی‌شود L، B

4435 ز S، M، N: به L، B

	سجاده نماز کشیدم بسی به دوش	من بعد می ⁴⁴³⁶ به گوشه محراب می‌کشم	5643
	قد راست چون کنم به تواضع که چون کمان ⁴⁴³⁷	خمیازه را به قوت دریاب می‌کشم	5644
M 113 ^a	تا در حساب نیک و بد از هم جدا شود ⁴⁴³⁸	من نام خود ز دفتر انساب می‌کشم	5645
	خود را غبار خاطر نیکان نمی‌کنم ⁴⁴³⁹	من زنده‌خاک خویش به سیلاب می‌کشم	5646
	رحمت اگر به جرم سعیدا برابر است	N 141 ^b	5647
	فرداست در بهشت می ناب می‌کشم		
	- 648 -		
	[غزل]		
	[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن]		
L 175 ^a S 81 ^b M 113 ^a N 141 ^b B 80 ^a S 82 ^a	خنده بر چرخ بد ⁴⁴⁴⁰ انداز و به خود گریه کنم		5648
	من نه آنم که ز نیم ساز و به خود گریه کنم		
	نیست جا این قدر شمع مرا چون فانوس	تا کشم شعله آواز و ⁴⁴⁴¹ به خود گریه کنم	5649
	بنما سرو قد خویش که من فاخته‌وار	تا شوم از همه ممتاز و ⁴⁴⁴² به خود گریه کنم	5650
	نیست آشفته‌گیم از گل رخسار کسی ⁴⁴⁴³	چون خیال تو کنم ناز ⁴⁴⁴⁴ و به خود گریه کنم	5651

⁴⁴³⁶ می L، M، N، B: من S

⁴⁴³⁷ چون کمان L، S، M، N: هر زمان B

⁴⁴³⁸ جدا شود L، M، N، B: شود جدا S

⁴⁴³⁹ S 5646، M، N، L - : B

⁴⁴⁴⁰ بد L، M، B: بر S: به N

⁴⁴⁴¹ و N، B - : L، M، S

⁴⁴⁴² و S، M، N، B - : L

⁴⁴⁴³ S 5651، M، N، L - : B

⁴⁴⁴⁴ ناز N، M: باز S

5662 از آن زمان که ترا عین خویشتن دیدم دگر چو آهوی چشم بتان شکار خودم

5663 ز فکر رفته سعیدا هوای سیر وطن

از آن زمان که غریب دیار یار خودم

- 650 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

- 5664 منت اغیار و آزار ملامت می‌کشم⁴⁴⁵⁵ می‌کشم باری⁴⁴⁵⁶ اگر بار⁴⁴⁵⁷ ملامت می‌کشم
 L 175^b
 S 82^b
 M 113^b
 N 142^a
 B 80^b
- 5665 هر چه آید⁴⁴⁵⁸ بر سرم سنگ محبت را به دوش می‌شوم منصور و بر دار ملامت می‌کشم⁴⁴⁵⁹
- 5666 نیست جز مفلس سلامت رو در این یک گوچه راه تا بود در جیب دیناری ملامت می‌کشم⁴⁴⁶⁰
- 5667 تا سلامت بگذرم از دیده نامحرمان خویش را در چار دیوار ملامت می‌کشم⁴⁴⁶¹
- 5668 نیست در تن جای یک ناخن سلامت ای رقیب سنگ بر سر پای بر خار⁴⁴⁶² ملامت می‌کشم
- 5669 غیر می‌داند سعیدا سبجه دارد در بغل

S 4455 منت اغیار و آزار ملامت می‌کشم: B, N, M, L

4456 باری: B, N, S, L: بالری M

4457 بار: B, N, M, L: باری S

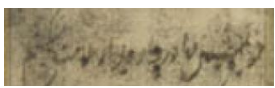
4458 آید: N, M: آمد L, B

4459 هر چه آید بر سرم سنگ محبت را به دوش / می‌شوم منصور و بردار ملامت می‌کشم: B, N, M, L

S

4460 نیست جز مفلس سلامت رو در این یک گوچه راه/ تا بود در جیب دیناری ملامت می‌کشم: B, N, M, L

S

S 4461 خویش را در چار دیوار ملامت می‌کشم: B, N, M, L

4462 خار: B, N, M, S: سنگ L

من به زیر دلق زنار ملامت می‌کشم

- 651 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 175 ^b S 82 ^b	این مرغ زیر بال و پر است و ندیده‌ایم	عالم تمام یک نظر است و ندیده‌ایم	5670
M 113 ^b N 142 ^a B 80 ^b	گویا به پیش رو ⁴⁴⁶⁵ سپر است و ندیده‌ایم	غافل نشستیم ز شمشیر ⁴⁴⁶³ باز دهر ⁴⁴⁶⁴	5671
L 176 ^a	چون نور دیده در نظر است و ندیده‌ایم	از بس خیال روی تو حیرت فزوده‌است	5672
B 80 ^b	خوش وعده‌ها که در خبر است و ندیده‌ایم	ما را حدیث دوست به دست فراق داد	5673
N 142 ^b	در زیر بار تا کمر است و ندیده‌ایم	آن کس که دست بر سر همیان نهاده‌است	5674
M 114 ^a	با ما همیشه سر به سر است و ندیده‌ایم	چون مردم دو چشم در این تکیه‌گاه یار	5675
	از مهر هم برهنه‌تر است و ندیده‌ایم	گر دیده‌ایم جمله ولی روی یار را ⁴⁴⁶⁶	5676
		سوی بت زمانه سعیدا به سهو هم	5677
		تا گردنش در آب زر است و ندیده‌ایم	

- 652 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 176 ^a S 82 ^b M 114 ^a N 142 ^b B 80 ^b	تدارک می‌کند تلخی هجران را شکر خوابم	برون می‌آورد از دل کنورت را می‌نابم	5678

⁴⁴⁶³ شمشیر: B، N، M، S: شمشیر و L

⁴⁴⁶⁴ دهر: B، N، M، S: یار L

⁴⁴⁶⁵ رو: N، M، S: یا L، B

⁴⁴⁶⁶ B 5674 <: L - : N، M، S 5676

5679	من از آن جوهر ذاتی که دارم کم نمی‌گردم ⁴⁴⁶⁷	چه شد چون تیغ گردون‌گر در آتش می‌دهد آیم ⁴⁴⁶⁸	S 83 ^a
5680	به زلفش‌گر ندارم نسبتی خود ⁴⁴⁶⁹ از چه رو طالع	گهی دارد پریشان‌گه مشوّش‌گاه بی‌تابم ⁴⁴⁷⁰	
5681	اگر بادم‌برد پیچیده خواهد برد خاکم را	و گر سلیم‌برد می‌افکند در دست گردابم ⁴⁴⁷¹	
5682	اگر تیغم زنی بر سر چو کوه از جا نمی‌جنبم	چو یوسف می‌روم گر افکنی در چاه سیمابم	
5683	سعیدا جز حضور ⁴⁴⁷² دل عبودیت نمی‌دانم		
	از آن روزی که شد ابروی جانان طاق محرابم ⁴⁴⁷³		

- 653 -

[غزل]

[مفاعِلن مفاعِلتن مفاعِلن فعِلن]

L 176 ^a	گهی شرابم و گه نشئه ⁴⁴⁷⁴ خمار خودم	منم که خود غم و خود یار غمگسار خودم	5684
S 83 ^a	که خود محیطم و خود موج و خود کنار خودم	به هر صفت که ببینی منم نه غیر من است	5685
M 114 ^a	که خود خزانم و خود باغ و خود بهار خودم	فنا و فقر و بقا را ز هم جدایی نیست	5686
N 142 ^b	که خود شکارم و خود باز و خود سوار خودم	به صیدگاه محبت ⁴⁴⁷⁵ اگر روی دانی	5687
B 80 ^b			
N 143 ^a			

4467 کم نمی‌کردم L، S، M، B: نمی‌گردد N

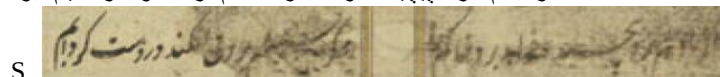
4468 آیم N، M، S، L: تايم B

4469 خود N، M، L: یس B

4470 به زلفش گر ندارم نسبتی خود از چه رو طالع / گهی دارد پریشان که مشوش گاه بی‌تابم L، M، N، B:

4471 اگر بادم برد پیچیده خواهد برد خاکم را / و گر سیلم برد می افکند در دست گردابم L, M, N, B:

4472 حضور B، M، S، L: حصول N

4473 محرابم L، S، M، B: ابرويم N

4474 نشئه B، L: نشئه گه N، M، S

4475 محبت L، B: تفکر S، M، N

L 176 ^b	که خود رقیبم و خود عشق و خود نگار خوم	ندیده دیده غیری جمال پاک ⁴⁴⁷⁶ مرا	5688
	که گاه نیلم و گه منجنیق و دار ⁴⁴⁷⁷ خودم	گهی حسینم و گه موسی و گه ابراهیم	5689
M 114 ^b	منم که دایره و نقطه و مدار خودم	منم که با همه اشیا محیط می خوانند	5690
		به هر دیار سعیدا چو رفتم و دیدم	5691
		همان مصاحب من یار ⁴⁴⁷⁸ در دیار خودم	

- 654 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن]

L 176 ^b S 83 ^a	از سر کوی بتان گر ⁴⁴⁷⁹ روم از جا نروم	من ز جا از سخن جنت و مأوا نروم	5692
M 114 ^b N 143 ^a B 80 ^b	خود به خود از پی آن سرو خودآرا نروم	جلوه اش بیشتر از رفتن من بُرد از جا	5693
S 83 ^b B 81 ^a	همچو ساغر پی دریوزه مینا نروم	لاله ام لاله به خون جگر خود سازم	5694
		چون روم بر در او بگذرم از نام و نشان	5695
		ز آن روم از خود و همراه سعیدا نروم	

- 655 -

[غزل]

[فعولن فعولن فعولن فعولن]

L 176 ^b S 83 ^b	سرم گشت از بسکه گردیده ام	ندیده کسی آنچه من دیده ام	5696
M 114 ^b N 143 ^a B 81 ^a	بر این رشته بسیار پیچیده ام ⁴⁴⁸⁰	اگر تار عمرم کند دور نیست	5697
	که تا بوده ام عشق ورزیده ام	دمی بی محبت کجا بوده ام	5698

⁴⁴⁷⁶ پاک L، S، M، N: یار B

⁴⁴⁷⁷ و دار B: وار L، S: دار M، N

⁴⁴⁷⁸ یار L، S، M، N: یار و B

⁴⁴⁷⁹ گر L، S، M، N: ار B

⁴⁴⁸⁰ پیچیده ام S، M، N، B: گردیده ام L

	وفا و محبت در این کهنه دیر	ندیدم ز کس بلکه نشنیده‌ام	5699
4481	ز من خوش نشد دل کسی را ولی	نرنجانده‌ام هم نرنجیده‌ام	5700
	ز مردم کسی را که خودبین نباشد	ندیدم به جز مردم دیده‌ام	5701
	سعیدا ز ⁴⁴⁸² اوضاع آزادگان		5702
	همین ناپسندی پسندیده‌ام		
- 656 -			
[غزل]			
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]			
L 177 ^a	ما به کوی یار نالان می‌رویم	سوی آن سلطان خوبان می‌رویم	5703
S 85 ^b	هر کرا جمعیتی بینی ز ماست	گرچه حیران و پریشان می‌رویم	5704
M 116 ^b	ابتدا و انتهای ما یکی است	آمده ⁴⁴⁸³ عریان و عریان می‌رویم	5705
N 146 ^a	جنبش ما از خم چوگان اوست	گرچه سرگردان و غلطان ⁴⁴⁸⁴ می‌رویم	5706
B 81 ^a	دلبر ما از دل ما دور نیست	گر به زاهد گر به رهبان می‌رویم	5707
	ایستادن نیست ممکن در جهان	پازنان سر در گریبان می‌رویم	5708
4485	این قیام و قعده عشاق توست	آنکه ما افتان ⁴⁴⁸⁶ و خیزان می‌رویم	5709
	یأس شاطر لشکر غم در قفاست ⁴⁴⁸⁷	در میان ما طرفه شادان می‌رویم	5710
	هر دو جانب را سعیدا دوستیم		5711

⁴⁴⁸¹ L - :B ،N ،M ،S 5700

⁴⁴⁸² S ز :B ،N ،M ،L از

⁴⁴⁸³ آمده :N ،M ،S ،L آمدیم ،B

⁴⁴⁸⁴ غلطان :B ،N ،M ،S :حیران L

⁴⁴⁸⁵ L - :B ،N ،M ،S 5709

⁴⁴⁸⁶ افتان :B ،N ،S ،افتادن M

⁴⁴⁸⁷ قفاست :B ،L ،N ،M ،S قفا

گه به موسی گه به هامان⁴⁴⁸⁸ می‌رویم

- 657 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 177 ^a S 83 ^b M 114 ^b N 143 ^b B 81 ^a M 115 ^a	لیک از آن بسیار می‌ترسم که عادت می‌کنم	5712
	گاه چون ظاهر پرستانش عبادت می‌کنم	
	من ز موجودات تحقیق وجودش کرده‌ام	5713
	می‌کنم دل را به مژگان سیاهی رو به‌رو	5714
	از برای مردم بیمار شربت می‌کنم	4489 5715
	تا ببیند قدرت حق را چه صنعت می‌کنم	4490 5716
	در میان جان است با آن من ⁴⁴⁹² مروّت می‌کنم	5717
S 84 ^a	خدمت این دور تا دور قیامت می‌کنم	5718
	می‌دهم دل را دل و راضی به قسمت می‌کنم	5719
	من حریفم پاسبانی را به نوبت می‌کنم	5720
	گاه وحشت گه شکایت گه نصیحت می‌کنم	5721
L 177 ^b	گر ز زلفش حلقه‌ای افتد سعیدا در کفم	5722

⁴⁴⁸⁸ هامان: L، S، M، N: هامون B

⁴⁴⁸⁹ 5715: L - B، N، M، S

⁴⁴⁹⁰ 5716: B - N، M، S، L

⁴⁴⁹¹ نیش: L، S، M، N: پیش B

⁴⁴⁹² با آن من: L، S، M، N: با او من: L، S، M، N: با او B

⁴⁴⁹³ آن: L، S، M، N: این B

⁴⁴⁹⁴ رود دل: L، S، M، N: رود دل B

⁴⁴⁹⁵ دل: L، S، M، N: دلی B

حلقه‌ها در گوش استغنا و همت می‌کنم

- 658 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 177 ^b	از پریشانی نه سرگردان چو کاکل می‌شوم	غنچه‌ام هر گه پریشان می‌شوم گل می‌شوم	5723
S 84 ^a	نیست در بی‌رحمیش حرفی همین ⁴⁴⁹⁷ در کشتنم	او تحمل می‌کند من بی‌تحمل می‌شوم	4496 5724
M 115 ^a	خار خشکم باغبانا آتشی بر من مزین ⁴⁴⁹⁸	باد اگر دامن زند ز اهل تجمل ⁴⁴⁹⁹ می‌شوم	5725
N 144 ^a	آه در دل خاک بر سر رو به صحرا می‌کنم	خوش به سامان می‌روم یار تو گل می‌شوم	5726
B 81 ^a	گر نمایم خوار ⁴⁵⁰¹ در چشم عزیزان دور نیست	من که آخر خود چراغ صبحم و گل می‌شوم	4500 5727
	از پریشانی سعیدا نیستم غمگین که من		4502 5728
	غنچه‌ام هر گه پریشان می‌شوم گل می‌شوم		

- 659 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 177 ^b	نی همین از خودنمایی پا و سر پیچیده‌ام	خویش را در جیب صد عیب و ⁴⁵⁰³ هنر پیچیده‌ام	5729
S 84 ^a	هرچه با گردون دون دادم همانم باز داد ⁴⁵⁰⁴	چون صدا این کوه را من بر ⁴⁵⁰⁵ کمر پیچیده‌ام	5730
M 115 ^b			
N 144 ^a			
B 81 ^a			

B - :N، M، S، L 5724⁴⁴⁹⁶

L 4497 همین :N، M، S مگر

M 4498 مزین :B، N، L بزن :M، S

L 4499 تجمل :B، N، M، S تحمل

N، M، S 5726 < :B، L 5727⁴⁵⁰⁰

N 4501 خوار :B، M، S، L

B، L - :N، M، S 5728⁴⁵⁰²

S - :B، N، M، L و⁴⁵⁰³

L 4504 باز داد :B، N، M، S، L داد باز

B، L در :N، M، S بر⁴⁵⁰⁵

B 81 ^b	این ⁴⁵⁰⁷ بدان ماند که عیبی در همنر پیچیده‌ام	باطن خود را به ظاهر نیک گردانیده‌ام	4506 5731
	چون ضیا در پرده‌های چشم تر پیچیده‌ام	فکر زلفش تا نبیند همچو مشک افسردگی	4508 5732
S 84 ^b	من عبث بر تار و پود خیر و شر پیچیده‌ام	او منزّه بوده‌است از نقد و جنس و ⁴⁵⁰⁹ خیر و شر	5733
		قطره خونی به بیداری بر آید مشکل است	5734
		ز این رگ ⁴⁵¹⁰ خوابی که من بر نیشتر پیچیده‌ام	

- 660 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 177 ^b S 84 ^b M 115 ^b N 144 ^b B 81 ^b	چون آه تا به خاطر مردی رسیده‌ایم	اول چو داغ بر سر دردی رسیده‌ایم	5735
M 116 ^a	چون کاه تا به چهره زردی رسیده‌ایم	جَو جَو حساب خویش به خرمن سپرده‌ایم	5736
L 178 ^a	دانند ناقصان ⁴⁵¹¹ که به گردی رسیده‌ایم	ما در پی کمال به خاک افتاده‌ایم	5737
		هر گه ⁴⁵¹² نظر به موسم خود می‌کنیم ⁴⁵¹³ ما	5738
	چون نوبهار رفته و در دَی رسیده‌ایم		

- 661 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

M (2) 5732 :B ،N ،S ،L (2) 5731 ⁴⁵⁰⁶

این⁴⁵⁰⁷ :B ،N ،M ،S آن L

M (2) 5731 :B ،N ،S ،L (2) 5732 ⁴⁵⁰⁸

N ،M ،S - :B ،L و ⁴⁵⁰⁹

رنگ⁴⁵¹⁰ :B ،N ،S ،L رنگ M

ناقصان⁴⁵¹¹ :B ،N ،M ،S دیگران L

هر گه⁴⁵¹² :N ،M ،S ،L هرگز B

می‌کنیم⁴⁵¹³ :N ،M ،S ،L کس کنیم B

L 178 ^a	کس نمی‌داند که من ⁴⁵¹⁵ این باده را چون می‌خورم ⁴⁵¹⁶	از دم تیغ غم او هر نفس خون می‌خورم ⁴⁵¹⁴	5739
S 85 ^a			
M 116 ^a	کاسهٔ آبی که من از دست جیحون می‌خورم	همت عالی به مردن تشنه لب راضی تراست	5740
N 145 ^b			
B 81 ^b	بس شکست از لشکر غم در شبیخون ⁴⁵¹⁷ می‌خورم	در دل شوریدهٔ من قوت شادی نماند	5741
M 116 ^b	خرقه موزون کرده‌ام در فقر و ⁴⁵¹⁹ مضمون می‌خورم	تکیه‌ام تا گشته همت فکر بس گردیده پاک	4518 5742
	چون نخوردم ⁴⁵²¹ پیش از این بد کردم اکنون می‌خورم	این پشیمانی ندارد سود ساقی می‌بیار ⁴⁵²⁰	5743
		ای سعیدا از شراب ناب و لعل کام‌بخش	5744

چون تو منعم می‌کنی من بعد بی‌چون می‌خورم

- 662 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 178 ^a	صحت شدیم تا که ز صحبت بریده‌ایم	عزلت گزیده‌ایم و ⁴⁵²² به عزت رسیده‌ایم	5745
S 85 ^a			
M 116 ^b	همچو نگه ز دیدهٔ بینا پریده‌ایم ⁴⁵²³	غافل مشو ز چشم حوادث که در دمی	5746
N 145 ^b			
B 81 ^b	با نوح این تلاطم طوفان ندیده‌ایم	هر موج‌خیز گریهٔ ما بحر ⁴⁵²⁴ خون بود	5747
S 85 ^b			

⁴⁵¹⁴ می‌خورم S، M، N، B: می‌خوریم L

⁴⁵¹⁵ نمی‌داند که من S، M، N: نمی‌داند که ما L: نمی‌دانم که من B

⁴⁵¹⁶ می‌خورم S، M، N، B: می‌خوریم L

⁴⁵¹⁷ شبیخون L، M، N، B: شب خون S

⁴⁵¹⁸ 5742 S، M، N، B: - L

⁴⁵¹⁹ و L، S، N، B: - M

⁴⁵²⁰ بیار L، S، N، B: به یاد M

⁴⁵²¹ نخوردم S، M، N، B: نخورم L

⁴⁵²² و L، S، - B: M، N

⁴⁵²³ پریده‌ایم L، B: پریده‌ایم S، M، N

⁴⁵²⁴ بحر S، M، N، B: موج L

	آیینہ جام بادہ و تخت است تختہ پوست ⁴⁵²⁵	ما قصہ سکندر و دارا شنیده‌ایم	5748
	در آرزوی خانہ آن خانمان خراب	هر کوچہ‌ای ⁴⁵²⁶ کہ بود بہ ⁴⁵²⁷ عالم دویده‌ایم	5749
	بد می‌رسد بہ گوش صدای گرفت و گیر ⁴⁵²⁸	تا از میان خلق چو آہو رمیده‌ایم	5750
	جز خال دانہ‌ای ⁴⁵²⁹ نبود آرزوی ما	در سبزہزار سنبل و ریحان چریده‌ایم	5751
N 146 ^a	کردیم ⁴⁵³⁰ گریہ گر دم ⁴⁵³¹ آبی رسیدہ است	خون خوردہ‌ایم تا لب نانی ⁴⁵³² گزیدہ‌ایم	5752
L 178 ^b	خواہی ز طول عمر سعیدا خبر شوی ⁴⁵³³		5753
	چون مغربی ⁴⁵³⁴ گذشتہ و صبحی ⁴⁵³⁵ دمیدہ‌ایم		

- 663 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 178 ^b S 86 ^b M 117 ^b N 146 ^a B 81 ^b	دامان دل ز گرد هوس چیدہ می‌روم ⁴⁵³⁶	این کوه قاف بین کہ چہ ببریده ⁴⁵³⁷ می‌روم	5754
	ز این تنگنا چو شعلہ آتش بہ دود آہ	آخر ز دست حادثہ پیچیدہ می‌روم	5755

⁴⁵²⁵ تختہ پوست L، S، M، B: پوست تخت N

⁴⁵²⁶ کوچہ‌ای S، M، N، B: کوچہ L

⁴⁵²⁷ بہ S، M، N، B: در L

⁴⁵²⁸ گرفت و گیر S، M، N، B: گرفت گیر L

⁴⁵²⁹ دانہ‌ای L، S، B: دانہ M، N

⁴⁵³⁰ کردیم L، M، N، B: گردیدیم S

⁴⁵³¹ گر دم L، M، S، B: تا دم N

⁴⁵³² نانی L، S، N، B: نابی M

⁴⁵³³ شوی S، M، N، B: دہی L

⁴⁵³⁴ مغربی L، S، M، B: مغرب N

⁴⁵³⁵ صبحی L، M، S، B: صبح N

⁴⁵³⁶ می‌روم L، S، M، N: می‌رویم B

⁴⁵³⁷ ببریده L، B: بریدہ S، M، N

5756	در شاهراه عالم معنی فتاده سیر	چشم از عیان ⁴⁵³⁸ ثابت ⁴⁵³⁹ پوشیده می‌روم	N 146 ^b
5757	در هر قدم که در ره او می‌نهم به صدق	از هر طرف جمال خدا ⁴⁵⁴⁰ دیده می‌روم	
5758	از عالم فنا به جهان بقا گذر	این طرفه منزلی است که خوابیده می‌روم	4541
5759	خود را ز چشم محرم نامحرم جهان	در جامه برهنگی پوشیده می‌روم	
5760	مجنون صفت سلوک نکردم طریق عشق	این راه را من از همه پرسیده می‌روم	
5761	هر کس که می‌رود ز جهان گریه می‌کند	الا فقیر بر همه خندیده می‌روم	
5762	هرگز در این سفر به خودم آشتی نشد	دایم ز خود بریده و رنجیده می‌روم	
5763	در بودنم رضای تو گر نیست غم مخور	من دست خویش و پای تو بوسیده ⁴⁵⁴³ می‌روم	4542
5764	از نیک و بد هر آنچه سعیدا در این ره است		M 118 ^a
	چون صانعش یکی است پسندیده می‌روم		

- 664 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

5765	همچو بلبل آشیان گر در چمن ⁴⁵⁴⁴ می‌داشتم	صد زبان سرخ چون گل در دهن ⁴⁵⁴⁵ می‌داشتم	L 178 ^b S 86 ^b
5766	همچو زیر بار خود کی ⁴⁵⁴⁶ می‌شدم زار ⁴⁵⁴⁷ و ضعیف	بار عالم گر به دوش خویشتم می‌داشتم	M 118 ^a N 146 ^b

⁴⁵³⁸ عیان: B، N، M، S: عیون L

⁴⁵³⁹ ثابت: B، M، S، L: ثابت N

⁴⁵⁴⁰ خدا: B، M، S، L: جدا M

⁴⁵⁴¹ 5758-5759: B، N، M، S: L -

⁴⁵⁴² 5763: B، N، M، S: L -

⁴⁵⁴³ بوسیده: B، N، S: پوشیده M

⁴⁵⁴⁴ آشیان گر در چمن: B، N، M، S: گر چمن در آشیان L: در چمن گر من وطن B

⁴⁵⁴⁵ دهن: B، دهان L: سخن: B، N، M، S

⁴⁵⁴⁶ کی: B، N، M، S، L: گر B

⁴⁵⁴⁷ زار: B، N، M، S: زرد L

B 82 ^a	چون سمندر کاش در آتش وطن می‌داشتم	تا نمی‌دیدم ز غربت سرد وضعی‌ها به کار	5767
	کاش من سنگ قناعت در دهن می‌داشتم	در کمر سنگ قناعت هیچ تأثیری نکرد	4548 5768
N 147 ^a	همچو طوطی من اگر میل سخن می‌داشتم	عندلیب باغ خاموشی نمی‌گشتم چنین	5769
S 87 ^a	رهبری گر همچو بوی پیرهن می‌داشتم	یوسف مقصود را می‌یافتم هر جا که بود	5770
		کی سعیدا می‌بریدم کف ز خجلت چون ترنج	5771
		گر به دست خویش من سیب ذقن ⁴⁵⁴⁹ می‌داشتم	

- 665 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 178 ^b S 87 ^a M 118 ^a N 147 ^a B 82 ^a	اگر جان خاک راه او نمی‌کردم چه می‌کردم	به چوگانش اگر سر گو نمی‌کردم چه می‌کردم	5772
L 179 ^a	اگر جا ⁴⁵⁵⁰ بر سر آن کو نمی‌کردم چه می‌کردم	نه عالم آن وفا دارد نه جنت آن صفا دارد	5773
	اشارت گر به آن ابرو نمی‌کردم چه می‌کردم	پی اثبات شمشیری که خونم ریخت آن بدخو	4551 5774
	از آن گیسو اگر یک سو نمی‌کردم چه می‌کردم	سویدای دل و سودای دین و کار ایمان را	5775
	خیال خویش را چون مو نمی‌کردم چه می‌کردم	چو آن نازکمیان را خواستم در دل کشم صورت	5776
		سعیدا رو بهرو چون کرد با دنیا مرا دوران	5777
		چو او با او اگر نیرو نمی‌کردم چه می‌کردم	

- 666 -

[غزل]

[مفاعیلن فعلاطن مفاعیلن فعلاطن]

L - :B ,N ,M ,S 5768-5769⁴⁵⁴⁸

M ,S ذقن :B ,N ,L ذقن⁴⁵⁴⁹

S جان :B ,N ,M ,L جا⁴⁵⁵⁰

L - :B ,N ,M ,S 5774⁴⁵⁵¹

S 87 ^a	هزار طعنه از آن روی بر سمن ⁴⁵⁵² کردم	حکایت گل روی تو در چمن کردم	5778
M 118 ^b			
N 147 ^b	عقیق لعل لب یار در دهن کردم	به داد تشنگیم آب خضر گو ⁴⁵⁵³ نرسید	5779
B 83 ^b			
	چه خارها که چو ماهی به پیرهن کردم	نکرد غنچه امید من گل از جایی	5780
	شکوفه کردم و گل کردم و چمن کردم	به هر زمین که گذشتم ز اشک خونین دم	5781
	به صد هزار زبان همچو گل سخن کردم	ز بی‌وفایی خود دور یک سخن نشنید	5782
	که همچو لاله به صد رنگ در کفن کردم	به یادگار گل عارضی است این داغم	5783
	دگر میا که در این شهر من وطن کردم	ز بسکه بی‌خودیم برده‌است دل ای عقل	5784
S 87 ^b	کسی به ⁴⁵⁵⁴ کافر کتور ⁴⁵⁵⁵ نمی‌کند هرگز		5785
	ز عشق ⁴⁵⁵⁶ آنچه سعیدا به خویشتن کردم		

- 667 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 179 ^a	عشق را من دل‌نوازی می‌کنم	با بتان من عشق‌بازی می‌کنم	5786
S 87 ^b			
M 118 ^b	هست تا جان عشق‌بازی می‌کنم	بی محبت هر که میرد کافر است	5787
N 147 ^b			
B 82 ^a			
N 148 ^a	پیش غیرش ⁴⁵⁵⁷ بی‌نیازی می‌کنم	تا نیازی هست پیش او مرا	5788
	پست سازد سر فرازی می‌کنم	گر برد بالا به پایش اوفتم ⁴⁵⁵⁸	5789

⁴⁵⁵² بر سمن S، N: بر سخن M: با سمن B

⁴⁵⁵³ گو S، M، N: اگر B

⁴⁵⁵⁴ به S، N، B: و M

⁴⁵⁵⁵ کتور S، M، N: دشمن B

⁴⁵⁵⁶ عشق S، M، N: جور B

⁴⁵⁵⁷ غیرش S، M، N: غیری L، B

⁴⁵⁵⁸ اوفتم S، M، N، B: افتم L

M 119 ^a N 148 ^a B 82 ^a	عمری است می‌رود پی آن سرو خوش حرام	افتاده سایه از چه ⁴⁵⁶¹ به دنبال آن کرام	5801
	یعنی که باده بی رخ ساقی بود حرام	دانی که لاله از چه قدح کرده پر ز خون	5802
	تا گم نمی‌شود نشود ماه نو تمام	افتادگی است پایه بالا بر آمدن	4562 5803
	صورت یکی است گر بنویسند خام و ⁴⁵⁶⁴ جام	تفریق حق و ⁴⁵⁶³ باطل عالم به نقطه‌ای است	5804
	در قید آن مباش حلال است یا ⁴⁵⁶⁶ حرام	خواهی به حق رسی ⁴⁵⁶⁵ ز دو عالم گذر نما	5805
L 179 ^b	جامی اگر می‌م دهد از جام پیر جام	مستانه سوی دوزخ و جنت ⁴⁵⁶⁸ گذر کنیم	4567 5806
	چشمی که وا بود به طمع همچو چشم دام	از سرمه مشت خاک در آن دیده بهتر است	5807
		روی توجه همه جز با ودود نیست	5808
	خواهی تو خاص باش سعیدا و خواه عام		

- 670 -

[غزل]

[مفعول مفاعیلن مفعول مفاعیلن]

L 179 ^b S 89 ^b	بی ⁴⁵⁷⁰ روی تو مجبورم بی لعل تو مخمورم	من دورم و ⁴⁵⁶⁹ من دورم مهجورم و مهجورم	5809

⁴⁵⁶¹ از چه S، M، B: ار چه L: گرچه N

⁴⁵⁶² 5803-5804: B، N، M، S: L -

⁴⁵⁶³ و B، N: M، S -

⁴⁵⁶⁴ و B، M، S: N -

⁴⁵⁶⁵ به حق رسی L، S، N: به حق رستی M: رسی به حق B

⁴⁵⁶⁶ یا L، B: این S، M، N

⁴⁵⁶⁷ 5806 L، S، N، B: 5808 M

⁴⁵⁶⁸ دوزخ و جنت L، M، N، B: جنت و دوزخ S

⁴⁵⁶⁹ و L، S، M، B: N -

⁴⁵⁷⁰ بی L، S، N، B: بی به M

M 121 ^a N 149 ^b B 82 ^a	خود گو چه بود درمان ⁴⁵⁷² من خسته و رنجورم	بی چشم تو حیرانم چون ⁴⁵⁷¹ زلف پریشانم	5810
	نبود به پریخانه جز روی تو منظورم	در کعبه و بتخانه در مسجد و میخانه	5811
	این درد و الم زاید آن از تو کند دورم	دنیا به چه می‌شاید عقبی ⁴⁵⁷³ به چه کار آید	5812
B 82 ^b	کارم به چه انجامد از دیده بشد نورم	جان بی تو نیار آمد دل خون دل آشامد	4574 5813
S 90 ^a M 121 ^b	از دست تو می‌گردم ⁴⁵⁷⁷ لیکن چه کنم دورم	بس ⁴⁵⁷⁵ غصه و غم خوردم ⁴⁵⁷⁶ من شکوه این دردم	5814
	این حشمت ⁴⁵⁷⁸ جم باشد آن ⁴⁵⁷⁹ شوکت فغفورم	هم درد و الم باشد هم محنت و غم باشد	5815
	لذت چه برد از من روزی که خورد مورم ⁴⁵⁸¹	ناسوده از این گلشن نی جان و نه دل نی تن ⁴⁵⁸⁰	5816
		آن یار بعید آمد از بخت سعید آمد	5817
	از غیب نوید آمد من شبلی و منصورم		

- 671 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 179 ^b S 75 ^b M 106 ^b N 134 ^a	چون تو می‌گویی بگویم من که ⁴⁵⁸² بی‌چون دیده‌ام	ای که می‌گویی خدای خویش را چون دیده‌ام	5818

⁴⁵⁷¹ چون L، M، N، B: بی S

⁴⁵⁷² گو چه بود درمان L، S، M، N: گوی چه درمانم B

⁴⁵⁷³ عقبی L: عقباً S، M، N، B

⁴⁵⁷⁴ 5813 L - : B، N، M، S

⁴⁵⁷⁵ بس S، M، N، B: پس L

⁴⁵⁷⁶ غصه و غم خوردم S، N، B: شکوه و غم دیدم L: غصه غم دیدم M

⁴⁵⁷⁷ می‌گردم L، S، M، B: می‌گیرم N

⁴⁵⁷⁸ حشمت L، S، N، B: چشمم M

⁴⁵⁷⁹ آن S، M، N: این L، B

⁴⁵⁸⁰ نی جان و نه دل نی تن S، B: نی جان نه دل و نه تن L: نی جان نه دل و نی تن M، N

⁴⁵⁸¹ مورم L، M، N: کورم S، B

⁴⁵⁸² من که L، B: با تو S، M، N

5830 میان این همه اغیار آشکارا من نهاده در دل و⁴⁵⁹¹ راز نهان خود بردم

5831 ز دست عشق که دادم به هیچ جا⁴⁵⁹² نرسید

به گوش عرش⁴⁵⁹³ سعیدا فغان خود بردم

- 673 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

5832 به گرد کوی جانان های های ساکنی دارم چون پای مور در این ره صدای ساکنی دارم

5833 رفاقت با چو من مشکل بود کس را در این وادی که دستنی⁴⁵⁹⁴ بر کمر چون کوه و پای ساکنی دارم

5834⁴⁵⁹⁵ به هر دم آرزویی⁴⁵⁹⁶ سدّ راه خویش می بینم چو می آیم به هر⁴⁵⁹⁷ منزل هوای ساکنی دارم

5835 نمی ماند نهان در خاک مشّت استخوان من که چون همت به دوش خود همای ساکنی دارم

5836 چه⁴⁵⁹⁸ شد چون غنچه اوراق دل من گر پریشان شد درون پرده دل دلربای ساکنی دارم

5837 نمی دانم سعیدا کی خزان رفت و بهار آمد M 108^b

در این وادی چو نی برگ و نوای ساکنی دارم

- 674 -

[غزل]

[مفعول مفاعیلن فاعولن]

5838 ناخورده شراب ناب مستیم نادیده خدا خداپرستیم

⁴⁵⁹¹ و L :B، N، M، S

⁴⁵⁹² هیچ جا L، S، N، B: هیجا M

⁴⁵⁹³ عرش L، S، M، N، B: عشق L

⁴⁵⁹⁴ دستنی L، S، B: دست M، N

⁴⁵⁹⁵ B 5836< :N، M، S، L 5834

⁴⁵⁹⁶ آرزویی L، B: آرزوی S، M، N

⁴⁵⁹⁷ هر L، M، S، B: سر S

⁴⁵⁹⁸ چه L، S، M، B: چو N

B 82 ^b			
L 180 ^b	هر چند که ما ز ⁴⁵⁹⁹ خاک بستیم	خورشید به ما سجود دارد	5839
S 77 ^b N 136 ^b	زئار ز دست فقر بستیم	در کفر سواد اعظم عشق	5840
	چه تحت و ⁴⁶⁰⁰ چه فوق هر چه هستیم	دیدیم جز او فنای مطلق	5841
	در زورق ⁴⁶⁰¹ فکر خود نشستیم	چون بحر خیال موج زن شد	5842
M 109 ^b	از قید و ⁴⁶⁰² قیود عقل جستیم	سر تا سر کاینات گشتیم	5843
	با سنگ محبتش شکستیم	دیدیم طلسم بود و ⁴⁶⁰³ نابود	5844
	هر چند که مؤمن ⁴⁶⁰⁴ الستیم	جز کفر رهی به دین ندیدیم	5845
	از کفر به زور ⁴⁶⁰⁵ کفر رستیم	بی نفی نشد ثبوت واجب	5846
	بیهوده به فکر ⁴⁶⁰⁶ قبض و بسطیم ⁴⁶⁰⁷	در قبضه قدرتیم چون ما	5847
		بستیم نظر ز بد سعیدا	5848
		در خانه عافیت نشستیم	

- 675 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن]

⁴⁵⁹⁹ ز: B، N، M، S، L، چو

⁴⁶⁰⁰ و: B، N، S، L، M -

⁴⁶⁰¹ زورق: B، S، L، نورق: M، N

⁴⁶⁰² و: B، N، S، L، M

⁴⁶⁰³ و: B، N، S، L، M

⁴⁶⁰⁴ مؤمن: B، N، L، مؤمنی: S، M

⁴⁶⁰⁵ زور: B، N، M، S، روز: L

⁴⁶⁰⁶ فکر: B، N، M، S، فکر و: L

⁴⁶⁰⁷ بسطیم: B، S، بستیم: M، L، N

L 180 ^b	صنعت آن است که من صانع خود می‌بینم	نفع آن است که من نافع خود می‌بینم	5849
S 78 ^b			
M 109 ^b	هر چه رو می‌دهد از طالع خود می‌بینم	زلف یا ⁴⁶⁰⁸ بخت سیه یا مه تابان یا مهر	5850
N 138 ^b			
B 83 ^a	من که خود را تبع و ⁴⁶¹⁰ تابع خود می‌بینم	چون توانم که دگر پیشرو ⁴⁶⁰⁹ کس باشم	5851
	خویش را در همه جا مانع خود می‌بینم	گشت این هستی موهومه که از دیدن یار	5852
		با وجودی که پریشان نظرم می‌گویند ⁴⁶¹¹	5853
	چون سعیدا همه جا جامع خود می‌بینم		
- 676 -			
[غزل]			
[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]			
L 181 ^a	چو بخت خوشتن امروز خواب ساکنی دارم	به بوی زلف جانان ⁴⁶¹² پیچ و ⁴⁶¹³ تاب ساکنی دارم	5854
S 78 ^b			
M 109 ^b	در این مینای سنگین دل شراب ساکنی دارم	ز سردی‌های اوضاع فلک طبعم نمی‌جوشد	5855
N 138 ^b			
B 83 ^a	صدف آسا درون سینه آب ساکنی دارم	نمی‌ریزم به روی خاک هر در اشک حاجت را	5856
	نه ⁴⁶¹⁴ مجنونم سراپم اضطراب ساکنی دارم	چو کوه از جای خود در دامن صحرا نمی‌جنبم	5857
N 139 ^a	چو عمر بی‌وفا من هم شتاب ساکنی دارم	ز یاد اهل عالم رفتنم را کس نمی‌بیند	5858
M 110 ^a			
	چو مور تنگدل با خود حساب ساکنی دارم	به یاد خال آن عارض که صد خرمن ز دل دارد ⁴⁶¹⁵	5859
		خیال روی او از دل سعیدا بر نمی‌خیزد	5860

⁴⁶⁰⁸ یا L: B, N, M, S

⁴⁶⁰⁹ پیشرو L, S, N, B: پیش روی M

⁴⁶¹⁰ و L, B: - N, M, S

⁴⁶¹¹ می‌گویند L, S, M, N: B: می‌بینند

⁴⁶¹² جانان L, S, N, B: جهان M

⁴⁶¹³ و L, S, N, B: - M

⁴⁶¹⁴ نه L, S, N, B: به M

⁴⁶¹⁵ دارد L, S, M, N: دارم B

در این ویرانه دایم آفتاب ساکنی دارم

- 677 -

[غزل]

[مفاعلاتن مفاعلتن مفاعلتن]

L 181 ^a	ولی چو آینه در دل ز ⁴⁶¹⁶ کس غبار ندارم	اگرچه در نظر خلق اعتبار ندارم	5861
S 79 ^a	چون جام باده به گردیدن اختیار ندارم	مرا که شهره ⁴⁶¹⁷ به سرگستگی ⁴⁶¹⁸ شدم چه کنم	5862
M 110 ^a	هزار شکر که در سینه خار خار ندارم	اگرچه یک گل از این بوستان نچید دلم	5863
N 139 ^a			
B 83 ^a			
	به روز حادثه جایی ⁴⁶²⁰ در این دیار ندارم	به غیر سایه زلفین آفتاب‌پناهِش ⁴⁶¹⁹	5864
	گدای عشقم و از دلق پاره ⁴⁶²² عار ندارم	ز چشم زخم ⁴⁶²¹ نپیچم به صد هنر یک عیب	5865
	برو برو که سر و برگ این قمار ندارم	گذشتم از سه ⁴⁶²³ و پنج ⁴⁶²⁴ و دوی ⁴⁶²⁵ تو ای زاهد	5866
M 110 ^b	به پای دار سری را که پایدار ندارم	سرش نخوانم و از دوش خود بیندازم ⁴⁶²⁶	5867
L 181 ^b	که تاب مَنّت سرسبزی بهار ندارم	مباد سایه باد خزان کم از چمنم	5868

⁴⁶¹⁶ در دل ز N، M، S: از هیچ L، B

⁴⁶¹⁷ شهره L، M، N، B: شهر S

⁴⁶¹⁸ سرگستگی S، M، N، B: سرکشی L

⁴⁶¹⁹ آفتاب‌پناهِش S، M، N، B: آفتاب نگاهش L

⁴⁶²⁰ جایی L، N، B: جای S، M

⁴⁶²¹ خلق S، M، N، B: زخم L

⁴⁶²² پاره L، M، N، B: پاره پاره S

⁴⁶²³ سه S، M، N، B: سر L

⁴⁶²⁴ پنج L، S، N، B: هیچ M

⁴⁶²⁵ دوی L، B: دویی S، M، N

⁴⁶²⁶ بیندازم S، N، B: نیندازم L: M

	هزار بار اگر سر به پای دار ندارم	به کوی عشق مرا پایدار کی خوانند	4627 5869
L 181 ^a	مرا ⁴⁶³⁰ که طاقت یک لحظه خمار ندارم	به روز واقعه در زیر تاک دفن کنید ⁴⁶²⁹	4628 5870
		خیال دوست مرا بسکه از نزاکت طبع	5871
		دماغ بوسه سعیدا سر ⁴⁶³¹ کنار ندارم	
- 678 -			
[غزل]			
[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]			
L 181 ^b S 85 ^a M 115 ^b N 144 ^a B 83 ^a N 144 ^b	زمین بی‌قرار و آسمان ⁴⁶³³ ساکنی دارم	تتی چون بید لرزان و روان ⁴⁶³² ساکنی دارم	5872
	که از دست توانایی کمان ⁴⁶³⁵ ساکنی دارم	نمی‌آید ز ضعف تن ⁴⁶³⁴ خدنگ آه من تا لب	5873
	به هنگام سخن گفتن زبان ⁴⁶³⁶ ساکنی دارم	چو گل در غنچه طبعم به صد رنگ است حرف اما	5874
	به دست نارسای خود ⁴⁶³⁸ عنان ⁴⁶³⁹ ساکنی دارم	چو تصویرم نباشد اختیار پیش و ⁴⁶³⁷ پس رفتن	5875

L - :B ،N ،M ،S 5869 ⁴⁶²⁷

L 5868 <:B ،N ،M ،S 5870-5871 ⁴⁶²⁸

کنید :B ،M ،S ،L :N ⁴⁶²⁹

مرا :B ،M ،S ،L :چرا N ⁴⁶³⁰

سر :B ،L ،S ،M :N ⁴⁶³¹

روان :B ،S ،L ،M :N ⁴⁶³²

آسمان :B ،N ،S ،L :آسمانی M ⁴⁶³³

ضعف تن :B ،N ،M ،S :L ⁴⁶³⁴

کمان :B ،N ،S ،L :کمانی M ⁴⁶³⁵

زبان :B ،N ،L ،S :M ⁴⁶³⁶

و :B ،N ،S ،L :M - ⁴⁶³⁷

نارسای خود :B ،N ،L :نارسانی خود S :نارسای خود M ⁴⁶³⁸

عنان :B ،N ،S ،L :عنانی M ⁴⁶³⁹

4640	5876	نه چون بلبل دل هر غنچه را خون کرده‌ام دایم ⁴⁶⁴¹	نسیم آسا به گوش گل فغان ⁴⁶⁴² ساکنی دارم
	5877	به امیدی که بوی ⁴⁶⁴³ پیرهن از مصر می‌آید	در این وادی به هر جا کاروان ⁴⁶⁴⁴ ساکنی دارم
	5878	سعیدا هیچ گه بی‌غم ندیدم خاطر خود را	
		در این ویرانه دایم میهمان ⁴⁶⁴⁵ ساکنی دارم	

- 679 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 181 ^b	5879	آه ⁴⁶⁴⁶ از آن روزی که چون یوسف نگاری داشتم	در نظرهای عزیزان اعتباری داشتم
S 84 ^b		یاد ایامی که در این کلفت‌آباد ⁴⁶⁴⁷ جهان	همچو مینا و صراحی غمگساری داشتم
M 116 ^a	5880		
N 145 ^a		وای ⁴⁶⁴⁸ از آن روزی که پایم می‌فشرد انگور را	در خرابات مغان دستی به کاری ⁴⁶⁴⁹ داشتم
B 83 ^a	5881		
	5882	سوخت دل یکباره ورنی از گل روی کسی	پیشتر در سینه من هم خار خاری داشتم
		باد دستی‌های من یکبارگی افشاند و ⁴⁶⁵¹ رفت	در دل و ⁴⁶⁵² در سینه هر گرد و غباری داشتم
B 83 ^b	5883		

L - :B ،N ،M ،S 5876 ⁴⁶⁴⁰

دایم⁴⁶⁴¹ ،S ،M ،N :دائم B

فغان⁴⁶⁴² ،S ،N ،B :فغانی M

بوی⁴⁶⁴³ ،L ،S ،N ،B :بویی M

کاروان⁴⁶⁴⁴ ،L ،B :کاروانی ،S ،M ،N

میهمان⁴⁶⁴⁵ ،L ،N ،B :میهمانی ،S ،M

آه⁴⁶⁴⁶ ،L ،S ،M ،N ،B :یاد B

کلفت‌آباد⁴⁶⁴⁷ ،L ،M ،N ،B :طلعت آباد S

وای⁴⁶⁴⁸ ،S ،M ،N :یاد ،L ،B

دستی به کاری⁴⁶⁴⁹ ،L ،B :دست به کار S :دست به کاری ،M ،N

B - :N ،M ،S ،L 5882 ⁴⁶⁵⁰

و⁴⁶⁵¹ ،L ،S - :B ،N ،M

و⁴⁶⁵² ،L ،S ،N ،B :M -

	بسکه در غربت ز تنهایی صفاها کرده‌ام	نیست در خاطر که من یار و ⁴⁶⁵⁴ دیاری داشتم	4653 5884
	چشم گردونم به خاک افکند و نی ⁴⁶⁵⁵ پیش از این	سینه‌ای ⁴⁶⁵⁶ چون ابر و چشم اشکباری داشتم	5885
	آدم تا وادی خود دشمنان ره یافتند	وای من چون ⁴⁶⁵⁷ بی‌خودی بر خود حصاری داشتم	5886
L 182 ^a	پاسبان بودم سعیدا با سگان کوی یار		5887
	ای خوشا ⁴⁶⁵⁸ روزی که آنجا اقتداری داشتم		

- 680 -

[غزل]

[فعلاتن مفاعیلن فععلن]

L 182 ^a	همچو گرداب در قفای خودم	گرچه سرگشته‌ام به جای خودم	5888
S 86 ^a			
M 117 ^a	با بد و نیک کس چه کار مرا	راهیم در کلیسیای ⁴⁶⁶⁰ خودم	4659 5889
N 144 ^b			
B 83 ^b	به امید ثمر نه بی‌برگم	من نیم‌گرچه بینوای خودم	5890
N 145 ^a	نیست گشتم به هست ⁴⁶⁶¹ پیوستم	بی‌خودم گرچه با خدای ⁴⁶⁶² خودم	5891
	می‌کنم جنگ و صلح خود با خود	شکن ⁴⁶⁶³ سنگ مومیای خودم	5892
	نیستم احتیاج با دگری	گرچه شه نیستم گدای خودم	5893

⁴⁶⁵³ B - :N، M، S، L 5884

⁴⁶⁵⁴ یار و :N، M، S، L یاری

⁴⁶⁵⁵ نی :N، M، نه :L، S، B

⁴⁶⁵⁶ سینه‌ای :L، S، M، B: سینه N

⁴⁶⁵⁷ من چون :L، M، N، B: چون من S

⁴⁶⁵⁸ خوشا :M، N، B: خوش آن :L، S

⁴⁶⁵⁹ L - :B، N، M، S 5889

⁴⁶⁶⁰ کلیسیای :S، B: کلیسای :M: کلیسیایی N

⁴⁶⁶¹ به هست :S، N، B: به چشم :L: بهشت M

⁴⁶⁶² خدای :L، S، M، N: همای B

⁴⁶⁶³ شکن :M، N: شکن و :L، S، B

5894 در ره دوست تا قدم زده‌ام بی تکلف که خاکپای خودم

5895 سعد و نحس خودم سعیدا خود

گاه جغد و گهی همای خودم

- 681 -

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 182 ^a S 86 ^a M 117 ^a N 147 ^a B 83 ^b	چو بلبل از خس و خار چمن کاشانه‌ای ⁴⁶⁶⁴ دارم	برای برق حسن گل عجایب خانه‌ای دارم	5896
M 117 ^b	نه در شهر است آرامش نه در صحراست تمکینش	نمی‌دانم چه سازم خاطر ⁴⁶⁶⁵ دیوانه‌ای دارم	5897
	تو مشغولی به خویش ⁴⁶⁶⁶ ای زاهد و من فارغم از خود ⁴⁶⁶⁷	تو تسبیحی به کف داری و من پیمانه‌ای دارم	5898
	حکایت‌های من از پا در اندازد جهانی را	ز سر گر بگذری از سرگذشت افسانه‌ای دارم	5899
N 147 ^b	از آن سر رشته کارم سری بر روشنی دارد ⁴⁶⁶⁸	که همچون شمع من در سوختن پروانه‌ای دارم	5900
	در آن وادی که مجنونش منم ای سیل بی‌منت ⁴⁶⁶⁹	گذارت گر بدانجا ⁴⁶⁷⁰ اوفتد ویرانه‌ای دارم	5901
	شکستی دل سعیدا را و با بیگانه می خوردی ⁴⁶⁷¹		5902
	نگفتی هیچ از خود بی‌خبر دیوانه‌ای دارم		

⁴⁶⁶⁴ کاشانه‌ای L، S، M، N: آشیانه‌ای B

⁴⁶⁶⁵ خاطر L، N، B: خاطری S، M

⁴⁶⁶⁶ به خویش S، M، N، B: به خود L

⁴⁶⁶⁷ من فارغم از خود S، M، N، B: ما فارغیم از L

⁴⁶⁶⁸ دارد S، M، N، B: دارم L

⁴⁶⁶⁹ S 5901، M، N، B - L

⁴⁶⁷⁰ بدانجا L، S، M، N: در آنجا B

⁴⁶⁷¹ خوردی L، S، N، B: خوری M

[illegible]

4686 نی S، M، N، B: نه L

5912	کجاست شرم به این دلبران هرزمنگاه	که گه درون دل و گاه می‌روند به بام
5913	بزن سبو به سر خم به شیشه پا مگذار	که نسبت است ⁴⁶⁸⁷ به دل شیشه را در این ایام
5914		چه کافری است سعیدا که چون از او پرسى
		نه حق شناسد و نی بت شناسد و نی رام

- 683 -

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

5915	خرقه‌پوشانیم ما در قید عالم نیستیم	همچو شاهان جهان منت‌کشی هم نیستیم	S 89 ^b M 120 ^b N 149 ^a B 84 ^a
5916	انس با دشمن چو ⁴⁶⁸⁸ شد دوری از او دل می‌گزد	می‌شویم ⁴⁶⁸⁹ آشفته آن روزی که بی‌غم نیستیم	
5917	جام زرین گو ⁴⁶⁹⁰ نباشد کاسه گل ⁴⁶⁹¹ بهتر است	پادشاه عالم آبیم ما جم نیستیم	
5918	خاکساری‌های ما تسخیر عالم کرده‌است	چون سلیمان در تلاش دیو و ⁴⁶⁹² خاتم نیستیم	
5919	می‌رود از دیده خون روزی که با دلداری خویش	چون دو چشم پاک‌بین سر بر سر هم نیستیم	
5920	دلو را در چاه کردن ⁴⁶⁹³ جست و جوی یوسف است	ورنه ما لب‌تشنه حیوان و زمزم نیستیم	
5921	جنس را با جنس الفت‌هاست از ⁴⁶⁹⁴ روز ازل	نیست آدم در جهان یا آنکه آدم نیستیم	
5922	گریه را ظاهر نمی‌سازیم در گلزار عشق	ما حریف شوخ چشمی‌های شب‌نم نیستیم	

⁴⁶⁸⁷ نسبت است L، B: نسبتی است S: نسبت بت M: نسبت ایست N

⁴⁶⁸⁸ چو S، M، N: چه B

⁴⁶⁸⁹ می‌شویم S، M، B: می‌شوم N

⁴⁶⁹⁰ گو S، M، B: گر N

⁴⁶⁹¹ گل S، M، N: زر B

⁴⁶⁹² و B: - S، M، N

⁴⁶⁹³ کردن S، M، B: گردون N

⁴⁶⁹⁴ از S، M، N: در B

		دم زدن بی‌جاست از هستی سعیدا ز آنکه ما	M 121 ^a	5923
		چون حبابی یک دمی هستیم و ⁴⁶⁹⁵ یک دم نیستیم		
		- 684 -		
		[غزل]		
		[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]		
		تنها نه ما ز گرمی بازار سوختیم		5924
L 182 ^b		ما در میان از ⁴⁶⁹⁶ جوش خریدار سوختیم		
S 90 ^a		آتش زدیم بر سر دنیا و آخرت		5925
M 121 ^a		روزی که جان و دل بی این کار ⁴⁶⁹⁸ سوختیم		4697
N 149 ^b		در بوته ⁴⁷⁰⁰ فنا چو فکندند قلب ما		5926
B 84 ^a		اول سر و زر و دل و دینار سوختیم		4699
		از بسکه شعله سخن ما بلند شد		5927
		هرکس که گوش داشت ز گفتار سوختیم		
		در کفر هم قبول نکردند ⁴⁷⁰¹ طرز ما		5928
		از پیچ و ⁴⁷⁰² تاب رشته زَنار سوختیم		
		چون ابر با وجود سرشک روان ⁴⁷⁰³ خویش		5929
N 150 ^a		از برق تند شعله دیدار سوختیم		
		هر کس برای مصلحتی سوخت جان خویش		5930
		نی پخته گشت خامی و نی گرم شد کسی		5931
		همچون درخت بادیه بی‌کار ⁴⁷⁰⁵ سوختیم		4704
		شستیم دلق خویش سعیدا به آب تلخ		5932

⁴⁶⁹⁵ و S، N، B: - M

⁴⁶⁹⁶ ز S، M، N، B: - L

⁴⁶⁹⁷ 5925 S، M، N، B: -

⁴⁶⁹⁸ این کار S، M، N: انکار L

⁴⁶⁹⁹ 5926-5927 S، M، N، B: - L

⁴⁷⁰⁰ بوته S، N، B: تویه M

⁴⁷⁰¹ نکردند S، N، B: بکردند M

⁴⁷⁰² و S، N، B: - M

⁴⁷⁰³ روان S، N، B: وان M

⁴⁷⁰⁴ 5931 S، M، N، B: - L

⁴⁷⁰⁵ بی‌کار S، N، B: بیگانه M

جای نماز و خرقه پندار سوختیم

- 685 -

[غزل]

[مفاعیلن فعلاطن مفاعیلن فعلاطن]

B 84 ^a H 360	نیم گدای کسی بینوای خویشتم	به سایه‌ای که گریزم همای خویشتم	5933
	ز بی‌کسی است که با خویش گفتگو دارم	و گر نه من به نفاق آشنای خویشتم	5934
	ز بس کجی چو کمان دیدم از جهان چون تیر	دلم گرفته و سر در قفای خویشتم	5935
	در اعتقاد ⁴⁷⁰⁶ رضای تو بی سپر گردید ⁴⁷⁰⁷	قدم ز ⁴⁷⁰⁸ صدق و یقین خاکپای خویشتم	5936
	نشسته‌ام به زمین همچو نقش روی حصیر	به کنج کلبه خود بورای خویشتم	5937
	مباد کس ز سرانجام من شود آگاه	خجل چو جام تهی از صدای خویشتم	5938
	بناست رونق هر خانه‌ای سعیدا لیک		5939
	منم که گشته خراب از بنای خویشتم		

- 686 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

B 84 ^b H 360	کشتی‌نشستگان محیط ملامتیم	از چار موج طعن مخالف سلامتیم	5940
	در اعتقاد قید کرامت ز ابلهی است	ما خود ظهور کرده ز عین کرامتیم	5941
H 361	کردیم سیر مملکت عارضی تمام	بگذشته از کرامت و در استقامتیم	5942
	عالی‌تر است بس نظر ما ز آسمان	حیران طرز جلوه آن سرو قامتیم	5943
	هر عضو ماست پیرو ما هر چه می‌کنیم	پیوسته با جماعت خود در امامتیم	5944

⁴⁷⁰⁶ در اعتقاد B: اگر قدم به H

⁴⁷⁰⁷ گردید B: گردد H

⁴⁷⁰⁸ قدم ز B: ز راه H

5945	عین عباد و عین عبادت دو عین نیست	یک عین دان که ما و تو عین عنایتیم
5946	گر در بهشت رخ ننماید به عاشقان	در دوزخیم و منتظر آن قیامتیم
5947	فارغ نه‌ایم نیم دم از فکر آب و گل	گویا در این خرابه به شرط اقامتیم
5948	دوزخ علاج منفعلان می‌کند که ما	با این عمل به خلد برین در ندامتیم
5949	بی قید زیستن نه سعیدا ز غافلی است	
	چون جملگی مقید بار امانتیم	

- 687 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

5950	به آن لذت که من از اشتیاق نام می‌گیرم	به کام خویشتن از هر سر مو کام می‌گیرم	B 84 ^b H 361
5951	من از دست فلک نالان نیم آن طفل بدخویم	که هر چند اضطراب از حد فزون آرام می‌گیرم	
5952	فغان در حالت مولود خود دانی چرا کردم	که هر آغاز را من آخر انجام می‌گیرم	
5953	چه دل بندم به قد اعتبار جلوۀ دنیا	چه حاصل آخر از این سرو بی‌اندام می‌گیرم	
4709 5954	من آن رندم که در میخانه ز آن روزی که سر کردم	گهی سر بر کف خود می‌نهم گه جام می‌گیرم	
5955	چرا مفلس نباشم در میان این گره دایم	که جز عبرت چه از این عام کالانعام می‌گیرم	
5956	چسان ذکر ترا در حلقۀ اغیار سر سازم	که با خود رشک می‌آید ترا چون نام می‌گیرم	
5957	سعیدا چرخ سوهان است و من انگارۀ تیغم		
	درشتی می‌کند هر چند من اندام می‌گیرم		

- 688 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

5958	سفر کردم ز صورت بحر معنی را وطن کردم	چو ماهی خار خاری بود اگر در پیرهن کردم	B 84 ^b H 362

H - B 5954 4709

5959	هزاران جغد را شد آشیان و خان و مان پیدا	به هر منزل که یک ساعت ز بیتابی وطن کردم
5960	ترا دیدم به جان آتش زدم پروانه‌ات گشتم	نصیب کس مباد از دولتت عیشی که من کردم
5961	تمنایی که کردم از لبّ جانم به لب آمد	نیامد از لبّ بیرون تمنایی که من کردم
5962	ستم باشد به عهد خوبرویان تکیه سازد کس	ندانستم خطا کردم ستم بر خویشان کردم
5963	خیال چشم و مژگان و خط و خالت میسر شد	به یاد وصل رویت خلوتی در انجمن کردم
5964	هزاران پیرهن را چاک کردم در ره کویش	دماغ خویش را خوشبو از آن سیب ذقن کردم
5965	نه آسان است معروف جهان گشتن که من خود را	
	به رسوایی سعیدا روشناس مرد و زن کردم	

- 689 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

B 84 ^b H 362	5966	جانب میخانه‌ای هر دم ز غیرت رو کنم	ننگ می‌آید که چون هشیار با خود خو کنم
	5967	با نگاه خویش گرد راه آن خوش چشم را	می‌برم تا توتیای دیده آهو کنم
	5968	می‌کشم بر فرق دل هر دم ز یا حی ازه‌ای	شانه‌سان تا دست در هر تار زلف او کنم
	5969	چون کمر در فکر آن نازک‌میان پیچیده‌ام	تا خیال خویش را باریکتر از مو کنم
	5970	من که و سیر چمن می‌ده که بی جام شراب	نیست ای ساقی دماغ آن که گل را بو کنم
	5971	اشک‌ریزان همچو شمع و پای‌کوبان چون سپند	می‌روم تا آبرو و ⁴⁷¹⁰ خاکره آن کو کنم
	5972	تا سعیدا جمع سازم از پریشانی وجود	
		بعد از این جا در پناه حلقه گیسو کنم	

- 690 -

[غزل]

[مفعول فاعلاتن مفعول فاعلاتن]

B 85 ^a H 363	عیم نمی‌توان کرد این است حال مردم	گه نفرتم ز خویش است گاه از جمال مردم	5973
	دیدم جهانیان را کردم خیال مردم	شرمندگی کشیدم ز این سهو آشکارا	5974
	در کس نماند حالی از قیل و قال مردم	از گفتگو تهی شد دل‌های پر ز معنی	5975
	زیرا حرام باشد بی اذن مال مردم	چون نیستی ز نیکان منشین به جای ایشان	5976
	از وعده و وعید است این امثال مردم	امید و بیم گشته فرمان‌روای عالم	5977
		بر دار دل سعیدا گر یوسف است مطلوب	5978
		کس بر نخورده هرگز از نو نهال مردم	

- 691 -

[غزل]

[مفعول فاعلاتن مفعول فاعلاتن]

B 85 ^a H 363	تحقیق تر ز نور در دیده یقینم	از سجده در توست انوار بر جبینم	5979
	از کوتاهی ندیده چین هرگز آستینم	امر بریدن دست در شرع از درازی است	5980
	لطف خدا اگر هست در بحر و بر معینم	از پادشه چه باکم وز ناخدا چه پروا	5981
	کافر نکرده آن بت بر باد داده دینم	رسوای عالمم کرد ننموده روی خود را	5982
	از بسکه نیش دارد در خویش انگبینم	هر لقمه‌ای به کامم قلاب و ⁴⁷¹¹ خار ماهی است	5983
	نقشی است مانده بر جا از بوریا زمینم	افشانده فرش خود را چون روح کرده پرواز	5984
		نزدیکتر ز چشم است چشم آفرین به چشمم	5985
		صد آفرین سعیدا بر چشم دوربینم	

- 692 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

B 85 ^a H 363	از دست رعنمدار تجمل فتادهام	چون جام می شکسته و بی مل فتادهام	5986

⁴⁷¹¹ و B - H

H 364	پیوسته در پی تو چو کاکل فتادهام	بختم سیه فتاده ولی طالعم رساست	5987
	از طاق صبر و بام تحمّل فتادهام	دستم به جز جنون نتواند کسی ⁴⁷¹² گرفت	5988
	بیهوده من به فکر توسّل فتادهام	دوری است از تو واسطه جبریل اگر ⁴⁷¹³ بود	5989
		افتاده‌تر ز خویش سعیدا ندیده‌ام	5990
	از طاق صبر و بام تحمّل فتادهام		

- 693 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

H 364	چو کین با دشمن و چون مهر با احباب جا دارم	ز تأثیر صفا در هر کجا باشم صفا دارم	5991
	که در هر مصرعی سامان یک گلشن حنا دارم	مرا فکر کف پایش چنان رنگین سخن کرده	5992
	ز نقش پهلوی خود زیر پهلوی بوریا دارم	نیم منت‌پذیر فرش کس هر جا که می‌افتم	5993
		مرا فکر جمالش در بهشت جاودان دارد	5994
	به یاد آن سرین امروز یک خرمن صفا دارد		

- 694 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 183 ^a	از خاک قد خمیده بر آید نهال من	مگزر ز راستی و ببین بر کمال من	5995
S 19 ^a	هرگز نبسته صورت این ⁴⁷¹⁵ در خیال من	خوش معنی است ذات تو کز ⁴⁷¹⁴ پاکی وجود	5996
B 85 ^a			

⁴⁷¹² نتواند کسی H: کسی نتواند B

⁴⁷¹³ اگر B: گر H

⁴⁷¹⁴ تو کز S، B: که از L

⁴⁷¹⁵ این B، L: آن S

5997	از کثرت وجود ⁴⁷¹⁶ چو خورشید در جهان	پوشیده است از نظر خلق حال من
5998	در فکر و ⁴⁷¹⁷ ذکر آن ⁴⁷¹⁸ رخ و قد همچو روزگار	شد عمرها که می‌گذرد ماه و سال ⁴⁷¹⁹ من
5999	بیمار و خسته گویم و از خویشتن روم	آن دم که چشم مست تو پرسد ز حال من
6000	تا می‌رسانمش به لب از خویش می‌روم	جام می‌است مرشد صاحب‌کمال من
6001	دل‌های مرده را به سخن می‌دهد حیات ⁴⁷²⁰	آیینه را به جوش در آرد ⁴⁷²¹ مثال من
6002	یاد از جمال ابروی او می‌دهد مرا	ماه تمام و قامت همچون هلال من

6003 از هوش رفته دید سعیدا و گفت یار

نتوان به چشم عقل تو دیدن جمال من

- 695 -

[غزل]

[مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن]

L 183 ^a S 19 ^a	ای کرده وطن تن به سوی جان سفری ⁴⁷²² کن	از جان گذر و ⁴⁷²³ جانب جانان نظری کن	6004

⁴⁷¹⁶ وجود L، B: ظهور S

⁴⁷¹⁷ و S، B: - L

⁴⁷¹⁸ آن S، B: ای L

⁴⁷¹⁹ ماه و سال S، B: سال و ماه L

⁴⁷²⁰ به سخن می‌دهد حیات B: به سخن زنده می‌کند L: سخن من دهد حیات S

⁴⁷²¹ در آرد S، B: بر آرد L

⁴⁷²² سفری S: نظری L، B

⁴⁷²³ گذر و S، B: گذری L

B 85 ^a	مانند گر از گوش تغافل سپری ⁴⁷²⁶ کن	بر خنجر و شمشیر زبان‌های ⁴⁷²⁴ فضولان ⁴⁷²⁵	6005
S 19 ^b	بر خیز و به جان منت از این ره گزری کن	تا منزل ⁴⁷²⁷ مقصود خودی راه درست ⁴⁷²⁸ است	6006
	از بی‌خبری بی‌خبران را خبری کن	داری ⁴⁷²⁹ خبری گر ز خرابات نگاهی	6007
	رو در پی دیو ⁴⁷³² و دد و ⁴⁷³³ تسخیر پری کن	خواهی ز جهان کام ز ⁴⁷³⁰ ابنای زمان ⁴⁷³¹ شو	6008
	آنگاه به گم‌کردم رهان راهبری کن	در هر قدم از خویش نشان مان و بیا باز	4734 6009
		گر سیم بری سیمبری سیم بر آید	6010
		بر خیز سعیدا و برو فکر زری ⁴⁷³⁵ کن	

- 696 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

B 85 ^a H 365	عکس را نتواند از جا برد دریای روان	ناتوانی را نگردد غالب اعضای ⁴⁷³⁶ روان	6011
B 85 ^b	کی نظر بر جسم دارد چشم بینای روان	جان پاک از محنت رنج بدن دلگیر نیست	6012

S 4724 شمشیر زبان‌های L، B:

4725 فضولان S، B: فضولی L

4726 سپری S، B: گزری L

4727 منزل S، B: منزل و L

4728 درست S: درستی B: پرست L

4729 داری L، B: دارد S

4730 ز L، B: چو S

4731 زمان L، S: جهان B

4732 دیو S: دام L، B

4733 و L، S: و و B

4734 6009 S: - L، B

4735 زری S، B: پری L

4736 اعضای : اعضای B، H

6013	هر دو در کارند این در راه و آن در کار و بار	نیست کم از دست گیرای کسی پای روان
6014	چشم معنی‌بین بیار و سیر کن بر روی آب	از حباب و موج هر سو دست و سرهای ⁴⁷³⁷ روان
6015	از ازل یک دم توقّف را نمی‌داند که چیست	تا ابد در رفتن راه است دنیای روان
6016	قلّه قاف وجودی لبیک مفت از دست تو	می‌شود ز این آشیان هر لحظه عنقای ⁴⁷³⁸ روان
6017	باز بایستی به جای خود سعیدا آمدن	
	چون نگاه خویشتن هر گه شدم ⁴⁷³⁹ جای ⁴⁷⁴⁰ روان	

- 697 -

[غزل]

[مفعول مفاعیل مفاعیل فاعولن]

6018	از چشم خود ای دلبر ⁴⁷⁴¹ شایسته حذر کن	تو خسته نه‌ای از نفس خسته ⁴⁷⁴² حذر کن	L 183 ^b S 19 ^b B 85 ^b
6019	هشیار ⁴⁷⁴³ ز چشمی که به حیرت نگران است	مستی که به ره می‌رود آهسته حذر کن	
6020	خال تو سپندی ⁴⁷⁴⁴ است بر آن آتش رخسار	در ⁴⁷⁴⁵ آینه ز این دانه ⁴⁷⁴⁶ بر جسته حذر کن	
4747 6021	ز این بیش مکن جور و جفا رحم به خود کن ⁴⁷⁴⁸	از آه دل مردم و رسته حذر کن	

⁴⁷³⁷ سرهای H: دریای B

⁴⁷³⁸ عنقای: عنقایی B، H

⁴⁷³⁹ شدم B: شدی H

⁴⁷⁴⁰ جای: جایی B، H

⁴⁷⁴¹ دلبر L، S: - B

⁴⁷⁴² از نفس خسته L، B: ای نفس از خسته S

⁴⁷⁴³ هشیار L، B: هوشیار S

⁴⁷⁴⁴ سپندی S، B: سپند L

⁴⁷⁴⁵ در L، S: بر B

⁴⁷⁴⁶ دانه S، B: گوهر L

⁴⁷⁴⁷ 6021 L - : B، S

⁴⁷⁴⁸ کن S: آر B

6022	دزدیده نگاهی ⁴⁷⁴⁹ است که دل می‌برد و دین	آن چشم سیه دیده و دانسته حذر کن
6023	از دلبر محبوب خبر دار سعیدا	
	از پنجه شهباز نظربسته حذر کن	
- 698 -		
[غزل]		
[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]		
6024	چه ⁴⁷⁵⁰ سرها از یقین شد گوی در میدان درویشان	به بازی هم نشد خم هیچ گاه چوگان درویشان
6025	4751 چو شاهان ستمگر یوم دین در دست مظلومی	نخواهد شد گریبان گوشه دامن درویشان
6026	بود خورشید داغ و برق آه ⁴⁷⁵² و ماه نور دل	چه کم دارد ز گردون سینه عریان درویشان
6027	دل ⁴⁷⁵³ خونین دلان صد پاره شد در ذکر و فکر ⁴⁷⁵⁴ او	بود این در طریقت سبحة مرجان ⁴⁷⁵⁵ درویشان
6028	در استغنا و همت از ⁴⁷⁵⁶ فلک باکم ⁴⁷⁵⁷ نمی‌آرد	تن ازرق لباس بی‌سر و سامان درویشان
6029	در اقلیم فنا ⁴⁷⁵⁸ گر پادشاهی آرزو داری	میا زنه‌ار بیرون از خط فرمان درویشان
6030	مناسب‌تر از این گیتی ندارد رو به‌رو با هم	جمال پاک یار و دیده حیران درویشان
6031	ز ویرانی صفای خانه ویران دوبالا شد	که خورشید است روز و ماه ⁴⁷⁵⁹ شب مهمان درویشان

⁴⁷⁴⁹ نگاهی: B، L: نگاه S

⁴⁷⁵⁰ چه: B، M، S، L: چو N

⁴⁷⁵¹ 6025: B، M، S، L: - B

⁴⁷⁵² برق آه: B، M، S، N: آه برق L، B

⁴⁷⁵³ دل: B، M، N، L: دلی S

⁴⁷⁵⁴ ذکر و فکر: B، M، N، S: فکر و ذکر L

⁴⁷⁵⁵ سبحة مرجان: B، M، S، L: سبحة و مرجان N

⁴⁷⁵⁶ ز: B، M، N، S: با L

⁴⁷⁵⁷ باکم: B، M، S: پاکم L، N

⁴⁷⁵⁸ فنا: B، S، L: بقا M، N

⁴⁷⁵⁹ ماه: B، M، S، L: ماه و B

	از این سودای ایشان گرچه سودی کس ندید اما	ندارد یاد هم ⁴⁷⁶⁰ آخر کسی نقصان درویشان	6032
	کجا آید به چشم اهل ظاهر رتبه ایشان	که بیرون از تصوّر ها بود جولان درویشان	4761 6033
N 150 ^b	حذر کن ز آه درویشان به قول عارف ⁴⁷⁶² رومی	«که از سندان گذر دارد سر پیکان درویشان»	6034
	نعیما ای سعیدا شد نعیم نور چشم تو		6035
	به این نور است دیگر بعد از این سیران ⁴⁷⁶³ درویشان		

- 699 -

[غزل]

[فعلات فاعلاتن فعلات فاعلاتن]

L 184 ^a S 90 ^b	چو به درد خوی کردی به دوا توان رسیدن	به قضا رضا چو دادی به خدا توان رسیدن	6036
M 122 ^a N 150 ^b B 85 ^b	چو خیال ⁴⁷⁶⁴ عشق بازان به هوای دل قدم نه	که به منزل محبت نه به پا توان رسیدن	6037
B 86 ^a	به در آ ز ⁴⁷⁶⁵ راه چشم نگاه دلنشین شو	که ز مروه چون گذشتی به صفا توان رسیدن	6038
	دل من ز دجله غم به کنار بانگ میزد	که توان گذشتن از ما به شما توان رسیدن	6039
	مرو از پی خیالی بنشین به گوشه دل	که به این حیات ناقص به کجا توان رسیدن	6040
L 184 ^b	ز مجاز چون گذشتی به حقیقت آشنایی	که ز سایه چون ⁴⁷⁶⁶ بریدی به هما توان رسیدن	6041
	به صفای خود سعیدا بنشین به گوشه دل		6042

S 91^a

که به این حیات ناقص به کجا توان رسیدن

- 700 -

⁴⁷⁶⁰ یاد هم: B، N، M، L: هم یاد S

⁴⁷⁶¹ 6033: N، M، S: - L، B

⁴⁷⁶² عارف: B، L: مولوی، M، N

⁴⁷⁶³ سیران: B، M، S، L: جولان N

⁴⁷⁶⁴ خیال: N، M، S: هوای، L، B

⁴⁷⁶⁵ بدر آ ز: B، N: به دراز، L، S، M

⁴⁷⁶⁶ چون: B، L: گر، M، S، N

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 184 ^b	باز تا در جلوه آمد جام صهبا در چمن	لاله پر خون کرد از غیرت قدح را در چمن	6043
S 91 ^a	رنگ می‌بازد به پیش بلبل از شرمندگی	گل لباس عاریت پوشیده گویا در چمن	6044
M 122 ^a	خرمن گل را در آب گل ببین ⁴⁷⁶⁷ چون می‌رود	بسکه گل پامال کرد آن سرو بالا در چمن	6045
N 150 ^b	باغبان دهر غافل دید اهل سیر را	چشم نرگس را ز غیرت کرد بینا در چمن	6046
B 86 ^a	نی از او بویی ⁴⁷⁶⁸ شنیدم نی پیامی یافتم	چون صبا بسیار گردیدم سراپا در چمن	6047
N 15 ^a	ابر نیسان است دایم چشم ما در هجر یار	خوش نباشد هر که نوشد باده بی ما در چمن	6048
	می‌تواند با فراغ دل چو بلبل ناله کرد	آن که را باشد اگر یک برگ گل جا در چمن	6049
	من که تنگی ⁴⁷⁶⁹ می‌کند عالم برای بودنم		6050
	چون توانم بود یک ساعت سعیدا در چمن		

- 701 -

[غزل]

[مفاعلتن فاعلتن مفاعلتن فاعلن]

L 184 ^b	ندیده صاحب معنی به روزگار سخن	غریب جز من افتاده در دیار سخن	6051
S 91 ^b	زبان ز حرف بد و نیک آنچنان بستی	که گشته‌است عقیق تو مهردار سخن	6052
M 122 ^b	چو چشم من به جمال تو گوش پاره چرخ	کشد ز لعل تو تا حشر انتظار ⁴⁷⁷⁰ سخن	6053
N 151 ^a	ز خط پشت لبست شد سواد حرف ⁴⁷⁷¹ عیان	که گشته نقطه خال لبست مدار سخن	6054
B 86 ^a			
N 151 ^b			

⁴⁷⁶⁷ در آب گل ببین L، S، M: در آب و گل ببین N: ببین در آب و گل B

⁴⁷⁶⁸ بویی L، M، N، B: بوی S

⁴⁷⁶⁹ تنگی S، M، N، B: تنگی L

⁴⁷⁷⁰ انتظار L، M، N، B: اعتبار S

⁴⁷⁷¹ حرف S، M، N: چرخ L، B

	نه من ز شکوه سکوتم که مردم چشم ⁴⁷⁷²	گرفته است ز دست من اختیار سخن	6055
L 185 ^a	نکرده ایم به کس دست طمع خویش دراز	که داده است خدا نقد بی شمار سخن	6056
	ز خاکساری خود با تو عرضه می کردم	مباد جای کند در دلت غبار سخن	6057
	توان شناخت سعیدا قماش هرکس را		6058
	ز لطف معنی نازک به اعتبار سخن		

- 702 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 185 ^a	عهد کی از عهده ⁴⁷⁷³ پیمان می آید برون	توبه ها اشکسته از میخانه می آید برون	6059
S 91 ^b	انتظار دوستی از دشمنان ⁴⁷⁷⁴ باید کشید	آشنا تا می رود بیگانه می آید برون	6060
M 123 ^a	بی تجلی بر نمی خیزم من ⁴⁷⁷⁵ از خواب عدم	تا نسوزد شمع کی پروانه می آید برون	6061
N 151 ^b	کفر گر ⁴⁷⁷⁶ از کعبه در عالم نمایان شد چه شد	دایما اسلام از بتخانه می آید برون	6062
B 86 ^a	بسکه دل در حلقه های زلف او گردیده ⁴⁷⁷⁷ بند	هر سر مویش به زور از شانه می آید برون	6063
	جای طفلان است دیگر بعد از این شهر حلب	هر که دارد عقل با دیوانه می آید برون	6064
	نیست تخم آرزو چون لاله و گل هرزه رو		6065
	تا قیامت کی ز خاک این دانه می آید برون		

- 703 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

⁴⁷⁷² چشم: B، N، M، S: چشم L

⁴⁷⁷³ عهده: B، N، M، S: عهد L

⁴⁷⁷⁴ دشمنان: B، N، M، S: دشمن L

⁴⁷⁷⁵ بر نمی خیزم من: B، L: بر نمی خیزم M، S، N

⁴⁷⁷⁶ گر: B، N، M، L: اگر S

⁴⁷⁷⁷ گردیده: N، M، S: گردید B، L

L 185 ^a	کعبه رفتن نیست کمتر از کلیسا آمدن	آخرت منظور اگر ⁴⁷⁷⁸ باشد ز دنیا آمدن	6066
S 93 ^a	باده را خامی بود از خم به بالا آمدن	چهره را افروختن در تلخ‌کامی ناقصی است	6067
M 124 ^b			
N 152 ^b	سبزه گر ممکن ⁴⁷⁷⁹ بود بیرون ز خارا آمدن	مطلب از ارباب دنیا می‌شود حاصل ترا	6068
B 86 ^a			
S 93 ^b	یمن‌ها دیوانه را دارد به صحرا آمدن	شورش مجنون دوبالا می‌شود بیرون ز ⁴⁷⁸⁰ شهر	6069
	رفتن امروز از ⁴⁷⁸³ دنیا و فردا آمدن	نیست مکتب گر ⁴⁷⁸¹ جهان این بازی طفلانه چیست ⁴⁷⁸²	6070
		سر به پا افکنده باید یا ز پا افتاده‌ای ⁴⁷⁸⁴	6071
L 185 ^b		نیست آسان ای سعیدا از پی ما آمدن	

- 704 -

[غزل]

[مفاعیلن فعلاطن مفاعیلن فعلاطن]

L 185 ^b	چو مهر نور به هر ذره میهمانی کن	ببر طمع ز زمین خرقه آسمانی کن	6072
S 93 ^b	بیا به دیده درایی و اصفهانی کن	به بخت تیرهام ای سرمه هر کجا چشمی است	6073
M 124 ^b			
N 152 ^b	به هر کجا که خرابی است پاسبانی کن	هوای گنج محبت اگر به دل داری	4785 6074
B 86 ^a			
B 86 ^b	بیا به گوشه میخانه و جوانی کن	چو پیر کرد ترا خانقه ز پا منشین	6075
	بیا به گوشه باطن نشین کمانی ⁴⁷⁸⁷ کن	به کیش مردم ظاهر برو چو تیر ⁴⁷⁸⁶ مترس	6076

4778 اگر L، S، N، B: گر M

4779 ممکن L، B: آسان S، M، N

4780 ز L، S، M، B: - N

4781 گر L، M، N، B: در S

4782 چیست S، M، N، B: نیست L

4783 از L، S، N، B: ا M

4784 افتاده‌ای S، M، B: افتاده L، N

4785 6074 L، S، M، N: < 6079 B

4786 تیر L، S، M، N: تیر و B

4787 کمانی L، S، M، B: جوانی N

M 125 ^a	ز خون عاشق خود جامه ارغوانی کن	قبا بر ⁴⁷⁸⁸ این خم گردون دون به نیل مزن	6077
N 153 ^a	دلت ز جور چو بگرفت مهربانی کن	روا مدار که یک دم به خویش پردازم	6078
	به آن پری ز دل خسته ترجمانی کن	ز حال بی‌خبر است ای زبان برای خدا	6079
	ز خضر بگذر و بی آب زندگانی کن	به ⁴⁷⁸⁹ روی آینه کردن سکندری سهل است	6080
	برو ز ⁴⁷⁹⁰ صدق یقین را به دست آر سعید ⁴⁷⁹¹		6081
	بگو رقیب بد اندیش بدگمانی کن		

- 705 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 185 ^b S 93 ^b	ز آه صدیقان او بوی کباب آید برون	صبحدم معشوق ⁴⁷⁹² چون مست شراب آید برون	6082
M 125 ^a N 153 ^a B 86 ^b	ذره‌ها پنهان شود چون آفتاب آید برون	کی شود ظاهر کرامات از ولی پیش نبی	6083
S 94 ^a	عاقبت گنجی مگر از این خراب آید برون	سال‌ها شد جای در ویرانه دل کرده‌ام	6084
	کی به گشتن بی قرار از اضطراب آید برون	عاشقی نسبت به سیماب است بهتانی ⁴⁷⁹³ به عشق	6085
L 186 ^a	شانه را از پنجه هر مو انتخاب ⁴⁷⁹⁵ آید برون	بسکه خم در خم شکن در زلف او جا کرده‌است ⁴⁷⁹⁴	6086
	می‌زنم فالی مگر از این کتاب آید برون	یار را گم کرده‌ام از دل سراغش می‌کنم	6087

⁴⁷⁸⁸ بر L، M، N، B: در S

⁴⁷⁸⁹ به L، M، N، B: ز S

⁴⁷⁹⁰ برو ز L، M، S، N: به زور B

⁴⁷⁹¹ یقین را به دست آر سعید B: یقین را به دست آر سعید L: سعید یقین به دست بیار S، M، N

⁴⁷⁹² معشوق L، B: مطلوب S، M، N

⁴⁷⁹³ بهتانی L، S، M، N: بینایی B

⁴⁷⁹⁴ جا کرده‌است L، St، M، N، B: او فتاده‌است S

⁴⁷⁹⁵ انتخاب L، S، M، N: پیچ و تاب B

باده می‌نوشتد سعیدا لیک نی چون⁴⁷⁹⁶ اقدسی

خرقه‌اش را گر بیفشاری⁴⁷⁹⁷ شراب آید برون

- 706 -

[غزل]

[فعلا تَن فعلا تَن فعلا تَن فعلا تَن]

- L 186^a سخن اهل دلی را سخن ماست مکن
S 94^a جامهٔ کعبه بر این قامت ناراست مکن 6089
- M 125^a همت دور ز ایوان لحد پستتر⁴⁷⁹⁸ است
N 153^a سر زنش تا نخوری قد⁴⁷⁹⁹ به طمع راست مکن 6090
- B 86^b عمل زشت ز اغیار نهمان می‌سازی⁴⁸⁰⁰
N 153^b آشکارا و نهمان یار تو بیناست مکن 6091
- M 125^b سخن غیر محل جای به دل‌ها نکند
حرف اگر در خوش آب است که بی‌جاست مکن 6092
- راستی را به جهان نام و⁴⁸⁰¹ نشان پیدا نیست
دام تزویر⁴⁸⁰² اگر صید تو عنقا است مکن 6093
- بهر قسمت به دل اندیشه سعیدا ز نهار 6094
- روزیت آنچه نصیب است مهیاست مکن

- 707 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

- L 186^a به آن سرو سهی قد یاد صهبا می‌توان کردن
S 95^b به آن پیمان‌شکن عیش دوبالا می‌توان کردن 6095
- M 126^b صفای سینهٔ عشاق را منکر که می‌گردد
N 154^a بر این کاغذ محبت‌نامه انشا می‌توان کردن 6096
- B 10^a اگرچه بوسه ز آن لب آرزو کردن خطا باشد
ولیکن با وجود آن تمنا می‌توان کردن 6097

⁴⁷⁹⁶ نی چون L، M، N، B: چون نی S

⁴⁷⁹⁷ بیفشاری S، M، N، B: بیفشانی L

⁴⁷⁹⁸ پستتر L، S، N، B: بستتر M

⁴⁷⁹⁹ قد S، M، N، B: سر L

⁴⁸⁰⁰ می‌سازی L، S، M، B: می‌داری N

⁴⁸⁰¹ و S، M، N، B: - L

⁴⁸⁰² تزویر S، M، B: تذویر L، N

B 87 ^a	و گر نه جای طرب نیست تنگنای جهان	چو گندمیم در این آسیا فتاده به رقص	4811 6109
	هر آنکه بسته دل خود به نقش‌های جهان	چسان کند ز جهان دل به وقت جان‌کندن	6110
S 96 ^a	کبود کرده به بر آسمان قبای جهان	ز بسکه فوت شد اوقات ما در آن ماتم	6111
	فتاده‌است غباری ز گرد پای جهان	ز طبع ارض کدورت چسان رود که زمین	6112
	یکی است گرچه خدای من و خدای جهان	نشسته روز و شبم با خدای خود مشغول	6113
	مناسبت به تو بس این قدر سعیدا را		6114
	که پادشاه جهانی تو او گدای جهان ⁴⁸¹²		

- 709 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 186 ^b S 96 ^a	بزن جاروب مژگان را و از دل گرد غم بنشان	به روی سینه سیل اشک باز از دیده بر گردان ⁴⁸¹³	6115
M 127 ^a N 154 ^b B 87 ^a	چو ⁴⁸¹⁴ تیغ مغربی شو از لباس عاریت عریان ⁴⁸¹⁵	اگر خواهی به چشم کم نبیند هرکه پیش آید	6116
L 187 ^a	خلاف عادت ایشان بود آیین درویشان	مکن عییم اگر تبعیت ⁴⁸¹⁶ مردم نمی‌سازم	6117
N 155 ^a M 127 ^b	قدم بر فرق من بگذار و گرد از راه ⁴⁸¹⁹ خود بنشان	غبار جاده کویت شدم ای آبروی جان ⁴⁸¹⁸	4817 6118

L 6112 <:N، M، S، B 6109⁴⁸¹¹

4812 او گدای جهان S، M، N، B: و خدای جهان L

4813 بر گردان L، S، N، B: بر گردن M

4814 چو S، M، N، B: خو L

4815 عریان S، M، N، B: بیرون L

4816 تبعیت L، S، M، B: طبعیت N

4817 L - :B، N، M، S 6118

4818 جان S، M، N: جانان B

4819 راه S، M، N، B: روی S

ز خود تهی شو و⁴⁸³¹ چون حلقه زود بر در زن

- 711 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلن]

- L 187^a شده سرشار به دوران تو پیمانه حسن 6129
S 96^b نگهت مست می و چشم تو میخانه⁴⁸³² حسن
M 127^b چه بهشتی است جمال تو که هر حلقه زلف 6130
N 155^a شده در دیده عشاق پریخانه حسن
B 87^a
N 155^b به تماشا رود و دیده بیدار شود 6131
گوش در خواب اگر بشنود افسانه حسن
نیست با بلبل جان بلبل گل را نسبت 6132
نیست پروانه این شمع چو پروانه حسن
کرده ابروی تو از چین جبین نقش نگار 6133
L 187^b عکس طاقی که به دل هاست ز⁴⁸³³ کاشانه⁴⁸³⁴ حسن
M 128^a نیست جز خال رخ ماهوشان در دل ما 6134
نشود سبز از این خاک به جز دانه حسن
خال و خط چشم سیه زلف پریشان حاضر⁴⁸³⁵ 6135
خاطر جمع ندیدیم به جز خانه حسن
آشنای دل دیوانه نگرده هرگز 6136
مشرّب هر که سعیدا شده بیگانه حسن

- 712 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

- L 187^b دمی در پای خم سر مان و⁴⁸³⁶ بحر و بر تماشا کن 6137
S 97^a بیا و آنچه جم می دید در ساغر⁴⁸³⁷ تماشا کن

⁴⁸³¹ و L، S، N، B - M

⁴⁸³² میخانه S، M، N: پیمانه L، B

⁴⁸³³ دل هاست ز S، M، N، B: دل ها شده L

⁴⁸³⁴ کاشانه L، S، M، N: پیمانه B

⁴⁸³⁵ حاضر S، M، N، B: خاطر L

⁴⁸³⁶ و L، S، B - M، N

⁴⁸³⁷ در ساغر S، M، N، B: از عالم L

M 128 ^b N 156 ^a B 87 ^b	بیا در بزم مستان عالم دیگر تماشا کن	در این زندان هشیاری چه خود را مبتلا داری	4838 6138
	کمان و تیر و تیغ و دشنه و خنجر تماشا کن	میان ابروی جانان عجب جنگی است پیوسته	4839 6139
	حساب جمع و خرج خود در این دفتر تماشا کن	به دل کلک خیالت هر زمان 4840 نقش دگر بندد	6140
	چو منصورم در آتش سوز و خاکستر تماشا کن	به هر رنگی که می‌داری به بی رنگی 4841 بر آرم دم	6141
		سعیدا دیده‌ای 4842 در خویش جانان را ولی مبهم	6142
		قدم نه پیشتر از خویش نیکوتر تماشا کن	

- 713 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 187 ^b Lm 189 ^b S 95 ^a M 126 ^b N 153 ^b B 88 ^a N 154 ^a	نهی گر سر به پای خویش سرور می‌توان گشتن		6143
		بیفتی گر ز پا در راه دل سر می‌توان گشتن	
	به آن امید سالی چند آزر می‌توان گشتن	چو ابراهیم فرزندی مگر آید برون ز این در	6144
	چو قلب صاحب 4843 دل بی گمان 4844 زر می‌توان گشتن	بزن بر خاک در راه یقین یکبارگی خود را	6145
	مسلمانی اگر این است کافر می‌توان گشتن	چو سنجیدیم انصاف فقیه و شیخ و 4845 زاهد را	6146
		اگر دور است راه پارسایی جانب دیگر	6147

4838 N، M، S 6140 <: B، L 6138

4839 B 6141 <: N، M، S، L 6139

4840 N، M، S، L، B: نقش

4841 N، M، S، L، B: بی رنگی

4842 N، M، S، L، B: دیده

4843 S، L، M، N، B: صاحب

4844 M، L، S، N، B: بی گمان

4845 M، Lm - : B، N، S، L و

سعیدا می‌توان چرخ زده و⁴⁸⁴⁶ بر می‌توان گشتن

- 714 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 188 ^a S 96 ^b	زلف را کردی پریشان مشک ناب آمد برون	برقع از رخ بر گرفتی آفتاب آمد برون	6148
M 128 ^a N 155 ^b B 87 ^a	خواب می‌دیدم که ماه از جامه‌خواب آمد برون	صبحدم در فکر آن خورشید تابان خواب برد	6149
	آه کردم صبحدم بوی کباب آمد برون	بی‌خبر بودم ز دل امشب نمی‌دانم چه بود	6150
	قند را گو می‌تواند از جواب آمد برون	گر بپرسد از شکر شیرینی ⁴⁸⁴⁷ گفتار خود	6151
S 97 ^a	بسته زنجیری برای احتساب ⁴⁸⁴⁸ آمد برون	مست بودم از نگاهش زلف از یک جانبی	6152
	هر ورق را چون گشودم انتخاب آمد برون	من در این مجموعه عالم بسی کردم نگاه	6153
	از برای تشنگان از سنگ آب آمد برون	آبرو تا چند ریزی بر در سنگین‌دلان	6154
	تا به دهلیزش در آمد ⁴⁸⁴⁹ شیخ و شاب آمد برون	طرفه اکسیری است در میخانه بر مس وجود	6155
N 156 ^a B 87 ^b	این گهر ⁴⁸⁵¹ دایم ز دل‌های خراب آمد برون	خضر تا کی گوهر مقصود می‌جویی ⁴⁸⁵⁰ به بحر	6156
	بیشتر در ⁴⁸⁵³ نامه من بی‌حساب آمد برون	دفتر اعمال خود پیش از قیامت دیده‌ام ⁴⁸⁵²	6157
	باعث هجران سعیدا ز آن پری خود بوده‌ام		6158

⁴⁸⁴⁶ و L، S، N، B: M -

⁴⁸⁴⁷ شیرینی: B، N، M، S: شیرینی L

⁴⁸⁴⁸ احتساب: N، M، S: آفتاب L، B

⁴⁸⁴⁹ در آمد L، M، N، B: در آید S

⁴⁸⁵⁰ می‌جویی: B، N، M، S: می‌جوید L

⁴⁸⁵¹ گهر: B، N، S، L: گهر M

⁴⁸⁵² دیده‌ام: B، N، M، L: دیده‌ایم S

⁴⁸⁵³ در: B، N، M، S: از L

من چو رفتم در حجاب او⁴⁸⁵⁴ بی حجاب آمد برون

- 715 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 188 ^b S 97 ^a	آن نوحطی که ریخته باشد بنای حسن	خلقش کند عمارت مهمان سرای حسن	6159
M 128 ^b N 156 ^a B 87 ^b	فرش خوشی ⁴⁸⁵⁶ است سیزه خط زیر پای حسن	گر فتنه های حسن تو خوابد ⁴⁸⁵⁵ عجیب نیست	6160
S 97 ^b	آن سرو قامت چمن دل گشای حسن	هر دم به ناز بالش دل تکیه می کند ⁴⁸⁵⁷	6161
	شد حلقه های زلف تو دام همای ⁴⁸⁵⁸ حسن	پرواز از نشیمن ابرو نمی کند	6162
	از برگ گل نسیم کند بورای حسن	خوبان ز غیر منت چیزی نمی کشند	6163
	تا دوخت آسمان به قد ⁴⁸⁶⁰ او قبای حسن	چندین هزار جامه جان را به تن ⁴⁸⁵⁹ درید	6164
	خوش بی نیاز بوده ز سر تا به پای حسن	هر عضو او به عضو دگر ⁴⁸⁶¹ ناز می کند	6165
	در حسن ما حقیقت کونین دیده ایم		6166
	بیهوده کی گشتیم سعیدا جفای حسن		

- 716 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

4854 او: B، N، M، S: آن L

4855 خوابد: B، M، L: خواهد S، N

4856 خوشی: B، N، M، S: خوش L

4857 می کند: B، M، S، L: می کنند N

4858 همای: B، L: بلای S، M، N

4859 جامه جان را به تن: B، N، M، S: جامه تن را به جان L

4860 به قد: B، M، S، L: بغد S

4861 دگر: B، N، M، S: دیگر L

L 188 ^b	بگذر از جان بعد از آن ⁴⁸⁶⁴ و ⁴⁸⁶⁵ صورت جانان ببین	پای بر ⁴⁸⁶² جسم مکدر نه جمال ⁴⁸⁶³ جان ببین	6167
S 91 ^a			
M 122 ^b	فکر کن بگشای چشم و ⁴⁸⁶⁷ معنی انسان ببین	چند می‌بینی ز هم دیگر سر و دستار و ⁴⁸⁶⁶ ریش	6168
N 151 ^a			
B 87 ^b	درد را دانسته آنکه جانب درمان ببین	جاهلی بر ⁴⁸⁶⁸ نفس خویش و دم ز عرفان می‌زنی ⁴⁸⁶⁹	6169
	آنچه مشکل می‌نمودت پیش ⁴⁸⁷⁰ از این آسان ببین	سخت بود از جان گذشتن بعد از آن دیدن جمال	6170
	استقامت پیشه گردان گردش دوران ببین	در محیط افتاده را کی موجه آید در نظر	6171
		می‌خلد بر جان سعیدا چون شود روز حساب	6172
		هر سر ⁴⁸⁷¹ مویی ⁴⁸⁷² به تن امروز چون پیکان ببین	

- 717 -

[غزل]

[مفاعلهن فعلاتن مفاعلهن فعلن]

L 188 ^b			
S 92 ^b			
M 124 ^a	که عندلیب تو دارد نوای دل بردن		6173
N 151 ^b		کجا رسد به تو گل در ادای دل بردن	
B 87 ^b			
L 189 ^a	سزد ترا که شوی ناخدای دل بردن	چو موج‌خیز شود بحر عشق طوفانی	6174
N 152 ^a			
	به هر زمین که گذاری تو پای دل بردن	به جز حنا نشود سبز تا ابد چیزی	6175

⁴⁸⁶² بر S، M، N، B: در L

⁴⁸⁶³ جمال S، M، N، B: جمال و L

⁴⁸⁶⁴ آن S، M، N، B: این L

⁴⁸⁶⁵ و L، S، N، B: - M

⁴⁸⁶⁶ و S، M، N، B: - L

⁴⁸⁶⁷ و L، S، N، B: - M

⁴⁸⁶⁸ بر S، M، N، B: از L

⁴⁸⁶⁹ می‌زنی S، M، N، B: می‌کشی L

⁴⁸⁷⁰ پیش L، M، N، B: بعد N

⁴⁸⁷¹ سر S، L، N، B: پری M

⁴⁸⁷² مویی L، B: مو را S، M، N

	نشسته غمزه به طاق بلند ابروی ناز ⁴⁸⁷³	که نیست بهتر از این گوشه جای دل بردن	6176
S 93 ^a	ز شوق غنچه نمائد به هر کجا که دلی است	گذر کند چو به یادش هوای دل بردن	6177
	ز ناله جرس کاروان کنعانی	همی رسید ⁴⁸⁷⁴ به گوشم صدای دل بردن	6178
	دلی به دست بیار آن زمان مراد طلب	که خاک زر شود از کیمیای دل بردن	6179
	ز حُسن ⁴⁸⁷⁵ خلق ⁴⁸⁷⁶ وفا ریز رنگ بنیادش	عمارتی که کنی در بنای دل بردن	6180
	دل ⁴⁸⁷⁷ شکسته سعیدا نشد قبول دلش		6181
	چه ها که من نکشیدم جفای دل بردن		
- 718 -			
[غزل]			
[مفاعِلن فعلاَتِن مفاعِلن فعِلن]			
L 189 ^a	به حال عالم ⁴⁸⁷⁸ افسرده دیده‌ای تر کن	چو ابر بر سر این خاک گریه‌ای سر کن ⁴⁸⁷⁹	6182
S 93 ^a	به هر دو ساغر می مصرعی ⁴⁸⁸⁰ بخوان رنگین	به پای دختر رز عقد شعر زیور کن	6183
M 124 ^a	دو باره حرف مگو از برای عشق سخن	سخن ز عشق اگر می‌کنی مکرر کن	6184
N 152 ^a	گشای زلف و ⁴⁸⁸¹ به باد صبا بگو که برو	دماغ سوختگان مرا معطر کن	6185
B 87 ^b			
M 124 ^b			
B 88 ^a			

⁴⁸⁷³ ابروی ناز: B، N، L: ابرو ناز: M، S

⁴⁸⁷⁴ همی رسید: M، N: همین رسید: B، L

⁴⁸⁷⁵ حسن: M، S، B: حسن و: N، L

⁴⁸⁷⁶ خلق: M، S، B: خلق و: N

⁴⁸⁷⁷ دل: B، N، L: دلی: M، S

⁴⁸⁷⁸ عالم: M، S، N: مردم: B، L

⁴⁸⁷⁹ گریه‌ای سر کن: M، N: دیده‌ای تر کن: B، L

⁴⁸⁸⁰ مصرعی: L، S، N: مصرع: M

⁴⁸⁸¹ و: B، N، M، L: -: S

6186	مرو بهشت اگر منت ⁴⁸⁸² است رضوان را	ز آبرو مگذر ⁴⁸⁸³ ترک آب کوثر کن
6187	به ⁴⁸⁸⁴ تیغ ناز ⁴⁸⁸⁵ دو ابرو اشارتی ⁴⁸⁸⁶ فرما	به ناوک مژه قتل مرا مقرر کن
6188	بخوان کلام سعیدا چو میل کارت نیست	N 152 ^b
	«ز کارها که کنی شعر حافظ از بر کن»	
- 719 -		
[غزل]		
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]		
6189	پیش هر کس شکوه از گردون دون پرور مکن	L 189 ^b S 94 ^a M 125 ^b N 153 ^b B 88 ^a
6190	عمرها شد ای خضر منت ز حیوان می‌کشی	لب تر از آب بقا تا زنده‌ای دیگر مکن
6191	در پی دنیا که آخر خشک‌لب خواهی ⁴⁸⁸⁸ گذشت	ز آبروی خویشتن هر دم ⁴⁸⁸⁹ جبین را تر مکن
6192	چون زمین فرش است آخر اولش باید گزید	خشت خواهد ⁴⁸⁹⁰ گشت بالین تکیه بر بستر مکن
6193	تا نگیری ⁴⁸⁹¹ کام از آن لب تا نبینی روی دوست	التفات با بهشت و چشمه کوثر مکن
6194	باش عریان حال را پوشیده ⁴⁸⁹² دار از اهل قال	ترک سر را پیش هر بی‌پا و سر افسر مکن

منت⁴⁸⁸²: B, L, منتی: M, S, N

مگذر⁴⁸⁸³: B, N, S, L, مگر: M

به⁴⁸⁸⁴: B, L, N, M, S, ز: L, B

ناز⁴⁸⁸⁵: B, M, S, L, باز: N

ابرو اشارتی⁴⁸⁸⁶: B, N, S, L, ابر اوشارت: M

دقتر جمع دل⁴⁸⁸⁷: B, N, S, L, دفتری جمعی دلی: S, دفتری جمع دل: M

خواهی⁴⁸⁸⁸: N, S, خواهی: M, باید: L, B

هر دم⁴⁸⁸⁹: N, M, S, L, آخر: B

خواهد⁴⁸⁹⁰: B, N, S, L, خواهد: M

نگیری⁴⁸⁹¹: B, N, M, L, نگیرم: S

پوشیده⁴⁸⁹²: B, N, S, L, پوشید: M

6195 4893 باش آن طوری که هستی در نظرها آشکار همچو شیطان جامهٔ تلپیس را در بر مکن

6196 راه عشق است 4894 این 4895 سعیدا هر قدم 4896 خوف است و 4897 بیم

چون جرس از پر دلی‌ها شور و 4898 افغان سر مکن

- 720 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

6197 سیل غم 4899 گر از دل غم‌دیده می‌آید برون کی خیال روی او از دیده می‌آید برون L 189^b

6198 تا خیالش در دل است از دل گذشتن مشکل است ز آن سبب بر خود نفس پیچیده می‌آید برون N 156^b
B 88^a

6199 در لباس نور آن خورشیدم شرب گاه گاه از نظرها خویش را دزدیده می‌آید برون

6200 نیم بسمل گشته‌ای شاید طپیدن کرده‌است کز شهادت‌گاه دل ترسیده می‌آید برون L 190^a

6201 زاهد از گرمی و نرمی عیب خود را کرده سبز این نمد را تا به کی پوشیده می‌آید برون

6202 4900 بس که لاغر گشته‌ام از سینهٔ تنگم به عجز آه چون نال قلم پیچیده 4901 می‌آید برون

6203 خرمی از باده می‌باید سعیدا کسب کرد

از دهان 4902 شیشه می‌خندیده می‌آید برون

- 721 -

[غزل]

4893 L - :B ,N ,M ,S 6195

4894 عشق است :B ,N ,S ,L : عشقت M

4895 این :N ,M ,L , ای :B ,S

4896 قدم :N ,M ,S : طرف :B ,L

4897 و :B ,N ,L , :M ,S

4898 شور و :N ,M ,S : راه :B ,L

4899 غم :B ,L : خون N

4900 B 6200 < :N ,L 6202

4901 پیچیده :N : از سینه :B ,L

4902 دهان :N : میان :B ,L

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 190 ^a	نکر توحید تو دارد حلقه چشم بتان	نیست از ذکر تو خالی هیچ بزمی ⁴⁹⁰³ در جهان	6204
N 156 ^a	بخت عالی بوده از تأثیر حرف بی‌زیان	از توجه می‌توان سنگین‌دلان را نرم کرد	4904 6205
B 88 ^a	نی‌کمان محتاج تیر و تیر محتاج کمان	در شهادتگاه عاشق بسکه استغناست هست	6206
	شد زمین از رشحه فیض سحابت گلستان	قطره گوهر گر ⁴⁹⁰⁵ شود در بحر احسانت چه سود ⁴⁹⁰⁶	6207
	روز روشن می‌شود دایم چراغ آسمان	مدعا را کس ⁴⁹⁰⁷ به کام خویشتن کی می‌رسد	6208
	بر سرم مرغ خیال یار تا بست آشیان	هر سر مو بر سر شوریده تار ⁴⁹⁰⁸ منت است	6209
	زلف را نازم ⁴⁹¹⁰ چه خوش پیچیده خود را در میان	از میان تا کم ⁴⁹⁰⁹ نگردد یگ دل افتاده‌ای	6210
	تا به مغز استخوان کردیم این را امتحان	تا ابد هرگز نمی‌گردد دم تیغ نفس	6211
N 156 ^b	عاشقان را این چنین فرموده آن سلطان جان ⁴⁹¹²	عاشقی را در جهان معشوق پیدا می‌کند ⁴⁹¹¹	6212
	از درون دل به حکم غیب می‌آید برون		6213
	وجد می‌خواهی کنی شعر سعیدا را بخوان		

- 722 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

⁴⁹⁰³ بزمی: L، B: بزم N

⁴⁹⁰⁴ 6205 L، B: - N

⁴⁹⁰⁵ گوهر گر L، N: گر گوهر B

⁴⁹⁰⁶ سود L، B: دور N

⁴⁹⁰⁷ کس N، B: کی L

⁴⁹⁰⁸ تار L، N: بار B

⁴⁹⁰⁹ تا کم N: ناکم L: کم تا B

⁴⁹¹⁰ نازم N، B: نارم L

⁴⁹¹¹ می‌کند L، B: کرده‌است N

⁴⁹¹² عاشقان را این چنین فرموده آن سلطان جان L، B: این چنین فرمود آن سلطان دین با عاشقان N

L 190 ^a N 157 ^a B 88 ^a	در بسته‌است دایم از آن باغبان من	تا رنگ از بهار نگیرد خزان من	6214
L 190 ^b	چسپیده‌است بسکه به هم استخوان من	بی سوختن چو شمع ز هم و نمی‌شود	6215
B 88 ^b	بال و پر است خار و خس آشیان من	از بسکه ننگ منت پرواز می‌کشم	6216
	تا گشت صدرخانه من آستان من	در کفش گاه جای دهم پادشاه را	6217
	عود است مشکبار و بر کاروان من	دارم دل شکسته و خون فسرده‌ای	6218
	چسپیده نیست جوهر تیغ زبان من	گوهر نثار ⁴⁹¹³ دل ز ره گوش می‌کند	6219
	تهجره‌ای است ماند در این جام جان من	در شیشه آنچه بود کشیدند رفتگان	6220
	باشد فدای ⁴⁹¹⁴ سرو تو گردد روان من	عمری است ایستاده به راه تو منتظر	6221
	جز دود تلخ و ⁴⁹¹⁵ آه سعیدا نمانده‌است		6222
	از ⁴⁹¹⁶ آتشی که غم زده در استخوان ⁴⁹¹⁷ من		

- 723 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

B 88 ^b H 380	توانایی ندارد راه در جسم نزار من	ز بس بر بسته پیری ناتوانی را به کار ⁴⁹¹⁸ من	6223
	کدامین رخنه را بندد ز یک مشت غبار من	فلک تنها ز من تعمیر دل‌ها را چسان سازد	6224
	که بر اقلیم دل‌ها تاخت دارد شهباز من	دلی پیدا کن از کونین و اسعتر در این عالم	6225
	کند لب‌تشنه‌ای تکرار شعر آبدار من	به گوش ابر نیسان برق‌آسا گر گذر سازد	6226

⁴⁹¹³ نثار B: به کار L: نثار N

⁴⁹¹⁴ فدای N، B: فدای L

⁴⁹¹⁵ و N، B: - L

⁴⁹¹⁶ از N، B: در L

⁴⁹¹⁷ استخوان L، B: دوران N

⁴⁹¹⁸ کار B: کام H

6227	به جز افتادگی نبود قبولی نزد من کس را	که در پی اعتباری گشته ظاهر اعتبار من
6228	غبار خاطری پیراهنش هرگز نگر دیده	کجا آن گوشه دامن و دست خاکسار من
6229	خیالم تا ز یاد لعل جانان باده نوشیده	چو دست رعه‌دار از دست رفته اختیار من
6230	زمینم بسکه شد از تیر باران غمش خرم	عجب نبود که پیکان سبز گردد در بهار ⁴⁹¹⁹ من
6231	هوای قامت او می‌برد گرد مرا بالا	ندارد منت صرصر سلیمان غبار من
6232	سعیدا در لباس آه دود دل شود ظاهر	H 381
	ترشح می‌شود بیرون ز چشم ⁴⁹²⁰ پرشرار من	
- 724 -		
[غزل] [مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]		
6233	سرو روان کیست قد خوش‌خرام تو	خاص از برای کیست چنین لطف عام تو ⁴⁹²¹
6234	کار جهان و اهل جهان را تمام کرد	ز آن چشم دلربا نگه ناتمام تو
6235	ای باده آبروی خم و شیشه ریختی	شد عیش‌ها تمام ⁴⁹²² ز یک جوش خام تو
6236	آن جرعه می‌که دوش گرفتی ز ما به زور	ای محتسب بیار که باشد حرام تو
6237	از چشم اعتبار زمین و زمان فکند	این توسن سفید پی بد لکام تو
6238	در گوش اهل درد سعیدا کند اثر	
	بی‌درد را چه بهره ز لطف کلام تو	

- 725 -

[غزل]
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

⁴⁹¹⁹ بهار H: مزار B

⁴⁹²⁰ چشم B: جسم H

⁴⁹²¹ خاص از برای کیست چنین لطف عام تو B: بلبل سرود خطبه خوبی به نام تو H

⁴⁹²² تمام B: حرام H

L 190 ^b B 88 ^b	بلبل سرود خطبه خوبی به نام تو	آورد دی صبا به گلستان پیام تو	6239
	در گوش از لطافت حسن کلام تو	معنی چکد ز لعل تو هنگام گفتگو	6240
	چون روز عید می‌گذرد صبح و شام تو	قربان زلف و گوش تو کردم که هر زمان	6241
	قربان شوم به گردش چشم چو جام تو	گه ناز و گاه خشم و گهی صلح و گاه جنگ	4923 6242
	ما را نظر یکی است به خاص و به عام تو	مقصود کفر و دین بود اظهار بندگی	6243
	می خور به قول خواجه سعیدا که فرق نیست		6244
	نان حلال شیخ ز آب حرام تو		

- 726 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 191 ^a S 19 ^b B 88 ^b	زلفش چو مار گشت و در آمد به خواب او	هر کس شکست ⁴⁹²⁴ طره پر پیچ و تاب او	6245
	صد بحث می‌کند لب حاضر جواب او	یک بوسه‌ای که دل طلبد ز آن دهان تنگ	6246
	دل برد چون سفینه خرام چو آب او	بر کند صبر لنگر سنگین خویش را	6247
	همچون هلال جلوۀ پا در رکاب او	نگذاشت طاقتی که کشد کس عنان آه	6248
	زلف فلک شعار کمال اکتساب او	در هر نسیم عمر ابد بخش می‌کند	4925 6249
	هر کس شنید شعر سعیدا به خویش گفت		6250
	صد آفرین به فکر و خیال و صواب او ⁴⁹²⁶		

- 727 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

4923 B - :L 6242

4924 شکست S: شکسته L، B

4925 S - :B، L 6250-6249

4926 صد آفرین به فکر و خیال و صواب او L: هر کس برای خویش و سعیدا برای تو B

L 191 ^a B 88 ^b	جایی که کبریا ی تو باشد روای تو	من کیستم که دم زنم از کبریا ی تو ⁴⁹²⁷	6251
	بر خیز جا گذار که خالی است جای تو	رفتیم ز یاد خویش دلم پاک شد ز عیب ⁴⁹²⁸	6252
	من می‌کشم جفای تو بهر صفای تو	طبعم ⁴⁹²⁹ ز بس که مایل جور افتاده است	6253
	بر استخوان نگاه ندارد همای تو ⁴⁹³⁰	داغم ز لاغری و ضعیفی که از غرور	6254
		جور رقیب و محنت ایام می‌کشد	6255
	هر کس برای خویش و سعیدا برای تو		
	- 728 -		
	[غزل]		
	[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن]		
L 191 ^a S 97 ^b M 128 ^b N 156 ^b B 89 ^a	ور شود زار و نزار از غم آن مو ⁴⁹³¹ گو شو	دل گر از دست شود در خم ابرو گو شو	6256
M 129 ^a	گر شود هر دو جهان از تو به یک سو گو شو	سوی او می‌رود از شش جهت اندیشه مکن	6257
	سر مجنون چو شود بر سر آهو گو شو	جان من باد فدا چشم سیه را گو باد	6258
	گر شود سلسله دل خم ابرو ⁴⁹³² گو شو	من نه آنم که سر از بندگیت بر دارم	6259
L 191 ^b	گر شود خشک گل و لاله ⁴⁹³⁴ خودرو گو شو	نیست از مردن ابنای زمان ⁴⁹³³ هیچ غمی	6260
		زلف عمری است سعیدا که ترا در دست است	6261

⁴⁹²⁷ تو B: او L

⁴⁹²⁸ B - :L 6252

⁴⁹²⁹ طبعم L: طبعت B

⁴⁹³⁰ همای تو L: هوای تو B

⁴⁹³¹ مو M، N: کو L، B - :S

⁴⁹³² ابرو L، B: گیسو S، M، N

⁴⁹³³ زمان S، M، N، B: جهان L

⁴⁹³⁴ لاله L، M، N، B: لاله و S

گر شود جان چه شود بر سر یک مو گو شو

- 729 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

B 89 ^a H 383	بر آید چون بت من مست و خوی آتشین با او	نمی‌آید به یک نازش برون روی زمین ⁴⁹³⁵ با او	6262
	نشان تیر نازش می‌شود هر کس که می‌بیند	گاهی چین بر جبین گاهی کمان در دست و کین با او	6263
H 384	از آن دستی که من قربان تیغش گشته‌ام دیدم	بد بیصاست با آن دست همچون آستین با او	6264
	به مقدار نظر هر چشم از آن مه بهره‌ای دارد	که او یک خرمن حسن است و مردم خوشه‌چین با او	6265
	چه استعداد حسن است این و استغنا که او ⁴⁹³⁶ دارد	دو عالم چون دو گیسو از یسار و از یمین با او	6266
	نگیرم جانب او را چو دائم نیست با او حق		6267
	سعیدا جانب آنم که حق باشد معین با ⁴⁹³⁷ او		

- 730 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 191 ^b S 97 ^b M 129 ^b N 157 ^a B 89 ^a	به دل‌ها ناوک‌انداز است دایم ابروان تو	جدا هرگز ندیدم تیر مژگان از کمان تو	6268
	به غیر از ⁴⁹³⁸ خویش رفتن چاره‌ای دیگر نمی‌دانم ⁴⁹³⁹	که باشد بی‌نشانی یک نشانی از نشان تو	6269
	اگرچه پیش از این نشنیده‌بودم ز آن دهان حرفی	دهانی کرده‌اند امروز مردم از زبان تو	6270
S 98 ^a	فلک کی می‌تواند شرح الوان نعم کردن	که یک پیچی ⁴⁹⁴⁰ است وا گردیده از دستار خوان تو	6271

⁴⁹³⁵ برون روی زمین H: زمین و آسمان B

⁴⁹³⁶ او B: آن H

⁴⁹³⁷ با: - B, H

⁴⁹³⁸ بغیر از S, N, B: بغیر L: بغیر ار M

⁴⁹³⁹ نمی‌دانم L, B: نمی‌بینم S, M, N

⁴⁹⁴⁰ پیچی S, M, B: پیچ L, N

معانی را ز جیب غیب ⁴⁹⁴¹ با این پاکدامانی	کشیده در طلسم صورتش سحر ⁴⁹⁴² بیان تو	6272
ترا در خواب می‌دیدم که خورشید آمد بر سرم	گشادم ⁴⁹⁴³ چشم و از بی‌طاقتی کردم ⁴⁹⁴⁴ گمان تو	6273
به جز اقلیم ⁴⁹⁴⁵ ملک دل نمی‌تازد دگر جایی	که غیر از دل نمی‌گنجد غم صاحب‌قران ⁴⁹⁴⁶ تو	6274
نباشد خاطر جمعی سراسر در جهان کس را	نروید جز گل آشفته‌گی در بوستان تو	6275
مذاقم را به انده ⁴⁹⁴⁷ دایه می‌پرورد و می‌گفتم	نشنید لذت غم تا به مغز استخوان تو	6276
بیا و کافرم کن و ⁴⁹⁴⁸ آنگهان زن تیغ بر فرقم	گذشتم از سر ایمان و جان خود ⁴⁹⁴⁹ به جان تو	6277
نه در وصلت قرار و نی به هجرت صبر و ⁴⁹⁵⁰ تمکینی		6278
سعیدا کرده‌ام در هر دو حالت ⁴⁹⁵¹ امتحان تو		

- 731 -

[غزل]

[مفتعلن مفاعلهن مفتعلن مفاعلهن]

L 191 ^b S 98 ^a M 129 ^b N 157 ^b B 89 ^a	صلح و صفا بود مرا جنگ تو و جفای تو	تن به قضا سپرده‌ام در طلب رضای تو	6279
	یوسف مصر کمترین بنده‌ات ای عزیز من	هر دو جهان کلافه‌ای آمده در بهای تو	6280

⁴⁹⁴¹ غیب: B, N, S, L عیب M

⁴⁹⁴² سحر: B, M, S, L سحر و N

⁴⁹⁴³ گشادم: B, L گشودم S, M, N

⁴⁹⁴⁴ کردم: B, N, M, S بردم L

⁴⁹⁴⁵ اقلیم: B, N, S, L اقلیم و M

⁴⁹⁴⁶ صاحب قران: B, N, S, L صاحب قرآن M

⁴⁹⁴⁷ انده: B, N, S, L اندوه M

⁴⁹⁴⁸ و: B, L - N, M, S

⁴⁹⁴⁹ خود: B, N, S, M من: L جود M

⁴⁹⁵⁰ و: B, N, M, S - L

⁴⁹⁵¹ حالت: B, N, M, S عالم L

L 192 ^a S 98 ^b M 130 ^a	کون و مکان دو ⁴⁹⁵² کفش تنگ آمده پیش پای تو	جز دل عاشقان نشد معبد ذات اقدسست	6281
	پاک ز آلت لسان نطق سخن‌سرای تو	مردم دیده خاک‌ره در نظر منزلت	6282
	باز نکرده دیده را جانب او همای تو	چرخ شد استخوان‌نما از مه نو که بیندش	6283
	در پرش است چشم من در سفر ⁴⁹⁵⁴ هوای تو	کار دلم طپیدن و بی تو در این قفس مدام ⁴⁹⁵³	6284
	خود چه کنم بگو مرا گر نشوم فدای تو	دیده نمی‌توانمت غیر تو هست اگر ⁴⁹⁵⁵ کسی	6285
	شکر خدای من تویی ⁴⁹⁵⁶ کیست بگو خدای تو	گرچه ضعیفم و گدا چون تو نه بی مرثیم	6286
	من ز فنای خویشتن خواسته‌ام بقای تو	دادن جان مرا نه از بهر عوض گرفتن است	6287
B 89 ^b	شهره شهر شد سعیدا به غلامی سگت		6288
	گر بکشی زهی طرب ور ⁴⁹⁵⁷ بکشی رضای تو		

- 732 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 192 ^a S 98 ^b M 130 ^a N 157 ^b B 89 ^b	گهی با مه برابر می‌زند گه با فلک پهلوی	خیالم تا به سرو قامت او ⁴⁹⁵⁸ گشته هم زانو	6289
	نمی‌خواهم که باشد پیش رو آیینۀ زانو	چنان از صورت آدم گریزانم که در معنی	6290
	اگر مردی بیا و جای کن در گوشۀ ابرو	ز بیم تیز مژگان ای دلا در زلف جا کردی	6291
	سعیدا گفتگوها داشت از موی میان او		6292

⁴⁹⁵² دو: B، N، M، S - L

⁴⁹⁵³ L - B: N، M، S 6284

⁴⁹⁵⁴ سفر: N، M، S: طلب B

⁴⁹⁵⁵ اگر: L، B: گر S، M، N

⁴⁹⁵⁶ تویی: L، M، N، B: توی S

⁴⁹⁵⁷ ور: L، B: گر S، M، N

⁴⁹⁵⁸ او: B، N، M، S: آن L

بسی من گرد او⁴⁹⁵⁹ گشتم ندارد آن کمر یک مو

- 733 -

[غزل]

[مفاعیلن فعلاطن مفاعیلن فعلن]

L 192 ^a	به بحر شور زده غوطه آب نیل از تو	به چاه رفته فرو یوسف ذلیل از تو	6293
S 98 ^a	به یاد لعل تو می در بهشت می جوشد	گرفته لذت کافور سلسبیل از تو	6294
M 129 ^a	نسیم پیرهن یار بس ⁴⁹⁶⁰ بود ما را	جمال یوسف کنعان و رود ⁴⁹⁶¹ نیل از تو	6295
N 156 ^b	بس است روز قیامت اگر به وزن آید	گناه و لطف کثیر از من و قلیل از تو	6296
B 89 ^b			
N 157 ^a			
L 192 ^b	گناه و جرم بود مظهر ظهور کریم		6297
	بهشت و حور ⁴⁹⁶² سعیدا به این ⁴⁹⁶³ دلیل از تو		

- 734 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 192 ^b	چه هشیار است در انداز چشم می پرست او	که هرگز یک دلی بیرون نمی آید ⁴⁹⁶⁴ ز شصت او	6298
S 98 ^b	هزاران ⁴⁹⁶⁵ حلقه باید در خم زلف پری رویان	که تا یک دل تواند صید کردن چشم مست او	6299
M 129 ^a	دلم را گوی بازی کرده اید و راضیم از جان	و لیکن با خبر ای ماهرویان از شکست او	6300
B 89 ^b			
N 158 ^a			

⁴⁹⁵⁹ او ،L ،N ،وا ،S ،M :آن B

⁴⁹⁶⁰ بس ،L ،S ،N ،B :پس M

⁴⁹⁶¹ رود ،L ،B :مصر و ،S ،M ،N

⁴⁹⁶² حور ،S ،M ،N ،B :حور و L

⁴⁹⁶³ به این ،L ،S ،N ،B :بایی M

⁴⁹⁶⁴ نمی آید ،L ،S ،M ،N :آید B

⁴⁹⁶⁵ هزاران ،L ،S ،N ،B :هزارا M

6301	چه ⁴⁹⁶⁶ گویم از خم ⁴⁹⁶⁷ زلف و قد موزون دل‌جویش	که هرگز کی توان کردن به عمری شرح و بسط ⁴⁹⁶⁸ او	S 99 ^a
6302	یقین معذور خواهد بود از تکلیف در عالم	که تا محشر نمی‌آید به خود ⁴⁹⁶⁹ مست الست او	
6303	از آن جان را خوش آید ⁴⁹⁷⁰ ناوک مژگان که هر ساعت	دل ما را خطا تا گردن و تا پر نشست او	M 129 ^b
6304	سعیدا مهر مهری به دل دارد که از خجلت		
	ید ⁴⁹⁷¹ بیضا دگر بیرون نمی‌آید ⁴⁹⁷² ز دست ⁴⁹⁷³ او		

- 735 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

6305	از بسکه نازک است دل پر ز آرزو	داریم همچو شیشه می‌گریه در گلو	L 192 ^b
6306	من عمر هاست خدمت میخانه کرده‌ام	کی می‌رسد به داد خمار دلم سبو	S 99 ^a M 130 ^a
6307	راه نجات را سر مویی ⁴⁹⁷⁴ نمانده‌اند ⁴⁹⁷⁵	کردند چاک سینه ما چون به غم رفو	N 158 ^a B 89 ^b
6308	اندوه و گریه بود طعام و ⁴⁹⁷⁶ شراب ما	روزی که می‌نوشت قلم «وَأَشْرَبُوا كَلُوا»	M 130 ^b
6309	فردا ⁴⁹⁷⁷ عمل طلب کند از ما نه نظم و نثر ⁴⁹⁷⁸		

⁴⁹⁶⁶ چه: S، M، N، B: چو L

⁴⁹⁶⁷ از خم: L، M، N، B: از قد خم S

⁴⁹⁶⁸ بسط: L، B: بست S، M، N

⁴⁹⁶⁹ خود: L، S، N، B: خو M

⁴⁹⁷⁰ آید: S، M، N: آمد L، B

⁴⁹⁷¹ ید: S، M، B: ید و L، N

⁴⁹⁷² دگر بیرون نمی‌آید: L، S، M، N: نمی‌آید دگر بیرون B

⁴⁹⁷³ دست: S، M، N، B: شصت L

⁴⁹⁷⁴ مویی: L، M، B: موی S، N

⁴⁹⁷⁵ نمانده‌اند: S، M، N، B: نمانده‌است L

⁴⁹⁷⁶ و: S، M، N، B: - L

⁴⁹⁷⁷ فردا: L، S، N، B: فردا M

⁴⁹⁷⁸ نظم و نثر: L، N، B: نثر و نظم S، M

کاری نرفته پیش سعیدا به گفتگو

- 736 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 192 ^b B 89 ^b	پیچیده است حرف مگر بر زبان ⁴⁹⁷⁹ تو	دل در کمان فتاده ز شکل دهان تو	6310
L 193 ^a	پیشانی ای ⁴⁹⁸⁰ که بوسه نزد آستان تو	دایم به صدر جبهه او چین نشسته است	6311
	بیرون بسته ناوک زخم از کمان تو	افتد به فکر زخم ز پا دشمن محیل	6312
	سود عدو بود چو ببیند زیان تو	باشد کمال نفس ⁴⁹⁸¹ دغل نقص روح پاک	6313
	دایم به خاک می نگرد آسمان تو	از کبر بر فقیر نبینی و غافلی	6314
	نبود عجب که قرعه شود استخوان تو	از بسکه داغ حسرت دنیاست پیکرت	6315
	در روز بازخواست ⁴⁹⁸² سعیدا زیان توست		6316

جز دگر هر چه می گذرد بر زبان تو

- 737 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 193 ^a B 89 ^b	ماه دو هفته شب ایشان خیال تو	ای آفتاب روی غریبان جمال تو	6317
	مجنون شد از تصور حسن کمال تو	در شهر فکر عقل فلاطون روزگار	6318
	با رتبه تو پایه جاه و جلال تو	دایم به دوش فکر ⁴⁹⁸³ نگهدار عالم است	6319
	ما کرده ایم صلح به یکدم وصال تو	هر کامرانی ای ⁴⁹⁸⁴ که در این روزگار هست	6320

⁴⁹⁷⁹ زبان B: دهان L

⁴⁹⁸⁰ پیشانی ای: پیشانی L، B

⁴⁹⁸¹ نفس B: نقص L

⁴⁹⁸² بازخواست: بازخواست L، B

⁴⁹⁸³ فکر B: حفظ L

⁴⁹⁸⁴ کامرانی ای B: کامرانی L

	شوخی به این مشابه ز طوبی ندید کس ⁴⁹⁸⁵	هر جا دلی است ریشه دواند نهال تو	6321
B 90 ^a	چینی به طاق خانه فغفور نقش بست	بردند تا خبر ز صفای سفال تو	6322
	چون عقل در هوای عدیلت رود به فکر	یابد مگر به آینه دل مثال تو	6323
	انگشت اعتراض بود در جبین ماه	افتد به جام باده چو عکس هلال تو	6324
	بس نازک است طبع لطیف قصیده را	کردم از آن غزل که نیارد ملال تو	6325
	عمر مصاحب تو سعیدا دراز باد		6326
	هرگز نکرده عار از این کهنه شال تو		

- 738 -

	[غزل]		
	[مفتعلن فاعلن مفتعلن فاعلن]		
L 193 ^b B 90 ^a	گوشه نشین گشته ماه در خم گیسوی تو	چشم جهان ⁴⁹⁸⁶ می پرد در هوس روی تو	6327
	در نگه اولین خوانده فسونی مگر	بست زبان مرا چشم سخن گوی تو	6328
	تیغ نگاه ترا سرمه فشان می کند ⁴⁹⁸⁷	پی به کمان بسته است سرمه بر ⁴⁹⁸⁸ ابروی تو	6329
	در شب تار خیال چشم چراغ من است	یاد وصال رخت حلقه گیسوی تو	6330
	غمزه خورشید را جلوه ناهید را	گوشه نشین کرده است گوشه ابروی تو	6331
	طرفه حضوری است جمع در خم زلف مدام	دام دل آگه ⁴⁹⁸⁹ است حلقه هر موی تو	6332
	دیده یعقوب را چشم به پیراهن است	ورنه مرا چشم و ⁴⁹⁹⁰ دل پر شده از بوی تو	6333

⁴⁹⁸⁵ ندید کس L: کس ندید B

⁴⁹⁸⁶ جهان B: نهان L

⁴⁹⁸⁷ می کند B: می کشد L

⁴⁹⁸⁸ بر B: در L

⁴⁹⁸⁹ آگه B: آگهی L

⁴⁹⁹⁰ و L: B -

6334	باز به خود آمدن روز تو گرداندن است	هر که ز خود می‌رود راه برد سوی تو
6335	جلوه سبابهات کرده قمر را دو نیم	قوس و قزح را شکست معجز ابروی تو
6336	هر که قدم می‌نهد بپیش از سر گذشت	بر دم ⁴⁹⁹¹ تیغ بلاست راه سر کوی تو
6337	خال چه دل‌ها نسوخت ز آتش حسن رخت	غمزه چه خون‌ها نریخت بر سر هندوی تو
6338	تا تو نشستی نخاست شُعبده‌ای در جهان	فتنه نهاده است سر بر سر زانوی تو
6339	سیر جنان کی کند بی تو سعیدا هوس	
	دوزخ پر هیمة ⁴⁹⁹² است جنت بی روی تو	

- 739 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

6340	در تن عشاق مسکین نیست جانی غیر تو	نیست در این مملکت‌ها کاروانی ⁴⁹⁹³ غیر تو	L 193 ^b B 90 ^a
6341	با تو می‌خواهم که بی‌خود خلوتی سازم درست	تا در آن مجلس نباشد میهمانی ⁴⁹⁹⁴ غیر تو	
6342	مرغ روحم را به جز گرد سرت پرواز نیست	نیست این پروانه را شمع نهانی غیر تو	
6343	حلقه‌کوب باب الا الله جز کوی تو نیست	نیست صید لامکان را آشیانی غیر تو	L 194 ^a
6344	رحم کن این معنی مخفی به دل بنمای روی	نیست این ویرانه را گنج روانی غیر تو	
6345	می‌گشی چون می‌خرامی از برم انصاف نیست	نیست چون این خسته را روح ⁴⁹⁹⁵ روانی غیر تو	
6346	خود سعیدا را به خود بنمای راه ای بی‌نشان		
	از تو نشنیدم که دارد کس نشانی غیر تو		

⁴⁹⁹¹ بر دم B: هر دم L

⁴⁹⁹² پر هیمة B: بی میوه L

⁴⁹⁹³ مملکت‌ها کاروانی B: مملکت با کامرانی L

⁴⁹⁹⁴ میهمانی B: مهمانی L

⁴⁹⁹⁵ روح B: گنج L

- 740 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 194 ^a B 90 ^a	چو شبنم گریه دارم ⁴⁹⁹⁶ تا بر آید آفتاب او	به چشمم کرد عالم را سیه مشکین نقاب او	6347
	که سرپوش جهان گردیده یک ظرف حباب او	به بحر هیبتش اندیشه را راه شنایی نیست	6348
	جهان را در حجاب افکنده حسن بی حجاب او	ز بس نور تجلی کرده جا در دیده مردم	6349
	که می آرد به غیر از زلف تاب آفتاب او	چو کاکل هر که دیدش در قفایش گشت سرگردان	6350
	شکست این ورق باشد نشان انتخاب او	نظرگاه محبت نیست چون بی درد باشد دل	6351
	ولی شرمندهم فردا ز لطف بی حساب او	ندارم بیم از روز حساب خویشتن هرگز	6352
	سعیدا دوش می می خورد بر حال دل زارم		6353
	به جای گریه خون می ریخت از چشم کباب او		

- 741 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 194 ^a B 90 ^a	یا از میان او کمری یافتی بگو	ای دل از آن دهن اثری یافتی بگو	6354
	چون نرگس از چمن نظری یافتی بگو	ای گل به حسن خویش چه مغرور گشته ای ⁴⁹⁹⁸	4997 6355
	ای عندلیب مشت زری یافتی بگو	جز غنچه شکفته از این باغ دل گشا	6356
B 90 ^b	هرگز از این چمن ثمری ⁴⁹⁹⁹ یافتی بگو	ای آنکه دل به عشوه دنیا سپرده ای	6357
L 194 ^b	چون خاکساریت سپری یافتی بگو	با صد هزار تیر بلا رو به رو شدن	6358
	هرگز به از پدر پسری یافتی بگو	ترجیح بر خیال سخن را نمی دهم	6359

⁴⁹⁹⁶ دارم B: دارد L

⁴⁹⁹⁷ L 6358 < B 6355

⁴⁹⁹⁸ گشته ای B: گشته L

⁴⁹⁹⁹ ثمری L: اثری B

6360	بر عیب دیگران چه نظر باز کرده‌ای	بر عیب خویش اگر نظری یافتی بگو
6361	ای دل در این زمانه به جز عشق و عاشقی	بیع و شرای بی‌ضرری یافتی بگو
6362		شد عمرها ز خویش سعیدا که رفته‌ای
		ز آن یار بی‌نشان خبری یافتی بگو

- 742 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 194 ^b S 99 ^a M 130 ^b N 158 ^a B 90 ^b N 158 ^b	لیک فکری کن که عالم را بنا چون ساخته	گرچه عالم را بنا آن ذات بی‌چون ساخته	6363
	تا در این دیوان ترا مصراع موزون ساخته	هر دو عالم را معانی در تو صانع کرده ⁵⁰⁰⁰ فکر	6364
	عالمی را نازم آن لیلی که مجنون ساخته	عمر لیلی صرف شد تا گشت مجنون ابلهی	6365
	این همه صنعت که حق در کار گردون ساخته	خاک را آرام کی می‌بود اگر آدم ⁵⁰⁰¹ نبود	6366
	ز آن بنای عشق را از عقل ⁵⁰⁰² بیرون ساخته	نیست ممکن عقل را بیت الحزن بی چار حد	6367
	یوسف ما خاطر یعقوب محزون ساخته	شد عزیز مصر لیکن در فراق خویشتن	6368
S 99 ^b	خلقت این مار را گویا ز افسون ساخته	شیوه‌ها کردم بسی با زلف او راعم نشد	6369
	چشم او خود خورده خون‌ها تا دلی خون ساخته	کار آسان نیست جور و ناز معشوقان به کس ⁵⁰⁰⁴	5003 6370
	گوییا در باده ما چرخ افیون ساخته	کام عیش ما نشد خالی ز تلخی هیچ گه	6371

⁵⁰⁰⁰ کرده L، S، M، B: کرد N

⁵⁰⁰¹ اگر آدم L، B: آدم گر S، M، N

⁵⁰⁰² عشق را از عقل M، N: عقل را از عشق L، B: عشق را از عقل S

⁵⁰⁰³ N، M، S 6372 <: B، L 6370

⁵⁰⁰⁴ به کس S، M، N: بکش L، B

6372	هر چه هست از دفتر حق نیست بیرون در ⁵⁰⁰⁵ جهان او به علم خویشتن نی ⁵⁰⁰⁶ کم نه افزون ساخته
6373	چوب را در رقص می‌آرد سعیدا جذب عشق جلوه لیلی‌وش ⁵⁰⁰⁷ ما بید مجنون ساخته
- 743 - [غزل] [مفاعلاتن مفاعلتن مفاعلن فعلا]	
6374	فلک به این همه رنگی که بر هوا بسته به زیر تیغ تو صیدی است دست و پا بسته
6375	دری ⁵⁰⁰⁸ که می‌زنی و خانه‌ای که می‌پرسی گشوده پای جفا و ره وفا بسته
6376	دلم ز روی زمین سرد اگر شود چه عجب که روزگار خنک آب بر هوا بسته
6377	چه نازکی است خدایا که زلف او دارد دو جا شکسته و اما ⁵⁰⁰⁹ هزار جا بسته
6378	جبین خواهه ز چین و انمی‌شود هرگز که در به روی خود از هیبت گدا بسته
6379	هوا نشسته و کشتی شکسته و رفته قضا ببین که چسان دست ناخدا بسته
6380	جهان و کار جهان ریسمان پر گرهی است که یک گره الم و دیگری دوا بسته
6381	ببین ز سینه تنگ و ⁵⁰¹⁰ دلم چه می‌گذرد گرفته راه گلو را غم و صدا بسته
6382	فریب گوشه محراب را مخور که خدا گشاده در ز قفا و به روی ما بسته
6383	مگر که زنده کند یار از جفا و نی ⁵⁰¹¹ کمر به قتل ز خودرفتگان چرا بسته

5005 در S، M، B: از L، N

5006 نی S، M، N: نه L، B

5007 لیلی‌وش B، N، L: لیلی‌وشی S، M

5008 دري M، S، L: دري B، N

5009 اما S، M، N، B: از ما L

L - :B ،N ،M ،S و⁵⁰¹⁰

5011 نی B، L، نه S، M، N

6384 هر آن غرور که افکنده پیریش از سر گرفته زاهد و در گوشه ردا بسته

6385⁵⁰¹² مرا که دست به نیکی رسد چرا نکم که کینه دشمنم از دست نارسا بسته

6386 چه دلبری است سعیدا که هندوی زلفش

دل شکسته به هر حلقه دو تا بسته

- 744 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

6387 ای که از قدرت تویی حسن آفرین تازه‌ای باز از روی کرم بنما جبین تازه‌ای

6388 جلوه معشوق چون هر دم به رنگی⁵⁰¹³ دیگر است می‌توان هر روز پیدا کرد دین تازه‌ای

6389 کس نمی‌داند جهان را چیست از تبدیل وقت هر زمان این دست دارد آستین تازه‌ای

6390 می‌کند احیا به رنگی خاندان کفر را هر زمان⁵⁰¹⁴ می‌افکند بر زلف چین تازه‌ای

6391 رو به‌رو با خلق گشتن طرفه کار مشکلی⁵⁰¹⁵ است باید ای آیین‌روی آهین تازه‌ای

6392 دلنشین یاری خدا از غیب بنماید مگر در مکان کهنه می‌خواهم مکین تازه‌ای

6393 فکرها کردم سعیدا در سخن تا یافتم

از برای گلشن معنی زمین تازه‌ای

- 745 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

6394 باز چشمش سرمه‌آمیز آمده طرفه بیماری به پرهیز آمده

⁵⁰¹² S - :B، N، M، L 6385-6386

⁵⁰¹³ رنگی: B، N، M، L

⁵⁰¹⁴ زمان: B، L، N، M، نفس

⁵⁰¹⁵ کار مشکلی: B، N، M، L: کاری مشکل

N 159 ^b B 90 ^b	وادی ایمن بلاخیز آمده	غیر داغ و 5016 آه از دل بر نخاست	6395
B 91 ^a	عشق فرهاد سحرخیز آمده	کوه هستی را به ما هموار کرد	6396
	ساغرش بی باده لب‌ریز آمده	هر که او مست شراب بی‌خودی است	6397
M 132 ^a	خسته و بیمار و خون‌ریز آمده	ناتوانی دیده کس جز چشم او	6398
	تا به کام دل نم‌کریز آمده	از تبسم لب دگر هرگز نیست	5017 6399
	هر دو فتراکش دل‌آویز آمده	شد به غارت کردن جان‌ها سوار	6400
	آه من با شعله تیز آمده	سوخت دل گویا به داغ سینه‌ام	6401
	طوطی نطقم شکرریز آمده	کیست یا رب در پس آینه‌ام	6402
	دل مرید شمس تبریز آمده	جان من شد بنده ملای روم	6403
		از برای غم سعیدا غم مخور	6404
		گرچه این لشکر به انگیز آمده	

- 746 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 196 ^a M 131 ^b N 160 ^b B 91 ^a	برون ز عالم امکان شدم نشسته نشسته	ز جان گذشتم و جانان شدم نشسته نشسته	6405
	نهان به گوشه دامن شدم نشسته نشسته	ز بار کلفت و 5018 غم همچو پای خواب‌آلود	6406
	اسیر چاه زرخدان شدم نشسته نشسته	ز بسکه تشنه لعل لب بتان گشتم	6407
	غبار خاطر 5020 یاران شدم نشسته نشسته	در آستانه مهر و وفای یک رنگی 5019	6408

5016 و L :B ،N ،M

5017 L 6401 < :B ،N ،M 6399

5018 و N :B ،M ،L

5019 وفای یک رنگی L ،M ،N : وفای یک رنگی B

5020 خاطر M :B ،N ،L

6409	دلیل دیده و دل گشته‌ام در آن ⁵⁰²¹ خم زلف	چراغ شام غریبان شدم نشسته نشسته
6410	ز بس گداخت مرا روزگار همچو هلال	ز چشم حادثه پنهان شدم نشسته نشسته
6411	به پوست تخت قناعت ز دیو نفس خلاص	به زور صبر سلیمان شدم نشسته نشسته
6412	در ⁵⁰²² انتظار جمال تو بر سر کویت	رفیق نام گدایان شدم نشسته نشسته
6413	اثر نبود سعیدا ز من به روی زمین	
	چو گرد و خاک نمایان شدم نشسته نشسته	

- 747 -

[غزل]

[مفعول مفاعیل مفاعیل فاعولن]

L 196 ^a M 132 ^a N 160 ^a B 91 ^a S 143 ^a	حیرت ز مه نو سر ⁵⁰²⁴ انگشت گزیده	ابروی ترا تا قلم صنع کشیده ⁵⁰²³	6414
	صادق نفسی سوره اخلاص دمیده	خطی که نمایان شده بر گرد رخ ⁵⁰²⁵ او	6415
	این باز ز هر شاخ درختی که پریده	جان طرفه همایی است که بازش نتوان دید	6416
	تا بوده ⁵⁰²⁷ نفس رفته به جایی ⁵⁰²⁸ نرسیده	راهی است ره ⁵⁰²⁶ عشق که چون ما و تو بسیار	6417
	چون عاقبت کار که دیدیم ⁵⁰³⁰ که دیده	بی‌کاری ما به ز همه کار جهان است	6418 ⁵⁰²⁹

⁵⁰²¹ آن L، M، N: او B

⁵⁰²² در L: B، N، M

⁵⁰²³ 6414 L، M، N، B: S -

⁵⁰²⁴ سر L، M، N: خم B

⁵⁰²⁵ رخ S، M، N، B: سر L

⁵⁰²⁶ راهی است ره L، S، M، B: راه N

⁵⁰²⁷ بوده S، M، N: بود L، B

⁵⁰²⁸ جایی L، M، N، B: جای S

⁵⁰²⁹ 6418 L، S، M، N: B -

⁵⁰³⁰ که دیدیم S، M، N: بدیدیم L

	نمود موی ⁵⁰⁴⁴ ز کاکل جهان معطر کرد	مگر که معدن مشک خطاست زیر کلاه	5043 6427
N 160 ^b	ز عشق کافر و مؤمن به کام خویش رسند	کسی به ناخوشی دل نرفت از این درگاه	5045 6428
	ترا چو حضرت یعقوب چشم گریان نیست	وگر نه یوسف مصری است در بن هر چاه	6429
	من آن مرید محبم که بعد مردن من	ز خاک من نزنند سر به غیر ⁵⁰⁴⁶ مهر گیاه	6430
S 143 ^b	از آن به طره محبوب دل سعیدا بست		6431
	که عندلیب کند شاخ گل به خویش پناه		
- 749 -			
[غزل]			
[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]			
L 196 ^b	رحمتش با بی‌گناهان کی کند فردا نگاه	می‌برد دل‌های ظلمت دیده را چشم سیاه	6432
S 143 ^b M 132 ^b	همچو ساقی ای ⁵⁰⁴⁷ کرام الکاتبین بر دار دست	نامه‌ام چون ساغر می‌شد لبالب از گناه	6433
N 161 ^a B 91 ^a	دل عجایب طاق ابرویی ⁵⁰⁴⁸ نشیمن کرده‌است	می‌برد رشک و حسد ⁵⁰⁴⁹ ز این گوشه من پادشاه	6434
B 91 ^b	باز با زاغ است دشمن زاغ با زاغ است ⁵⁰⁵⁰ دوست	یار شد هم‌رنگ یار و گهر با هم‌رنگ کاه	6435
	پاس تسلیم و رضا آن کس تواند داشتن	پیش رو آینه دارد تا به ⁵⁰⁵¹ لب دل پر ز آه	6436

5043 B (2) 6428 :N، M، S، L (2) 6427

5044 موی :N، M، S، L، B بوی

5045 B (2) 6427 :N، M، S، L (2) 6428

5046 بغیر :N، M، S، B: به جای L

5047 ای :N، M، S، B: این L

5048 ابرویی :N، M، S، B: ابروی

5049 حسد :N، M، S، L: حسد از M

5050 دشمن زاغ با زاغ است :N، M، S، L: دشمن دوست باز یا باز است B

5051 به :N، M، S، B: - L

L 197 ^a	از قدم تا فرق او طی کرد چشم عقل و ⁵⁰⁵² گفت طول شهر حسن خوش عمری است یک سال و دو ماه	6437
M 133 ^a	تاج ترک و ⁵⁰⁵³ سکه صبر و خطبه ذکر و فکر دوست	6438
	پوست تخت و خانه ویران و ⁵⁰⁵⁴ سعیدا پادشاه	

- 750 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 197 ^a	نماید گاه ابرو گه جمال آهسته آهسته	6439
S 143 ^b	ز ابر آید برون بدر ⁵⁰⁵⁵ و هلال آهسته آهسته	
M 133 ^a	به همواری کشیدم در بر آن سرو سهی قد را	6440
N 161 ^a	تو ای بلبل به گوش گل ⁵⁰⁵⁶ بنال آهسته آهسته	
B 91 ^b	از این غوغا چه حاصل می‌کنی واعظ در این مجلس	6441
	نداری حال باری قیل و قال آهسته آهسته	
	غرور حسن در آغاز خط از غافلی باشد	6442
	که بس با سبزه ⁵⁰⁵⁷ گل شد ⁵⁰⁵⁸ پایمال آهسته آهسته	
	سعیدا هر چه را در دل تعلق بیشتر داری ⁵⁰⁵⁹	6443
	کشی آخر از آن چیز انفعال آهسته آهسته	

- 751 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 197 ^a	ز من تا کوی جانان گرچه یک آوازر ⁵⁰⁶⁰ مانده	6444
S 143 ^b	ز دوری می‌زنم ⁵⁰⁶¹ فریاد اما ناله پس مانده	
M 133 ^a		

⁵⁰⁵² و L، S، B: - M، N

⁵⁰⁵³ و L، M، N، B: - S

⁵⁰⁵⁴ و L، S، M، N: - B

⁵⁰⁵⁵ بدر: N، M، S، L، B

⁵⁰⁵⁶ گل: N، M، S، B: او L

⁵⁰⁵⁷ سبزه: N، M، S، L، B و

⁵⁰⁵⁸ شد: N، M، S، L، B -

⁵⁰⁵⁹ داری: N، M، S، L باشد

⁵⁰⁶⁰ آوازر: N، M، S، L، B فریادرس

⁵⁰⁶¹ می‌زنم: B، L، M، S، N می‌زد

N 161 ^a B 91 ^b			
S 144 ^a N 161 ^b	که از پیمانه می در دلش داغ هوس مانده	سیاهی لاله را بر تن نه از بخت سیه باشد	6445
	که بر خوان نباتی ریزه پای مگس مانده	نه خال است آنکه می بینی تو بر رخساره نسرين	6446
	که گویی بلبل بر آشیان یک مشت خس مانده	مرا گل بر سر ⁵⁰⁶² شوریده بی او با ⁵⁰⁶³ چه می ماند	6447
		سعیدا سعی کن تا از تو هم چیزی ⁵⁰⁶⁴ نشان ماند	6448
		که از بلبل فغان و ناله از طوطی قفس مانده	

- 752 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 197 ^a S 144 ^a M 133 ^a N 161 ^b B 91 ^b	در ⁵⁰⁶⁵ ازل وحدت نهادم همچو کوه	نیست با کس اتحادم همچو کوه	6449
	مومیایی ⁵⁰⁶⁶ باز دادم همچو کوه	گر شکستی یافت از من خاطری	6450
L 197 ^b	بر دل مسکین نهادم همچو کوه	بار سنگین ⁵⁰⁶⁷ غم عشق ترا	6451
M 133 ^b	ورنه بی او من جدام همچو کوه	لحن و ⁵⁰⁶⁸ صوت من ز آواز کسی است	6452
	گرچه بس سنگین نهادم ⁵⁰⁶⁹ همچو کوه	خاطر صحرا گران از من نشد	6453
		سر نکردم خم سعیدا پیش کس	6454
		گرچه از پا اوفتادم همچو کوه	

⁵⁰⁶² سر L، S، N، B: - M

⁵⁰⁶³ با S، M، N: بر L، B

⁵⁰⁶⁴ هم چیزی S، M، N، B: یک جزوی L

⁵⁰⁶⁵ در L، S، M، N: از B

⁵⁰⁶⁶ مومیایی L، N، B: مومیای S، M

⁵⁰⁶⁷ سنگین S، M، N، B: سنگینی L

⁵⁰⁶⁸ و L، N، B: - S، M

⁵⁰⁶⁹ نهادم S، M، B: نمودم L، N

- 753 -

[قطعه]

[مفاعلتن فعلاطن مفاعلتن فعلاطن]

L 197 ^b M 133 ^b S 144 ^a B 91 ^b	ز ره رسید سعیدای دردمند ⁵⁰⁷⁰ فقیر به طوف مرقد اسحاق ابن ادهم شاه	6455
	اگر ملایکه را کار مشکلی افتد ز روی عجز بیارند رو بر این ⁵⁰⁷¹ درگاه	6456
	شبی به خاطر ⁵⁰⁷² الهام شد ز حضرت غیب ⁵⁰⁷³ تو دادخواهی و ⁵⁰⁷⁴ سلطان رسد به داد بخواه	6457
	ز روح پاک تو امدادها طلب دارم نه زاد ⁵⁰⁷⁵ راحله دارم نه قوت این راه	6458
	دگر ز حشمت ⁵⁰⁷⁶ و جاهت امید آن دارم که زیر چتر تو باشد مرا به حشر پناه	6459
S 144 ^b	به اختیار از این آستان نمی رفتم که فرض بود مرا دیدن رسول الله	6460

- 754 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن]

L 197 ^b M 134 ^a N 162 ^b B 91 ^b	آفتاب از آتش مهر ⁵⁰⁷⁷ تو اخگر پاره ای آسمان طفل مسیحای ترا گهواره ای	6461
	چون توان سیر گلی کردن که از ناز کدلی نیستش از چشم نرگس طاقت نظارهای	6462
	می توانم گفت در میدان من صاحب دلی ⁵⁰⁷⁸ گر توانی کرد یک دم چاره بی چاره ای	6463
M 134 ^b	چند باشم همچو بلبل بینوا در این چمن یا چو گل در قید گلشن با دل صد پاره ای	6464

⁵⁰⁷⁰ دردمند L، B: دردمند و S، M

⁵⁰⁷¹ بر این S، M، B: بدین L

⁵⁰⁷² خاطر M، L: خاطر S، B

⁵⁰⁷³ غیب L، S، B: نیست M

⁵⁰⁷⁴ و L: S، M، B

⁵⁰⁷⁵ زاد L، S، M: زاد و B

⁵⁰⁷⁶ حشمت L، S، B: چشمت M

⁵⁰⁷⁷ مهر M، N، B: عشق L

⁵⁰⁷⁸ صاحب دلی L، B: صاحب دمی M، N

L 198^a اشک من هم می‌تواند یک دلی را رام⁵⁰⁷⁹ کرد 6465

یار بی‌رحم است و قادر هرچه خواهد می‌کند 6466

نیست جز بی‌چارگی اینجا سعیدا چاره‌ای

- 755 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 198^a عهد با بالا بلندی بسته‌ای 6467
M 134^b دل به شوخی⁵⁰⁸⁰ خودپسندی بسته‌ای

N 162^b کرده‌ای ز این ابلقت را چون فلک 6468
B 91^b آفتابی بر سمندی بسته‌ای

تنگ شگر را گشودی از لب 6469
بر سر هر حرف قندی بسته‌ای

وانمودی خویش را بی‌چون به خلق 6470
خلق را با چون و چندی بسته‌ای

N 163^a کرده‌ای جا خال را در خاطرم 6471
در دل آتش سپندی بسته‌ای

نوشداروها در آن لب هست و⁵⁰⁸² لب 5081 6472
از برای دردمندی بسته‌ای

کرده‌ای جا در خم ابروی یار 6473
خانه بر طاق بلندی بسته‌ای

B 92^a داد از زلف فلک پیمای تو 6474
عالمی را در کمندی بسته‌ای

اوحدی خوش گفته‌ای⁵⁰⁸⁴ بر روی یار 5083 6475
«بر گل از عنبر کمندی بسته‌ای»

ای سعیدا عمر می‌خواهی و دل 6476

بر دم اسب دوندی بسته‌ای

- 756 -

⁵⁰⁷⁹ رام L، B: نرم M، N

⁵⁰⁸⁰ شوخی M، N: شوخ L، B

⁵⁰⁸¹ B - :N، M، L 6472-6473

⁵⁰⁸² و L، M: - N

⁵⁰⁸³ B، L - :N، M 6475

⁵⁰⁸⁴ گفته‌ای M: گفته N

[غزل]

[مفاعلاتن مفاعلاتن مفاعلاتن]

L 198 ^a B 92 ^a	به باد رفته از این خاکدان شدم آگاه	ز کار رفته ز کار جهان شدم آگاه	6477
	به روی تخته تابوت چون به خواب شدم	ز تخته‌بندی نه آسمان شدم آگاه	6478
	نداشتم خبر از خویش تا جوان بودم	چو رفته یوسف از این کاروان شدم آگاه	6479
	کشیده ناله سردی چو زاهد بی‌درد ⁵⁰⁸⁵	ز خشک مغزی این استخوان شدم آگاه	6480
L 198 ^b	چو تیشه بر سر فرهاد حرف شیرین زد	ز زخم‌کاری تیغ زبان شدم آگاه	6481
	چو شمع مومی اقبال شاه روشن شد	ز شان و شوکت این دودمان شدم آگاه	6482
	چو مهر لعل لبش بوسه را اجازت داد	ز بردبار زمین و زمان شدم آگاه	6483
	درازدستی آن زلف را چو دیدم دوش	ز سر پیچش موی میان شدم آگاه	6484
	به مقتضای دل هر که دوستی کردم	چو کینه تا ز دل دوستان شدم آگاه	6485
	چو در بساط سعیدا نماند نقد حیات		6486
	ز شوق و ذوق ⁵⁰⁸⁶ دل مفلسان شدم آگاه		

- 757 -

[غزل]

[مفاعلاتن مفاعلاتن مفاعلاتن]

L 198 ^b B 92 ^a	به ذوق لعل لب او شراب یعنی چه	نظر به ماه رخس آفتاب یعنی چه	6487
	بیاد جلوۀ قدش نظر چو بگشایم	نظر به سیل سرشکم حباب یعنی چه	6488
	به هیچ وجه دل از آن نگاه نتوان داشت	در آفتاب قیامت حجاب یعنی چه	6489
	ز پای تا سر آن فرق نیست جز دیدار	که در بهشت جز این انتخاب یعنی چه	6490
	عرق به آن گل رخسار از حجاب چرا	به روی شعله فشاند گلاب یعنی چه	6491

⁵⁰⁸⁵ بی‌درد B: پر درد L⁵⁰⁸⁶ شوق و ذوق L: ذوق و شوق B

	کسی که واصل حق شد دگر نمی‌میرد	درون خانه خورشید خواب یعنی چه	6492
	هر آنکه دید جمال ترا به یزدان گفت	گل بهشت به این آب و تاب ⁵⁰⁸⁷ یعنی چه	6493
	شعاع روی تو منع نگاه می‌سازد	دگر به مهر گرفتن نقاب یعنی چه	6494
B 92 ^a	هر آنچه خواست سعیدا دلت به جان کردی		6495
	ز خویش هیچ نکردی حجاب یعنی چه		
- 758 -			
[غزل]			
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]			
L 199 ^a B 92 ^a	باز ای ⁵⁰⁸⁸ خیال یار به دل خانه کرده‌ای	ای ⁵⁰⁸⁹ باز جا به گوشه ویرانه کرده‌ای	6496
	دیوانگی چرا نکند طوطی خرد	آیینه‌خانه را تو پری‌خانه کرده‌ای	6497
	هر سجده‌ای که رفت به یادت به پای خم	او را قضا به شیشه و پیمانه کرده‌ای	6498
	زاهد هنوز راه یقین را ندیده‌ای	داری گمان که شیوه مردانه کرده‌ای	6499
	یا رب چه کرده‌ام که مرا چون خود از دو کون	ناگشته آشنا به تو بیگانه کرده‌ای	6500
	زاهد بیان واقعه با خلق می‌کنی	نادیده خواب را تو چه افسانه کرده‌ای	6501
	زاهد هنوز دعوی توحید می‌کنی	یک دانه را تو سبحة صدदानه کرده‌ای	6502
	در عین وحدتی و نگاهت به کثرت است	خود کعبه‌ای و روی به بتخانه کرده‌ای	6503
	ای سرمه سنگدل شده‌ای و سیه‌درون ⁵⁰⁹⁰	از بسکه خو به مردم بیگانه کرده‌ای	6504
	انصاف می‌دهم که سعیدا در این غزل		6505
	بسیار فکر معنی بیگانه کرده‌ای		

⁵⁰⁸⁷ آب و تاب Lt، B: انتخاب L

⁵⁰⁸⁸ ای B: این L

⁵⁰⁸⁹ ای B: این L

⁵⁰⁹⁰ 6504 L - B

- 759 -

[غزل]

[مفعول فاعلاتن مفاعیل فاعلن]

L 199 ^a B 92 ^b	تا سر به زیر مَنّت دستار مانده‌ای	در دام نام و ننگ گرفتار مانده‌ای	6506
	چون پیچ در کشاکش دستار مانده‌ای	از سر نرفت هیچ ترا فکر سیم و زر	6507
	حیران نقش سایه دیوار مانده‌ای	دل بسته‌ای به هیچ و هم از هیچ بی‌خبر	6508
	سجاده را به خانه خمار مانده‌ای	تسبیح را به گردن شیطان فکنده‌ای	6509
	پیری به هم شکسته سعیدا ترا قفس		6510
	از سادگی هنوز گرفتار مانده‌ای		

- 760 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 199 ^b B 92 ^a	ای ⁵⁰⁹¹ دلیل بی‌کسان سر ساز راه دیده‌ای	اشک را کو از زبانم حرف دل سنجیده‌ای	6511
	در خم هر مصرعش مضمون بر پیچیده‌ای	طرفه دیوانی است زلفش موشکافان دیده‌اند	6512
	همچو گردون بی‌سر و پا عمرها گردیده‌ای	در ره بیهوده‌گردی‌ها ندیدم هیچ کس	6513
	بسته ⁵⁰⁹² در هر مصرع آن معنی نشنیده‌ای	پای تا سر این غزل چون شیوه‌های زلف یار	6514
	هرکجا بینم سعیدا بی‌حجاب آن شوخ را		6515
	پیچ و تابم می‌دهد چون موی آتش دیده‌ای		

- 761 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 199 ^b M 134 ^b N 163 ^a B 92 ^b	ز جا بر خاستن گردیده مشکل از گران جانی	ز بس این تن پریشان کرده خم گردن به آسانی	6516

⁵⁰⁹¹ ای B: این L

⁵⁰⁹² بسته B: بسته‌ای L

6517	میر امید خود را نزد ابنای زمان ای دل	که موج بحر نومیدی است ز ایشان چین پیشانی	M 135 ^a
6518	به هر تار سر زلف تو بستم دل ⁵⁰⁹³ ندانستم	که آخر نیست یک مو حاصل از این ⁵⁰⁹⁴ جز پریشانی	
6519	ز فرمان تو بیرون می‌رود در ⁵⁰⁹⁵ آستین دستت	مکش منت ز دوش خویش و ⁵⁰⁹⁶ تن در ده به عریانی	
6520	دل سنگین او از گریه من نرم خواهد شد	که از آه تر من سبز شد یاقوت رمانی ⁵⁰⁹⁷	
6521	«بده ساقی می باقی که در جنت نخواهی یافت»	شبی با این فضا ⁵⁰⁹⁸ بزم ⁵⁰⁹⁹ چنین من در غزل‌خوانی	
6522	شعیدا سال‌ها جان کند تا امشب به کام دل	مرید حافظ شیراز شد از خویش پنهانی	

- 762 -

[غزل]

[مفاعیلن فعلاطن مفاعیلن فعلاطن]

6523	ز خویش برده مرا چشم باده پیمایی	نگاه بر طرفی رفته و دلم جایی	L 199 ^b M 135 ^a
6524	چسان به کار دگر رو کنم که کس نشنید	به دست دور زمان غیر جام و مینایی	N 163 ^a B 92 ^b
6525	همین نه جور و جفا کار دلبری است و بس	که گاه ناز و عتاب و گهی دل آسایی	N 163 ^b
6526	رسیده است به جایی نزاکت طبعم	که چون نسیم ز خود ⁵¹⁰⁰ می‌روم به ⁵¹⁰¹ ایمایی	L 200 ^a
6527	چو تار و پود محبت به عمر پیچیده است	مراست بر سر زلف تو طرفه سودایی	

⁵⁰⁹³ بستم دل M، N، B: دل بستم L

⁵⁰⁹⁴ این M، N، B: آن L

⁵⁰⁹⁵ در M، N، B: از L

⁵⁰⁹⁶ و L، M، B: - N

⁵⁰⁹⁷ رمانی M، N، B: زمانی L

⁵⁰⁹⁸ فضا L، N، B: فضا M

⁵⁰⁹⁹ بزم M، N، B: بزمی L

⁵¹⁰⁰ ز خود M، N: به جا L: ز جا B

⁵¹⁰¹ به M، N، B: ز L

6528	گرفتم آنکه نماید جمال خود لیکن	کراست طاقت نظاره‌ای ⁵¹⁰² تماشایی
6529	ز رنگ و خوی تو پیدااست هر کرا چشم است	که آفتاب نهادی و ماه سیمایی
6530	چه غم ز درد دلم گر خبر نمی‌گیری ⁵¹⁰³	همین بس است که در جمله حال دانایی
6531	چه ⁵¹⁰⁴ مور و پشه که در کارخانه عالم	
	به کوی عشق ندیدم کم از سعیدایی	

- 763 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

B 92 ^b H 400	نیست بر هم خوردن چشمش ز مژگان سرسری	می‌کند بر قتل او مژگان من خنجرگری	6532
	نیست از رویت شکایت دین و ایمان من است	لیک زلفت می‌کند بر این مسلمان کافری	6533
	او مقابل من خجل گشتم ز اشک خود ⁵¹⁰⁵ که چشم	چون تواند دید بر آن مصحف رو ازبری	6534
	عالمی خفّاش طبع و آفتاب آیینه را	می‌کند ز این توده خاکستر عبث روشنگری	6535
	عاشقان را سر ز سودای تو پر گردیده‌است	چون هوسناکان نباشد کار ایشان سرسری	6536
	نقش تا بستم خیالش را به دل مجنون شدم		6537
	شیشه دل را سعیدا کرده‌ام پر از پری		

- 764 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

B 92 ^b H 401	کی کند در سینه ظاهر زخم خنجر تشنگی	در بیابان‌ها نمی‌بیند لب تر تشنگی	6538
	داشت صبری در غریبی قطره تا در ابر بود	بیشتر در بحر پیدا شد بگو هر تشنگی	6539

⁵¹⁰² نظاره‌ای B، N، M: نظاره L

⁵¹⁰³ نمی‌گیری B، N، M: نمی‌پرسی L

⁵¹⁰⁴ چه B، N، M: چو L

⁵¹⁰⁵ گشتم ز اشک خود B: از گریه خویشم H

6540	مرد صاحب‌دل تواند فیض از خود یافتن	در نیابد تیغ را گر هست جوهر تشنگی
6541	التزام تشنگی هر کس که اینجا کرده‌است	دست کی یابد بر او در روز محشر تشنگی
6542	من به یاد لعل آن لب تازه دارم روح را	می‌نشانند در دهان یاقوت احمر تشنگی
6543	چشم گریانم همان دیدار می‌خواهد که هیچ	کم نشد این ابر را از دیده‌تر تشنگی
6544	غرق دریای محبت شو که تا ساحلی	کی برد آب روان چون عکس از سر تشنگی
6545	از خیال او سعیدا را تسلی چون شود	
	عکس آب آینه را کی برد از سر تشنگی	

- 765 -

[غزل]

[مفعول مفاعیلن مفعول مفاعیلن]

L 200 ^a M 135 ^a N 163 ^b B 93 ^a	دیدیم قیامت را دیروز ز بالایی	میزان عدالت بود دی زلف سمن‌سای	6546
M 135 ^b	چون درد سرم آید سایم به کف پای	چون خسته شود خاطر بوسم لب معشوقی	6547
	هر آبله در پایم شد دیده بینایی	سنگ ره وصلش را چون سرمه بسی سودم	6548
	من ذره تو خورشیدی من بنده تو مولایی	قربان تو می‌کردم تا هست مرا جانی	6549
	هر گل خبری دارد از عارض لیلایی	هر لاله در این صحرا داغی است ز مجنونی	6550
	هر قطره که می‌بینی آبی است ز دریایی	هر ذره در این عالم از پرتو خورشید نیست	6551
	در ذیل نکونامان بسیار چو بسطامی ⁵¹⁰⁶ است		6552
	در دفتر بدنامان کو مثل سعیدایی		

- 766 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

⁵¹⁰⁶ بسطامی M، B: بسطام L، N

L 200 ^a M 135 ^b N 164 ^a B 93 ^a	شوم قربانت ای بدخو که هم اینی و هم آنی	گهی معشوق و گه عاشق گهی جسم و گهی ⁵¹⁰⁷ جانی	6553
	که روزی چند در این خانه ویرانه مهمانی	به جز نیکی مکن زنهار در عالم دگر کاری	6554
L 200 ^b	که چون نرگس به روی ⁵¹⁰⁸ گلرخان امروز حیرانی	چسان فردا توانی دید خورشید جمالش را	6555
	کرا دستی که گوید حرف با جمع پریشانی	گره شد در خم زلفش زبان شانه از گفتن	6556
	در این ره زینهار ای دل تعلق کمترک بهتر		6557
	سعیدا رخت هستی باشدت بار پشیمانی		

- 767 -

[غزل]

[مفاعلهن فعلاطن مفاعلهن فعلهن]

L 200 ^b M 135 ^b N 164 ^a B 93 ^a	ز تیر حادثه تا کی نشان نگهداری	تو تا به کی دل و جان در امان نگهداری	6558
	اگر تو قند سخن در دهان نگهداری	لب از حلاوت آن و ا نمی شود دیگر ⁵¹⁰⁹	6559
	که در میان حرم با بتان نگهداری	خیال غیر به دل می کنی چه شرم است این	6560
	به شرط آن که چو سوسن زبان نگهداری	چه غنچه های معانی به دل شکفته نگردد ⁵¹¹⁰	6561
M 136 ^a	خیانتی نکنی به ز جان نگهداری	امانتی است محبت خدا سپرده ترا	6562
	ولی به جاده خواهش عنان نگهداری	اگر چه ابلق نفس تو سرکش افتاده است ⁵¹¹¹	6563
	که سود خویش دهی و زیان نگهداری	تو آن زمان ز کریمان روزگار شوی	6564
	نیاز و عجز و الم ارمغان نگهداری	ترا به حضرت او باز گشت خواهد بود	6565
N 164 ^b	به آرزو نکشی چون کمان نگهداری	یقین شوی تو هم آغوش او که خمیازه	6566

⁵¹⁰⁷ گهی L، B، N: گه M

⁵¹⁰⁸ روی M، N، B: جای L

⁵¹⁰⁹ دیگر L، M، N: هرگز B

⁵¹¹⁰ نگردد L، M، B: نکرد N

⁵¹¹¹ 6563 L، M، N: B -

6567	به یادگار قیامت نشان درد و ⁵¹¹² محبت	اگر به دل نتوانی به جان نگهداری
6568	از آنچه غیر رضای تو در جهان باشد	مرا به حق رضایت از آن نگهداری
6569	رسد ترا به دل اسرارهای غیب سعیدا	
	که راز خویشتن از ترجمان نگهداری	

- 768 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 201 ^a M 136 ^a N 164 ^b B 93 ^a	نمی‌دانم تو خاکی آتشی یا باد یا آبی	فتاد از تاب گردون و هنوز از حرص بی‌تابی	6570
	حقیقت پرده ناموس خود دارد شریعت را	تو بی‌ناموس می‌خواهی که از معنی خبر یابی	6571
	دمید از هر ⁵¹¹³ بن موبت اجل صبح قیامت را	نمی‌میری هنوز از بی‌جیایی زنده در خوابی	6572
	هما را طعمه گردید استخوان جد و آبایت	هنوز ای بی‌هنر ⁵¹¹⁴ در موج‌خیز بحر انسانی	6573
	سعیدا را فکند از پا خمار ای ساقیا بر خیز		6574
	به یاد ساقی کوثر دمی آبی دمی آبی ⁵¹¹⁵		

- 769 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

B 93 ^a H 403	گر غم خود را نداردی غمگسار عالمی	نیستی گر یار طبع خویش یار عالمی	6575
	گر ز خود رستی ز عالم رستگاری یافتی	می‌کشی باری ز خود در زیر بار عالمی	6576
	رنگ زردی می‌کشی آخر خزانی در قفاست	چون بهاران چند عاشق اشتهاار عالمی	6577

⁵¹¹² و L، N، B: - M

⁵¹¹³ هر L، N، B: هر و M

⁵¹¹⁴ بی‌هنر M، N: بی‌وفا L، B

⁵¹¹⁵ دمی آبی دمی آبی M، N: دم آبی دم آبی L، B

	غافلی از آنکه خود آخر ⁵¹¹⁷ شکار عالمی	عالمی را می‌کشی در دام خود ای حیل‌مگر	5116 6578
	تا به کی در انتظار اعتبار عالمی	عاقبت خاک تو عبرت‌گاه عالم می‌شود	5118 6579
	در کف پای نظرها خار خار عالمی	تیزخویی بسکه شد پهن از تو بر روی زمین	6580
B 93 ^b	چون حنا رنگ کف دست نگار عالمی	هستیت را نیست اصلی عاریت را یک دو روز	6581
	زنگ مرصادت ⁵¹¹⁹ که تیغ آبدار عالمی	از جهان امروز اگر قطع تعلق کرده‌ای	6582
		بوی عشق از شعر رنگینت سعیدا می‌رسد	6583
		در گلستان سخن هر دم بهار عالمی	
- 770 -			
[غزل]			
[فعلاتن فعلاتن فعلاتن]			
L 201 ^a	چمن و باغ بهار ⁵¹²⁰ من و نوروز تویی	در حریم دل من شمع شب‌افروز تویی	6584
M 136 ^a			
N 164 ^b	ای سیه تاب مگر ناوک دلدوز تویی	چاک زد سینه‌ام ابرو چو به مژگان گفتم	6585
B 93 ^b			
M 136 ^b	جز تو ای زلف که هندوی بدآموز تویی	کیست دایم که به آن گوش سخن می‌گوید	6586
	می‌شنیدیم ⁵¹²¹ ز دل آتش جان‌سوز ⁵¹²² تویی	یار مستانه گذر کرد به رویش گفتم	6587
N 165 ^a	که در این معرکه یک صفدر فیروز تویی	می‌رسد ناز کنی بر همه اندام ای ⁵¹²³ چشم	6588
		دل به غیر تو سعیدا ندهد در عالم	6589

5116 B (1)6579 :H (1)6578

5117 خود آخر B: آخر خود H

5118 B (1)6578 :H (1)6579

5119 مرصادت: مرصادت B، H

5120 چمن و باغ بهار M، B: چمن باغ بهار L: چمن و باغ و بهار N

5121 می‌شنیدیم L، M، B: می‌شنیدیم N

5122 جان‌سوز M، N: دل‌سوز B، L

5123 ای M، N، B: ز L

که در این خانه همین محرم دل‌سوز تویی

- 771 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 201 ^a M 136 ^b N 165 ^a B 93 ^b	هیچ در فکر و خیال کار مشکل نیستی در دلی اما خبردار از دل دل نیستی	6590
	در کنار ما و ما را از کنارت بهره نیست همچو دریا واقف از احوال ساحل نیستی	6591
	عاقبت باید از این ویرانه تن رخت بست هیچ در فکر دیار و راه منزل نیستی	6592
	با وجود حشمت و ⁵¹²⁴ جاهی که در ظاهر تراست شکر لَلاه از من درویش غافل نیستی	6593
L 201 ^b	صحبت ناقص سعیدا شد دلیل نقص تو از چه با جاهل نشینی گر تو جاهل نیستی	6594

- 772 -

[غزل]

[مفاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 201 ^b M 136 ^b N 165 ^a B 93 ^b	برهنگی است عبا و قبا ⁵¹²⁵ درویشی توگل است لباس غنای درویشی	6595
	شکستگی است که ⁵¹²⁶ کار ترا درست کند دل ⁵¹²⁷ شکسته بود مومبای درویشی	6596
	ز حرص جوش و خروش قلندر از خامی است به صبر پخته شود شوربای درویشی	6597
	ز بیم حادثه افتادگان چه غم دارند خلل‌پذیر نباشد بنای درویشی	6598
	ز فقر سلب ⁵¹²⁸ اراده است مطلب طالب رضای دوست بود مدعای درویشی	6599
	غبار هستی خود تا ز دل نیفشانی کجا شود به تو پیدا صفای درویشی	6600

⁵¹²⁴ حشمت و N، B: حشمت L: چشم و M

⁵¹²⁵ عبا و قبا M: قبا و عبا L: غبا و قبا N: عبا و قبا B

⁵¹²⁶ شکستگی است که L، B: شکستی همه M: شکستگی همه N

⁵¹²⁷ دل L، N، B: دلی M

⁵¹²⁸ سلب M، N: صلب L، B

M 137 ^a N 165 ^b	دلی که یافته باشد هوای درویشی	به تخت زر نزند پشت پا ز ⁵¹²⁹ استغنا	6601
	که نیست محرم خلوت سرای درویشی	گهی به صومعه زاهد رود گهی مسجد	6602
		چو آفتاب سعیدا شود تمام ضیا	6603
	به هر که سایه نماید همای درویشی		

- 773 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 201 ^b M 137 ^a N 165 ^b B 93 ^b	ساقی بیار ساغر ⁵¹³¹ و مینای بی خودی	دارم ز باده چشم تمنای بی خودی	5130 6604
	داغ دل است لاله صحرای بی خودی	کشت جنون ز خون جگر آب می خورد	6605
	مالم چها جبین به کف پای بی خودی	در عین سجده دست دهد بی خودی اگر	6606
	یا رب حواله ساز به دریای بی خودی	در ساحل خودی دل زاهد فسرده شد	5132 6607
	یک ساعت از سرم سر سودای بی خودی	هر لحظه می روم ز خود ⁵¹³³ اما نمی رود	6608
L 202 ^a S 145 ^a	بنشین و ⁵¹³⁵ خوب ساز تماشای بی خودی	بیرون بیا ز خانه و بنمای رو به خلق ⁵¹³⁴	6609
	هر دم روم ز خویش به دعوی بی خودی	دیوانه وار تا سر کوی خیال او	6610
		می ها کشیده ایم سعیدا به یاد دوست	6611
	در لالهزار دامن صحرای بی خودی		

- 774 -

⁵¹²⁹ پا ز: N، M، L: پای B

⁵¹³⁰ 6608-6604: N، M، L: B: S -

⁵¹³¹ ساغر: B، N، M: باده L

⁵¹³² 6607: N، M، L: B -

⁵¹³³ می روم ز خود: N، M: می رود بخود L: می رود ز خود B

⁵¹³⁴ رو به خلق: N، M، S: روی خویش B

⁵¹³⁵ و: B، N، S، L: M -

[غزل]

[مفعول فاعلاتن مفعول فاعلاتن]

L 202 ^a S 145 ^a M 137 ^a N 165 ^b B 93 ^b N 166 ^a	خورشید وضع و مهر و چون باده تندخویی	دل برده است چشم ⁵¹³⁶ قتال جنگجویی	6612
	یا حرف تلخ بهتر یا می در این چه گویی	منع مدام زاهد دارد دوام تلخی	6613
	زنهار تا توانی با نیک ⁵¹³⁷ بد نگویی	رمزی است نشئه می پندم به گوش خود گیر	6614
	رنگ وفا ندارد نقشی است بر کدویی	عالم همین نمودی است خالی ز لطف ⁵¹³⁸ معنی	6615
M 137 ^b	غیر از فغان و شوری جز بانگ های و هویی	در مسجد و خرابات نشنیدم و ندیدم	6616
B 94 ^a	زنهار دل نبندد عاقل به رنگ و بویی ⁵¹⁴⁰	مرغ چمن همی گفت دی با ⁵¹³⁹ ترنم خوش	6617
	کاین تشنه ای است مشتاق تا ⁵¹⁴² ریزد آبرویی	ز این چرخ بی مروت کام دلی ⁵¹⁴¹ نخواهی	6618
		هرگز نمی نماید آن ماهرخ سعیدا	6619
	تا این غبار هستی از خاطرت نشویی		

- 775 -

[غزل]

[فعلاتن مفاعله فعلن]

L 202 ^a S 145 ^a M 137 ^b N 166 ^a	«عالم الغیب والشَّهاده» تویی	واقف از زاده و نزاده تویی	6620
	طرب افزای جام و ⁵¹⁴³ باده تویی	عاشقان را تو می کنی سرمست	6621

⁵¹³⁶ چشم S، M، N: چشمی L، B

⁵¹³⁷ نیک L، N، B: نیک و S، M

⁵¹³⁸ لطف L، S، M، B: لطف و N

⁵¹³⁹ با L، S، N، B: - M

⁵¹⁴⁰ رنگ و بویی S، M، N، B: گفتگوی L

⁵¹⁴¹ کام دلی S، M، N، B: تا کام دل L

⁵¹⁴² تا S، M، N، B: یا L

⁵¹⁴³ و L، N، B: - S، M

B 94 ^a	دستگیر ⁵¹⁴⁴ من پیاده تویی	شهنسواران به قوت تو سوار	6622
	بی غرض بی سبب گشاده تویی	در رحمت به روی هر دو جهان	6623
S 145 ^b	بی‌نیاز از کم و زیاده تویی	فارغ از دی و حال و فردایی ⁵¹⁴⁶	5145 6624
L 202 ^b	آبروی جمال ساده تویی	فتنه‌آموز چشم و زلف سیاه	6625
	قادر و قدرت و اراده تویی	در زمین و زمان و غیب و شهود	6626
	در دل صاف و روی ⁵¹⁴⁷ ساده تویی	شعله‌پرداز و نورافشان‌ساز	6627
N 166 ^b		در بیان کمال آن معشوق	6628
		ای ⁵¹⁴⁸ سعیدا زبان گشاده تویی	
- 776 -			
[غزل]			
[فعلاتن مفاعن فعلن]			
L 202 ^b S 145 ^b M 137 ^b N 166 ^b B 94 ^a M 138 ^a	آسمان بارگاه درویشی	شد زمین تکیه‌گاه درویشی	6629
	تا به حق شاهراه درویشی	جاده ایمن و طریق خوشی ⁵¹⁴⁹ است	6630
	صبحدم تیر آه درویشی	بی پر و بال می‌رسد تا عرش	6631
	بی‌پناهی پناه درویشی	نامرادی بود مراد همه	6632
	این گدایان راه درویشی	پی زر و زور پادشاهانند	6633
	هر که پوشد کلاه درویشی	سر خورشید زیر پای کند	6634

⁵¹⁴⁴ دستگیر: B، N، M، L: دستگیری S

⁵¹⁴⁵ 6624: B، N، M، S: L -

⁵¹⁴⁶ فردایی: B، N، M: فردای S

⁵¹⁴⁷ روی: B، N، M، S: نور L

⁵¹⁴⁸ ای: B، N، M، S: این L

⁵¹⁴⁹ خوشی: B، L: خوش S، M، N

6635 گر جهان گم شود نگردد گم حشمت و بارگاه⁵¹⁵⁰ درویشی

6636 پاک از غیبت و⁵¹⁵¹ ریا و حسد مسجد و خانقاه درویشی

6637 سرمه دیده سعیدا باد

گرد نعلین راه درویشی

- 777 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 202^b
S 145^b
M 138^a
N 166^b
B 94^a
6638 می‌زنم دست جنون را بر سر دیوانگی هر کجا پیدا شود شور و شر⁵¹⁵² دیوانگی

S 146^a
6639 گر ز اوضاعم جنون پیداست عیب من مکن⁵¹⁵³ سال‌ها شد حلقه‌کوبم بر در دیوانگی

L 203^a
6640 پاره آشفتگی چون گل به دست آورده‌ام تا کنم آن⁵¹⁵⁴ را نشان افسر دیوانگی

N 167^a
6641 در اقالیم جنون تدبیر را باید گذاشت نیست راهی عقل را در کشور دیوانگی

6642 بر خیالات سعیدا بنگرد از راه شوق

هر که می‌خواهد ببیند⁵¹⁵⁵ پیکر دیوانگی

- 778 -

[غزل]

[مفععلن مفاعلهن مفععلن مفاعلهن]

L 203^a
S 146^a
6643 رهن یکی رهین یکی بار یکی سخن یکی کفر یکی و دین یکی بار یکی سخن یکی

⁵¹⁵⁰ بارگاه: B، N، M، L: دستگاه S

⁵¹⁵¹ و: B، N، M، S: L -

⁵¹⁵² شر: B، N، M، L: شری S

⁵¹⁵³ مکن: B، N، M، S: کن L

⁵¹⁵⁴ آن: N، M، S: او B، L،

⁵¹⁵⁵ ببیند: B، M، S، L: که ببیند N

M 138 ^a	تخم یکی زمین یکی یار یکی سخن یکی	حزن یکی حزین یکی جبهه یکی جبین یکی	6644
N 19 ^b			
B 94 ^a	قرن یکی قرین یکی یار یکی سخن یکی	تخت سبکتکین یکی تخته آهنین یکی	6645
M 138 ^b	باز یکی مگس یکی یار یکی سخن یکی	خاطر پر هوس یکی بلبل در قفس یکی	6646
	مقصد و ملتمس یکی یار یکی سخن یکی	رفته به صد ⁵¹⁵⁶ هوس یکی آمده دسترس یکی	6647
	نای یکی نفس یکی یار یکی سخن یکی	گلشن و خار و خس یکی ناکس و ⁵¹⁵⁷ دون و ⁵¹⁵⁸ کس یکی	6648
	مبدأ و منتها یکی یار یکی سخن یکی	احمد و ⁵¹⁵⁹ مرتضی یکی پیرو و پیشوا یکی	6649
	خانه یکی خدا یکی یار یکی سخن یکی	صلح یکی صفا یکی جنگ ⁵¹⁶⁰ یکی جفا یکی	6650
	جنس ⁵¹⁶¹ یکی بها یکی یار یکی سخن یکی	کشته آشنا یکی قاتل بی وفا یکی	6651
N 20 ^a	مهر لب و دهان یکی یار یکی سخن یکی	حرف یکی زبان یکی خاطر نکته‌دان یکی	6652
	یوسف ⁵¹⁶³ کاروان یکی یار یکی سخن یکی	چاه ستمگران ⁵¹⁶² یکی گرگ شکم‌دران یکی	6653
B 94 ^b		جمله جهانیان یکی هست سعیدا از آن یکی	6654
		این همه هست از آن یکی یار یکی سخن یکی	

- 779 -

[غزل]

[مفاعله فاعلاتن مفاعله فاعله]

⁵¹⁵⁶ صد :M ،N ،S ،L

⁵¹⁵⁷ و :L ،N ،M ،S

⁵¹⁵⁸ و :M ،N ،S ،L

⁵¹⁵⁹ و :M ،N ،S ،L

⁵¹⁶⁰ جنگ :N ،M ،S ،L جور B

⁵¹⁶¹ جنس :M ،N ،S ،L حسن M

⁵¹⁶² ستمگران :N ،M ،S ،L ستموران B

⁵¹⁶³ یوسف :M ،S ،L یوسف و :N ،B

L 203 ^b S 146 ^b	که گوی بازی او چرخ شد به مکاری	دلم ربوده بت ماهری ⁵¹⁶⁴ به عیاری	6655
M 138 ^b N 8 ^b B 94 ^b	فلک ز غیرت آن ⁵¹⁶⁵ ذات کرد ⁵¹⁶⁶ عصارى	به هر سری که ز مغز غرور دید نمی	6656
	نمی کشم چو کمان تاب منت یاری	ز ضعف اگر چه ⁵¹⁶⁷ تنم خشک کرد ⁵¹⁶⁸ روغن خویش	6657
	ز هجر چشم تو نرگس کشیده بیماری	به یاد روی تو گل در چمن پریشان است	6658
	کسی که یاد دهد با قضا کمان داری	کجا نگاه به تقدیر می کند تیرش	6659
	ز بس کشیده ام از دست دوریت خواری ⁵¹⁶⁹	نمی کشم دگر از پای خار راه ترا	6660
	که سیم اشک ⁵¹⁷⁰ کند صرف قلب بازاری	ز چارسوی محبت کسی برد سودی	6661
N 9 ^a M 139 ^a	که یوسفش به هوس می کند خریداری	مدام دل به تماشای روی دلداری است	6662
	ولی حقیقتم از خیر و شر بود عاری	اگر چه مظهر نیک و بد ⁵¹⁷¹ زمانه منم	6663
	مقام جعفریت کی رسد به طیاری	کسی به وجه حسن می شود ⁵¹⁷² حسن هرگز	6664
	خراب کرده ام این خانه را به معماری	خزینۀ دل خود صرف آب و گل ⁵¹⁷³ کردم	6665
	تو سنگدل به غم آب و نان گرفتاری	نهال عمر تو ⁵¹⁷⁴ شد خشک و تخم حسرت سبز	6666

⁵¹⁶⁴ ماهری L، S، M، N: ساحری B

⁵¹⁶⁵ آن S، M، N، B: او L

⁵¹⁶⁶ کرد L، S، M، N: کرده B

⁵¹⁶⁷ اگر چه B، L: گر چه S، M، N

⁵¹⁶⁸ کرد L، S، N، B: گر M

⁵¹⁶⁹ خواری L: خاری S، M، N، B

⁵¹⁷⁰ اشک S، M، N: قلب L، B

⁵¹⁷¹ بد L، N، B: بدی S، M

⁵¹⁷² می شود L، S، M، N: کی شود B

⁵¹⁷³ و L، M، N، B: - S

⁵¹⁷⁴ تو L، M، N، B: - S

6667	اگر ز غیر کنی دل به زور بازوی عشق	چه چشمه‌ها که از این کوه می‌شود جاری
6668	شراب غفلت کثرت ⁵¹⁷⁵ ترا اثر نکند	ز رمز نشئه وحدت اگر خبرداری
6669	بیا و بهتر از این شیوه جفا انگیز	ترا که داده ⁵¹⁷⁶ خدا قدرت ستمکاری ⁵¹⁷⁷
6670	به غیر جور و جفا از تو هیچ لایق نیست	که بهترین هنرهاست مردم‌آزاری
6671	ز بد به هیچ طریقی امید رحمت نیست	که مزرعی نشود سبز جز نکوکاری
6672	حجاب چهره ⁵¹⁷⁸ جان می‌شود نظاره تن	L 204 ^a S 147 ^a B 94 ^b
	بیوش دیده سعیدا اگر نظر داری	
- 780 -		
[غزل] [مفاعیلن فعلاطن مفاعیلن فعلاطن]		
6673	ز خود تهی شده‌ام تا نوازیم به دمی	چو نی اگر کنیم بند بند نیست غمی
6674	ز همتت حبشی رتبه قریشی یافت	قبول رای تو خواهد کند عرب عجمی
6675	هر آنکه در ره تو سر نهد هنوز کم است	هزار سجده شکر آورد به هر قدمی
6676	کمال ذات ترا فهم کس کجا سنجد ⁵¹⁷⁹	که کی احاطه تواند وجود را عدمی
6677	ز طوف کوی تو دورم فلک چرا ⁵¹⁸⁰ انداخت	ز دست چرخ ندارم به غیر از این المی

⁵¹⁷⁵ غفلت کثرت S، M، N: غفلت و کثرت L: کثرت غفلت B

⁵¹⁷⁶ داده L، S، M، N: داد B

⁵¹⁷⁷ قدرت ستمکاری M، N: شیوه جفاکاری L: قوت ستمکاری S: شیوه ستمکاری B

⁵¹⁷⁸ چهره L، B: دیدن S، M، N

⁵¹⁷⁹ سنجد L، S، M، N: گنجد B

⁵¹⁸⁰ فلک چرا L، S، B: چرا فلک M، N

M 139 ^b	که نیست هیچ دمی بی شکنجه‌ای ⁵¹⁸² ستمی	کشم غم تو به جان تا نفس بود باقی ⁵¹⁸¹	6678
	من از خیال تو دارم به دل نهان صنمی ⁵¹⁸⁵	شکسته رونق اصنام ⁵¹⁸³ گرچه ⁵¹⁸⁴ در عهدت	6679
	رجا ز شاه گدا را بود دم و قدمی	تو پادشاه جهان من کمینه سایل تو	6680
N 8 ^b	شنو ز نغمه عشاق خویش زیر و بمی	گهی فغان کنم و گاه گریه انگیزم	6681
	نشان دولت باقی ⁵¹⁸⁷ و جاه ⁵¹⁸⁸ محتشمی	گدای کوی ترا بر ⁵¹⁸⁶ جبین بود پیدا	6682
	کند به خارق عادات کار جام ⁵¹⁸⁹ جمی	شکسته کاسه آبی که بی‌نوا دارد	6683
	ز خون اگر به دلم بود تا گمان نمی	نشد ترشح اشکم ز دیده کم هرگز	6684
	به غیر داغ ندیدم به دست خود یرمی	از آن زمان که چپ و راست را شناختم	6685
	به خط کاتب صنع است در دلم رقمی	نشان عشق و ⁵¹⁹⁰ محبت به آل و اصحابت	6686
		کجا خیال سعیدا رسد به گنه کمالت	6687
		چسان محاصره سازد وجود را عدمی	

- 781 -

[غزل]

[مفتعلن فاعلات مفتعلن فع]

L 204 ^b S 147 ^b	یوسف یعقوب را بها تو نمودی	دوست به دشمن به کربلا تو نمودی	6688

⁵¹⁸¹ بود باقی S، M، N، B: مرا باقی است L

⁵¹⁸² شکنجه‌ای S، M، N، B: شکنجه L

⁵¹⁸³ اصنام S، M، N: اسلام B

⁵¹⁸⁴ گرچه S، M، N، B: اگرچه L

⁵¹⁸⁵ صنمی S، M، N، B: المی L

⁵¹⁸⁶ بر S، M، N، B: از L

⁵¹⁸⁷ باقی S، M، N: جاوید L: بیدار B

⁵¹⁸⁸ جاه S، M، N، B: جاه و L، S

⁵¹⁸⁹ جام L، S، M، B: جام و N

⁵¹⁹⁰ و L، M، B: - S، N

M 139 ^b N 167 ^a B 94 ^b	آنچه ندیده است کس ⁵¹⁹² مرا تو نمودی	صورت جان من است جسم لطیف	5191 6689
	آنچه نبود او ⁵¹⁹⁵ سوا ⁵¹⁹⁶ سوا تو نمودی	زلف گشودی و خط سبز کشیدی ⁵¹⁹⁴	5193 6690
	دلبری و شوخی و ادا تو نمودی	رسم جفا روی خوب و چشم سیه را	5197 6691
	ختم نبوت به مصطفی تو نمودی	بوالحکمی را ابوی جهل تو کردی	5198 6692
B 95 ^a	در حرم امن جای توست سعیدا		6693
	چون به قضای خدا رضا تو نمودی		
- 782 -			
[غزل] [مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]			
L 204 ^b S 148 ^a M 140 ^a N 167 ^b B 95 ^a	شدم ⁵¹⁹⁹ کوه تجلی از ⁵²⁰⁰ نگاه سرمه‌آلودی	وجودم را بر آتش زد لقای گرم موجودی	6694
	نه خاکی بود و نی ⁵²⁰² آبی نه آتش بود و نی ⁵²⁰³ دودی	نه ما بود و نه من بودم نه تن بود و نه جان بودم ⁵²⁰¹	6695
	نه دیری بود و دیاری نه ساجد بود و مسجودی	در آن جامع که من بودم نه مسجد بود و ⁵²⁰⁴ نه منبر	6696

B (1)6690 :N ،M ،S ،L (1)6689 ⁵¹⁹¹

M کس⁵¹⁹² :B ،N ،S ،L

B (1)6691 :N ،M ،S ،L (1)6690 ⁵¹⁹³

L کشیدی⁵¹⁹⁴ :B ،N ،M ،S ،Lt

N ،M ،S ،L او⁵¹⁹⁵ :B ،آن

N سوا⁵¹⁹⁶ :B ،M ،S ،L

B (1)6689 :N ،M ،S ،L (1)6691 ⁵¹⁹⁷

N ،M ،S 6691< :B ،L 6692 ⁵¹⁹⁸

S شدم⁵¹⁹⁹ :B ،N ،M ،L

L تجلی از⁵²⁰⁰ :B ،N ،M ،S

N جان بودم⁵²⁰¹ :L ،S ،B :جان M :بودم جان

N نی⁵²⁰² :L ،S ،M ،B

N نی⁵²⁰³ :L ،S ،M ،B

N و⁵²⁰⁴ :L ،S ،M ،B -

	از آن دم عشق می‌بازم که در عشقش نهان بودم	نه عاشق بود و نی عارف نه معروفی نه مودودی	6697
	خوشا آن نشئه سابق که در میخانه وحدت	نه می بود و ⁵²⁰⁵ نه انگوری نه مقبولی نه مردودی	6698
	طبایع بست چون صورت تولد کرد خواهش‌ها	و گر نه پیش از این ما را نه مقصد بود و ⁵²⁰⁶ مقصودی	6699
M 140 ^b	جهانی ⁵²⁰⁷ بود بس عالی ز اغیار و حسد خالی	فراوانی و ارزانی نه نقصان بود و ⁵²⁰⁸ نه سودی	6700
	در آن بحری که من بودم نه گوهر بود و ⁵²⁰⁹ نی ⁵²¹⁰ ماهی	نه دریا بود و ⁵²¹¹ نی ⁵²¹² کشتی نه وارد بود و ⁵²¹³ مورودی	6701
	گذشت از حد سعیدا انتظار جلوه آن قد		6702
	قیامت می‌شود آخر ⁵²¹⁴ و لیکن ای خدا زودی		

- 783 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 205 ^a S 148 ^a M 140 ^b N 168 ^a B 95 ^a M 141 ^a	تلخی کند به کام خضر آب زندگی	بیدار چون شود ز شکر خواب زندگی	6703
	از غفلت است این همه ⁵²¹⁵ عمر دراز خضر ⁵²¹⁶	بدتر ز خواب مرگ بود خواب زندگی	6704
	چون تیغ گرم در پی تحصیل آبروی ⁵²¹⁷	من بارها گذشته‌ام از آب زندگی	6705

⁵²⁰⁵ و L، S، M، B: N -

⁵²⁰⁶ و L، S، M، B: N -

⁵²⁰⁷ جهانی L، S، N، B: جهان M

⁵²⁰⁸ و L، S، M، B: N -

⁵²⁰⁹ و L، S، M، B: N -

⁵²¹⁰ نی M: نه L، S، N، B

⁵²¹¹ و L، S، M، B: N -

⁵²¹² نی M، N، B: نه L، S

⁵²¹³ و L، S، M، B: N -

⁵²¹⁴ آخر L، S، M، N: ظاهر B

⁵²¹⁵ همه L، S، N، B: هم M

⁵²¹⁶ دراز خضر L، S، M، N، B: خضر دراز L

⁵²¹⁷ 6705 L، S، M، N: < 6707 B

شب‌های تار عمر به غفلت گذشته‌است	فیضی مگر بریم ز مهتاب زندگی	6706
آخر سرش ز کثرت خمیازه شد حباب	آن کس که داشت خواهش دریاب زندگی	6707
هر روز تار عمر نهد رو به کوتاهی	بی‌کار نیست دست رس‌تاب ⁵²¹⁸ زندگی	6708
جان سخت‌تر ⁵²¹⁹ ز خضر سعیدا کسی ندید		6709
آورده‌است تا به چه حد تاب زندگی		

- 784 -

[غزل]

[فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن]

L 205 ^a	دیدہ بیرون شدہ از پردہ ⁵²²⁰ بہ دیدار کسی	جان بہ لب آمدہ از لعل شکر بار کسی	6710
S 148 ^b	ہمچو تصویر نیم زندہ ولیکن دارم	چشم در راہ کسی دیدہ بہ دیدار ⁵²²¹ کسی	6711
M 141 ^a	نرگس از چشم ⁵²²² و گل از دست ⁵²²³ کسی افتادہ‌است	سنبل آویختہ از طرہ طرار کسی	6712
N 168 ^b	ہرچہ دیدیم ز جایی ⁵²²⁴ بہ ظہور آمدہ‌است	خار از پای کسی سرو ز رفتار کسی	6713
B 95 ^a	خواجہ خود درد ⁵²²⁵ دل بندہ خود می‌داند	نیست در پیش کسی حاجت اظہار کسی	6714
	بہ غلط کی بہ سرچشمہ حیوان می‌رفت	خضر می بود اگر تشنہ دیدار کسی	6715
	عمرها شد کہ در این دایرہ سرگردانند	ماہ مشتاق کسی مہر طلبکار کسی	6716

⁵²¹⁸ رس‌تاب L، S، N، B: رس‌تاب M

⁵²¹⁹ سخت‌تر S، M، N، B: سخت‌تر L

⁵²²⁰ پردہ S، M، N، B: دیدہ L

⁵²²¹ دیدہ بہ دیدار L، B: پشت بہ دیوار S، M، N

⁵²²² چشم L، S، M، N: دست B

⁵²²³ دست L، S، M، N: چشم B

⁵²²⁴ جایی M: جامی L، B: جای S، N

⁵²²⁵ درد L، S، M، N: در B

در جهان هر که به شغلی است سعیدا⁵²²⁶ مشغول⁵²²⁷

تو میاویز به عیب و هنر و⁵²²⁸ کار کسی

- 785 -

[غزل]

[فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن]

L 205 ^b	ای که در تدبیر دنیای دنی بس ⁵²²⁹ مایلی	حق زیادت رفته و مشغول فکر باطلی	6718
S 147 ^b	در ره کج می‌روی چون مار با صد پیچ و ⁵²³⁰ تاب	در طریق راستی ای کهل کاهل کاهلی	6719
M 140 ^a	نقش می‌بینی ز دنیا بی‌خبر از باطنش	می‌دوی این مار را در پی چو طفل از ⁵²³¹ جاهلی	6720
N 167 ^a	از شمار نقره و زر می‌شود دستت سیاه	تا چه خواهد کرد مهرش چون کند جا در دلی	6721
B 95 ^a	می‌کشی چون سرو قد مغرور می‌کردی به خود	لیک واقف نیستی از آنکه بس بی‌حاصلی	6722
N 167 ^b	نقش بر دیواره دل بسته‌ای صد آرزو	در پی هر آرزو داری خیالی باطلی	5232 6723
	حب درویشان که مفتاح سرای جنت است	داده‌ای از دست در فکر سرا و ⁵²³³ منزلی	6724
	هر چه هستی با خدای خویشتن مشغول باش	ز این دو صورت نیست بیرون ناقصی یا کاملی	6725
B 95 ^b	مشکلت آسان نمی‌گردد سعیدا هیچ گاه		6726
	تا تو در تدبیر آسان گشتن ⁵²³⁴ این ⁵²³⁵ مشکلی		

⁵²²⁶ به شغلی است سعیدا L، S، M، N: سعیداست به شغلی B

⁵²²⁷ مشغول L، B: مأمور S، N: مشغول مأمور M

⁵²²⁸ و S، M، N: L، B

⁵²²⁹ بس L، S، M، N: پس B

⁵²³⁰ و S، M، N، B: L -

⁵²³¹ از L، S، M، N، B: -

⁵²³² L - B، N، S، M، 6723

⁵²³³ سرا و L، S، M، B: سرای و N

⁵²³⁴ گشتن N: گشتنی L، S، M، B

⁵²³⁵ این S، M، N، B: ای L

- 786 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن فعولن]

L 205 ^b	نمی‌بینم ز کس ⁵²³⁶ لطف عمیمی	کریمان را چه شد یا رب کریمی	6727
S 148 ^b	در این عالم به جز عظم رمیمی	نشانی از کریمان نیست امروز	6728
M 140 ^b	که گل آشفته گردد از نسیمی	به کوی ⁵²³⁷ آه نتوان کرد از ترس	6729
N 168 ^a	که می‌خواهند ذهن ⁵²³⁸ مستقیمی	گذشتن از صراط آسان نباشد	6730
B 95 ^b	که می‌باید به هرکس یک کلیمی	اگر فرعون را دانند دانند	6731
	پیامی یا غباری یا شمیمی	بیاور ⁵²³⁹ ای نسیم از کوی جانان	6732
	که هر جا کعبه می‌باید حریمی	درون سینه ⁵²⁴⁰ دل چون ⁵²⁴¹ کرده ⁵²⁴² مسکن	6733
N 168 ^b	اگر می‌داشتم یار ⁵²⁴³ قدیمی	دگر یاری نمی‌کردم به یاری	6734
L 206 ^a	مبادا بشکنی قلب سلیمی	شکستی عهد و پیمان سهل باشد	6735
		شنو شعر سعیدا را و در کش	6736
		به گوش خویشتن درِ بیتی	

- 787 -

[غزل]

[مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن]

⁵²³⁶ ز کس S، M، N، B: کس را L

⁵²³⁷ کوی⁵²³⁷ S، M، N، B: گوشش S

⁵²³⁸ ذهن L، S، M، N: ذکر B

⁵²³⁹ بیاور L، S، M، N: بیاور B

⁵²⁴⁰ درون سینه L، S، N، B: دودن سینه M

⁵²⁴¹ دل چون L، S، M، N: چون دل B

⁵²⁴² کرده L، B: کرد S، N: گردد M

⁵²⁴³ یار L، S، N، B: یاری M

L 206 ^a B 95 ^b	ما را ز میان بُرد میانی که تو داری	ما را به شک انداخت دهانی که تو داری	6737
	چون غنچه زبان زیر ⁵²⁴⁴ زبانی که تو داری	چون لاله بسی داغ نهی بر جگر خلق	6738
	اندیشهٔ تصویر ⁵²⁴⁵ جهانی که تو داری	ما را به در آورد از این عالم صورت	6739
	دیوانه از آن لطف نهانی که تو داری	جور تو جفا عد نکند گر شود آگاه	6740
	در دست نگه تیر و کمانی که تو داری	بر گلشن حسن تو نظر راه ندارد	6741
	از جسم خود این روح روانی که تو داری	صد جان به قدمبوس تو آید به مباحثات	6742
	واعظ به سر این گوش گرانی که تو داری	هرگز نرسد درد سر از بیم وزارت	6743
	از سایهٔ خود سرو روانی که تو داری	جا دارد اگر ناز کنی بر چمن دهر	6744
		دانست سعیدا که ترا نام و نشان نیست	6745
		از کعبه به ره سنگ نشانی که تو داری	

- 788 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 206 ^a B 95 ^b	توانایی بری از دست دل ای ناتوان تا کی	کنی ای چشم بیمار این جفاهای نهان تا کی	6746
	تو ای غم می‌خوری در سینه مغز استخوان تا کی	به صد خون جگر جا می‌کند در استخوان مغزم	6747
	کنی ای بی‌مروت دوستی با دشمنان تا کی	به رغم ما رقیبان را دهی می چند ای بدخو	6748
	چو بلبل چند خوانی گلستان و بوستان تا کی	چو طوطی بر رخ آئینه رو محو تماشا شو ⁵²⁴⁶	6749
L 206 ^b	چو حمالان دویدن در پی هر ⁵²⁴⁷ کاروان تا کی	به پیری آرزو کردن جوانی را خطا باشد	6750

⁵²⁴⁴ زیر B: ریز L

⁵²⁴⁵ تصویر L: تسخیر B

⁵²⁴⁶ شو L: شد B

⁵²⁴⁷ هر L: این B

6751 به تسخیر دل آن سنگدل فکری⁵²⁴⁸ دگر باید کشی آه و فغان از جور آن نامهربان تا کی

6752 سعیدا همچو خورشید از سر دنیای دون بگذر

به کنج خانه ممسک نشینی میهمان تا کی

- 789 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن فعولن]

6753 فتادم در پی ابرو هلالی که سازم همچو مه کسب⁵²⁴⁹ کمالی
L 206^b
B 95^b

6754 به زلفش یک سر مو پی نبردم به فکرش گرچه گشتم چون خیالی

6755 ترا منع از جفا کردن نشاید که باشد از تو این امر محالی

6756 قدم نه بر سرم گریان چو دیدی که گل باید چو بنشانی نهالی

6757 ترا⁵²⁵⁰ هر کس که ببند چون نبیند نباشد غیر مردن احتمالی

6758⁵²⁵¹ من از پا تا فتادم اوفتادم به دوش آستان او و بالی

6759 بسی گرد جهان چون باد گشتم

ندیدم چون سعیدا خاکمالی

- 790 -

[غزل]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

6760 بادا امام می کش و زاهد گدای می میخانه باد مسجد و منبر فدای می
L 206^b
B 95^b

6761 امروز بسته پیر خرد نرخ تازه‌ای جان از برای لعل تو زر در بهای⁵²⁵² می

⁵²⁴⁸ فکری B: فکر L

⁵²⁴⁹ کسب B: کسپ L

⁵²⁵⁰ ترا B: ترا که L

⁵²⁵¹ 6758 B: - L

⁵²⁵² در بهای L: از برای B

	پر گشت دل ز غصّه و از غم لبالبم	ساقی بیار باده که خالی است جای می	6762
B 96 ^a	گردد ز هجر باده چو سیماب بی‌قرار	گر جان دهند در تن مینا به جای می	6763
	گر سر رود به باد سعیدا و تن به خاک		6764
	هرگز نمی‌رود ز سر ما هوای می		

- 791 -

[غزل]

[مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن]

L 207 ^a B 96 ^a	چو از جان چشم پوشی پیش ما منظور می‌گرددی	گر از سر بگذری در راه ما منصور می‌گرددی	6765
	ز باد نخوت و سرمستی کبری که داری تو	در این میخانه گه معذور و گه مغرور می‌گرددی	6766
	نمی‌بودت اگر دست نوازش آرزو در دل	به هر سو از چه رو چون کاسه طنبور می‌گرددی	6767
	تو هم آشفته‌ای گویا ز تلخی‌های طبع خود	که چون دریا نسیمی گر وزد ⁵²⁵³ پرشور می‌گرددی	6768
	سعیدا وصل می‌جستم که از غییم ندا آمد ⁵²⁵⁴		6769

به ما نزدیک می‌گرددی چو از خود دور می‌گرددی

- 792 -

[غزل]

[مفتعلن فاعلن مفتعلن فاعلن]

B 96 ^a H 416	گاه وجود مرا رشک صفا می‌کنی	گاه درون دلم بُتکده‌ها می‌کنی	6770
	گاه وفا گه جفا گاه عطا گاه منع	با که بگویم که نیست جز تو چها می‌کنی	6771
	بسکه الم کرده جا جان به لبم آمده	وقت همین است اگر درد دوا می‌کنی	6772
	حاکم جان‌ها تویی مالک دل‌ها تویی	دست تو نتوان گرفت آنچه به ما می‌کنی	6773
	گاه به انعام تو شاه جهان می‌شوم	گاه به صد احتیاج رذل و گدا می‌کنی	6774

⁵²⁵³ وزد B: ورزد L

⁵²⁵⁴ آمد B: آید L

6775	چون به ترازو نهند جنس گنه مشکل است	گر تو به چیز دگر بیع شرا می‌کنی
6776	زردی رنگم زدود گریه خونین چه دور	سنگ جماد است و تو کاهربا می‌کنی
6777	قهر تو و لطف تو هیچ مکرر نشد	گرد صفات شوم ای تو چها می‌کنی
6778	بیشتر ای تو نهال ریشه خود کنده گیر	H 417
	گر تو در این بوستان نشو و نما می‌کنی	

- 793 -

[قطعه]

[مفاعلاتن مفاعلاتن مفاعلاتن(فعلاتن)]

6779	ز گردش فلک فتنه‌بار فرصت ما شد	در آن زمان که جهان بود پر ز فیض و کرامت	37 ^a
6780	به کلبه فقرا از طریق ناز و نیاز	رسید صاحب این دستگاه کرد عزیمت	
6781	برای خاطر خورشید و رای اقبالش	قبول کرده دویدیم از ره غربت	
6782	به دیده سیر نمودیم چار حدش را		
	ندیده‌ایم در این خانه غیر مهر و محبت		

- 794 -

[قطعه]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

6783	ای اعتماد دولت دنیا پناه دین	کز فیض مقدم تو جهان باز شد جوان	L 183 ^b B 85 ^b
6784	عمرت دراز باد ⁵²⁵⁵ و مبارک سفر ترا	نصرت ز پیش پیش تو فتح از بیت ⁵²⁵⁶ روان	
6785	تا چرخ هست باد وزارت به نام تو	چون مهر زیر مهر تو بادا زمین زمان	
6786	دستار عدل و جامه حلم و قباى حکم ⁵²⁵⁷	آمد به قامت تو موافق چو جسم و جان	

⁵²⁵⁵ باد B: - L

⁵²⁵⁶ بیت B: پیش L

⁵²⁵⁷ حکم B: عدل L

6787	لیکن ز بحر لطف تو دارم بسی عجب	با خاص و عام فیض رسان است بی‌گمان
6788	عذرم پذیر ⁵²⁵⁸ گرچه نکردم ز سر قدم	واندر ره تو چهره نکردم عرق فشان
6789	از آن زمان که راه خدا را گرفته‌ام	بی پایه طلب نشدم هیچ جا روان
6790	منظور قطعه نیست که در ضمن ⁵²⁵⁹ این حروف	بر عمر و ⁵²⁶⁰ دولت تو دعا کرده‌ام روان
6791	آنجا نظر به کسر قلوب است درد و سوز	بی شک دعای خسته دلان مستجاب دان
6792	الهام غیب دان و پیامی ز سوی دوست	

لیکن در این میانه سعیداست ترجمان

- 795 -

[قطعه]

[فعلاتن مفاعیلن فعلن]

6793	انبیا راست شام باغ حرم ⁵²⁶¹	شاهد او مقام ابراهیم	L 223 ^a S 160 ^b
6794	شام چشمی ⁵²⁶² است بر رخ عالم	طاق ابرو ⁵²⁶³ مقام ابراهیم	M 155 ^a B 101 ^a

- 796 -

[قطعه]

[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

6795	سر را بر آستانه فکر صفات نه	زنهار پا دراز مکن از گلیم خویش	L 223 ^a S 157 ^b
6796	ز احسان زید و عمر ⁵²⁶⁴ مکن چشم دل دوبین	چون کور باطنان مده از کف کریم خویش	M 155 ^b B 101 ^a

- 797 -

⁵²⁵⁸ پذیر B: پدیر L

⁵²⁵⁹ ضمن B: ذیل L

⁵²⁶⁰ و B: - L

⁵²⁶¹ حرم L، M، B: حریم S

⁵²⁶² چشمی S، M، B: چشم L

⁵²⁶³ طاق ابرو L، S، M: شاهد او B

⁵²⁶⁴ زید و عمر S، M: عمر و زید L، B

[نظم]
[مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن]

L 223 ^a S 160 ^b M 155 ^a B 101 ^a	صد عقل را به فکر جنون خلق می‌کنند	دانی سخنوران چه و چون خلق می‌کنند	6797
	در عالم خیال کنون خلق می‌کنند	آنچه از قلم معانی بکری که مانده بود	6798

- 798 -

[رباعی]

[]

L 207 ^a S 149 ^a M 142 ^b B 96 ^a	لطف سخنش به خاص و عامی نرسید	اشعار سعیدا به نظامی نرسید	6799
	تا قطرهای می ز ⁵²⁶⁵ جام جامی نرسید	سرشار نشد ساغر آواز معنی	6800

- 799 -

[رباعی]

[]

L 207 ^a S 149 ^a M 142 ^b B 96 ^a	تا فهم کند معنی آن ز آن معنی	او معنی معنی است کرا آن معنی	6801
	خود را برسان به صاحب آن معنی	خواهی که رسی به معنی آن معنی	6802

- 800 -

[رباعی]

[]

L 207 ^a S 149 ^a M 142 ^b B 96 ^a	در خانه و شهر و ده و صحرا همه اوست	پیدا و نهان و آشکارا همه اوست	6803
	دی او امروز او و فردا همه اوست	در مذهب ما رفته و آینده یکی است	6804

- 801 -

[رباعی]

[]

L 207 ^a S 149 ^a M 142 ^b B 96 ^a	بی نشئه او بوالهوسی نیست که نیست	بی یاد خدا ذی نفسی نیست که نیست	6805
	بی بلبل مستی قفسی نیست که نیست	خالی ز خیال او ندیدیم دلی	6806

- 802 -

[رباعی]

5265 ز L، S، M: به B

			□	
L 207 ^b S 149 ^a M 142 ^b B 96 ^a	اثبات خود و فنای بیگانه کنند	آنان که یکی هزار افسانه کنند		6807
	چندان بنوازند که دیوانه کنند	طنبوره ⁵²⁶⁶ عقل خویش با هر که رسند		6808
			- 803 -	
			[رباعی]	
S 149 ^b M 142 ^b B 96 ^a	از وهم جهانیان شده سرگردان	وهمی به خیال کرده جا نام جهان		6809
	در کعبه خیال آن توهم ایمان	در دیر ظهور آن توهم شده کفر		6810
			- 804 -	
			[رباعی]	
L 207 ^b S 149 ^b M 143 ^a B 96 ^a	درویش شما و خیراندیش شماسست	ای ماهوشان فقیر درویش شماسست		6811
	در دین ⁵²⁷⁰ شما و مذهب و ⁵²⁷¹ کیش شماسست	گر گبر و ⁵²⁶⁷ اگر مجوس ⁵²⁶⁸ رهبان خوانید ⁵²⁶⁹		6812
			- 805 -	
			[رباعی]	
			□	
L 207 ^b S 149 ^b M 143 ^a B 96 ^a	دو ⁵²⁷² سر دارد ظاهر و پنهان شده است	آن رشته که کیش کفر و ایمان شده است		6813
	آن سر که عیان گشته پریشان شده است	آن سر که نهان ز ماست آن سر جمع است		6814
			- 806 -	
			[رباعی]	
			□	
L 207 ^b S 149 ^b	گاهی به گمان گه به یقین می دانم	من خانه آن مامجبین می دانم		6815

⁵²⁶⁶ طنبوره L، B: تنبوره S، M

⁵²⁶⁷ و L، B: - S، M

⁵²⁶⁸ مجوس L، S، M: مجوس و B

⁵²⁶⁹ خوانید L، S: خواند M: خواهند B

⁵²⁷⁰ در دین L، M، B: درویش S

⁵²⁷¹ و S، M، B: - L

⁵²⁷² دو S، M، B: در L

6816	عمرم همه در راه یقین شد از دست	اما نرسیدم به یقین می‌دانم	M 143 ^a B 96 ^a

- 807 -

[رباعی]

[]

6817	گر باده تو رسد به من مل چه کنم	چون روی تو بینم هوس گل چه کنم	L 207 ^b S 149 ^b

6818	تو من نشوی من تو شوم نیست عجب	هرگز تو نمی‌کنی تنزل چه کنم	M 143 ^a B 96 ^b

- 808 -

[رباعی]

[]

6819	تارک الف و دال که باشد خوب است	بی پا و سر و مال که باشد خوب است	L 208 ^a S 150 ^a

6820	دیوانه و ابدال که باشد خوب است	درویش به هر حال که باشد خوب است	M 143 ^b B 96 ^b

- 809 -

[رباعی]

[]

6821	تا کش و فش ⁵²⁷³ عمامه را ته نکنی	سیر فلک و ستاره و مه نکنی	L 208 ^a S 150 ^a

6822	با شیردلان کجا توانی پنجه	تا با سگ خود شکار روبه نکنی	M 144 ^a B 96 ^b

- 810 -

[رباعی]

[]

6823	تا درد و غم عشق تو درمان‌گیر ⁵²⁷⁴ است	بی‌دردی تو هنوز ⁵²⁷⁵ دامن‌گیر است	L 208 ^a S 150 ^a

6824	یک موی ⁵²⁷⁶ درون دیده یک خربار ⁵²⁷⁷ است	عیسی است که سوزنی گریبان‌گیر است	M 144 ^a B 96 ^b

- 811 -

[رباعی]

⁵²⁷³ فش L، B: فش و S، M

⁵²⁷⁴ درمان‌گیر S، M: دامن‌گیر L: دامن‌گیر B

⁵²⁷⁵ هنوز S، M، B: تمام L

⁵²⁷⁶ موی L، M، B: مو S

⁵²⁷⁷ خربار S، M، B: خروار L

	[]		
L 208 ^a	فکر بد و نیک را فرامش کردیم	تا مشعل دید عیب خامش کردیم	6825
S 150 ^a			
M 144 ^a	الا ز میانه خلق ⁵²⁷⁸ را خوش کردیم	ز آرایش دهر خوش نیامد چیزی	6826
B 96 ^b			

- 812 -

[رباعی]

[]

L 208 ^a	موجش طوفان ⁵²⁷⁹ کنارهاش ناپیدا	عالم دریا حباب آن دریا ما	6827
S 150 ^a			
M 143 ^a	ای بی‌خبران هر نفس از ما بر ما	ما می‌دانیم تا چه‌ها گذرد	6828
B 96 ^b			

- 813 -

[رباعی]

[]

L 208 ^a	گه مضطرب و گاه صبورم از تو	گاهی نزدیک و گاه دورم از تو	6829
S 150 ^a			
M 143 ^a	من روز و شبم ظلمت و نورم از تو	گه عین گنه‌کنی ⁵²⁸⁰ گهی عین ثواب ⁵²⁸¹	6830
B 96 ^b			

- 814 -

[رباعی]

[]

L 208 ^b	غم‌خوار شدم مرا تو غم‌خواری کن	بی‌یار شدم یک نفسم یاری کن	6831
S 150 ^b			
M 143 ^b	ستار تویی بیا و ستاری ⁵²⁸² کن	کردم گنهی ز روی غفلت ظاهر	6832
B 96 ^b			

- 815 -

[رباعی]

[]

L 208 ^b	گر خواب روم لطف تو بیدار ⁵²⁸³ کند	گر مست شوم سیر تو هشیار کند	6833
S 150 ^b			

⁵²⁷⁸ خلق S، M، B: خویش L

⁵²⁷⁹ طوفان S، M: دریا L، B

⁵²⁸⁰ کنی L، B: کنی و S، M

⁵²⁸¹ ثواب L، M، B: صواب S

⁵²⁸² بیا و ستاری L، S، B: بیادساری M

⁵²⁸³ بیدار L، S، B: پیدا M

6834 در هر رنگی برو چو گل پنهان شو
بوی تو مرا از تو خبردار کند
M 143^b
B 96^b

- 816 -

[رباعی]

[]

6835 بحر مخفی⁵²⁸⁴ چو کرد جوش و طغیان
هر سو گردید موج‌ها دست‌افشان
L 208^b
S 150^b

6836 افتاد به خاک قطره‌ها ز آن افشان⁵²⁸⁵
بعضی حیوان شدند و بعضی انسان
M 143^b
B 96^b

- 817 -

[رباعی]

[]

6837 آدم یک آدم است و یک صورت و جان
لیکن تفریق در مقام است و مکان
L 208^b
S 150^b

6838 در کعبه چو رفت شیخ می‌گویندش
در دیر چو شد بر همن است و رهبان
M 143^b
B 96^b

- 818 -

[رباعی]

[]

6839 چون موم بر آتشی رسی آب مشو
چون رشته ز تاب خویش⁵²⁸⁶ بی‌تاب مشو
L 208^b
S 150^b

6840 بر روی زمین به چین ابرو بنشین⁵²⁸⁷
در چشم زمانه خون شو و خواب⁵²⁸⁸ مشو
M 144^b
B 96^b

- 819 -

[رباعی]

[]

6841 تا کی به لباس عاریت بند شدن
از کسب کمال خویش خرسند⁵²⁸⁹ شدن
L 208^b
S 150^b

⁵²⁸⁴ بحر مخفی L، M، B: بحری پنهان S

⁵²⁸⁵ افشان L، S، B: افسان M

⁵²⁸⁶ خویش L، S، B: خوش M

⁵²⁸⁷ بنشین S، M، B: منشین L

⁵²⁸⁸ خواب S، M: آب L، B

⁵²⁸⁹ خرسند S، M، B: خورسند L

وز ⁵²⁹⁰ مال و منال خود تنومند شدن	محتاج سگ و گاو و ⁵²⁹¹ خری چند شدن	M 144 ^b B 96 ^b	6842

- 820 -

[رباعی]

[]

گویند کسانی که جهان است خیال	چیزی که خیال است حرام است و ⁵²⁹² حلال	L 209 ^a S 151 ^a	6843

در خواب خیال رفته آگاه نیند	کیفیت حال را که خرس است و جوال	M 144 ^b B 96 ^b	6844

- 821 -

[رباعی]

[]

قومی با خویش اعتباری دارند	با خلق ز کبر گیر و داری دارند	L 209 ^a S 151 ^a	6845

خوشحال کسانی که به هر حال به دست	یا جام شراب یا نگاری دارند	M 144 ^b B 96 ^b	6846

- 822 -

[رباعی]

[]

گویند که حق یار نمازی است و بس	عرفان وجود دلنوازی است و ⁵²⁹³ بس	L 209 ^a S 151 ^a	6847

بالله که این ها همه بازی است و ⁵²⁹⁴ بس	عرفان از غیر بی نیازی است و ⁵²⁹⁵ بس	M 145 ^a B 96 ^b	6848

- 823 -

[رباعی]

[]

یک سو شادی است ⁵²⁹⁶ در جهان یک سو غم	یک سو زخم است جمع و یک سو مرهم	L 209 ^a S 151 ^a	6849

در پله میزان عدالت دیدم	شیطان یک سو نشسته یک سو آدم	M 144 ^a	6850

⁵²⁹⁰ وز L، S، M: از B

⁵²⁹¹ و L، S، M: B -

⁵²⁹² و L، B: S، M -

⁵²⁹³ و L، S، B: M -

⁵²⁹⁴ و L، B: S، M -

⁵²⁹⁵ و L، S، B: M -

⁵²⁹⁶ شادی است L، S: دشاپست M

- 824 -

[رباعی]

[]

L 209 ^a	این عالم ما که بی‌نظیر افتاده ⁵²⁹⁷	هر سو طفل و ⁵²⁹⁸ جوان و پیر افتاده	6851
S 151 ^a	با پنجهٔ تقدیر در این جسم نحیف	جان چون مویی است در خمیر افتاده	6852
M 144 ^a			

- 825 -

[رباعی]

[]

L 209 ^a	کشت علم هیچ نمودار نشد	هرگز دل و دیده‌ام نکوکار نشد	6853
S 151 ^a	هر چند که رفتگان خبرها کردند	از رفتن خود دلم خبردار نشد	6854
M 144 ^a			

- 826 -

[رباعی]

[]

L 209 ^b	آتش گشتم در جگر انداخت مرا	چون باد شدم در بهدر انداخت مرا	6855
S 151 ^b	گر خاک شدم چرخ لگدکوب ⁵²⁹⁹ کرد	گر آب شدم از نظر انداخت مرا	6856
M 144 ^b			

- 827 -

[رباعی]

[]

L 209 ^b	آن کس که حیا ندارد او انسان نیست	وصفی بهتر ز پاکی دامان نیست	6857
S 151 ^b	رو شرم و ⁵³⁰⁰ حیا ⁵³⁰¹ از گهر آموز که او	هرچند که در بحر بود عریان نیست	6858
M 144 ^b			

- 828 -

[رباعی]

[]

⁵²⁹⁷ افتاده L، M: افتاده است S

⁵²⁹⁸ و S، M: - L

⁵²⁹⁹ لگدکوب L، S: لکر کوب M

⁵³⁰⁰ و S، L: - M

⁵³⁰¹ حیا S، M: هنر L

L 209 ^b S 151 ^b M 145 ^b B 96 ^b	یا معرفتش حج و نمازی است و ⁵³⁰³ بس	گویند خدا ز روزه راضی است و ⁵³⁰² بس	6859
	این‌ها ز ایشان زمانه سازی است و ⁵³⁰⁵ بس	آگاه نیند از آنکه حق می‌داند ⁵³⁰⁴	6860

- 829 -

[رباعی]

[]

L 209 ^b S 151 ^b M 145 ^b B 96 ^b	بر در کسی هیچ تو درمان نشدی	ای دل نفسی صاحب عرفان نشدی	6861
	صد حیف گذشت عید و ⁵³⁰⁶ قربان نشدی	چون گشته به روی دوست حیران نشدی	6862

- 830 -

[رباعی]

[]

L 209 ^b S 151 ^b M 145 ^b B 96 ^b	نی سوخته‌ای همنفس ⁵³⁰⁸ این خام است	ایام بهار ⁵³⁰⁷ است نه می در جام است	6863
	یا سختی اوقات در این ایام است	کوتاهی طالع است یا بوده چنین	6864

- 831 -

[رباعی]

[]

L 209 ^b S 151 ^b M 145 ^b B 97 ^a	من مرده دم و ⁵³¹⁰ عشق مسیحای من است	من بنده عشق و ⁵³⁰⁹ عشق مولای من است	6865
	گفت ای بی‌عقل هر کجا جای من است	گفتم با عشق جای معشوق کجاست	6866

- 832 -

[رباعی]

[]

⁵³⁰² و L، B: - S، M

⁵³⁰³ و L، B: - S، M

⁵³⁰⁴ می‌داند S، M، B: می‌دانند L

⁵³⁰⁵ و L، B: - S، M

⁵³⁰⁶ و L، B: - S، M

⁵³⁰⁷ بهار L، S، M: خزان B

⁵³⁰⁸ سوخته‌ای همنفس L، S، M: همنفسی سوخته B

⁵³⁰⁹ و L، B: - S، M

⁵³¹⁰ و L، B: - S، M

L 210 ^a S 152 ^a M 145 ^b B 97 ^a	هر دم سر راه مستمندی گیرند	گیرم که جهان را به کمندی گیرند	6867
	بینند قبور را ⁵³¹² و پندی گیرند	از این همه گیرایی‌شان ⁵³¹¹ آن بهتر	6868

- 833 -

[رباعی]

[]

L 210 ^a S 152 ^a M 145 ^a B 97 ^a	هر نیک و بدی که می‌کنی پنهان کن	زنهار که کارها ⁵³¹³ به خود آسان کن	6869
	و آنگاه ز پای تا سر ⁵³¹⁴ خود جان کن	یک چند برو پیروی جانان کن	6870

- 834 -

[رباعی]

[]

L 210 ^a S 152 ^a M 145 ^a B 97 ^a	وز راحت من گرد تعب ⁵³¹⁵ می‌زاید	از مطلب من درد طلب می‌زاید	6871
	ناکرده ⁵³¹⁶ ظهور روز و ⁵³¹⁷ شب می‌زاید	بختم هر روز می‌شود آبستن	6872

- 835 -

[رباعی]

[]

L 210 ^a S 152 ^a M 145 ^a B 97 ^a	تا بتوانی تو ناتوان باشی به	با نفس دغل ⁵³¹⁸ تو بدگمان باشی به	6873
	صد بار شکسته ⁵³²⁰ چون کمان باشی به	پرواز به بال دیگران ⁵³¹⁹ همچون تیر	6874

- 836 -

⁵³¹¹ گیرایی‌شان L، B: گیرایشان S، M

⁵³¹² را S، M، B: او L

⁵³¹³ کارها S، M: کار را L، B

⁵³¹⁴ سر L، B: سری S، M

⁵³¹⁵ تعب L، S: تعب M، B

⁵³¹⁶ ناکرده M، B: تا کرده L، S

⁵³¹⁷ روز و L: شام S، M: روز B

⁵³¹⁸ دغل L، S، B: زعل، M

⁵³¹⁹ دیگران S، M، B: دگران L

⁵³²⁰ شکسته L، S، B: سخته M

		[رباعی] []	
L 210 ^a S 152 ^a M 145 ^a B 97 ^a	امروز که سنگ و سیم و زر در کار است شام و صبح و شب و سحر در کار است	6875	
	با جاهل پرستیز ظالم باید چون چوب بود سخت تیر در کار است	6876	
	- 837 - [رباعی] []		
L 210 ^a S 152 ^a M 145 ^b B 97 ^a	آن بدگهری که بد بود با نیکی دیو است به نیک و دد ⁵³²¹ بود با ⁵³²² نیکی	6877	
	سگ را چو کنی ⁵³²³ بزرگ درویش گزد با بد نیکی چو بد ⁵³²⁴ بود با نیکی	6878	
	- 838 - [رباعی] []		
L 210 ^b S 152 ^b M 146 ^a B 97 ^a	خوش حالت آن مرد که خیر انجام است سهل است نکونام اگر بدنام است	6879	
	یک یک رفتند گرم شد تا صحبت این عالم بی وفا مگر حمام است	6880	
	- 839 - [رباعی] []		
L 210 ^b S 152 ^b M 146 ^b B 97 ^a	تا جسم مکردرت همه جان نشود خورشید معانی تو تابان نشود	6881	
	صاحب نظران جای به پهلوی ندهند تا جوهر شمشیر نمایان نشود	6882	
	- 840 - [رباعی] []		
L 210 ^b S 152 ^b M 146 ^b B 97 ^a	کوه غم یار کنند آسان نشود تا تیشه طبع نفس سوهان نشود	6883	
	در قلعه قاف عشق دل جا نکند تا صافتر از لعل بدخشان نشود	6884	

⁵³²¹ دد: L، S، M: بد B

⁵³²² با: S، M: بر L، B

⁵³²³ کنی: L، S، B: کن M

⁵³²⁴ با بد نیکی چو بد: L، S، B: باید نیکی جوید M

- 841 -

[رباعی]

[]

L 210 ^b S	هرگز راهی ترا به جانان نشود	تا از هر میلی دلت گریزان نشود	6885
152 ^b M			
146 ^b B	تا بر سر این مقیدی آن نشود	خواهی که دو خانه را عمارت سازی	6886
97 ^a			

- 842 -

[رباعی]

[]

L 210 ^b	از رشته کار ⁵³²⁷ تو گره وا نشود	تا پای تو سر سر ⁵³²⁵ تو ⁵³²⁶ تا پا نشود	6887
S 152 ^b			
M 146 ^b	باور نکنی که خر مسیحا نشود	نفست گوید فنا شدم حق گشتم	6888
B 97 ^a			

- 843 -

[رباعی]

[]

L 210 ^b	خاکی است جهان در او ⁵³²⁹ صفا کی باشد	فانی است جهان در او بقا ⁵³²⁸ کی باشد	6889
S 153 ^a			
M 147 ^a	بر قلب دغل سکه روا کی باشد	جاری نشود ذکر در آن سر ⁵³³⁰ که هواست	6890
B 97 ^a			

- 844 -

[رباعی]

[]

L 211 ^a	بر مطلب و بر مقاصد بسیارش	لعنت بر نفس ما و ⁵³³¹ بر کردارش	6891
S 153 ^a			
M 147 ^a	کو مرد خدایی که برد بر دارش	دایم به خدا خدا منم می گوید	6892
B 97 ^a			

- 845 -

[رباعی]

⁵³²⁵ سر L، B: سری S، M

⁵³²⁶ تو S، M، B: تو L

⁵³²⁷ کار L، S، B: کاری M

⁵³²⁸ در او بقا S، M، B: فنا در آن L

⁵³²⁹ او S، M، B: آن L

⁵³³⁰ سر L، B: دل S، M

⁵³³¹ ما و L، S، M: باد و B

			هر نَرَه مدان ⁵³³² ز خود گمش می‌بینم	هر مور به دست خاتمش می‌بینم	
6893					L 211 ^a S 153 ^b
6894			هر قطره شب‌نمی که بر روی گل است	بالله که من جام جمش می‌بینم	M 147 ^a B 97 ^a

- 846 -

[رباعی]

□

6895	از خوان غمش حواله‌ای ⁵³³³ دارم و ⁵³³⁴ بس	چون درد از او نواله‌ای ⁵³³⁵ دارم و ⁵³³⁶ بس			L 211 ^a S 153 ^b
6896	تا چند گداز ای ⁵³³⁷ فلک سفلهنواز	چون نی بالله ناله‌ای ⁵³³⁸ دارم و ⁵³³⁹ بس			M 147 ^a B 97 ^a

- 847 -

[رباعی]

□

6897	درویش که با قناعت و صبر بود	در چشم جهانیان به ⁵³⁴⁰ از بدر بود			L 211 ^a S 152 ^b
6898	خس ⁵³⁴¹ از سبکی خوار ⁵³⁴² و پریشان گشته	از تمکینش گهر گران قدر بود			M 146 ^a B 97 ^a

- 848 -

[رباعی]

□

6899	هر چند که یار یار دیگر دارد	اما با ما شمار ⁵³⁴³ دیگر دارد			L 211 ^a S 153 ^a

⁵³³² مدان: B، M، S: بدان L

⁵³³³ حواله‌ای: B، M، S: حواله L

⁵³³⁴ دارم و: B، M، L: دارم S

⁵³³⁵ نواله‌ای: B، M، S: نواله L

⁵³³⁶ و: B، M، L: - S

⁵³³⁷ گداز ای: B، M، L: گدازی S

⁵³³⁸ ناله‌ای: B، M، S: ناله L

⁵³³⁹ و: B، M، L: - S

⁵³⁴⁰ به: B، M، S، L: کم B

⁵³⁴¹ خس: B، S، L: خار S

⁵³⁴² خوار: S، L: خار: B، M

⁵³⁴³ شمار: M، S: قمار: B، L

6900 غم نیست که یار یار دیگر دارد
چون یار قدیم کار دیگر دارد
M 146^a
B 97^a

- 849 -

[رباعی]

[]

6901 ای شیخ کرامت منما رهبر شو
نی چون کاغذ ز باد بالا پر شو
L 211^a
S 153^a
6902⁵³⁴⁴ چون خس سر⁵³⁴⁵ آب رفتن⁵³⁴⁶ از بی‌مغزی است
در بحر یقین غوطه خور و⁵³⁴⁷ گوهر شو
M 146^a
B 97^a

- 850 -

[رباعی]

[]

6903 معشوق خدا جاذبه‌اش⁵³⁴⁸ رهبر ماست
شاهد دل آگه است و چشم تر ماست
L 211^b
S 153^a
6904 هر دم به خیال دوست پرواز کنیم
بالله که شوق و ذوق بال و⁵³⁴⁹ پر ماست
M 146^a
B 97^b

- 851 -

[رباعی]

[]

6905 عالم جسم و محمدش آمده جان
چون جان گفتم چو روح گردید روان
L 211^b
S 153^a
6906⁵³⁵⁰ حقا که جنان⁵³⁵¹ گشته به جانان یکسان
ننگ از دو جهان و⁵³⁵² عار دارد از جان
M 146^a
B 97^b

- 852 -

[رباعی]

[]

⁵³⁴⁴ B (1/2)6902 :M, S, L (2/1)6902

⁵³⁴⁵ سر L, B: بر S, M

⁵³⁴⁶ رفتن L, S, B: اگر رفتن M

⁵³⁴⁷ خور و L, S, B: خورد M

⁵³⁴⁸ جاذبه‌اش L, S: جاربه‌ش M

⁵³⁴⁹ و: - L, S, M, B

⁵³⁵⁰ B - :M, S, L 6906

⁵³⁵¹ جنان M, S: جان L

⁵³⁵² و L: - S, M

L 211 ^b	عالم جوی و ⁵³⁵⁵ وجود آن کس دریاست	آن ذات ⁵³⁵⁴ که عالم به طفیلش بر پاست	5353	6907
S 153 ^b				
M 146 ^b	جز ⁵³⁵⁸ امت عاصی ز خدا نخواست	همت نگر و ⁵³⁵⁶ جاه و ⁵³⁵⁷ مراتب را باش		6908

- 853 -

[رباعی]

[]

L 211 ^b	سادات شدن به صورت امری است محال	آنانکه به دعوا شده سادات مثال		6909
S 153 ^b				
M 146 ^b	بر سر بستند ⁵³⁵⁹ سبز و می‌گویند آل	امروز دروغشان از این معلوم است		6910
B 97 ^b				

- 854 -

[رباعی]

[]

S 153 ^b	معنی است ولی در آدمش می‌بینم	شوخی که بری ز عالمش می‌بینم		6911
M 147 ^a				
B 97 ^a	چون مردمک دیده کمش می‌بینم	تا جای به چشم خویش دادم او را		6912

- 855 -

[رباعی]

[]

L 211 ^b	روزش حیران و ⁵³⁶¹ شب نمش می‌بینم	چشمی که از آن ⁵³⁶⁰ دو عالمش می‌بینم		6913
S 153 ^b				
M 147 ^b	دایم به لباس ماتمش می‌بینم	خاصیت چرخ را ⁵³⁶² گرفته چشم		6914
B 97 ^b				

- 856 -

5353 6907 L، S، M: B -

5354 ذات L، S: رات M

5355 و S، M: L -

5356 نگر و L، S، B: نگر د M

5357 و S، M: L، B

5358 جز L، S، B: چرا M

5359 بستند L، S، B: بستند M

5360 آن L، B، او S، M

5361 و L، S، B: M -

5362 را S، M، B: تا L

[رباعی] []			
M 147 ^b	و اندر ره او پا و سری حاجت نیست	تا پیش خدایت سفری حاجت نیست	6915
	دادم خبر از حق دگری حاجت نیست	خود را بشناس گر خدا می‌خواهی	6916
- 857 -			
[رباعی] []			
L 212 ^a S 154 ^a M 147 ^b B 97 ^b	دل چون ⁵³⁶³ ز همه ⁵³⁶⁴ یگانه شد تفرید است	دوری ز خیالات هوا تجرید است	6917
	هرگاه که قربان تو کردم عید است	هر دم که به یاد تو روم نوروز است	6918
- 858 -			
[رباعی] []			
L 212 ^a S 154 ^a M 147 ^b B 97 ^b	نی دغدغه از بهشت وز ⁵³⁶⁵ آتش بیم است	آن را که همیشه با خدا تعظیم است	6919
	در مرتبه آدم است ابراهیم است	او را به چشم کم نبینی زنهار	6920
- 859 -			
[رباعی] []			
L 212 ^a S 154 ^a M 147 ^b B 97 ^b	بی جاذبه کس صاحب عرفان نشود	از ذکر زبان انس به جانان نشود	6921
	از حق گفتن کسی خدادان ⁵³⁶⁶ نشود	حلوا گویی دهان نگرده شیرین	6922
- 860 -			
[رباعی] []			
L 212 ^a S 154 ^a	خاک ره دوست بر سرم باید کرد	هر صبح ز گریه رخ ترم باید کرد	6923

⁵³⁶³ دل چون M، S: دل L

⁵³⁶⁴ همه M، S: هوا L

⁵³⁶⁵ و ز S، B: L، M

⁵³⁶⁶ خدادان M، S، B: سخندان L

6924 هر شام به سفره خیال غم یار⁵³⁶⁷ افطار به خون جگر م باید کرد
M 147^b
B 97^b

- 861 -

[رباعی]

[]

6925 یک محرم راز در جهان یافت نشد دل جهد بسی کرد و⁵³⁶⁸ بسی کافت نشد
L 212^a
S 154^a

6926 بسیار به فکر کیمیا گردیدیم این کهنه حصیر هیچ زربافت نشد
M 148^a
B 97^b

- 862 -

[رباعی]

[]

6927 یاری دارم که رشک حور است و پری گه ناز به خود دارد⁵³⁶⁹ و گه با دگری
L 212^a
S 154^a

6928 بر حال مسافران کجا پردازد از ملک وجود خود نکرده سفری⁵³⁷⁰
M 148^a
B 97^b

- 863 -

[رباعی]

[]

6929 عرفان به خدا هیچ ندارند جهان این حرف سبک نیست گران است گران
L 212^b
S 154^b

6930 گر در دل کس شک است اینک می دان⁵³⁷¹ ما گوی نشسته ایم باید چوگان
M 148^a
B 97^b

- 864 -

[رباعی]

[]

6931 بی ذکر تو هیچ زنده ای⁵³⁷² نیست که نیست بی یاد تو هیچ بنده ای نیست که نیست
L 212^b
S 154^b

⁵³⁶⁷ غم یار: M، S، M: ره دوست، L، B

⁵³⁶⁸ کرد و: B، S، کرد: L: گردد، M

⁵³⁶⁹ دارد: L، M: دارم، B، S

⁵³⁷⁰ سفری: M، S، گزری: L، B

⁵³⁷¹ می دان: S، M، B: بدان، L

⁵³⁷² زنده ای: S، M، B: زنده، L

6932 شادی من از برای مردن⁵³⁷³ باشد صد گریه نهان به خنده‌ای⁵³⁷⁴ نیست که نیست
M 148^a
B 97^b

- 865 -

[رباعی]

[]

L 212 ^b S 154 ^b M 148 ^a B 97 ^b	ای باده‌فروش باده صاف بده عمر آخر شد نمی‌نمایی رخسار	با من خبر از مقام اعراف بده من با تو چه گویم تو خود انصاف بده	6933 6934

- 866 -

[رباعی]

[]

L 212 ^b S 154 ^b M 148 ^a	بگذر ز سوا که ما سوا چیزی نیست بر ظاهر دلق من ⁵³⁷⁵ نخواهی دیدن	جز او همه فانی است فنا چیزی نیست در جبه من غیر خدا چیزی نیست	6935 6936

- 867 -

[رباعی]

[]

L 212 ^b S 154 ^b M 148 ^b B 97 ^b	دردی طلب از خدا دوا چیزی نیست در حالت نزع عقل بی‌تدبیری ⁵³⁷⁶ است	بی‌درد مشو که بی‌نوا چیزی نیست کشتی چو شکست ناخدا چیزی نیست	6937 6938

- 868 -

[رباعی]

[]

L 212 ^b S 154 ^b M 148 ^b B 97 ^b	هستی مال تو ⁵³⁷⁷ و ⁵³⁷⁸ نیستی مال من است استغنا کبریاست حال تو مدام	فعل تو همه نیک و بد افعال من است افتادگی و شکستگی مال من است	6939 6940

- 869 -

⁵³⁷³ مردن L، B: ماتم S: ماتم شده است M

⁵³⁷⁴ نهان به خنده‌ای S، M، B: به خنده‌ای نهان L

⁵³⁷⁵ دلق من M: دلق ما L: دل من S

⁵³⁷⁶ بی‌تدبیری S، M: بی‌تدبیر L، B

⁵³⁷⁷ مال تو S، M، B: ز تو هست L

⁵³⁷⁸ و L، S: - M، B

[رباعی]

[]

L 213 ^a	پی پرده به گنه ذات تو کس ⁵³⁷⁹ کمتر	ای آنکه تویی ز عقل‌ها بالاتر	6941
S 155 ^a			
M 148 ^b	می‌بینم برف و سرد و ⁵³⁸⁰ اسبابم تر	هرگاه ز عرفان تو خواهم گویم	6942
B 97 ^b			

- 870 -

[رباعی]

[]

L 213 ^a	وی ⁵³⁸² در ره تو زمین مسکین به سجود	ای از خوف تو ⁵³⁸¹ آسمان جامه کبود	6943
S 155 ^a			
M 148 ^b	جز ذات تو جملگی نمودی است نبود	تو بی‌رنگ و چه رنگ‌ها از تو نمود	6944
B 97 ^b			

- 871 -

[رباعی]

[]

L 213 ^a	جز درد کسی محرم این ریش ندیدیم	جز ناله کسی هم‌نفس خویش ندیدیم	6945
B 97 ^b	نوشی بخشیدیم که صد نیش ندیدیم	بی جاذبه خار گلی بوی نکردیم	6946

- 872 -

[رباعی]

[]

L 213 ^a	دردش معلوم و هم ⁵³⁸³ دوایش معلوم	دنیا که وفایش و بقایش معلوم	6947
S 155 ^a			
M 149 ^a	خون‌ریزش معلوم و ⁵³⁸⁴ خون‌بهایش معلوم	زنهار مشو کشته این بد حرکات	6948
B 98 ^a			

- 873 -

[رباعی]

[]

⁵³⁷⁹ کس S، M، B: کسی L

⁵³⁸⁰ و L، B: - S، M

⁵³⁸¹ از خوف تو S، M، B: آنکه ز خوفت L

⁵³⁸² وی S، M، B: وین L

⁵³⁸³ معلوم و هم S، B: همه معلوم L: معلوم هم و M

⁵³⁸⁴ و L، S، B: - M

L 213 ^a S 155 ^a M 149 ^a B 97 ^b	شطرنج خیال برده می‌باید رفت	خود آمده مرده زنده ⁵³⁸⁵ می‌باید رفت	6949
	خود را به خدا سپرده می‌باید رفت	روزی که سفر کنی سعید از جهان	6950

- 874 -

[رباعی]

[]

L 213 ^a S 155 ^a M 148 ^b B 97 ^b	خورشید و قمر در طلبت سرگردان	ای از تو جهانیان به دادند و فغان	6951
	بعضی به یقین عارف و بعضی به گمان	از معرفت تو هیچ کس خالی نیست	6952

- 875 -

[رباعی]

[]

L 213 ^b S 155 ^a B 98 ^a	ویرانه غم سرای درویشان است	بیرون ز دو کون جای درویشان است	6953
	افشاندۀ خاک پای درویشان است	این دولت و حشمتی که شاهان دارند	6954

- 876 -

[رباعی]

[]

L 213 ^b S 155 ^b M 149 ^a B 98 ^a	کیخسرو و جم گدای درویشان است	دیدار خدا لقای درویشان است	6955
	یک ذره ز نور رای درویشان است	آن مشعلهای ⁵³⁸⁶ که آفتابش نام است	6956

- 877 -

[رباعی]

[]

L 213 ^b S 155 ^b M 149 ^a B 98 ^a	صبح شادی و ماتم شام یکی است	در مذهب ما که کفر و اسلام یکی است	6957
	چشمی بگشا که ⁵³⁸⁷ گور و ⁵³⁸⁸ بهرام یکی است	صید و صیاد هر دو را نیست دویی	6958

- 878 -

[رباعی]

⁵³⁸⁵ مرده زنده L، B: مرده مرده S، M

⁵³⁸⁶ مشعلهای S، B: مشعل L، M

⁵³⁸⁷ که L، M، B: و S

⁵³⁸⁸ و S، M، B: - L

			□
L 213 ^b	با این خلقی که پخته و خام یکی است	زنهار مگو که واحد و رام یکی است	6959
S 155 ^b			
M 149 ^a	با کر سخن لطیف و دشنام یکی است	با کوردلان سرمهٔ عرفان چه کشی	6960
B 98 ^a			

- 879 -

[رباعی]

□

L 213 ^b	جان در بدن آدم و انعام یکی است	انعام ز حق به خاصه و عام یکی است	6961
S 155 ^b			
M 149 ^b	مه در کو آب و ⁵³⁸⁹ بر سر بام یکی است	قایم بد و نیک با احد نقصان نیست	6962
B 98 ^a			

- 880 -

[رباعی]

□

L 213 ^b	یک چند قدم زدیم در کوه و کمر	بسیار به برّ و بحر کردیم سفر	6963
S 155 ^b			
M 149 ^b	جز یاد خدا جمله عبث بود و ضرر	تبعیت هر کرا چو کردیم آخر	6964
B 98 ^a			

- 881 -

[رباعی]

□

L 214 ^a	خمری بخشیدیم به جز خون جگر	تا زهر غمت بود نخوردیم شکر	6965
S 155 ^b			
M 149 ^b	عالم دیگر گشت و ما ⁵³⁹⁰ نگشتیم دگر	آغشته به حادثات هرگز نشدیم	6966
B 98 ^a			

- 882 -

[رباعی]

□

L 214 ^a	وز باغ جهان گلی نچیدم هرگز	بی تو نفسی خوش نکشیدم هرگز	6967
S 159 ^a			
M 149 ^b	گردیدم و ⁵³⁹¹ چون تویی ندیدم هرگز	بسیار به چشم سر و سرّ عالم را	6968
B 98 ^a			

- 883 -

[رباعی]

⁵³⁸⁹ و L، M، B: - S

⁵³⁹⁰ و ما L، B: - S، M

⁵³⁹¹ و L، S، B: - M

L 214 ^a Lm 214 ^b S 159 ^a M 149 ^b B 98 ^a	□ پرهیز ز می‌کشان نکونامی اوست در دیگ خروش و جوش از خامی اوست	زاهد نخورد باده که بدننامی اوست با خلق گرفت و گیر از بی‌خردی است ⁵³⁹²	6969 6970
L 214 ^a S 159 ^a M 149 ^b B 98 ^a	- 884 - [رباعی] □ کردند بتان به غمزه دلشاد مرا دل شد ز غم ⁵³⁹³ قیامت آزاد مرا	عید آمد و رفت روزه از یاد مرا امروز به بندگی قبولم کردند	6971 6972
L 214 ^a S 159 ^a M 150 ^a B 98 ^a	- 885 - [رباعی] □ وز ⁵³⁹⁵ سلسلهٔ موش بریدن نتوان ⁵³⁹⁶ جز راه فنا به او رسیدن نتوان ⁵³⁹⁹	بیاری دارم که روش دیدن نتوان ⁵³⁹⁴ بی پرده از او سخن شنیدن نتوان ⁵³⁹⁸	6973 6974 ⁵³⁹⁷
L 214 ^a S 159 ^a	- 886 - [رباعی] □ او صاحب خلق است و ⁵⁴⁰¹ تو بدخو ⁵⁴⁰² عجب است	او با تو همیشه و ⁵⁴⁰⁰ تو بی او عجب است	6975

⁵³⁹² بی‌خردی L، M، B: بی‌ادبی S

⁵³⁹³ غم S، M، B: غمت L

⁵³⁹⁴ نتوان S، M، B: نتوانم L

⁵³⁹⁵ وز L، S، M: از B

⁵³⁹⁶ نتوان S، M، B: نتوانم L

⁵³⁹⁷ 6974 L، S، M: - B

⁵³⁹⁸ نتوان S، M: نتوانم L

⁵³⁹⁹ نتوان S، M: نتوانم L

⁵⁴⁰⁰ و L، S، B: - M

⁵⁴⁰¹ و L، S، B: - M

⁵⁴⁰² بدخو L، M، B: بی او S

6976 هر جا⁵⁴⁰³ نگری جمال او نیست⁵⁴⁰⁴ عجب اما دل تو رفته به هر سو عجب است
M 150^a
B 98^a

- 887 -

[رباعی]

[]

6977 پاک از همه ساز جای استغنا را بنواز بلند نای استغنا را
L 214^b
S 159^a

6978 خواهی که به دام کس نکردی پا بند در دام آور همای استغنا را
M 150^a
B 98^a

- 888 -

[رباعی]

[]

6979 گویند به طالب که سفر باید کرد در منزل بی‌خودی گذر باید کرد
L 214^b
S 159^b

6980 یعنی که به این و آن⁵⁴⁰⁵ خدا نتوان یافت فکری⁵⁴⁰⁶ دگر و کار دگر باید کرد
M 150^a
B 98^a

- 889 -

[رباعی]

[]

6981 چندین نقشی که زیر این چرخ دو روست دوری است⁵⁴⁰⁷ تعلق اگر ت یک سر موس است
L 214^b
S 159^b

6982 نقشی به از این ندیده‌ام در عالم از کنند دل هر آنچه جز⁵⁴⁰⁸ صورت اوست
M 150^a
B 98^a

- 890 -

[رباعی]

[]

6983 باید که ترا نظر به خاصان⁵⁴⁰⁹ باشد نی بر کله عام پریشان باشد
L 214^b
S 159^b

⁵⁴⁰³ جا L، B: سو S، M

⁵⁴⁰⁴ او نیست B: وین است L: و او نیست S: و نیست M:

⁵⁴⁰⁵ این و آن L، S، B: این M

⁵⁴⁰⁶ فکری S، M، B: فکر L

⁵⁴⁰⁷ دوری است S، M، B: دوریت L

⁵⁴⁰⁸ جز S، M، B: در L

⁵⁴⁰⁹ خاصان S، M: خوبان L: عالم B

6984 ما منتظر کرشمه و⁵⁴¹⁰ ناز توایم حیف است تجلی به رقیبان باشد
M 150^b
B 98^a

- 891 -

[رباعی]

[]

6985 من⁵⁴¹¹ گرچه ز عشق گفتگو نتوانم⁵⁴¹² قطع طالب روی نکو نتوانم⁵⁴¹³
L 214^b
S 159^b

6986 هرچند سیاه بختم اما چون زلف دوری ز رخس یک سر مو نتوانم⁵⁴¹⁴
M 150^b
B 98^a

- 892 -

[رباعی]

[]

6987 در راه وفا ندیده‌ام قافله‌ای از پا افتاده‌ای⁵⁴¹⁵ برد مرحله‌ای⁵⁴¹⁶
L 215^a
S 159^b

6988 آن دیده⁵⁴¹⁷ که از روی تو باشد محروم در پای نگاه تو شده⁵⁴¹⁸ آبله‌ای
M 150^b
B 98^a

- 893 -

[رباعی]

[]

6989 خود را تو مبین که بی خدا نتوان بود⁵⁴¹⁹ با آنکه سوا شدی سوا نتوان بود⁵⁴²⁰
L 215^a
S 159^b

6990 او بی تو وجود است تو بی او معدوم پس تا هستی از او جدا نتوان بود⁵⁴²¹
M 150^b
B 98^a

- 894 -

⁵⁴¹⁰ و L، B، S - : M

⁵⁴¹¹ من L، S، M: ما B

⁵⁴¹² نتوانم L، S، M: نتوانیم B

⁵⁴¹³ نتوانم L، S، M: نتوانیم B

⁵⁴¹⁴ نتوانم L، S، M: نتوانیم B

⁵⁴¹⁵ پا افتاده‌ای L، S، M: پای افتاده‌ای B

⁵⁴¹⁶ مرحله‌ای L، S، M: قافله‌ای B

⁵⁴¹⁷ دیده L، M، B: دیدم S

⁵⁴¹⁸ تو شده L، B: باشد او S، M

⁵⁴¹⁹ بود L، S، M: دید B

⁵⁴²⁰ بود L، S، M: دید B

⁵⁴²¹ بود L، S، M: دید B

[رباعی]

[]

L 215 ^a	یا جبّه مثال و خرقه پشمین است	فقر فقرا نه جامه رنگین است	6991
S 158 ^a			
M 150 ^b	مطلوب ⁵⁴²⁴ ز فقر در فنا تمکین است	مقصود ⁵⁴²² دلا ⁵⁴²³ نه طعن و نی تحسین است	6992
B 98 ^a			

- 895 -

[رباعی]

[]

L 215 ^a	نی وسوسه عادت و رسم و ⁵⁴²⁶ دین است	نی در دل من غمی از ⁵⁴²⁵ آن و این است	6993
S 158 ^a			
M 150 ^b	آنجا همه حق و دیده حق بین است	آنجا که منم نه ماه و نی پروین است	6994
B 98 ^b			

- 896 -

[رباعی]

[]

L 215 ^a	دل را خبری ز شر و از خیر تو نیست	نوری ز حقیقت به تو هم سیر تو نیست	6995
S 158 ^a			
M 142 ^a	آگاه شوی که در نظر غیر تو نیست	آینه فکر چون کنی زانو را	6996
B 98 ^b			

- 897 -

[رباعی]

[]

S 158 ^a	در دل ز سرابرده سرت نظری نیست	در دیده‌ات از نور ⁵⁴²⁷ حقیقت اثری نیست	6997
M 142 ^a	دانی که ترا یک نفس از وی گذری نیست ⁵⁴²⁸	آگاه شوی گر تو ز سر نفس خویش	6998
B 98 ^b			

- 898 -

[رباعی]

[]

⁵⁴²² مقصود B، S، M: مطلوب L

⁵⁴²³ دلا S، M، B: دلان L

⁵⁴²⁴ مطلوب S، M، B: مقصود L

⁵⁴²⁵ از S، M، B: ز L

⁵⁴²⁶ و S، M: - L، B

⁵⁴²⁷ نور S، B: نوری M

⁵⁴²⁸ گذری نیست B: گذری S: گزی نیست M

L 215 ^a Lm 215 ^b S 158 ^a M 142 ^a B 98 ^b	و اندر طلبت به جان و دل پویانند	ای آنکه ترا شاه و گدا یکسانند	6999
	در دایره حکم تو سرگردانند	خورشید و مه و ستاره و چرخ و ⁵⁴²⁹ فلک	7000
- 899 - [رباعی] []			
L 215 ^b S 158 ^a M 142 ^a B 98 ^b	هر یک به قمار عشق نرّادانند	آن قوم که روز و شب ترا جویانند	7001
	نادیده رخت پیاده‌ای می‌رانند	مانند همه به فکر شطرنج خیال	7002
- 900 - [رباعی] []			
L 215 ^b S 158 ^b M 142 ^a B 98 ^b	در لرزه چو بید بر سر ایمانند	آنانکه ندانند ⁵⁴³⁰ ترا می‌خوانند	7003
	گهواره طفل نفس می‌جنبانند	پستان عمل گرفته هر یک به دهن	7004
- 901 - [رباعی] []			
L 215 ^b S 158 ^b M 141 ^b B 98 ^b	هر یک به مثل نادره دورانند	آنانکه به علم خویش مغرورانند ⁵⁴³¹	7005
	یک کف خاکی ⁵⁴³³ و قطره بارانند	نی ز آن‌سانند ⁵⁴³² آنچه خود می‌دانند	7006
- 902 - [رباعی] []			
L 215 ^b S 158 ^b M 141 ^b B 98 ^b	و اندر دل اهل دل رهی پیدا کرد	خوش آنکه مقام بر در دل‌ها کرد	7007
	خود را به میان مرد و زن رسوا کرد	بر داشت ز تن لباس غیریت را	7008

⁵⁴²⁹ و S، M، B: - L، Lm

⁵⁴³⁰ ندانند S، M: ندانند و L: ندیدند B

⁵⁴³¹ مغرورانند L، S، M: سر گردانند B

⁵⁴³² آن‌سانند M، B: انسانانند L، S

⁵⁴³³ خاکی S، M، B: خالی L

- 903 -

[رباعی]

[]

L 215 ^b S 158 ^b M 141 ^b B 98 ^b	کس را خبری کجا از آن جاست که اوست با آنکه هر آنچه هست پیداست که اوست	7009
	هر کس سخن از مقام خود ⁵⁴³⁴ می‌گوید جنبیدن هر کسی از آنجاست که اوست	7010

- 904 -

[رباعی]

[]

L 216 ^a S 158 ^b M 141 ^b B 98 ^b	گر دل گویم ترا ز جان می‌ترسم ور جان خوانم هم از جهان می‌ترسم	7011
	ای ⁵⁴³⁵ جان و جهان هر دو به قربان سرت حق می‌گویم نه ز این نه ز آن می‌ترسم	7012

- 905 -

[رباعی]

[]

L 216 ^a S 158 ^b M 141 ^b B 98 ^b	در دار جهان که خاص و عامی چندند بدنامی چند ⁵⁴³⁶ و نیک‌نامی چندند	7013
	عالم چو تنور و ⁵⁴³⁷ خلق چون قرص خمیر چسپیده در آن ⁵⁴³⁸ پخته و خامی چندند	7014

- 906 -

[رباعی]

[]

L 216 ^a S 156 ^a M 141 ^b B 98 ^b	ما منتهی‌ایم و مبتدا هم ماییم جام می و جام جم‌ما هم ماییم	5439 7015
	آن جویده گندمی‌ما ⁵⁴⁴¹ هم ماییم بیگانه‌نمای و ⁵⁴⁴² آشنا هم ماییم	5440 7016

⁵⁴³⁴ سخن از مقام خود L، S، M: ز مقام خود سخن B

⁵⁴³⁵ ای S، M، B: این L

⁵⁴³⁶ چند L، S، M: - B

⁵⁴³⁷ و L، B: - S، M

⁵⁴³⁸ آن L، B: او S، M

⁵⁴³⁹ B (2)7016: M، S، L (2)7015

⁵⁴⁴⁰ B (2)7015: M، S، L (2)7016

⁵⁴⁴¹ گندمی‌ما S، M: گندمین‌ما L، B

⁵⁴⁴² و S، M: - L، B

- 907 -

[رباعی]

[]

L 216 ^a	اشکسته و سنگ و مومیا هم ماییم	بیرون و درون برو بیا هم ماییم	7017
S 156 ^a			
M 151 ^a	دانی که من و تو و شما هم ماییم	گر پرده غفلت از نظر بر داری	7018
B 98 ^b			

- 908 -

[رباعی]

[]

L 216 ^a	انگشتنما میان خوبانم کرد	از مروحه‌ای که شاه احسانم کرد	7019
S 156 ^a			
M 151 ^a	یوسف ز اعجاز خود سلیمانم کرد	در شهر حلب باد به فرمانم کرد	7020
B 98 ^b			

- 909 -

[رباعی]

[]

L 216 ^a	در منزل دور تیزگامی خوب است	در راه وفا سبکخرامی خوب است	7021
S 156 ^a			
M 151 ^a	با مردم نیک به دل‌گامی خوب است	گویید به ⁵⁴⁴³ این سمند دوران گویید	7022
B 98 ^b			

- 910 -

[رباعی]

[]

L 216 ^b	یک دم باقی دم دگر باقی نیست	جامی است که جهان به دست یک ساقی نیست	7023
S 156 ^a			
M 151 ^a	این عهد زمانه عهد میثاقی نیست	پیمان‌شکنی است کار دوران هر روز	7024
B 98 ^b			

- 911 -

[رباعی]

[]

L 216 ^b	در فکر عبادت و عبارت بگذشت	صد حیف که عمرم به خسارت بگذشت	7025
S 156 ^a			
M 151 ^a	کاری که ز دیوان اشارت بگذشت	آخر به قبا کشید انجامش	7026

- 912 -

[رباعی]

[]

⁵⁴⁴³ به S، M، B: در L

L 216 ^b S 156 ^b M 151 ^b B 98 ^b	گفتا همه عیب من به من موی به موی ⁵⁴⁴⁴	با آینه دمی شدم روی به روی	7027
	گفتا که نه عیب است که گویم بر روی	گفتم که چرا عیب کسان می‌گویی	7028

- 913 -

[رباعی]

[]

L 216 ^b S 156 ^b M 151 ^b B 98 ^b	آمد به کنار از میان نارفته	دل رفت ز خود ⁵⁴⁴⁵ هنوز جان نارفته	7029
	بگریز به خانه کمان نارفته	خواهی که به سنگی نزنندت چون تیر	7030

- 914 -

[رباعی]

[]

L 216 ^b S 156 ^b M 151 ^b B 98 ^b	دیشب که نهان بود ⁵⁴⁴⁶ ز من پیکر دل	تا صبح نشستم من و جان بر در دل	7031
	تا روز چه‌ها گذشته‌است از سر دل	من دور و تو در دلم خدا می‌داند	7032

- 915 -

[رباعی]

[]

L 216 ^b S 156 ^b M 151 ^b B 98 ^b	تو صاحب دل شدی و من بنده دل	چون کرد ظهور ⁵⁴⁴⁷ نور تا بنده دل	7033
	زنهار مرا مکن تو شرمنده دل	یا رب به خیالات بد و نیک جهان	7034

- 916 -

[رباعی]

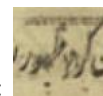
[]

L 217 ^a S 156 ^b M 151 ^b B 99 ^a	بینم که چه می‌کنی تو در خانه دل	دیروز در آدمم به کاشانه دل	7035
	می‌خوردی خون دل به پیمانه دل	دیدم به بهانه‌ای ترا از دوری	7036

⁵⁴⁴⁴ موی به موی S، M، B: روی به روی L

⁵⁴⁴⁵ رفت ز خود L، S، M: رفته B

⁵⁴⁴⁶ بود L، S، M: بود که B

⁵⁴⁴⁷ کرد ظهور L، M: کرده ظهور B

- 917 -

[رباعی]

[]

L 217 ^a S 156 ^b M 151 ^b B 99 ^a	بی روی تو دیده باز نتوانم کرد	بی ناز تو من نیاز نتوانم کرد	7037
	بالله که من نماز نتوانم کرد	تا قبله ابروی تو ناید به نظر	7038

- 918 -

[رباعی]

[]

L 217 ^a S 157 ^a M 152 ^a B 99 ^a	در پایش ریخت رنگ از دامن گل	تا کرد قبای ناز را بر تن گل	7039
	موری است که گشته صاحب خرمن گل	آن موی میان بر آن سرین دانی ⁵⁴⁴⁸ چیست	7040

- 919 -

[رباعی]

[]

L 217 ^a S 157 ^a M 152 ^a B 99 ^a	خاک ره او تاج سر فغفور است	منصور که در دار جهان مغفور است	7041
	یک بغداد است و دار یک منصور است	در دار خرابات جهان مشهور است	7042

- 920 -

[رباعی]

[]

L 217 ^a S 157 ^a M 152 ^a B 99 ^a	فارغ ز غم رفته و آینده شدم	تا بنده شدم چو مهر تابنده شدم	7043
	فانی گشتم ز خویش و پاینده شدم	در مسلک فقر پادشاهم کردند	7044

- 921 -

[رباعی]

[]

L 217 ^a S 157 ^a M 152 ^a B 99 ^a	اندر ره آشنا چه‌ها گردیدم	تنها نه به هجر ⁵⁴⁴⁹ آشنا گردیدم	7045
	چون نی بالله بی‌نوا گردیدم	از آن نفسی که دورم از همدمیت	7046

- 922 -

⁵⁴⁴⁸ دانی S، M، B: دانی که L

⁵⁴⁴⁹ هجر S، M، B: خویش L

		[رباعی] []	
L 217 ^b S 157 ^a M 152 ^a B 99 ^a	تا خلق خدا شوند در امن و امان	7047 رفتی به سفر از پی تسخیر جهان	
	بی منت پا زمین ترا در فرمان	7048 بی گردش دور چرخ ⁵⁴⁵⁰ در امر تو باد	
- 923 -			
		[رباعی] []	
L 217 ^b S 157 ^a M 152 ^b B 99 ^a	بادا دو جهان فدای آن موی میان	7049 ای بسته میان تو کمر بر دل و جهان	
	در دست تو یک کمان و عالم قربان	7050 یک دل بی زخم تیغ ابروی تو نیست	
- 924 -			
		[رباعی] []	
L 217 ^b S 157 ^b M 152 ^b B 99 ^a	از کعبه کشان کشان به دیرم بردند	7051 تا خلق به خیر نام خیرم بردند	
	در عالم بی خودی به سیرم بردند	7052 دادند پیاله‌ای و بی خود و ⁵⁴⁵¹ باخود	
- 925 -			
		[رباعی] []	
L 217 ^b S 157 ^b M 152 ^b B 99 ^a	در ساغر من شراب گلگون کردند	7053 روزی که مرا ز دیر بیرون کردند	
	خوبان به کرشمه بید مجنون کردند	7054 هر نخل که کاشتم چو بیرون آمد	
- 926 -			
		[رباعی] []	
L 217 ^b S 157 ^b M 152 ^b B 99 ^a	دیدیم که عاقبت دل ما را خست	7055 با هر که دل رمیده ما پیوست	
	این شیشه به دست هر که دادیم شکست	7056 القصه در این میکده آباد جهان	
- 927 -			
		[رباعی]	

⁵⁴⁵⁰ دور چرخ L، S، M: چرخ دور B

⁵⁴⁵¹ و L، S، M: - B

			[]	
L 217 ^b S 157 ^b M 152 ^b B 99 ^a	زرباشی ما آه شرربار بس است	گنجینه ما سینه افکار بس است	7057	
	چشم ⁵⁴⁵³ نگران و دل بیدار ⁵⁴⁵⁴ بس است	از هر دو جهان متاع ⁵⁴⁵² بر چیده ما	7058	
	- 928 -			
	[رباعی]			
	[]			
L 218 ^a S 157 ^b M 153 ^a B 99 ^a	تا طور ⁵⁴⁵⁵ طریق فقر آموخته‌ایم	ما دل‌ق ریای خویشتن سوخته‌ایم	7059	
	چشم از دو جهان بر کرشم دوخته‌ایم	نی توشه ⁵⁴⁵⁶ امروز و ⁵⁴⁵⁷ نه فردا داریم	7060	
	- 929 -			
	[رباعی]			
	[]			
L 218 ^a S 157 ^b M 153 ^a B 99 ^a	ای ⁵⁴⁵⁹ داده به تن نقد روان جانان کو	ای ⁵⁴⁵⁸ نفس و هوا برده دلت را جان کو	7061	
	دین را بر باد داده‌ای ایمان کو	چون تازه مسلمان به هوای دنیا	7062	
	- 930 -			
	[رباعی]			
	[]			
L 218 ^a S 157 ^a	گشتند عدوی ⁵⁴⁶⁰ هم خلیل و ⁵⁴⁶¹ نمرود	بی‌رنگ به رنگ چون تجلی بنمود	7063	

⁵⁴⁵² متاع L، S، B: مطاع M

⁵⁴⁵³ چشم L: چشمی S، M، B

⁵⁴⁵⁴ بیدار L، M، B: بیدا S

⁵⁴⁵⁵ طور B: طور و L: طرز S، M

⁵⁴⁵⁶ توشه L، S، M: سوخته B

⁵⁴⁵⁷ و L، B: - S، M

⁵⁴⁵⁸ ای S، M، B: این L

⁵⁴⁵⁹ ای S، M، B: این L

⁵⁴⁶⁰ عدوی L، B: عدو S، M

⁵⁴⁶¹ و L، M، B: - M

M 153 ^a B 99 ^a	با هم کردند صلح بی گفت و 5462 شنود	چون باز ز دست رنگ گشتند خلاص	7064
- 931 - [رباعی] []			
L 218 ^a S 157 ^a	وی 5463 غره جامه با کفن بازی چند	ای مست شراب ما و من بازی چند	7065
M 153 ^a B 99 ^a	ای 5464 عقل بر 5465 این دار 5466 رسن بازی 5467 چند	آخر افتادنی است در پیش ترا	7066

- 932 - [رباعی] []			
L 218 ^a S 157 ^a	تا دم نرنی دگر دل و جان بگذار	ای هرزه در ناله و افغان بگذار	7067
M 153 ^a B 99 ^a	پس خود بر خیز و بر خود آسان بگذار	آخر ز تو می برند مشکل همه چیز	5468 7068

- 933 - [رباعی] []			
L 218 ^a S 157 ^a	هر چیز که هست غیر جانان بگذار 5470	خواهی که رسی به دوست جولان بگذار	5469 7069
M 153 ^a B 99 ^a	دل در خم زلف مامرویان بگذار	یک عمر ز خویشتن سفر کن و 5471 آنگاه	7070

- 934 -
[رباعی]
[]

5462 و L، S، B: - M
5463 وی L، S، M، B: وین L
5464 ای L، S، M، B: این L
5465 بر L، S، M: از B، L
5466 دار L، S، M: داد B
5467 رسن بازی L: رسی باری S، M: رسن بازی B
5468 B - :M، S، L 7068
5469 B - :M، S، 7069
5470 هر چیز که هست غیر جانان بگذار L: اول سر خویش را به قربان بگذار S، M
5471 و L، S، M، B: - L

L 218 ^b S 157 ^a M 153 ^b B 99 ^a	و آنگاه ز دین و دل و ایمان بگذر ⁵⁴⁷³	خواهی که رسی به دوست از جان بگذر ⁵⁴⁷²	7071
	جز یار هر آنچه هست از آن بگذر ⁵⁴⁷⁴	تا هیچ نماندت حجابی به میان	7072

- 935 -

[رباعی]

[]

L 218 ^b S 157 ^a M 153 ^b B 99 ^a	در تصفیۀ قلب ترا کاری هست	چون در نظری تو یار و اغیاری هست	7073
	تا در تو ز هستی تو آثاری ⁵⁴⁷⁵ هست	چشم و دل و گوش تو همه اغیارند	7074

- 936 -

[رباعی]

[]

L 218 ^b S 157 ^b M 153 ^b B 99 ^a	اغیار شوند کو جهان یار بس است	در سینه ز عشق داغ بسیار بس است	7075
	چون آیینه روزیش ز دیدار بس است	دل را به جز از وصال چیزی مدهید ⁵⁴⁷⁶	7076

- 937 -

[رباعی]

[]

L 218 ^b S 157 ^b M 153 ^b B 99 ^b	هیچ است جهان به هیچ زنهار مپیچ ⁵⁴⁷⁸	بر دایره جهان چو پرکار مپیچ ⁵⁴⁷⁷	7077
	بسیار مگرد و ⁵⁴⁸⁰ همچو دستار مپیچ ⁵⁴⁸¹	بس ⁵⁴⁷⁹ بر سر این هیچ تو از بی خبری	7078

- 938 -

⁵⁴⁷² بگذر L، B: بگذار S، M

⁵⁴⁷³ بگذر L، B: بگذار S، M

⁵⁴⁷⁴ بگذر L، B: بگذار S، M

⁵⁴⁷⁵ آثاری S، M، B: آزاری L

⁵⁴⁷⁶ مدهید L، S، M: بدهید B

⁵⁴⁷⁷ مپیچ L، S، B: هیچ M

⁵⁴⁷⁸ مپیچ L، S، B: هیچ M

⁵⁴⁷⁹ بس S، M: پس L، B

⁵⁴⁸⁰ و S، M، B: - L

⁵⁴⁸¹ مپیچ L، S، B: هیچ M

[رباعی]

[]

L 218 ^b	گفتا که بگیر ای ز من رنجیده	ساقی آورد ساغری ⁵⁴⁸² بگزیده	7079
S 157 ^b	بر خواسته و نشسته و خوابیده	بگرفتم و نوشیدم و از خود رفتم	7080
B 99 ^b			

- 939 -

[رباعی]

[]

L 218 ^b	از چهل مدان ⁵⁴⁸³ سهل که سهلی چندند	ابنای زمان صورت چلی چندند	7081
B 99 ^b	نااهلی چند و سهل و ⁵⁴⁸⁴ اهلی چندند	می‌داشتم آن گمان که اهلی چندند	7082

- 940 -

[رباعی]

[]

L 219 ^a	محتاج من و در پی تاراج من است	عالم به همه کمال محتاج من است	7083
B 99 ^b	گر خود گزرم از همه معراج من است	دانم ⁵⁴⁸⁵ چو برد هرچه مرا هست ⁵⁴⁸⁶ جهان	7084

- 941 -

[رباعی]

[]

L 219 ^a	چون نی در بند دست نایی شده‌ایم	افسوس که ما جمله هوایی شده‌ایم	7085
B 99 ^b	ما بی کُله از برهنه‌پایی شده‌ایم	بس ⁵⁴⁸⁷ رشته به دست ما ز سر گشتگی است ⁵⁴⁸⁸	7086

- 942 -

[رباعی]

[]

⁵⁴⁸² ساغری S، M، B: ساغر L

⁵⁴⁸³ مدان B: بدان L

⁵⁴⁸⁴ و L: - B

⁵⁴⁸⁵ دانم B: دونم L

⁵⁴⁸⁶ هرچه مرا هست L: هست مرا هرچه B

⁵⁴⁸⁷ بس B: پس L

⁵⁴⁸⁸ سر گشتگی است B: سر رشته کیست L

L 219 ^a B 99 ^b	صد طعنه به شب زد ز خم گیسویت	آمد سحری باد صبا از کویت	5489 7087
	خورشید ز خوی تو و ماه از رویت	صبحدم و شام هجر می‌داد خبر	5490 7088
- 943 - [رباعی] []			
L 219 ^a B 99 ^b	آلوده به خون دل و خون جگر است	امروز بهار کرچه با برگ و بر است	7089
	نرگس از آب چشم خود سبز و تر ⁵⁴⁹² است	گل سرخ ز ⁵⁴⁹¹ سیلی هوا دارد روی	7090
- 944 - [رباعی] []			
L 219 ^a B 99 ^b	از شبنم فیض تازه دارد جسته	هر لاله‌گذاری که بود نورسته	7091
	رخساره به آب چشم نرگس شسته	گل چون نشود سرخ که پیش از دم صبح	7092
- 945 - [رباعی] []			
L 219 ^a B 99 ^b	والله که بس غافل و بس مهجورید	ای اهل مجاز از حقیقت دورید	7093
	با جمله تن که باز ⁵⁴⁹³ کرّ و کورید	ماننده کعبتین اگر چشم شوید	7094
- 946 - [رباعی] []			
L 219 ^b B 99 ^b	نیود به زبان‌ها به جز از قال و مقال	در دل‌ها نیست غیر جمعیت مال	7095
	در سرها نیست جز خیالات محال	جز عیب نیاید به نظر مردم را	7096

B 7088 :L 7087⁵⁴⁸⁹

B 7087 :L 7088⁵⁴⁹⁰

L⁵⁴⁹¹ سرخ ز B: بیرخ

L⁵⁴⁹² سبز و تر B: سبزتر

L⁵⁴⁹³ که باز B: باز که

- 947 -

[رباعی]

[]

L 219 ^b	جان می‌خواهد تدارک جانی کن	حق وحدانی است فکر وحدانی کن	7097
B 99 ^b	صیقلی زن ⁵⁴⁹⁴ و آبی ده ⁵⁴⁹⁵ و سوهانی کن	انگاره تیغ خود بنه بر آتش	7098

- 948 -

[رباعی]

[]

L 219 ^b	جهدی کن و هر موی خود احسانی کن	در ملک وجود خویش جولانی کن	7099
B 99 ^b	چون نوح به قوم خویش طوفانی کن	اتباع تو گر رسالتت نپذیرند	7100

- 949 -

[رباعی]

[]

L 219 ^b	هر دم خبری از آن ⁵⁴⁹⁶ به ما می‌آید	هر لحظه صدای مرحبا می‌آید	7101
B 99 ^b	بنگر که چه می‌رود چه‌ها می‌آید	قطع نظر از نفس که در ملک وجود	7102

- 950 -

[رباعی]

[]

L 219 ^b	زنهار مگو که از کجا می‌آید	بیگانه و خویش و آشنا می‌آید	7103
B 99 ^b	هر چیز که آید از خدا می‌آید	گر بد گر نیک دل مرنجان و ملرز	7104

- 951 -

[رباعی]

[]

L 219 ^b	نوع خبری است از خدا می‌آید	هر نیک و بدی که رو به ما می‌آید	7105
B 99 ^b	ناید ز خدا پس از کجا می‌آید	گر منکر قول عارفانی بر گوی	7106

⁵⁴⁹⁴ زن L: ده B

⁵⁴⁹⁵ ده L: زن B

⁵⁴⁹⁶ از آن L: آزاد B

- 952 -

[رباعی]

[]

L 220 ^a	نی از غم رزق ⁵⁴⁹⁷ بیش و کم دل‌گیریم	نی از فلک و جور و ستم دل‌گیریم	7107
B 99 ^b	ما و غم دوست را به هم پیمانی است	روزی که نباشیم به هم دل‌گیریم	7108

- 953 -

[رباعی]

[]

L 220 ^a	هر دل که بر آید از هوا انور شد	سر تا به قدم گزیده و پرور شد	7109
B 99 ^b	شمعی ⁵⁴⁹⁸ است دلیل ما که چون از دم باد	هر چند که دور گشت روشن‌تر شد	7110

- 954 -

[رباعی]

[]

L 220 ^a	ای دل اگر ز عشق در تن جان است	بی باده نشستن روشن انسان است	7111
B 99 ^b	ای کم ز گیاه و لاله پا در گل	در بادیۀ داغ مجلس مستان است	7112

- 955 -

[رباعی]

[]

L 220 ^a	دی دلبر من مست به صحرا بگذشت	صد دل ز پِیش کباب و ⁵⁴⁹⁹ بر پا بگذشت	7113
B 99 ^b	هر لاله که داغیش به دل می‌بینی	خونی است چگیده از کبابش در دشت	7114

- 956 -

[رباعی]

[]

L 220 ^a	گر در تن و جان به جز تو می‌دانستم	یا سود و زیان به جز تو می‌دانستم	7115
B 100 ^a	مجنون نتوان گفت که کافر بودم	گر در دو جهان به جز تو می‌دانستم	7116

⁵⁴⁹⁷ رزق L: رزق و B

⁵⁴⁹⁸ شمع L: شمع B

⁵⁴⁹⁹ و L: B -

- 957 -

[رباعی]

[]

L 220 ^a	این جمله که در بساط این دنیا بیداریم	گاهی پنهان شویم و گه بیداریم	7117
B 100 ^a	آن هست که نیست ⁵⁵⁰⁰ می‌نماید حق است	آن نیست که هست می‌نماید ماییم	7118

- 958 -

[رباعی]

[]

L 220 ^b	این عالم حادث که به دیدارستی	در دیده اعتبار بسیارستی	7119
B 100 ^a	گر چشم حقیقت دلت بگشایند	آنگاه بلند و پست و ⁵⁵⁰¹ گل خارستی	7120

- 959 -

[رباعی]

[]

L 220 ^b	تا چرخ قبای فقر بر دوشم کرد	آیینه صفت رند نمد پوشم کرد	7121
B 100 ^a	از بسکه گداخت مهر آن مامجبین	مانند هلالی همه آغوشم کرد ⁵⁵⁰²	7122

- 960 -

[رباعی]

[]

L 220 ^b	یاری که به یک نگاه مدهوشم کرد	مانند چشم خانه بر دوشم کرد	7123
B 100 ^a	چون هجر که در وصل وجودش عدم است	نزدیک چو آمد فراموشم کرد	7124

- 961 -

[رباعی]

[]

L 220 ^b	ای ⁵⁵⁰³ اصل حقیقت و ظهورات همه	در بندگی فخر و مباهاات همه	7125
B 100 ^a			

⁵⁵⁰⁰ آن هست که نیست B: هر نیست که هست L

⁵⁵⁰¹ و B: L -

⁵⁵⁰² کرد B: همه L

⁵⁵⁰³ ای B: این L

	7126	چون ماه یک نور در جمله امور	پیوسته به مهر توست ذرات همه
		- 962 - [رباعی] []	
L 220 ^b	7127	ای مظهر گل و مبدأ ذات همه	شد مظهر اسماء ⁵⁵⁰⁴ ظهورات همه
B 100 ^a	7128	تا نزد همه مؤمن و بر حق باشیم	نفی همه می‌کنیم و اثبات همه
		- 963 - [رباعی] []	
L 220 ^b	7129	آن شاه که قدر شعر را می‌داند	او قدر سخن قیمت ما می‌داند ⁵⁵⁰⁵
B 100 ^a	7130	غواص به سر رود به پابوس محیط	چون قیمت در بی‌بها می‌داند
		- 964 - [رباعی] []	
L 221 ^a	7131	ای خاک در تو تاج هر جا شاهی است	از یاد تو زنده هر کجا آگاهی است
B 100 ^a	7132	ز اعجاز دم تیغ تو هر ⁵⁵⁰⁶ سو از پا	افتاده به خاک و خون سر گمراهی است
		- 965 - [رباعی] []	
L 221 ^a	7133	تیغ تو که اصلاح جهان از دم اوست	ادوار زمانه چون فلک از ⁵⁵⁰⁷ خم اوست
B 100 ^a	7134	بحری است ز بسکه موج جوهر دارد	ابری است که خون دشمنان شبنم اوست
		- 966 - [رباعی] []	

⁵⁵⁰⁴ اسماء L: اسماء B

⁵⁵⁰⁵ او قدر سخن قیمت ما می‌داند B: آن شاه که قدر شعر را می‌داند L

⁵⁵⁰⁶ هر B: از L

⁵⁵⁰⁷ از B: در L

L 221 ^a	مژگان تو ناوک شهاب است مگر	ابروی تو تیغ آفتاب است مگر	7135
B 100 ^a	تیر تو دعای مستجاب است مگر	از بسکه ز شصت تو خطا هیهات است	7136
- 967 - [رباعی] []			
L 221 ^a	چون تشنه نه‌ای چه شط بغداد و چه نیل	چون کعبه نمی‌روی چه شهر و چه سبیل	7137
B 100 ^a	چون نیست محمد چه مسیح و چه خلیل	ما بنده آنیم که آنی دارد	7138
- 968 - [رباعی] []			
L 221 ^a	بگذر ز ⁵⁵⁰⁸ کتاب این چه قال است و چه قیل	در مدرسه چند گفتگوی تحصیل	7139
B 100 ^a	از روی کتاب چند جویی تمثیل	مشهود حقیقی به نظر جلو مگر است	7140
- 969 - [رباعی] []			
L 221 ^a	او بر سر صلح نفس ما در جنگ است	نرم است جهان ولی دل ما سنگ است	7141
B 100 ^a	عالم در چشم اهل عالم تنگ ⁵⁵⁰⁹ است	بیرون ز درون به قدر روزن باشد	7142
- 970 - [رباعی] []			
L 221 ^b	مستی است که می در شب آدینه کش است	از چرخ مگوی بد که بد کینه‌کش است	7143
B 100 ^a	هشدار که این کمان بسی زورکش است	خجلت نکشی و زور بازو نکنی	7144
- 971 - [رباعی] []			

⁵⁵⁰⁸ بگذر ز B: بگذار L

⁵⁵⁰⁹ تنگ L: تنگ B

		صاحب نخوت که صاحب صدر شود	بد خصلت و بد زبان و پر قهر شود	7145
L 221 ^b				
B 100 ^a		بر صفحه روزگار این معلوم است	چون کبر به فتحه خوانیش گبر شود	7146
- 972 -				
[رباعی]				
[]				
		عالم به کنایه رهزنم ⁵⁵¹⁰ می گوید	گردون سخن از شکستتم می گوید	7147
L 221 ^b				
B 100 ^a		دل از حرکات چرخ ناموزون کرد	دستم پایم سرم تنم می گوید	7148
- 973 -				
[رباعی]				
[]				
		زاهد که مرا بر هم نم می گوید	خوشی می گوید آنچه منم می گوید	7149
L 221 ^b				
B 100 ^a		کس از دل او اگر خبردار شود	با من گوید ولی منم می گوید	7150
- 974 -				
[رباعی]				
[]				
		جز ما سخن کسی مگویند دگر	غیر از گل معرفت مبیند دگر	7151
B 100 ^a				
H 447		گر می طلبید وصل ما را ز نهار	جز خویش ز هیچ جا مگویند دگر	7152
- 975 -				
[رباعی]				
[]				
		بگسست ⁵⁵¹¹ دلم ز هر چه غیر از آن است	آنی که همیشه هست و جان را جان است	7153
B 100 ^a				
H 447		دل را ذوق است و دیده را نور یقین	دیدم به یقین که گفتم آن است آن است	7154
- 976 -				
[رباعی]				
[]				

⁵⁵¹⁰ رهزنم B: راهزن L

⁵⁵¹¹ بگسست H: بگسته B

B 100 ^b H 448	چشم گفتا که من دهم با تو سراغ	گفتم بینم به چشم خود صاحب باغ	7155
	با نور چراغ می‌توان دید چراغ	حق را نتوان دید به جز دیده حق	7156
	- 977 - [رباعی] []		
B 100 ^b H 448	از ناز به خلق تیر می‌اندازی	گفتم تو چه چیزی که تمامی نازی	7157
	گفتا ز سر ناز که بازی بازی	کار تو چه است و صنعتت چیست بگو	7158
	- 978 - [مطلع] []		
L 221 ^b S 157 ^b M 154 ^a B 100 ^b	در نظرهای رقیبان گو ⁵⁵¹⁴ شود عالم سیاه	کشت ما را انتظارت ⁵⁵¹² تیز تر آ از ⁵⁵¹³ نگاه	7159
	- 979 - [مطلع] []		
L 221 ^b S 157 ^b M 154 ^a B 100 ^b	ز آن روی در ایشان ز محبت اثری نیست	با خلق مجازی ز حقیقت خبری نیست	7160
	- 980 - [مطلع] []		
L 222 ^a S 157 ^b M 154 ^a B 100 ^b	انتظار دیدن ⁵⁵¹⁵ آن سرو قامت می‌کشم	هر نفس در دیده من طرح قیامت می‌کشم	7161
	- 981 - [مطلع] []		
L 222 ^a S 160 ^a M 154 ^a B 100 ^b	حق به دست ماست گر عصیان بی‌حد می‌کنیم	ما نظر بر لطف و احسانش کجا بد می‌کنیم	7162
	- 982 - [مطلع]		

⁵⁵¹² انتظارت :L، S، M - B

⁵⁵¹³ از :L، S، M را B

⁵⁵¹⁴ گو :L، S، M - B

⁵⁵¹⁵ دیدن :L، B: جلوه S، M

7163 چرا آن گوشه ابرو ز من چون بخت می‌گردد
 []
 L 222^a S 160^a کمان بی چله چون بسیار ماند سخت می‌گردد
 M 154^a B 100^b

- 983 -

[مطلع]

[]

7164 ناز و کرشمه زینت و زیب ستمگر است
 L 222^a S 160^a ورنه ز دلبری است که دلبر دلاور است
 M 154^b B 100^b

- 984 -

[مطلع]

[]

7165 به نقش و⁵⁵¹⁶ خال و خط دهر⁵⁵¹⁷ دل مده زنهار
 L 222^a S 160^a نه عاقلی است که گیری به دست خود دم مار
 M 154^b B 100^b

- 985 -

[مطلع]

[]

7166 از جوهر خود جا به کمر خنجر او کرد
 L 222^b S 160^b معراج کلاه است که جا⁵⁵¹⁸ بر سر او کرد
 M 154^b B 100^b

- 986 -

[مطلع]

[]

7167 به اهل راز چه نسبت رقیب بدگو را
 L 222^b S 160^a لب پیاله کجا و زبان شانه کجا⁵⁵¹⁹
 M 154^b B 100^b

- 987 -

[مطلع]

[]

7168 به جان رسیدی⁵⁵²⁰ و از دل برون چو تیر شدی⁵⁵²¹
 L 222^b S 160^b مرا ز غم چو کمان کرده گوشه‌گیر شدی
 M 155^a B 101^a

- 988 -

[مطلع]

[]

⁵⁵¹⁶ نقش و M، S، L: نقش B

⁵⁵¹⁷ دهر B، L: و هر S: هر M

⁵⁵¹⁸ جا B، S، L: - M

⁵⁵¹⁹ کجا B، S، M: کجاست B

⁵⁵²⁰ رسیدی B: رسیدم L: رسیده S، M

⁵⁵²¹ چو تیر شدی L، S، M: شدی چو تیر B

7169	جز مهر ما ستاره کرمی ندیده‌ایم	بی داغ در جهان دل نرمی ندیده‌ایم	L 222 ^b S 160 ^b M 155 ^a B 101 ^a
- 989 - [مطلع] □			
7170	راه می‌پویم شاید منزلی پیدا شود	کعبه می‌جویم تا صاحب‌دلی پیدا شود	L 222 ^b S 160 ^b M 155 ^a B 101 ^a
- 990 - [مفرد] □			
7171	منعم از آن روی گندم کن ⁵⁵²² مکن چون مور خط	خرمن حسن است هر کس روزی خود می‌خورد	L 221 ^b S 157 ^b M 154 ^a B 100 ^b
- 991 - [مفرد] □			
7172	دلبرم منعم است و من درویش	من چو او او گدا شود چه کنم ⁵⁵²³	L 222 ^a S 160 ^a M 154 ^a B 100 ^b
- 992 - [مفرد] □			
7173	کمان ابروانت طرفه سخت است	که در تصویر هم نتوان کشیدن	L 222 ^a S 160 ^a M 154 ^a B 100 ^b
- 993 - [مفرد] □			
7174	عقل را نور نماند چو شود موی سفید	شمع تاریک بماند ⁵⁵²⁴ چو شود وقت سحر	L 222 ^a S 160 ^a M 154 ^b B 100 ^b
- 994 - [مفرد] □			
7175	صف به صف مژگان خون‌ریزش به جنگ آماده‌اند	با وجود مردمی رحمی به مردم نیستش	L 222 ^a S 160 ^a M 154 ^b B 100 ^b
- 995 - [مفرد]			

⁵⁵²² کن S، M: - L: کون B

⁵⁵²³ کنم S، M، B: شود L

⁵⁵²⁴ بماند L، M: نماند S: نماید B

L 222 ^b S 160 ^a M 154 ^b B 100 ^b	□ که سود خویش در این باب در زیان دانند ⁵⁵²⁵	بُئِر ز غیر توانی دگر به خویش مدوز	7176
L 222 ^b S 160 ^a M 154 ^b B 100 ^b	- 996 - [مفرد] □ که هر طرف بروی ⁵⁵²⁶ پیش روی دیوار است	جهان به گوشهٔ تاریک و تنگ می‌ماند	7177
L 222 ^b S 160 ^a M 154 ^b B 100 ^b	- 997 - [مفرد] □ که این ز جملهٔ ویرانه‌های این ⁵⁵²⁹ شهر است	چه نسبت است ⁵⁵²⁷ به مصر وجود به قعبهٔ نُن را ⁵⁵²⁸	7178
L 222 ^b S 160 ^b M 155 ^a B 101 ^a	- 998 - [مفرد] □ که این سپند در آتش چرا نمی‌سوزد	ز خال پشت لب او تحیری دارم	7179
L 223 ^a S 160 ^b M 155 ^a B 101 ^a	- 999 - [مفرد] □ تا سر زده‌است هندوی خط خلق می‌کنند	شهری است ماه عارض خوبان که بی‌دریغ	7180

⁵⁵²⁵ دانند S، M، B: بینند L

⁵⁵²⁶ بروی L، S، M: که روی B

⁵⁵²⁷ است M، B: - L

⁵⁵²⁸ چه نسبت به مصر وجود به قعبهٔ نُن را L، M، B: - S

⁵⁵²⁹ این L، B: آن S - M

3.5. Divanda Geçen Özel İsimler Dizini

Beyit	Özel İsim
ا	
،7063 ،6920 ،6794 ،6793 ،6144 ،5689 ،5343 ،5242 ،5150 ،4211 ،3794 7138	ابراهيم/خليل
6455 ،3729	ابراهيم ادهم/ اسحاق ابن ادهم شاه
3538 ،745 ،736 ،735 ،734 ،733 ،244	ابوبكر/بوبكر/صديق/صديق اكبر
6692 ،3442	ابوجهل/ابوى جهل/بوالحكم
،1950 ،1914 ،1578 ،1454 ،1212 ،1135 ،725 ،222 ،215 ،213 ،187 ،164 ،4866 ،4581 ،4339 ،3774 ،3316 ،3064 ،3032 ،2840 ،2651 ،2354 ،2063 6920 ،6850 ،6366 ،6290 ،5527 ،5084	آدم/آدمى
4295	ارمنى
6144 ،5716 ،5242 ،2794 ،1284 ،1035	آزر
2256	اسماعيل
6080 ،5748 ،5531 ،5448 ،3725 ،3391 ،3149 ،1673 ،1070 ،258	اسكندر/سكندر
607 ،1363	اصفهان/ صفاهان
6318 ،4793 ،3978 ،3786 ،498 ،5575 ،1317 ،1070	افلاطون/فلاطون
4584	انجيل
645	اوحدى
4711	اياز
2267	ايران
ب	
،249	باقر (امام)
6884 ،5538 ،5446 ،4562 ،3975 ،3817 ،1859 ،1280 ،1223	بدخشان
6552 ،2422	بسطامى/بسطام
513	بصره
7137 ،7042	بغداد
6958	بهرام
1296	بو دردا
1794	بو على سينا

510	پرتکال
5086، 3085، 1661	پیر جام/شیخ جام
ت	
252	تقی (امام)
4584	تورات
ج	
6800، 5805، 3921، 2565	جامی
6664، 2975	جعفر (طیار)
250	جعفر (امام)
295، 950، 1088، 1885، 2449، 2945، 3151، 3579، 3725، 3928، 4696، 5193، 5478، 5815، 5917، 6137، 6955	جم/جمشید
4722، 5197	جنید/شیخ جنیدی
2353	جهان آباد
چ	
459، 658، 1335، 2363، 3610، 6322	چین
ح	
511، 1014، 1084، 1888، 2311، 3384	حاتم
2213، 3474، 4009، 4850، 6188، 6522	حافظ/حافظ شیراز
2363، 6674	حبش/حبشی
57، 3286، 4127	حجاز
248، 3538، 3541، 6664	حسن
254	حسن عسکری (امام)
248، 3541، 3630، 3827، 5689	حسین
575، 577، 587، 6064، 7020	حلب
256	حنیفه
1212	حوّا
خ	
3535	ختن
3822	خراسان
791، 816، 1280، 5136	خسرو
169، 293، 1051، 1400، 1453، 1673، 1827، 2236، 2647، 2678، 3065، 3131	خضر

،4880 ،4795 ،4216 ،4096 ،4038 ،3915 ،3731 ،3478 ،3438 ،3389 ،3325
،6709 ،6704 ،6703 ،6190 ،6156 ،6126 ،6080 ،5779 ،5532 ،5141 ،5003
6715

خطا 6427 ،3988 ،3164 ،1316 ،297

3403

خواجۀ احرار

3016

خواجۀ نساج

د

2038

داود

6039 ،3576 ،3045 ،416

دجله

4905

دلدل

4598 ،4437 ،2353 ،1270

دمشق

ر

رحمان (عبدی عبدالرحمان

509 ،508

پاشا)

4619 ،4440 ،1011

رستم

6460 ،5510 ،1216 ،771 ،767 ،753 ،714 ،371 ،380 ،354 ،144 ،138

رسول

3822 ،253

رضا (امام)/شاه خراسان

6034 ،2973 ،306

روم

ز

4584

زبور

4689 ،4423 ،4243 ،4227 ،3143 ،2756 ،2695 ،2682 ،2644 ،2335 ،205

زلیخا

4430 ،4093

زنده رود

س

6645

سبکتکین

5022

سری سقطی

776

سلطان محمد غازی

568 ،541 ،535

سلیمان (سلیمان پاشا)

،3722 ،3537 ،3142 ،2852 ،2541 ،2515 ،1014 ،662 ،568 ،540 ،318 ،224
7020 ،6411 ،6231 ،5918 ،5601 ،5387 ،4175 ،3833 ،3821

سلیمان

344 ،342

سنایی

ش

6794 ،6793 ،4707 ،4601 ،4598 ،3630 ،1266 ،37

شام

1107	شاه کرمان
6403، 2973	شمس/شمس تبریز
2564	شهنامه
6481، 5246، 2774، 2189، 1592، 1176، 816، 103، 84	شیرین
744	شیعه
ص	
4902، 3749، 2658، 2608، 2565	صایب
ط	
128، 221، 480، 1058، 1173، 1605، 2028، 2441، 2477، 2845، 2853، 3280، 3321، 3350، 3656، 3845، 3860، 3868، 4032، 4197، 4723، 4787، 5039، 6195، 7059	طور/طور سینا
ع	
249	عابدین (امام زین العابدین)
3540، 758، 755، 754، 246	عثمان/صاحب دو نور
6674، 3580	عجم
417	عدن
Dibace	عذرا
6674، 3580، 767، 380	عرب/عربی
6368، 5270، 3250	عزیز مصر
2973، 344	عطار
4905، 3640، 3541، 3525، 2413، 774، 773، 764، 763، 762، 627، 248، 247، 6649	علی/حیدر/مرتضی/شاه نجف
3539، 755، 750، 748، 745، 744، 245	عمر
5146، 1277	عمران
2097	عنتاب
6824، 5351، 4144، 3583، 3247، 2411، 2027، 1858	عیسی
ف	
1216	فاطمه زهرا
6731، 5553، 5343، 5146، 4395، 4339، 3321، 2344، 1277	فرعون
3475، 1627، 577	فرنگ/فرنگستان
5196، 4814، 4644، 4189، 3305، 2329، 2202، 2189، 1592، 1280، 103، 85، 6481، 6396، 5246	فرهاد/کوهکن

3490 ، 3479 ، 2565	فغانی
ق	
3445 ، 201	قدس
5035 ، 4009 ، 3565 ، 3477 ، 2084 ، 2075 ، 1783 ، 1100 ، 757 ، 754 ، 427	قرآن
1356	قران
6674	قریشی
Dibace	قسطنطنیه
ک	
3739 ، 2281	کابل
4476	کاووس
5785	کتور
6688 ، 4746 ، 4406 ، 3827 ، 3630 ، 3445 ، 3377 ، 2764 ، 2414 ، 1565	کربلا
1107	کرمان
، 1859 ، 1656 ، 1372 ، 1276 ، 541 ، 510 ، 471 ، 223 ، 160 ، 154 ، 58 ، Dibace ، 3442 ، 3386 ، 3381 ، 3318 ، 3100 ، 2781 ، 2636 ، 2434 ، 2181 ، 1932 ، 1922 ، 5559 ، 5391 ، 5192 ، 5114 ، 5111 ، 4964 ، 4442 ، 4232 ، 3782 ، 3599 ، 3445 ، 7137 ، 7051 ، 6838 ، 6810 ، 6745 ، 6733 ، 6503 ، 6089 ، 6066 ، 6062 ، 5811 ، 7170	کعبه
6295 ، 6178 ، 4689 ، 4422 ، 2680 ، 37	کنعان
6955 ، 5443	کیخسرو
ل	
، 4442 ، 4315 ، 4299 ، 4208 ، 4048 ، 3969 ، 3776 ، 2496 ، 2179 ، 2104 ، 452 ، 6550 ، 6374 ، 6365 ، 5310 ، 5196 ، 5104 ، 4754 ، 4694 ، 4629 ، 4473	لیلی
م	
3704 ، 2342	مانی
3820	مایان
2564 ، 1785 ، 384	مثنوی (معنوی)
، 2135 ، 2104 ، 2055 ، 1848 ، 1220 ، 1137 ، 1131 ، 1109 ، 887 ، 816 ، 452 ، 106 ، 3793 ، 3776 ، 3582 ، 2757 ، 2711 ، 2683 ، 2510 ، 2496 ، 2329 ، 2328 ، 2179 ، 4442 ، 4348 ، 4315 ، 4312 ، 4299 ، 4229 ، 4208 ، 4189 ، 4048 ، 4046 ، 3969 ، 5310 ، 5196 ، 5169 ، 5104 ، 4852 ، 4754 ، 4694 ، 4657 ، 4629 ، 4473 ، 4461 ، 6550 ، 6537 ، 6373 ، 6365 ، 6318 ، 6258 ، 6069 ، 5910 ، 5857 ، 5820 ، 5760 ، 7116 ، 7054	مجنون

5035	مجوسی
،7138 ،6905 ،967 ،777 ،728 ،541 ،256 ،243 ،213	محمد
4711	محمود (غزنوی)
131	مدینه
،6533 ،6146 ،3967 ،3475 ،2772 ،2713 ،2537 ،2235 ،1413 ،684 ،70 ،48 ،7062	مسلمان
،3389 ،3309 ،3065 ،2775 ،2478 ،2311 ،1679 ،1400 ،785 ،206 ،173 ،40 ،4768 ، 4759،4352 ،3978 ،3728 ،3714 ،3642 ،3613 ،3537 ،3478 ،3438 ،7138 ،6888 ،6865 ،641 ،5141 ،4848	مسیح
6326 ،291 ،258 Dibace	مصطفی پاشا/مصاحب
7178 ،6368 ،6280 ،5877 ،5335 ،5270 ،5093 ،4529 ،4423 ،3250 ،2488 ،37	مصر
6692 ،627 ،245 ،190 ،139	مصطفی (پیامبر)
854 ،825	مصطفی (شاهزاده)
،3433 ،3401 ،3239 ،3236 ،3022 ،2937 ،2130 ،1605 ،1184 ،1173 ،396 ،5022 ،4845 ،4772 ،4718 ،4610 ،4182 ،4060 ،4029 ،4027 ،3908 ،3890 ،7042 ،7041 ،6745 ،6141 ،5817 ،5665 ،5417 ،5197 ،5170	منصور/حلاج
3029 ،3026 ،254	مهدی
،2441 ،2411 ،2344 ،1623 ،1605 ،1353 ،1288 ،1284 ،1277 ،1169 ،221 ،128 ،3860 ،3714 ،3656 ،3632 ،3321 ،3280 ،2853 ،2845 ،2760 ،2478 ،2477 ،5711 ،6731 ،5689 ،5553 ،5343 ،5146 ،4787 ،4723 ،4211 ،4210 ،4032	موسی/کلیم/کلیم الله
254 ،251	موسی کاظم (امام)
6403 ،6034 ،2973 ،Dibace	مولانا/مولوی/عارف رومی/ملای روم
1457	مکه
ن	
3395 ،962 ،961 ،763 ،758 ،751 ،745 ،743 ،742 ،740 ،735 ،734 ،612	نبی
3640 ،3445 ،2413	نجف
6799 ،3921 ،760	نظامی
6035	نعیما
586 ،585 ،581 ،579 ،575	نعیما(حلب)
2294	نقشبند
252	نقی (امام)
7063 ،421	نمروذ

7100 ،5747 ،5343 ،3687 ،2431 ،1367 ،164 ،63	نوح
804 ،511	نوشیروان/ انوشیروان
6295 ،6293 ،6077 ،5270 ،4209 ،1461	نیل
و	
5196 ،Dibace	وامق
2127	ویس
ه	
5711 ،1288 ،1277	هامان
5346 ،4753 ،3644 ،2281 ،2267 ،Dibace	هند/هندستان
1413	هندو
ی	
1272	یحیی
6688 ،6429 ،6368 ،6333 ،6104 ،4912 ،4634 ،3721 ،3469 ،3201 ،2897	یعقوب
2127 ،419	یمن
4295	یهودی
،2488 ،2033 ،1877 ،1864 ،1683 ،1410 ،1233 ،1203 ،1115 ،401 ،385 ،141 ،3404 ،3274 ،3201 ،3025 ،2899 ،2774 ،2756 ،2695 ،2682 ،2680 ،2644 ،4480 ،4422 ،4346 ،4343 ،4243 ،4150 ،3971 ،3721 ،3697 ،3534 ،3469 ،5682 ،5641 ،5423 ،5335 ،5093 ،4929 ،4912 ،4865 ،4689 ،4566 ،4529 ،6479 ،6429 ،6368 ،6295 ،6293 ،6280 ،6121 ،5978 ،5920 ،5879 ،5770 6688 ،6662 ،6653	یوسف
7020	یوسف
1362 ،1103	یونان

SONUÇ

Hicri XI. yy. şairlerinden Saida'nın hayatı hakkında tezkire ve biyografik kaynaklarda çok az bilgi vardır ve özellikle hayatının erken dönemleri karanlıkta kalmaktadır. Şair hayatının son dönemlerini Osmanlı topraklarında geçirmiş, ve bu dönemki hayatı onunla aynı dönemde yaşamış, hatta onun sohbetinde bulunmuş olan kişilerce yazıldığı için biraz daha aydınlanmıştır. Şair Osmanlı ülkesinde devlet ileri gelenlerine intisap etmiş ve onlara medhiyeler yazmıştır. Şairin ölüm yılı 1092 olduğu söylene de, yazdığı bazı kasidelerden daha geç bir tarihte vefat etmiş olması daha muhtemeldir.

İran kaynaklarında şairin hayatı ile ilgili verilen bilgiler güvenilir değildir. Çünkü bu bilgilerin alındığı birincil kaynaklardaki şairlerin ne hayat hikayesi, ne de bunlara atfedilen şiirler çalışmamızın konusu olan Saida ile uyuşmaktadır. İkincil bir kaynak olan Serv-i Azad tezkiresinde geçen, Saib Tebrizi tarafından Saida'ya yazılmış bir beyit dışında, Saida ile İran kaynaklarınca Saida olduğu iddia edilen şair/şairler arasında hiçbir ortak nokta yoktur.

İran'da Saida divanı ile ilgili yapılmış tenkitli metin çalışmaları, az sayıda yazma nüsha ile yapılmış olup, en kapsamlısı üç nüsha ile hazırlanmıştır. Divanın, bu sayıdan çok daha fazla yazma nüshası bulunduğu için, yapılan çalışmaların kusurlu olduğuna kanaat getirdik. Bu nedenle elde ettiğimiz 8 yazma nüshanın beşinden yararlanarak, Saida divanının tenkitli metnini oluşturduk.

Saida divanı toplam beyit sayısı 7000'in üzerinde olan mesnevi, kaside, gazel, rubai ve müfredlerden oluşmaktadır. Şair divanını, o dönemde revaçta olan Hint üslubu ile yazmış olup manzumeleri gazel ağırlıklıdır. Divan tasavvufi bir divan olup, şairin mensubu olduğu Nakşibendi tarikatı ile ilgili bol miktarda öğreti ve ıstılah içermektedir.

Şair ilk dönem Nakşibendi mutasavvıflarından olan Hâce-i Ahrar, Muhammed Parsa ve Molla Cami'yi divanında anmıştır. Saida şiirinde vahdet-i vücud inancına birçok yerde değinmiş olup, Hallac-ı Mansur'dan da defalarca söz etmiştir. Şair, Saib Tebrizi, Mevlana Celaleddin Rumi ve Hafız gibi şairlerin gazellerini tanzir etmiştir. Ayrıca şiirinde Senai, Attar ve Mevlana'yı iyilikle anmıştır. Saida dönemin Osmanlı devlet adamlarına kasideler yazmıştır. Bu kişiler, Sultan IV. Mehmet, Şehzade Mustafa, Musahip Mustafa Paşa, Sadrazam Sarı Süleyman Paşa ve Basra valisi Abdi Abdurrahman Paşa'dır.

Sonuç olarak çalışmamızın, Türkiye'de pek tanınmayan, İran'da ise divanı eksik hazırlanmış ve yaşam öyküsü yanlış bilinen Saida'yı ve onun divanını tanıtarak; Fars, divan ve tasavvuf edebiyatına katkıda bulunacağını düşünmekteyiz.

KAYNAKÇA

Afhami Akda, Cevad:	‘ Tashih-i Divan-ı Saida-yı Nakşbend ’ (Danişgah-ı Azad-ı İslami Vahid-i Tahrân Merkez, Yüksek Lisans Tezi) dan. Asgar Dadbih, 1377 h.ş. (m. 1998).
Aga Bozorg Tahrani, Muhammed Muhsin:	Musannafat-ı Şi’a , haz. Muhammed Asıf Fikret, 3. cilt, Bünyad-ı Pejuhişha-yı İslami, Meşhed, 1372 hş. (m. 1993).
Algar, Hamid:	"Nakşibendiyye", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/naksibendiyye#1 (05.03.2020).
Ali Emiri Efendi:	Tezkire-i Şuara-yı Amid , haz. İdris Kadioğlu, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Ankara 2018.
Altuner, Nuran:	"Safâyî Mustafa Efendi", TDV İslâm Ansiklopedisi , https://islamansiklopedisi.org.tr/safayi-mustafa-efendi (16.01.2020).
Aryan, Kamer:	‘Fars Şiirinin Seyri İçinde Hindi Adıyla Meşhur Üslubun Ortaya Çıkışı ve Özellikleri’, çev: İsrâfil Babacan, Nüşa Şarkiyat Araştırmaları Dergisi , Yıl: 5, Sayı 18, 2015.
Ateş, Ahmet:	İstanbul Kütüphanelerinde Farsça Manzum Eserler I , Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1968.
Ayeti, Abdülhüseyin:	Tarih-i Yezd , 2. Cilt, Kitabhane-i Gülbahar-ı Yezd, Yezd 1317 h.ş.(m. 1938).
Bahadır, Muhammed Sıddik Hasan Han:	Şem’-i Encümen , Matba’a-ı Şahcihani, Kalküta, 1254 h.ş. (m. 1875).

1Baharifer, Fatıma:	‘Nakd u Şerh-i Divan-ı Saida Nakşbendi Yazdı’ (Danişgah-ı Azad-ı İslami Vahid-i Yezd, Yüksek Lisans Tezi), dan. Muhammed Rıza Neccariyan, 1390 hş. (m. 2011).
Behmen Mirza Kaçar:	Tezkire-i Muhammed Şahi , Kitabhane-i Meclis-i Şura-yı İslami, 12885.
Bigdili, Lutfali Beg Azer:	Ateşkede-i Azer , haz. Mirhaşim Muhaddis, 2. cilt, İntişarat-ı Emir Kebir, Tahran 1378 hş. (m. 1999).
Bilgrami, Mir Gulamali Azad:	Serv-i Azad , Kitabhane-i Meclis-i Şura-yı İslami, 43531.
Bilkan, Ali Fuat:	‘Sebk-i Hindi Çalışmaları’, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi , Cilt 5, Sayı: 9, 2007.
Bilkan, Ali Fuat:	"Sebk-i Hindî", TDV İslâm Ansiklopedisi , https://islamansiklopedisi.org.tr/sebk-i-hindi (05.03.2020).
Dadhah, Hüseyin:	‘Dibace ve Tashih-i Kasayid u Rubaiyat-Divan-ı Saida’ (Danişgah-ı Azad-ı İslami Vahid-i Necefabad, Yüksek Lisans tezi), dan. Mehdi Süleymani, 1392 h.ş. (m. 2013).
Dağıstani, Ali Kuli b. Muhammed Ali Valeh:	Riyaz’uş-Şuara , haz. Muhsin Naci Nasrabadi, 2. cilt, İntişarat-ı Esatir, Tahran 1384 hş.(m. 2005).
Danişpejuh, Muhammed Taki; Efşar, İrec:	Nüşaha-yı Hattî , 7. cilt, İntişarat-ı Danişgah-ı Tahran, Tahran 1353 h.ş. (1974 m.).
Davudi, Afşin:	‘Dibace ve Tashih-i Gazaliyat-ı Divan-ı Saida’ (Danişgah-ı Azad-ı İslami Vahid-i Necefabad, Yüksek Lisans tezi), 1391 h.ş. (m. 2012).
Değirmençay, Veyis:	Farsça şiir söyleyen Osmanlı şairleri , Atatürk Üniversitesi Yayınları, 2013.
Derin, Fahri Çetin:	"Abdi Paşa, Nişancı", TDV İslâm Ansiklopedisi , https://islamansiklopedisi.org.tr/abdi-pasa-nisanci (05.01.2020).
Dirayeti, Mustafa:	Ferhengistan-ı Nüşaha-yı Hattî-yi İran (FENHA), 15. Cilt,

	Sazman-ı İsnad u Kitabhane-i Milli-yi Cumhuri-yi İslami, Tahran 1391 h.ş. (m. 2012).
Dirayeti, Mustafa:	Fihristvare-i Destnivisha-yı İran (DENA) , 5. cilt, Kitabhane Müze ve Merkez-i İsnad-ı Meclis-i Şura-yı İslami, Tahran 1389 hş (m. 2010).
El-Abbasi, Mahfuz:	İmaretu Bahdinan El-Abbasiye , Matbaat’ül-Cumhuriyye, Musul, h. 1388 (m. 1968).
Emecen, Feridun:	"Mehmed III", TDV İslâm Ansiklopedisi , https://islamansiklopedisi.org.tr/mehmed-iii (16.01.2020).
Evhadî	Divanı Eşar-Gazeliyat , https://ganjoor.net/ouhadi/divano/ghazalo/sh741/ (25.09.2020).
Ferhâdî, Abdülgafûr Revân:	"Bîdil", TDV İslâm Ansiklopedisi , https://islamansiklopedisi.org.tr/bidil (28.02.2020).
Fumeni, Feride Feyyaz Mukaddem:	“Tashih-i Divan-ı Saida-yı Yezdi (Nakşbend)” (Yüksek Lisans Tezi, Gilan Üniversitesi, 1379 h.ş. (m. 2000)).
Futuhi Yezdi, Abbas:	Tezkire-i Şuara-yı Yezd , İntişarat-ı Endişmendan-ı Yezd, Yezd 1382 h.ş. (m. 2003).
1Gündüz, Tufan:	"Safevîler", TDV İslâm Ansiklopedisi , https://islamansiklopedisi.org.tr/safeviler#1 (28.02.2020).
Hafız Şirazi:	Gazeliyat , https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh5/ (25.09.2020).
Hafız Şirazi:	Gazeliyat , https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh42/ (25.09.2020).
Hafız Şirazi:	Gazeliyat , https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh106/ (25.09.2020).
Hafız Şirazi:	Gazeliyat , https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh154/ (25.09.2020).
Hafız Şirazi:	Gazeliyat , https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh210/ (25.09.2020).
Hafız Şirazi:	Gazeliyat , https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh268/

	(25.09.2020).
Hafız Şirazi:	Gazeliyat , https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh397/ (25.09.2020).
Hafız Şirazi:	Gazeliyat , https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh3/ (25.09.2020).
1Hafız Şirazi:	Gazeliyat , https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh275/ (25.09.2020).
Hayampur, Abdul Resul:	Ferheng-i Suhanveran , 1.cilt, İntişarat-ı Talaye, Tahran 1368 h.ş.(m. 1989).
Hazı', Erdşir:	Tezkire-i Suhanveran-ı Yezd , 1. cilt, İntişarat-ı Kitabfuruşi-i Hazı', Haydarabad Deken, 1341 h.ş. (m. 1962).
İbrâhimî, Dâvud:	"Kelîm-i Kâşânî", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/kelim-i-kasani (28.02.2020).
İpşirli, Mehmet:	" Musâhib ", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/musahib (26.09.2020).
Kalemsiyah, Ekber:	Tezkire-i Şebistan (tashih) , Gita, Tahran 1379 h.ş. (m. 2000).
Karahan, Abdülkadir:	"Nâbî", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/nabi (28.02.2020).
Konukçu, Enver:	"Bâbürlüler", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/baburluler (28.02.2020).
Köksal, M. Fatih:	" Nazîre ", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/nazire#2-turk-edebiyati (25.09.2020).
Mehmed Süreyya	Sicill-i Osmani , haz. Nuri Akbayer, 5. cilt, Numune Matbaacılık, İstanbul 1996, s. 1440
Meserret, Hüseyin:	“ Muarri-fi-yi Nushaha-yı Nadir-i Kitabhane-i Veziri-yi Yezd (1) (Tezkire-i Şebistan) ”, http://www.manuscripts.ir/ar/component/content/article/90-news/مقالات/1429-معرفی-نسخه-های-نادر-کتابخانه-وزیری-یزد-1-تذکره-

	شېستان (16.01.2020).
Mevlevi (Mevlana Celaleddin Rumi):	Mesnevi-i Manevi, https://ganjoor.net/moulavi/masnavi/daftar1/sh3/ (25.09.2020).
Mevlevi (Mevlana Celaleddin Rumi):	Mesnevi-i Manevi, https://ganjoor.net/moulavi/masnavi/daftar1/sh1/ (25.09.2020).
Mevlevi (Mevlana Celaleddin Rumi):	Mesnevi-i Manevi, https://ganjoor.net/moulavi/masnavi/daftar3/sh129/ (25.09.2020).
Muhammed Nabi Yusuf Efendi	Zeyl-i Siyer-i Veysi, Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar.
Müderriş Şehla, Muhammed Ali:	Tezkire-i Şebistan, haz. Ekber Kalemsiyah, Gita, Tahran 1379 h.ş. (m. 2000).
Münzevi, Ahmet:	Fihrist-i Nüshaha-yı hattı-yi Farsi, 3. cilt, Müessese-i Ferhengi-yi Mıntıkai, Tahran 1350 h.ş. (m. 1971).
Müstevfi Bafki, Muhammed Müfid:	Cami'-i Müfidi, haz. İrec Efşar, Çaphane-i Rengin, Tahran 1961.
Müstevfi Bafki, Muhammed Müfid:	Cami'-i Müfidi (Cild-i evvel ve duvvom), haz. İrec Efşar, İntişarat-ı Esatir, Tahran 1385 h.ş.(m. 2006).
Nasrabadi, Mirza Muhammed Tahir:	Tezkire-i Nasrabadi, haz. Vahid Destgedi, Çaphane-i Armağan, Tahran 1317 h.ş. (m. 1938).
Neccariyan, Muhammed Rıza:	‘Berresi-yi vezn-i eş’ar-ı Sa’ida Nakşibendi Yezdi’, Kavişname, 1393 hş. (m. 2014)., yıl: 11, sayı: 28.
Neccariyan, Muhammed Rıza; Baharifer, Fatıma:	‘Tecelli-yi Tarikat-ı Nakşibendiye der Divan-ı Saida Nakşbendi Yezdi’, Pencumin Girdhemayi-yi Beynelmileli-yi Encumen-i Tervic-i Zeban u Edebiyat-ı Farsi, 1389 hş. (m. 2010)
Neccariyan, Muhammed Rıza; Baharifer, Fatıma:	‘Çendganegi u Çendgunegi-yi Mazmun der Divan-ı Saida Nakşbendi Yezdi’, Pejuhişname-i Edebiyat-ı Ta’limi, yıl: 3,

	sayı: 10, 1390 hş. (m. 2011).
Neccariyan, Muhammed Rıza; Baharifer, Fatıma:	‘Saida Nakşbendi Yezdi ve Sebk-i Hindi’, Mecmua-yı Makalat-ı Heftumin Hemayış-i Beynelmileli-yi Tervic-i Zeban u Edeb-i Farsi , 1391 hş. (m. 2012).
Nızamı, Khaliq Ahmad:	"Evrengzîb", TDV İslâm Ansiklopedisi , https://islamansiklopedisi.org.tr/evrengzib (28.02.2020).
Özcan, Abdülkadir:	"Şeyhî Mehmed Efendi", TDV İslâm Ansiklopedisi , https://islamansiklopedisi.org.tr/seyhi-mehmed-efendi (16.01.2020).
Özcan, Abdülkadir:	"Süleyman Paşa, Sarı", TDV İslâm Ansiklopedisi , https://islamansiklopedisi.org.tr/suleyman-pasa-sari (05.01.2020).
Özcan, Abdülkadir:	"Paşa", TDV İslâm Ansiklopedisi , https://islamansiklopedisi.org.tr/pasa (26.09.2020).
Özcan, Abdülkadir:	"Süleyman Paşa, Sarı", TDV İslâm Ansiklopedisi , https://islamansiklopedisi.org.tr/suleyman-pasa-sari (26.09.2020).
Özcan, Abdülkadir:	"Mehmed IV", TDV İslâm Ansiklopedisi , https://islamansiklopedisi.org.tr/mehmed-iv (28.02.2020).
Pala İskender:	Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü , L&M Yayınları, İstanbul 2002.
Pala, İskender:	"Tazmin", TDV İslâm Ansiklopedisi , https://islamansiklopedisi.org.tr/tazmin--dil-edebiyat#2-turk-edebiyati (25.09.2020).
Pala, İskender:	"Osmanlılar", TDV İslâm Ansiklopedisi , https://islamansiklopedisi.org.tr/osmanlilar#14 (28.02.2020).
Rastkar, Fahri:	Fihrist-i Kitaphane-i Meclis-i Şura-yı Milli , 8. cilt, İnişarat-ı

	Kitaphane, Tahran 1347 h.ş. (m. 1968).
Rızai Tefti, Raziyye:	“Dibace”, Divan-ı Saida Nakşbendi Yezdi , İntişarat-ı Süreya, Tahran 1387 h.ş. (m. 2008).
Rızai Tefti, Raziyye:	‘ Tashih-i Divan-ı Said Nakşbendi Yezdi ’ (İsfahan Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, dan. Tahire Hoşhal), 1376 h.ş. (m. 1997).
Ruuf, İmad Abdusselam:	Tarih-i Ümera-ı Bahdinan , (https://archive.org/details/khalidalabbass_gmail_201810/page/n37/mode/2up , 4.7.2020).
Sadıkoğlu, S. Cengiz:	"Sâib-i Tebrîzî", TDV İslâm Ansiklopedisi , https://islamansiklopedisi.org.tr/saib-i-tebrizi (28.02.2020).
Safayi Mustafa Efendi:	Nubhet’ül-asar min fevaidi’l-eş’ar , Süleymaniye Kütüphanesi, Galata Mevlevihanesi, 228.
Saib Tebrizi:	Divanı Eşar-Gazeliyat , https://ganjoor.net/saeb/divan-saeb/ghazalkasa/sh1989/ , (15.01.2020).
Saib Tebrizi:	Divan-ı Eşar-Gazeliyat , https://ganjoor.net/saeb/divan-saeb/ghazalkasa/sh933/ (25.09.2020).
Saib Tebrizi:	Divan-ı Eşar-Gazeliyat , https://ganjoor.net/saeb/divan-saeb/ghazalkasa/sh4056/ (25.09.2020).
Saib Tebrizi:	Divan-ı Eşar-Gazeliyat , https://ganjoor.net/saeb/divan-saeb/ghazalkasa/sh3560/ (25.09.2020).
Saib Tebrizi:	Divan-ı Eşar-Gazeliyat , https://ganjoor.net/saeb/divan-saeb/ghazalkasa/sh4855/ (25.09.2020).
Saida:	Divan-ı Saida Nakşbendi Yezdi , haz. Raziyye Rızai Tefti, İntişarat-ı Süreya, Tahran 1387 h.ş. (m. 2008)
Saida:	Divan-ı Saida , Kitabhane-i Meclis-i Şura-yı Milli/İslami, 2433.
Saida:	Divan-ı Saida , Kitabhane-i Meclis-i Şura-yı Milli/İslami (Sena-yı Sabık), 755.

Saida:	Divan-ı Saida , Kitabhane-i Meclis-i Şura-yı Milli/İslami 14089.
Saida:	Divan-ı Saida , Nuruosmaniye Kütüphanesi, Nuruosmaniye, 3823.
Saida:	Divan-ı Saida , Süleymaniye Kütüphanesi, Beşir Ağa Eyüp, 135-001.
Saida:	Divan-ı Saida , Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail, 448.
Saida:	Divan-ı Saida , Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Farsça, 362.
Saida:	Divan-ı Saida , Kitabhane-i Milli-yi Melik, 5289.
Sümer, Faruk:	"Abbas II", TDV İslâm Ansiklopedisi , https://islamansiklopedisi.org.tr/abbas-ii (28.02.2020).
Şeyhi Mehmed Efendi	Vekayi’ul-Fuzala, Şeyhi’nin Şaka’ik Zeyli , haz. Ramazan Ekinci, 2. Cilt, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2018.
Şeyhi Mehmed Efendi	Vekayi’ul-Fuzala, Şeyhi’nin Şaka’ik Zeyli , haz. Ramazan Ekinci, 3. Cilt, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2018.
Tokmak, A. Naci:	"İran", TDV İslâm Ansiklopedisi , https://islamansiklopedisi.org.tr/iran#8-edebiyat (28.02.2020).
Tosun, Necdet:	"Nakşibendiyye", TDV İslâm Ansiklopedisi , https://islamansiklopedisi.org.tr/naksibendiyye#2-adab-ve-erkan (05.03.2020).
Tuman, Mehmet Nail:	Tuhfe-i Naili , haz. Cemal Kurnaz, Mustafa Tatcı, 1. cilt, Bizim Büro, Ankara 2001.
Uludağ, Süleyman:	"Sülûk", TDV İslâm Ansiklopedisi , https://islamansiklopedisi.org.tr/suluk--tasavvuf (05.03.2020).
Yeşiloğlu, Ayşegül Mine:	"Nâilî", TDV İslâm Ansiklopedisi , https://islamansiklopedisi.org.tr/naili (28.02.2020).
	https://dlib.ical.ir/site/catalogue/483567 , (08.03.2020).

<https://ganjoor.net/saeb/divan-saeb/ghasayed-sa/> (28.02.2020).